ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την σφραγίδα των εκδόσεων ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΟΛΟΝΑΚΗ

© Copyright: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΟΛΟΝΑΚΗ 2006
Μαυρομιχάλη 41 και Βαλτετσίου
ΤΗΛ. 210 3608065 - 210 3608197
FAX 3608197
ΑΘΗΝΑ

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση:
ΔΙΗΝΕΚΕΣ τηλ.: 210 36.06.826 - 210 36.06.760

ISBN *960-381-291 - 9*

Ο πίνακας του εξωφύλλου είναι του Β. Γερμένη με τίτλο «Το κοπάδι» που βρίσκεται στη πινακοθήκη του Αβέρωφ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΘΗ – ΕΦΗ ΠΑΦΙΛΗ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΒΟΛΟΝΑΚΗ**

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (10ος αι. - 1453)

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

1. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Του νεκρού αδελφού 14
Της νύφης που κακοπάθησε 26

2. ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η αρπαγή της γυναίκας του Διγενή 35
Ο γιός της χήρας 42
Αιχμάλωτον 50

3. ΤΟΥ ΧΑΡΟΝΤΑ - ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

Γιατί είναι μαύρα τα βουνά 55
Ήλιε μου και τρισήλιε μου 58
Η λυγερή στον Άδη 61

4. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Το κρούσος της Αντριανούπολης 66
[Πάρθεν η Ρωμανία] 68
[Οι σκλάβοι τω Μπαρμπαρέσσω] 73
[Της Δέσπως (26 Δεκεμβρίου 1803)] 76
[Της Πάργας] 80

5. ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

[Της νύχτας οι Αρματολοί] 85
Των Κολοκοτρωναίων 89
Των Κοντογιανναίων 92

Η ΛΟΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Το έπος του Διγενή Ακρίτα
Ο θάνατος τον πολεμά 95
Πτωχοπροδρομικά
[μάθε τον τσαγκάρην το παιδίν σου] 100
Ιπποτικά μυθιστορήματα
Άγουρος Ποθοφολόγιστος 109
Χρονικό (Γεώργιος Φραντζής) 116
Α΄ [Ο λόγος του Μωάμεθ Β΄] 117
Β΄ Ο λόγος του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 118

ΘΡΗΝΟΙ

Το ανακάλημα της Κωνσταντινούπολης 123

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453 - 1669)

ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ

Αν ήξευρα κυράτσα μου 132

ΚΥΠΡΙΑΚΑ

Πάγω 138

ΜΠΕΡΓΑΔΗΣ

Απόκοπος [Ειπέ μας αν κρατεί ουρανός] 143

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΡΩΪΛΟΣ

Χορικό από το Ροδολίνο (Χορικό της Γ΄ πράξης) 149

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ
Κατζούρμπος 154
Ερωφίλη 162
ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ
Η θυσία του Αβραάμ 168
Ερωτόκριτος 175
α) Η μονομαχία Κρητικού και Καραμανίτη 176
β) Ήρθεν η ώρα και ο καιρός 181

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1669 - 1830)

ΛΑΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ
Φυλλάδα του Μεγαλέξαντρου (Περί των τόπων του σκότους) 189
Χρονικό του Γαλαξιδίου (Η καταστροφή του Γαλαξιδίου) 193
ΑΝΘΗ ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ
Εις την Μετάστασιν της ΠΑΝΑΓΝΟΥ 198
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ
Διδαχαί [Περί φθόνου] (Ηλίας Μηνιάτης) 201
Από τις Διδαχές (Κοσμάς Αιτωλός) 205
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ
Από τη χρειά να οδηγούμαστε εις τα αναγκαία (Δημήτριος Καταρτζής) 211
Η επαναστατική προκύρηξη (Ρήγας Βελεστινλής) 216
Ελληνική Νομαρχία [Η εφεύρεσις των χρημάτων] (Ανώνυμος) 221
Η κηδεία του Βολταίρου (Αδαμάντιος Κοραής) 226
Αδελφική Διδασκαλία (Αδαμάντιος Κοραής) 231
Επιστολή στον Αθανάσιο Ψαλίδα (Ιωάννης Βηλαράς) 236
Έρωτος αποτελέσματα [Η Ελενίτσα] (Αγνώστου) 242
ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ
Σαν πεταλούδα στη φωτιά (Ιωάννης Βηλαράς) 246
Γιατρική παρηγοριά (Ιωάννης Βηλαράς) 249
Φαγοπότι (Αθ. Χριστόπουλος) 252
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας (Παν. Σκουζές) 257
Οι φύλακες 258
Στη Χαλκίδα πρόσφυγες 261
Στρατιωτικά ενθυμήματα (Νικ. Κασομούλης) 264
Σκηνές από την έξοδο (Νικ. Κασομούλης) 265
Διήγησης συμβάντων (Θεόδωρος Κολοκοτρώνης) 269
Απομνημονεύματα (Μακρυγιάννης) 273

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ
Ο φιλόπατρις 283
Εις Αγαρηνούς 291
Τα ηφαίστεια 298
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ελεύθεροι Πολιορκημένοι 304
Σχεδίασμα Α΄ 307
Σχεδίασμα Β΄ 312
Σχεδίασμα Γ΄ 323
Η γυναίκα της Ζάκυθος 333
Ο Πόρφυρας 338

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΛΥΛΑΣ
Ερασιτέχνης 343
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ
Πατρική ευτυχία 347
ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ
Προβόδισμα 351
Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς 355
ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ
Λήθη 360
Μούχρωμα 364
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ
Φωτεινός 368

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (1830 - 1880)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ
Επιστολή προς τον βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα 377
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ
Η αναχώρησίς της 381
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ
Διονύσου πλους 384
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
Ασμάτιον 388
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Το άσμα του Ορφέως 391
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
Ο Πολυπαθής 395
ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΙΤΣΙΠΙΟΣ
Ο πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνος 398
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ
Λουκής Λάρας 401
Ο παπα-Νάρκισσος 406
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ
Αθηναϊκοί περίπατοι 411
Μονόλογος ευαίσθητου 418
ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Η μπογάτσα 422

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΑΝΤΗΣ ΑΛΙΓΚΕΡΙ
Θεία Κωμωδία [Το τέλος του Οδυσσέα] 427
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΠΕΤΡΑΡΧΗΣ
Σονέτο 433
ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ
Ο Δον Κιχώτης 437
ΜΟΝΤΑΙΝ
Περί φιλίας 444
ΜΟΛΙΕΡΟΣ
Ο Αρχοντοχωριάτης 449
ΟΥΙΛΛΙΑΜ ΣΑΙΞΠΗΡ
Βασιλιάς Ληρ 455

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ
Το πανηγύρι στα σπαρτά 463
Ο δωδεκάλογος του γύφτου 469
Σατιρικά γυμνάσματα 475
Πατρίδες
[Σαν των Φαιάκων το καράβι...] 482
[Πατρίδες – Αέρας, γη...] 487
Αγορά 490
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ
Τα πρωτοβρόχια 494
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ
Περιμένοντας τους βαρβάρους 498
Ιθάκη 504
Η σατραπεία 511
Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον 517
Αλεξανδρινοί βασιλείς 521
Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης 528
Νέοι της Σιδώνος 400 μ.Χ. 534
ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ
Στο Σταυραϊτό 541
Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
Δε γυρεύω ξένο 547
Ήρθες 549
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ
Ο Μπαταριάς 552
ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ
Εστιάδες 558
ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ
Το θέατρο 565
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ
Άγραφον 569
Πνευματικό εμβατήριο 577
Δείπνος 582
Ιερά οδός 587
Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι 594
ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ
Οι μοιραίοι 599
[Πάλι μεθυσμένος είσαι] 604
Το πέρασμά σου 610
Οι πόνοι της Παναγιάς 613
ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ
Δυο λόγια 617
ΦΩΤΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ
Το γλωσσικό ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις 622
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ
Το Ανθρωπιστικό Ιδανικό 627
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΛΗΝΟΣ
Δημιουργικός Ιστορισμός 632

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τα κείμενα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας έχουν μια ξεχωριστή θέση στην πνευματική πορεία του έθνους μας, από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα.

Τα κείμενα αυτά περιγράφουν με τρόπο υπέροχο τις διαδοχικές φάσεις του Ελληνικού πολιτισμού των νέων χρόνων.

Κυρίως όμως εκφράζουν τα συναισθήματα των Ελλήνων, που προκαλούνται από την ευαίσθητη και ανήσυχη φύση τους, και γι'αυτό συγκινούν και γοητεύουν.

Πολλά από τα κείμενα αυτά, είτε ανήκουν στον ποιητικό είτε στο πεζό λόγο, είναι θαυμάσια δημιουργήματα και διακρίνονται για τους οραματισμούς, τις φιλοσοφικές συλλήψεις, την έξοχη μουσικότητα, την άρτια και εκλεπτυσμένη τεχνική τους, τις λεπτές γλωσσικές τους αποχρώσεις.

Στόχος των εκδόσεων ΒΟΛΟΝΑΚΗ είναι να βοηθήσει το μαθητή στην πορεία του για την κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων που περιέχει το σχολικό βιβλίο της Α΄ Λυκείου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΟΛΟΝΑΚΗ

Πρωτη Περιοδος (10ος αι. – 1453)

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

- Παραλογές
- Ακριτικά τραγούδια
- Του Χάροντα – Του Κάτω Κόσμου
- Ιστορικά τραγούδια
- Κλέφτικα τραγούδια

Η ΛΟΓΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- Το έπος του Διγενή Ακρίτα
- Πρωχοπροδρομικά
- Ιπποτικά μυθιστορήματα
- Θρήνοι

Α. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ – ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Οι παραλογές είναι δημοτικά τραγούδια αφηγηματικά και πολύστιχα. Εξιστορούν περιπέτειες που χαρακτηρίζονται για τη δραματικότητά τους, παρμένες από τη ζωή των ανθρώπων, που μπορούν να είναι πραγματικές αλλά και φανταστικές. Έτσι τα θέματα των παραλογών μπορούν να είναι περιστατικά της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων, παραδόσεις αλλά ακόμα και μύθοι. Τα θέματά τους είναι παρμένα από ποικίλους τομείς της κοινωνικής ζωής.

α) Θέματα μυθολογικά: Στηρίζονται σε λαϊκές παραδόσεις και δοξασίες, όπου δεσπόζει η πίστη σε στοιχειά, λάμιες και δράκους.

β) Θέματα από την οικογενειακή και κοινωνική ζωή: αγάπες, έρωτες, αποπλανήσεις, απιστίες ανδρών και γυναικών και δράματα τιμής, άτυχοι γάμοι και χωρισμοί, αναγνωρίσεις συγγενών, συζύγων και αδελφών.

γ) Θέματα από την ιστορία και την εθνική ζωή. Και τέλος,

δ) Θέματα από τη ναυτική ζωή: εδώ συμπεριλαμβάνονται θαλασσινοί θρύλοι και παραδόσεις.

Πάντως, απ' όποια από τις παραπάνω θεματικές ενότητες κι αν είναι παρμένες οι παραλογές, γεγονός είναι ότι έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα, το παραμυθιακό στοιχείο. Δηλαδή αυτό το είδος των δημοτικών τραγουδιών χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη στοιχείων που υπάρχουν στα παραμύθια, όπως στοιχειά, δράκους, λάμιες φαντάσματα κ.ά. Οι παραλογές μοιάζουν με τα παραμύθια, γι' αυτό το λόγο άλλωστε τις ονόμασαν «πλαστές». Όμως ορισμένες παραλογές μοιάζουν και με ακριτικά τραγούδια, ιδιαίτερα οι παλιότερες από αυτές. Ταυτόχρονα, δεν περιέχουν αρκετά στοιχεία που να βοηθούν να διευκρινίσουμε την ιστορική και γεωγραφική τους προέλευση. Όμως είναι γεγονός ότι παρόμοια τραγούδια συναντάμε σε όλους τους λαούς της βαλκανικής χερσονήσου αλλά και της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης.

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η υπόθεση αυτής της παραλογής συναντιέται όχι μόνο στον ελληνικό χώρο αλλά και στη Βαλκανική και σε όλη την Ευρώπη. Λόγος εδώ γίνεται για την ιστορία του νεκρού αδελφού, που με υπερφυσικό τρόπο σηκώνεται από τον τάφο του, ύστερα από τις κατάρες της μάνας του, για να εκπληρώσει την υπόσχεση που είχε δώσει παλιότερα.

Ως προς την προέλευση αυτού του τραγουδιού, οι μελετητές πιστεύουν ότι είναι από τα παλιότερα ελληνικά τραγούδια. Συγκεκριμένα δημιουργήθηκε πριν από τον 9ο μ.Χ. αιώνα στη Μικρά Ασία. Επίσης, υποστηρίζεται ότι ο μύθος του νεκρού αδελφού συνδέεται με τον αρχαίο μύθο της επιστροφής του Άδωνη στην Αφροδίτη και το μύθο της Δήμητρας και της Κόρης (Περσεφόνης) η οποία επέστρεφε στην μητέρα της από τον κάτω κόσμο.

Το θέμα του νεκρού αδελφού το έχουν χρησιμοποιήσει ξένοι αλλά και Έλληνες λογοτέχνες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της μπαλάντας «Λεονόρα» του Γερμανού ποιητή G.A. Bürger. Αν προσθέσουμε εδώ και την δραματοποίηση του μύθου από Έλληνες λογοτέχνες, όπως ο Α. Εφταλιώτης, ο Φ. Πολίτης και ο Ζ. Παπαντωνίου καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλη ήταν η επίδρασή του στην ιστορία της λογοτεχνίας, επίδραση που οφείλεται στην «καλλιτεχνική ομορφάδα», όπως έλεγε ο Παλαμάς, του τραγουδιού αυτού.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το τραγούδι αναφέρεται σε μια μητέρα με εννιά γιους και μια κόρη, την Αρετή. Όταν ήρθανε προξενητές από τη Βαβυλώνα, για να ζητήσουν την Αρετή σε γάμο, σε οικογενειακό συμβούλιο, που έγινε, αποφασίστηκε να την δώσουν, παρόλο που τα οχτώ αδέλφια διαφωνούσαν. Κυριάρχησε η άποψη του Κωσταντή, του μικρότερου αδελφού ο οποίος ορκίστηκε πως, αν έρθει θάνατος ή αρρώστια, θα πάει να φέρει την Αρετή από τα ξένα. Ύστερα από τον ξενητεμό της Αρετής, ήρθαν στην οικογένεια άσχημα χρόνια, αφού και τα εννιά αδέλφια της πέθαναν. Κι η μάνα μόνη έκλαιγε στο μνήμα του Κωσταντή και τον καταριόταν, που δεν τήρησε την υπόσχεσή του. Τότε με

υπερφυσικό τρόπο ο Κωσταντής σηκώθηκε από τον τάφο και πήγε στην Αρετή, για να την φέρει πίσω στη μάνα τους. Καθώς τα δύο αδέλφια γύριζαν στο σπίτι της μάνας καβάλα πάνω στο άλογο, τρεις φορές τα πουλιά εξέφρασαν το θαυμασμό τους για το θέαμα, που περπατούσε δηλαδή η Αρετή με έναν πεθαμένο, τον Κωσταντή. Μόλις έφτασαν στο σπίτι, ο Κωσταντής γύρισε στον τάφο του, ενώ η Αρετή πήγε στη μητέρα της. Ευτυχισμένες οι δύο γυναίκες αγκαλιάστηκαν και πέθαναν μαζί.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. (στ. 3) Ήλιος δε σου την είδε: Η φράση αυτή δείχνει είτε α) μεγάλη φροντίδα και προστασία που εξασφαλίζει η οικογένεια στην κόρη είτε β) την ομορφιά της κόρης, αφού, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, το λευκό δέρμα ήταν σημάδι ομορφιάς.

2. (στ. 6) Προξενητάδες: Είναι πρόσωπα που μεσολαβούν ανάμεσα σε δύο οικογένειες για να πραγματοποιηθεί ένας γάμος.

3. (στ. 6) Βαβυλώνα: Πρωτεύουσα της αρχαίας Βαβυλωνίας, της μεγάλης αυτοκρατορίας. Η πόλη έμεινε γνωστή για τους κρεμαστούς της κήπους, που δικαιολογημένα τους θεωρούσαν σαν ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας. Βέβαια, την εποχή στην οποία αναφέρεται το τραγούδι, η Βαβυλώνα δεν έπαιζε κανέναν ιδιαίτερο ρόλο. Ήταν απλώς ένα σύμβολο πλούτου και δόξας, που έδινε ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα στην πρόταση των «προξενητάδων» και μετρούσε περισσότερο στην απόφαση της οικογένειας.

4. (στ. 15) Βάλλω τον ουρανό κριτή: Δηλαδή ορκίζομαι στο όνομα του θεού. Εδώ ως «ουρανός» εννοείται ο «θεός».

5. (στ. 23) Ανέσπα τα μαλλιά της: Δηλαδή τραβούσε τα μαλλιά της. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται ο μεγάλος πόνος της. Η ενέργεια αυτή ήταν συνηθισμένη κατά την αρχαιότητα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η δομή της οικογένειας (στ. 1-17): Φαίνεται ότι η οικογένεια έχει χαρακτήρα πατριαρχικό. Κατ' αρχήν, υπάρχει αυστηρή ιεραρχία· κεφαλή της οικογένειας είναι ο πατέρας· και όταν λείψει, τον αντικαθιστά η μητέρα, η οποία αποφασίζει σε όλα τα σοβαρά ζητήματα. Σημαντικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων παίζει το συμβούλιο των αδελφών, ενώ δεν έχουν καμία συμμετοχή τα κορίτσια της οικογένειας, ακόμη και σε ζητήματα ζωτικής γι' αυτά σημασίας.

2. Η γυναίκα και ο γάμος (στ. 1-17): Η γυναίκα αντιμετωπίζεται σαν ένα μέλος που χρειάζεται ιδιαίτερη προστασία και βοήθεια από τους υπόλοιπους. Της λείπει κάθε ανεξαρτησία και αυτενέργεια. Ο γάμος γίνεται με προξενιό. Στη λήψη της απόφασης δεν παίζει κανένα ρόλο η ίδια η γυναίκα. Κάποιοι άλλοι θα αποφασίσουν αν θα την παντρέψουν ή όχι. Εδώ την απόφαση θα πάρει η μητέρα, αφού ακούσει τις γνώμες των γιων της.

3. Η ξενιτιά (στ. 6-11, 24-25, 78): Η ξενιτιά είναι ένα στοιχείο που έχει σημαδέψει τη ζωή και τη σκέψη του Έλληνα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η μάνα φοβάται να δώσει την κόρη της για γάμο στα ξένα, γιατί δεν θέλει να τη χάσει. Αντίθετα ο Κωσταντής, σκεπτόμενος ψυχρά υπολογιστικά, θέλει να παντρέψει την αδελφή του, ώστε να έχει κάποιον που θα τον φιλοξενήσει, στα μακρινά ταξίδια που κάνει (Φαίνεται ότι ασχολείται με το εμπόριο). Ο χαρακτήρας της ξενιτιάς είναι διπλός: ευλογία και κατάρα μαζί.

4. Ο όρκος (στ. 15-17): Ο όρκος παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της υπόθεσης. Ο Κωσταντής επικαλείται το θεό και τους αγίους και υπόσχεται πως ό,τι κι αν συμβεί, αυτός θα φέρει την αδελφή του πίσω από τα ξένα. Ο όρκος είναι βαρύς και δεν μπορεί να μην πραγματοποιηθεί. Έτσι, αν και νεκρός, ο Κωσταντής σηκώνεται από τον τάφο και φέρνει την αδελφή του πίσω. Τα λόγια και οι υποσχέσεις είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα και δεν μπορούσε κανείς να τα παραβεί εύκολα. Έτσι ο όρκος γίνεται στοιχείο που οδηγεί σε παραπέρα εξέλιξη, το μύθο, δίνοντάς του νέα ώθηση.

5. Το ανακάλεμα του νεκρού (στ. 22-32): μάνα κλαίει και μοιρολογεί πάνω στους τάφους των νεκρών της γιων. Ιδιαίτερη όμως είναι η ένταση πάνω από τον τάφο του Κωσταντή. Η μάνα τον καταριέται, γιατί ήταν αυτός που επέμενε να δώσει σε γάμο την Αρετή και του ζητά να πραγματοποιήσει το τάξιμο που έκανε. Του θυμίζει ότι είχε βάλει κριτή και μάρτυρες τους αγίους και τον ουρανό. Τα λόγια αυτά φέρνουν αποτέλεσμα. Η κατάρα της μάνας κάνει τη γη να ταραχτεί και ο Κωσταντής σηκώνεται από τον τάφο του. Γίνεται βρυκόλακας και πηγαίνει να πραγματοποιήσει όσα υποσχέθηκε. Βέβαια, οι βρυκόλακες βγαίνουν από τον τάφο για να προκαλέσουν συνήθως κακό, ενώ ο Κωσταντής κάνει κάτι καλό και επιθυμώντας να τηρήσει όσα υποσχέθηκε, πηγαίνει να φέρει την κόρη στη μητέρα.

6. Η μεταβολή της τύχης: Είναι χαρακτηριστική η μεταβολή που πραγματοποιείται κατά την εξέλιξη του μύθου. Έτσι, ενώ στην αρχή βλέπουμε την εικόνα μιας δυνατής και ενωμένης οικογένειας, όσο ο μύθος εξελίσσεται, τα πράγματα αλλάζουν. Στην αρχή πεθαίνουν οι εννιά γιοι. Το αίσθημα που κυριαρχεί από κει και πέρα είναι η μελαγχολία, ο φόβος, και η αγωνία για την τελική έκβαση της

υπόθεσης. Η πρόσκαιρη χαρά της συνάντησης μάνας και κόρης απλώς επιτείνουν και κάνουν ακόμη πιο έντονο τον πόνο από το θάνατό τους, που είναι και ο τελικός νικητής.

7. Τραγική ειρωνεία (στ. 35-65): Στον αναγνώστη είναι ξεκάθαρο από την αρχή ότι ο Κωσταντής είναι ένας νεκρός που σηκώθηκε από τον τάφο του, είναι βρυκόλακας. Όμως η Αρετή έχει άγνοια του γεγονότος. Βέβαια, όσα γίνονται την βάζουν σε υποψίες: ο ξαφνικός ερχομός του Κωνσταντή μέσα στη νύχτα, τα λόγια των πουλιών, το γεγονός ότι ο αδελφός της μυρίζει λιβάνι και ότι του έχουν πέσει τα μαλλιά και το μουστάκι του, όλα αυτά τα σημάδια κάνουν την Αρετή να ανησυχεί, δίνοντας μια ατμόσφαιρα μυστηριακή σε όλο το ποίημα. Όμως η Αρετή δε μαθαίνει την αλήθεια παρά μόνο στο τέλος, όταν φτάνει πια στην εκκλησιά και ο Κωσταντής ξαναγυρίζει στη γη.

8. Αξιολόγηση του τραγουδιού: Το τραγούδι «του νεκρού αδελφού» κατέχει σημαντική θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία και μάλιστα στο ξεκίνημά της, ενώ ταυτόχρονα η σημασία του ξεπερνά τα στενά γεωγραφικά όρια της πατρίδας μας. Ο πρώτος που ανέδειξε τη σημασία του ήταν ο Ν. Πολίτης, ο οποίος έγραψε χαρακτηριστικά ότι το «άσμα τούτο αποδεικνύεται αναντιρρήτως εκ των αρίστων της δημώδους φιλολογίας, ου μονον της ελληνικής αλλά και των άλλων λαών». Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και ο ποιητής Κ. Παλαμάς, ο οποίος ήταν εντυπωσιασμένος «από την ομορφάδα του τραγουδιού του βρυκόλακα» [εννοεί του νεκρού αδελφού]. Υπογραμμίζοντας τη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης παραλογής, όπως και όλων των δημοτικών μας τραγουδιών, ο Παλαμάς έγραφε ότι «τα τραγούδια αυτά... είναι σαν έργα Τέχνης, και πως μπορεί περήφανα να συγκριθούνε με το δείνα ποίημα του δείνα περίφημου ευρωπαίου ποιητή». Έτσι αξιολογούσε τα δημοτικά μας τραγούδια ο Κ. Παλαμάς, τοποθετώντας τα στην ίδια σειρά με τα έργα των διασημότερων Ευρωπαίων ποιητών.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το τραγούδι αυτό αποτελείται από οχτώ ενότητες που είναι ταυτόχρονα και διαφορετικές σκηνές.

1η ενότητα: (Στίχοι 1-5) Περιγραφή της οικογένειας: Εδώ περιγράφεται η οικογένεια και ταυτόχρονα φαίνεται η αγάπη και η φροντίδα που έδειχνε η μάνα προς την κόρη της.

2η ενότητα: (Στίχοι 6-17) Ο ερχομός των προξενητάδων και το οικογενειακό συμβούλιο: Κεντρικό ρόλο παίζει εδώ ο διάλογος της μάνας με τον Κωσταντή, του μόνου από τα εννιά αδέλφια που ήθελε να δώσει σε γάμο την Αρετή και που στο τέλος ορκίστηκε πως, αν κάτι κακό συμβεί, θα πάει να την φέρει πίσω.

3η ενότητα: (Στίχοι 18-28) Ο θάνατος των εννιά αδελφών και ο θρήνος της μάνας: Πολύ καιρό μετά από τον ξενιτεμό της Αρετής, συμφορές έπεσαν στο σπίτι. Και τα εννιά αδέλφια πέθαναν, αφήνοντας μόνη τη μητέρα τους, η οποία έκλαιγε στο μνήμα του Κωσταντή και τον καταριόταν, γιατί δεν τήρησε τον όρκο που είχε δώσει.

4η ενότητα: (Στίχοι 29-32) Ο Κωσταντής σηκώνεται από τον τάφο: Αυτό είναι το αποτέλεσμα της μητρικής κατάρας. Αφού λοιπόν σηκώνεται, πηγαίνει και βρίσκει την αδελφή του στα ξένα.

5η ενότητα: (Στίχοι 33-41) Η συνάντηση του Κωσταντή και της Αρετής: Τα δύο αδέλφια συναντιούνται νύχτα, γεγονός που παραξενεύει την Αρετή. Στο ερώτημά της δεν παίρνει απάντηση, όμως κάθεται στο άλογο του αδελφού της και μαζί παίρνουν το δρόμο της επιστροφής στο μητρικό σπίτι.

6η ενότητα: (Στίχοι 42-65) Το ταξίδι της επιστροφής: Καθώς τα δύο αδέλφια γυρίζουν στο σπίτι της μάνας, τρεις φορές ακούν τα πουλιά να συζητούν μεταξύ τους με ανθρώπινη φωνή και να σχολιάζουν το θέαμα που βλέπουν. Έναν πεθαμένο και μια ζωντανή καβάλα στο ίδιο άλογο. Η εικόνα προκαλεί δέος στα πουλιά, που τη συζήτησή τους την ακούει η Αρετή. Τρεις φορές προσπαθεί η γυναίκα ρωτώντας τον αδελφό της να μάθει τι συμβαίνει, όμως και τις τρεις ο Κωσταντής την παραπλανά. Αλλά η Αρετή υποψιάζεται πως κάτι συμβαίνει και φοβάται. Ιδιαίτερα την ανησυχεί η μυρωδιά από λιβάνι του αδελφού της και το ότι έχουν πέσει τα μαλλιά του και το μουστάκι του.

7η ενότητα: (Στίχοι 66-68) Ο αδελφός εξαφανίζεται: Μόλις τα δύο αδέλφια φτάνουν μπροστά στην εκκλησία, ο Κωσταντής χάνεται μπροστά από την Αρετή, η οποία ακούει την ταφόπλακα να βροντά και το χώμα να βουίζει. Ο αδελφός της ξαναγύρισε στη γη. Έτσι η Αρετή μαθαίνει την αλήθεια.

8η ενότητα: (Στίχοι 69-82) Η Αρετή συναντά τη μητέρα της: Από την εκκλησία η Αρετή πηγαίνει στο σπίτι μονάχη της. Εκεί συναντά μια εικόνα ερήμωσης. Στον κήπο της δεν ανθίζουν πια λουλούδια και τα δέντρα έχουν ξεραθεί. Τα χορτάρια στην πόρτα φανερώνουν το μέγεθος της εγκατάλειψης. Η Αρετή χτυπά την πόρτα κι από μέσα ακούγεται η φωνή της μάνας. Μια νέα αποκάλυψη γίνεται. Η Αρετή μαθαίνει πως όλα τα αδέλφια της έχουν πεθάνει. Αμέσως μετά γίνεται η αναγνώριση και οι δύο γυναίκες πεθαίνουν αγκαλιασμένες.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Οι πρώτοι στίχοι του τραγουδιού (1-3) αποτελούν **προσφώνηση** προς τη μάνα. Με τον τρόπο αυτό η αφήγηση γίνεται περισσότερο άμεση και ανθρώπινη. Ο αφηγητής κερδίζει τη συμπάθεια των ακροατών του, αφού τα πρόσωπα της υπόθεσης παρουσιάζονται μπροστά του όλο ζωντάνια και παραστατικότητα.

2. Αμέσως μετά, και καθώς η αφήγηση γίνεται αντικειμενική, ακολουθεί (στ. 4-5) η εικόνα της κόρης, που δέχεται τις φροντίδες της μητέρας της «στα σκοτεινά». Με τον τρόπο αυτό τονίζεται η αγάπη της μάνας προς την κόρη αλλά και η ομορφιά της κόρης.

3. Επιπλέον στους πρώτους στίχους δημιουργείται **αισθητική αντίθεση**, ανάμεσα στους εννιά γιους και τη μια κόρη. Μια δεύτερη αντίθεση ακολουθεί λίγο μετά, όταν οι οχτώ αδελφοί, το όνομα των οποίων δεν γνωστοποιείται, είναι αντίθετοι με τις προτάσεις γάμου, ενώ ο ένας αδελφός, του μόνου που ξέρουμε το όνομα, ο Κωσταντίνος, επιμένει να αφήσουν την αδελφή τους να παντρευτεί και να παει στα ξένα.

4. Στο διάλογο που ακολουθεί, η μάνα και ο Κωσταντής αναπτύσσουν τα επιχειρήματα και τις σκέψεις τους. Έτσι η σκηνή αποκτά ζωντάνια και παραστατικότητα, αφού οι πρωταγωνιστές εμφανίζονται ολοζώντανοι μπροστά μας.

5. Ενδιαφέρον παρουσιάζει **η επανάληψη** του νοήματος των στίχων 13-14 στους στίχους 16-17. Το στοιχείο της επανάληψης είναι μια τεχνική συνηθισμένη στα δημοτικά τραγούδια, η οποία μας παραπέμπει στα ομηρικά έπη, όπου συναντιέται επίσης πολύ συχνά.

6. Στους επόμενους στίχους, οι οποίοι αναφέρονται σε μετέπειτα εποχή, υπάρχει **σχήμα πολυσύνδετο** (και σαν... κι εμπήκε... και μήνες... κι έπεσε...., κι οι εννιά....). Ο λόγος γίνεται πιο παραστατικός με μια **μεταφορά** («μήνες οργισμένοι») και μια **παρομοίωση** («σαν καλαμιά στον κάμπο»), η οποία σκοπό έχει να δείξει το μέγεθος της μοναξιάς στην οποία ζούσε η μάνα ύστερα από το θάνατο των παιδιών της. Στους στίχους 22-23 για την περιγραφή του θρήνου της μάνας χρησιμοποιείται χρόνος παρατατικός, με αποτέλεσμα να αποκτά η **εικόνα** του θρήνου διάρκεια.

7. Κατόπιν ακολουθεί ο **μονόλογος** της μάνας πάνω στο μνήμα του Κωσταντή. Τα λόγια της αφήνουν κατάρες ενάντια στο γιο της, που δεν πραγματοποίησε τις υποσχέσεις του. Όλα αυτά αποτελούν ένα ανακάλεμα του νεκρού. Το αποτέλεσμα είναι άμεσο.Ο Κωσταντής σηκώνεται από τον τάφο του. Η εικόνα που ακολουθεί είναι σπάνιας ομορφιάς: «κάνει το σύννεφο άλογο και τ' άσπρο χαλινάρι, / και το φεγγάρι συντροφιά και πάει να της τη φέρει».

8. Ο διάλογος που ακολουθεί ανάμεσα στον Κωσταντή και την Αρετή κόβει την μονοτονία της αφήγησης.

9. Αμέσως μετά στις εικόνες που ακολουθούν, γίνεται έντονο το **εξωλογικό στοιχείο**. Στη στράτα τα πουλιά που μιλούν, είναι ένα συνηθισμένο μοτίβο στα δημοτικά τραγούδια. Εδώ εκφράζουν την απορία και το θαυμασμό της φύσης μπροστά στην περίεργη εικόνα που παρουσιάζουν ένας νεκρός και μια ζωντανή πάνω σε ένα άλογο. Ακολουθεί ανάμεσα στην Αρετή και τον Κωσταντή διάλογος, που τον προκαλούν τα σχόλια των πουλιών. Ο διάλογος αυτός επιβραδύνει την εξέλιξη της υπόθεσης με σκοπό να ενταθεί η αγωνία του ακροατή.

10. Στην εικόνα της Αρετής και του Κωσταντή πάνω στο άλογο (στ. 42-65) τα ερεθίσματα που δεχόμαστε είναι πολυποίκιλα. Τα πρώτα **ερεθίσματα** είναι **ακουστικά** - τα πουλιά που μιλούν ανθρώπινα- κατόπιν ακολουθούν ερεθίσματα **της όσφρησης** - η Αρετή παρατηρεί ότι ο αδελφός της μυρίζει λιβάνι- και, τέλος, τα ερεθίσματα γίνονται **οπτικά** - η Αρετή παρατηρεί ότι ο αδελφός της έχει χάσει τη λεβεντιά του και την ομορφιά του. Αμέσως μετά ακολουθούν **οπτικοακουστικά** -η εξαφάνιση του αδελφού, ο θόρυβος της πλάκας και η βουή του εδάφους- που δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία, και αποκαλύπτουν στην Αρετή όλη την αλήθεια. Υπάρχει λοιπόν μια κλιμάκωση στα ερεθίσματα, στα αισθήματα της Αρετής και στο βαθμό που αυτή κατέχει την αλήθεια.

11. **Νέες εικόνες** (στ. 69-75) παρουσιάζουν την ερημιά και την εγκατάλειψη. Οι κήποι είναι γυμνοί, τα δέντρα και τα φυτά μαραμένα. Η χορταριασμένη πόρτα είναι κλειστή και τα «κλειδιά παρμένα», ενώ τα παράθυρα παραμένουν σφιχτά μανταλωμένα. Το χτύπημα στην πόρτα κάνει τα παράθυρα να τρίζουν. Οι παραπάνω **εικόνες** είναι κυρίως **οπτικές**, ενώ η τελευταία είναι **ακουστική**.

12. Στο χτύπημα της Αρετής απαντά η μάνα με τρεις **άστοχες υποθέσεις**. Άστοχες, γιατί δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια. Ύστερα όμως ακολουθεί η αποκάλυψη της αλήθειας και η αναγνώριση. Η δραματική ένταση ολοκληρώνεται με τρόπο λιτό. Τρία μόνο ρήματα χρειάζονται για να περιγράψουν μέσα σ' ένα στίχο τη σκηνή της συνάντησης, με όλα τα συναισθήματα και τη συγκίνηση που αυτή προϋποθέτει, όπως επίσης και του θανάτου των δύο γυναικών: «Κατέβηκε, αγκαλιάστηκαν κι απέθαναν και οι δύο». Εδώ κάθε περιπτολογία θα ήταν βλαπτική.

13. Ο στίχος του ποιήματος είναι **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος**, ανομοιοκατάληκτος, παροξύτονος και έχει σταθερό χώρισμα στην όγδοη συλλαβή. Έτσι ο στίχος χωρίζεται σε δύο ημιστίχια, από τα οποία το πρώτο είναι οκτασύλλαβο και το δεύτερο επτασύλλαβο.

Στίχος 1ος: Μάνα / με τους / εννιά / σου γιους // και με / τη μια / σου κόρη
Τονισμός: υ - υ - υ - υ - υ - υ - υ -
Αριθμός συλλαβής: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

α΄ ημιστίχιο β΄ ημιστίχιο

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιες σκέψεις και διαθέσεις σας υποβάλλουν οι επτά πρώτοι στίχοι;

Απάντηση:

Στους επτά πρώτους στίχους βρίσκουμε στοιχεία για τη δομή της παραδοσιακής πατριαρχικής οικογένειας. Κυρίαρχη είναι η θέση του πατέρα, του αρχηγού της οικογένειας, που, όταν λείψει, αναπληρώνεται από τη μητέρα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της οικογένειας είναι η ύπαρξη πολλών παιδιών με ιδιαίτερη προτίμηση στα αρσενικά. Τέλος, στους πρώτους στίχους υπάρχουν στοιχεία για τη θέση της γυναίκας. Η κόρη μεγαλώνει μακριά από κάθε κοινωνική δραστηριότητα· είναι το αδύνατο μέλος της οικογένειας και χρειάζεται ιδιαίτερη φροντίδα και προστασία. Δεν της πέφτει λόγος ούτε καν για το ζήτημα του γάμου της· γι' αυτήν θα αποφασίσει το οικογενειακό συμβούλιο. Όλα αυτά τα στοιχεία κάνουν φανερό ότι, στις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες που γράφτηκε το τραγούδι, η θέση της γυναίκας ήταν κατώτερη από τη θέση του άντρα.

Εκτός από τις παραπάνω σκέψεις, οι στίχοι αυτοί μας δημιουργούν αισθήματα συμπάθειας για τη σχέση μάνας και κόρης. Το δεύτερο πρόσωπο στους τρεις πρώτους στίχους δημιουργεί αμεσότητα και υπάρχει διάχυτο ένα αίσθημα οικογενειακής ευτυχίας και δύναμης.

2η Τι φανερώνει η συζήτηση στο οικογενειακό συμβούλιο (α) για τον τύπο της οικογένειας και (β) για τις αντιλήψεις των μελών της οικογένειας;

Απάντηση:

α) Από το οικογενειακό συμβούλιο φαίνεται ότι έχουμε να κάνουμε με οικογένεια πατριαρχικού τύπου. Βέβαια, η συζήτηση για τα προβλήματα που εμφανίζονται γίνεται δημοκρατικά. Όμως δεν έχουν όλα τα μέλη της οικογένειας την ίδια επιρροή. Παρόλο που ο Κωσταντής μειοψηφεί, τελικά περνά η δική του άποψη. Ακόμη, η οικογένεια έχει αυστηρά ιεραρχημένη δομή· στην κεφαλή της οικογένειας βρίσκεται η μητέρα, ενώ δεν αναγνωρίζεται κανένα δικαίωμα στην κόρη.

β) Ο Κωσταντής σκέφτεται ότι, όταν παντρέψουν την Αρετή, θα αποκτήσει ένα δικό του άνθρωπο στα ξένα. Από τα λόγια αυτά φαίνεται ότι ταξιδεύει συχνά. Αντίθετα, η μάνα βλέπει την κόρη σαν «αποκούμπι», σαν ένα στήριγμα, αν έρθουν δύσκολες μέρες. Έτσι ο καθένας παίρνει στο ζήτημα του γάμου της Αρετής θέση ανάλογη με τις επιθυμίες του και τα συμφέροντά του.

3η Ποιος είναι ο ρόλος του όρκου μέσα στο τραγούδι;

Απάντηση:

Ο όρκος που δίνει ο Κωσταντής παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της υπόθεσης. Καταρχάς, με τον όρκο πείθεται η μάνα να αφήσει την Αρετή να παντρευτεί και να φύγει στα ξένα, μακριά της. Ακόμη, η ανάγκη να εκπληρωθεί η υπόσχεση που έδωσε ο Κωσταντής προκαλεί το θρήνο και τις κατάρες της μάνας στον τάφο του και αυτές με τη σειρά τους οδηγούν στο βρυκολάκιασμα του Κωσταντή, που φέρνει την Αρετή πίσω.

4η Ποια σημάδια βοηθούν την Αρετή να συνειδητοποιήσει σταδιακά ότι ο αδελφός της είναι πεθαμένος;

Απάντηση:

Τα σημάδια που κάνουν την Αρετή να καταλάβει ότι ο αδελφός είναι πεθαμένος είναι απανωτά: α) τα λόγια των πουλιών, β) η μυρωδιά από λιβάνι που έχει ο νεκρός, γ) το ότι ο Κωσταντής έχει χάσει την ομορφιά και τη λεβεντιά του, τα μαλλιά και το μουστάκι του, δ) ο τρόπος που ο νεκρός εξαφανίζεται, μπροστά στην εκκλησία, ενώ ταυτόχρονα ακούγεται ο θόρυβος της ταφόπλακας και το βουητό του χώματος.

5η Το τραγούδι κινείται ανάμεσα σε δύο κόσμους· τον κόσμο του πραγματικού και τον κόσμο του φανταστικού. Να βρείτε πως συνυφαίνονται οι δύο αυτοί κόσμοι, αφού επισημάνετε τα σχετικά χωρία.

Απάντηση:

Μέχρι το στίχο 28 το τραγούδι κινείται στον κόσμο του πραγματικού. Όμως από τη στιγμή που παρουσιάζει τον πεθαμένο να σηκώνεται από τον τάφο του, περνάμε στον κόσμο του φανταστικού, γιατί οι βρυκόλακες είναι δημιούργημα της λαϊκής φαντασίας. Έτσι στους στίχους 28-68 βρισκόμαστε συνεχώς στον κόσμο του φανταστικού. Αυτό διαρκεί μέχρι τη στιγμή που ο νεκρός ξαναγυρίζει στον τάφο του· τότε περνάμε πάλι στον κόσμο του πραγματικού.

Τα στοιχεία που συνυφαίνουν τους δύο κόσμους είναι τα εξής: 1) Ο όρκος που έδωσε ο Κωσταντής, όρκος βαρύς («βάλλω τον ουρανό κριτή και τους αγιούς μαρτύρους»). 2) Ο θρήνος και οι κατάρες, το ανακάλεμα της μάνας πάνω στον τάφο («Ανάθεμά σε Κωσταντή,.... το τάξιμο που μου ταξες, πότε θα μου το κάμεις;....»). 3) Στοι-

χεία της φύσης που παίρνουν υπερφυσικές διαστάσεις («κάνει το σύννεφο άλογο και τ' άστρα χαλινάρι, και το φεγγάρι συντροφιά...»). 4) Τα πουλιά, που «δεν κιλαηδούσαν σαν πουλιά, μήτε σαν χελιδόνια, μον' κιλαηδούσαν κι έλεγαν ανθρώπινη ομιλία».

6η Από τα στοιχεία του τραγουδιού να βρείτε μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά των παραλογών, ως προς το θέμα και τη μορφολογία.

Απάντηση:

α) Ως προς το θέμα: Όπως συμβαίνει με τις παραλογές, εδώ υπάρχει μια δραματική περιπέτεια της ανθρώπινης ζωής, στην οποία συνυφαίνονται στοιχεία πραγματικά και φανταστικά. Έτσι βλέπουμε από τη μια το δράμα μιας οικογένειας κι από την άλλη στοιχεία που ταιριάζουν σε παραμύθια, όπως βρυκόλακες, πουλάκια που μιλούν κ.λπ.

β) Ως προς τη μορφολογία: Το τραγούδι αυτό είναι αφηγηματικό (όπως άλλωστε όλες οι παραλογές). Υπάρχει πυκνή δράση, αφού μέσα σε λίγους στίχους περιγράφονται, με μια χαρακτηριστική λιτότητα, πολλά γεγονότα. Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε τη θεατρικότητα που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο τραγούδι, αλλά και συνολικά το είδος των τραγουδιών αυτών.

7η Ο τρόπος που καλούσαν το νεκρό να βγει από τον τάφο, για να βοηθήσει σε μια δύσκολη κατάσταση, είναι γνωστός ως «ανακάλεμα». Διαβάστε από τη μετάφραση του Ι. Γρυπάρη τους στίχους του Αισχύλου (Πέρσες: 628-680). Βρίσκετε ομοιότητες με τους στίχους 22-29 του τραγουδιού μας;

Απάντηση:

Τα δύο αποσπάσματα, ο θρήνος της μάνας πάνω στον τάφο και το απόσπασμα στους Πέρσες του Αισχύλου, είναι «ανακάλεμα», αφού και στις δύο περιπτώσεις οι νεκροί καλούνται να βγουν από τον τάφο για να βοηθήσουν σε μια δύσκολη κατάσταση. Όπως η μάνα καλεί το γιο της να τηρήσει τον όρκο του, έτσι και ο χορός των Περσών γερόντων, ύστερα από τη συντριβή του Ξέρξη στη Σαλαμίνα, καλεί το πνεύμα του νεκρού βασιλιά Δαρείου, για να τους βοηθήσει να βγουν από τη δύσκολη κατάσταση. Βέβαια, ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις υπάρχει και μια διαφορά. Οι Πέρσες παρακαλούν τον πεθαμένο βασιλιά να σηκωθεί και να τους βοηθήσει, ενώ η μάνα της παραλογής μας καταριέται τον πεθαμένο γιο της, γιατί δεν τήρησε τον όρκο του, και απαιτεί να πραγματοποιήσει το τάξιμό του. Κατά τα άλλα όμως, και στις δύο περιπτώσεις έχουμε ανακάλεμα ενός νεκρού. Παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από την τραγωδία «Πέρσες».

ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΠΕΡΣΕΣ
ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

Σεβαστή βασίλισσα των Περσών
στέλνε λοιπόν και συ τις χοές σου
στα βασίλεια του Άδη απ' τη γη
κι εμείς θα ζητήσουμε με ύμνους
να σταθούν βοηθοί μας.
Μακάριοι εσείς θεοί του κάτω κόσμου
ανεβάστε ξανά την ψυχή του στο φως
γιατί αυτός, που ξέρει απ' όλους καλύτερα,
μπορεί να βρει στα βάσανά μας γιατρικό,
αυτός μόνο το τέλος μπορεί να μας πει.

Άραγε με ακούει ο μακαρισμένος
ο ισόθεος βασιλιάς
που σε γλώσσα γνώριμη, περσική,
τον φωνάζουν με κλάματα και μοιρολόγια
και με θλιβερά ξεφωνητά;
Όσο μπορώ ψηλότερα θα διαλαλήσω
τη μαύρη συμφορά που μας βρήκε.
Άραγε μ' ακούει βαθιά μες απ' τον τάφο του;
Αλλά, εσύ, Γη,
και σεις οι άλλοι άρχοντες των νεκρών,
αφήστε από τα βασίλειά σας ν' ανεβεί στο φως
η μακαρισμένη, περήφανη ψυχή
ο Θεός των Περσών που γεννήθηκε στα Σούσα.
Στείλτε τον επάνω αυτόν
που όμοιό του ως τώρα δεν έχει σκεπάσει
το χώμα της Περσίας.

Πόσο πολύ αγαπητός είναι ο άντρας,
πόσο πολύ αγαπητός ο τάφος
που σκεπάζει μια τόσο αγαπημένη ψυχή.
Αιδωνέα, στείλε τον ν' ανεβεί σε μας
στείλε τον έξω στο φως, Αιδωνέα,

το Δαρείο, τον ασύγκριτο βασιλιά μας.

Γιατί εκείνος ποτέ δεν επήγαινε
να καταστρέψει το στρατό του
σε άδικες πολεμικές συγκρούσεις.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η **Μεταξύ των στίχων 17 και 18 υπάρχει κενό στην αφήγηση. Ποια γεγονότα ή καταστάσεις λείπουν κατά τη γνώμη σας;**

2η **Πώς παρουσιάζεται η μάνα και ποιος είναι ο ρόλος της στην εξέλιξη της δράσης;**

3η **Ποια στοιχεία του ποιήματος προσδιορίζουν το κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο δημιουργήθηκε το ποίημα;**

4η **Ποιο θέαμα ενοχλεί ιδιαίτερα τα πουλάκια και γιατί;**

ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΠΑΘΗΣΕ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η υπόθεση της παραλογής αυτής είναι παρμένη από την οικογενειακή ζωή. Γίνεται αναφορά σε μια κόρη από πλούσια οικογένεια, η οποία μετά το γάμο της δυστυχεί, γιατί στο σπίτι του άντρα της έρχονται δύσκολοι καιροί και όλοι αναγκάζονται να ξενοδουλεύουν. Δηλαδή το θέμα της παραλογής είναι η απότομη **μεταβολή της τύχης**, θέμα συνηθισμένο στη λογοτεχνία και το θέατρο.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η Ελένη είναι πλουσιοκόρη που παντρεύτηκε με τις καλύτερες προοπτικές· τα προικιά και το χρυσάφι ήταν τόσα πολλά που γέμιζαν καράβια ολόκληρα. Όμως στην οικογένεια του άντρα της ήρθαν δύσκολοι καιροί, τα πλούτη ξοδεύτηκαν και όλοι αναγκάστηκαν να ξενοδουλεύουν για να ζήσουν. Τότε η Ελένη αποφάσισε να γυρίσει στους γονείς της. Στο δρόμο παρακάλεσε το Θεό να βρει τις δούλες της στη βρύση να πλένουν. Η παράκληση έγινε δεκτή και η Ελένη συνάντησε τις δούλες, τους ζήτησε νερό και ζήτησε επίσης να πουν στην κυρά τους να την πάρει δούλα στο σπίτι της. Η κυρά σκέφτηκε μήπως η ξένη ήταν η Ελένη, όμως οι δούλες απάντησαν αρνητικά. Στην ερώτηση τι δουλειά ξέρει να κάνει, η Ελένη απάντησε πως ξέρει να υφαίνει στο βλαντί και στο βελούδο. Με εντολή λοιπόν της κυράς την έβαλαν να δουλεύει στο βλαντί της Ελένης κι αυτή άρχισε να υφαίνει, και ταυτόχρονα μοιρολογούσε και διηγόταν τον άτυχο γάμο της. Έλεγε για τα πολλά προικιά και το χρυσάφι που της έδωσαν, έλεγε για τις δυστυχίες που τους ανάγκασαν όλους να ξενοδουλεύουν. Όμως η μητέρα της άκουσε το μοιρολόγι και έτσι αναγνώρισε την Ελένη.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Προξενολογούν (στ. 1): κάνουν προξενιό για γάμο. Το προξενιό ήταν η μεσολάβηση κάποιου ανάμεσα σε δύο οικογένειες με σκοπό να μεταφερθεί μια

πρόταση για γάμο. Το προξενιό λοιπόν είναι ένα έθιμο που σχετίζεται με το γάμο, όμως ο τρόπος που πραγματοποιείται διαφέρει από τόπο σε τόπο.

2. Προικιά (στ. 2): δώρα, χρήματα ή κτήματα, που παραχωρούνται στη νύφη από την οικογένειά της για το γάμο. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές της χώρας μας υπογράφονταν και ειδικά προσύμφωνα.

3. Αντιπροίκια (στ. 2): δώρα που έδινε ο γαμπρός στη νύφη σαν αντάλλαγμα για τα προικιά που έπαιρνε από αυτήν.

4. Κάτεργο (στ. 3): ιστιοφόρο πλοίο με δύο ή τρεις σειρές κουπιά. Δεν μπορούσε να ταξιδέψει στην ανοιχτή θάλασσα.

5. Δίσεφτοι (στ. 7): δίσεκτοι, δύσκολοι. Είναι γνωστό ότι στο παρελθόν θεωρούσαν ότι το δίσεκτο έτος είναι γρουσούζικο, κακό. Αυτή η πρόληψη έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα.

6. Ωριό (στ. 17): ωραίο.

7. Αμά (στ. 23): αλλά, όμως. Εδώ σημαίνει «μετά».

8. Κοπέλι (στ. 25): παιδί, υπηρέτης, μαθητευόμενος εργάτης.

9. Σικλί (στ. 28): (ουδ.) κουβάς, κάδος.

10. Βλαντί (στ. 36): (ουδ.) πολύτιμο ύφασμα, συνήθως χρώματος πορφυρού.

11. Φαίνω (στ. 36): υφαίνω.

12. Γάγιο (στ. 40): ενέχυρο, ανταμοιβή, μισθός για εργασία.

13. Εξεναλέθου (στ. 49): (ρήμα) άλεσμα για ξένους, ξενάλεσμα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η μεταβολή της τύχης

Η απότομη μεταβολή της τύχης αποτελεί το κεντρικό θέμα του τραγουδιού. Αρχικά ο γάμος της Ελένης ξεκινά με τις καλύτερες προϋποθέσεις· τα πλούτη είναι τόσα, που μπορούν να εξασφαλίσουν μια ζωή γεμάτη ανέσεις και καλοπέραση. Είναι φανερό πως γίνεται λόγος για οικογένειες με αρχοντική καταγωγή. Όμως ήρθαν δύσκολοι καιροί, χρόνοι δίσεκτοι και μήνες οργισμένοι· και οι περιουσίες εξανεμίστηκαν. Τα ακριβή αίτια της αλλαγής παραμένουν κάπως ασαφή. Πάντως όλα τα μέλη της οικογένειας αρχίζουν να ξενοδουλεύουν, για να μπορέσουν να επιβιώσουν, γεγονός που άνθρωποι με αρχοντική καταγωγή το θεωρούν πολύ υποτιμητικό. Αυτό φαίνεται κι από τα λόγια του άντρα της Ελένης, ο οποίος, όταν ακούει την απόφαση της γυναίκας του να γυρίσει στους γονείς της, πιστεύει ότι θα πάνε μαζί και της εξηγεί ότι ντρέπεται να αντικρίσει την οικογένειά της. Όμως η Ελένη δεν αντέχει τη φτώχεια και την ανέχεια, γι' αυτό εγκαταλείπει το σύζυγό της και γυρνά στο πατρικό το σπίτι μόνη της. Οι μεγάλες δυσκολίες και

οι απότομες μεταβολές στη ζωή των ανθρώπων κλονίζουν ακόμα και τους πιο σταθερούς χαρακτήρες.

Το θέμα αυτό συναντιέται συχνά στη λογοτεχνία. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ένα ποίημα του Αρχίλοχου, λυρικού ποιητή του 7 αι. π.Χ., με τον τίτλο «Κουράγιο».

«Ψυχή, ψυχή, που δύσκολες σε συνταράζουν έγνοιες,
ορθώσου και γυρίζοντας προς τους εχτρούς το στήθος
υπερασπίσου, αφού γερά τη θέση σου κρατήσεις
μες στα καρτέρια των εχτρών. Κι αν ίσως και νικήσεις
να μην καυχιέσαι φανερά· μήτε να κλαις στο σπίτι,
πέφτοντας χάμου, αν νικηθείς. Παρά να χαίρεις λίγο
για τις χαρές και στα κακά να μην πολυλυπάσαι.
Και ξέρε τους ανθρώπους ποιος ρυθμός τους κυβερνάει».

Σε σύγκριση με την Ελένη προηγουμένως, ο αρχαίος ποιητής προτείνει μια πιο φιλοσοφημένη στάση απέναντι στις μεταβολές της τύχης, αυτοσυγκράτηση στις χαρές και ψυχραιμία στις λύπες. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως αυτός είναι ο ρυθμός που κυβερνά τους ανθρώπους, η διαρκής εναλλαγή στιγμών ευτυχίας και δυστυχίας, που δίνουν στη λύπη αλλά και στη χαρά χαρακτήρα προσωρινό.

Η αναγνώριση του ξενιτεμένου

Ο γυρισμός αγαπημένου προσώπου από την ξενιτιά και η αναγνώρισή του από τους δικούς του είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα του τραγουδιού. Η αναγνώριση εδώ γίνεται από τη μητέρα της Ελένης και περνάει από ορισμένα στάδια.

Αρχικά, η μητέρα βλέπει τον κουβά, απ' όπου ήπιε νερό η Ελένη, άδειο και «μυρίζει χνότα». Αμέσως το μυαλό της πηγαίνει στην κόρη της και αναρωτιέται μήπως η ξένη είναι η Ελένη. Κατόπιν υποβάλλει την ξένη στη δοκιμασία της υφαντικής, τοποθετώντας την να δουλέψει στο βλαντί της Ελένης. Τέλος, παραμονεύει έξω από την πόρτα και ακούει το τραγούδι της κόρης της, με το οποίο διηγείται την ιστορία της και τα βάσανά της. Ύστερα από αυτό ακολουθεί η αναγνώριση.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο τραγούδι αυτό διακρίνουμε τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: (Στ. 1-6) Το προξενιό και τα προικιά της Ελένης: Η περιγραφή των προικιών και των αντιπροικιών αφήνει να εννοηθεί πόσο πλούσια ήταν η Ελένη, πόσο φρόντιζαν γι' αυτήν όλοι και πόσο ευτυχισμένη θα ζούσε μετά το γάμο.

2η ενότητα: (Στ. 7-10) Δυστυχία πέφτει στο σπίτι της Ελένης: Όμως ήρθαν δύσκολοι καιροί και η Ελένη με τον άντρα της έχασαν τα πλούτη τους, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται τώρα πια να ξενοδουλεύουν, για να μπορέσουν να επιβιώσουν. Κάτι τέτοιο ήταν ταπεινωτικό για ανθρώπους της τάξης τους.

3η ενότητα: (Στ. 11-15) Η Ελένη αποφασίζει να γυρίσει στους γονείς της: Μια Κυριακή και μια Λαμπρή την Ελένη την έπιασε το παράπονο και ανακοίνωσε στο σύζυγό της ότι αποφάσισε να γυρίσει στους γονείς της. Ο άντρας όμως έφερε αντιρρήσεις, λέγοντας ότι φοβάται να αντικρύσει την οικογένειά της.

4η ενότητα: (Στ. 16-19) Ο δρόμος της επιστροφής: Η Ελένη δεν άκουσε τον άντρα της και μόνη της ξεκίνησε να γυρίζει στο πατρικό της σπίτι. Στο δρόμο παρακαλούσε το Θεό να συναντήσει τις δούλες της μάνας της στη βρύση να πλένουν.

5η ενότητα: (Στ. 20-27) Η Ελένη ζητά δουλειά: Η παράκληση της γυναίκας εισακούστηκε και, πράγματι, συνάντησε τις δούλες στη βρύση και έπλεναν. Τους ζήτησε νερό και ζήτησε επίσης να πουν στην κυρά τους να την πάρει στο σπίτι της για δούλα. Οι δούλες, που δεν αναγνώρισαν την Ελένη, δέχτηκαν να μεταφέρουν την παράκληση στην κυρά τους.

6η ενότητα: (Στ. 28-34) Οι δούλες συζητούν με την κυρά τους: Η κυρά, όταν είδε άδειο τον κουβά του νερού, κατάλαβε ότι κάποιος ήρθε. Τότε οι δούλες της είπαν ότι κάποια άγνωστη ζητά να προσληφθεί στη δούλεψή της. Αμέσως το μυαλό της κυράς πήγε στην κόρη της, την Ελένη, και ζητά από τις δούλες να ρωτήσουν την ξένη τι δουλειά μπορεί να κάνει.

7η ενότητα: (Στ. 35-36) Η απάντηση της Ελένης: Οι δούλες ρωτούν την ξένη κι εκείνη απαντά ότι ξέρει να υφαίνει στο βλαντί και στο βελούδο.

8η ενότητα: (Στ. 37) Η εντολή της κυράς: Η κυρά δίνει εντολή να βάλουν την ξένη να δουλέψει στο βλαντί της Ελένης.

9η ενότητα: (Στ. 38-50) Το μοιρολόι της Ελένης: Η εντολή της κυράς εκτελείται. Ύστερα απ' αυτό η Ελένη αρχίζει να υφαίνει και να μοιρολογά. Στο μοιρολόι αυτό εξιστορεί όσα μεσολάβησαν από το γάμο της μέχρι εκείνη τη στιγμή. Τραγουδά για τα πολλά προικιά της και για τα αντιπροίκια που δόθηκαν στο γάμο, όπως επίσης και για τα βάσανα και τη δυστυχία που ήρθε μετά το γάμο.

10η ενότητα: (Στ. 51-53) Η αναγνώριση: Η μάνα της παραμόνευε πίσω από την πόρτα και, όταν άκουσε το μοιρολόι, κατάλαβε ότι η ξένη δεν ήταν άλλη από την κόρη της, την Ελένη. Τότε, τρέχει και την αγκαλιάζει και έτσι πραγματοποιείται η αναγνώριση των δύο γυναικών.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Το τραγούδι αναφέρεται στις δυσκολίες και στις αναποδιές που γνώρισε στη ζωή της μια αρχοντοπούλα, η Ελένη. Γι' αυτό η **αφήγηση** γίνεται σε τρίτο πρόσωπο. Γίνεται αναλυτικά αναφορά στα προικιά της κόρης, όπου επαναλαμβάνεται το ίδιο ρήμα -«τση τάζει». Κι όταν αργότερα παρουσιάζεται η δυστυχία στην οποία έπεσε η Ελένη, γίνεται χρήση σύνθετων ρημάτων που πρώτο συνθετικό έχουν το «ξένο» (ξενόπλενε, ξεναλέθε, ξενόσκαφτε, ξενοκλαδεύει).

2. Ο **διάλογος** ανάμεσα στην Ελένη και τον άντρα της είναι συνοπτικός και φανερώνει το χαρακτήρα των προσώπων, ιδιαίτερα μάλιστα την αποφασιστικότητα της Ελένης. Ο **μονόλογος** που ακολουθεί φανερώνει τις σκέψεις και τις ενδόμυχες επιθυμίες της κοπέλας, καθώς αυτή παίρνει το δρόμο για το σπίτι των γονιών της.

3. Μερικοί ακόμα **διάλογοι** διακόπτουν την αφήγηση. Διάλογοι που διεξάγονται σε **δύο επίπεδα**: από τη μια μεριά, συζητά η Ελένη με τις δούλες της, ενώ από την άλλη η μητέρα με τις δούλες. Υπάρχει μια συνεχής εναλλαγή και διαδοχή συζητήσεων, οι οποίες πραγματοποιούνται στα παραπάνω δύο επίπεδα.

4. Ύστερα από μια σύντομη παρέμβαση του αφηγητή, ακολουθεί ο **μονόλογος της Ελένης** που έχει τη μορφή μοιρολογιού. Βέβαια, το περιεχόμενό του αποτελεί απλή επανάληψη των πρώτων στίχων (2-10) του τραγουδιού. Είναι μια εξιστόρηση των περιπετειών της Ελένης, που, ενώ προηγουμένως είχε τη μορφή αφήγησης, τώρα παίρνει τη μορφή μονολόγου.

5. Κι αφού ο αφηγητής ξαναπαρέμβει, ακολουθεί μια σύντομη **προσφώνηση** από τη μεριά της μητέρας, που, παρά τη συντομία της, είναι συναισθηματικά φορτισμένη και κορυφώνει την ένταση και τη συγκίνηση.

6. Από τα παραπάνω φαίνεται η **θεατρικότητα** η οποία χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο τραγούδι. Είναι μικρή η έκταση που καταλαμβάνει η αφήγηση, ενώ, αντίθετα, μεγάλο μέρος του τραγουδιού καταλαμβάνει ο διάλογος και ο μονόλογος. Πολλά είναι τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην εξέλιξη της υπόθεσης, γεγονός που κάνει ακόμα πιο έντονη τη δράση. Ταυτόχρονα, η δραματικότητα γίνεται ακόμη πιο εμφανής, λόγω της λιτότητας των εκφραστικών μέσων· είναι χαρακτηριστικό ότι υπάρχουν **μόνο εικόνες**, πολλές και ζωηρές. Όλα αυτά τα στοιχεία δίνουν ζωντάνια στην εξέλιξη της υπόθεσης, η οποία φαίνεται να εκτυλίσσεται με τρόπο κινηματογραφικό μπροστά στα μάτια του αναγνώστη.

7. Ο στίχος του τραγουδιού είναι **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος** χωρίς ομοιοκαταληξία. Μικρή παύση (χώρισμα) υπάρχει στην όγδοη συλλαβή. Αυτά είναι στοιχεία συνηθισμένα στα δημοτικά τραγούδια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Γιατί συγκίνησε το λαϊκό ποιητή το θέμα αυτό;

Απάντηση:

Η μεταβολή της τύχης, το θέμα του τραγουδιού αυτού, είναι μεγάλο και μπορεί να απασχολήσει κάθε άνθρωπο. Βλέπουμε καθημερινά να περνάμε από τη μεγάλη χαρά στη μεγάλη λύπη, αφού η αστάθεια χαρακτηρίζει τα ανθρώπινα. Εδώ το θέμα συγκινεί ακόμα περισσότερο, γιατί προέρχεται από την οικογενειακή ζωή, έναν τομέα που εύλογα ενδιαφέρει κάθε άνθρωπο.

2η: Μπορείτε να δικαιολογήσετε, γιατί «πήρε το παράπονο» τη νύφη «μία Κυριακή, μία πίσημον ημέρα»;

Απάντηση:

Οι Κυριακές και οι γιορτές είναι μέρες χαράς και ευτυχίας. Τέτοιες ημέρες η Ελένη έβλεπε πως περνούν οι άλλοι άνθρωποι και ένιωθε ακόμα πιο έντονα τη δυστυχία στην οποία είχε πέσει. Αυτό τη γέμιζε θλίψη, συναίσθημα που γινόταν ακόμη πιο έντονο όταν θυμόταν πόσο ευτυχισμένα περνούσε τέτοιες μέρες, Κυριακές και γιορτές, τότε που ζούσε μαζί με τους γονείς της. Η συνειδητοποίηση της κατάστασης στην οποία βρισκόταν, καθώς επίσης και οι αναμνήσεις του ευτυχισμένου παρελθόντος έκαναν την Ελένη να θλίβεται και να στεναχωριέται.

3η: Να επισημάνετε στοιχεία της τραγωδίας στο τραγούδι.

Απάντηση:

Το τραγούδι αυτό έχει πολλά χαρακτηριστικά στοιχεία της τραγωδίας, που είναι τα εξής: **ο μύθος**, δηλαδή η υπόθεση, και **η πλοκή**. Ακόμη, βασικό στοιχείο του συγκεκριμένου τραγουδιού είναι η **περιπέτεια**, που, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, σημαίνει τη «μεταβολή μιας κατάστασης στην αντίθετή της». Έτσι, ενώ στο γάμο της, η Ελένη τα έχει όλα και φαίνεται πως θα ζήσει μια ζωή ευτυχισμένη, κατόπιν τα χάνει όλα και πέφτει σε μεγάλη δυστυχία. Υπάρχει λοιπόν μεταβολή της τύχης, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις τραγωδίες. Επίσης υπάρχει τραγική ειρωνεία, αφού εμείς, οι αναγνώστες, γνωρίζουμε ότι η άγνωστη γυναίκα είναι η Ελένη, ενώ την ίδια στιγμή οι δούλες και οι μητέρα της το αγνοούν. Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο που συναντιέται στις αρχαίες τραγωδίες είναι η αναγνώριση αγαπημένων συγγενικών προσώπων. Ας θυμηθούμε, για παράδειγμα, την αναγνώριση της Ιφιγένειας και τον Ορέστη στην Ιφιγένεια εν Ταύροις.

4η: Με ποια διαδικασία γίνεται η αναγνώριση στην παραλογή μας; Να αναφέρετε άλλες «αναγνωρίσεις» από γνωστά σας κείμενα.

Απάντηση:

Στα λογοτεχνικά κείμενα οι σκηνές αναγνώρισης αγαπημένων προσώπων είναι πολύπλοκες και η αναγνώριση πραγματοποιείται προοδευτικά. Έτσι κι εδώ η αναγνώριση μάνας και κόρης έχει τρεις φάσεις: α) Όταν η μάνα αντιλαμβάνεται τον ερχομό μιας ξένης, το μυαλό της πηγαίνει αμέσως στην κόρη της, την Ελένη, και αναρωτιέται μήπως είναι αυτή. β) Όταν η μάνα μαθαίνει ότι η κόρη ξέρει να υφαίνει το βλαντί, δίνει εντολή να την βάλουν να υφάνει στο βλαντί της Ελένης. Έτσι ακολουθεί η δοκιμασία της υφαντικής. γ) Ενώ η Ελένη υφαίνει, ταυτόχρονα λέει ένα μοιρολόγι, που το ακούει η μητέρα της, η οποία εντωμεταξύ κρυφάκουγε έξω από την πόρτα. Έτσι ακολουθεί η αναγνώριση μάνας και κόρης.

Η λογοτεχνική παραγωγή μας έχει αφήσει πολλές αξιομνημόνευτες αναγνωρίσεις ανάμεσα σε αγαπημένα πρόσωπα. Ήδη στην Οδύσσεια του Ομήρου έχουμε την πρώτη μεγάλη αναγνώριση· την προοδευτική αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο, το σκύλο του, τον Άργο, την υπηρέτριά του, την Ευρύκλεια, τους μνηστήρες, την Πηνελόπη και, τέλος, τον πατέρα του, το Λαέρτη. Αργότερα στην Ιφιγένεια εν Ταύροις ο Ευριπίδης μας άφησε μας άφησε μια άλλη αξιομνημόνευτη αναγνώριση -όταν τα δύο αδέλφια, η Ιφιγένεια και ο Ορέστης συναντήθηκαν στη μακρινή χώρα των Ταύρων. Στο νεότερη λογοτεχνία ξεχωρίζουμε, φυσικά, την αναγνώριση του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας στον Ερωτόκριτο του Β. Κορνάρου. Τέλος, στη δημοτική ποίηση ξεχωρίζει το θαυμάσιο τραγούδι «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου», όπου η γυναίκα αναγνωρίζει το σύζυγό της, που γυρνάει από την ξενιτιά.

5η: Να συζητήσετε το ήθος των προσώπων.

Απάντηση:

Η Ελένη είναι το κεντρικό πρόσωπο, γύρω από το οποίο ξετυλίγεται η υπόθεση του τραγουδιού. Είναι ως ένα βαθμό πρόσωπο τραγικό, γιατί ο γάμος της ξεκινά με όλες τις προϋποθέσεις και τις υποσχέσεις για μια ζωή γεμάτη πλούτη και υλική άνεση. Όμως, χωρίς αυτή να έχει καμιά ευθύνη, τα πράγματα άλλαξαν και έπεσε σε μεγάλη ανέχεια και φτώχεια. Η Ελένη όμως, που είχε συνηθίσει στη εύκολη ζωή και στα πλούτη, δεν ήταν μαθημένη στις δυσκολίες και στη στέρηση. Έτσι, προτιμά να παρατήσει τον άντρα της και την οικογένειά της για να ξανακερδίσει τον «χαμένο παράδεισο» της προηγούμενης υλικής άνεσης. Συμπεριφέρεται σαν ανεύθυνο καλομαθημένο πλουσιοκόριτσο. Βέβαια, για να διατηρήσει την αξιοπρέπειά της, αρχικά αποφεύγει να φανερώσει την ταυτότητά της και ζητά να δουλέψει σαν απλή υπηρέτρια στο πατρικό σπίτι.

Μια δόση τραγικότητας χαρακτηρίζει και τον σύζυγο της Ελένης, αφού και αυτός πέφτει από την μεγάλη ευτυχία στη μεγάλη δυστυχία, χωρίς βέβαια να έχει καμιά ευθύνη. Είναι κι αυτός θύμα της μοίρας, αλλά δείχνοντας αξιοπρέπεια, αρνιέται να γυρίσει την Ελένη στους γονείς της, αφού δηλώνει ότι τους «ντρέπεται». Όμως ταυτόχρονα η ψυχή του είναι γεμάτη με το φόβο πιθανής εκδίκησης από τη μεριά τους. Όλα αυτά τον κάνουν να φαίνεται ακόμα πιο δυστυχισμένος αλλά και αδύναμος, αφού δεν είναι ικανός να κρατήσει δίπλα του τη γυναίκα του, η οποία τον παρατάει. Ο σύζυγος είναι ένα πρόσωπο αξιολύπητο.

Τέλος, η μάνα είναι γεμάτη από αγάπη για την κόρη της. Το γεγονός ότι διαισθάνθηκε τον ερχομό της δείχνει πόσο νοιαζόταν γι' αυτήν και πόσο ενδιαφερόταν για την τύχη της. Ίσως και να μην είναι ευχαριστημένη που έχασε από κοντά της την Ελένη μετά από το γάμο. Γι' αυτό κρυφακούει το μοιρολόγι της ξένης, που τελικά αποκαλύπτει με μεγάλη χαρά ότι είναι η αγαπημένη της η κόρη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: «Χριστέ μου, να βρω τσι δούλες μου στη βρύση να λευκαίνουν». Γιατί κατά τη γνώμη σας η Ελένη παρακαλά να βρει τις δούλες της;

2η: Ποια συναισθήματα δημιουργούνται στον ακροατή/αναγνώστη της παραλογής;

3η: Ποια στοιχεία των παραλογών εντοπίζετε στο τραγούδι;

Α. ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ανάμεσα στα δημοτικά μας τραγούδια ξεχωριστή θέση κατέχουν τα ακριτικά τραγούδια, τα οποία, μαζί με τις παραλογές, μας γυρίζουν πίσω στα χρόνια του Βυζαντίου. Είναι από τα πιο παλιά δημοτικά τραγούδια, αφού αναφέρονται σε γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά το διάστημα από τον 8ο έως τον 11ο αιώνα, όταν το Βυζάντιο αγωνιζόταν να αποκρούσει τους εχθρούς που απειλούσαν τα ανατολικά του σύνορα, τους Άραβες.

Το δύσκολο έργο της αντιμετώπισης των Σαρακηνών ή των Απελατών, που με τις ληστρικές επιδρομές τους αποτελούσαν καθημερινό κίνδυνο για τους βυζαντινούς, το ανάλαβαν οι ακρίτες. Αυτούς το κράτος τοποθέτησε στα σύνορα (άκραι), και τους ανέθεσε το έργο της αναχαίτισης των εχθρών, δίνοντάς τους σαν αντάλλαγμα μεγάλα αγροκτήματα, τα οποία καλλιεργούσαν, χωρίς να πληρώνουν φόρους. Οι ακρίτες αυτοί αποτέλεσαν την ισχυρή τοπική φεουδαρχία που δημιουργήθηκε στις παραμεθόριες περιοχές.

Η καθημερινή ζωή των ακριτών ήταν αφιερωμένη σε πολεμικές προετοιμασίες. Ασκούνταν στα όπλα και γυμνάζονταν συνεχώς, ώστε να είναι πάντα έτοιμοι να φέρουν σε πέρας τις πολεμικές επιχειρήσεις. Κι όταν κόπαζε ο θόρυβος της μάχης, οι ακρίτες είχαν την ευκαιρία να επιδείξουν την τόλμη, την ανδρεία και τη δεξιοτεχνία τους στο κυνήγι άγριων ζώων. Αυτή ήταν η ζωή των ακριτών, που κέρδισε το θαυμασμό του απλού λαού, ο οποίος τους ύμνησε με τα ακριτικά τραγούδια.

Τα τραγούδια αυτά είχαν χαρακτήρα ηρωικό και μορφή έπους. Εκεί παρουσιάζεται η προσωπική ανδρεία και η παλικαριά των ακριτών, οι οποίοι χάρη στη λαϊκή φαντασία, αποκτούν διαστάσεις υπερφυσικές, υπεράνθρωπες και τα κατορθώματά τους ξεπερνούν κατά πολύ τα ανθρώπινα μέτρα. Οι ήρωες που τιμούνται στα ακριτικά τραγούδια είναι πολλοί -ο Κωσταντής ή Κωνσταντίνος, ο Ανδρόνικος, ο Φωκάς, ο Πορφύρης, ο Σκληρόπουλος κ.ά. Ανάμεσα σε όλους αυτούς τους ήρωες, κυρίαρχη είναι η μορφή του Βασίλειου Διγενή Ακρίτα, τα κατορθώματα του οποίου υμνήθηκαν από τη λαϊκή μούσα όσο κανενός άλλου.

Τα ακριτικά τραγούδια άρχισαν να δημιουργούνται κατά τον 10ο αιώνα, έχουν δηλαδή πάνω από χίλια χρόνια ζωής. Βέβαια το μεγαλύτερο απ' αυτό το διάστημα διαδίδονταν από στόμα σε στόμα, αφού ανήκαν στην προφορική λογοτεχνική παράδοση, και έφτασαν ως εμάς αλλοιωμένα σε ένα βαθμό. Ακόμη, πρέπει να επισημάνουμε τη μεγάλη γεωγραφική τους διάδοση. Αγκαλιάζουν όλο τον ελληνισμό, από τον Πόντο και την Καππαδοκία ως τα Ιόνια νησιά, από την Ήπειρο ως την Κρήτη και την Κύπρο. Ο ηρωισμός που τα διαπνέει και η ομορφιά της έκφρασής τους τα τοποθετούν ανάμεσα στα ωραιότερα δημοτικά μας τραγούδια. Ο λαός μας τα αγάπησε τόσο πολύ, που με το πέρασμα του χρόνου τα προσάρμοσε για να εκφράσει ανάλογες περιστάσεις και προβλήματα που εμφανίστηκαν στη διάρκεια της μεγάλης μας ιστορίας.

Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο τραγούδι αυτό αναπτύσσεται ένα θέμα πολύ συνηθισμένο· η αρπαγή της γυναίκας του ήρωα και η βίαιη πραγματοποίηση νέου γάμου, τον οποίο στο τέλος ο Διγενής ματαιώνει. Το θέμα αυτό είναι πολύ συνηθισμένο στην παράδοση πολλών λαών της Ανατολής και της Δύσης. Και είναι τόσο παλιό, όσο και η ιστορία της Πηνελόπης που εξαναγκαζόταν από τους μνηστήρες να προχωρήσει σε γάμο, τον οποίο εμπόδισε την τελευταία στιγμή ο Οδυσσέας. Η παραλλαγή του ποιήματος, όπως υπάρχει στο σχολικό βιβλίο, προέρχεται από τη Χίο.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ενώ ο Διγενής ήταν απασχολημένος στο χωράφι του, ένα πουλάκι ήρθε και του ανέφερε ότι έκλεψαν τη γυναίκα του.

Αφού πρώτα ρώτησε ο Διγενής αν η αρπαγή της γυναίκας του συνέβηκε την προηγούμενη ή εκείνη τη μέρα, κατόπιν άφησε το αλέτρι και πήγε στον στάβλο. Τα ζώα κατατρόμαξαν έτσι που τον είδαν ταραγμένο. Μόνο ένα γέρικο άλογο δέχτηκε να αναλάβει την αποστολή να φέρει πίσω την κυρά του, που το φρόντιζε. Και πράγματι, καβάλα στο γέρικο άλογο ο Διγενής έφτασε την ώρα που γινόταν ο γάμος. Η γυναίκα του, που αναγνώρισε το χλιμίντρισμα του αλόγου διέκοψε τα στεφανώματα, ανέβηκε πάνω στο άλογο και όλοι μαζί έγιναν άφαντοι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ρούσια: ξανθά, εύφορα. Το κοκκινόχωμα είναι πολύ εύφορο.
2. βαθύ λιβάδι: δηλαδή λιβάδι με πλούσια βλάστηση.
3. τ' ώριον: το ωραίο
4. το ρόβι (ν): είδος δημητριακού κατάλληλο για ζωοτροφή.
5. ταήν: η ταή = φαγητό, τροφή.

6. του ζευγαριού του: εννοεί τα δύο ζώα που χρησιμοποιούσε για να αφήνουν το αλέτρι.
7. ήκατσεν: κάθισε.
8. όσκερη (θηλ.): η χειρολαβή του αλετριού.
9. την καλή σου: τη γυναίκα σου, την αγαπημένη σου.
10. να κάμω την σποριά μου: να ολοκληρώσω τη σπορά, δηλαδή τις εργασίες στο χωράφι.
11. νέφηκε: άφησε.
12. τ' αργυροκλείδια: ασημένια κλειδιά.
13. τους μαύρους: δηλαδή τα άλογα.
14. ενερώτα: ρωτούσε.
15. αίμαν εκατουρούσεν: από το φόβο τους.
16. εκαλόδανε: τον είδανε καλά.
17. κοντιάρης: πληγωμένος.
18. εστάθην και 'ποκρίθην του: στάθηκε και του απάντησε.
19. κάλλιο: καλό.
20. κρουφοτάιζε: τάιζε κρυφά.
21. αφ' το: από το.
22. λεγένη (θηλ.): λεκάνη.
23. μεσίτσα (θηλ.): μέση.
24. λαχουρί ζωνάρι: ζώνη από λεπτό μάλλινο ύφασμα. Η λέξη «λαχουρί» βγαίνει από τη Λαχώρη, ινδική πόλη φημισμένη για τα υφάσματά της.
25. τα βλοΐδια: τα στεφανώματα, ο γάμος.
26. σιλιμούντρησε: χλιμίντρισε.
27. είν' κι ήρτε: είναι και ήρθε.
28. παίρνει σαράντα μίλια: φεύγει σαράντα μίλια μακριά.
29. πιάτε το: πιάστε το.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η ανδρεία των ακριτών: Η λαϊκή φαντασία παρουσιάζει τους ακρίτες ως ανθρώπους με μεγάλη δύναμη και ανδρεία τέτοια, ώστε ορισμένες φορές αποκτούσαν υπερφυσικές διαστάσεις. Το ίδιο ισχύει και σ' αυτό το τραγούδι. Αυτό φαίνεται από τα λόγια του Διγενή, όταν το πουλάκι του έφερε τα άσχημα μαντάτα -δεν βιαζόταν να φέρει πίσω τη γυναίκα του, αν την είχαν κλέψει την ίδια

μέρα. Ήθελε να δείξει πως είναι τέτοιες οι ικανότητές του, που θα μπορούσε να την φέρει πίσω πολύ εύκολα. Έτσι έγινε, βέβαια. Ο Διγενής και το άλογό του πραγματοποίησαν την αποστολή με τρομακτική ταχύτητα και ευκολία. Ένα ακόμη σημείο που φαίνεται η δύναμη του Διγενή είναι οι στίχοι 12-13, οι οποίοι περιγράφουν το φόβο των αλόγων μπροστά στο Διγενή. Τρόμαζαν τόσο πολύ, που κατουρούσαν αίμα και ψοφούσαν. Η υπερβολή είναι εμφανής. Στα μάτια του λαού οι ακρίτες είχαν, πραγματικά, υπερφυσικές διαστάσεις. Ήταν κάτι ανάλογο με τους ημίθεους της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας.

2. Οι ακρίτες και τα άλογα: Η αγάπη του ήρωα για τα άλογά του και ο στενός συναισθηματικός δεσμός μαζί τους είναι ένα θέμα διαδεδομένο στη δημοτική ποίηση από την εποχή του Ομήρου. Αυτό εκφράζεται ξεκάθαρα στα ομηρικά έπη: οι ομηρικοί ήρωες κουβέντιαζαν με τα άλογά τους, σαν να είχαν νου και καρδιά και φιλότιμο. Στην Ιλιάδα βλέπουμε να λέει ο Έκτορας στα άλογά του, προσπαθώντας να τα φιλοτιμήσει να τρέξουν πιο γρήγορα στη μάχη:

«Αίθωνα, Λάμπε αρχοντογέννητε, και Πόδαγρε και Ξάνθε,
καιρός σας τώρα να πληρώσετε την τρισμεγάλην έγνοια
που χει η Αντρομάχη, του Ηετίωνα του ψυχωμένου η κόρη,
που πρώτα εσάς ακριβοτάγιζε το στάρι το μελένιο.
Για σας κρασί, καθώς διψούσατε, πιο πρώτα συγκερνούσε,
παρά για μένα, λεβεντόκορμο που ταίρι της λογιέμαι.
Ομπρός λοιπόν και δίχως άργητα τραβάτε....».

Το ίδιο συμβαίνει και στο ακριτικό τραγούδι· το γέρικο το άλογο δέχεται να τρέξει για να φέρει πίσω τη γυναίκα του Ακρίτα, γιατί αυτή τον φρόντιζε και τον κρυφοτάιζε.

- Αν είν για την κυρά καλή, εγώ να σου την φέρω,
γιατί με κρυφοτάιζε αφ' τ' ακριβό κριθάρι,
γιατί με κρυφοπότιζε μες σ' αργυρή λεγένη....».

Αγαπούσαν λοιπόν οι αρχαίοι Έλληνες τ' άλογά τους, τ' αγαπούσαν και οι ακρίτες. Δεν τα έβαζαν να κάνουν βαριές δουλειές και τα πρόσεχαν πολύ.

Ακόμη και η κατοχή αλόγων κόστιζε πολύ, γι' αυτό ήταν απόδειξη μεγάλου πλούτου. Σ' αυτό το τραγούδι φαίνεται πόσο πλούσιος ήταν ο Διγενής· στο στάβλο του (που άνοιγε με ασημένια κλειδιά) δεν είχε ένα μόνο, αλλά πολλά άλογα. Τόσα άλογα μπορούσε να έχει στην κατοχή του μόνο ένας πλούσιος άρχοντας. Τέτοια ήταν η κοινωνική θέση του Διγενή.

3. Η αρπαγή της γυναίκας: Κι αυτό το θέμα ήταν διαδεδομένο στα ακριτικά τρα-

γούδια. Το έθιμο της αρπαγής της γυναίκας έχει πολύ παλιές ρίζες. Όμως αυτή η πράξη ήταν διαδεδομένη και στους Άραβες.

4. Η ειρηνική ζωή: Στους τρεις πρώτους στίχους έχουμε μια εικόνα από ειρηνική ζωή. Βλέπουμε το Διγενή να ασχολείται με γεωργικές εργασίες, να οργώνει και να σπέρνει. Βέβαια, τέτοιες ασχολίες ήταν για τους ακρίτες σπάνιες, αφού τον περισσότερο καιρό τους τον περνούσαν πολεμώντας ή προετοιμαζόμενοι για τον πόλεμο. Η ειρηνική αυτή εικόνα έχει σκοπό να δημιουργήσει αισθητική αντίθεση με τον πολεμικό χαρακτήρα της ζωής των ακριτών.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το τραγούδι αυτό μπορούμε να το χωρίσουμε σε πέντε ενότητες.

1η ενότητα: (Στ. 1-3) Ειρηνικές ασχολίες: Ο Διγενής βρίσκεται στα χωράφια του και ασχολείται με γεωργικές εργασίες. Μαζί του έχει κι ένα ζευγάρι ζώων που τραβούν το αλέτρι, ενώ ο Διγενής σπέρνει φακή και ρόβη, τροφή για τα ζώα του.

2η ενότητα: (Στ. 4-8) Πουλάκι φέρνει κακή είδηση: Ένα πουλάκι ήρθε κι έκατσε στη χειρολαβή του αλετριού και του ανέφερε ότι κάποιοι άρπαξαν την καλή του. Ψύχραιμος ο Διγενής ρωτά πότε έγινε το γεγονός -αν έγινε χτες, πρέπει να ξεκινήσει αμέσως για να την βρει, αν όμως έγινε σήμερα, μπορεί να συνεχίσει ανενόχλητος τη δουλειά του, αφού έχει χρόνο. Το πουλάκι περιορίζεται να επαναλάβει την είδηση.

3η ενότητα: (Στ. 9-13) Στο στάβλο: Ο Διγενής αφήνει τις εργασίες του και πηγαίνει στο σταύλο. Αφού τον ξεκλειδώνει, ρωτά τα άλογά του ποιο μπορεί να αναλάβει την αποστολή. Όμως όλα αρνήθηκαν, γιατί φοβήθηκαν πάρα πολύ.

4η ενότητα: (Στ. 14-21) Το γέρικο άλογο: Μόνο ένα άλογο πολύ μεγάλης ηλικίας δέχτηκε να αναλάβει να φέρει πίσω τη γυναίκα, γιατί αυτή το φρόντιζε, το κρυφοτάιζε και το κρυφοπότιζε. Το μόνο που ζητά το άλογο είναι να του φορέσουν στη μέση του λαχουρί ζωνάρι και στο κεφάλι του συρματένιο σχοινί.

5η ενότητα: (Στ. 22-28) Η διάσωση της γυναίκας του Διγενή: Ο Διγενής ανεβαίνει στο άλογό του, το οποίο με αστραπιαία ταχύτητα έφτασε στο γάμο. Η γυναίκα άκουσε το χλιμίντρισμά του και το αναγνώρισε. Ο γάμος τότε διακόπηκε, η νύφη ανέβηκε πάνω στο άλογο και οι τρεις μαζί, έγιναν άφαντοι.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η εισαγωγή (1-2):** Είναι μια έκφραση, ένα μοτίβο, που με μικροαλλαγές συναντιέται συχνά στα ακριτικά τραγούδια:

   «Κάτω στα ρούσια χώματα και σε βαθύ λιβάδι
   εκεί σπέρνει ο Διγενής....».

   Αναφέρουμε εδώ ένα ανάλογο παράδειγμα από άλλο τραγούδι: «Κάτου'ς την άσπρη πέτρα και 'ς το κρύο νερό, εκεί κείτεται ο Γιάννος...».
2. **Εικόνα (στ. 1-2):** Στην εισαγωγή παρατηρούμε ότι υπάρχει μια εικόνα από την ειρηνική αγροτική ζωή.
3. **Επίθετα (στ. 1-2):** Στους δύο πρώτους στίχους βρίσκουμε τρία επίθετα -ρούσια, βαθύ, ώριο. Αυτό δεν είναι κάτι συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια, τα οποία χαρακτηρίζονται για την απλότητα της έκφρασης. Έτσι οι λαϊκοί τραγουδιστές χρησιμοποιούσαν συνήθως ουσιαστικά και ρήματα, ενώ σπανιότερα συναντώνται επίθετα. Σκοπός της συσσώρευσης εδώ τόσων επιθέτων είναι να υπογραμμιστεί ο πλούτος και η δύναμη του Διγενή.
4. **Το πουλί (στ. 4):** Το πουλί με την ανθρώπινη λαλιά, που χρησιμοποιείται σαν αγγελιοφόρος για να μεταφέρει μια πολύ σημαντική είδηση, είναι πολύ συνηθισμένο μοτίβο στα δημοτικά τραγούδια.
5. **Αντίθεση (στ. 12-15):** Η συζήτηση με το Διγενή γεμίζει τρόμο τα άλογα. Μόνο ένα άλογο στέκεται με θάρρος μπροστά στο αφεντικό του και του απαντά «σαν κάλλιο παλικάρι». Υπάρχει λοιπόν αντίθεση ανάμεσα στη στάση των πολλών φοβισμένων αλόγων και του ενός γενναίου. Επιπλέον, υπάρχει και μια δεύτερη αντίθεση το γενναίο αυτό άλογο είναι γέρικο και πληγιασμένο.
6. **Πυκνή δράση (στ. 22-28):** Ένα ακόμη χαρακτηριστικό στοιχείο της δράσης είναι η μεγάλη ταχύτητα με την οποία ακολουθούν η μια σκηνή την άλλη. Το άλογο πηγαίνει στην εκκλησία, αρπάζουν τη γυναίκα και γίνονται άφαντοι, κι όλα αυτά γίνονται με ταχύτητα αστραπιαία. Όλα αυτά τα στοιχεία κάνουν τη δράση πυκνή και την εξέλιξη της υπόθεσης γοργή.
7. Κρίνοντας συνολικά το τραγούδι παρατηρούμε ότι κυριαρχεί η **αφήγηση**, η οποία όμως διακόπτεται συχνά από τις **ομιλίες** των προσώπων σε πρώτο πρόσωπο. Έτσι η εναλλαγή αφήγησης και διαλόγου δίνει στο τραγούδι ζωντάνια και παραστατικότητα.
8. **Ο στίχος:** είναι **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος**, χωρίς ομοιοκαταληξία, είναι δηλαδή ο συνηθισμένος στίχος των δημοτικών τραγουδιών.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ποια στοιχεία του τραγουδιού απεικονίζουν τη ζωή των ακριτών, όπως τη γνωρίζουμε από τις ιστορικές μας γνώσεις;

Απάντηση:

(στ. 2) «σπέρνει ο Διγενής με τ' ώριον του ζευγάρι»:

Εδώ απεικονίζεται η αγροτική ζωή των ακριτών, οι οποίοι, όπως ήδη γνωρίζουμε ήταν γαιοκτήμονες φεουδάρχες.

(στ. 5) «βρε Διγενή, μα την καλή σου κλέψαν»:

Η ζωή των ακριτών ήταν γεμάτη με κινδύνους. Αυτοί δεν είχαν σχέση μόνο με τους εξωτερικούς εχθρούς που απειλούσαν τα σύνορα του κράτους. Υπήρχαν και εσωτερικοί εχθροί που απειλούσαν την προσωπική ασφάλεια των ακριτών.

(στ. 10, 18) «αργυροκλείδια..., αργυρή λεγένη»:

Η ύπαρξη τόσων ασημένιων αντικειμένων έχει σκοπό να τονίσει τον πλούτο των ακριτών, οι οποίοι κατείχαν υψηλή κοινωνική θέση. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι ακρίτες ανήκαν στην τοπική φεουδαρχία, ήταν γαιοκτήμονες και η οικονομική τους κατάσταση ήταν πολύ ισχυρή.

(στ. 11) «τους μαύρους ενερώτα».

Η ύπαρξη πολλών αλόγων έχει σκοπό να τονίσει δύο πράγματα. Πρώτον, δείχνουν, όπως και τα ασημένια αντικείμενα, τον πλούτο και τη δύναμη των ακριτών. και δεύτερον, τα άλογα συνδέονται με τη στρατιωτική ιδιότητά τους.

2η: Ποιοι στίχοι προβάλλουν τον ηρωικό χαρακτήρα του τραγουδιού;

Απάντηση:

Τα ακριτικά τραγούδια είχαν ηρωικό χαρακτήρα. Σκοπός τους δηλαδή ήταν να εξυμνήσουν τα κατορθώματα μεγάλων ηρώων. Ο ηρωικός χαρακτήρας του συγκεκριμένου τραγουδιού φαίνεται στους στίχους.

6-7: ο ακρίτας δεν βιάζεται να πάει πίσω την καλή του, δείχνοντας έτσι μεγάλη αυτοπεποίθηση.

12-13: τα άλογα τρόμαξαν, όταν αντίκρυσαν τον ήρωα.

22: μια βιτσιά είναι αρκετή για να φτάσει το άλογο στο γάμο.

27-28: με την ίδια αστραπιαία ταχύτητα ο Διγενής απομακρύνθηκε από την εκκλησία.

3η: Ποια κίνητρα ζωογονούν τη δύναμη του γέρικου αλόγου, ώστε να αναλάβει τόσο δύσκολη πράξη και ποιους δεσμούς τονίζουν ιδιαίτερα; (Η απάντηση να βασιστεί στους αντίστοιχους εκφραστικούς τρόπους του κειμένου).

Απάντηση:

Τη δύναμη του γέρικου αλόγου την ζωογονούν κίνητρα συναισθηματικά και ηθικά. Εδώ φαίνεται ο στενός δεσμός και η αγάπη που υπάρχει ανάμεσα στον άνθρωπο και το ζώο. Η περιποίηση του αλόγου από τη γυναίκα του Διγενή την «κυρά καλή» είναι ιδιαίτερη· αυτή το «κρυφοτάιζε αφ' τ' ακριβό κριθάρι» και το «κρουφοπότιζε μες σ' αργυρή λεγένη». Το άλογο αναγνωρίζει την ιδιαίτερη αγάπη και φροντίδα από τη γυναίκα και θέλει να την ανταποδώσει. Νιώθει ευγνωμοσύνη και είναι συναισθηματικά δεμένο με το αφεντικό του.

4η: Ξέρουμε ότι τα ακριτικά τραγούδια ανήκουν στα αφηγηματικά άσματα και μοιάζουν με μικρά έπη (επύλλια) με τη διαφορά όμως ότι η εξέλιξη τους είναι γοργή, γίνεται με άλματα. Μπορείτε να αναγνωρίσετε τα βασικά χαρακτηριστικά του είδους στο τραγούδι;

Απάντηση:

— Ο αφηγηματικός χαρακτήρας. Ο ποιητής αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο γεγονότα και καταστάσεις. Αυτό γίνεται στους στίχους 1-4, 9-15, 22-23, 26-28.

— Ο επικός χαρακτήρας: το ποίημα αναφέρεται σε κατορθώματα ενός μεγάλου ήρωα, όπως είναι εδώ ο Διγενής.

— Γοργή εξέλιξη της υπόθεσης: Πράγματι, η εξέλιξη της υπόθεσης είναι πολύ γρήγορη. Συνοπτική και σύντομη είναι η μετάβαση της είδησης της αρπαγής της γυναίκας στο Διγενή· γίνεται από ένα πουλάκι και με λίγα λόγια (στ. 4-5). Σε ένα στίχο (6) μόνο αναγγέλλεται η μετάβαση του Διγενή στο στάβλο. Με δύο στίχους περιγράφεται ο τρόμος που ένιωσαν τα άλογα όταν αντίκρυσαν τον ήρωα. Πολύ σύντομα, επίσης, πραγματοποιείται η μετάβαση στην εκκλησία (στ. 22), όπως τέλος, είναι αστραπιαία η ανάκτηση της γυναίκας του Διγενή και η απομάκρυνσή τους. Συνολικά λοιπόν βλέπουμε να εκτυλίσσεται η υπόθεση με ρυθμούς γοργούς κι αυτό πετυχαίνεται χάρη στα λιτά εκφραστικά μέσα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποιος είναι ο ρόλος του πουλιού στο τραγούδι;

2η: «Αν την εκλέψανε εχτές, να πα να την γυρεύω,/ αν την έκλεψαν σήμερα να κάμω τη σποριά μου». Τι δηλώνουν τα λόγια αυτά του Διγενή;

3η: Γιατί το άλογο δείχνει προθυμία να βοηθήσει το Διγενή;

Ο ΓΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Σκοπός του τραγουδιού αυτού είναι να δείξει τη μεγάλη ανδρεία και τη δύναμη των ακριτών και, από αυτή την άποψη, συνδέεται με άλλα τραγούδια, όπως του μικρού βλαχόπουλου και, επίσης, των γιων του Ανδρόνικου. Η παραλλαγή αυτή δημιουργήθηκε στην Κρήτη κατά τα τελευταία βυζαντινά χρόνια.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Καθώς ο γιος της χήρας έτρωγε, έρχεται η μάνα του και του αναγγέλει ότι έρχονται εχθροί. Ο νέος της ζητά να τους μετρήσει -αν είναι μόνο δυο-τρεις χιλιάδες, δεν βρίσκει λόγω ανησυχίας, αν όμως είναι περισσότεροι, τότε να του ετοιμάσουν το άλογο. Αφού η μάνα τους μέτρησε, ανέφερε ότι οι εχθροί είναι αμέτρητοι. Τότε ο γιος ζήτησε να του ετοιμάσουν το άλογο και τα όπλα, για να βγει να πολεμήσει. Πριν ξεκινήσει, ο Ακρίτας μίλησε στο άλογό του και του υποσχέθηκε πως, αν τον γλυτώσει και τώρα, όπως και στο παρελθόν, θα το γεμίσει με αμέτρητα στολίδια και κοσμήματα. Αφού λοιπόν ο γιος σκότωσε αμέτρητους εχθρούς, έμεινε μόνο ο Πολυτρίχηλος. Για να σταματήσει το φονικό του έργο, χρειάστηκε να επέμβει άγγελός από τον ουρανό.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. εγεύεντο: έτρωγε (παρατ. του ρ. γεύομαι = τρώγω).
2. τάβλα: τραπέζι.
3. απού: που.
4. ασημοκουκλωμένη: σκεπασμένη, δηλαδή γεμάτη, με ασήμι.
5. ξαγκριγεμένη: εξαγριωμένη, οργισμένη.
6. είνιαι: είναι.
7. το μαύρο: το άλογο.
8. τσοι: τους.
9. καλογιγλιώσετε: σελώστε προσεκτικά, βάλτε καλά το σαμάρι.

10. Καλογιγλώνω: εφαρμόζω καλά τις ίγκλες, δηλαδή τα λουριά που σφίγγουν το σαμάρι.

11. αγιοκωνσταντινάτο: με χαραγμένη πάνω την εικόνα του Αγίου Κωνσταντίνου

12. ανεμοκυκλοπόδη: γρήγορε (σύνθετη λέξη από τις λέξεις άνεμος, κύκλος και πόδι).

13. φουρτίνες: φουρτούνες, προβλήματα, δυσκολίες.

14. σκάλες: αναβολέας.

15. έμπα: επίθεση, έφοδος.

16. έβγα: ο γυρισμός.

17. Πολυτρίχηλος: σε άλλα τραγούδια τον συναντάμε με τα ονόματα Παρατράχηλος, Βαρυτράχηλος ή Μαυροτράχηλος. Το πρόσωπο αυτό προερχόταν από την μεγάλη οικογένεια των Φωκάδων και έζησε το β΄ μισό του 10ου αιώνα.

18. μουγκίστη: σηκώθηκε μεγάλη βουή, σαν μουγκρητό.

19. σώνει σε μπλιό: φτάνει πια, σταμάτα, αρκετά.

20. χήρος υγιός: γιε της χήρας.

21. θα βουλήσει: θα βουλιάξει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Τα πλούτη των ακριτών: Στο τραγούδι αυτό υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ποια ήταν η κοινωνική θέση και η δύναμη των ακριτών. Ο γιος της χήρας έτρωγε με χρυσά πηρούνια και σε ασημένια πιάτα και η κόρη που τον υπηρετούσε ήταν γεμάτη στο ασήμι. Τα χρυσαφικά της ξανθής (της γυναίκας του ήρωα) είναι τόσα πολλά, που φτάνουν να γίνουν σκάλες και χαλινάρια για το άλογο. Φαίνεται λοιπόν ότι οι ακρίτες κατείχαν σημαντική θέση στην κοινωνική ιεραρχία του Βυζαντίου. Αποτελούσαν τη στρατιωτική φεουδαρχία.

2. Η θέση της γυναίκας: Η σύζυγος του Ακρίτα δεν παίζει κανένα ρόλο στην εξέλιξη της υπόθεσης. Είναι ένα βουβό πρόσωπο, και ο προορισμός της είναι να περιποιείται και να υπηρετεί τον άντρα της. Παίζει ρόλο διακοσμητικό, αφού είναι ντυμένη στα μαλάματα και τα κοσμήματά της ήταν πολλά, όμως δε λέει ούτε μια κουβέντα και, φυσικά, δεν τρώει μαζί με τον άντρα της. Αυτά συνέβαιναν στις κοινωνίες, όπου η κοινωνική θέση της γυναίκας ήταν κατώτερη απ' αυτή του άντρα.

Βέβαια, κάπως διαφορετικό ρόλο παίζει η μητέρα του ήρωα. Είναι πιο ενεργητική και το γεγονός ότι είναι μάνα, της δίνει το δικαίωμα να μιλήσει στο γιο της αυστηρά και με οργή, θυμίζοντας του ποιο είναι το καθήκον του. Το κύρος της

είναι ιδιαίτερα ανεβασμένο, επειδή είναι χήρα και επειδή μόνη της ανέθρεψε το παιδί της. Η θέση λοιπόν της γυναίκας στις πατριαρχικές κοινωνίες ανέβαινε, όταν έλειπε ο άντρας, ο πραγματικός αφέντης του σπιτιού.

3. Οι Φράγκοι: Έτσι αποκαλούσαν οι Έλληνες όλους τους δυτικούς κατακτητές και επιδρομείς (για περισσότερα, βλέπε την αντίστοιχη «ερώτηση και απάντηση»).

4. Το ηρωικό πνεύμα των Ακριτών: Και σ' αυτό το τραγούδι, όπως άλλωστε σε όλα τα Ακριτικά, υμνείται η γενναιότητα και η δύναμη των Ακριτών, έτσι όπως την φανταζόταν ο λαός. Και ήταν τόσο μεγάλος αυτός ο θαυμασμός, που η λαϊκή φαντασία τους παρουσίαζε σαν ημίθεους -είναι χαρακτηριστική η άρνηση του ήρωα να διακόψει το φαΐ του, αν οι εχθροί είναι «μόνο» δύο-τρεις χιλιάδες. Σ' αυτό το σημείο γίνεται φανερό το στοιχείο της υπερβολής. Το ίδιο ισχύει παρακάτω, όταν ο νέος μπαίνει στη μάχη και με καταπληκτική ευκολία σκοτώνει χιλιάδες νεκρούς (στ. 18-19). Και το αποκορύφωμα βρίσκεται στο τέλος του τραγουδιού, όπου, για να σταματήσει ο γιος της χήρας το φονικό του έργο, για να κόψει την ορμή του, χρειάζεται να επέμβει άγγελος από τον ουρανό. Η ανδρεία και η δύναμη του ακρίτα ήταν τόσο μεγάλες που προκάλεσαν αναταραχή στα στοιχεία της φύσης, τον ουρανό και τη θάλασσα.

5. Ο κίνδυνος στη ζωή των ακριτών: Η ίδια η ζωή των ακριτών απαιτούσε απ' αυτούς να είναι γενναίοι. Έπρεπε να είναι έτοιμοι κάθε στιγμή, για να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους. Η επαγρύπνηση ήταν συνεχής, γιατί οι εχθροί της αυτοκρατορίας ήταν πολλοί και μπορούσαν να απειλήσουν την ηρεμία και την ησυχία των Βυζαντινών οποιαδήποτε στιγμή. Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά και από τη σκηνή της εισαγωγής: οι εχθροί έρχονται, όταν ο ακρίτας έτρωγε, εμποδίζοντας τον έτσι να χαρεί ακόμα και τις απλές καθημερινές απολαύσεις, όπως είναι το φαγητό. Οι κίνδυνοι λοιπόν ήταν μεγάλοι και καθημερινοί.

6. Οι ακρίτες και τα άλογα: Η σχέση των ακριτών με τα άλογά τους ήταν πολύ στενή, φιλική και συντροφική. Για τον ακρίτα το άλογο ήταν ο στενός του συμπαραστάτης στη μάχη και απ' αυτό εξαρτιόταν η επιβίωσή του. Γι' αυτό βλέπουμε τον πολεμιστή να συζητά με το άλογό του και να προσπαθεί να το καλοπιάσει. Στην αρχή το παινεύει και του θυμίζει πόσες φορές τον έχει σώσει στο παρελθόν. Κατόπιν του υπόσχεται πως, αν τον σώσει και αυτή τη φορά, θα το γεμίσει με αμέτρητα πολύτιμα στολίδια. Συζητάει ο ακρίτας με το άλογό του λες και έχει το ζώο ανθρώπινες ιδιότητες, καρδιά, νου και φιλότιμο. Ο ακρίτας μιλάει στο άλογο, όπως και ο αρχηγός μιλά στους πολεμιστές του και τους εμψυχώνει πριν από τη μάχη.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο τραγούδι αυτό ξεχωρίζουμε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: Το γεύμα του γιου της χήρας (στ. 1-3): Ο γιος της χήρας τρώει σε μαρμάρινο τραπέζι, τα πιρούνια είναι χρυσά και τα πιάτα ασημένια. Ακόμα και η κόρη που τον υπηρετεί είναι ντυμένη στα μαλάματα.

2η ενότητα: Η μάνα αναγγέλλει τον ερχομό των εχθρών (στ. 4-8): Έρχεται η μάνα και αναφέρει στο γιο της πως έχουν πλακώσει οι Φράγκοι. Ατάραχος ο γιος της ζητά να πάει να μετρήσει πόσοι είναι· αν είναι μόνο δύο ή τρεις χιλιάδες, θα συνεχίσει το φαΐ του, αν όμως είναι πιο πολλοί, να του σελώσουν το άλογο για να πάει να πολεμήσει.

3η ενότητα: Η προετοιμασία για τη μάχη (στ. 9-17): Η μάνα βγήκε, όμως οι εχθροί ήταν τόσο πολλοί που στάθηκε αδύνατο να τους μετρήσει. Τότε ο γιος ζήτησε να του ετοιμάσουν το άλογο και να του φέρουν το σπαθί με την εικόνα του Αγίου Κωνσταντίνου. Ταυτόχρονα γυρνάει προς το άλογό του και του υπόσχεται πως, αν τον γλυτώσει, θα το γεμίσει με χρυσά και ασημένια στολίδια. Ακόμη και τα δαχτυλίδια της γυναίκας του, υπόσχεται να του τα κάνει σκάλες και χαλινάρια.

4η ενότητα: Η μάχη (στ. 18-25): Αμέσως μετά ο ακρίτας ορμά στη μάχη και μέσα σε πολύ λίγο χρόνο σκοτώνει χιλιάδες εχθρούς. Στο τέλος παραλίγο να σφάξει και τον Πολυτρίχηλο, όμως τον σταμάτησε φωνή αγγέλου από τον ουρανό, που του έδωσε εντολή να σταματήσει, γιατί, από πολλά φονικά, ο κόσμος θα βουλιάξει, ο ουρανός ταράχτηκε και η θάλασσα μούγκρισε.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνα (στ. 1-3):** Εδώ έχουμε μια εικόνα ειρηνικής ζωής, μια εικόνα καθημερινής ζωής. Ο ακρίτας κάθεται στο τραπέζι και τρώει, ενώ τα χρυσά και ασημένια αντικείμενα κάνουν αισθητό τον πλούτο και τη δύναμη. Η γυναίκα που τον υπηρετεί δίνει στην εικόνα κίνηση.
2. **Διάλογος (στ. 5-17):** Την προηγούμενη ειρηνική εικόνα διακόπτει ο ερχομός της μάνας. Επίσης, διακόπτεται η αφήγηση και ξεκινά ο διάλογος ανάμεσα στον ακρίτα, από τη μια μεριά, και τη μάνα του, τους βοηθούς τους και το άλογό του, από την άλλη.

3. **Εικόνα (στ. 5 και μετά):** Η εικόνα εδώ μεταβάλλεται· τις ειρηνικές ασχολίες που προηγήθηκαν, τώρα τις διαδέχονται εικόνες πολεμικές· βλέπουμε χιλιάδες φράγκους να επιτίθενται και τον Ακρίτα να ετοιμάζεται για να πολεμήσει.
4. **Αντίθεση (στ. 5):** Η εναλλαγή εικόνων από την ειρηνική και πολεμική ζωή δημιουργεί αισθητική αντίθεση, η οποία γίνεται ιδιαίτερα αισθητή, όταν η μάνα οργισμένη βρίσκει το γιο της και του λέει: «γεύεσαι, γιε μου, γεύεσαι κι οι Φράγκοι σ' επλακώσαν».

Την ώρα που ο νέος απολαμβάνει το φαΐ του, οι εχθροί απειλούν τη χώρα.

5. **Επίθετα (στ. 13):** Ο ακρίτας χαρακτηρίζει το άλογο, το μαύρο του, «γοργογόνατο» και «ανεμοκυκλοπόδη». Μ' αυτόν τον τρόπο εκφράζει την ταχύτητα του αλόγου ιδιότητα πολύ χρήσιμη την ώρα της μάχης. Στη σχέση του ακρίτα με το άλογο υπάρχει συντροφικότητα και τρυφερότητα.
6. **Προσωποποίηση (στ. 13-17):** Ο ακρίτας μιλά στο άλογό του, λες και απευθύνεται σε άνθρωπο με νου, καρδιά και φιλότιμο. Ο διάλογος αυτός μας φέρνει στο μυαλό το διάλογο του κλεφτόπουλου με το όπλο του από ανάλογα κλέφτικα τραγούδια:

«Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί που παινεμένο,
πολλές φορές με γλύτωσες, βόηθα και τούτ' την ώρα,
να σ' ασημώσω μάλαμα, να σε σμαλτώσω ασήμι».

7. **Το υπερφυσικό στοιχείο (στ. 22-25):** Το πολεμικό μένος του ακρίτα προκαλεί ταραχή στα στοιχεία της φύσης και επέμβαση αγγέλου από τον ουρανό.
8. Το τραγούδι έχει όλα τα στοιχεία της δημοτικής ποίησης -**δράση** γρήγορη και πυκνή, **εικόνες** ζωντανές και παραστατικές να διαδέχονται η μία την άλλη και να εναλλάσσονται με το **διάλογο**. Από συντακτική άποψη, κυριαρχεί η **παρατακτική** σύνδεση των προτάσεων (και βάνει το χεράκι ντου... κι ο ουρανός... κι θάλασσα... κι άγγελος...). Τέλος, ο στίχος είναι **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος**, χωρίς ομοιοκαταληξία και με χώρισμα στην όγδοη συλλαβή. Έτσι ο στίχος παρουσιάζει την εξής μορφή:

Στίχος 7:	κι	αν	εί /	ναι	δύο /	να χαί/	ρομαι,//	κι αν		εί/ναι τρεις, /			να πί/	νω	
Τονισμός:	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ -΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	
Αριθμός συλλαβής:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		α΄ ημιστίχιο									β΄ ημιστίχιο				

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Σε ποιους λόγους οφείλεται ο βαθύς δεσμός που παρατηρείται ανάμεσα στους ακρίτες και άλογα; Ξέρετε κανένα ανάλογο παράδειγμα από την ομηρική ποίηση;

Απάντηση:

Ο γιος της χήρας μιλάει με τ' άλογό του, σαν να έχει μυαλό, καρδιά και φιλότιμο - αυτό εξηγείται από την πολεμική ζωή που έκαναν οι ακρίτες. Από το άλογο εξαρτάται η ζωή και η τιμή του πολεμιστή. Την ώρα της μάχης, όταν ο ακρίτας εκτελούσε το καθήκον του, το άλογο έπρεπε να δείξει γρηγοράδα και αντοχή, διαφορετικά η ζωή του αναβάτη κινδύνευε. Ταυτόχρονα, η κατοχή αλόγου ήταν απόδειξη πλούτου και δύναμης, η συντήρησή του απαιτούσε πολλά έξοδα, τα οποία μόνο ένας ευκατάστατος αριστοκράτης μπορούσε να αναλάβει. Συνεπώς το άλογο έδινε κύρος και γέμιζε περηφάνια τον ιδιοκτήτη του, αφού ήταν δείγμα ανώτερης κοινωνικής θέσης. Και είναι χαρακτηριστικό ότι στις αγροτικές εργασίες προτιμούσαν να χρησιμοποιούν άλλα ζώα, όπως π.χ. βόδια και όχι άλογα.

Ο δεσμός του πολεμιστή με το άλογό του παρατηρείται και στην ομηρική ποίηση α) Στην Ιλιάδα ο Αντίλοχος μιλάει στα άλογά του, σαν σε ανθρώπους, και προσπαθεί να τα φιλοτιμήσει, για να τρέξουν και να νικήσουν τα άλογα του Μενέλαου στους αγώνες που γίνονται ύστερα από το θάνατο του Πατρόκλου. β) Αλλού πάλι, ο Αχιλλέας ζητά από τα άλογά του να τρέξουν γρήγορα και να τον βγάλουν από τη μάχη ζωντανό, να μην το αφήσουν στα χέρια του εχθρού, όπως έκαναν με τον Πάτροκλο.

2η: Πώς δικαιολογείται κατά τη γνώμη σας η παρουσία των Φράγκων στο ακριτικό αυτό τραγούδι;

Απάντηση:

Στα ακριτικά αλλά και γενικά στα δημοτικά τραγούδια, Φράγκοι αποκαλούνται όλοι οι Ευρωπαίοι. Δηλαδή δε γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα σε Γάλλους, Ενετούς, Γενοβέζους κ.λπ. Αν αυτό συνδυαστεί με το γεγονός ότι το τραγούδι αυτό προέρχεται από την Κρήτη, που την κατέλαβαν οι Φράγκοι, Ενετοί, καταλαβαίνουμε γιατί ως εχθρός εμφανίζονται εδώ οι Φράγκοι. Αυτοί ήταν που απειλούσαν το νησί τη χρονική περίοδο που γράφτηκε το τραγούδι κι αυτοί ήταν οι ξένοι κατακτητές του.

3η: Το στοιχείο της υπερβολής είναι συνηθισμένο στην δημοτική ποίηση. Μπορείτε να βρείτε στο τραγούδι με ποιους εκφραστικούς τρόπους δηλώνεται η υπερβολή;

Απάντηση:

Η υπερβολή είναι διάχυτη σ' αυτό το τραγούδι.

α) Με επίθετα αφήνεται να φανεί ο πλούτος και η πολυτέλεια -χρυσά πιρούνια, ολάργυρα πιάτα, ασημοκουκλωμένη κόρη- όπως επίσης με επίθετα υποδηλώνεται η γρηγοράδα του αλόγου -γοργονάτος και ανεμοκυκλοπόδης.

β) Ο μεγάλος αριθμός των εχθρών. Ο ακρίτας δεν δέχεται να διακόψει το φαΐ του για να βγει να πολεμήσει, αν οι εχθροί είναι λιγότεροι από τρεις χιλιάδες (στ. 7-9). Τελικά οι εχθροί ήταν αμέτρητοι, όπως επίσης αμέτρητοι ήταν αυτοί που έπεσαν νεκροί από το σπαθί του ακρίτα (στ. 18-19).

γ) Η αναταραχή στη φύση και η παρέμβαση του υπερφυσικού στοιχείου, του αγγέλου (στ. 22-25). Οι πολλοί σκοτωμοί έκαναν τη θάλασσα και τον ουρανό να ταραχτούν. Για να αποφευχθούν μεγαλύτερη αναταραχή, εμφανίζεται ένας άγγελος, που προσπαθεί να σταματήσει τον ακρίτα.

4η: Ανάμεσα στα δύο ακριτικά τραγούδια του βιβλίου μας υπάρχουν αναλογίες και ομοιότητες. Να παραλληλίσετε τους 12 πρώτους στίχους κάθε τραγουδιού και να παρατηρήσετε: α) την απασχόληση του ήρωα στην αρχή, β) τη μετάδοση της δυσάρεστης είδησης και τον τρόπο που μεταδίδεται, γ) τις αντιδράσεις του ήρωα. Τις παρατηρήσεις σας να τις εκθέσετε γραπτά.

Απάντηση:

Συγκρίνοντας τα δύο τραγούδια παρατηρούμε ότι παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες και κάποιες διαφορές. Συγκεκριμένα:

α) Οι ειρηνικές ασχολίες του ήρωα στην αρχή του τραγουδιού. Στο πρώτο τραγούδι ο Διγενής, καλλιεργούσε τη γη, ενώ στο δεύτερο ο γιος της χήρας έτρωγε. Έχουμε εικόνες ήρεμης αγροτικής ζωής, μιας ζωής που συμβαδίζει με φιλειρηνικές διαθέσεις. Ο αγρότης που καλλιεργεί το χωράφι του και ζει μια ήσυχη οικογενειακή ζωή δεν έχει συνήθως αρπακτικές και επιθετικές διαθέσεις.

β) Την αρχική ειρηνική σκηνή διακόπτει η αναγγελία μιας δυσάρεστης είδησης, η οποία αναφερόταν σε εχθρούς που απειλούσαν τη χώρα στη δεύτερη περίπτωση και σε ανθρώπους που έκλεψαν τη γυναίκα του ήρωα στην πρώτη. Έτσι, το περιεχόμενο των ειδήσεων είναι διαφορετικό σε κάθε περίπτωση. Διαφέρει επίσης το πρόσωπο που μεταφέρει την είδηση -στην μια περίπτωση έχουμε ένα πουλάκι, ενώ στην άλλη τη μητέρα του ακρίτα. Πέρα όμως από τις διαφορές, είναι γενική η παρατήρηση ότι οι ακρίτες ήταν υποχρεωμένοι να βρίσκονται σε διαρκή ετοιμότητα, έτσι ώστε να αντιμετωπίζουν τους κινδύνους, απ' όπου κι αν προέρχονταν.

γ) Η αντίδραση των δύο ηρώων είναι περίπου η ίδια. Αρχικά ζητούν να αποτελειώσουν τη δουλειά τους, τη σπορά ή το φαΐ. Η λήψη της τελικής απόφασης εξαρτάται από το μέγεθος του κινδύνου -αν έκλεψαν μόλις την ίδια μέρα τη γυναίκα ή αν οι εχθροί είναι μέχρι τρεις χιλιάδες, δεν υπάρχει ανάγκη βιασύνης. Τέλος, και στις δύο περιπτώσεις ο ήρωας αλλάζει την αρχική του απόφαση και δρα γρήγορα και αποτελεσματικά. Η πρώτη του ενέργεια είναι να ετοιμάσει το άλογό του. Συνολικά πάντως, η αντίδραση των ηρώων σκοπό έχει να παρουσιάσει τη δύναμη και τον ηρωισμό τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Στους τρεις πρώτους στίχους ο ήρωας γευματίζει αρχοντικά (α) Πώς δικαιολογείται η ευμάρεια των ακριτών; (β) Ποια στοιχεία προβάλλουν τον πλούτο του ήρωα;

2η: Να γράψετε δίπλα από κάθε αριθμό της πρώτης στήλης το γράμμα του στοιχείου της δεύτερης στήλης που αντιστοιχεί σ' αυτό:

3η: Κύριο χαρακτηριστικό των ακριτικών τραγουδιών είναι η ηρωική πνοή. Ποια στοιχεία του συγκεκριμένου τραγουδιού προβάλλουν αυτό το χαρακτηριστικό;

4η: Βάλτε Χ στο τετραγωνάκι αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο.

Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΝ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το τραγούδι είναι ποντιακή παραλλαγή του ακριτικού τραγουδιού των γιων του Ανδρόνικου. Η υπόθεση έχει ως εξής:

Ο γιος του Ανδρόνικου, γεννημένος σε αιχμαλωσία και αναθρεμμένος από το Σαρακηνό Εμίρ Αλή που αιχμαλώτισε την έγκυο μητέρα του, έφυγε, όταν ενηλικιώθηκε, με την ελπίδα να συναντήσει τον πατέρα του. Στο δρόμο συναντά τον πατέρα του και τον αδελφό του, με τον οποίο μονομαχεί.

Η μονομαχία μεταξύ αδελφών αποτελεί συνηθισμένο μοτίβο στα ακριτικά δημοτικά τραγούδια.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο αιχμάλωτος γιος του Ανδρόνικου αναφέρει ότι, όταν οι Τούρκοι κυρίευσαν την Πόλη, άρχισαν να λεηλατούν τις εκκλησίες αρπάζοντας τα ιερά σκεύη. Μαζί μ' αυτά πήραν αιχμάλωτη και τη μητέρα του που ήταν έγκυος σ' αυτόν. Ο ίδιος ανατράφηκε από τον Εμίρ Αλή μέσα σε ανέσεις και αγάπη. Ο Εμίρ Αλή τον συμβούλευσε όταν ήταν μικρός, σαν ενηλικιωθεί να πάει στην Ρωμανία να βρει τον πατέρα του τον Ανδρόνικο και τον αδελφό του Ξαντίνο. Όταν μεγάλωσε, ξεκίνησε να πάει στη Ρωμανία. Καθ' οδόν συνάντησε δύο άνδρες, οι οποίοι ήταν ο πατέρας του και ο αδελφός του. Οι δύο νέοι άρχισαν να μονομαχούν. Κατά τη διάρκεια της μονομαχίας ο πατέρας αναγνώρισε το χαμένο γιο του και άρχισε να τον ρωτά για την καταγωγή του. Εκείνος του εξήγησε ποιος είναι και τότε αποκαλύφθηκε ο ένας στον άλλο. Ο πατέρας διατύπωσε την ευχή να συναντήσουν εχθρικό στρατό, πράγμα που γίνεται. Στη συμπλοκή οι γιοι του Ανδρόνικου νικούν το εχθρικό στράτευμα του οποίου αρχηγός είναι ο Εμίρ Αλής. Ο αιχμάλωτος γιος σώζει τη ζωή του Εμίρ Αλή.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. επάτανε: πατούσαν

2. έμποδος: έγκυος

3. πεσλέεβεν: έτρεφε
4. ταντανίζω: κάνω το μωρό να χοροπηδά στα γόνατά μου.
5. γίνεσαι: μεγαλώνεις
6. δενής: θάλασσα (τουρκική λέξη)
7. κάθα: κάτω
8. ντο: που
9. επέντεσεν: απάντησε, συνάντησε
10. εν: είναι
11. 'κι: δεν
12. μουστουνίας: γροθιές
13. εγνέφιξεν: ξύπνησε
14. έει σε και πάγει: «σε πήρε από κάτω»
15. στα: στάσου
16. χτέθα: απόκτησα
17. πάρεγκα: αντίκρυ
18. ντούνα: εκτύπησε
19. γούλα: λαιμός
20. εθαμπούρωσαν: θόλωσαν
21. άφνα: άχνα
22. καλλίον: καλύτερα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το τραγούδι ανήκει στην κατηγορία των ακριτικών τραγουδιών. Ο Ανδρόνικος ο οποίος αναφέρεται ήταν γνωστός ακρίτας.

Στην αρχή (στιχ. 1-4) αναφέρονται οι λεηλασίες των Τούρκων, όταν πολιόρκησαν την Πόλη. Δε σεβάστηκαν ούτε τις εκκλησίες αλλά και ούτε την έγκυο γυναίκα του Ανδρόνικου. Μετά την έκφραση της σκληρότητας περιγράφεται η αγάπη και η στοργή με την οποία μεγάλωσε από τον Εμίρ Αλή ο γιος του Ανδρόνικου (στιχ. 5-10). Ο αιχμάλωτος ξεκινά να βρει τους δικούς του. Τους συναντά (πατέρα και αδελφό) σ' ένα σταυροδρόμι.

Παρόμοιο θέμα συναντάμε στην τραγωδία του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος». Εκεί ο Οιδίποδας πηγαίνοντας να βρει τον πατέρα του συναντά σ' ένα σταυροδρόμι έναν ηλικιωμένο και τον σκοτώνει χωρίς να ξέρει ότι είναι ο πατέρας του. Στο τραγούδι αυτό τα δύο αδέλφια μονομαχούν (στιχ. 22-25). Οι **μονομαχίες** ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στα δημοτικά τραγούδια που ενίσχυαν και κορύφωναν τη δράση. Ο πατέρας αναγνωρίζει το γιο και δάκρυα χαράς πλημμυρίζουν το γιο του. Άλλο αγαπημένο

στοιχείο της δημοτικής ποίησης ήταν οι αναγνωρίσεις προσώπων, που γεννούσαν στις ψυχές των ακροατών αισθήματα αγαλλίασης και χαράς. Στο τελευταίο μέρος περιγράφεται η σκηνή μάχης ανάμεσα στο στράτευμα των Σαρακηνών και των δύο αδελφών. Ο στρατός του Εμίρ Αλή νικιέται και ο ίδιος σώζεται από τον αιχμάλωτο γιο.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Επιμέρους πλαγιότιτλοι/Νοηματικές ενότητες*

1η Ενότητα: Ο γιος του Ανδρόνικου μεγαλώνει κοντά στον Εμίρ Αλή (στιχ. 1-17). Αναφέρεται ο λόγος που βρέθηκε αιχμάλωτος ο γιος του Ανδρόνικου και το πως μεγάλωσε από τον Εμίρ Αλή.

2η Ενότητα: Η μονομαχία των δύο αδελφών και η αναγνώριση (στιχ. 18-43). Τα δύο αδέλφια μονομαχούν, ώσπου ο γέροντας πατέρας αναγνωρίζει πως κι ο άλλος είναι γιος του.

3η Ενότητα: Η νίκη του εχθρικού στρατεύματος (στιχ 44-54). Τα δύο αδέλφια αποδεικνύουν την ανδρεία τους νικώντας τον εχθρικό στρατό στο οποίο την ηγεσία είχε ο Εμίρ Αλή.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνες:** (στιχ. 1-4) οι λεηλασίες των Τούρκων. (στιχ. 6-10): ο αιχμάλωτος γιος κι ο Εμίρ Αλής. (στιχ. 22-25): η μονομαχία, (στιχ. 35-40): η αναγνώριση. (στιχ. 45-52): η μάχη.
2. **Γλώσσα:** Το απόσπασμα είναι ποντιακή παραλλαγή. Επομένως είναι γραμμένο στο ποντιακό ιδίωμα.
3. **Προσωποποίηση (στιχ. 16-17):** «οι άσπροι εχαμέλεναν, οι φέγγοι κα θα έρθαν/έδειξαν ατόν την στρατήν.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Να επισημάνετε στο τραγούδι τα κύρια τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά που είναι κοινά και σε άλλα δημοτικά τραγούδια.

Απάντηση:

Το θέμα της μονομαχίας και της αναγνώρισης συγγενών αποτελεί χαρακτηριστικό που το συναντούμε και σε άλλα δημοτικά τραγούδια. Άλλο τεχνοτροπικο χαρακτηριστικό είναι η εναλλαγή αφήγησης και διαλόγου.

2η: Το τραγούδι απαρτίζεται από τρία μέρη - ενότητες. Ποια είναι τα περιστατικά που αφηγείται στην καθεμιά ενότητα;

Απάντηση:

Στην 1η ενότητα (στιχ. 1-17) αναφέρεται ο λόγος που βρέθηκε αιχμάλωτος ο γιος του Ανδρόνικου και ο τρόπος που μεγάλωσε κοντά στον Εμίρ Αλή.

Στην 2η ενότητα (στιχ. 18-43) τα δύο αδέλφια μονομαχούν, ώσπου ο πατέρας (Ανδρόνικος) αναγνωρίζει στον αιχμάλωτο τον άλλο του γιο.

Στην 3η ενότητα (στιχ. 44-54) τα δύο αδέλφια νικούν τον εχθρικό στρατό των Σαρακηνών. Ο αιχμάλωτος σώζει τη ζωή του Εμίρ Αλή.

3η: Ποιος είναι ο κώδικας των αξιών που διέπουν τη συμπεριφορά των προσώπων;

Απάντηση:

Ο Εμίρ Αλή φροντίζει τον αιχμάλωτο γιο και τον αναθρέφει με αγάπη και στοργή. Είναι όμως ειλικρινής μαζί του και του αποκαλύπτει την καταγωγή του παρακινώντας τον να βρει τους δικούς του.

Ο αιχμάλωτος αναγνωρίζει στο πρόσωπο του Εμίρ Αλή τον άνθρωπο που τον μεγάλωσε και την ώρα της μάχης δείχνοντας την ευγνωμοσύνη του τον σώζει.

4η: Τι δηλώνει ο τελευταίος στίχος του τραγουδιού;

Απάντηση:

Ο τελευταίος στίχος «κάλλιον 'κι σκοτώσουν σε, κι ας λέγνε εφοβέθεν» δηλώνει την ανθρωπιά και την ευγνωμοσύνη του αιχμαλώτου στον Εμίρ Αλή.

Προτιμά να μην τον σκοτώσει κι ας διακινδυνεύει τη φήμη του, ας λένε ότι φοβήθηκε.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς περιγράφεται η βιαιότητα των Τούρκων;

2η: Ποια είναι τα συναισθήματα του γιου του Ανδρόικου προς τον Εμίρ Αλή;

ΤΟΥ ΧΑΡΟΝΤΑ - ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

Τα δημοτικά τραγούδια που μιλούν για τον Χάροντα και για τον Κάτω Κόσμο είναι μια ιδιαίτερη κατηγορία τραγουδιών. Έχουν σχέση με τα μοιρολόγια και ως τέτοια χρησιμοποιούνται συχνά. Ως προς το περιεχόμενο, χαρακτηρίζονται από μια απέχθεια για το γεγονός του θανάτου κι από μια αγάπη για ζωή.

ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΑΥΡΑ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο λαϊκός ποιητής αναρωτιέται γιατί τα βουνά έχουν πένθος και κλαίνε. Μήπως έχει πέσει καταιγίδα; Στο ερώτημα αυτό απαντά αρνητικά, γιατί η πραγματική αιτία είναι ότι περνά ο Χάροντας με τους πεθαμένους. Έχει μαζί του νέους, γέρους και παιδιά. Όλοι οι νεκροί τον παρακαλούν να περάσει από κάποιο χωριό κι από κρύα βρύση, για να πιουν οι γέροντες νερό, να παίξουν με το λιθάρι οι νέοι και τα παιδιά να μαζέψουν λουλούδια. Όμως ο Χάροντας απαντώντας στα παρακάλια, αρνιέται και λέει ότι, αν σταματήσουν σε βρύση, θα έρθουν οι μανάδες και τα αντρόγυνα και δε θα αφήσουν πια τους πεθαμένους στα χέρια του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. λιθαρίζω: παίζω με το λιθάρι, την πέτρα. Το αγώνισμα είναι ποιος θα ρίξει την πέτρα πιο μακριά.

2. ανεί: αν.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Το θέμα του ποιήματος είναι ο θάνατος: Το γεγονός αυτό ήταν πάντα και θα είναι για τους ανθρώπους τραγικό, γιατί αποτελεί άρνηση της ζωής. Ο θάνατος λοιπόν δε θα πάψει ποτέ να είναι ένα γεγονός θλιβερό και όλες οι θρησκείες προσπαθούν να απαλύνουν τη θλίψη που αυτός προκαλεί.

2. Η αγάπη για τη ζωή: Από την άλλη μεριά, ολόκληρο το ποίημα διαπνέεται από μια αγάπη για τη ζωή, μια αγάπη που θα υπάρχει πάντα μέσα στην ψυχή του ανθρώπου.

3. Η μεταθανάτια ζωή: Η ζωή μετά το θάνατο θεωρείται δεδομένη στο ποίημα. Όμως δεν μπορεί να λιγοστέψει τον πόνο του θανάτου, ο οποίος παραμένει θλιβερό γεγονός, ενώ η ζωή εξακολουθεί να είναι όμορφη.

4. Ανθρωπομορφισμός: Στο ποίημα τα βουνά παρουσιάζουν ανθρώπινες ιδιότητες, πενθούν και κλαίνε. Με ανθρώπινο πρόσωπο εμφανίζεται ο Χάρος: σαν καβαλάρης, που πάνω στη σέλα του και πίσω από το άλογό του έχει αραδιασμένους τους ανθρώπους. Είναι σκληρός, δυνατός και άκαρδος.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Το ποίημα χαρακτηρίζεται από δραματικότητα, απλότητα και γρήγορη δράση.

1. **Υπερβολή:** α) Τα βουνά παρουσιάζονται να πενθούν και να κλαίνε, πράγμα φυσικά αδύνατο. β) Υπερβολή υπάρχει επίσης και στην πίστη ότι μπορεί η αγάπη να νικήσει ακόμη και τον ίδιο το θάνατο· αναφέρεται συγκεκριμένα ότι, αν οι μανάδες συναντήσουν τα παιδιά τους κι αν σμίξουν τα αντρόγυνα, δε θα μπορεί μετά να τους χωρίσει. Ακόμη και ο θάνατος φαίνεται αδύναμος μπροστά στη δύναμη της αγάπης. Αυτή η δύναμη φαίνεται να είναι η μόνη που μπορεί να αντιπαρατεθεί και να απαλύνει τις τραγικές συνέπειες του θανάτου.
2. **Το άσκοπο ερώτημα:** «Μην άνεμος τα πολεμά, μήνα βροχή τα δέρνει;». Ο ποιητής ρωτά γιατί τα βουνά είναι θλιμμένα· όμως οι αιτιάσεις που φέρνει είναι λαθεμένες, γιατί ούτε άνεμος φυσά ούτε βροχή πέφτει.
3. **Εικόνες:** α) ο Χάροντας με τους νεκρούς στη σέλα του. Η εικόνα μας θυμίζει βυζαντινές αγιογραφίες. β) Τα βουρκωμένα βουνά. γ) Οι νεκροί δίπλα σε βρύση με κρύο νερό: οι γέροντες πίνουν, οι νέοι παίζουν το λιθάρι και τα παιδιά μαζεύουν λουλούδια. δ) Η φανταστική εικόνα της συνάντησης των νεκρών με τους ζωντανούς.
4. **Προσωποποίηση:** α) Τα βουνά πενθούν και θρηνούν ιδιότητες ανθρώπινες. Αφού και τα πετρώδη και σκληρά βουνά παρουσιάζουν τέτοιες ιδιότητες, καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλο είναι το μέγεθος του πόνου. Ο Χάρος παρουσιάζεται έφιππος, με τους νεκρούς αραδιασμένους στη σέλα του και να ακολουθούν το άλογό του.

5. Γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι δημοτική, απλή, χωρίς περιττά στολίδια.

6. Μέτρο-στίχος: το μέτρο είναι ιαμβικό και ο στίχος είναι δεκαπεντασύλλαβος.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Το τραγούδι αρχίζει μ' ένα κοινό μοτίβο (πώς ονομάζεται;). Τι εκφράζει εδώ αυτό το μοτίβο;

Απάντηση:

Το τραγούδι ξεκινά με δύο μοτίβα. Καταρχάς υπάρχει προσωποποίηση: τα βουνά παρουσιάζονται να έχουν ανθρώπινες ιδιότητες, πενθούν και θρηνούν. Υπάρχει δηλαδή ανθρωπομορφισμός. Αφού τα ψηλά, σκληρά βουνά παρουσιάζουν τέτοια ευαισθησία, το μέγεθος του πόνου παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Ο πόνος του θανάτου, του θλιβερότε-

ρου γεγονότος στην ανθρώπινη ζωή, είναι μεγάλος και άσβεστος.

Στην αρχή του ποιήματος υπάρχει επίσης το μοτίβο των άσκοπων ερωτημάτων. Ο ποιητής ρωτά αν τα βουνά θρηνούν εξαιτίας των ανέμων και της βροχής. Κι αμέσως απαντά πως η πραγματική αίτια είναι ότι περνά ο Χάροντας με τους πεθαμένους. Το μοτίβο αυτό αποσκοπεί στο να δείξει τη σοβαρότητα του γεγονότος.

2η: Να μελετήσετε τους στίχους που μιλούν για το Χάρο και τη συνοδεία του, από ποια εμπειρία προέρχεται η εικόνα;

Απάντηση:

Ο Χάρος, με μια θαυμάσια προσωποποίηση, παρουσιάζεται ως καβαλάρης που καβαλά στη σέλα του και πίσω από το άλογό του τους νεκρούς ανθρώπους. Είναι μια σκηνή πολεμική, σκηνή αιχμαλωσίας συνηθισμένη στα χρόνια του μεσαίωνα.

3η: Τι νόημα έχει η παράκληση για τους νεκρούς;

Απάντηση:

Ουσιαστικά, οι νεκροί ζητούν να δοκιμάσουν για τελευταία φορά τις χαρές της ζωής. Η δροσιά του νερού, τα λουλούδια, το παιχνίδι δεν είναι τίποτ' άλλο παρά απλές καθημερινές χαρές. Η αγάπη για τη ζωή δεν μπορεί να ξεριζωθεί από την ψυχή του ανθρώπου. Όμως ο πόνος είναι μεγαλύτερος όταν ο Χάρος κόβει το νήμα της ζωής κι όταν αρνείται, όπως κάνει εδώ, να δώσει οποιαδήποτε παράταση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζεται ο Χάροντας στο τραγούδι;

2η: Μέσα από τα τραγούδια που αναφέρονται στο Χάροντα, συνήθως αναδύεται η αγάπη για τη ζωή. Αυτό το στοιχείο μπορεί να εντοπιστεί το συγκεκριμένο τραγούδι;

Ηλιε μου και Τρισηλιε μου

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ένας άνθρωπος θρηνεί το χαμό της «λυγερής», της «ακριβοθυγατέρας» και ρωτά τον ήλιο αν την συνάντησε πουθενά. Εκείνος απαντά ότι την είδε προχτές στο παλάτι του Χάρου. Η κοπέλα παρουσιάζεται να υπηρετεί το Χάρο και να θρηνεί για το χαμό της. Κατά λάθος ρωτά την κόρη γιατί είναι θλιμμένη, αν της λείπει η μάνα της, αν της λείπουν τ' αδέλφια της. Στις ερωτήσεις αυτές η κόρη απαντά αρνητικά. Στη συνέχεια η κόρη λέει ότι της λείπει το σπίτι της και ο «Απάνω κόσμος», όμως ο Χάρος λέει ότι δεν πρόκειται να τα ξαναδεί, ούτε το σπίτι ούτε τον πάνω κόσμο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. απάντησες: συνάντησες.
2. είδηκα: είδα.
3. σαράι: παλάτι.
4. μάιτε: μήτε.
5. καλντιρίμι: λιθόστρωτο.
6. χλίβομαι: θλίβομαι, στενοχωριέμαι.
7. οχ: εξαιτίας, από.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Το αμετάκλητο του θανάτου: Ο θάνατος είναι γεγονός χωρίς επιστροφή, ένα γεγονός θλιβερό και τραγικό. Αυτή η αλήθεια κρύβεται στην κατηγορηματική άρνηση του Χάρου να ικανοποιήσει την επιθυμία της κόρης να ξαναδεί το σπίτι της και τον πάνω κόσμο. Όμως η αγάπη για τη ζωή δεν μπορεί να σβηστεί από την καρδιά του ανθρώπου.

2. Η μεταθανάτια ζωή: Θεωρείται δεδομένη η ύπαρξη ζωής μετά το θάνατο, όμως εκεί δεν υπάρχει τίποτα ευχάριστο. Η θλίψη της κόρης είναι η ίδια με θλίψη του Αχιλλέα στην Οδύσσεια, ο οποίος έλεγε χαρακτηριστικά:

«Θα 'θελα να 'μαι χωρικός και να ξενοδουλεύω
σε αφέντη δίχως κτήματα, που 'ναι το γιος του λίγο,
παρά να βασιλεύω εδώ στους πεθαμένους όλους».

Την ίδια επιθυμία για ζωή δείχνει και η κοπέλα του τραγουδιού.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Επιμέρους πλαγιότιτλοι/Νοηματικές ενότητες*

Οι τρεις πρώτοι στίχοι είναι λόγια που λέγονται από τη μάνα στον απάνω κόσμο. Από τον στίχο 4 μέχρι το τέλος του ποιήματος ο ήλιος αφηγείται όσα είδε στο παλάτι του Χάρου, δηλαδή στον κάτω κόσμο.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Το μοτίβο της μάνας που ρωτά το ήλιο για την κόρη της:** Το μοτίβο αυτό είναι γνωστό ήδη από την αρχαία μυθολογία. Έτσι η Δήμητρα, όταν έψαχνε να βρει την κόρη της, την Περσεφόνη, που την είχε πάρει ο Πλούτωνας, ο άρχοντας του Άδη απευθύνθηκε στον Ήλιο. Εκείνος την πληροφόρησε ότι ο Πλούτωνας είναι αυτός που άρπαξε την κόρη της, για να την κάνει γυναίκα του. Το μοτίβο αυτό επαναλαμβάνεται στο συγκεκριμένο δημοτικό τραγούδι.
2. **Προσωποποίηση:** Η προσωποποίηση συναντιέται εδώ σε περιπτώσεις: ως πρόσωπα, εμφανίζονται ο ήλιος και ο χάροντας.
3. **Διάλογος:** Στο τραγούδι αυτό υπάρχουν δύο διάλογοι α) ο διάλογος μάνας και ήλιου και β) ο διάλογος χάρου και κόρης. Έχει ενδιαφέρον να προσέξουμε ότι ο δεύτερος διάλογος μεταφέρεται από τον ήλιο στη μάνα, δηλαδή είναι διάλογος μέσα στο διάλογο.
4. **Παρομοιώσεις:** «σα μαρμαρένια βρύση», «σα μήλο μαραμένο».
5. **Σύνθετες λέξεις:** «Τρισήλιε», «κομογυριστή», «ακριβοθυγατέρα», «συχνοκέρασμα», «ματαβλέπεις».
6. **Στίχος και μέτρο:** Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Τι αίσθημα εκφράζει η ερώτηση της μάνας στον ήλιο; Ποιες λέξεις νομίζετε ότι υποβάλλουν περισσότερο αυτό το αίσθημα;

Απάντηση:

Η ερώτηση της μάνας εκφράζει τον πόνο της για το χαμό της κόρης της. Το αίσθημα αυτό υποβάλλεται περισσότερο από τη χρήση των λέξεων «λυγερή» και «ακριβοθυγατέρα». Η πρώτη τονίζει την ομορφιά της κόρης, ενώ η δεύτερη την αγάπη που της έχει η μάνα. Και οι δύο δίνουν μεγαλύτερη ένταση στο αίσθημα του πόνου. Το ί-

διο αποτέλεσμα έχει, επίσης, ο παρακλητικός τόνος στα λόγια της μάνας και τέλος, ο χαρακτηρισμός του ήλιου ως «κοσμογυριστή». Ο τονισμός της μεγαλοσύνης του ήλιου και της απεραντοσύνης του διαστήματος, όπου συμβαίνουν όσα αναφέρονται στο ποίημα, τονίζουν, την οδύνη από το χαμό της κόρης, δίνουν στον πόνο πανανθρώπινες διαστάσεις.

2η: Από πού είναι παρμένη η σκηνή στο σεράι του Χάροντα; Τι νομίζετε ότι οδήγησε τη φαντασία του λαού σ' αυτή την εικόνα;

Απάντηση:

Η σκηνή είναι παρμένη από την εποχή της Τουρκοκρατίας. Το σεράι, ο Χάρος - που θυμίζει τούρκο πασά η -κόρη- που θυμίζει γυναίκα χαρεμιού -όλα αυτά μας παραπέμπουν στην εποχή της Τουρκοκρατίας. Εδώ ο κάτω κόσμος παρομοιάζεται με τη σκλαβιά στους Τούρκους δυνάστες.

3η: Πώς κλείνει το τραγούδι και ποια είναι η τελική εντύπωση που αφήνει;

Απάντηση:

Το τραγούδι κλείνει με δύο διαπιστώσεις. Η αγάπη για τη ζωή δεν μπορεί να ξεριζωθεί από την καρδιά κανενός ανθρώπου, αυτή είναι η πρώτη αλήθεια. Και η δεύτερη, η σκληρότερη, είναι ότι ο θάνατος είναι γεγονός χωρίς επιστροφή. Και ως άρνηση της ζωής είναι γεγονός θλιβερό και τραγικό, που δεν μπορεί με τίποτα να ξεπεραστεί. Το συναίσθημα που μένει είναι η θλίψη και η εντύπωση που δημιουργείται είναι ότι επιστροφή από τον Κάτω Κόσμο δεν υπάρχει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Γιατί η μάνα απευθύνεται στον ήλιο, για να της πει πού βρίσκεται η κόρη της;

2η: Ο διάλογος σ' αυτό το ποίημα ασκεί μια σημαντική λειτουργία. Ποια είναι αυτή και τι παρατηρήσεις έχετε να κάνετε ως προς τη μορφή των ερωτοαποκρίσεων;

3η: Ο τίτλος του δημοτικού τραγουδιού είναι συμβατικός (γι' αυτό είναι μέσα σε αγκύλες) και αποτελείται από τις πέντε πρώτες λέξεις του ποιήματος. Εάν σας ζητούσαν να δώσετε στο ποίημα κάποιο τίτλο που να εκφράζει το βαθύτερο νόημά του, ποιον τίτλο θα δίνατε;

3η: Γιατί κατά τη γνώμη σας η κόρη δεν λέει στον Χάρο ότι της λείπουν οι δικοί της, αλλά κατονομάζει μόνο το σπίτι της;

Η ΛΥΓΕΡΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Τα βουνά και οι κάμποι είναι καλότυχα, γιατί δεν ξέρουν τι σημαίνει θάνατος. Τρεις άνθρωποι ήθελαν να βγουν από τον Άδη, την άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο αντίστοιχα. Μια κόρη, επίσης πεθαμένη, τους παρακαλούσε να την πάρουν μαζί τους, όμως αυτοί αρνήθηκαν με την αιτιολογία ότι θα τους αντιληφθεί ο Χάρος, γιατί τα ρούχα της και τα υποδήματά της κάνουν θόρυβο, και τα μαλλιά της λάμπουν. Η κόρη δέχεται να βγάλει τα ρούχα και να δέσει τα μαλλιά της. Θέλει να ανέβει στον πάνω κόσμο να δει τα αγαπημένα της πρόσωπα, τα αδέλφια της και τα ξαδέλφια της. Όμως τα παλικάρια της απαντούν ότι κανείς δεν την θυμάται: η μάνα της συζητά στο δρόμο, ο πατέρας της πίνει στο καπηλειό, τα αδέλφια της ρίχνουν το λιθάρι και τα ξαδέλφια της χορεύουν. Τότε η κόρη αναστέναξε, με αποτέλεσμα να καούν όλα τα συγγενικά της πρόσωπα που την είχαν ξεχάσει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. καλά το 'χουνε: είναι τυχερά, είναι καλότυχα.
2. παντέχουνε: περιμένουν.
3. βούλονται: θέλουν.
4. χινόπωρο: φθινόπωρο.
5. φελλοκάλιγο: υπόδημα που για πάτο έχει φελλό.
6. χλίβεται: θλίβεται, στενοχωριέται.
7. ρούγα: δρόμος, γειτονιά.
8. ρίχνουνε το λιθάρι: κάνουν αγώνες ποιος θα ρίξει το λιθάρι μακρύτερα.
9. η δίπλη: ο γύρος (του χορού).
10. γενιά: συγγενείς.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η αγάπη για τη ζωή: Στο ποίημα αυτό η αγάπη για τη ζωή εκφράζεται με διάφορους τρόπους. Ακόμα και οι νεκροί δεν μπορούν να ξεχάσουν τον πάνω κόσμο

και με την πρώτη ευκαιρία προσπαθούν να δραπετεύσουν από εκεί και να επιστρέψουν στη ζωή. Ο Κάτω Κόσμος μοιάζει με φυλακή και ο Χάρος είναι ο δεσμοφύλακας.

2. Η σχέση ζωντανών και πεθαμένων: Εκφράζεται η πίστη ότι οι ζωντανοί δεν πρέπει να λησμονούν τους πεθαμένους, αλλά πρέπει να θλίβονται γι' αυτούς. Αν οι ζωντανοί ξεχάσουν το καθήκον τους προς τους νεκρούς, τους περιμένει σκληρή τιμωρία. Σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, ο πάνω κόσμος κι ο κάτω κόσμος συνδέονται αναπόσπαστα και επικοινωνούν.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από τρία μέρη: το **προοίμιο** (στ. 1-3), **το κύριο μέρος** (στ. 4-22) και τον **επίλογο** (23-26).

Το κύριο μέρος θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο υποενότητες:

α΄ υποενότητα (στ. 4-13): Ο διάλογος για τα ρούχα και τα μαλλιά της κόρης.

β΄ υποενότητα (στ. 14-22): Ο διάλογος για τα συγγενικά πρόσωπα της κόρης.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ο διάλογος:** Στο ποίημα χρησιμοποιείται εκτεταμένα η τεχνική του διαλόγου. Χαρακτηρίζεται από λιτότητα, ενώ ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται στα ρήματα, δίνει παραστατικότητα και ένταση σε ό,τι συμβαίνει.
2. **Ο στίχος και το μέτρο:** Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, χωρίς ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στο τραγούδι υπάρχει προοίμιο· ποιο είναι το νόημά του;

Απάντηση:

Το προοίμιο είναι οι τρεις πρώτοι στίχοι του ποιήματος. Η φύση θεωρείται αθάνατη, καλότυχη, και μόνο ο άνθρωπος φαίνεται να γνωρίζει τη θλιβερή μοίρα του θανάτου. Στη φύση υπάρχει απλή διαδοχή των εποχών, χωρίς ποτέ αυτή να διακόπτεται από το Χάρο. Μ' αυτόν τον τρόπο εκφράζεται ο καϋμός του ανθρώπου για το θάνατο, που αποτελεί το αναπόφευκτο τέρμα, την άρνηση της ζωής.

2η: Γιατί οι τρεις αντρειωμένοι θέλουν ν' αποδράσουν άνοιξη-καλοκαίρι-φθινόπωρο; Τι τονίζεται μ' αυτό τον τρόπο;

Απάντηση:

Στην απόφαση των αντρειωμένων φαίνεται καθαρά η εναλλαγή των εποχών του χρόνου και η ιδέα της αναγέννησης της φύσης. Πράγματι, δεν αναφέρεται ο χειμώνας, κατά τον οποίο η φύση «νεκρώνει», αλλά αναφέρεται η άνοιξη, όταν η φύση ξαναγεννιέται, το καλοκαίρι, που είναι γεμάτο ζωντάνια, καθώς και το φθινόπωρο, όταν η φύση δίνει ακόμα τους καρπούς της, τα σταφύλια και τα φρούτα. Η ιδέα της αναγέννησης της φύσης επεκτείνεται και στους ανθρώπους: καινούριοι άνθρωποι θα γεννηθούν, για να διαιωνιστεί έτσι το ανθρώπινο γένος και, γενικά, η ζωή να θριαμβεύσει πάνω στο θάνατο.

3η: Πώς φαντάζεται ο ποιητής την κόρη στον Κάτω Κόσμο;

Απάντηση:

Ο ποιητής φαντάζεται την κόρη να έχει την ίδια εμφάνιση που είχε, όταν ήταν ζωντανή. Έτσι, τονίζεται η ομορφιά της -η κόρη είναι «λυγερή» και έχει όμορφα ξανθά μαλλιά που λάμπουν στη σκοτεινιά του Κάτω Κόσμου. Κι ακόμη, προσέχει το ντύσιμό της, τα ρούχα της και τα παπούτσια της. Καμιά αλλαγή από τότε που ήταν ζωντανή.

Η διαφορά είναι μόνο στην εσωτερική της διάθεση. Η κόρη θλίβεται στον κάτω κόσμο και παρακαλεί με σταυρωμένα χέρια να την πάρουν μαζί τους οι αντρειωμένοι. Είναι μάλιστα έτοιμη να καταστρέψει τα ρούχα και τα παπούτσια της και να μαζέψει τα μαλλιά της (όχι να τα κόψει!). Απ' όλα αυτά φαίνεται ότι η ζωή είναι το πολυτιμότερο και σημαντικότερο αγαθό.

4η: Με ποιους τρόπους δηλώνεται ο πόθος της κόρης ν' ανέβει στον Απάνω Κόσμο;

Απάντηση:

Η απόδραση από τον Άδη είναι η μόνη σκέψη της κόρης. Για να την πραγματοποιήσει είναι διατεθειμένη να βγάλει τα ρούχα της, να ρίξει τα παπούτσια της στη φωτιά και να μαζέψει τα μαλλιά της, που λάμπουν. Επίσης, η κόρη δείχνει ενδιαφέρον για τα αγαπημένα της πρόσωπα και θέλει να μάθει αν την σκέφτονται ακόμη. Μ' αυτούς τους τρόπους δηλώνεται η αγάπη της κόρης για τη ζωή και η επιθυμία της να γυρίσει στον Πάνω Κόσμο.

5η: Το τραγούδι τελειώνει με μια τολμηρή ποιητική σύλληψη. Να την επισημάνετε και να βρείτε τι εκφράζει. Να συγκεντρώσετε ανάλογες ποιητικές εκφράσεις από δημοτικά τραγούδια.

Απάντηση:

Το τραγούδι τελειώνει με μια υπερβολή, η οποία εκφράζεται με κάτι που είναι αδύνατο να συμβεί. Υπάρχει δηλαδή το σχήμα του αδυνάτου. Ο αναστεναγμός της κόρης έγινε φωτιά που έκαψε όλα τα αγαπημένα της πρόσωπα. Το «κάψιμο» αυτό έχει και την έννοια του «σβησίματος» από τη μνήμη της κόρης όλων των αγαπημένων προσώπων. Το σχήμα του αδυνάτου συναντιέται συχνά στη δημοτική ποίηση:

«Του νεκρού αδελφού»:
«Κάνει το σύγνεφο άλογο και τ' άστρο χαλινάρι
και το φεγγάρι συντροφιά και πάει να της τη φέρει».

Η αρπαγή της γυναίκας του Διγενή:
«Κι ο μαύρος εγονάτισε κι απάνω του την πήρε.
Κι όσο να πουν, για δείτε το! παίρνει σαράντα μίλια».
Ο γιος της χήρας:
«Στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δύο χιλιάδες
κι εις το άλλο στριφογύρισμα δεν νύρηκε να κόψει....
κι ο ουρανός εσείστηκε κι η θάλασσα μουγκίστη
κι άγγελος απού τσ' ουρανούς σέρνει φωνή μεγάλη».

Α. Πολίτης, κλέφτικα:
«Ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος τα δυο βουνά μαλώνουν».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Να εντοπίσετε την αντίθεση που κυριαρχεί στο τραγούδι.

2η: Τι δηλώνουν η θέληση των τριών παλικαριών «να βγουν από τον Άδη» και οι παρακλήσεις της κόρης;

3η: Πώς παρουσιάζεται η κόρη στους στίχους 23-26;

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ιστορικά λέγονται τα δημοτικά τραγούδια που έχουν ως θέμα ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, εθνικό ή κοινωνικό. Το θέμα μπορεί να είναι μια πολεμική σύγκρουση ή μια άλωση πόλης, επιδρομή ληστών και πειρατών ή επανάσταση, επιδημία ή πείνα. Σπάνια τα τραγούδια αυτά αναφέρονται σε γεγονότα ευχάριστα.
Το περιεχόμενο αυτό των ιστορικών τραγουδιών τα εμποδίζει να λειτουργήσουν ποιοτικά, η φαντασία περιορίζεται να αναπτυχθεί από τα συγκεκριμένα και πραγματικά. Όμως, παρ' όλα αυτά τα εμπόδια, ορισμένα τραγούδια καταφέρνουν να πετύχουν ένα ψηλό σημείο αισθητικής τελειότητας.
Τα τραγούδια αυτά αναφέρονται συνήθως σε γεγονότα που συνέβησαν μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης και μέχρι την επανάσταση του 1821. Δηλαδή αντλούν το υλικό τους από γεγονότα της εποχής της Τουρκοκρατίας.

ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το τραγούδι αυτό είναι από τα πιο παλιά ιστορικά τραγούδια, αφού αναφέρεται στην άλωση της Ανδριανούπολης από τον Αμουράτ το 1361. Όμως αναφέρεται και σε ορισμένες άλλες πρόσφατες καταστροφές από τους Φράγκους και τους Βούλγαρους.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής θρηνεί μαζί με τα πουλιά την άλωση της Ανδριανούπολης από διάφορους ξένους επιδρομείς. Οι εχθροί κατέλαβαν την πόλη τρεις φορές, κατά τη διάρκεια τριών εορτών: τα Χριστούγεννα, την Κυριακή των Βαΐων και την Κυριακή του Πάσχα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ταχιά: πρωί.
2. κρούσος: εχθρική επιδρομή, λεηλασία.
3. κηρί: κερί.
4. πολυκρουσεμένη: που έχει λεηλατηθεί πολλές φορές.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Στερεότυπη έκφραση:** «Τ' αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης». Τέτοιου είδους εκφράσεις είναι συνηθισμένες στα δημοτικά τραγούδια. Τα πουλιά είναι συμβατικά πρόσωπα που αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παίξουν κάποιον συγκεκριμένο ρόλο.
2. **Τριαδικό σχήμα (ομοιοκάταρκτο):** «κλαίγουν αργά / κλαίγουν ταχιά / κλαίγουν το μεσημέρι». Εδώ ο στίχος είναι κομμένος σε τρία μέρη κι επαναλαμβάνεται το ρήμα κλαίγω (κοίταξε την ερώτηση 2).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Τι συγκίνησε ιδιαίτερα το λαϊκό ποιητή, ώστε να συνθέσει το τραγούδι;

Απάντηση:

Αυτό που συγκίνησε τον ποιητή είναι η τραγική μοίρα της πόλης, η οποία σε σύντομο χρονικό διάστημα, γνώρισε τρεις εχθρικές επιδρομές. Σπάνια κάποια πόλη λεηλατείται τόσες πολλές φορές από τους εχθρούς, όπως συνέβηκε στη συγκεκριμένη περίπτωση με την Ανδριανούπολη. Η πόλη βρίσκεται σε τέτοια γεωγραφική περιοχή που εύκολα γινόταν στόχος εχθρικών επιδρομών. Ήταν σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών.

2η: Τι πετυχαίνει το τραγούδι: α) με τους τοπικούς προσδιορισμούς της Ανατολής και της Δύσης· β) με τους χρονικούς προσδιορισμούς: αργά-ταχιά-το μεσημέρι· γ) με την επανάληψη του ρήματος «κλαίγουν»;

Απάντηση:

α) Οι τοπικοί προσδιορισμοί έχουν σκοπό να προσδώσουν στο χρόνο παγκοσμιότητα, οικουμενικότητα και να δώσουν τη μέγιστη ένταση στον πόνο.

β) Οι χρονικοί προσδιορισμοί αποσκοπούν στο ίδιο αποτέλεσμα, στην μέγιστη ένταση του συναισθήματος του πόνου για τις απανωτές λεηλασίες της πόλης. Αυτό το πετυχαίνουν δίνοντας στον πόνο διάρκεια.

γ) Τέλος, το ρήμα «κλαίγω» επαναλαμβάνεται για να δείξει ποιο είναι το κυρίαρχο συναίσθημα -ο θρήνος για το πάρσιμο της πόλης.

3η: Μία από τις αλώσεις (του 1204) έγινε την μέρα του Πάσχα. Ο ποιητής όμως τις τοποθετεί όλες σε μέρες εορτών. Γιατί;

Απάντηση:

Με τον τρόπο αυτό ο ποιητής τονίζει σε μεγαλύτερο ακόμη βαθμό τη δραματική μοίρα της πόλης. Σκοπός του δεν είναι η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας -ο ποιητής ενδιαφέρεται για το αισθητικό αποτέλεσμα. Σκοπός του είναι να συγκινήσει τον ακροατή και αυτό το πετυχαίνει δημιουργώντας μιαν αντίθεση ανάμεσα στο θρησκευτικό συναίσθημα και τη χαρά, από τη μια μεριά, και τον πόνο της καταστροφής, από την άλλη. Τα παθήματα της πόλης συγκινούν τον καθένα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται το τραγούδι;

2η: Ποιες αντιδράσεις προκαλούνται από την άλωση της Αδριανούπολης;

ΠΑΡΘΕΝ Η ΡΩΜΑΝΙΑ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην άλωση της Πόλης από τους Τούρκους. Είναι ένα δημοτικό τραγούδι γραμμένο στην ποντιακή διάλεκτο. Με τον όρο «Ρωμανία» εννοείται η Βυζαντινή αυτοκρατορία, δηλαδή το ανατολικό Ρωμαϊκό κράτος (Εδώ έχουν την προέλευσή τους και οι όροι «Ρωμιοσύνη» και «Ρωμιός», οι οποίοι μέχρι σήμερα αναφέρονται στην Ελλάδα και στον Έλληνα αντίστοιχα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ένα πουλί ήρθε από την Πόλη και δε σταμάτησε ούτε στ' αμπέλια ούτε στα περιβόλια, αλλά σταμάτησε στο κάστρο του Ήλιου. Τίναξε το ένα φτερό, που ήταν βουτηγμένο στο αίμα, τίναξε και το άλλο, στο οποίο κρατούσε ένα γραμμένο χαρτί. Το χαρτί αυτό κανείς δεν το διάβασε, ούτε ο μητροπολίτης. Μόνο ένα παιδί το διάβασε και ταυτόχρονα έκλαιγε, χτυπούσε το στήθος του και έλεγε: «Αλίμονο σε μας, η Ρωμανία έπεσε!». Αμέσως στις εκκλησιές και τα μοναστήρια άρχισε το μοιρολόγι. Κι ο Άι Γιάννης ο Χρυσόστομος έκλαιγε και χτυπιόταν, γιατί, όπως λέει, η Ρωμανία πέρασε, η Ρωμανία έπεσε στα χέρια ξένων. Μια φωνή όμως του απαντά πως, ακόμη κι αν πέρασε η Ρωμανία, κάτι άλλο θα έρθει στη θέση της.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. κονεύω: σταματώ, για να ξεκουραστώ, σταθμεύω για ανάπαυση.
2. σου: στου.
3. Ηλί' τον κάστρον: στου Ήλιου το κάστρο.
4. έσειξεν: τίναξε.
5. σο: στο.
6. βουτεμένον: βουτηγμένο.
7. ατό: αυτό.
8. κι: δεν.

9. σιτ': ενώ.
10. αλί: αλίμονο.
11. βάι (επιφώνημα): ωχ!
12. πάρθεν: πάρθηκε (από ξένους), έπεσε στα χέρια ξένων κατακτητών.
13. η Ρωμανία: το Βυζάντιο.
14. δερνοκοπιέται: χτυπά το στήθος του.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Ρωμανία (στ. 9): Η Βυζαντινή αυτοκρατορία αποτελεί την ομαλή μετεξέλιξη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο το 220 μ.Χ. Έτσι οι κάτοικοι του Βυζαντιου συνέχισαν να πιστεύουν πως αποτελούν τους συνεχιστές του Ρωμαϊκού κράτους ακόμα και μετά την πτώση του δυτικού του τμήματος. Μ' αυτόν τον τρόπο διατηρήθηκαν στη συνείδηση των Ελλήνων οι όροι «Ρωμιοσύνη» και «Ρωμιός» ως όροι που χαρακτηρίζουν την εθνική τους ταυτότητα.

2. Γιάννες ο Χρυσόστομον (στ. 11): Πρόκειται για τον Ιωάννη το Χρυσόστομο (347-407 μ.Χ.) θεωρείται και ένας από τους αξιολογότερους πατέρες της Εκκλησίας και τιμάται ως ένας από τους τρεις Ιεράρχες.

3. Αξιολόγηση του τραγουδιού: Η αξία του τραγουδιού και η γνησιότητα του θρήνου του είναι τέτοιες ώστε δεν αφήνουν ασυγκίνητο κανένα. Είναι χαρακτηριστική, από αυτήν την άποψη, η περίπτωση του Κ. Καβάφη, ο οποίος, επηρεασμένος από το τραγούδι που διαβάσαμε, έγραψε το παρακάτω ποίημα.

ΠΑΡΘΕΝ

Αυτές τις μέρες διάβασα δημοτικά τραγούδια,
για τ' άθλα των κλεφτών και τους πολέμους,
πράγματα συμπαθητικά· δικά μας, Γραικικά.

Διάβαζα και τα πένθιμα για το χαμό της Πόλης
«Πήραν την Πόλη, πήραν την πήραν την Σαλονίκη».
Και τη φωνή του εκεί που οι δυο εψέλναν,
«ζερβά ο βασιλιάς, δεξιά ο πατριάρχης»,
ακούσθηκε κ' είπε να πάψουν πια

«πάψτε παπάδες τα χαρτιά και κλείστε τα βαγγέλια»
πήραν την Πόλη πήραν την· πήραν την Σαλονίκη.

Όμως απ' τ' άλλα πιο πολύ με άγγιξε το άσμα
το Τραπεζούντιον με την παράξενή του γλώσσα
και με την λύπη των Γραικών των μακρυνών εκείνων
που ίσως πίστευαν πως θα σωθούμε ακόμη.

Μα αλοίμονον μοιραίον πουλί «απαί την Πόλιν έρται»
με το «φτερούλιν πε χαρτίν περιγραμμένον
κι ουδέ στην άμπελον κονεύ' μηδέ στο περιβόλι
επήγεν και εκόνεψεν στου κύπαρισ' την ρίζαν».
Οι αρχιερείς δεν δύνανται (ή δεν θέλουν) να διαβάσουν
«Χέρας υιός Γιανίκας εν» αυτός το παίρνει το χαρτί,
και το διαβάζει κι ολοφύρεται
«Σιτ' αναγνώθ σιτ' αναγκλαίγ' σίτ' ανακρούγ την καρδίαν.
Ν' αοιλλή εμάς να βάι εμάς η Ρωμανία πάρθεν».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το τραγούδι αυτό αποτελείται από μία μόνο νοηματική ενότητα, αφού ο χρόνος και ο τόπος που διαδραματίζονται τα γεγονότα δεν αλλάζουν.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Στο τραγούδι αυτό είναι έντονη η **δραματική ένταση** και ο **λυρισμός**, με τον οποίο μεταδίδεται ο θρήνος για την άλωση της Πόλης.Τα μέσα που χρησιμοποιούνται εδώ είναι οι **έντονες εικόνες**, τα λίγα μα καλοδουλεμένα **επίθετα** και ο **διάλογος**, ο οποίος επιτείνει τη δραματική ένταση.

2. Η **γλώσσα** που ποιήματος είναι **απλή και κατανοητή**, όμως έχει πολλούς ιδιωματισμούς από την ποντιακή διάλεκτο. Ο στίχος είναι **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος** χωρίς ομοιοκαταληξία δηλαδή ο τυπικός στίχος των δημοτικών τραγουδιών. Έτσι έχουμε:

Στίχος 1: Έναν / πουλίν / καλόν / πουλίν // εβγαίν / από την πο / λην

Τονισμός:	υ	-΄	3	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ
Αριθμός συλλαβής:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	α΄ ημιστίχο								β΄ ημιστίχιο						

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Να συγκρίνετε το τραγούδι με άλλα δημοτικά τραγούδια. Ποια διαφορά διαπιστώνεται ως προς τον τρόπο που αναγγέλλεται η θλιβερή είδηση;

Απάντηση:

Σε σχέση με άλλα δημοτικά τραγούδια, το τραγούδι «Πάρθεν η Ρωμανία» παρουσιάζει μια ομοιότητα και μια διαφορά. Η ομοιότητα είναι ότι είναι συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια η μεταφορά μηνυμάτων και ειδήσεων να γίνεται με πουλιά. Έτσι, στο τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας» ο πρωτομάστορας «πιάνει μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι», δηλαδή στέλνει μήνυμα στη γυναίκα του με ένα αηδόνι.

Ταυτόχρονα υπάρχει και μια διαφορά. Συνήθως, στα δημοτικά τραγούδια το πουλί μεταδίδει το μήνυμα μιλώντας:

«Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρώπινη λαλίτσα».

Το πουλί λοιπόν μιλούσε με ανθρώπινη φωνή. Αντίθετα όμως, στο «Πάρθεν η Ρωμανία» το πουλί δε μιλά, αλλά μεταδίδει το μήνυμα της πτώσης της Πόλης με ένα γραμμένο χαρτί. Με τον τρόπο αυτό, το αποτέλεσμα είναι ότι επιτείνεται η δραματική ένταση, αφού το πουλί, που έχει το άλλο του φτερό βουτηγμένο στο αίμα, μοιάζει να έχει χάσει τη μιλιά του, ύστερα από τα τόσα φονικά και τις σφαγές που είδε. Η άρνησή του να πει οτιδήποτε από αυτά που είδε στην Πόλη κατά την Άλωση τονίζει το συναίσθημα του τρόμου και της θλίψης για την μεγάλη απώλεια.

2η: Ποιες ψυχικές διαθέσεις κυριαρχούν στο τραγούδι και πώς εκφράζονται;

Απάντηση:

Οι ψυχικές διαθέσεις που κυριαρχούν στο τραγούδι είναι η θλίψη και η απελπισία για την πτώση της πόλης. Τα συναισθήματα αυτά εκφράζονται με πολλούς τρόπους. Το πουλί αρνείται να πάει στα αμπέλια και τα περιβόλια, το φτερό του είναι βουτηγμένο στο αίμα και επίσης, αρνείται να μιλήσει. Το παιδί, ενώ διαβάζει, ταυτόχρονα κλαί-

ει και χτυπά το στήθος του. Το μοιρολόγι γενικεύεται στις εκκλησίες και τα μοναστήρια. Και το αποκορύφωμα του σπαραγμού είναι όταν αρχίσει να κλαίει και να χτυπιέται ακόμη και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Στο τέλος όμως εμφανίζεται μια ελπίδα που αφήνει να δημιουργηθεί ένα απροσδιόριστο αίσθημα αισιοδοξίας. Παρηγορώντας το Χρυσόστομο, μια φωνή του θυμίζει ότι κάποτε θα έρθει η αναγέννηση, κάτι άλλο θα έρθει στην θέση της Ρωμανίας.

3η: Σε ποιο σημείο κορυφώνεται η δραματοποίηση; Πώς γίνεται αυτό;

Απάντηση:

Η δραματοποίηση είναι έντονη από τους πρώτους στίχους, όταν πληροφορούμαστε ότι το πουλί είχε το φτερό του βουτηγμένο στο αίμα. Επίσης η σιωπή του δείχνει πως κρύβει κάτι φοβερό. Ο θρήνος του παιδιού που διαβάζει το μήνυμα προσθέτει περισσότερη δραματικότητα στο ποίημα. Όμως η κορύφωση έρχεται όταν ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, η σημαντική αυτή μορφή της ορθοδοξίας, αρχίζει να «κλαίει» και να «δερνοκοπιέται». Το δράμα είναι τόσο μεγάλο, ώστε δεν αφήνει ασυγκίνητους ούτε τους αγίους της χριστιανοσύνης.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποιος είναι ο ρόλος του πουλιού στο τραγούδι;

2η: Στο τραγούδι διακρίνουμε και ένα τόνο αισιοδοξίας. Να εντοπιστεί και να σχολιαστεί.

3η: Με ποια σχήματα λόγου δηλώνεται ο θρήνος για την κατάληψη της Ρωμανίας;

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Οι Μπαρμπαρέσοι ήταν πειρατές από τα δυτικά παράλια της Αφρικής, οι οποίοι είχαν γίνει φόβητρο για τους κατοίκους των ελληνικών νησιών και παραλίων. Η λαϊκή φαντασία, αντανακλώντας τον τρόμο που προκαλούσαν οι πειρατές αυτοί, τους παρουσίαζε ως φανταστικά τέρατα πάνω σε άλογα που άρπαζαν και έκαναν σκλάβους όσους συναντούσαν.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής παρακαλεί τον ήλιο, ο οποίος ανατέλλει και φωτίζει όλη την οικουμένη, να μην ανατείλει στη χώρα των Μπαρμπαρέσων, να μη φωτίσει τις αυλές τους. Κι αν τύχει και ανατείλει, γρήγορα να δύσει. Γιατί στη χώρα εκείνη υπάρχουν πολλοί σκλάβοι, άνθρωποι θλιμμένοι, που κλαίνε συνεχώς. Μπορεί λοιπόν να υγρανθούν οι ακτίνες του ήλιου από τα δάκρυα των σκλάβων.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. το ταχύ: το πρωί.
2. δούδεις: δίνεις.
3. Μπαρμπαριά: Η σημερινή Αλγερία, η Τυνησία και το Μαρόκο. Εκεί ζούσαν φοβεροί πειρατές.
4. θα γραθού: θα υγρανθούν, θα μουσκέψουν.
5. που: από.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η επίκληση του Ήλιου: Η επίκληση του Ήλιου είναι συνηθισμένη στα δημοτικά τραγούδια «Ήλιε μου και τρισήλιε μου και καλορίζικέ μου». Στο συγκεκριμένο ποίημα η επίκληση αυτή καταλαμβάνει όλο το χώρο -ολόκληρο το ποίημα είναι μια επίκληση.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αντίθεση:** Ο ποιητής παρακαλά τον ήλιο να ανατείλει σ' όλον τον κόσμο εκτός από τη χώρα των Μπαρμπαρέσων. Στις αυλές αυτών των πειρατών παρακαλεί τον ήλιο να μην ανατείλει.
2. **Κλητική προσφώνηση:** Σε ολόκληρο το ποίημα χρησιμοποιείται συνεχώς κλητική προσφώνηση. Αυτό είναι φυσικό, γιατί το ποίημα ολόκληρο είναι μια επίκληση του ήλιου.
3. **Εικόνα:** Ιδιαίτερα ποιητική είναι η εικόνα στο τέλος του ποιήματος: Οι όμορφοι σκλάβοι που θρηνούν στις αυλές των Μπαρμπαρέσων. Τα δάκρυα τους υγραίνουν τις αχτίνες του ήλιου. Η όμορφη αυτή εικόνα αποτελεί τη δραματική κορύφωση του ποιήματος και δίνει στον πόνο της σκλαβιάς κοσμική διάσταση.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Τι πετυχαίνει ο λαϊκός ποιητής με την παράκληση που κάνει στον ήλιο;

Απάντηση:

Ο ποιητής πετυχαίνει τρία πράγματα, με την παράκληση που κάνει στον ήλιο. Δίνει, καταρχάς, στον πόνο κοσμικές διαστάσεις, αφού ο πόνος της σκλαβιάς αποκτά πανανθρώπινο χαρακτήρα. Επίσης, το ποίημα αποκτά λυρισμό -η εικόνα με τους σκλάβους, που τα δάκρυά τους υγραίνουν τις ακτίνες του ήλιου, είναι πολύ ποιητική. Τέλος, η συγκίνηση για τον πόνο των σκλάβων γίνεται ιδιαίτερα έντονη.

2η: Το τραγούδι συμπυκνώνει μια ολόκληρη ιστορική εμπειρία μέσα σε έξι στίχους. Να βρείτε: α) ποια είναι αυτή η εμπειρία· β) πώς κατορθώνει ο λαϊκός ποιητής να την εκφράσει;

Απάντηση:

α) Η εμπειρία που υπάρχει στο ποίημα είναι η σκλαβιά από τους Μπαρμπαρέσους. Οι πειρατές έρχονταν στα ελληνικά παράλια και, αφού λεηλατούσαν τα πάντα, φεύγοντας έπαιρναν μαζί τους αιχμαλώτους, τους οποίους χρησιμοποιούσαν σαν σκλάβους και είτε τους χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι είτε τους πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα. Αυτή ήταν η θλιβερή μοίρα των αιχμαλώτων που έπεφταν στα χέρια των Μπαρμπαρέσων. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε μέχρι και τον 19ο αιώνα!

β) Ο ποιητής καταφέρνει να συμπυκνώσει την εμπειρία από τη σκλαβιά στους Μπαρμπαρέσους με μια εικόνα ποιητική. Με την επίκληση στον ήλιο, που φωτίζει όλη την οικουμένη. Τον παρακαλά να μην φωτίζει στη χώρα των Μπαρμπαρέσων για

να μην υγρανθούν οι ακτίνες του από τα δάκρυα των σκλάβων. Η εικόνα αυτή είναι γεμάτη λυρισμό.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ο λαϊκός ποιητής, στο συγκεκριμένο ποίημα, δεν αναφέρεται άμεσα στις κακουχίες και τα βάσανα των σκλάβων, αλλά έμμεσα. Με ποιο τρόπο εκφράζει το θέμα του;

2η: Ο τίτλος του δημοτικού τραγουδιού είναι συμβατικός (γι' αυτό είναι σε αγκύλες). Εάν σας ζητούσαν να δώσετε κάποιο τίτλο που να ανταποκρίνεται στο βαθύτερο νόημά του, ποιον θα δίνατε;

ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ
(26 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1803)

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το τραγούδι αναφέρεται σε πραγματικό γεγονός, που συνέβηκε το 1803 Οι Σουλιώτες είχαν κλείσει συμφωνία με τον Αλή Πασά να τους αφήσει να φύγουν από τον τόπο τους ένοπλοι και να πάνε, όπου θέλουν. Όμως αυτός παραβίασε τη συμφωνία και έστειλε στρατό για να κυνηγήσει τους πρόσφυγες. Ο στρατός, που τον αποτελούσαν Τουρκαλβανοί, συνάντησε ένα μέρος από τους Σουλιώτες στο χωριό Ρινιάσα. Εκεί, στον πύργο του Δημουλά, κλείστηκε η Δέσπω, η γυναίκα του Γεωργάκη Μπότση, και πολέμησε ηρωικά τους Τουρκαλβανούς.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Πολλή φασαρία, πολλές τουφεκιές, ακούγονται κι ο ποιητής αναρωτιέται μήπως γίνεται γάμος και χαρά. Όμως αμέσως απαντά αρνητικά και συμπληρώνει ότι η Δέσπω και οι συγγενείς της πολεμούν ενάντια στους Αρβανίτες στον πύργο του Δημουλά. Οι Αρβανίτες της ζήτησαν να ρίξει τ' άρματα και να γίνει σκλάβα του Πασά και των Αλβανών. Όμως η Δέσπω απαντά ότι, ακόμη κι αν το Σούλι και την Κιάφα τα πήραν οι Τούρκοι, αυτή δεν πρόκειται ποτέ να γίνει σκλάβα σε αφέντες Αλβανούς, Μωαμεθανούς. Άρπαξε λοιπόν ένα δαυλί και, αφού κάλεσε τους δικούς της ανθρώπους να μη δεχτούν να ζήσουν σκλάβοι των Τούρκων, ανατίναξε τα πυρομαχικά.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. αχός: μεγάλος θόρυβος, φασαρία.
2. μήνα: μήπως.
3. χαροκόπι: γλέντι, χαρά.
4. Αρβανιτιά: Τουρκαλβανοί στρατιώτες του Αλή Πασά.
5. Γιώργαινα: Τον άντρα της τον έλεγαν Γιωργάκη Μπότση.

6. Σούλι: Η πατρίδα της Δέσπως, απ' όπου έφυγε εξόριστη. Οι Σουλιώτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να καταφύγουν στα Ιόνια νησιά. Οι αγώνες τους ενάντια στον Αλή Πασά έμειναν θρυλικοί.

7. Λιάππδες: Αλβανοί μωαμεθανοί, ξεχωριστή φυλή.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η αγάπη για την ελευθερία και ο ηρωικός θάνατος. Το τραγούδι το διαπερνά η ιδέα της ελευθερίας. Η Δέσπω, που είναι η κεντρική ηρωίδα, αγαπά την ελευθερία και προτιμά να πεθάνει ηρωικά, παρά να ζήσει και να είναι σκλάβα των Τούρκων και των Αλβανών. Ο θάνατος είναι προτιμότερος από την ατίμωση και τη σκλαβιά. Έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός πως αυτόν τον ηρωισμό και αυτήν την αυτοθυσία τα δείχνει μια γυναίκα. Μια γυναίκα που εδώ αναδεικνύεται σε ηρωική μορφή, άξιο ηγέτη και αγωνιστή. Η στάση της αυτή, που γεμίζει τον καθένα με θαυμασμό, εξυψώνει όχι μόνο την ίδια, αλλά και το γυναικείο φύλο γενικά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο ποίημα μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρία μέρη:

α) Εισαγωγή (στ. 1-4): Η περιγραφή της μάχης από τον αφηγητή.

β) Κύριο μέρος (στ. 5-11): Ο διάλογος της Δέσπως με τους Αρβανίτες.

γ) Επίλογο (στ. 12): Η ανατίναξη των πυρομαχικών.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Στο ποίημα υπάρχουν ορισμένα στοιχεία που συναντιούνται συχνά στη δημοτική ποίηση:

α) Άστοχα ερωτήματα:

«Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροκόπι;
Ουδέ σε γάμο ρίχνονται, ουδέ σε χαροκόπι,
η Δέσπω κάνει πόλεμο με νύφες και μ' αγγόνια».

Το σχήμα αυτό περιλαμβάνει τα εξής: Προηγούνται δύο ερωτήματα τα οποία βρίσκονται μακρυά από την αλήθεια. Στη συνέχεια ακολουθούν δύο αρνητικές απα-

ντήσεις και στο τέλος η σωστή απάντηση ολοκληρώνει το νόημα των στίχων.
Είναι χαρακτηριστική η επανάληψη της λέξης «μήνα» (μήπως) στην ερώτηση καθώς και η επανάληψη της λέξης «ουδέ» στην αρνητική απάντηση. Επίσης έχει ενδιαφέρον να προσέξουμε ότι στην απάντηση επαναλαμβάνεται αυτούσιο το περιεχόμενο της ερώτησης με εξαίρεση τη λέξη «μήνα», την οποία αντικαθιστά η λέξη ουδέ:
«μήνα σε γάμο ρίχνονται μήνα σε φαγοπότι
ουδέ σε γάμο ρίχνονται ουδέ σε φαγοπότι».
Η τεχνική των άστοχων ερωτημάτων ήταν πολύ συνηθισμένη στη δημοτική ποίηση ήδη από την αρχαιότητα και πέρασε και στην ποίηση του Ομήρου. Έτσι, τα άστοχα ερωτήματα συναντιούνται πολύ συχνά στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια, μαζί με διάφορες άλλες τεχνικές της δημοτικής ποίησης.

β) Εικόνες: Το ποίημα ξεκινά με μια ηχητική εικόνα:
«Αχός βαρύς ακούγεται πολλά τουφέκια πέφτουν»
Μια άλλη εικόνα στο στίχο 4 επεξηγεί την πρώτη:
«Η Δέσπω κάνει πόλεμο με νύφες και μ' αγγόνια».
Και τέλος του ποιήματος μια τρίτη εικόνα οπτική αυτή τη φορά, συμπληρώνει την υπόθεση:
«Δαυλί στο χέρι -ν- άρπαξε, κόρες και νύφες κράζει».
Και τα τουφέκια ανάψανε κι όλοι φωτιά γενήκαν».

γ) Αφήγηση και διάλογος: Στην αρχή του ποιήματος (στ. 1-5) ο ποιητής αφηγείται όσα συμβαίνουν. Στη συνέχεια όμως στη θέση της αφήγησης παίρνει ο διάλογος (στ. 6-9). Τέλος, στο τέλος του ποιήματος ο αφηγητής-ποιητής συνοψίζει την συνέχεια. Με το διάλογο η υπόθεση αποκτά ζωντάνια και παραστατικότητα. Η δραματικότητα είναι ιδιαίτερα έντονη.

δ) Ο λόγος είναι πυκνός και λιπός: Είναι χαρακτηριστικό ότι δε χρησιμοποιείται ούτε ένα επίθετο, δεν υπάρχει ούτε μια περιττή λέξη.

ε) Ο στίχος και το μέτρο: Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος και χωρίζεται σταθερά στην όγδοη συλλαβή.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στο τραγούδι μας η εισαγωγή στο θέμα δίνεται με τρόπο συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια. Μπορείτε να τον παρακολουθήσετε;

Απάντηση:

Η εισαγωγή εκτείνεται σε τέσσερις στίχους. Στον πρώτο στίχο με μια ηχητική εικόνα πληροφορούμαστε τι συμβαίνει. Στο δεύτερο στίχο γίνονται δύο ερωτήσεις, ο αφηγητής κάνει υποθετικές σκέψεις ως προς την αιτία της φασαρίας. Στον τρίτο στίχο φαίνεται πως οι αρχικές υποθέσεις ήταν λαθεμένες, τα ερωτήματα ήταν «άστοχα». Τέλος, στον τέταρτο στίχο αποκαλύπτεται η πραγματική αιτία της φασαρίας, η Δέσπω πολεμά. Η τεχνική των «άστοχων ερωτημάτων», όπως ονομάζεται, είναι πολύ συνηθισμένη στη δημοτική ποίηση.

2η: Η αφήγηση γρήγορα εγκαταλείπεται και μπαίνει στο τραγούδι ο διάλογος. Ποιο είναι το αισθητικό αποτέλεσμα;

Απάντηση:

Το αποτέλεσμα της χρήσης διαλόγου είναι ότι η υπόθεση αποκτά ζωντάνια και παραστατικότητα. Η δραματικότητα είναι έντονη: ο ακροατής αισθάνεται τα γεγονότα να συμβαίνουν δίπλα του, μπροστά του, με αποτέλεσμα να μεγαλώνει η αγωνία του και να αισθάνεται ότι κι αυτός συμμετέχει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Σε πόσα επίπεδα διαρθρώνεται το ποιητικό υλικό και τι περιέχει το καθένα;

2η: Πού έγκειται η αξία του ποιήματος; (α) στο ιστορικό γεγονός στο οποίο αναφέρεται; (β) στην ηρωική πνοή που το χαρακτηρίζει; (γ) στη συγκίνηση που προκαλεί; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

3η: Ποιο πρόσωπο πρωταγωνιστεί στους δύο τελευταίους στίχους και σε ποιους απευθύνεται;

Της Παργας

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Μέχρι τον Απρίλη του 1819 η Πάργα δεν είχε γνωρίσει την Τουρκική σκλαβιά. Πέρασε διαδοχικά από τα χέρια των Ενετών, στους Γάλλους και στους Άγγλους. Οι τελευταίοι την πούλησαν στους Τούρκους και η παράδοσή της πραγματοποιήθηκε στις 28 Απριλίου 1819. Το γεγονός αυτό ήταν για τους Παργινούς μια πραγματική συμφορά. Σ' εκείνη την ιστορική στιγμή αναφέρεται το παρακάτω ποίημα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Τρία πουλιά από την Πρέβεζα έφτασαν στην Πάργα. Το τρίτο, που ήταν κατάμαυρο, μιλούσε και αποκάλυπτε τι θα συμβεί στο άμεσο μέλλον. Έλεγε συγκεκριμένα ότι οι Τούρκοι απειλούν την Πάργα, την οποία δεν την νίκησαν σε μάχη, αφού οι Τούρκοι και οι Λιάπηδες φοβόντουσαν τους Παργινούς πολεμιστές, άντρες και γυναίκες. Οι Τούρκοι θα πάρουν την Πάργα με προδοσία, αφού οι Ευρωπαίοι την πούλησαν, όπως κάποτε είχε πουληθεί και ο Χριστός. Στη συνέχεια ο ποιητής συμβουλεύει τους Παργινούς να φύγουν, αφού πάρουν τα παιδιά τους, τις εικόνες και τα κόκαλα των προγόνων τους. Εφόσον δεν προσκύνησαν ποτέ Τούρκους, να μην τα πατήσουν τώρα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Πρέβεζα: πόλη στα νοτιοδυτικά της Ηπείρου.
2 Πάργα: πόλη της Ηπείρου, βορειότερη της Πρέβεζας.
3. Αι-Γιαννάκης: όρμος ανατολικά της Πάργας.
4. Βεζίρης: εννοεί τον Αλή Πασά.
5. Λιάπηδες: Αλβανοί μουσουλμάνοι.
6. άσπρα: ασημένια νομίσματα (εδώ εννοεί γενικά τα χρήματα).
7. άστε: αφήστε.
8. κιβούρι: μνήμα, τάφος.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

«Τ' άσπρα πουλήσαν στο Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα». Σ' αυτόν τον στίχο συμπυκνώνεται το νόημα και το βασικό θέμα του ποιήματος. Με την αναφορά της περίπτωσης του Χριστού, η βασική ιδέα αποκτά ευρύτερο περιεχόμενο και πανανθρώπινη αξία. Γίνεται αναφορά στην ανθρώπινη απληστία γενικά, η οποία εκφράζεται συγκεκριμένα με την αγάπη του χρήματος. Η φιλοχρηματία λοιπόν και η απληστία έχουν οδηγήσει στις μεγαλύτερες συμφορές. Για τα χρήματα πουλήθηκε ο Χριστός, ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στην αγάπη των ανθρώπων. Για τα χρήματα πουλιέται και η Πάργα από τους εμπόρους των εθνών. Η ζωή και η ελευθερία των ανθρώπων έχουν κι αυτές τις τιμή τους. Έτσι ακριβώς όπως συντελούνται καθημερινά χιλιάδες μικρές «αγοραπωλησίες» ζώων, ελευθεριών και συνειδήσεων.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Σε τρεις ενότητες χωρίζεται το ποίημα:

Α) Εισαγωγή (στ. 1-3): Ο ερχομός των τριών πουλιών.

β) Η ιστορία της Πάργας (στ. 4-11).

γ) Οι συμβουλές σχετικά με τον εκπατρισμό των Παργινών (στ. 12-160.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τα τρία πουλιά:

«Τρία πουλιά απ' την Πρέβεζα διαβήκανε στην Πάργα,
το 'να κοιτάει την ξενιτιά, τ' άλλο τον Αι-Γιαννάκη,
το τρίτο το κατάμαυρο μοιρολογάει και λέει»

Το μοτίβο των τριών πουλιών, από τα οποία το τρίτο υπερτερεί σε κάποια ιδιότητα, είναι πολύ συνηθισμένο στη δημοτική ποίηση.

2. Το μοιρολόγι του πουλιού (στ. 4-11): Το μοιρολόι αυτό αποτελεί ένα τραγούδι μέσα στο τραγούδι και είναι ταυτόχρονα ύμνος και θρήνος για την Πάργα.

3. Αντίθεση: «Δεν έρχεται για πόλεμο, με προδοσία σε παίρνει». Αντίθετες είναι οι έννοιες «πόλεμος» και «προδοσία».

4. Παρομοίωση:

«Έφευγαν Τούρκοι σα λαγοί το παργινό τουφέκι».

«Είχες λεβέντες σαν θεριά».

Η παρομοίωση ταπεινώνει τους Τούρκους, ενώ η άλλη εξυψώνει τους Παργινούς.

5. Υπερβολή: «πότρωγαν βόλια για ψωμί, μπαρούτι για προσφάγι». Με τον τρόπο αυτό δίνεται έμφαση στην αγωνιστικότητα και την παλικαριά των Παργινών.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Το μοτίβο των τριών πουλιών που φέρνουν άγγελμα είναι κοινό σε πολλά δημοτικά τραγούδια (κλέφτικα και ιστορικά). Να βρείτε πως προσαρμόζονται τα στοιχεία του στο τραγούδι μας.

Απάντηση:

Στο συγκεκριμένο τραγούδι το μοτίβο των τριών πουλιών που φέρνουν άγγελμα προσαρμόζεται ως εξής:

α) Τα πουλιά έρχονται από την Πρέβεζα, πόλη τουρκική.

β) Το πρώτο πουλί κοιτά την ξενιτιά, όπου θα καταφύγουν οι Παργινοί για να γλυτώσουν.

γ) Το δεύτερο πουλί κοιτάει τον Αι-Γιαννάκη, απ' όπου θα έρχονταν σύντομα οι Τούρκοι.

δ) Το τρίτο πουλί είναι θλιμμένο, μιλάει με ανθρώπινη φωνή και μοιρολογά.

2η: Το τραγούδι εκφράζει, μεταξύ των άλλων, μια οδυνηρή πολιτική εμπειρία· να την προσδιορίσετε και να βρείτε με ποιους τρόπους εκφράζεται.

Απάντηση:

Η εμπειρία που εκφράζεται στο τραγούδι είναι το πούλημα της πόλης από τους Άγγλους στους Τούρκους. Οι μικροί λαοί είναι καταδικασμένοι να γίνονται πιόνια στη σκακιέρα των ψυχρών υπολογισμών και των φιλοδοξιών των μεγάλων. Το αποτέλεσμα είναι οι ελπίδες και τα σχέδια των μικρών να θυσιάζονται για χάρη ξένων συμφερόντων. Η εμπειρία αυτή χαρακτηρίζεται ως «προδοσία» παρόμοια με την προδοσία του Χριστού από τον Ιούδα. Στο στίχο 11 αναφέρεται ρητά πως το χρήμα είναι η αιτία της προδοσίας και στις δύο περιπτώσεις.

3η: Να προσδιορίσετε το φρόνημα που εκφράζουν οι δύο τελευταίοι στίχοι. Το φρόνημα αυτό ανήκει στους Παργινούς ή στον ανώνυμο ποιητή; Να αναπτύξετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Το φρόνημα που υπάρχει στους τελευταίους στίχους χαρακτηρίζεται από τα εξής στοιχεία: θρησκευτικότητα, αγάπη για την πατρίδα, σεβασμός προς τους προγόνους και την παράδοση. Όλα αυτά τα διαπερνά η αγάπη για την ελευθερία και η απέχθεια για τη σκλαβιά.

Στους τελευταίους στίχους το φιλελεύθερο αυτό φρόνημα παρουσιάζεται να ανήκει στον ποιητή, αφού αυτός μοιάζει να συμβουλεύει, να δίνει οδηγίες στους Παργινούς τι να κάνουν. Όμως στην πραγματικότητα ο ποιητής ταυτίζεται πλήρως με τον απλό λαό, με τους Παργινούς. Το φρόνημα που εκφράζεται στα λόγια του είναι το φρόνημα των Παργινών, οι οποίοι αγαπούσαν την ελευθερία και πραγματοποίησαν όσα περιγράφονται στους τελευταίους στίχους του ποιήματος.

4η: Στο εισαγωγικό μας σημείωμα δώσαμε τα κύρια στοιχεία από την ιστορία της Πάργας. Ποια απ' αυτά διατηρεί το τραγούδι και γιατί;

Απάντηση:

Από την ιστορία της Πάργας διασώζονται τρία στοιχεία:

α) Η αντίσταση κατά του Αλή Πασά (στ. 6).

β) Το πούλημα της Πάργας από τους Άγγλους στους Τούρκους.

γ) Φεύγοντας οι Παργινοί ξέθαψαν τα κόκαλα των προγόνων τους και τα πήραν μαζί τους. (στ. 14-15).

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Να χωρίσετε το τραγούδι σε ενότητες και να γράψετε πλαγιότιτλους.

2η: Τι εκφράζει το μοιρολόγι του πουλιού;

3η: Για ποιο λόγο παροτρύνει ο ανώνυμος ποιητής να ξεθάψουν τα κόκαλα των προγόνων;

4η: Στο στίχο 11 «τ' άσπρα πούλησαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα» σε ποιο γεγονός γίνεται αναφορά;

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τα κλέφτικα τραγούδια αποτελούν το νεότερο είδος των δημοτικών τραγουδιών. Οι κλέφτες και οι αρματολοί είναι τα κεντρικά πρόσωπά τους. Ήταν τα παλικάρια εκείνα που αργότερα αποτέλεσαν τον πυρήνα του στρατού της επανάστασης. Έτσι τα τραγούδια αυτά υμνούν τη ζωή ή θρηνούν για το θάνατό τους. Ανήκουν στα δημοτικά τραγούδια, όμως δεν είναι αφηγηματικά. Έτσι, ενώ στον πυρήνα τους βρίσκεται κάποιο πραγματικό γεγονός, το λυρικό στοιχείο είναι έντονο. Η έκφραση χαρακτηρίζεται από αφηρημένες έννοιες. Επίσης, χρησιμοποιείται συχνά και ο διάλογος. Δε τα χόρευαν, όμως διαθέτουν πλούσια μελωδία.

ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ ΟΙ ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το τραγούδι αναφέρεται στη ζωή των κλεφτών και των αρματολών. Όλη τη νύχτα κουρσεύανε και το πρωί κοιμόντουσαν κάτω από τα δέντρα και τους ίσκιους. Τρώγανε ψητά αρνιά και σουβλιστά κριάρια, ενώ πίνανε γλυκό κρασί. Ταυτόχρονα, αρχίζουν να συζητούν και να λένε ότι καλά τρώνε και πίνουν, όμως πρέπει να κάνουν και κανένα καλό για την ψυχή τους. Ο κόσμος φτιάχνει εκκλησιές και μοναστήρια, όμως αυτοί μπορούν να πάνε να φτιάξουν το γεφύρι της Τρίχας, απ' όπου θα περάσει ο βοϊβόντας με τους αιχμαλώτους. Θα κόψουν τις αλυσίδες και θα ελευθερώσουν τους αιχμαλώτους, ανάμεσά τους και το παιδί της χήρας, που είναι μονάκριβο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Κουρσεύω: κάνω επιδρομή για να αποσπάσω λάφυρα.
2. Βοϊβόντας: στρατιωτικός διοικητής, στρατηγός.
3. Της Τρίχας το γεφύρι: όπως πίστευε ο λαός, το γεφύρι της Τρίχας βρίσκεται στον Κάτω Κόσμο. Από εδώ υποθέτουμε ότι στη βάση του τραγουδιού αυτού βρισκόταν ένα άλλο, το οποίο αναφερόταν στην αρπαγή ανθρώπων από τα χέρια του Χάρου. Άλλοι πάλι υποθέτουν ότι πρόκειται για το γεφύρι του Μόρνου κοντά στο Λιδορίκι. Τέλος, υπάρχει και μια τρίτη εκδοχή -ο Κολοκοτρώνης υποστήριζε ότι το τραγούδι αυτό συνδέεται με ένα δικό του κατόρθωμα. Όπως έλεγε ο ίδιος στον Τερτσέτη, σε κάποια συγκεκριμένη περίσταση τραγούδησε στα παλικάρια του μια παραλλαγή του τραγουδιού αυτού. Όμως άλλες παραλλαγές αναφέρονται σε άλλους κλέφτες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο τραγούδι παρατηρείται η **αλλαγή στη συνείδηση των κλεφτών**, ως προς τους στόχους και τους σκοπούς της δράσης τους. Έτσι, από ιστορική άποψη, αρχικά οι κλέφτες και οι αρματωλοί επέλεγαν την ελεύθερη ζωή στο βουνό, για να αποφύγουν την καταπίεση από τη μεριά του δυνάστη στον κάμπο. Αγαπούσαν την ελευθερία και την

ανεξαρτησία. Οι ενέργειές τους δεν είχαν ούτε εθνικό ούτε κοινωνικό χαρακτήρα.

Στη συνέχεια όμως προστέθηκαν σιγά σιγά και τα δύο αυτά στοιχεία. Έτσι γεννήθηκε η επιθυμία να βοηθήσουν τους συνανθρώπους τους στον κάμπο, απελευθερώνοντάς τους από τους στρατιώτες. Το «καλό» που θέλουν να κάνουν είναι μια πράξη αλτρουισμού, έχει χαρακτήρα κοινωνικό, αφού αποτελεί ενέργεια αλληλεγγύης προς τους σκλάβους και τις χήρες.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Οι ενότητες του αποσπάσματος είναι τρεις:

1η ενότητα: (Στίχοι 1-3): Η δράση των κεφταρματολών.

2η ενότητα: (Στίχοι 4-6): Τα γλέντια τους.

3η ενότητα: (Στίχοι 7-14): Οι κλέφτες και οι αρματολοί επιθυμούν να κάνουν κάτι «καλό».

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αντίθεση:** Πρόκειται για την αντιθετική παρουσίαση της νύκτας και της αυγής (στ. 1-2).
2. **Εικόνες:** Εκτός από τις παραπάνω εικόνες, έντονη είναι και η εικόνα του γλεντιού (στ. 1-3, 4-5).
3. **Σχήμα κατά το νοούμενο («ο κόσμος φκιάνουν εκκλησίες»):** Το υποκείμενο, «ο κόσμος», βρίσκεται σε αριθμό ενικό, ενώ το ρήμα «φκιάνουν» σε πληθυντικό. Η αιτία είναι ότι το υποκείμενο είναι όνομα περιληπτικό, δηλαδή η λέξη «κόσμος» περιέχει πολλά πρόσωπα, τα οποία εννοούνται με το ρήμα «φκιάνουν».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Να περιγράψετε τη ζωή των κλεφτών, όπως παρουσιάζεται στο τραγούδι, από την αρχή ως το τέλος του.

Απάντηση:

Οι κλεφταρματολοί έκαναν επιδρομές τη νύχτα, ενώ τη μέρα ξεκουραζόντουσαν κάτω από τα δέντρα και στους ίσιους, δηλαδή στο ύπαιθρο. Τους άρεσαν τα γλέντια, έψηναν αρνιά, σούβλιζαν κριάρια και έπιναν γλυκό κρασί. Ταυτόχρονα, ως ένδειξη κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης απελευθέρωναν αιχμαλώτους.

2η: Πώς αντιλαμβάνονται οι κλέφτες τις ενέργειές τους, όπως αυτή της απελευθέρωσης αιχμαλώτων; Με τι την παραβάλλουν;

Απάντηση:

Την απελευθέρωση αιχμαλώτων οι κλέφτες την αισθάνονται ως ενέργεια αλτρουιστική, μια πράξη κοινωνικής αλληλεγγύης γι' αυτούς που υποφέρουν από την καταπίεση του δυνάστη. Τις ενέργειες αυτές τις προβάλλουν με το χτίσιμο μοναστηριών και εκκλησιών, για τη σωτηρία της ψυχής.

3η: Ποια σημεία του τραγουδιού τεκμηριώνει η διήγηση του Κολοκοτρώνη;

Απάντηση:

Η διήγηση του Κολοκοτρώνη τεκμηριώνει τα εξής σημεία του τραγουδιού:

α) Κολοκ.: «Από ημέρες τους είχαν είδηση δοσμένη ότι θα πάνε αλυσοδεμένους εκατόν πενήντα ανθρώπους».

Τραγούδι: «που θα περάσει ο βοϊβόντας με τους αλυσωμένους».

β) Κολοκ.: «να ελευθερώσουμε τους ζωντανούς.... εις τα δεσμά».

γ) Κολοκ.: «Απάνω που εκόψανε τ' αρνιά τα ψημένα...».

Τραγούδι: «Είχαν αρνιά και ψήνανε...».

δ) Κολοκ.: «όχι που μας ονομάζουν οι άρχοντες και το γουναρικό κλέφτες».

Τραγούδι: «δεν κάνομε κι ένα καλό, καλό για την ψυχή μας».

4η: Τι συμπεράσματα βγάζουμε από τη διήγηση του Κολοκοτρώνη σχετικά με τη χρήση των κλέφτικων τραγουδιών;

Απάντηση:

Όπως αναφέρει ο Κολοκοτρώνης, οι συμβουλές που απηύθυνε στα παλικάρια έγιναν πράξη και μετά τραγούδι. Στην πραγματικότητα, το τραγούδι προϋπήρχε, ενώ ο Κολοκοτρώνης το προσάρμοσε στις απαιτήσεις της συγκεκριμένης στιγμής. Έτσι τα κλέφτικα τραγούδια προσαρμόζονταν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες συγκεκριμένων περιστάσεων. Ήταν βγαλμένα από τη ζωή και τους αγώνες του απλού λαού και των ηρώων του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζεται η ζωή των κλεφτών και αρματολών στους πέντε πρώτους στίχους του τραγουδιού;

2η: Ο Μακρυγιάννης αποκαλεί τους κλέφτες «μαγιά της λευτεριάς». Δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός αυτός από το συγκεκριμένο τραγούδι;

3η: Στον πρώτο στίχο οι όροι «αρματολοί» και «κλέφτες» είναι ταυτόσημοι ή διαφοροποιούνται;

4η: Να γράψετε δίπλα από κάθε αριθμό της στήλης Α το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί σ' αυτό.

Α	Β
1) «Της νύχτας οι αρματολοί και της αυγής οι κλέφτες».	α) σχήμα κατά το νοούμενο.
2) «... και τες αυγές κοιμώνται, κοιμώνται στα δασά κλαδιά.	β) αναδίπλωση ουσιαστικού.
3) «κι ο ένας τον άλλον έλεγαν, τη ένας τον άλλον λέει».	γ) αναδίπλωση ρήματος.
4) «δεν κάνουμε κιένα καλό, καλό για την ψυχή μας».	δ) επανάληψη ημιστιχίου.
5. «τη ο κόσμος φτιάνουν εκκλησίες».	ε) αντιθετικό σχήμα.

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Υπάρχουν πολλά τραγούδια που εξυμνούν τη δράση και τα κατορθώματα των Κολοκοτρωναίων, μιας από τις μεγαλύτερες και παλιότερες οικογένειες κλεφτών. Το συγκεκριμένο τραγούδι αναφέρεται στους αγώνες του 1806, όταν ορισμένοι κλέφτες, ύστερα από σθεναρή αντίσταση στα σχέδια των Τούρκων να τους εξοντώσουν, αναγκάστηκαν να διασκορπιστούν. Τότε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατέφυγε στη Ζάκυνθο, όπου υπηρέτησε στον αγγλικό στρατό.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Σε μια ποιητική εικόνα τα σπαθιά των Κολοκοτρωναίων παρουσιάζονται να λάμπουν έτσι, όπως λάμπουν τα χιόνια στα βουνά και ο ήλιος στα λαγκάδια. Λάμπουν επίσης οι αράδες τα κουμπιά και τα στολίδια τους. Η περηφάνια των Κολοκοτρωναίων είναι τόση, που δεν καταδέχονται να πατήσουν τη γη, κι έτσι καβάλα τρώνε, πολεμάνε και πάνε στην εκκλησιά. Ρίχνουν φλουριά στην Παναγιά και στους αγίους. Όμως στο Χριστό ρίχνουν ασημένιες πάλες και τον παρακαλούν να τους ευλογήσει.

Ο Θεόδωρος Κολοτρώνης μίλησε στο μεταξύ στους Κλέφτες και είπε για ένα όνειρο που είδε στον ύπνο του. Είδε θολό ποτάμι που δεν μπόρεσε να περάσει και ανησύχησε. Γι' αυτό προτείνει στους συμπολίτες του να διασκορπιστούν, να πάει ο καθένας στον τόπο του. Ο ίδιος πάντως ανακοίνωσε ότι σκοπεύει να περάσει στη συνέχεια στη Ζάκυνθο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. πάλες: είδος σπαθιού, πλατύ και κυρτό.
2. τσαπράζια: κοσμήματα με αλυσίδες, που κρεμούσαν στο στήθος σταυρωτά.
3. υπνοφαντασία: όνειρο.
4. Γιώργος: ξάδελφος του Θεόδωρου.
5. Νικήτας: ο γνωστός Νικηταράς.
6. παραγγολές: παραγγελιές.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο τραγούδι αυτό εκφράζεται **ο θαυμασμός** του απλού ανθρώπου για την οικογένεια των Κολοκοτρωναίων. Ο λαϊκός ήρωας, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και η οικογένειά του, φαντάζουν δυνατοί, περήφανοι, μεγαλοπρεπείς και ανδρείοι. Η λεβεντιά του ήρωα συνδυάζεται με τη θρησκευτικότητά του, ο πλούτος με την οξυδέρκεια και την ευσέβεια. Οι λαϊκοί ήρωες εδώ εξιδανικεύονται και παρουσιάζονται χωρίς την παραμικρή αδυναμία.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το τραγούδι χωρίζεται σε δύο ενότητες:
1η ενότητα: Στίχοι 1-11: Ύμνος στους Κολοκοτρωναίους.
2η ενότητα: Στίχοι 12-20: Το όνειρο και οι προτροπές του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Το τραγούδι μοιάζει να αποτελείται από δύο ξεχωριστά τραγούδια, αφού το θέμα των δύο ενοτήτων του είναι τελείως διαφορετικό. Έτσι στην πρώτη ενότητα υμνείται γενικά το μεγαλείο της οικογένειας των Κολοκοτρωναίων, ενώ στη δεύτερη ενότητα εντοπίζεται στα γεγονότα του 1806, όταν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε να καταφύγει στη Ζάκυνθο.

Ο στίχος και το μέτρο:

Ο στίχος του τραγουδιού είναι **δεκαπεντασύλλαβος** και το μέτρο **ιαμβικό.**

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στο τραγούδι διακρίνονται καθαρά δύο ενότητες· να βρείτε το ιδιαίτερο χαρακτήρα κάθε ενότητας.

Απάντηση:

Η πρώτη ενότητα βρίσκεται στους στίχους 1-11. Έχει χαρακτήρα υμνητικό, υμνεί δηλαδή την οικογένεια των Κολοκοτρωναίων γενικά. Η δεύτερη όμως ενότητα, στους στίχους 12-20, έχει χαρακτήρα αφηγηματικό, αφού αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, τους αγώνες του 1806 και τη φυγή του Θοδωρή Κολοκοτρώνη στη Ζάκυνθο.

2η: Η πρώτη ενότητα αρχίζει με μία παρομοίωση. Να προσδιορίσετε τι εκφράζει.

Απάντηση:

Η παρομοίωση, που εκτείνεται στους δύο πρώτους στίχους του τραγουδιού, εκφράζει το θαυμασμό του λαϊκού ανθρώπου, του ποιητή, για τη δύναμη και το ήθος των Κολοκοτρωναίων. Έτσι τα σπαθιά των λαϊκών ηρώων παρουσιάζονται να λάμπουν, όπως ακριβώς τα χιόνια στα βουνά και ο ήλιος στα λαγκάδια. Το μεγαλείο των ψηλών χιονισμένων βουνών και του ήλιου προσδίδεται στην περήφανη οικογένεια των Κολοκοτρωναίων.

3η: Ποιο το ήθος των Κολοκοτρωναίων, όπως παρουσιάζεται στην πρώτη ενότητα; Με ποιους ποιητικούς τρόπους προβάλλεται;

Απάντηση:

Το ήθος των Κολοκοτρωναίων παρουσιάζεται με μια σειρά από εικόνες. Οι εικόνες αυτές δείχνουν τη δύναμη και το μεγαλείο των λαϊκών αυτών ηρώων. Έτσι εμφανίζονται περήφανοι και λεβέντες -αφού δεν καταδέχονται να πατήσουν στη γη -είναι πάντα σε πολεμική ετοιμότητα -πάντα πάνω στ' άλογα- είναι ευσεβείς και χαρακτηρίζονται από θρησκευτικότητα και γενναιοδωρία.

4η: Ποιες λαϊκές δοξασίες διέπουν τη ζωή των κλεφτών σύμφωνα με τη δεύτερη ενότητα;

Απάντηση:

Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η πίστη του απλού λαού στα όνειρα. Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, τα όνειρα μπορούν να ερμηνεύσουν την καθημερινή ζωή, με αποτέλεσμα να μπορούν επίσης να επηρεάσουν τις αποφάσεις και τις ενέργειες του ανθρώπου στα μικρά και τα μεγάλα ζητήματα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Στους στίχους 6-8 οι Κολοκοτρωναίοι παρουσιάζονται να είναι συνέχεια καβάλα σ' ένα άλογο. Τι δείχνει αυτή η εικόνα;

2η: Το όνειρο που είδε ο Θ. Κολοκοτρώνης πώς επαληθεύτηκε;

ΤΩΝ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΩΝ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Οι Κοντογιανναίοι ήταν αμαρτωλοί στο Πατρατζίκι (Υπάτη) από το 1750. Γενάρχης τους ήταν ο Γιαννάκης Κοντογιάννης, ο οποίος είχε δύο γιους, τον Κωσταντή και το Μήτσο. Γιος του Κωσταντή ήταν ο Νικολάκης.

Το 1789 ο δερβέναγας του Αλή πασά, ο Γιουσούφ Αράπης, εκστράτευσε με 3.000 τουρκαλβανούς εναντίον των αρματολών της Θεσσαλίας και της Ρούμελης. Σε μάχη κοντά στη γέφυρα της Τατάρνας Ευρυτανίας ο Κωσταντής σκοτώθηκε και ο Νικολάκης αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους. Σ' αυτά τα γεγονότα αναφέρεται αυτό το δημοτικό τραγούδι. Η Κοντογιάνναινα είναι η γυναίκα του Κωσταντή και μητέρα του Νικολάκη.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο μαντατοφόρος αναφέρει πως βλέπει την Κοντογιάνναινα να κοιμάται μέσα στα χρυσά παπλώματα και τα χρυσά μαξιλάρια. Φοβάται να την ξυπνησει. Αποφασίζει να της ρίξει μοσκοκάρυδα για να την ξυπνήσει η μυρουδιά. Πράγματι η μυρουδιά ξυπνά την καπετάνισσα. Ρωτά τα μαντάτα από τον άντρα της και το γιό της και ο ποιητής της λέει ότι ο Κωσταντής σκοτώθηκε, ενώ ο Νικολάκης αιχμαλωτίστηκε. Τότε η καπετάνισσα ξεσπά σε θρήνο και σε μοιρολόγι, κλαίει για τον άντρα της και το γιο της, που ήταν κυρίαρχοι στα βουνά και στους κάμπους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. σελτέδες: μεγάλα μαξιλάρια.
2. σκιάζομαι: φοβάμαι.
3. μαντάτα: νέα, ειδήσεις.
4. μπαϊράκι και φλάμπουρο: σημαίες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Και αυτό το τραγούδι αναφέρεται σε ένα πραγματικό περιστατικό που συνέβηκε λίγα χρόνια πριν από την επανάσταση του 1821. Είναι η ήττα των Κοντογιανναίων από τους

Τουρκαλβανούς. Έτσι στο τραγούδι αυτό συνδυάζονται δύο στοιχεία: από τη μια μεριά, ο ύμνος για τη δύναμη και την παλικαριά των κλεφτών, και από την άλλη, ο θρήνος για τον άδικο χαμό τους. Ο θαυμασμός και ο πόνος συνυπάρχουν σε αυτό το τραγούδι και δημιουργούν αντιφατικές συναισθηματικές καταστάσεις.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το τραγούδι αποτελείται από τρεις ενότητες:

1η ενότητα: (στ. 1-5): Ο μαντατοφόρος ξυπνά την Κοντογιάνναινα.

2η ενότητα: (στ. 6-10): Τα κακά μαντάτα.

3η ενότητα: (στ. 11-15): Ο θρήνος της καπετάνισσας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνα:** Στους πρώτους στίχους του ποιήματος έχουμε μια εικόνα της καπετάνισσας, όπου είναι ευδιάκριτη η δύναμη και η πολυτέλεια, που χαρακτήριζαν τις ισχυρές οικογένειες των κλεφταρματολών.
2. **Μονόλογος-διάλογος-μοιρολόγι:** Ο μονόλογος κυριαρχεί στο πρώτο μέρος του τραγουδιού, όπου βλέπουμε τις ταλαντεύσεις και τις αμφιβολίες του μαντατοφόρου. Στο δεύτερο μέρος του τραγουδιού ακολουθεί ο διάλογος του μαντατοφόρου με την καπετάνισσα. Τέλος, στο τρίτο μέρος του τραγουδιού υπάρχει ένα μοιρολόγι.
3. **Μεταφορές:** «να μάσω μοσκοκάρυδα, να την πετροβολήσω», «Πικρά μαντάτα», «γλυκορωτάει», «ήταν μπαϊράκια στα βουνά και φλάμπουρα στους κάμπους».
4. **Ο στίχος και το μέτρο:** Ο στίχος του τραγουδιού είναι δεκαπεντασύλλαβος και το μέτρο ιαμβικό.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στα κλέφτικα τραγούδια τα πρόσωπα αναφέρονται με το όνομά τους (π.χ. Νικολάκης, Κωσταντής). Εδώ η γυναίκα του Κωσταντή Κοντογιάννη αναφέρεται (στον 1ο στίχο) με τις ιδιότητές της. Πώς εξηγείται; (Πριν απαντήσετε να λάβετε υπόψη σας και τα τραγούδια της Δέσπως και της Λένως Μπότσαρη).

Απάντηση:

Όλα τα δημοτικά τραγούδια που μιλούν για γυναίκες κλεφτών αναφέρονται σε αυτές

με τα ονόματα των συζύγων τους. Έτσι, η Δέσπω ονομάζεται «Γιώργαινα», οι γυναίκες των Λαζαίων αναφέρονται ως «Τόλιαινα και «Κώσταινα». Η γυναίκα του Λιάκου είναι «η Λιάκαινα», ενώ η γυναίκα του Κοντογιάννη αναφέρεται απλώς ως «νύφη» και ως «καπετάνισσα». Σ΄αυτές τις ονομασίες αντανακλάται η κατώτερη θέση της γυναίκας σε σχέση με τον άντρα, ο οποίος ήταν ο αρχηγός της οικογένειας. Βέβαια, η πραγματοποίηση κάποιου άθλου εκ μέρους της γυναίκας είχε ως αποτέλεσμα να αφιερώνεται σ' αυτήν το τραγούδι, το οποίο την αναφέρει καμιά φορά και με το όνομά της (Δέσπω κλπ.).

2η: Ο αγγελιοφόρος ξυπνάει την καπετάνισσα με ιδιότυπο (ποιητικό) τρόπο. Τι εκφράζει;

Απάντηση:

Ο αγγελιοφόρος ρίχνει στην καπετάνισσα μοσκοκάρυδα για να ξυπνήσει. Στην εικόνα, που είναι ποιητική, εκφράζεται ο δισταγμός του, ο σεβασμός για τη γυναίκα του καπετάνιου καθώς και ο φόβος για την πιθανή άσχημη αντίδρασή της.

3η: Ο Κασομούλης χαρακτήρισε το γενάρχη Κοντογιάννη ως «ένδοξο και μεγαλοπρεπή». Ο χαρακτηρισμός αυτός μπορεί ν' αποδοθεί σε όλη την οικογένεια με βάση αυτό το τραγούδι;

Απάντηση:

Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ολόκληρη την οικογένεια των Κοντογιανναίων «μεγαλοπρεπή» και «ένδοξη». Τα παιδιά και τα εγγόνια του γενάρχη Κοντογιάννη πολέμησαν τους Τούρκους και έδειξαν ανδρεία και παλικαριά. Ταυτόχρονα, στην καθημερινή τους ζωή είναι φανερή η πολυτέλεια και το μεγαλείο.

4η: Να εξετάσετε τον τρόπο με τον οποίο τελικά ανακοινώνει το μήνυμα στην καπετάνισσα· τι παρατηρείτε;

Απάντηση:

Ύστερα από κάποιους δισταγμούς και κάποιους φόβους, ο αγγελιοφόρος ανακοινώνει τα μαντάτα στην καπετάνισσα, χωρίς να χρησιμοποιήσει τίποτα περιττό και χωρίς να κάνει καμιά προετοιμασία. Η πληροφόρηση χαρακτηρίζεται από πληρότητα και οικονομία, στοιχεία χαρακτηριστικά για τα δημοτικά τραγούδια.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποιες πληροφορίες μας δίνονται από τους πρώτους στίχους για τη ζωή των Κοντογιανναίων;

2η: Πώς αντιδρά η καπετάνισσα στα δυσάρεστα νέα που της ανακοινώνονται;

Το Επος του Διγενη Ακριτα

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έπος του Διγενή Ακρίτα δεν ανήκει στη δημοτική ποίηση. Είναι λόγιο έργο, το πρώτο λόγιο έργο της νεοελληνικής λογοτεχνίας· όμως ο ποιητής του μας είναι άγνωστος. Βέβαια, όταν έγραφε το έργο αυτό, ο άγνωστος ποιητής πήρε στοιχεία από τα ακριτικά τραγούδια, τα οποία επεξεργάστηκε, ώστε να δημιουργήσει αυτή την έμμετρη βιογραφία. Γιατί το έπος αυτό είναι ένα πολύστιχο αφηγηματικό ποίημα (γύρω στους 5.000 στίχους), που αναφέρεται στη ζωή και τη δράση του Βασίλειου Διγενή Ακρίτα. Είναι ένα έμμετρο μυθιστόρημα με διάφορες επιδράσεις: από τα δημοτικά τραγούδια, λόγιες και εκκλησιαστικές. Όμως το πρωτότυπο, το αρχικό κείμενο του έπους δεν έχει σωθεί. Το απόσπασμα που θα διαβάσουμε είναι μια παραλλαγή, κατώτερη ποιοτικά από τα δημοτικά τραγούδια, ψυχρή στη γλώσσα και στο ύφος. Αλλά ορισμένοι μελετητές πιστεύουν ότι το πρωτότυπο ήταν ποιοτικά καλύτερο. Το απόσπασμα αυτό αναφέρεται στο θάνατο του Διγενή Ακρίτα.

[Ο θάνατος τον πολεμά]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Την Τρίτη που ήλθε ο γιατρός, την ίδια μέρα αποφάσισε να τον βρει τον Διγενή κι ο θάνατος. Ό,τι κι αν κάνει, ο Ακρίτας δεν μπορεί να αποφύγει το θάνατο, γιατί ο τροχός της ζωής του σταμάτησε και το σχοινί τελείωσε. Όλη η φύση θλίβεται για το θάνατο αυτό και μόνο οι ληστές χαίρονται, γιατί θα είναι πλέον ελεύθεροι. Εντωμεταξύ ο Διγενής ξαπλωμένος στο κρεβάτι, αναστέναζε και έκλαιγε, γιατί τα μάτια του δεν έβλεπαν πια καλά και η δύναμή του χάθηκε. Και μόλις είδε το θάνατο μέσα στο παλάτι, ξέσπασε σε θρηνητικό μονόλογο. Θρηνούσε τη χαμένη του ανδρεία και τόλμη, τη χαμένη εξουσία και τη δόξα του πλούτου. Κλαίει ο Διγενής που η δύναμη έχει εγκαταλείψει τα χέρια του και τα πόδια του, ενώ σε λίγο και η ψυχή εγκαταλείπει το σώμα, που το περιμένει ο τάφος.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Τον αποφάσισε ο θάνατος: ο θάνατος αποφάσισε να πάρει το Διγενή.
2. Να φύγει (στ. 4): να αποφύγει.
3. Ο τροχός εσχόλασεν: ο τροχός της ζωής σταμάτησε.
4. Το σκοινί εσχόλασεν: ο τροχός της ζωής σταμάτησε.
5. Απελάτες: ληστές.
6. Παντερπνε: αγαπητέ.
7. Και το λοιόν από του νυν: από τώρα και στο εξής.
8. Ανήκεστος: ανεπανόρθωτος.
9. Δυναστεία: εξουσία, δύναμη.
10. Άρτι: τώρα.
11. Άθλα: κατορθώματα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Εις δε την Τρίτην και κακήν την πολυπικραμένην (στ. 1): Σύμφωνα με μια λαϊκή πρόληψη, η Τρίτη είναι μέρα γρουσούζικη, αποφράδα, κατά την οποία συμβαίνουν όλα τα δυσάρεστα γεγονότα, όπως εδώ ο θάνατος του Διγενή.

2. Και όσα κάμει δεν μπορεί το θάνατο να φύγει (στ. 4): Κεντρική ιδέα όλου του αποσπάσματος είναι το αναπόφευκτο του θανάτου. Κανείς άνθρωπος, όσο δυνατός, ανδρείος, τολμηρός ή πλούσιος κι αν είναι, δεν μπορεί να αποφύγει το θάνατο, την κοινή μοίρα όλων των θνητών. Αυτή η ιδέα παρουσιάζεται με πολλούς εκφραστικούς τρόπους.

«διότι ο τροχός εσχόλασεν και το σκοινί εσώθη
ο θάνατός του έγραψεν στον Άδη να τον πάρει
τους δρόμους του απέκοψε πλέον να μην περάσει...».

Ακόμα κι ο Διγενής, που είχε μια δύναμη υπεράνθρωπη, δεν μπορεί να αποφύγει το αναπόφευκτο τέλος.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: Η απόφαση του θανάτου (στ. 1-15): Την Τρίτη που στο Διγενή πήγε ο γιατρός, εκείνη τη μέρα αποφάσισε και ο θάνατος να πάει να τον βρει και να του

πάρει την ψυχή. Ο Διγενής δεν μπορεί να αποφύγει το μοιραίο, γιατί ο τροχός της ζωής του σταμάτησε και το σχοινί τέλειωσε. Ο θάνατος έχει αποκόψει τους δρόμους. Όλη η φύση συμπάσχει μαζί με τον Ακρίτα, οι κάμποι τον κλαίνε και τα βουνά θρηνούν. Μόνο οι ληστές χαίρονται που πεθαίνει, γιατί τώρα θα μπορούν να δρουν ανενόχλητοι. Κι εκείνος αναστενάζει και κλαίει στο κρεβάτι, γιατί ραγίζει η καρδιά και τα μάτια του δεν έβλεπαν καλά. Και η δύναμή του, που νικούσε δυνατούς και λιοντάρια, ατόνησε.

2η ενότητα: Ο θάνατος πηγαίνει στο παλάτι (στ. 16-26): Η τελική φάση του δράματος παίχτηκε στο παλάτι, όπου ο θάνατος πήγε να βρει τον Διγενή. Εκείνος τον γνώρισε και κατάλαβε ότι ο θάνατος είναι κοντά. Όπλο δεν είχε κανένα να τον αποφύγει. Στο θρήνο του ο Διγενής παραδέχεται ότι δεν μπορεί να αποφύγει το θάνατο, γιατί η δύναμη έχει εγκαταλείψει τα χέρια του που κάποτε έκαναν κατορθώματα και τα πόδια του που έτρεχαν στους δρόμους. Σε λίγο και η ψυχή του εγκαταλείπει το σώμα και ο τάφος περιμένει να τον κλείσει μέσα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι η γλώσσα του κειμένου τείνει προς την λαϊκή γλώσσα της εποχής εκείνης. Όμως η προσπάθεια χρησιμοποίησης απλής γλώσσας έμεινε ανολοκλήρωτη με αποτέλεσμα η γλώσσα του κειμένου αυτού να αποτελεί ένα περίεργο κράμα από τη μια στοιχείων λαϊκών, κι από την άλλη στοιχείων λογίων και εκκλησιαστικών.
2. **Ο στίχος:** είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος χωρίς ομοιοκαταληξία. Αυτός είναι ο στίχος των δημοτικών τραγουδιών.
3. **Προσωποποίηση:** Έχει ενδιαφέρον η προσωποποίηση του θανάτου (στ. 16-17), ο οποίος παρουσιάζεται στο παλάτι για να πάρει τη ζωή του Διγενή.
4. **Εικόνες:** Έντονες είναι οι εικόνες του αποσπάσματος, οι οποίες προσπαθούν να προσδώσουν τραγικότητα στο γεγονός του θανάτου του ήρωα. Όμως μερικές είναι πολύ πομπώδεις, με αποτέλεσμα να καταντούν μελό (κοίτα τους στίχους 11-15).
5. **Μεταφορές:** Συχνά ο λόγος χρησιμοποιείται μεταφορικά: την πολυπικραμένην, ο τροχός εσχόλασεν, δάκρυα πικρά, φαρμακωμένα κτλ.

Συνολικά πάντως το ύφος του αποσπάσματος, αντί για απλό, καταλήγει να είναι **απλοϊκό.** Το ποίημα μπορεί να θυμίζει το δημοτικό τραγούδι, όμως δεν φτάνει τη δική του λογοτεχνική αξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Να συγκρίνετε το παραπάνω απόσπασμα με το δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί, καθώς και με άλλα δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στο θάνατο του Διγενή και να σημειώσετε τις παρατηρήσεις σας.

Απάντηση:

Συγκρίνοντας το απόσπασμα αυτό με τα ακριτικά δημοτικά τραγούδια, παρατηρούμε ότι παρουσιάζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές.

Ως προς τις ομοιότητες

α) Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος και στις δύο κατηγορίες κειμένων.

β) Και στα δημοτικά τραγούδια αναφέρεται ότι ο Διγενής πέθανε μέρα Τρίτη (στ. 1).

γ) Ήταν διαδεδομένη η προσωποποίηση του θανάτου, του Χάροντα. Αυτό βέβαια το στοιχείο έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα, όταν υπήρχε η πίστη πως ο Χάρων ή Ερμής ήταν το πρόσωπο που οδηγεί τις ψυχές του Άδη, στον Κάτω Κόσμο (στ. 16-17).

δ) Η φύση συμπάσχει και συμμετέχει στο θάνατο του Διγενή, θρηνώντας για τον χαμό του ήρωα (στ. 8).

ε) Ο Διγενής παρουσιάζεται να είναι πολύ δυνατός, σχεδόν υπεράνθρωπος (στ. 15).

Ως προς τις διαφορές:

α) Στο «Έπος» βλέπουμε το γιατρό να επισκέπτεται το Διγενή στο σπίτι του. Στα δημοτικά τραγούδια αντίθετα, ο Διγενής παρουσιάζεται συνήθως να πεθαίνει μόνος του και, σπάνια, με τους φίλους του.

β) Στο «Έπος» ο Διγενής πεθαίνει ήρεμα στο κρεβάτι ενώ στα δημοτικά τραγούδια αγωνίζεται μέχρι την τελευταία στιγμή.

γ) Γενικά, στο «Έπος» ο Διγενής παρουσιάζεται ανθρώπινος -όπως ένας απλός άνθρωπος, βλέποντας το χάρο να πλησιάζει, αναστενάζει και κλαίει (στ. 11-12). Αντίθετα, στα δημοτικά τραγούδια παρουσιάζεται ήρεμος και ανδρείος, αγέρωχος και άφοβος μπροστά στο θάνατο.

δ) Τα δημοτικά τραγούδια είναι πιο ποιητικά, ενώ το Έπος καταλήγει ορισμένες φορές να είναι πολύ "πεζό". (Ας θυμηθούμε εδώ την σκηνή του γιατρού που έρχεται στο σπίτι του Διγενή).

ε) Διαφέρει και η γλώσσα: στα δημοτικά τραγούδια η γλώσσα είναι απλή, λαϊκή, ενώ στο «Έπος» μαζί με τα λαϊκά στοιχεία υπάρχουν πολλές επιδράσεις της λόγιας και της εκκλησιαστικής γλώσσας.

2η: Ποιοι στίχοι στο παραπάνω απόσπασμα του έπους φανερώνουν επίδραση του δημοτικού τραγουδιού και ποιοι λόγιες ή εκκλησιαστικές επιδράσεις;

Απάντηση:

1. Επιδράσεις από το δημοτικό τραγούδι

α) «Εις δε την Τριτην την κακήν, την πολυπικραμένην» (στ. 1).

β) «Οι κάμποι τούτον κλαίουσι και τα βουνά θρηνούσι» (στ. 8). Εδώ υπάρχει προσωποποίηση της φύσης.

γ) «Ο θάνατος τον πολεμεί εις το παλάτι μέσα» (στ. 16).

δ) «και τάφος σε τον δυνατόν μέσα να κλείσει θέλει» (στ. 26).

2) Λόγιες και εκκλησιαστικές επιδράσεις:

α) «η μέραν τε του ιατρού ελθόντος προς εκείνον».

β) «Ω πάντερπνε Βασίλειε».

γ) και το λοιπόν από του νυν όλα ουδόλως έχεις... ολίγον δε και η ψυχή του σώματος εκφεύγει». Όλοι αυτοί οι στίχοι έχουν έντονες λόγιες και εκκλησιαστικές επιδράσεις.

3η: Τι σημαίνει η μεταφορική έκφραση «ο τροχός εσχόλασε»; Να λάβετε υπόψη και τους δύο πρώτους στίχους του Ερωτόκριτου. «Του κύκλου τα γυρίσματα... και του τροχού που ώρες ψηλά κι ώρες στα βάθη ππαίνουν».

Απάντηση:

Και στα δύο αποσπάσματα υπάρχει μια παρομοίωση. Η ζωή παρομοιάζεται με τροχό, δηλαδή με ρόδα -όσο ο τροχός κινείται υποδηλώνει πως η ζωή συνεχίζεται, όταν όμως σταματήσει, σταματά και η ζωή. Γιατί η ζωή σημαίνει κίνηση, αλλαγή και αέναη μεταβολή των πραγμάτων, των καταστάσεων και των συναισθημάτων. Αντίθετα, η ακινησία και η παθητικότητα σημαίνει θάνατο πνευματικό -που έρχεται συνήθως πρώτος -ή φυσικό- που ακολουθεί.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο τραγούδι ο Διγενής;

2η: Πώς αντιδρά η φύση στο θάνατο του Διγενή;

ΠΤΩΧΟΔΡΟΜΙΚΑ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το στιχούργημα που ακολουθεί ανήκει στην κατηγορία των «Προδρομικών» ή «Πτωχοδρομικών» ποιημάτων, τα οποία γράφτηκαν το 12ο αιώνα. Πρόκειται για τέσσερα ποιήματα τα οποία ονομάστηκαν έτσι, γιατί κατά μία άποψη γράφτηκαν από το Θεόδωρο Πρόδρομο, λόγιο και προστατευόμενο των Κομνηνών. Η έρευνα όμως έδειξε ότι άλλος είναι ο συγγραφέας των στιχουργημάτων αυτών, άγνωστο ακόμα ποιος.

Ως προς το περιεχόμενό τους, τα έργα αυτά είναι σάτιρες και διεκτραγουδούν τα βάσανα του απλού κατοίκου της πόλης. Συγκεκριμένα, τη μια φορά είναι ο φτωχός σύζυγος που παντρεύτηκε γυναίκα με αριστοκρατική καταγωγή και, τέλος, στο τέταρτο ποίημα της σειράς παρουσιάζονται τα βάσανα ενός πολύτεκνου οικογενειάρχη. Ο πρωταγωνιστής του καθενός από τα τέσσερα αυτά ποιήματα απευθύνεται στον αυτοκράτορα ή σε κάποιο μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας παρακαλώντας για βοήθεια.

Στο παρακάτω απόσπασμα ένας φτωχός λόγιος, αγανακτισμένος με τις δυσκολίες της ζωής, απευθύνεται στον αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνό και παραδέχεται πως διάλεξε λάθος επάγγελμα. Γι' αυτό θα προτείνει στο γείτονά του να κάνει το παιδί του όχι λόγιο, αλλά τσαγκάρη.

[μάθε το τσαγκάρην το παιδίν σου]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ένας φτωχός λόγιος ομολογεί πως στο γείτονά του δεν θα προτείνει να μορφώσει το παιδί του, αλλά θα του πει να τον κάνει τσαγκάρη, γιατί ο τσαγκάρης τρώει και καλοπερνά καθημερνά, το βλέπει αυτό σ' έναν άλλο γείτονά του, ψευδοτσαγκάρη, που όμως ζει καλά. Μόλις ξυπνήσει δίνει στο παιδί του λεφτά, για να αγοράσει τυρί και πατσά. Κι αφού τρώει καλά και πίνει, ύστερα πιάνει δουλειά. Όταν όμως φτάσει η ώρα του γεύματος, παρατάει αμέσως τα εργαλεία του και δίνει εντολή στη γυναίκα του να ετοιμάσει τραπέζι. Ζητάει να φάει και βραστό και κρασάτο και άλλα φαγητά. Ο συγγραφέας ομολογεί πως, όταν βλέπει τον τσαγκάρη γείτονά του να στρώνει το τραπέζι για να φάει, του τρέχουν τα σάλια ποτάμι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Τινά: κάποιον
2 μάθε το γραματικά: μάθε το γράμματα, μόρφωσέ το.
3. Αν ου τον είπω: αν δεν του πω.
4. παρακρουνιαροκέφαλον: τρελό, ανόητο.
5. Βιοτήν: ζωή, διαβίωση, τρόπο ζωής.
6. Βρώσιν: φαγητό.
7. Ανάπαυσιν: καλοπέραση.
8. την: την οποία.
9. πετσωτήν: τσαγκάρης, μπαλωματής.
10. πλην ένι: που όμως είναι (ένι: είναι).
11. την αυγήν περιχαρασσομένην: όταν χαράζει η αυγή.
12. θερμόν: ζεστό νερό.
13. στάμενον: νόμισμα (μικρής αξίας).
14. χορδοκοιλίτσια: πατσάς (έντερα και κοιλιές).
15. σταμεναρέαν τυρίτσιν: τυρί αξίας ενός στάμενου.
16. πετσώνω: μπαλώνω παπούτσια - εδώ μεταφορικά: γεμίζω την κοιλιά μου.
17. κλώση (κλώθω): εδώ ειρωνικά: καταβροχθίζω.
18. καν: τουλάχιστον.
19. μουχρούτιν: μεγάλο ποτήρι.
20. ερεύγεται: ρεύεται.
21. σουγλίν: σουβλί.
22. σφετλίν: κομμάτι γυαλιού - μ' αυτό ο τσαγκάρης έξυνε το δέρμα.
23. σφηκώματα: νερωμένοι σπάγκοι.
24. καλαπόδι, σανίδι, σουγλί, σφετλί, σφηκώματα: τα υλικά και τα εργαλεία με τα οποία εργαζόταν ο τσαγκάρης.
25. καθές: ετοίμασε, βάλει (καθές τραπέζιν: ετοίμασε το τραπέζι).
26. μίσσον: πιάτο (εννοείται φαγητό).
27. εκζεστόν: βραστό.
28. μονόκυθρον: φαγητό μαγειρεμένο στη χύτρα με διάφορα υλικά.
29. παραθέσουσι: στρώσουν το τραπέζι.
30. ανακουμπώνεται: ανασκουμπώνεται. Ανακομπώνεται κατά της μαγειρίας (ειρωνικά): πέφτει με τα μούτρα στο φαΐ (σα να παλεύει μαζί του).
31. κινούν: φεύγουν.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Γράμματα ή τέχνη: Στο απόσπασμα αυτό αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα στο Βυζάντιο κατά τον 12ο αιώνα. Τότε υπήρξε σημαντική ανάπτυξη των «μέσων» της πόλης, δηλαδή των εμπόρων και των βιοτεχνών. Μαζί μ' αυτούς αναπτύχθηκαν και ορισμένες πόλεις που είχαν εμπορικές σχέσεις με τη Δυτική Ευρώπη. Έτσι λοιπόν καταλαβαίνουμε γιατί ο συγγραφέας του ποιήματος προτιμά την τέχνη από τη μόρφωση -το επάγγελμα του παπουτσή ήταν από τα κερδοφόρα την εποχή εκείνη.

Αυτό το ερώτημα απασχολεί και σήμερα τους νέους. Όταν έρθει η ώρα που θα αποφασίσουν τι επάγγελμα θα ακολουθήσουν, ορθώνεται μπροστά τους το δίλημμα ανάμεσα στη μόρφωση, από τη μια μεριά, και τα «πρακτικά» επαγγέλματα τα οποία αποφέρουν μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη και υπόσχονται πιο άνετη ζωή. Και αναγκάζονται πολύ συχνά οι νέοι να παραδεχτούν ότι η μόρφωση δεν εξασφαλίζει πάντα οικονομική άνεση. Αν και πέρασαν τόσα χρόνια από την εποχή που γράφτηκε το ποίημα, υπάρχουν ορισμένα πράγματα που δεν έχουν αλλάξει.

2. παιδίν αγόριν (στ. 1): Το κορίτσι δεν προοριζόταν να ασχοληθεί με κάποιο επάγγελμα, γι' αυτό άλλωστε του έλειπε η οικονομική ανεξαρτησία.

3. καλαπόδιν, σανίδιν, σουγλίν, σφετλίν, σφηκώματα (στ. 19-20): Σ' αυτήν εδώ την εικόνα βλέπουμε τα εργαλεία που χρησιμοποιούσε ένας τσαγκάρης την εποχή εκείνη. Και παρατηρούμε πως σχεδόν τα ίδια εργαλεία χρησιμοποιούν οι παπουτσήδες μέχρι και σήμερα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το ποίημα χωρίζεται στις παρακάτω ενότητες

1η ενότητα: Να κάνει το παιδί του τσαγκάρη (στ. 1-4): Αυτό θα πρότεινε ο ποιητής στο γείτονά του, αν αυτός είχε αγόρι, και όχι να του μάθει γράμματα. Κι αν δεν το έκανε, ας τον έλεγαν όλοι τρελό.

2η ενότητα: Η ζωή του τσαγκάρη (στ. 5-6): Η ζωή αυτή περιγράφεται εδώ με τα πιο όμορφα χρώματα, αφού ο τσαγκάρης έχει εξασφαλισμένα καθημερινά το φαΐ και την καλοπέραση.

3η ενότητα: Ο γείτονας (στ. 7-8): Ζωντανό παράδειγμα είναι ο παπουτσής της γειτονιάς, ο οποίος δεν είναι και τεχνίτης, όμως αγοράζει όλα τα καλά και χαίρεται τη ζωή του.

4η ενότητα: Το πρόγευμα του τσαγκάρη γείτονα (στ. 9-17): Μόλις ο παπουτσής της γειτονιάς δει ότι χαράζει, δίνει εντολή στο παιδί του να βράσει το νερό και του δίνει για ν' αγοράσει πατσά και βλάχικο τυρί. Κι αφού φάει καλά, πίνει τέσσερα-πέντε ποτήρια κρασί και στρώνεται αμέσως στη δουλειά.

5η ενότητα: Το γεύμα του τσαγκάρη γείτονα (στ. 18-27): Όταν φτάσει η ώρα του γεύματος, ο τσαγκάρης αφήνει τα εργαλεία του και δίνει εντολή στη γυναίκα του να στρώσει το τραπέζι με όλα τα καλά, και βραστό και κρασάτο και άλλα φαγητά της χύτρας, που δεν πρέπει να πολυκαίνε. Αφού όλ' αυτά ετοιμαστούν, στρώνουν το τραπέζι, πλένονται και κάθονται να φάνε. Όταν ο ποιητής βλέπει το γείτονά του να καταβροχθίζει τα φαγητά, δεν μπορεί να συγκρατηθεί και του τρέχουν τα σάλια.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Στο ποίημα αυτό βλέπουμε πλήθος λέξεων που δηλώνουν αντικείμενα και συνήθειες που έχουν σχέση με το σπίτι, τη δουλειά και την καθημερινή ζωή. Οι **περιγραφές** αυτές είναι **ρεαλιστικές** και **λεπτομερείς.**

2. Σκοπός είναι η σάτιρα καταστάσεων της εποχής του. Γι' αυτό το λόγο κιόλας χρησιμοποιεί λόγιες εκφράσεις -στο στόχαστρό του βρίσκονται κάποιοι λόγιοι, που ζούσαν στο δικό τους κόσμο, απομακρυσμένοι από τις ανάγκες της πραγματικής ζωής. Σε αντιστοιχία με αυτόν το σκοπό βρίσκονται και τα εκφραστικά μέσα- **το σχήμα της αυτοκατηγορίας, το αυτοανάθεμα** («ανάθεμά με»), η **παρομοίωση** («τα σάλια τρέχουν σαν ποτάμι»).

3. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του ποιήματος είναι **η αστική του προέλευση,** η οποία γίνεται αισθητή στη γλώσσα. Τα προδρομικά γράφτηκαν στην πόλη, εκφράζουν τα προβλήματά της και αντανακλούν τη γλώσσα της. Η γλώσσα αυτή βρίσκεται κοντά στη λαϊκή και, συνεπώς, στη νεοελληνική. Ταυτόχρονα όμως διαφέρει από τη γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών, από τα λόγια και αρχαϊκά στοιχεία.

4. Η ομοιότητα με τα δημοτικά τραγούδια φαίνεται και στο στίχο, που είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος ή αλλιώς «πολιτικός», χωρισμένος σε δύο ημιστίχια με νοηματική συμμετρία.

Στίχος 8: πλην έ / νι κα / λοψωνιστής // ένι / και χα / ροκόπος

Τονισμός: υ -΄ υ -΄ υ -΄ υ -΄ υ -΄ υ -΄ υ

Αριθμός συλλαβής:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	11 12 13 14 15
	α΄ ημιστίχιο	β΄ ημιστίχιο

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: α) Αφού μελετήσετε το λεξιλόγιο, να ξαναδιαβάσετε το απόσπασμα αντικαθιστώντας τις απαρχαιωμένες λέξεις και εκφράσεις με τις αντίστοιχες σημερινές· ακολουθήσετε τη σειρά που σας φαίνεται φυσικότερη.
β) Η γλώσσα των προδρομικών ποιημάτων -παρά τις αντικαταστάσεις που χρειάστηκε να κάνετε πιο πάνω- θωρείται ότι βρίσκεται πολύ κοντά στη σημερινή νεοελληνική. Μπορεί τα δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;

Απάντηση:

1α)

Λέξεις και εκφράσεις του αποσπάσματος	Οι αντίστοιχες σημερινές
γείτονα τινά →	κάποιο γείτονα
να τον είπω ότι →	πρέπει να του πω
παρακρουνιαροκέφαλον πάντες →	όλοι τρελοί
και άκουσον →	άκου λοιπόν
την βιωτήν τσαγκάρου →	πως ζει ένας τσαγκάρης
την βρώσιν →	το φαγητό
και ανάπαυσιν →	και την καλοπέραση
την έχει καθ' εκάστην →	την οποία έχει καθημερινά
πετσωτήν →	μπαλωματή
πλην ένι →	είναι σωστό
όταν γαρ ίδη →	γιατί όταν δει
την αυγήν περιχαρασσομένην →	να χαράζει η αυγή
στάμενον εις τα χορδοκοιλίτσια →	και βλάχικο τυρί με ένα άλλο νόμισμα
και δος με να προγεύσομαι →	και φέρε μου να προγευματίσω
και τότε να πετσώνω →	και να γεμίσω την κοιλιά μου
αφού δε κλώση →	αφού καταβροχθίσει
καν τέσσερα τον δίδωση γεμάτα →	του δίνουν τουλάχιστον τέσσερα γεμάτα.
εις το μουχρούτιν →	στο μεγάλο ποτήρι

και πίνει τα →	και τα πίνει
κερνούν τον →	τον κερνούν
και το σουγλίν →	και το σουβλί
και το σφετλίν →	και το γυαλί
και τα σφηκώματά του →	και τους κερωμένους του σπάγγους
και λέγει την γυναίκαν του →	και λέει στη γυναίκα του
καθές τραπέζιν →	ετοίμασε το τραπέζι
και πρώτον μίσσον τον εκζεστόν →	και πρώτο πιάτο (να είναι) το βραστό
και τρίτον το μονοκύθρον →	και τρίτο (να είναι) το ανάμεικτο
πλην βλέπε →	μόνο πρόσεξε
αφού δε παραθέσουσι και νίψεται →	κι όταν τα ετοιμάσουν και πλυθεί
και ιδώ τον →	και τον δω
το πως ανακομπώνεται →	πως ανασκουμπώνεται
κατά της μαγειρίας →	(και ρίχνεται) κατά πάνω στο φαΐ
αν ου κινούν τα σάλια μου →	αν δε μου φεύγουν τα σάλια
και τρέχουν ως ποτάμιν →	και τρέχουν σαν ποτάμι

1β) Η συγγένεια της γλώσσας του Πτωχοπροδρόμου με τη νεοελληνική φαίνεται από τα παρακάτω στοιχεία:

Παρατακτική σύνταξη: (αυτό είναι ένα στοιχείο χαρακτηριστικό στα δημοτικά τραγούδια) «και άκουσον... και να μάθης... και ανάπαυσιν...» (στ. 5-6).

«και: Να, παιδίν μου,... αγόρασε και βλάχικον... και δος με... και τότε να πετσώσω» (στ. 11-13).

Σύνταξη ρημάτων με αιτιατική (και όχι δοτική, όπως στην αρχαία ελληνική):

1) «δος με» αντί «δός μοι»
2) «λέγει την γυναίκα» αντί «λέγει τη γυναικί»
1) «μάθε το» (αντί μάθε τούτο»)
2) «τον είπω» (αντί του «είπω αυτώ»)
3) «πίνει τα» (αντί «πίνει αυτά»)
4) «σφηκώματά του» (αντί «σφηκώματα αυτού»)

Περιφραστικοί τύποι ρημάτων (με το «να» και το «ας»):

1) να ειπώ, 2) να ζήση, 3) να μάθης, 4) ας βράση.

Λείπει το άναρθρο απαρέμφατο (στοιχείο της ελληνικής)

Τα ουσιαστικά έχουν συντομευθεί (σε σχέση με τη μορφή που είχαν στην αρχαία ελληνική):

1) παιδίν (αντί «παιδίον»)

2) τυρίν (αντί «τυρίον»)
3) τραπέζιν (αντί «τραπέζιον»)

Ορισμένα ρήματα έχουν απλουστευθεί
1) ονομάχουν (αντί «ονομάσουσι»)
2) αγόρασε (αντί «αγόρασον»)

Πολλές λέξεις χρησιμοποιούνται με τη σημερινή τους σημασία «τσαγκάρου», «πετσωτή», «τυρίτσιν», «κερνούν τον» κλπ.

2η: Να συγκρίνετε το παραπάνω απόσπασμα με τα ακριτικά τραγούδια και να επισημάνετε και να συζητήσετε τις διαφορές τους σχετικά α) με τον κοινωνικό χώρο, όπου αναφέρονται, β) με τα προβλήματα και τα ιδεώδη που προβάλλουν.

Απάντηση:

α) Ο κοινωνικός χώρος των ακριτικών τραγουδιών είναι διαφορετικός από τον κοινωνικό χώρο στα πτωχοπροδρομικά ποιήματα. Όπως έχουμε ήδη δει, η ζωή την ακριτών είναι αγροτική, δούλευαν στο χωράφι με το αλέτρι και έσπερναν δημητριακά. Αντίθετα, τα προδρομικά παρουσιάζουν τη ζωή στη πόλη, στα εργαστήρια των τεχνιτών και των άλλων αστών. Ο χώρος όπου κινούνταν οι ακρίτες ήταν τα βουνά και οι κάμποι των συνόρων, ενώ οι ήρωες των προδρομικών ποιημάτων ζουν και κινούνται στους δρόμους και τις γειτονιές της πόλης. Κι αυτό δεν είναι τυχαίο, αφού στα ακριτικά τραγούδια, οι ήρωες ήταν πολεμιστές, ταγμένοι να αποκρούουν τους εχθρούς της αυτοκρατορίας, και η ζωή τους κυλούσε στα στρατόπεδα και τα φρούρια με στρατιωτικές προετοιμασίες. Αντίθετα, στα προδρομικά πρωταγωνιστούν απλοί αστοί, άνθρωποι της πόλης, που η ζωή τους ήταν μοιρασμένη ανάμεσα στο εργαστήρι, την αγορά και το σπίτι. Έτσι λοιπόν, στα δύο αυτά είδη, τα ακριτικά και τα προδρομικά τραγούδια, βλέπουμε να υπάρχουν δύο τελείως διαφορετικοί κόσμοι.

β) Σε αντιστοιχία με τα παραπάνω, εντελώς διαφορετικά είναι τα προβλήματα και τα ιδεώδη που προβάλλονται στο κάθε είδος. Έτσι, στα ακριτικά τραγούδια το μοναδικό σχεδόν πρόβλημα είναι η εξάσκηση της πολεμικής ικανότητας του ήρωα, ο οποίος πρέπει να είναι έτοιμος κάθε στιγμή, για να απαντήσει στις προκλήσεις των εχθρών. Αντίθετα, στα προδρομικά ποιήματα τους πρωταγωνιστές απασχολούν τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και δουλειάς, η εξασφάλιση του επιούσιου και η επιβίωση. Τα ιδεώδη των ακριτικών τραγουδιών είναι αριστοκρατικά: οι ακρίτες πάνω απ' όλα έβαζαν την τιμή, το καθήκον και την αξιοπρέπεια, η ζωή τους έβρισκε εκπλήρωση μόνο στον αγώνα και τη μάχη, όπου φαίνεται η γεν-

ναιότητα, η δύναμη και η ανδρεία του πραγματικού πολεμιστή, και το μόνο που προσδοκούσαν ήταν ένα τιμημένο τέλος, παλεύοντας με τον ίδιο το Χάρο. Αντίθετα, τα ιδανικά και οι αξίες που διαπερνούν τα προδρομικά ποιήματα είναι καθαρά αστικά. Ο λόγιος και ο τσαγκάρης ενδιαφέρονται μόνο για την καθημερινή καλοπέραση και τις απλές μικροχαρές της ζωής και το γέλιο, που βγαίνει ακόμα και με την αυτοταπείνωση. Ιδανικά που βρίσκονταν πολύ μακριά από τα αντίστοιχα ιδανικά των Ακριτών, αφού στην πόλη το άτομο και η αξιοπρέπειά του χάνονταν μέσα στην ανωνυμία του πλήθους.

3η: Το παραπάνω κείμενο ποια σημασία μπορεί να έχει για μας σήμερα; Συζητήστε τις απόψεις σας.

Απάντηση:

Σίγουρα, το κείμενο αυτό δεν διακρίνεται για τη μεγάλη του λογοτεχνική αξία. Όμως η σημασία προσφέρει στοιχεία που δείχνουν την εξέλιξη της γλώσσας μας. Στο ποίημα αυτό συνυπάρχουν στοιχεία αρχαϊκά και νεοελληνικά, γεγονός που διευκολύνει τη διεύρυνση της μετάβασης από την αρχαία ελληνική στη νεοελληνική γλώσσα. Και δεύτερο, η αξία του ποιήματος είναι μεγάλη για την ιστορική και λαογραφική έρευνα. Εδώ βρίσκουμε στοιχεία και πληροφορίες για προηγούμενα στάδια του λαϊκού βίου και πολιτισμού. Συγκεκριμένα, βλέπουμε πως ήταν εξοπλισμένο το εργαστήρι ενός τσαγκάρη το 12ο αιώνα και ποιες ήταν οι συνήθειες της καθημερινής διατροφής των απλών ανθρώπων της πόλης. Από αυτή τη πλευρά η σημασία του ποιήματος είναι μεγάλη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Γιατί ο στιχουργός παροτρύνει κάποιον να κάνει το παιδί του τσαγκάρη;

2η: Στα πτωχοπροδρομικά τραγούδια, χαρακτηριστική είναι η απαρίθμηση των αγαθών της ζωής. Ποια αγαθά αναφέρονται στο συγκεκριμένο στιχούργημα;

ΙΠΠΟΤΙΚΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

Τα ιπποτικά μυθιστορήματα είναι ποιήματα με περιεχόμενο ερωτικό και ιπποτικό, στίχο ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο και γλώσσα που τείνει προς τη λαϊκή. Ορισμένα από αυτά αποτελούν διασκευές δυτικών έργων, γεγονός που δείχνει πόσο αυξήθηκε η επίδραση της δυτικής Ευρώπης στον βυζαντινό πολιτισμό μετά την επέκταση των Φράγκων στην ανατολή. Τα ιπποτικά μυθιστορήματα δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο από το 13ο έως τον 15ο αιώνα.

Οι επιδράσεις στα μυθιστορήματα αυτά είναι ποικίλες:

– **φραγκικές** (ερωτισμός, μονομαχίες, περιπέτεια).

– **λόγιες** (αναλυτικές περιγραφές τοπίων).

– **ανατολικές** (στοιχεία παραμυθιού - δράκοι, μάγισσες κτλ.).

– **λαϊκές νεοελληνικές** (επιδράσεις και παρεμβολές δημοτικών τραγουδιών).

Έχουν διασωθεί πέντε τέτοια μυθιστορήματα: «Λίβιστρος και Ροδάμνη», «Καλλίμαχος και Χρυσορρόη», «Βέλθανδρος και Χρυσάντζα», «Ιμπέριος και Μαργαρώνα», «Φλώριος και Πλατζιαφλώρα». Η υπόθεση όλων αυτών των έργων κινείται στο ίδιο πρότυπο: δύο ερωτευμένοι νέοι χωρίζουν, όμως, ύστερα από πολλές δυσκολίες, κατορθώνουν να ξανασμίξουν. Με τα έργα αυτά η νεοελληνική λογοτεχνία ξεπερνά το ηρωικό ύφος και περιεχόμενο των ακριτικών τραγουδιών και στρέφεται προς το λυρικό και το ρομαντικό στοιχείο.

Αγουρος Ποθοφλογιστος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα αυτό προέρχεται από το μυθιστόρημα Λίβιστρος και Ροδάμνη, που γράφτηκε τον 14ο αιώνα μ.Χ. Είναι το πιο αντιπροσωπευτικό ιπποτικό μυθιστόρημα και χαρακτηρίζεται από ποιητική αίσθηση, όμως ταυτόχρονα, είναι το λογιότερο και η γλώσσα του περιέχει πολλούς αρχαϊσμούς.

Την ιστορία διηγείται ο Κλιτοβός σε μια φίλη του. Της μιλάει για ένα νέο, τον Λίβιστρο, που ήταν πρίγκιπας και ερωτεύτηκε τη βασιλοπούλα Ροδάμνη. Τη βασιλοπούλα όμως την έκλεψε ο βασιλιάς της Αιγύπτου, κι έτσι ο Κλιτοβός και ο Λίβιστρος ψάχνουν να τον βρουν. Στο απόσπασμα οι δύο νέοι κατευθύνονται προς ένα ξενοδοχείο, το οποίο, όπως τους πληροφόρησε μια μάγισσα, ανήκει στη Ροδάμνη.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Κλιτοβός παίρνει τον Λίβιστρο και φεύγουν. Στο δρόμο ο Λίβιστρος αρχίζει να μοιρολογεί και να λέει πως όλη η φύση συμπάσχει μαζί του· τα βουνά και οι κάμποι αναστενάζουν γι' αυτόν, λένε πως πέρασε από εκεί νέος που καιγόταν από τον πόθο μιας ωραίας κοπέλας. Τα δάκρυα του Λίβιστρου, σύμφωνα με τα λόγια του, τρέχουν ποτάμι, οι στεναγμοί του είναι βροντές και η πονεμένη ανάσα του καπνός επάνω στα βουνά. Μάρτυρας των βασάνων του ο ήλιος και τα σύννεφα τον λυπούνται για τον πόνο του. Μ' αυτό τον τρόπο, λέει ο Λίβιστρος, τα βουνά και η άψυχη φύση τον συμπονούν και συμπάσχουν μαζί του.

Μόλις ο Κλιτοβός άκουσε το Λίβιστρο να μοιρολογά, θυμήθηκε τη δική του αγαπημένη, τη Μυρτάνη, κι άρχισε κι αυτός το μοιρολόγι. Έλεγε για τα βάσανα που τραβούσε εξαιτίας της αγάπης που έτρεφε για μια ωραία κόρη. Απ' αυτήν την αιτία έφυγε από τη χώρα του και ξενιτεύτηκε. Τώρα διηγείται πως οι πόνοι του είναι πολλοί όπως τα δέντρα, οι θλίψεις του είναι μεγάλες σαν τα λειβάδια, τα δάκρυά του κυλούν ποτάμι και οι στεναγμοί του μοιάζουν με βουνά. Οι χτύποι της καρδιάς του είναι τόσο δυνατοί, που δεν αφήνουν τ' αηδόνια να κελαηδήσουν. Κοίταξε τι συμφορά, λέει το αηδόνι, τι τραβάει ένας νέος για την αγάπη μιας κόρης -μοιάζει αιχμάλωτος, ξένος σε ξένους τόπους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ηρξάμεθα: αρχίσαμε, πήραμε.
2. στράτα: ταξίδι.
3. παράπλαγα: οι πλαγιές των βουνών.
4. τα επαρέδραμα: τα οποία προσπέρασα.
5. τα ράχια: οι ράχες των βουνών.
6. κλεισούρα: στενή λαγκαδιά.
7. αντίς μου: για μένα.
8. εδιέβην: πέρασε.
9. στρατιώτης: ευγενής ταξιδιώτης, αριστοκράτης που ταξιδεύει. (παράγωγο της λέξης «στράτα» -δεν έχει καμία σχέση με τη σημερινή σημασία της λέξης «στρατιώτης»).
10. άγουρος: νέος.
11. ωραιωμένη: ωραία.
12. πονοανασασμός: στεναγμός, αναστεναγμός που δείχνει πόνο.
13. μετ' εκείνον: μαζί μ' εκείνον.
14. έδε: ιδού, να.
15. κατάστρατα: στο δρόμο.
16. λογισμός: σκέψη, θύμηση.
17. εστρίγγιζε: θρηνούσε.
18. μυριόλιθος: πολύ θλιμμένος.
19. τα γονικά του: οι γονείς του.
20. εκ τα δικά του: από τη χώρα του.
21. ηγείται: νομίζει, θεωρεί.
22. βροντοαναστεναγμοί: δυνατοί στεναγμοί.
23. καρδιοφωνοκρατούσιν: εμποδίζουν τη φωνή της καρδιάς.
24. την πάσχει: την οποία υποφέρει.
25. φουδούλα: κόρη.
26. ένι: είναι.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο απόσπασμα αυτό φαίνεται καθαρά η επίδραση της δημοτικής ποίησης. Κι αυτό δεν είναι τυχαίο. Όταν ο άγνωστος σε μας ποιητής του μυθιστορήματος έγραψε αυτό το απόσπασμα, είχε υπόψη του ένα δημοτικό τραγούδι της εποχής του, το οποίο μά-

λιστα το χρησιμοποίησε, παρεμβάλλοντάς το στο δικό του ποίημα. Το δημοτικό αυτό τραγούδι είναι το εξής:

«Άγωρος μυριοφλόγιστος, ξένος εκ τα δικά του,
τον εκαταβασάνισε κόρης ωραίας αγάπη,
έφυγεν εκ την χώραν του και από τα γονικά του,
και εις ξένον τόπον περπατεί και αιχμάλωτος διαβαίνει.
Πόνους του κλαίουν τα δέντρα, θλίψες του τα λιβάδια.
Και ποταμοί τα δάκρυα του, βουνά τους στεναγμούς του.
Ανδόνιν εις την στράταν του να κιλαδή να λέγει
και οι πόνοι της καρδίας του και οι αναστεναγμοί του
σιγίζουν το να μη λαλεί καρδιόφωνον κρατούσι».

Αν το συγκρίνουμε το ιπποτικό μυθιστόρημα του Λίβιστρου καταλαβαίνουμε αμέσως πως ο συγγραφέας του αντέγραψε αυτούσιο το δημοτικό τραγούδι στους στίχους 19-27. Ταυτόχρονα έκανε ορισμένες αλλαγές προς το χειρότερο: α) Τοποθετώντας λόγιες λέξεις στη θέση λαϊκών («ηγείται» αντί «καλούν», «τας λιβαδίας» αντί «τα λιβάδια») β) Τονίζοντας ακόμη περισσότερο το υπερβολικό στοιχείο («κτύποι» αντί «πόνοι», «βροντοαναστεναγμοί» αντί «αναστεναγμοί» γ) Ο υπερβολικός τόνος ενισχύεται ακόμη περισσότερο με την παρομοίωση: «πόνους του ηγείται τα δεντρά... βουνά τους στεναγμούς του» (στ. 23-24). Όλα αυτά τα στοιχεία δεν υπήρχαν στο δημοτικό τραγούδι και λειτουργούν κατά βάση αρνητικά.

Όμως στοιχεία από το παραπάνω δημοτικό τραγούδι χρησιμοποιεί ο συγγραφέας του «μυθιστορήματος» και στο πρώτο, μέρος του αποσπάσματος (στ. 7-14). Συνολικά πάντως, είναι ξεκάθαρο ότι το μυθιστόρημα από άποψη αισθητική είναι κατώτερο από το αντίστοιχο δημοτικό τραγούδι. Στο «μυθιστόρημα» ο θρήνος των δύο νέων δεν πείθει, γιατί ο άγνωστος σε μας συγγραφέας δεν είχε το ταλέντο και τη γνώση, ώστε να προσεγγίσει το αισθητικό αποτέλεσμα που πετυχαίνει με άνεση ο λαϊκός ποιητής.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα χωρίζεται στις παρακάτω ενότητες

1η ενότητα: Το μοιρολόγι του Λίβιστρου (στ. 1-14): Στο δρόμο προς το ξενοδοχείο ο Λίβιστρος περιγράφει πως η φύση συμπάσχει μαζί του και καταλαβαίνει τον μεγάλο πόνο του.

2η ενότητα: Το μοιρολόγι του Κλιτοβού (στ. 15-29): Όταν ο Κλιτοβός ακούει το φίλο του, θυμάται και αυτός την αγαπημένη του Μυρτάνη και αρχίζει να μοιρολογά. Περιγράφει τη μεγάλη θλίψη του φίλου του και τους αναστεναγμούς του, που σταματούν το κελάηδημα των αηδονιών.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Σκοπός του ποιήματος είναι η **περιγραφή των βασάνων και του ψυχικού πόνου** δύο ερωτευμένων νέων. Αυτό πετυχαίνεται με τη χρήση πολλών εκφραστικών μέσων, τα οποία όμως δημιουργούν την εντύπωση ότι το ποίημα είναι φορτωμένο με πολλά «στολίδια». Έτσι το αποτέλεσμα είναι αντίθετο από το αναμενόμενο· ο πόνος των νέων φαίνεται υπερβολικός, σχεδόν αστείος.
2. **Γλώσσα:** Το απόσπασμα αυτό είναι γραμμένο σε μια γλώσσα που έχει στοιχεία λόγια, αλλά και στοιχεία της δημοτικής. Έτσι αρχαϊκοί τύποι όπως «ηρξάμεθα», «ήρξατο», βρίσκονται μαζί με λαϊκές λέξεις, όπως «πάσχουν», «κάμποι και μυριόθλιβος». Η μείξη ανομοιόμορφων στοιχείων όμως δεν είναι επιτυχημένη.
3. **Εικόνες:** Αναστενάζουν τα βουνά... και αντίς μου αναστενάζουν» κτλ.

   Οι εικόνες είναι πολλές και σε ορισμένα σημεία πετυχαίνουν ένα θετικό αποτέλεσμα «τα σύννεφα εσπεπάζαν τον, τους πόνους του ελυπούντο».
4. **Παρομοιώσεις:** Είναι και αυτές πολλές.

   «Τα δάκρυα του είχεν ποταμούς, βροντάς τους στεναγμούς του»

   «Πόνους του ηγείται τα δέντρα, θλίψεις τας λιβαδίας,

   και ποταμούς τα δάκρυα του, βουνά τους στεναγμούς του».

   Όμως η χρήση αυτών των παρομοιώσεων οδηγεί σε ανεπιθύμητα αισθητικά αποτελέσματα -υπάρχει σ' αυτές τόση υπερβολή, που το σύνολο φαίνεται αστείο.
5. **Προσωποποιήσεις:** Κυριαρχούν σε όλο το απόσπασμα, όμως η υπερβολική χρήση τους φέρνει, όπως και με τις παρομοιώσεις, αρνητικά αποτελέσματα. (κοίτα στίχους: 3-7, 11-12, 25-29).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Γιατί θρηνούν οι δύο νέοι;

Απάντηση:

Η αιτία του θρήνου των δύο νέων είναι τα βάσανα της αγάπης. Ο Λίβιστρος έχει χάσει την αγαπημένη του, αφού την άρπαξε ο βασιλιάς της Αιγύπτου Βερδερίχος. Γι'

αυτό τώρα θρηνεί και περιγράφει πως, στο θρήνο του αυτό, του συμπαραστέκεται ολόκληρη η άψυχη φύση. Από την άλλη μεριά, και ο Κλιτοβός, ο οποίος έχει αναγκαστεί να ξενιτευτεί, χάνοντας έτσι την αγαπημένη του, κλαίει και οδύρεται, γεγονός που κάνει ακόμη και τα αηδόνια να σταματούν το κελάδημά τους.

2η: Ο στιχουργός κάνει χρήση ορισμένων εκφραστικών μέσων, κυρίως της υπερβολής και των σύνθετων λέξεων. Νομίζετε ότι αποτελούν θετικά ή αρνητικά στοιχεία του ποιήματος; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Σε άλλα λογοτεχνικά έργα η χρησιμοποίηση της «υπερβολής» έχει θετικά αποτελέσματα, αφού δίνει έμφαση και δημιουργεί το κατάλληλο για το συγγραφέα κλίμα. Όμως στην προκειμένη περίπτωση τα αποτελέσματα της χρησιμοποίησης της υπερβολής είναι τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα, γιατί αυτό το εκφραστικό μέσο χρησιμοποιείται πολύ συχνά και έτσι δημιουργείται η εντύπωση ότι είναι περιττό. Επίσης, οι υπερβολές που υπάρχουν δεν είναι επιτυχημένες, γεγονός που ρίχνει την καλλιτεχνική αξία του ποιήματος. Για να δίνουν τα διάφορα εκφραστικά μέσα τα ποθούμενα αποτελέσματα, χρειάζεται γνώση και ταλέντο.

Τα ίδια ισχύουν και για τις σύνθετες λέξεις. Ορισμένες απ' αυτές είναι αναγκαίες και γενικά χρησιμοποιούνται συχνά στην ποίηση (μοιρολόγι, άψυχα, συμφορά κλπ.). Άλλες όμως δεν είναι αναγκαίες, αλλά περιέχουν ένα στοιχείο υπερβολής και γι' αυτό είναι περιττές. Και κάτι περισσότερο -λειτουργούν αρνητικά δίνοντας στο ποίημα ύφος κωμικοτραγικό (βροντοστεναγμοί, καρδιοφωνοκρατούσιν). Ο υπερβολικός στόμφος δίνει αρνητικά αισθητικά αποτελέσματα.

3η: Σας πείθουν οι θρήνοι των νέων; (Να συνεχίσετε την απάντησή σας και με την προηγούμενη απάντηση).

Απάντηση:

Στη λογοτεχνία συναντιέται συχνά το μεγάλο πάθος. Και είναι πολλοί οι λογοτέχνες που έχουν υμνήσει τον έρωτα και τα βάσανα που αυτός φέρνει στους ερωτευμένους. Όμως είναι άλλο αυτό και άλλο το ύφος αυτού του ποιήματος. Εδώ η χρησιμοποίηση της υπερβολής ως εκφραστικού μέσου φαίνεται πολύ συχνά περιττή. Και τα σύνθετα επίθετα που περιγράφουν τα αισθήματα των νέων να γελοιοποιούν. Οι θρήνοι των δύο νέων δεν πείθουν· αντίθετα προκαλούν το ειρωνικό χαμόγελο του αναγνώστη.

4η: Ποια γλωσσικά φαινόμενα (γραμματικά και συντακτικά) διαφοροποιούν τη γλώσσα του αποσπάσματος από τη σημερινή; Να σημειώσετε τα πιο χαρακτηριστικά.

Απάντηση:

α) γραμματικά φαινόμενα

Η συλλαβική και χρονική αύξηση στους παρελθοντικούς χρόνους: ηρξάμεθα, ήρξατο, επαρέδραμα, εδιέβην, εσκέπαζαν, ελυπούντο, εκαταβασάνισε.

Οι καταλήξεις των ρημάτων: μοιριολογάται, βροντούσι, συμπονούσιν, καρδιοφωνοκρατούσιν.

Η κλίση των ουσιαστικών και οι καταλήξεις τους: στράταν, πόθον, βροντάς, πονοανασασμόν, ήλιο, μάρτυρα, λιβαδίας.

Οι αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται: τοιούτους, εμέν, εμέναν, την (=την οποία).

Προθέσεις, σύνδεσμοι και επιρρήματα με αρχαία προέλευση: δια, εις, μετά (= μαζί), ως (= όταν), εκ, ούτως.

Διαφορετικός τονισμός: ακόμη (αντί «ακόμη), δεντρά (αντί «δέντρα»).

Λέξεις που σήμερα δεν χρησιμοποιούνται: επαρέδραμα (=προσπέρασμα), άγουρος (= νέος), ηγείται (= νομίζει), ένι (= είναι), φουδούλα (= κόρη), έδε (= να, ιδού), αντίς μου (= για μένα).

β) συντακτικά φαινόμενα

επαίρνω τον (αντί «τον παίρνω»).

εσκεπάζαν τον (αντί «τον εσκέπαζαν»).

αντίς μου (αντί για μένα - χρήση άλλης πτώσης).

εμένα ήλθε λογισμός (= μου ήρθε λογισμός - χρήση άλλης πτώσης).

Το συμπέρασμα είναι ότι δεν υπάρχουν πολλές συντακτικές διαφορές ανάμεσα στο κείμενο και τη σημερινή γλώσσα. Οι διαφορές εντοπίζονται περισσότερα στα γραμματικά φαινόμενα.

5η: Ποια χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού μπορείτε να βρείτε στο απόσπασμα;

Απάντηση:

Το απόσπασμα αυτό παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τα δημοτικά τραγούδια, ου είναι οι εξής:

α) Ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος:

Στίχος 3:	Ανα /	στενά /	ζουν	τα	βουνά, //	πάσχουν /	δι’	εμεν /	οι	κάμποι					
Τονισμός:	υ	-΄ υ	-΄	υ	-΄	υ -΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ		
Αριθμός συλλαβής:	1 2	3 4	5	6	7 8	9	10	11	12	13	14	15			

α΄ ημιστίχιο — β΄ ημιστίχιο

β) Ο ανθρωπομορφισμός, που κάνει δυνατή τη συμμετοχή της φύσης στα βάσανα των παλικαριών:

«Αναστενάζουν τα βουνά, πάσχουν δι εμέν οι κάμποι,
θρηνούσι τα παράπλαγα, βροντούσι τα λιβάδια·
Λέγουν: .....»
«τον ήλιον είχε μάρτυραν και εις τόπους μετ' εκείνον,
τα σύννερα εσκεπάζαν τον, τους πόνους του ελυπούντο».

Υπάρχει επίσης η περίπτωση του αηδονιού, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως στα δημοτικά τραγούδια και το οποίο παρουσιάζεται να έχει ανθρώπινες ιδιότητες, μιλά, μεταφέρει μηνύματα κλπ.

γ) Η υπερβολή, ως εκφραστικό μέσο:

(στ. 9) «Τα δάκρυα του είχεν ποταμούν, βροντάς τους στεναγμούς του
καπνόν επάνω εις τα βουνά τον πονοανασασμόν του»

δ) Οι πολλές εικόνες από τη φύση.

ε) Λέξεις χαρακτηριστικές για τα δημοτικά τραγούδια:

παράπλαγα, ράχια, κλεισούρες, πονεμένος, άγουρος, μυριόθλιβος κλπ.

στ) Κοινή είναι η αντίληψη πως ο πόνος του ζωντανού λόγω χωρισμού είναι μεγάλος. Είναι δύσκολο να παρηγορηθεί κάποιος που χώρισε από αγαπημένο του πρόσωπο. Θυμόμαστε το δημοτικό τραγούδι που λέει:

«Την ξενιτειά, την ορφανιά, την πίκρα, την αγάπη,
τα τέσσαρα τα ζύγιασαν, βαρύτερα είν' τα ξένα».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Να συγκρίνετε το μοιρολόγι του Λίβιστρου με άλλες περιπτώσεις μοιρολογιού από τα δημοτικά τραγούδια που μέχρι τώρα μελετήσατε.

2η: Το απόσπασμα ανήκει στην κατηγορία των ιπποτικών μυθιστορημάτων. Ποια χαρακτηριστικά του εντοπίζετε που το δικαιολογούν;

ΧΡΟΝΙΚΟ

Γεώργιος Φραντζής

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Όταν το 1453 οι Τούρκοι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη, υπήρξαν ορισμένοι ιστορικοί, για την ακρίβεια χρονικογράφοι, οι οποίοι προσπάθησαν να απαθανατίσουν με την πένα τους το κορυφαίο όσο και θλιβερό αυτό γεγονός. Στους ιστορικούς της Άλωσης, όπως είναι αυτοί γνωστοί, συγκαταλέγονται οι Δούκας, Κριτόβουλος, Χαλκοκονδύλης, όπως επίσης και ο Γεώργιος Φραντζής ή Σφραντζής (1401-1480). Ο τελευταίος ήταν βυζαντινός αξιωματούχος από αρχοντική γενιά και κατείχε υψηλά αξιώματα στην αυλή των τελευταίων Παλαιολόγων. Από τα 16 του χρόνια ήταν στην υπηρεσία του αυτοκράτορα Μανουήλ Β' και αργότερα συνδέθηκε με τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, τον οποίο υπηρέτησε μέχρι την Άλωση. Μετά την Άλωση κατέφυγε στην Πελοπόννησο και, όταν έφτασαν κι εκεί οι Τούρκοι, πήγε στην Κέρκυρα. Εκεί, σε μια από τις λίγες περιοχές της Ελλάδος που δεν έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, έγινε μοναχός και ασχολήθηκε με τη συγγραφή του «Χρονικού». Πέθανε γύρω στο 1478.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το «Χρονικό» του Φραντζή διασώθηκε σε δύο μορφές, τη Majus και τη Minus, δηλαδή την εκτενέστερη και τη συντομότερη. Σ' αυτό διηγείται τα γεγονότα που συνέβησαν από το 1258 ως το 1476. Ο Φραντζής διαφέρει από τους άλλους ιστορικούς της Άλωσης σε πολλά σημεία. Καταρχάς, υπήρξε ο μοναδικός αυτόπτης μάρτυρας του θλιβερού αυτού γεγονότος, που σημαίνει πως το έργο του αποτελεί τη βασικότερη ιστορική πηγή άντλησης πληροφοριών για την Άλωση. Οι άλλοι ιστορικοί, για τη συγγραφή του έργου τους στηρίχθηκαν περισσότερο σε πληροφορίες τρίτων. Ακόμη, διαπραγματεύονται κυρίως άλλα γεγονότα, ο Χαλκοκονδύλης τα γεγονότα της Βαλκανικής, ο Δούκας τις εξελίξεις στις Φραγκικές κτήσεις της Μ. Ασίας και της Λέσβου. Τέλος, ο Κριτόβουλος διακρίνεται από ένα πνεύμα συμβιβασμού με το νέο κατακτητή, τους Τούρκους. Ο Φραντζής, σαν αυτοκρατορικός υπάλληλος που ήταν, απηχεί περισσότερο τις απόψεις της αυτοκρατορικής αυλής. Μισούσε τους Τούρκους, εξαιτίας των οποίων έχασε άλλωστε τα δύο του παιδιά, και ήταν φανατικός ανθενωτικός, δηλαδή δεν ήθελε την ένωση της Ορθόδοξης με την Καθολική Εκκλησία. Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από την εκτενέστερη μορφή του Χρονικού, τη Majus, της οποίας η γνησιότητα αμφισβητείται.

Α΄ [Ο λόγος του Μωάμεθ Β΄]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Μιλώντας προς τους στρατιώτες του, ο Μωάμεθ προσπαθεί να τους εμψυχώσει λέγοντας πως, αν κάποιος κατά το γραφτό του σκοτωθεί, θα πάει στον παράδεισο, όπου θα τρώει και θα πίνει με το Μωάμεθ. Εκεί θα έχει όλες τις υλικές απολαύσεις, γυναίκες και παιδιά και λουτρά. Από την άλλη πάλι, όσοι ζήσουν και νικήσουν, θα παίρνουν ισόβια μισθό διπλάσιο από το μισθό που έπαιρναν μέχρι τότε. Κι ό,τι αρπάξει ο καθένας, χρυσαφικά, ρούχα ή αιχμαλώτους, θα του ανήκουν.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στα λόγια του Μωάμεθ διαφαίνεται μια καθαρά **υλιστική νοοτροπία,** η νοοτροπία που ενδιαφέρεται μονάχα για «ό,τι φάμε κι ό,τι πιούμε». Είναι τρόπος ζωής και σκέψης διαχρονικός και δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τη Μωαμεθανική θρησκεία. Σχετικά με αυτήν όμως έχουμε να παρατηρήσουμε ότι η αντίληψή της για τη μετά θάνατο ζωή ήταν και είναι υλιστική. Δηλαδή οι μουσουλμάνοι φαντάζονται τη ζωή στον ουρανό γεμάτη με υλικές απολαύσεις.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από δύο ενότητες:

1η ενότητα: (Και αν από μας σκοτωθούν μερικοί.... αυτά θα έχει από το Θεό). Ο Μωάμεθ αναφέρει τις υλικές απολαύσεις που θα έχει στον παράδεισο όποιος σκοτωθεί.

2η ενότητα: (Εδώ πάλι από μένα... να σας ενοχλήσει σε τίποτε). Ο Μωάμεθ αναφέρει την αμοιβή και τα λάφυρα που θα κερδίσουν όσοι ζήσουν και καταφέρουν να καταλάβουν την Πόλη.

Β΄ [Ο λόγος του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Μπροστά στον τουρκικό κίνδυνο και τη στιγμή που ο εχθρός ετοιμαζόταν για την αποφασιστική έφοδο, για να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, ο αυτοκράτορας καλεί τους πολεμιστές του να αντισταθούν παλικαρίσια και να υπερασπιστούν με όλες τους τις δυνάμεις τη «βασίλισσα των πόλεων». Τέσσερα είναι τα πράγματα, για τα οποία αξίζει κανείς να πεθάνει: η πίστη, η πατρίδα, ο βασιλιάς και οι συγγενείς και φίλοι. Κι αν ο Θεός για τις αμαρτίες τους παραχωρήσει τη νίκη στους Τούρκους, συνεχίζει ο Κωνσταντίνος, πάνω απ' όλα αξίζει να πολεμά κανείς για την πίστη του Χριστού, που είναι το κυριότερο, γιατί δεν υπάρχει κανένα όφελος, αν κερδίσει κανείς τον κόσμο όλο και χάσει την ψυχή του. Θα χάσουν, ακόμη, την πατρίδα και την λευτεριά. Τρίτο, θα χαθεί η βασιλεία και τέλος, θα στερηθούν τα παιδιά, τις γυναίκες και τους συγγενείς.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. **Κωνσταντίνος Παλαιολόγος:** Πρόκειται για τον τελευταίο αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Η βασιλεία του κράτησε λίγο, από το 1448 μέχρι την Άλωση (29 Μαΐου 1453). Σκοτώθηκε πολεμώντας τους Τούρκους, όταν αυτοί κατάφεραν να εισβάλουν στην Πόλη. Στις παραδόσεις και τους θρύλους του λαού μας έμεινε ως ο «μαρμαρωμένος βασιλιάς», που κάποτε θα ξαναζωντανέψει και θα απελευθερώσει την Πόλη από τους εχθρούς της πίστης μας».
2. **Ο εχθρός της πίστης μας:** Πρόκειται για το Μωάμεθ Β' τον κατακτητή ή Πορθητή. Ήταν αυτός που κατάφερε να καταλάβει την Πόλη. Βέβαια, εδώ με τη λέξη «εχθρός» εννοούνται και όλοι οι Τούρκοι που πολιορκούσαν την Πόλη.
3. **Αν κερδίσει κανείς τον κόσμο όλο και χάσει την ψυχή του, ποιο είναι το όφελος;** Τα λόγια αυτά είναι παρμένα από το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο. Εδώ περικλείεται μια φιλοσοφία, μια στάση ζωή: όπως υποστήριζε ο Χριστός, τα υλικά

κέρδη δεν έχουν καμιά σημασία μπροστά στον κίνδυνο της απώλειας της «ψυχής». Τα πλούτη και η εξουσία δεν μπορούν να βοηθήσουν τον άνθρωπο, αν αυτός «νεκρωθεί» ψυχικά, ηθικά και πνευματικά.

4. Ριχνόμαστε στον κίνδυνο για την πίστη μας την αγία, την οποία ο Χριστός μας χάρισε με το δικό του αίμα· και αυτό είναι το κυριότερο απ' όλα. Στην ψηλότερη θέση της κλίμακας των αξιών τοποθετεί ο Κωνσταντίνος τη θρησκευτική πίστη. Αυτή η αντίληψη είναι χαρακτηριστική για το Βυζάντιο αλλά και γενικά για το Μεσαιωνικό κόσμο. Τότε η θρησκευτική συνείδηση ήταν ισχυρότερη από την εθνική. Οι κοινές θρησκευτικές αντιλήψεις ένωναν μέσα σε ένα ενιαίο κράτος τις πιο διαφορετικές εθνότητες, Ρωμαίους, Έλληνες, Βούλγαρους κλπ. Το μόνο που είχε σημασία ήταν η κοινή πίστη, ενώ όλες οι άλλες εθνικές διαφορές παραμερίζονταν, θεωρούνταν ασήμαντες. Αντίθετα, στα νεώτερα χρόνια η εθνική συνείδηση ενισχύθηκε σημαντικά, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία και την επικράτηση των εθνικών κρατών, όπως αυτά είναι διαμορφωμένα σήμερα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δύο είναι οι ενότητες του αποσπάσματος:

1η ενότητα: (και σεις... σαν ανήμερο λιοντάρι). Ο Κωνσταντίνος περιγράφει την κρισιμότητα της κατάστασης.

2η ενότητα: (Γι' αυτό λέγω... και τους συγγενείς μας) ο βασιλιάς προτρέπει τους πολεμιστές του να αγωνιστούν για τέσσερα ιδανικά: πίστη, πατρίδα, βασιλιάς, οικογένεια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Πώς προσπαθεί ο Μωάμεθ να εγκαρδιώσει τους πολεμιστές του;

Απάντηση:

Ο Μωάμεθ προσπαθεί να εγκαρδιώσει τους πολεμιστές του υποσχόμενος υλικές απολαβές. Σ' αυτούς που θα πεθάνουν υπόσχεται φαγοπότια στον παράδεισο παρέα με τον Μωάμεθ, τον προφήτη, κι ακόμη υπόσχεται γυναίκες και παιδιά και μια ζωή παραδεισένια σε λουτρά και σε τόπους «χλοερούς». Από την άλλη πάλι, ο Μωάμεθ υπόσχεται στους ζωντανούς διπλάσιο μισθό μέχρι το τέλος της ζωής τους και άφθονα λάφυρα, χρυσάφια και ρούχα κι αιχμαλώτους, όσους αρπάξει ο καθένας, ας τους κρατήσει σκλάβους του. Όλα αυτά τα αγαθά είναι υλικά.

2η: Τι προβάλλει ο Έλληνας αυτοκράτορας ως καθήκοντα για τα οποία πρέπει να αγωνίζονται οι Έλληνες; Τι παρατηρείτε από τη σύγκριση;

Απάντηση:

Τα καθήκοντα για τα οποία πρέπει να αγωνίζονται οι Έλληνες είναι η πίστη, η πατρίδα, ο βασιλιάς και η οικογένεια. Αυτό υποστηρίζει ο αυτοκράτορας και τονίζει ότι η απώλεια της πίστης θα σημαίνει απώλεια της «ψυχής» που είναι το μεγαλύτερο κακό. Η υποδούλωση της πατρίδας θα σηματοδοτήσει τη στέρηση της ελευθερίας, ενώ το γκρέμισμα της βασιλείας θα οδηγήσει στην τυραννία. Τέλος, η ήττα θα στερήσει όλους από τα αγαπημένα πρόσωπα, τους συγγενείς και τους φίλους. Παρατηρούμε ότι ο Κωνσταντίνος καλεί τους πολεμιστές του να αγωνιστούν για ιδανικά περισσότερο πνευματικά, για αξίες ηθικές. Αντίθετα, ο Μωάμεθ καλούσε τους δικούς του να πολεμήσουν για υλικά οφέλη, ξυπνούσε μέσα τους διαθέσεις αρπακτικές και ληστρικές. Η διαφορά ανάμεσα στους δύο λόγους είναι προφανής.

3η: Που οφείλεται η διαφορά στις προτροπές;

Απάντηση:

Η διαφορά στους λόγους των δύο ανδρών οφείλεται κατ' αρχήν στη διαφορετική θρησκεία. Ο Μωαμεθανισμός ευνοεί περισσότερο τις υλικές απολαύσεις και υπόσχεται μια μετά θάνατο ζωή γεμάτη από αυτές. Αντίθετα ο Χριστιανισμός ευνόησε περισσότερο τις πνευματικές και ηθικές αξίες, την αγάπη και την συμπόνοια, την αλληλεγγύη και την ταπεινοφροσύνη. Κι ας μην ξεχνάμε ότι στη διάρκεια του Μεσαίωνα η θρησκευτική συνείδηση ήταν πολύ ισχυρή.

Ένας ακόμη παράγοντας που έπαιξε σημαντικό ρόλο ήταν η διαφορετική ιστορική παράδοση του κάθε λαού. Οι Έλληνες ήταν ένας λαός με μεγάλο παράδοση, η οποία συμπεριλάμβανε πλήθος πνευματικών και ηθικών επιτευγμάτων, που κάλυπταν όλη τη μακρά διάρκεια της ιστορικής τους διαδρομής. Αντίθετα, οι Τούρκοι ήταν ένας λαός που πρωτοεμφανιζόταν στο ιστορικό παρασκήνιο, ένας λαός που μόλις πριν από λίγο είχε βγει από το πρωτόγονο στάδιο, με αποτέλεσμα να μην έχει να παρουσιάσει κανένα αξιόλογο πνευματικό ή ηθικό επίτευγμα. Η διαφορά λοιπόν στην ιστορική παράδοση των δύο λαών είναι ο δεύτερος παράγοντας που ερμηνεύει τις διαφορές στους λόγους των ηγετών τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Απαριθμήστε τι υπόσχεται το Κοράνι, κατά τον Φραντζή, σε όσους πεθαίνουν σε ιερό πόλεμο;

2η: Για ποια ιδανικά αξίζει για τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο να πεθάνουν οι υπερασπιστές της Κωνσταντινούπολης;

3η: Συμπληρώστε με περισσότερες από μία λέξεις τα κενά που υπάρχουν στις παρακάτω προτάσεις (οι απαντήσεις βρίσκονται στο κείμενο).

(α) Ο Κ. Παλαιολόγος χαρακτηρίζει τον Μωάμεθ ως .....

(β) Ο Κ. Παλαιολόγος παρομοιάζει τον εχθρό με .....

(γ) Ο Κ. Παλαιολόγος χαρακτηρίζει την Κωνσταντινούπολη ως .....

(δ) Ο Κ. Παλαιολόγος χαρακτηρίζει τη βασιλεία του ως .....

ΘΡΗΝΟΙ

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους ήταν ένα οδυνηρό για τον ελληνικό λαό γεγονός με τραγικές συνέπειες για το παρόν και το μέλλον του. Και, όπως ήταν φυσικό, είχε την αντανάκλασή του και στη ποίηση, λαϊκή και λόγια, η οποία θρήνησε την μεγάλη απώλεια, αλλά ταυτόχρονα τραγούδησε τις ελπίδες για το μέλλον, για την απελευθέρωση, την αποτίναξη του ζυγού της δουλείας. Τα ποιήματα αυτά, οι θρήνοι για την άλωση εμφανίστηκαν άλλα αμέσως μετά από την πτώση της Πόλης και άλλα αργότερα. Η σημασία τους δεν είναι τόσο λογοτεχνική, δε διακρίνονται για την αισθητική τους ποιότητα, όσο για την ιστορική, αφού παρουσιάζουν στοιχεία, πληροφορίες αλλά και κρίσεις με μεγάλο ενδιαφέρον. Από τα δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στο γεγονός της Άλωσης ξεχωρίζει το «Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει η γη...».

Το Ανακαλημα Της Κωνσταντινουπολης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό γράφτηκε ταυτόχρονα με τα γεγονότα τα οποία αναφέρει και αποτελεί από 118 δεκαπεντασύλλαβους στίχους. Ο ποιητής του μας είναι άγνωστος και, σύμφωνα με τον Κριαρά, ήταν Κύπριος. Αναφέρεται στην άλωση της Πόλης από τους Τούρκους και την περιγράφει με τρόπο απλό και συγκινητικό. Αναφέρει, εκτός από τα βάσανα των Ελλήνων, και τις τελευταίες στιγμές του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Στους Ρωμιούς έπεσε μεγάλος θρήνος και λύπη, γιατί έχασαν την άγια Πόλη, το καύχημά τους. Πώς όμως ήρθαν τα νέα; Ένα καράβι που ερχόταν από τα μέρη της Τενέδου συνάντησε άλλο καράβι και του μετέδωσε τα γεγονότα. Ανάφερε ότι έρχεται από την Πόλη, που την έχει κάψει αστραπή, και δεν κουβαλάει κανένα φορτίο, μόνο φέρνει κακά μαντάτα για τους χριστιανούς.

Στη συνέχεια ο ποιητής απευθύνεται στον ήλιο και του ζητά να φέγγει σ' όλο τον κόσμο, όμως όχι στην Κωνσταντινούπολη, που πριν ήταν φημισμένη, ενώ τώρα έχει μετατραπεί σε Τουρκόπολη. Να μη στέλνει εκεί τις ακτίνες του, για να μη βλέπουν οι Τούρκοι και να μη κάνουν ανομίες. Γιατί κάνουν στάβλους τις εκκλησίες, καίνε τις εικόνες, σχίζουν και καταπατούν τα ευαγγέλια, τσακίζουν τους σταυρούς, καίνε τα λείψανα των αγίων και στα άγια δισκοπότηρα πίνουν κρασί.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ανακάλημα: θρήνος (στην Κύπρο το ρήμα ανακαλιέμαι = θρηνώ).
2. απαραμύθητο: απαρηγόρητος.
3. τοις Ρωμαίοις: Ρωμαίοι εδώ είναι οι Έλληνες (Ρωμιοί).
4. απαντοχή: ελπίδα.
5. κάτεργο: καράβι, πλοίο.

6. υπαντώ: συναντώ.
7. πόθεν: από που;
8. ακ: από.
9. αστραποχάλαζη: συμφορά (αστραπή + χαλάζι).
10. γομάρι: φορτίο πλοίου.
11. ανεμοζάλην: (μετ.) ταραχή.
12. αμέ: αλλά.
13. δολωμένα: δόλια, άσχημα.
14. έκτεινε: στείλε.
15. φουμισμένη: φημισμένη.
16. να ποίσου: να κάνουν.
17. λιθάρια: πολύτιμοι λίθοι.
18. ευκόσμησις: τα στολίδια.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Τα δύο αποσπάσματα που υπάρχουν εδώ, αποτελούν τρεις ενότητες:

1η ενότητα: Ο θρήνος για την πτώση της Πόλης (στ. 1-4). Ο ποιητής αναφέρει το γεγονός της άλωσης και περιγράφει τον πόνο που προκάλεσε στους Ρωμιούς.

2η ενότητα: Το μήνυμα που έφερε το καράβι (στ. 5-13): Το μήνυμα το έφερε καράβι που ήρθε από την Τένεδο και συνάντησε άλλο καράβι. Του είπε για την μεγάλη τραγωδία και ανέφερε ότι δεν έχει κανένα φορτίο, αλλά έχει κακά μαντάτα για τους χριστιανούς.

3η ενότητα: Παράκληση προς τον Ήλιο (στ. 14-27): Ο ποιητής απευθύνεται στον ήλιο και τον παρακαλά να μην στέλνει πια τις ακτίνες του στην Πόλη, ώστε να μην βλέπουν οι Τούρκοι και να μην κάνουν τις ασεβείς τους πράξεις.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Ένα βασικό χαρακτηριστικό του ποιήματος είναι ο **συναισθηματικός τόνος**, ο οποίος αποδίδει όλο το μέγεθος του πόνου που προκάλεσε η μεγάλη συμφορά της Άλωσης της Πόλης από τους Τούρκους.

Α. Τα εκφραστικά του μέσα είναι αυτά που συναντιούνται και στα δημοτικά τραγούδια.

1) **Επανάληψη:** χρησιμοποιούνται λέξεις με την ίδια ή παρόμοια σημασία με σκοπό να εκφραστεί, όσο γίνεται πιο έντονα, ο μεγάλος πόνος. «Θρήνος κλαυθμός και οδυρμός και στεναγμός και λύπη, / θλίψις απαραμύθητος έπεσεν τοις Ρωμαίοις».
2) **Προσωποποίηση:** 1) Τα καράβια που συνομιλούν, 2) ο ήλιος που ακούει την παράκληση του ποιητή.
3) **Μεταφορές:** 1) Εχάσασιν τον σπίτιν τους, 2) βαρύ σκότος, 3) άνομα σκυλιά, 3) αστραποκαμένη Πόλη κ.λπ.
4) **Επίθετα:** 1) απαραμύθητος, 2) αστραποκαμένη...

Β. Η γλώσσα του ποιήματος είναι **απλή** και περιέχει ποικίλα στοιχεία και τύπους από τη δημοτική και την αρχαία ελληνική, τύπους βυζαντινούς αλλά και ιδιωματισμούς κυπριακούς. α) **δημοτικά στοιχεία:** στεναγμός, θάρρος, καύχημα, στα μέρη της Τενέδου, αστραποκαμένην... β) **αρχαίες λέξεις και τύποι:** θλίψις απαραμύθητος, τοις Ρωμαίοις, Πόλιν, τις, πόθεν, ευκόσμησιν... γ) **λόγιοι βυζαντινοί τύποι:** το σπίτιν, καράβιν, γομάριν... δ) **ιδιωματικοί τύποι:** έρκομαι (= έρχομαι), απέ (= από), ακ (= από), αμέ (= παρά μόνο). Το συνολικό αποτέλεσμα πάντως είναι θετικό και η γλώσσα του αποσπάσματος διακρίνεται από γλαφυρότητα.

Γ. Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος χωρίς ομοιοκαταλήξία. Όμως ο στίχος χωρίζεται στην όγδοη συλλαβή και υπάρχει ισομετρία των δύο ημιστιχίων.

Στίχος 1:	θρήνος /	κλαυθμός /		και	ο /	δυρμός //		και στε /		ναγμός		και λύ/πη			
Τονισμός:	υ -΄	υ -΄		υ -΄	υ -΄			υ -΄	υ -΄		υ -΄ υ				
Αριθμός συλλαβής:	1 2	3	4	5 6	7 8			9 10	11 12		13 14 15				
	α΄ ημιστίχιο							β΄ ημιστίχιο							

Το φαινόμενο, δηλαδή ισομετρία των ημιστιχίων, παρατηρείται και σε άλλους στίχους, όπως:

(στ. 8) Καράβιν πόθεν έρκεσαι * και πόθεν κατεβαίνεις

(στ. 14) Ήλιε μου, ανάτειλε παντού, * σ' ούλον τον κόσμο φέγγε.

Ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος, όπως επίσης και η ισομετρία των δύο ημιστιχίων είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν και τα δημοτικά τραγούδια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Για ποια απώλεια θρηνεί ο ποιητής ιδιαίτερα;

Απάντηση:

Στο θρήνο του ποιητή παρατηρούμε ότι υπάρχει έμφαση στο ρόλο της Πόλης σαν κέντρου του Χριστιανισμού. Χαρακτηρίζεται «αγία», καύχημα και ελπίδα όλων των χριστιανών, όλων των «Ρωμαίων». Το μαντάτο της άλωσης είναι κακό για όλους τους χριστιανούς, πικρό για τη χριστιανοσύνη. Εξάλλου στο δεύτερο απόσπασμα ο ποιητής δίνει έμφαση στην προσβολή από τους «άπιστους» των συμβόλων της χριστιανικής πίστης. Γίνεται αναφορά στην καταστροφή των εκκλησιών, των εικόνων, των ευαγγελίων, των σταυρών, των αγίων λειψάνων και των δισκοπότηρων. Δεν αναφέρονται πουθενά άλλου είδους υλικές ζημιές. Λες και τον ποιητή τον ενδιαφέρει αποκλειστικά η απώλεια της Πόλης ως κέντρου της χριστιανοσύνης και η προσβολή των συμβόλων της χριστιανικής πίστης.

2η: Ποιες ομοιότητες με τα δημοτικά τραγούδια παρατηρείτε στο ποίημα;

Απάντηση:

Οι ομοιότητες με τα δημοτικά τραγούδια είναι πολλές.

α) Ο στίχος, που είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος.

β) Η επανάληψη λέξεων με την ίδια περίπου σημασία (θρήνος, κλαυθμός, οδυρμός, στεναγμός, λύπη - στ. 1).

γ) Η ισομετρία των δύο ημιστιχίων. Συχνά στο δεύτερο ημιστίχιο επαναλαμβάνεται το ίδιο ακριβώς νόημα με το πρώτο (Καράβιν πόθεν έρκεσαι * και πόθεν κατεβαίνεις - στ. 8).

δ) Οι προσωποποιήσεις άψυχων αντικειμένων, όπως εδώ του ήλιου και των καραβιών που συνομιλούν.

ε) Το λεξιλόγιο, το οποίο έχει πολλά στοιχεία της δημοτικής, όπως επίσης και της κυπριακής διαλέκτου.

στ) Το απλό ύφος, που αποδίδει με καθαρότητα την οδύνη που προκάλεσε στους χριστιανούς το γεγονός της άλωσης της Πόλης.

Όλα αυτά τα στοιχεία δείχνουν πόσο έχει επηρεαστεί ο ποιητής από τη δημοτική ποίηση της εποχής του.

3η: Να μελετήσετε την αντίθεση στους στίχους «Ήλιε μου να φέγγεις». Τι εκφράζει;

Απάντηση:

Η αντίθεση εντοπίζεται ανάμεσα στους δύο πρώτους στίχους, από τη μια μεριά, και στους υπόλοιπους, από την άλλη. Στους δύο πρώτους στίχους ο ποιητής καλεί τον ήλιο να φέγγει σ' όλο τον κόσμο, ενώ στους υπόλοιπους τον παρακαλεί να μη φέγγει στην Κωνσταντινούπολη, ώστε να μη βλέπουν οι Τούρκοι και να μην κάνουν τις ανομίες τους.

Η παράκληση του ποιητή εκφράζει την αγανάκτηση, τον αποτροπιασμό και τη φρίκη για τα εγκλήματα που διέπραξαν οι βάρβαροι και άπιστοι κατακτητές. Έτσι ερμηνεύεται από ψυχολογική άποψη. Όμως υπάρχει και μια ιδεολογική εξήγηση. Ο ήλιος, εκτός από ένα φυσικό σώμα, είναι και σύμβολο της δικαιοσύνης («της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ», έγραψε ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης). Η παράκληση προς τον ήλιο ισοδυναμεί με αγωνιώδες αίτημα για απόδοση δικαιοσύνης.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζεται η Κωνσταντινούπολη στο απόσπασμα;

2η: Η παράκληση στον ήλιο να μη φέγγει στην Κωνσταντινούπολη πώς δικαιολογείται; Διαβάστε και το τραγούδι «Οι Σκλάβοι τω μπαρμπαρέσσω». σελ. 44).

Δευτερη Περιοδος (1453 – 1669)

- Καταλόγια
- Κυπριακά
- Μπεργαδής
- Ιωάννης Ανδρέας Τρώιλος
- Γιώργος Χορτάτσης
- Βιτσέντζος Κορνάρος

ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ

Τα Καταλόγια ή Ερωτοπαίγνια είναι ερωτικά ποιήματα που γράφτηκαν στα μέσα του 15ου ως τις αρχές του 16ου αιώνα στη Ρόδο, που εκείνη την εποχή την είχαν στην κατοχή τους οι Φράγκοι. Καταλόγι(ν) στα χρόνια του Βυζαντίου λεγόταν το δημοτικό τραγούδι που είχε ως θέμα τον έρωτα. Όμως αυτά τα συγκεκριμένα ποιήματα δεν είναι δημοτικά, απλώς βρίσκονται κοντά στη δημοτική ποίηση.

Αν Ηξευρα Κυρατσα Μου

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ερωτευμένος νέος μιλά στην γυναίκα που αγαπά και της λέει πως, αν ήξερε πότε θα βγει από το σπίτι της και από πού θα περάσει, θα φύτευε στη στράτα της μηλιές, κυδωνιές και άλλα λουλούδια και δέντρα, έτσι ώστε να μην την πιάνει ο ήλιος. Κι ακόμη, οι δρόμοι θα μοσχοβολούσαν, ενώ τα δέντρα θα εμπόδιζαν τον ήλιο να μη μαυρίσει την αγαπημένη του.

Στη συνέχεια, η νέα απευθύνεται στον αγαπημένο της και του λέει ότι η καρδιά της τον θέλει να είναι πολύ καλός, λυγερός και ψηλός σα βέργα. Τον σκέφτεται συνέχεια, λες και της έχει κάνει μάγια, αφού η αγάπη, σα λουλούδι, μπήκε και ρίζωσε στην καρδιά της. Οι γείτονες συμβούλευσαν τη νέα να ξεχάσει τον αγαπημένο της, όμως αυτή, ακόμη και αν την βασανίσουν, δεν πρόκειται να απαρνηθεί την αγάπη του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **Κυράτσα:** τότε η λέξη αυτή σήμαινε «αρχόντισσα». Δεν είχε τη σημερινή αρνητική σημασία.
2. **ελικιά:** παράστημα, ομορφιά.
3. **αφέντης:** κύριος, άρχοντας. Αναφέρεται στον πατέρα και στο σύζυγο και δείχνει την εξουσία που είχε αυτός μέσα στο σπίτι.
4. **τετραλύγιστος:** λυγερός πολύ.
5. **βεργανελεμένος:** ψηλός και λυγερός σαν βέργα.
6. **εσέβην:** μπήκε (από το «εισέβην»).
7. **πολλά αγαπήσατε:** πολύ επιθυμήσατε.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. **Το θέμα του ποιήματος:** Είναι ο έρωτας, η αγάπη, και αναπτύσσεται με πολλή ευαισθησία και τρυφερότητα. Περιγράφεται πως το βαθύ και ευγενικό αυτό συναίσθημα κατακτά ολόκληρη την ψυχή του ερωτευμένου ανθρώπου και τον οδηγεί σε πράξεις φροντίδας για το αγαπημένο πρόσωπο. Ο νέος αισθάνεται την ανάγκη να προστατεύσει με κάθε τρόπο την αγαπημένη του, ακόμη κι από τον ήλιο, και να της

κάνει τη ζωή όσο γίνεται πιο ευχάριστη. Από την άλλη μεριά, χαρακτηριστικό στοιχείο στον έρωτα είναι η εξιδανίκευση του αγαπημένου προσώπου. Η νέα φαντάζεται τον νέο καλό, ψηλό και λυγερό, ίσως πιο ωραίο και πιο καλό απ' ό,τι είναι πραγματικότητα. Αυτό το κάνει ο καθένας για τον άνθρωπο που αγαπά, πριν η ζωή φθείρει τις σχέσεις τους και χαθεί όλη αυτή η «μαγεία» της αγάπης. Τέλος, η αγάπη γεμίζει την καρδιά του ανθρώπου με ευγενικά συναισθήματα, όπως είναι η διάθεση να θυσιαστεί για χάρη του αγαπημένου προσώπου. Αυτήν την αυτοθυσία μπορεί να τη νιώσει μόνο αυτός που μπορεί να δίνει, ενώ αυτός που ξέρει μόνο να παίρνει δε θα νιώσει ποτέ τέτοια συναισθήματα.

2. **Ο έρωτας του νέου σε σύγκριση με τον έρωτα της νέας:** Παρατηρούμε ότι ο έρωτας του νέου είναι **ενεργητικός.** Ο νέος αισθάνεται την ανάγκη να κάνει κάτι για να προστατεύσει τη γυναίκα των ονείρων του και να της κάνει τη ζωή πιο ευχάριστη. Από την άλλη μεριά, η **νέα** συμπεριφέρεται στον έρωτα περισσότερο **παθητικά.** Αισθάνεται μαγεμένη, αιχμαλωτισμένη, από τα συναισθήματά της, που την έχουν κατακλύσει, όπως ακριβώς ένα λουλούδι ριζώνει σε μια χούφτα χώμα. Ταυτόχρονα είναι έτοιμη να δηλώσει υποταγή στον «αφέντη» της καρδιάς της. Αυτές οι διαφορές ερμηνεύονται με τη διαφορετική θέση που είχαν οι άντρες και οι γυναίκες στην κοινωνία εκείνης της εποχής. Είναι γνωστό ότι η γυναίκα βρισκόταν κάτω από την εξουσία του άντρα-αφέντη.
3. **Αξιολόγηση του ποιήματος:** Το ποίημα αυτό φανερώνει επιδράσεις, από τη μια μεριά, του δημοτικού τραγουδιού, κι από την άλλη, του πνεύματος της Αναγέννησης. Όπως συνέβηκε και στην Ευρώπη, η ποίηση εγκαταλείπει το θεολογικό πνεύμα που προσανατολίζεται στον άνθρωπο και τη ζωή. Το θέμα του έρωτα κυριαρχεί. Ο προσωπικός τόνος που χαρακτηρίζει τα καταλόγια μας φέρνουν στο μυαλό τα σονέτα του Πετράρχη.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Εδώ έχουμε δύο μεγάλες ενότητες:

1η ενότητα: (Στίχοι 1-8): Ο έρωτας του νέου: Ο νέος δείχνει τα τρυφερά του αισθήματα για την αγαπημένη του. Αναφέρει πως, αν ήξερε πότε θα έβγαινε στο δρόμο η αγαπημένη του, θα φύτευε παντού δέντρα και λουλούδια, έτσι ώστε να μη μαυρίζει και να μοσχοβολά ο τόπος.

2η ενότητα: (Στίχοι 9-21): Ο έρωτας της νέας: Εδώ μπορούμε να χωρίσουμε δύο υποενότητες.

Υποενότητα α΄ (στίχοι 9-14): Η νέα λέει πως μοιάζει με μαγεμένη και σκέφτεται συνεχώς τον αγαπημένο της. Και ακόμη, η αγάπη της γι' αυτόν μοιάζει με λουλούδι που ρίζωσε μεσ' την καρδιά της.

Υποενότητα β΄ (στίχοι 15-21): Η νέα αναφέρει την παρέμβαση των γειτόνων, που της είπαν να τον ξεχάσει. Όμως αυτή δηλώνει ότι δεν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο, ακόμη κι αν την βασανίσουν.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ο υποθετικός λόγος:** Παρατηρούμε πως τα λόγια του νέου αποτελούν υποθετικό λόγο. Η υπόθεση, που αναπτύσσεται στους δύο πρώτους στίχους, ισοδυναμεί με ευχή: όταν ο νέος λέει «αν ήξευρα», εννοεί «μακάρι να ήξευρα».
2. **Εικόνες:** Στα λόγια του νέου υπάρχουν μια σειρά από εικόνες παρμένες από τη φύση. Είναι έντονα αισθητή η αγάπη της φύσης, αγάπη χαρακτηριστική για την ελληνική ποίηση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.
3. **Επίθετα:** τετραλύγιστε, βεργαναλεμένος.
4. **Μεταφορικές** εικόνες:

«νομίζω μάγια μ' έκανες και πάντα σε θυμούμαι.
Πού μ' εύρε, πού μ' εκόλλησεν η περισσή σου αγάπη,
Εσέβην κι ετυλίχτηκεν στα φύλλα της καρδιάς μου,
εσέβην κι εριζώθην κι εγέμισεν τα φύλλα».

Η ερωτευμένη νέα μοιάζει μαγεμένη και η αγάπη που γέμισε την καρδιά της «κολλάει» σαν αρρώστια. Όμως η εικόνα που κυριαρχεί σ' αυτούς τους στίχους είναι η παρουσίαση της αγάπης με τη μορφή αναρριχητικού φυτού, που χώθηκε μέσα στην καρδιά της νέας ρίζωσε, τυλίχτηκε και την γέμισε φύλλα.

5. **Η γλώσσα του ποιήματος:** είναι απλή, μοιάζει με τη γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών (οι διαφορές είναι ασήμαντες). Από τα τραγούδια αυτά άλλωστε έχει επηρεαστεί πολύ το ποίημα.
6. **Ο στίχος:** είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, χωρίς ομοιοκαταληξία.

Στίχος 12:	Πού μ'	ε /	ύρε,	που /	μ'	εκό /	λλησεν /	η	πε /	ρισσή /	σου	αγά/	πη;		
Τονισμός:	υ	-	υ	-	υ	-	υ	-	υ	-	υ	-	υ	-	υ
Αριθμός συλλαβής:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	α΄ ημιστίχιο								β΄ ημιστίχιο						

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Τι περιβάλλον δημιουργεί με τη φαντασία του ο ερωτευμένος νέος για την κόρη; Τι θέλει να τονίσει ιδιαίτερα;

Απάντηση:

Το περιβάλλον που δημιουργεί ο νέος είναι ειδυλλιακό, όλο δέντρα, που ρίχνουν προστατευτικά την παχιά σκιά τους πάνω στην κόρη, και άνθη, που κάνουν να ευωδιάζει η στράτα απ' όπου περνά. Είναι μια ωραία εικόνα φυσικής ομορφιάς, που σκοπό έχει να τονίσει την ομορφιά της ίδιας της κοπέλας. Όλη η φροντίδα του νέου έχει σκοπό να προστατέψει την αγαπημένη από τον ήλιο, που θα μπορούσε να την μαυρίσει χαλώντας έτσι το όμορφο παράστημά της. Ας θυμηθούμε ότι και στα δημοτικά τραγούδια όμορφη θεωρούσαν τη γυναίκα που δεν την είχε μαυρίσει ο ήλιος, δηλαδή τη γυναίκα που δεν είχε πάνω της σημάδια του αγώνα για το καθημερινό ψωμί, σημάδια της σκληρής εργασίας στα χωράφια.

2η: Στους πρώτους στίχους βρίσκουμε αρκετά υποκοριστικά (να τα σημειώσετε)· τι δηλώνει η παρουσία τους εδώ;

Απάντηση:

Τα υποκοριστικά εδώ παρουσιάζουν τα πράγματα και τους ανθρώπους με μέγεθος μικρότερο από το πραγματικό. Το αποτέλεσμα είναι ότι δημιουργείται ένα αίσθημα τρυφερότητας, το οποίο διαπερνά τα λόγια του νέου. Τα υποκοριστικά αυτά είναι τα εξής: κυράτσα, αρχοντοπούλες, κυδωνίτσες, νερατζούλες.

3η: Να σχολιάσετε την αντίθεση που χρησιμοποιεί η κόρη: ταπεινή καρδουλα μου -αφέντη· τι θέλει να δηλώσει;

Απάντηση:

Η αντίθεση αυτή δείχνει τη συναισθηματική υποταγή στον μελλοντικό αφέντη, σύζυγό της. Στην ίδια ταιριάζει η «ταπεινοφροσύνη», ενώ στον «αφέντη» της η κυριαρχία. Αυτή η υποταγή εξηγείται με δύο τρόπους. Καταρχάς, συμβαίνει συχνά, ένας άνθρωπος που πιάνεται στα δίχτυα του έρωτα, να θέλει να ταυτιστεί απόλυτα με το αγαπημένο πρόσωπο, χάνοντας ακόμη και την προσωπικότητά του. Από την άλλη μεριά, η υποταγή αυτή εξηγείται και από την κοινωνική θέση της γυναίκας την εποχή που γράφτηκε το ποίημα. Η σωστή γυναίκα έπρεπε να δέχεται υπομονετικά και καρτερικά την κυριαρχική εξουσία του άντρα-αφέντη της.

4η: Πώς εκφράζει η κόρη τα αισθήματά της για το νέο στους στίχους 9-12;

Απάντηση:

Αρχικά, η κόρη δηλώνει καρτερικά την υποταγή της στον αγαπημένο της, που, έχοντας κατακτήσει την καρδιά της, έχει γίνει αφέντης της. Στη συνέχεια αποδίδει το μεγάλο έρωτα που νιώθει σε υπερφυσική και εξωλογική παρέμβαση· πιστεύει ότι της έχουν κάνει μάγια. Άλλωστε κάθε ερωτευμένος άνθρωπος μοιάζει με μαγεμένο, με τρελό ή με άρρωστο. Τέλος, η κόρη δείχνει την απορία και την κατάπληξη που νιώθει. Αναρωτιέται πως έφτασε στο σημείο να «κολλήσει» αυτόν τον έρωτα, που μοιάζει με αρρώστια που την κατατρώει.

5η: Πού αποδίδει τις συμβουλές των γειτόνων η κόρη; Πιστεύετε ότι έχει οπωσδήποτε δίκιο;

Απάντηση:

Η κόρη πιστεύει ότι οι γείτονες, που τη συμβουλεύουν να λησμονήσει τον αγαπημένο της, υποκινούνται από τη ζήλεια, την κακία και το φθόνο. Θέλουν να διαλύσουν την σχέση αυτή. Όμως δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά αν η κόρη έχει δίκιο, γιατί είναι δυνατόν να έχει τυφλωθεί από τον έρωτά της. Ο έρωτας τυφλώνει συχνά τους ανθρώπους και δεν τους αφήνει να δουν την αλήθεια κατάματα. Τότε, όποιος εναντιώνεται στην αγάπη, μοιάζει κακός και φθονερός. Ο άνθρωπος που κυριαρχείται από δυνατά συναισθήματα αγάπης δεν μπορεί να ακούσει και να καταλάβει τη φωνή της λογικής. Είναι πιθανό κάτι παρόμοιο να συμβαίνει και εδώ.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς δηλώνεται η αγάπη του νέου για την κόρη και πώς της κόρης για το νέο;

2η: Πώς αντιδρά η κόρη στις συμβουλές των γειτόνων;

ΚΥΠΡΙΑΚΑ

Οι συνθήκες στις οποίες αναπτύχθηκε η κυπριακή λογοτεχνία είναι λίγο διαφορετικές σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα. Έτσι, ενώ οι Τούρκοι είχαν ήδη στην κατοχή τους ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα, η Κύπρος βρισκόταν στην κατοχή αρχικά των Φράγκων ιπποτών και κατόπιν των Ενετών. Αυτό είχε θετική επίδραση στην εξέλιξη της λογοτεχνίας του νησιού, αφού οι κάτοικοί του είχαν τη δυνατότητα να γνωρίσουν την ευρωπαϊκή Αναγέννηση και τον ανθρωπισμό. Έγιναν γνωστά τα ονόματα των κορυφαίων λογοτεχνών της εποχής, του Δάντη, του Βοκκάκιου και του Πετράρχη. Ειδικά ο τελευταίος άσκησε έντονη επίδραση στην Κυπριακή ποίηση.

Από την περίοδο της Ενετοκρατίας, που κράτησε μέχρι το 1571, όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν το νησί, προέρχεται μια σειρά από λυρικά ποιήματα, γραμμένα στην κυπριακή διάλεκτο. Σ' αυτά βλέπουμε έντονη την επιρροή της ποίησης του Πετράρχη αλλά και της Αναγέννησης γενικά. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μορφή ακολουθεί τα ιταλικά πρότυπα της εποχής· έχουμε σονέτα, τερτσίνες, οχτάβες και γενικά τεχνικές χαρακτηριστικές της ιταλικής Αναγέννησης.

ΠΑΓΩ...

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Κοντεύει η ώρα και ο καιρός, κυρά μου, που πρέπει να φύγω από κοντά σου, όμως αφήνω εδώ στους ορισμούς σου όλο τον εαυτό μου, άγγελέ μου.

Μην απορείς πως μπορώ, θεά μου, φεύγοντας ν' αφήσω τον εαυτό μου σ' εσένα: φεύγω, αλλά, όπου κι αν πάω, σαν δικός σου που είμαι, μένουν μαζί σου οι σκέψεις μου.

Φεύγω, κι αν ένιωσες ποτέ μέσα σου πάθος αγάπης, φύλαγε την καρδιά μου, γιατί το σώμα μου μπορεί να μη σε αντικρίσει ξανά.

Κι αν πει ότι αγάπησα ποτέ άλλη, εκτός από εσένα, πες του από μέρους μου: χωρίς την καρδιά του, πως ήταν δυνατό να αγαπήσει;

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μέλλει να μισέψω: πρόκειται να φύγω.
2. από ξαυτόν σου: από κοντά σου.
3. δα: εδώ.
4. τον εμαυτόν μου: τον εαυτό μου.
5. μηδέ απορείς: μη απορείς.
6. γοιον δικός σου: σαν δικός σου που είμαι.
7. τα πνεύματά μου: οι σκέψεις μου.
8. βλέπε την καρδιάμ μου: φύλαγε την καρδιά μου.
9. βιγλίσει: αντικρίσει.
10. πε αχ την μεριάμ μου: πες από μέρους μου.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Έρωτας: Η βασική ιδέα, που διαπερνά όλο το ποίημα, είναι ότι ο πραγματικός έρωτας έχει τέτοια δύναμη, ώστε μπορεί να κρατήσει ενωμένους δύο ανθρώπους, ακόμη κι αν η ζωή τους αναγκάζει να χωρίσουν σωματικά, αν δηλαδή ο ένας αναγκαστεί να απουσιάσει για μικρό ή μεγάλο διάστημα. Όταν ένας άνθρωπος α-

γαπάει, προσφέρει την καρδιά του στο αγαπημένο πρόσωπο και η σκέψη του είναι διαρκώς μόνο σ' αυτό. Η καρδιά και η σκέψη είναι η προσφορά του ερωτευμένου στο σύντροφό του. Το σώμα δεν παίζει κανένα ρόλο.

2. Η τριαδική υπόσταση του ανθρώπου: Είναι γνωστός ο διαχωρισμός της οντότητας του ανθρώπου σε τρία μέρη: σώμα, ψυχή και νους. Από τον Πλάτωνα ήδη υπήρχε η τάση υποτίμησης του σώματος. Όπως πίστευε ο αρχαίος αυτός φιλόσοφος, ο νους μοιάζει με ηνίοχο, ο οποίος οδηγεί δύο καθαρόαιμα αλλά ανόητα άλογα, τα ένστικτα και τα συναισθήματα. Ο νους λοιπόν, το λογικό, παίζει κυρίαρχο ρόλο, ενώ τα ένστικτα και το σώμα δευτερεύοντα. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και το κυπριακό αυτό ποίημα. Ο ποιητής υποστηρίζει ότι, για να υπάρξει ένας έρωτας δεν είναι αναγκαίο να βρίσκονται κοντά οι άνθρωποι, δηλαδή τα σώματά τους, η υλική τους υπόσταση. Ο έρωτας μπορεί να υπάρξει ακόμη κι αν τους χωρίζει μεγάλη απόσταση, φτάνει να υπάρχει ανάμεσά τους ψυχικός και πνευματικός δεσμός.
Αντίθετα όμως με τα παραπάνω, η λαϊκή σοφία υποστηρίζει ότι «μάτια που δε βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται». Και πράγματι, σήμερα πιστεύουμε ότι στον έρωτα χρειάζονται και τα τρία: το σώμα, το συναίσθημα και η σκέψη. Διαφορετικά ο έρωτας δεν μπορεί να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί. Κι ακόμη, πιστεύουμε ότι ο άνθρωπος πρέπει να φροντίζει να διατηρεί μια ισορροπία ανάμεσα στο σώμα, την ψυχή (το συναίσθημα) και το νου του. Αντίθετα με τον Πλάτωνα, πιστεύουμε ότι οι τρεις αυτές πλευρές της ανθρώπινης υπόστασης πρέπει να έχουν ισότιμη μεταχείριση και την ίδια σημασία σε μια ισορροπημένη προσωπικότητα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αυτό είναι σονέτο και αποτελείται από 4 στροφές, δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες.

1η στροφή: ο ερωτευμένος νέος αναγγέλει στην αγαπημένη του την απόφασή του να φύγει ταξίδι και συμπληρώνει ότι αφήνει στα χέρια της, τον εαυτό του.

2η στροφή: της εξηγεί ότι, αν και φεύγει, ο νους του και η καρδιά του μένουν πίσω, μαζί της.

3η στροφή: αναφέρει το φόβο του, μήπως δεν ξανασυναντηθούν. Και στην τελευταία ο νέος παραγγέλνει στην αγαπημένη του, σε όσους πουν ότι τον ξέχασε, να απαντά πως αυτό είναι αδύνατο, αφού η καρδιά του βρίσκεται στα χέρια της.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αντιθέσεις:** α) να μισέψω - αφήνω, β) μισεύγοντα - ν' αφήσω, γ) πάγω - μένουσιν, δ) βλέπει την καρδιά μου - πας και το σώμαν πιον δεν βιγλίσε, ε) με δίχως την καρδιάν - πως ν' αγαπήσει;
2. **Προσφωνήσεις:** αγγέλισσά μου, θεά μου, κυρά μου. Οι προσφωνήσεις αυτές έχουν μια δόση υπερβολής, που σκοπό έχει να δείξει σε όλη του την έκταση και την ένταση τον έρωτα, το πάθος που έχει κυριέψει την ψυχή του νέου.
3. **Ρητορική ερώτηση:** με δίχως την καρδίαν, πώς ν' αγαπήσει; Η ερώτηση αυτή ισοδυναμεί με άρνηση -αφού δεν έχει την καρδιά του, δεν μπορεί να αγαπήσει.
4. **Το ποίημα έχει τη μορφή σονέτου,** μια μορφή που, όπως είπαμε παραπάνω, ήταν πολύ δημοφιλής στα χρόνια της Αναγέννησης. Είναι, για παράδειγμα πασίγνωστα τα θαυμάσια σονέτα του Πετράρχη. Το ποίημα είναι δεκατετράστιχο και χωρίζεται σε δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές (1η και 2η, 3η και 4η αντίστοιχα). Ο στίχος είναι ιαμβικός εντεκασσύλλαβος. Η ομοιοκαταληξία είναι σταυρωτή στις τετράστιχες στροφές (αββα), στις τρίστιχες όμως ΄χει τη μορφή γβδ. Η βασική ιδέα του ποιήματος βρίσκεται στην τελευταία στροφή και μάλιστα στον τελευταίο στίχο (με δίχως την καρδιάν, πώς ν' αγαπήσει;), κάτι που είναι συνηθισμένο στα σονέτα. Η δυσκολία του συγκεκριμένου ποιητικού είδους είναι ότι απαιτεί αυστηρή πειθαρχία σε συγκεκριμένους κανόνες, που διέπουν το λόγο και τα εκφραστικά μέσα. Τα κυπριακά σονέτα είναι τα πρώτα που εμφανίζονται στην νεοελληνική λογοτεχνία και δείχνουν, όπως έχουμε ήδη πει, πόσο η ευρωπαϊκή Αναγέννηση και ιδιαίτερα η ποίηση του Πετράρχη επέδρασε στην ελληνική σκέψη. Η γλώσσα του ποιήματος είναι η δημοτική στη μορφή της κυπριακής διαλέκτου.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Να παραβάλετε κάθε στροφή του ποιήματος με την απόδοσή της στην κοινή νεοελληνική, επισημαίνοντας τις αντιστοιχίες των λέξεων ή των φράσεων. ΄Επειτα να ξαναδιαβάσετε σιωπηρά το ποίημα.

Απάντηση:

α) Κοντεύγει - κοντεύει

β) να μισέψω από ξαυτόν σου - να φύγω από κοντά σου

γ) αφήνω δα στον ορισμόν σου - αφήνω εδώ στους ορισμούς σου

δ) τον εμαυτόν μου - τον εαυτό μου
ε) αγγέλισσά μου - άγγελέ μου
στ) Μηδέ απορείς - και μην απορείς
ζ) μισεύγοντα - φεύγοντας.
η) εμέν σ' αυτόν σου - το εαυτό μου σ' εσένα
θ) μισεύγω - φεύγω
ι) αμμ' όπου πάγω - αλλά όπου κι αν πάω
ια) γοιον δικός σου - σα δικός σου [που είμαι]
ιβ) μένουσιν μετά σεν - μένουν μαζί σου
ιγ) τα πνεύματά μου - οι σκέψεις μου
ιδ) Πάγω - φεύγω
ιε) κι αν ένωσες ποτέ σ' εσέναν - κι αν κάποτε ένιωσες μέσα σου
ιστ) βλέπει την καρδιάμ μου - φύλαγε την καρδιά μου
ιζ) πας και το σωμαν - γιατί ίσως το σώμα μου
ιη) πιον δε σε βιβλίσει - δε θα μπορούσε να σε αντικρίσει πια
ιθ) κι άλλην παρά σέναν - κάποιαν άλλη εκτός από σένα.
ιη) πε αχ την μεριά μου - πες του από μέρους μου.

2η: Ποιες είναι οι διαβεβαιώσεις που δίνει ο ποιητής στην αγαπημένη του;
Απάντηση:

Κατά την αναχώρησή του, ο ποιητής, που στην προκειμένη περίπτωση είναι και ο ερωτευμένος νέος, διαβεβαιώνει την αγαπημένη του ότι: α) την αγαπά τόσο πολύ, ώστε την θεωρεί «κυρά» του, «θεά» του και «άγγελό» του, β) αφήνει στους ορισμούς της όλο του τον εαυτό, γ) αφού είναι δικός της, οι σκέψεις του μένουν μαζί της, δ) της αφήνει την καρδιά του και ε) δεν είναι δυνατό ν' αγαπήσει άλλη.

3η: Ο τελευταίος στίχος βγαίνει μ' ένα χαριτωμένο συλλογιστικό τρόπο. Μπορείτε να τον διαπιστώσετε;
Απάντηση:

Ο νέος διαβεβαιώνει αρχικά την αγαπημένη του ότι φεύγοντας αφήνει στα χέρια της ολόκληρο τον εαυτό του. Στη συνέχεια το εξειδικεύει λέγοντας ότι αφήνει στα χέρια της τις σκέψεις και την καρδιά του. Κι αν της πει κανείς ότι αγάπησε άλλη, η απάντηση είναι εύκολη: αυτό είναι αδύνατο, γιατί, όπως είχε πει ο νέος προηγουμένως, η καρδιά του βρίσκεται στα χέρια της αγαπημένης του. Δεν μπορεί να αγαπήσει άλλη, γιατί η αγάπη έχει να κάνει με την καρδιά. Και την καρδιά του δεν την ορίζει.

4η: Το ποίημα έχει τη μορφή του σονέτου· να επισημάνετε τα μορφολογικά

του γνωρίσματα. Τα γνωρίσματα αυτά τα συναντούμε τώρα για πρώτη φορά στη νεοελληνική ποίηση (το είδος του στίχου, την ομοιοκαταληξία, τη μορφή του σονέτου). Σε ποια συμπεράσματα οδηγούμαστε απ' αυτήν την διαπίστωση ως προς την προέλευσή τους;

Απάντηση:

Τα μορφολογικά γνωρίσματα του σονέτου και, ειδικότερα, του συγκεκριμένου ποιήματος είναι τα εξής: το ποίημα είναι δεκατετράστιχο και έχει δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές: ο στίχος είναι ιαμβικός εντεκασύλλαβος· υπάρχει ομοιοκαταληξία (σταυρωτή στις τετράστιχες στροφές, ενώ στις τρίστιχες με τη μορφή γβδ)· το νόημα βρίσκεται στην τελευταία στροφή και μάλιστα στον τελευταίο στίχο του ποιήματος. Το σονέτο έχει προέλευση ιταλική, είναι άλλωστε γνωστά τα σονέτα του Πετράρχη. Αυτό φανερώνει ότι η κυπριακή λογοτεχνία δεχόταν επιδράσεις από την Ιταλία, την Αναγέννηση και τον Πετράρχη.

5η: Τα κυπριακά ποιήματα είναι γραμμένα στην κυπριακή διάλεκτο. Ποιες άλλες διαλέκτους της νεοελληνικής γλώσσας ξέρετε;

Απάντηση:

Διάλεκτος είναι το γλωσσικό ιδίωμα που μιλιέται σε κάποιον συγκεκριμένο τόπο και παρουσιάζει ορισμένες διαφορές σε σχέση με τη γλώσσα απ' την οποία προέρχεται. Εκτός από την κυπριακή διάλεκτο, στη νεοελληνική γλώσσα συναντούμε ακόμη την ποντιακή, την τσακωνική και τη διάλεκτο των ελληνόφωνων κατοίκων της Νότιας Ιταλίας. Οι διάλεκτοι αυτοί έχουν διαφορές σε σχέση με την κοινή γλώσσα, οι οποίες οφείλονται στις ιδιομορφίες της εξέλιξής τους και στη διατήρηση στοιχείων πιο παλιών από την κοινή νεοελληνική.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς αποκαλεί ο ποιητής την αγαπημένη του και τι εκφράζουν αυτές οι προσφωνήσεις;

2η: Ποια συναισθήματα νομίζετε ότι γεννούν στην κόρη τα λόγια του ποιητή;

Ο ΑΠΟΚΟΠΟΣ

Μπεργαδής

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο «Απόκοπος» του κρητικού συγγραφέα Μπεργαδή γράφτηκε στα τέλη του 15ου αιώνα, στη διάρκεια της Ενετοκρατίας. Τυπώθηκε στη Βενετία το 1519, αργότερα όμως ξανατυπώθηκε πολλές φορές και σύντομα έγινε πολύ γνωστός. Για το συγγραφέα του φημισμένου αυτού έργου δεν ξέρουμε τίποτε απολύτως, όμως, απ' ό,τι φαίνεται, πρέπει να καταγόταν από το Ρέθυμνο, όπου το επώνυμο «Μπεργουδής» ήταν πολύ συνηθισμένο τότε.

Το θέμα του ποιήματος που αποτελείται από 490 στίχους, είναι η κάθοδος του ποιητή στον Άδη. Το θέμα αυτό το συναντάμε για πρώτη φορά στον Όμηρο - ο Οδυσσέας κατέβηκε στον Άδη, όπου συνάντησε τον μάντη Τειρεσία, αλλά και άλλα αγαπητά και μυθικά πρόσωπα. Αργότερα η κάθοδος στον Άδη συναντιέμαι και στο Βιργίλιο και στο Δάντη. Ο Μπεργαδής λοιπόν χειρίζεται ένα θέμα παλιό, αλλά με τρόπο καινούριο. Ονειρεύτηκε ότι ανέβηκε σ' ένα δέντρο - που συμβολίζει το δέντρο της ζωής - όπου φώλιαζε μελίσσι. Ήθελε να πάρει το μέλι, όμως το κλαδί έσπασε και ο ποιητής έπεσε στο ανοιχτό στόμα ενός δράκοντα - που συμβολίζει τον Άδη. Μ' αυτόν τον τρόπο βρέθηκε ζωντανός στον Κάτω Κόσμο, όπου τον τριγυρίζουν οι νεκροί και αρχίζουν τις ερωτήσεις για τον απάνω κόσμο. Ρωτούν αν τους θυμούνται οι ζωντανοί. Ο ποιητής επιμένει στο θέμα της λήθης των νεκρών. Θάνατος δεν είναι τόσο η διάλυση του ανθρώπινου σώματος, όσο είναι η απουσία από τη ζωή και η λήθη εκ μέρους των ζωντανών. Μ' αυτόν λοιπόν τον τρόπο ο ποιητής βρίσκει ευκαιρία να παρουσιάσει τη ζωή, τη ματαιότητα και την παροδικότητα των ανθρώπινων προσπαθειών και επιδιώξεων.

[Ειπέ μας αν κρατεί ουρανός]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Δύο σκιές νεκρών συναντούν τον ποιητή κι αρχίζουν να τον ρωτούν για τον Απάνω Κόσμο. Ρωτούν αν υπάρχει ακόμη. Θέλουν να μάθουν για τα φυσικά φαινόμενα και για το Γαλαξία, για τους κήπους και τα πουλιά, για τα βουνά και τα λαγκάδια. Άλλες ερωτήσεις είναι για τ' άστρα τ' ουρανού και τον αυγερινό, για τους παπάδες και τα παιδιά, θέλουν να μάθουν αν γίνονται γάμοι και χαρές. Αλλά αυτό που τους ενδιαφέρει περισσότερο είναι αν τους θυμούνται οι ζωντανοί.

Μόλις όμως οι νεκροί άκουσαν από τον ποιητή ότι οι ζωντανοί δεν τους θυμούνται, σταμάτησαν τις ερωτήσεις, αναστέναξαν κι άρχισαν ένα μοιρολόγι. Κι ενώ τραγουδούσαν, έκλαιγαν. Εύχονταν να έσπαζε η πλάκα του τάφου, να σκόρπιζε το χώμα και να ανασταίνονταν. Θέλουν να δουν, όταν διαδοθεί ότι νεκροί σηκώθηκαν από τους τάφους τους, ποιος θα βγει να τους συναντήσει και ποιος θα τους δεχτεί στο σπίτι του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. κρατεί ο ουρανός: υπάρχει ο ουρανός.
2. συννεφιά: συννεφιάζει.
3. Ιορδάνης: ο Γαλαξίας.
4. ανέ: αν.
5. ακούσιν: αντηχούν.
6. αυγερινός αστέρας: τ' άστρο της αυγής (η Αφροδίτη).
7. γέρνουνται: σηκώνονται (γέρνομαι: εγείρομαι).
8. άφτουσι: ανάβουν.
9. να: άραγε να; (με ερωτηματική σημασία).
10. παρατραγουδούσι: σιγοτραγουδούν.
11. παράταξη: διασκέδαση.
12. τον: τον οποίο, που.
13. τες: τις οποίες, που.
14. απείτις: αφού.

15. εσύντυχα: μίλησα.
16. εποίκαν: έκαναν.
17. σχήμα: σημάδι, έκφραση.
18. το ρωτάν: το να ρωτούν, τις ερωτήσεις.
19. οκάτι: κάποιο.
20. καταλόγιν: τραγούδι.
21. αθιβολήν: λόγο.
22. εν: ειναι.
23. το: αυτό που.
24. ουκ εφυρούσαν: δε στέρευαν.
25. να ράγην: μακάρι να έσπαζε.
26. το πλακί: η πλάκα του τάφου.
27. να διάγειρεν: να επέστρεφε, να ξαναγύριζε.
28. να στράφην η ελικιά μας: να ξαναγύριζε η κορμοστασιά μας.
29. να περπατούμαν: να περπατούσαμε.
30. να σώσασιν: να έσωναν, να έφταναν.
31. τα ζαγάρια: τα σκυλιά (κυνηγετικά).
32. να δόθην λόγος: να αναγγελλόταν.
33. οι λείποντες: αυτοί που λείπουν, οι νεκροί.
34. να 'δουμεν τις να ξέβηκεν: να βλέπαμε ποιος θα έβγαινε.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στα αποσπάσματα αυτά υπάρχει μια πανανθρώπινη ιδέα: η αγάπη για τη ζωή και το μίσος για το θάνατο. Όσο δύσκολη κι αν γίνεται καμιά φορά, η ζωή είναι πάντα προτιμότερη και δε θα πάψει ποτέ ο άνθρωπος να την αγαπά. Αντίθετα, ο θάνατος, σαν άρνηση της ανθρώπινης ύπαρξης, είναι και θα μείνει πάντα ένα πολύ θλιβερό γεγονός. Ο θάνατος είναι η μοιραία αναίρεση όλων των ονείρων και όλων των προσπαθειών του ανθρώπου.

Αυτές οι ιδέες συναντιούνται συχνά στη λογοτεχνία, στην Οδύσσεια, στα δημοτικά τραγούδια κλπ. Ο Σολωμός λέει χαρακτηριστικά: «Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα». Και στον Απόκοπο εκφράζεται η αγάπη για τη ζωή. Οι νεκροί με τις ερωτήσεις τους δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να υμνούν τη ζωή, την ομορφιά και τις χαρές της. Και στο τέλος με τις ευχές τους διατυπώνουν την επιθυμία να μπορούσαν να γυρνούσαν πίσω. Το ποίημα είναι ένας ύμνος στη ζωή.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Τα αποσπάσματα αυτά αποτελούν δύο ενότητες:

1η ενότητα: (στ. 1-17) Οι ερωτήσεις των νεκρών: Τις ερωτήσεις αυτές μπορούμε να τις χωρίσουμε σε τρεις κατηγορίες: είναι α) ερωτήσεις για τη φύση, β) για τη θρησκευτική και την κοινωνική ζωή και γ) ερωτήσεις που αναφέρονται στις σχέσεις ζωντανών με τους πεθαμένους.

2η ενότητα: (στ. 18-33) Το μοιρολόγι των νεκρών: Εκφράζει τη νοσταλγία των νεκρών για τον Απάνω Κόσμο. Θα ήθελαν να γύριζαν πίσω, για να δουν ποιοι τους θυμούνται ακόμη.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Στο πρώτο απόσπασμα υπάρχει **εναλλαγή ευθείων και πλάγιων ερωτήσεων,** μέσω των οποίων ο ποιητής εκφράζει την αγάπη για τη ζωή.
2. **Εικόνες:** Μια γρήγορη ακολουθία πολλών εικόνων της ζωής έχει τον ίδιο σκοπό. Υπάρχουν εικόνες **οπτικές** (περιγράφεται ο ουρανός, η φύση, ο έρωτας) και **ακουστικές** (πουλιά κελαηδούν, λαγκάδια αντηχούν, σημαίνουν οι εκκλησίες νέοι σιγοτραγουδούν). Όμως στη χαρά της ζωής συμμετέχουν και οι άλλες αισθήσεις (μυρίζουν τα βουνά, τα λιβάδια είναι δροσερά κι ο αέρας φυσά γλυκός. Το πρώτο απόσπασμα είναι ένα όμορφο τραγούδι της ζωής.
3. Και στο δεύτερο απόσπασμα κυριαρχούν οι **εικόνες.** Αρχικά η ανάσταση των νεκρών (στ. 24-27), εικόνα κυνηγιού (στ. 28-29) και η εικόνα της υποδοχής (στ. 28-33).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στον 1ο στίχο του α΄ αποσπάσματος διατυπώνεται συνοπτικά το ερώτημα των νεκρών. Να χωρίσετε σε ομάδες τα επιμέρους ερωτήματα που ακολουθούν και να πείτε που αναφέρεται το καθένα.

Απάντηση:

Θα μπορούσαμε να χωρίσουμε τα επιμέρους ερωτήματα σε τρεις ομάδες: α) ερωτήματα της φύσης, β) της κοινωνικής ζωής και γ) της ανάμνησης. α) Στα ερωτήματα της φύσης οι νεκροί ζητούν να μάθουν για τα φυσικά φαινόμενα και τις ομορφιές της γης. Ρωτάνε για τον ουρανό και τη βροχή, για τους κήπους και τα πουλιά, τα βουνά

και τα λαγκάδια. β) Στα ερωτήματα της κοινωνικής ζωής ζητούν να μάθουν για τη θρησκευτική αγωγή, για τα παιδιά και τους νέους, για τους ερωτευμένους που σιγοτραγουδούν την αυγή. Ρωτούν αν γίνονται γάμοι και χαρές. γ) Τέλος, το ερώτημα που ενδιαφέρει κυρίως τους νεκρούς είναι αν τους θυμούνται ακόμη οι ζωντανοί.

2η: Τα λόγια και στα δύο αποσπάσματα λέγονται στον Άδη από νεκρούς, αναφέρονται όμως στον Επάνω Κόσμο. Τι κατορθώνει να εκφράσει ο ποιητής μ' αυτόν τον τρόπο;

Απάντηση:

Οι ερωτήσεις των νεκρών δείχνουν τη νοσταλγία τους για τον Επάνω Κόσμο. Όπως κάθε άνθρωπος, έτσι κι αυτοί καταλαβαίνουν την αξία της ζωής κι αισθάνονται γι' αυτήν μια δυνατή αγάπη. Ίσως μάλιστα περισσότερο κι από τους ζωντανούς. Ο θάνατος θα μοιάζει πάντα με «ατέλειωτο τραγούδι» και η ζωή θα «βαραίνει πιότερο στη ζυγαριά». Το ποίημα είναι ένας ύμνος στη ζωή και στις χαρές της.

3η: Πώς θα ήθελαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους οι νεκροί; Να περιγράψετε την σχετική σκηνή και με βάση τις λεπτομέρειές της να προσδιορίσετε την περίοδο της Ιστορίας όπου μας μεταφέρει.

Απάντηση:

Οι νεκροί θέλουν να επιστρέψουν στα σπίτια τους σαν να επιστρέφουν από κυνήγι: καβάλα στ' άλογά τους και βαστώντας κυνηγετικά γεράκια. Μαζί τους θα έχουν κυνηγετικά σκυλιά. Η σκηνή αυτή μας γυρίζει στα χρόνια του Μεσαίωνα, όταν αυτού του είδους οι ασχολίες ήταν συνηθισμένες για τους αριστοκράτες.

4η: Εργασία για το σπίτι: Να συγκρίνετε τα αποσπάσματά μας με τους στίχους του Ομ. λ. 493-497 (μετάφραση Σίδερη) και με το παρακάτω δημοτικό τραγούδι ως προς το πνεύμα που εκφράζουν· να διατυπώσετε γραπτώς τις παρατηρήσεις σας.

Απάντηση:

Και στα τρία αποσπάσματα υπάρχει η ίδια κύρια ιδέα: η αγάπη για τη ζωή και η αποστροφή για το θάνατο. Στην Οδύσσεια ο Αχιλλέας λέει πόσο μετάνοιωσε που επεδίωξε το θάνατό του. Πέθανε για την τιμή, θέλοντας να εκδικηθεί για το φίλο του, όμως εκεί, στον Κάτω Κόσμο, κατάλαβε πως η ζωή αξίζει περισσότερο από τη δόξα και τα πλούτη.

Στο δημοτικό τραγούδι εκφράζεται η ίδια σκέψη. Στο νεκρό δίνεται η συμβουλή, στον Άδη που θα πάει, να μη μιλήσει στους άλλους νεκρούς για τις ομορφιές της ζωής, γιατί υπάρχει φόβος μήπως τους στενοχωρήσει ακόμη περισσότερο.

Η αγάπη για τη ζωή και το μίσος για το θάνατο υπάρχει και στα αποσπάσματα από τον Απόκοπο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζονται οι νεκροί από τις ρωτήσεις που κάνουν στο απόσπασμα;

2η: Τι εκφράζει το μοιρολόγι των νεκρών;

3η: Πού οφείλεται η πίκρα των νεκρών;

Χορικο Απο το Ροδολινο

Ιωάννης Ανδρέας Τρώιλος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στην ακμή της κρητικής λογοτεχνίας ανήκει και το έργο «Βασιλεύς ο Ροδολίνος». Συγγραφέας του ήταν ο Ιωάννης Ανδρέας Τρώιλος από το Ρέθυμνο. Τυπώθηκε στη Βενετία το 1647. Η υπόθεση του είναι μια ιστορία αγάπης. Ο βασιλιάς της Μέμφης Ροδολίνος ζητά σε γάμο την Αρετούσα, κόρη του βασιλιά της Καρχηδόνας, για λογαριασμό του Τρωσίλου, βασιλιά της Περσίας. Όμως ο Ροδολίνος δεν αναφέρει το όνομα του Τρωσίλου, γιατί, αν το αποκάλυπτε, ο βασιλιάς της Καρχηδόνας δε θα έδινε την κόρη του. Έτσι δημιουργείται η εντύπωση πως γαμπρός θα είναι Ροδολίνος. Στην πορεία τα πράγματα περιπλέκονται. Ο Ροδολίνος αρχίζει να νοιώθει δυνατή αγάπη για την Αρετούσα και δε θέλει να τη δώσει στο φίλο του Τρωσίλο. Το αποτέλεσμα των προσωπικών συγκρούσεων είναι τραγικό, όλοι οι ήρωες αυτοκτονούν. Από το έργο αυτό προέρχονται τα δύο παρακάτω χορικά.

Χορικό της Γ΄ πράξης

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το ποίημα είναι ένας ύμνος στη Γνώση, που εδώ εμφανίζεται προσωποποιημένη. Κυριαρχεί στον Ουρανό και το φως της κυβερνά όλη την πλάση. Υποτάσσει τη φύση και το μέλλον, δουλεύει γι' αυτήν. Το φως της Γνώσης αποκαλύπτει καθετί καλό, αυτό το φως δε δύει ποτέ, χαρίζει στη ζωή αθανασία και το ζηλεύει ο ίδιος ο ήλιος. Αυτό το φως χαρίζει την πραγματική δόξα, κι όποιος το ακολουθεί δε φοβάται της τύχης τα γυρίσματα. Αντίθετα, όσοι δεν ποθούν τη γνώση και ζουν στο σκοτάδι της αμάθειας, σκοντάφτουν συνεχώς με αποτέλεσμα να πέφτουν στα βάραθρα και να τσακίζονται.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. κυριεύγει: κυριαρχεί.

2. το φως τση: το φως της (της Γνώσης προσωποποιημένης).
3. εις την υποταγή τση στέκ' η φύση: η φύση υποτάσσεται στη Γνώση.
4. κι αυτήνης το Μελλούμενο δουλεύγει: το Μέλλον υπηρετεί τη γνώση.
5. ερμηνεύγει: φανερώνει, αποκαλύπτει.
6. απού: που, το οποίο.
7. ποτέ δεν κάμνει δύση: δε δύει ποτέ.
8. του ζηλεύγει: το ζηλεύει.
9. άψευτες: αληθινές, όχι ψεύτικες.
10. Αγνωσιά: Αμάθεια (επίσης προσωποποιημένη).
11. τσι αμποδίζει: τους εμποδίζει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η Γνώση και η σημασία της στη ζωή του ανθρώπου.

Το ποίημα αυτό γράφτηκε σε μια ιστορική περίοδο κατά την οποία η σημασία της γνώσης στη ζωή του ανθρώπου αυξανόταν. Ήταν τότε που άρχιζε να γεννιέται η σύγχρονη Επιστήμη, η Ιατρική, η Φυσική κτλ. Ο άνθρωπος, απαλλαγμένος από τα δεσμά του θεοκρατικού μεσαίωνα, νοιώθει το πνεύμα του ελεύθερο να κινηθεί και να ανοίξει νέους δρόμους, υποτάσσοντας τη φύση στις επιθυμίες του. Η γνώση κάνει τον άνθρωπο κυρίαρχο της Φύσης, της γης και του ουρανού. Η γνώση οδηγεί στο Μέλλον. Το φως της είναι αθάνατο. Όποιος το ακολουθεί αποκτά αληθινή δόξα και δε φοβάται τα γυρίσματα της τύχης. Αντίθετα, όσοι ζουν στο σκοτάδι της Αμάθειας, οδηγούνται στην καταστροφή, αφού η σκέψη τους είναι αιχμάλωτη των προλήψεων και των δεισιδαιμονιών.

Την ίδια περίπου περίοδο ο Φράνσις Μπέικον είχε εκφράσει παρόμοιες αντιλήψεις. Όπως έλεγε χαρακτηριστικά, «η γνώση είναι δύναμη».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα, που, όπως προαναφέραμε, αποτελεί έναν ύμνο στη Γνώση, έχει τη μορφή σονέτου. Επιγραμματικά, το περιεχόμενο έχει την εξής δόμηση:

1η στροφή: Η δύναμη και το μεγαλείο της Γνώσης.
2η στροφή: Το αθάνατο φως της Γνώσης.
3η στροφή: Όσοι ακολουθούν το φως της Γνώσης δε φοβούνται.

4η στροφή: Όσους ζουν στο σκοτάδι της Αμάθειας τους περιμένουν συμφορές.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνες:** Στην αρχή του ποιήματος υπάρχει μια μεγαλόπρεπη εικόνα, η οποία εκτείνεται στις τρεις πρώτες στροφές. Είναι η εικόνα της Γνώσης, η οποία κυριαρχεί σε Γη και Ουρανό. Το φως της με τις ακτίνες που στέλνει παντού, είναι το κυρίαρχο στοιχείο στο ποίημα αυτό και υπογραμμίζει έντονα τις ιδέες του.
2. **Μεταφορές:** «η Γνώση κυριεύγει», «το φως της κυβερνά», «πασ' αγαθό ερμηνεύγει», «κάμνει αθάνατο τη ζήση», «ο ήλιος το ζηλεύγει».
3. **Αντίθεση:** «Ετούτο δόξες άψευτες χαρίζει... σκοντάφτουσι κι εις βάραθρα γλυστρούσι». Από τη μια μεριά, όσοι ακολουθούν το φως της γνώσης δε φοβούνται τίποτε, ενώ, από την άλλη, αυτούς που ζουν στο σκοτάδι της αμάθειας τους περιμένουν αμέτρητοι κίνδυνοι. Η αντίθεση πετυχαίνεται εδώ με δύο αντίθετου περιεχομένου εικόνες, η μια θετική και η άλλη αρνητική. Στους δύο αντιθετικούς πόλους βρίσκονται το φως και το σκοτάδι, ο ουρανός και τα βάραθρα, η γνώση και η αμάθεια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Σε ποιες έννοιες αντιπαρατίθεται στο ποίημα η γνώση και ποια είναι η σημασία της κάθε αντιπαράθεσης.

Απάντηση:

Στο ποίημα αυτό η γνώση αντιπαρατίθεται σε διάφορες έννοιες, στη φύση, στο Μελλούμενο, στην τύχη και στην Αγνωσιά.

α) Στη φύση: η αντιπαράθεση έχει σκοπό να παρουσιάσει τον άνθρωπο ως νικητή της φύσης, της Γης και του Ουρανού.

β) Στο Μελλούμενο: χάρη στη Γνώση ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να προδιαγράψει και να προετοιμάσει το μέλλον του.

γ) Στην τύχη: αφού η γνώση είναι δύναμη, η τύχη και οι απότομες αλλαγές της δε φοβίζουν πια τον άνθρωπο, ο οποίος είναι πια κύριος της ζωής του.

δ) Στην Αγνωσιά: η γνώση είναι φως, ενώ η άγνοια σκοτάδι. Η πρώτη δίνει στον άνθρωπο σιγουριά, ενώ η δεύτερη τον γεμίζει ανασφάλεια και τον αφήνει απροστάτευτο στους κινδύνους που τον περιβάλλουν.

2η: Έχετε τη γνώμη ότι το ποίημα εκφράζει το πνεύμα της εποχής του και πώς; Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη α) τα γνωστά από την ιστο-

ρία χαρακτηριστικά του μεσαίωνα και της αναγέννησης και β) τη χρονολογία που γράφτηκε το κείμενο.

Απάντηση:

Και βέβαια το ποίημα εκφράζει το πνεύμα της εποχής του. Αυτό φαίνεται από την πίστη που το χαρακτηρίζει στη δύναμη της Γνώσης.

Στη διάρκεια του Μεσαίωνα η γνώση δεν μπορούσε να αναπτυχθεί, χάρη σε ορισμένους ανασταλτικούς παράγοντες. Από τη μια μεριά, οι φεουδάρχες, οι οποίοι δεν έδειχναν ενδιαφέρον για οτιδήποτε «δε χωρούσε στο στομάχι τους», κι από την άλλη, η εκκλησία, η οποία απαγόρευε τη ελεύθερη επιστημονική έρευνα. Ο Γαλιλαίος, κάτω από τις απειλές της Ιεράς Εξέτασης, αναγκάστηκε να αποκηρύξει τη θεωρία ότι η Γη είναι στρογγυλή. Οι αυθεντίες στέκονταν εμπόδιο στην ελεύθερη ανάπτυξη της σκέψης.

Ύστερα ακολούθησε η Αναγέννηση. Ένα νέο πνεύμα διαδόθηκε στην Ευρώπη, το πνεύμα του ανθρωπισμού, σύμφωνα με το οποίο το κέντρο της σκέψης και της τέχνης είναι ο άνθρωπος και ο κόσμος του. Ο άνθρωπος είναι το μέτρο σε κάθε τομέα της ζωής. Οι αυθεντίες, που στέκονταν εμπόδιο στην ανθρώπινη σκέψη, απορρίφθηκαν και αυτό με τη σειρά του οδήγησε σε μια πρωτόγνωρη ανάπτυξη της σκέψης, της επιστήμης, έδωσε στον άνθρωπο τη δυνατότητα να υποτάξει τη φύση με τις μηχανές του. Τώρα πια μπορούσε να αισθάνεται κύριος ολόκληρης της Γης, καθώς και ο κύριος της ζωής του. (Ή τουλάχιστον έτσι νόμιζε!).

Από αυτό το πνεύμα φαίνεται επηρεασμένο το συγκεκριμένο ποίημα, το οποίο γράφτηκε κατά το 1647, όταν ο απόηχος της Αναγέννησης ήταν ακόμη αισθητός και η καινούρια Επιστήμη μόλις γεννιόταν. Έτσι ερμηνεύεται η μεγάλη (υπερβολική ίσως) εμπιστοσύνη στη Γνώση.

3η: Ποιος είναι ο ιδιαίτερος τόνος που χαρακτηρίζει το ποίημα;

Απάντηση:

Το ποίημα χαρακτηρίζει ένας τόνος αισιοδοξίας και περηφάνιας. Αισιοδοξίας που στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η γνώση μπορεί να λύσει όλα τα προβλήματα του ανθρώπου και να τον μεταβάλλει σε ένα μικρό Θεό. Και περηφάνιας που στηρίζεται στην εμπιστοσύνη στον ανθρώπινο νου, ο οποίος μπορεί να λύσει όλα τα προβλήματα της σκέψης και να κερδίσει τη δόξα, χαρίζοντας στη ζωή του ασφάλεια και σιγουριά.

4η: Να επισημάνετε τα μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος.

Το ποίημα έχει τη μορφή σονέτου. Αποτελείται από τέσσερις στροφές, δύο τετρά-

στιχες και δύο τρίστιχες. Έτσι ο συνολικός αριθμός των στίχων είναι δεκατέσσερις. Ο στίχος είναι ιαμβικός εντεκασύλλαβος.

Στίχος 9:	Ετού /	το	δό /	ξες	ά /	ψευτες	χαρί /	ζει			
Τονισμός:	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ	-΄	υ
Αριθμός συλλαβής:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

α΄ ημιστίχιο β΄ ημιστίχιο

Η ομοιοκαταληξία είναι σταυρωτή (αββα) στις δύο πρώτες στροφές, ενώ στις επόμενες δύο ακολουθεί στο σχήμα γδγ-δγδ.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς παρουσιάζεται η γνώση στην πρώτη στροφή;

2η: Το μεγαλύτερο μέρος του χορικού καταλαμβάνει η γνώση. Πώς εξηγείτε από τον ύμνο στη γνώση λαμβάνοντας υπόψη και τη χρονολογία που τυπώθηκε το έργο του το 1647;

3η: Ποια αντίθεση επισημαίνεται στο χορικό;

4η: Το απόσπασμα είναι ένα χορικό. Με βάση τις γνώσεις σας από τη δραματική ποίηση να εξηγήσετε τι είναι το χορικό και ποιος ο ρόλος του στην τραγωδία.

ΚΑΤΖΟΥΡΜΠΟΣ

Γεώργιος Χορτάτσης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Γεώργιος Χορτάτσης καταγόταν από το Ρέθυμνο. Γεννήθηκε στα μέσα του 16ου αιώνα και πέθανε το 1610. Έλαβε σπουδαία μόρφωση - γνώριζε καλά τη λατινική και την ιταλική λογοτεχνία και το θέατρο. Ο Χορτάτσης υπήρξε σύγχρονος του κορυφαίου Άγγλου συγγραφέα Σαίξπηρ, αλλά και του μεγάλου κρητικού ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Ελ Γκρέκο).

Το έργο του

Επηρεασμένος από το ιταλικό θέατρο, ο Χορτάτσης έγραψε την τραγωδία «Ερωφίλη», την κωμωδία «Κατζούρμπος» και το ποιμενικό δράμα «Πανώρια» (παλιότερα ήταν γνωστό ως «Γήπαρης». Το δυνατό ποιητικό ταλέντο του συγγραφέα τού επέτρεψε να μη μιμηθεί δουλικά τα ιταλικά πρότυπά του, αλλά να δώσει στα έργα του ένα χαρακτήρα αυθεντικότητας και πρωτοτυπίας.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το κρητικό θέατρο κατέχει σημαντική θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία και ο «Κατζούρμπος» είναι δικαιωματικά ένα από τα κορυφαία δείγματά του. Πρόκειται για κωμωδία και γράφτηκε στο τέλος του 16ου αιώνα από το Γεώργιο Χαρτάτση. Η επίδραση του πνεύματος της Αναγέννησης είναι εμφανής, καθώς έχει δεχτεί επιδράσεις της ιταλικής κωμωδίας, η οποία επίσης ανθούσε εκείνη την περίοδο.

Η υπόθεση του έργου είναι απλή. Υπάρχουν δύο νέοι, ο Νικολός και η Κασσάνδρα, οι οποίοι αγαπιούνται. Όμως η ψυχομάνα της κοπέλας, η Πουλισένα, θέλει να την παντρέψει με τον πλούσιο γέρο Αρένη, αφού το μόνο που την ενδιαφέρει είναι τα χρήματά του. Τελικά όμως η κοπέλα αποδεικνύεται κόρη του γέρου, που την είχαν αρπάξει κάποτε οι Τούρκοι. Έτσι το τέλος είναι αίσιο, οι δύο ερωτευμένοι νέοι παντρεύονται.

Η αξία της κωμωδίας δε φαίνεται τόσο στην υπόθεση, αλλά βρίσκεται σε άλλα στοιχεία. Η κωμωδία αξίζει για τα κωμικά της ευρήματα, τους κωμικούς τύπους ανθρώ-

πων, τις κωμικές καταστάσεις που περιγράφει και τη γρήγορη δράση. Αλλά και στα τεχνικά σημεία η κωμωδία έχει να επιδείξει καλά στοιχεία, έχει γλώσσα ρέουσα και στίχο προσεγμένο.

Στη σκηνή που ακολουθεί υπάρχουν δύο πρόσωπα. Ο ένας είναι ο Κουστουλιέρης, πολυλογάς και καυχησιάρης στρατιωτικός, που του αρέσει να εκθειάζει τα κατορθώματά του, τα οποία όμως είναι παραφουσκωμένα, αφού, στην πραγματικότητα, δεν είναι τίποτε άλλο ένας δειλός και απόλεμος άνθρωπος. Ο Κουστουλιέρης μας θυμίζει παρόμοιους τύπου από τη Νέα Αττική Κωμωδία της αρχαιότητας. Μας θυμίζει επίσης τον «Miles gloriosus», δηλαδή τον καυχησιάρη στρατιωτικό, του Λατίνου κωμικού ποιητή Πλαύτου. Το δεύτερο πρόσωπο, ο Κατζούρμπος, είναι ο υπηρέτης του στρατιωτικού, ένας τύπος αστείος.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Κουστουλιέρης καλεί τον Κατζούρμπο να πολεμήσουν και να δοξαστούν. Δείχνει ενθουσιασμένος, όταν σκέφτεται τα ταμπούρλα, τις μπομπάρδες, τις σημαίες και τον ήχο των αρκεβούζιων, ενώ γύρω, στον κάμπο, θα κυλιούνται πτώματα ανθρώπων. Απαντώντας ο Κατζούρμπος δείχνει φοβισμένος από την περιγραφή τόσων φριχτών πολεμικών σκηνών. Αρνείται κατηγορηματικά, γιατί φοβάται μήπως σκοτωθεί. Λέει στο συνομιλητή του να πάει ο ίδιος να πολεμήσει κι ας κερδίσει όλη τη δόξα. Ο Κουστουλιέρης απαντά περιφρονητικά, χαρακτηρίζοντάς τον δειλό, ίδιο βάτραχο που αρνείται να βγει από τις λάσπες. Αρχίζει να παινεύεται και να αναφέρει τα κατορθώματα που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει. Όπως λέει, το σπαθί του θα μπορούσε να φάει πολλές καρδιές πασάδων. Ο ισχυρισμός αυτός προκαλεί την αφελή απορία του Κατζούρμπου αν τρώνε και τα σπαθιά. Λέει πως έτσι εξηγείται το γεγονός ότι το σπαθί του έφαγε τη θήκη, στην οποία κρέμεται διαρκώς άχρηστο, και τώρα πάει να του φάει και τα παπούτσια. Πάντως, αν το αφεντικό του δεχτεί επίθεση, δηλώνει πως θα του δώσει αμέσως και το δικό του σπαθί, γιατί αυτός μπορεί να πολεμά με δύο σπαθιά.

Τότε ο Κουστουλιέρης ζητά από τον υπηρέτη του να βγάλει το σπαθί του, για να του μάθει να το χρησιμοποιεί στη μάχη. Ο Κατζούρμπος όμως τρομοκρατημένος νομίζει ότι θα τον ξεκοιλιάσει, ότι θα τον σκοτώσει. Ο Κουστουλιέρης, θέλοντας να του μάθει να πολεμά σαν λιοντάρι του δείχνει πώς να κινεί το σπαθί του και το σώμα του. Καθώς όμως ο Κατζούρμπος προσπαθεί να μάθει, χτυπά το αφεντικό του στο πόδι, με το

σπαθί. Βογκώντας από τον πόνο, ο Καστουλιέρης δηλώνει ότι δεν πρόκειται να του ξανακάνει μάθημα. Γιατί, αν και δεν κόπηκε, πόνεσε όμως πολύ. Δεν έπρεπε να προσπαθήσει να μάθει σε ένα «βουβάλι», όπως ο Κατζούρμπος, να χειρίζεται το σπαθί.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μετά μένα: μαζί με μένα.
2. τάσσω σου: σου υπόσχομαι.
3. γρικούσι: ακούν· γρικώ· ακούω.
4. λουμπάρδες: μπομπάρδα· όπλο που έμοιαζε με κανόνι κι έριχνε βόμβες ή πέτρες.
5. αρίφνητες αρκουμπουζιές: αναρίθμητες τουφεκιές· το αρκουμπούζι ήταν είδος πυροβόλου όπλου, πρόδρομος του τουφεκιού.
6. να ράσσει: να ορμήσει.
7. πάντεσμη: μήπως.
8. πάντες: μήπως.
9. μιτσό: μικρό.
10. ζιμιό: αμέσως.
11. πούρι: όμως.
12. έπαρ: πάρε.
13. μαγάρι: μακάρι.
14. μαλιές: μάχες, πολέμους.
15. ατύχουλα: δύστυχε.
16. μποθρακός: βάτραχος.
17. οχ τα πηλά: από τις λάσπες.
18. σολδάδους: στρατιώτες.
19. τσαούσηδες: αξιωματικούς.
20. τρώσινε: τρώνε.
22. φηκάρι: θηκάρι, η θήκη.
23. δε σε βαστάρ: δε σε βαστά, δεν αντέχει.
24. η ψη σου: η ψυχή σου.
25. σκριμίδα: ξιφομαχία.
26. ρεσαλτάρω: επιτίθεμαι, ορμώ.
27. καλά ’χω γνωρισμένα: έχω καταλάβει καλά.
28. εδεπά: εκεί.
29. να με μανίσεις: να με εξοργίσεις.

30. εστοίχισα: από το στοιχίζω: υπηρετώ ως δούλος.
31. επ' ασ' εδά: άσε με τώρα.
32. ξεσπάθωσε: βγάλε το σπαθί σου.
33. α μ' ασσαλτάρει: αν μου επιτεθεί, αν μου ορμήσει.
34. κομπανία: ομάδα.
35. πλιά ντάνο: περισσότερη ζημιά.
36. αφιδάρομαι: εμπιστεύομαι.
37. πόντα: αιχμή.
38. βάρδια: στάση.
39. μαντρέτο: επιθετική κίνηση με το σπαθί.
40. ας καλάρει: ας χαλαρώσει.
41. ροβέρσο: χτύπημα με το σπαθί.
42. πούρι πλια ομπρός σου 'δωκα το μαντάτο: όμως πιο πριν σε ειδοποίησα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο απόσπασμα αυτό ο ποιητής καταφέρνει να δημιουργήσει κωμικές καταστάσεις και να προκαλέσει γέλιο, μέσω της ύπαρξης δύο **ανθρώπινων τύπων** τελείως αντίθετων μεταξύ τους. Ανάμεσα στα δύο αυτά πρόσωπα δημιουργείται **αντίθεση,** η οποία στηρίζεται στο χαρακτήρα τους. Από τη μια μεριά βλέπουμε **τον φαφλατά και καυχησιάρη** αξιωματικό και από την άλλη το **φοβιτσιάρη** υπηρέτη του. Από την αντίθεση αυτή ο αξιωματικός γελοιοποιείται. Η γελοιοποίηση του καυχησιάρη ανθρώπου είναι ο τελικός σκοπός του ποιητή. Ο Χαρτάτζης κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στην επιφάνεια και την ουσία, ακριβώς, όπως και ο αρχαίος Αρχίλοχος τραγουδούσε:

Στρατηγό ψηλό δε θέλω, που ν' ανοίγει τόσα σκέλη,
να 'χει κτένισμα της ώρας, ξούρισμα και μυρωδιά.
Κάλλια να ν' κοντός για μένα, στραβοκάνης όσο θέλει,
μα στα πόδια του να στέκει άσειστος, όλο καρδιά.

Ο Κουστουλιέρης είναι τύπος επιφανειακός. Λέει πολλά, είναι φαφλατάς, προσπαθώντας να δείξει ότι τάχα είναι γενναίος, ενώ στην πραγματικότητα, αν δούμε κάτω από την επιφάνεια, καταλαβαίνουμε πως τα λόγια του είναι κούφια. Βέβαια, ο ίδιος πιστεύει ακράδαντα στη μεγαλοσύνη του, όμως στην πραγματικότητα δεν έχει καρδιά, είναι «παλικάρι της φακής».

Ο Κατζούρμπος είναι ο τύπος του υπηρέτη, που δεν μπορεί παρά να υπακούει στα καπρίτσια του αφεντικού του. Είναι πρόσωπο αστείο και γι' αυτό περισσότερο ανθρώπινο και συμπαθές. Παραδέχεται τη δειλία του, όμως, σε σύγκριση με τις καυχησιές

του Κουστουλιέρη, φαίνεται απλώς πιο ρεαλιστής και έξυπνος. Με τη λεπτή ειρωνεία που υπάρχει στα λόγια του, μοιάζει να κολακεύει το αφεντικό του -που δείχνει να ευχαριστιέται- όμως, στην πραγματικότητα, αποκαλύπτει πόσο ανόητος είναι:

ΚΟΥ: Αμ' ίντα θες με το σπαθί κι έρχεσαι μετά μένα;
ΚΑ. Άμα σε ρεσαλτάρουσι, να σου το δώσω εσένα,
γιατί καλλιά μπορείς εσύ να βαστάς, όχι ένα·
εγώ πως είσαι δυνατός καλά 'χω γνωρισμένα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από δύο ενότητες.

1η ενότητα: (στ. 1-40) Κάλεσμα σε μάχη: ο Κουστουλιέρης καλεί τον Κατζούρμπο να πάνε μαζί στον πόλεμο και να δοξαστούν. Δείχνει να ενθουσιάζεται με εικόνες μάχης. Όμως ο Κατζούρμπος αρνείται κατηγορηματικά, γιατί φοβάται για τη ζωή του.

2η ενότητα: (στ. 41-64) Μάθημα ξιφομαχίας: Ο Κουστουλιέρης προσπαθεί να μάθει στον Κατζούρμπο ξιφομαχία. Του δείχνει μερικές κινήσεις, όμως ο Κατζούρμπος κάνει μια απότομη κίνηση με το σπαθί και χτυπά το αφεντικό του στο πόδι. Βογγώντας από τους πόνους, ο Κουστουλιέρης δηλώνει πως δε θα ξαναπροσπαθήσει να του μάθει ξιφομαχία.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Το πρώτο που μας εντυπωσιάζει στο έργο του Χορτάτση είναι η ζωντάνια των χαρακτήρων καθώς επίσης και η φυσικότητα της συμπεριφοράς τους και των καταστάσεων που δημιουργούνται. Παρ' όλη την επίδραση της ιταλικής λογοτεχνίας, υπάρχει εδώ μια γνησιότητα. Η συμπεριφορά των προσώπων είναι φυσική, η δράση γρήγορη και η αίσθηση του αστείου γνήσια. Κι όλ' αυτά παίρνουν σάρκα και οστά χάρη σε μια γλώσσα πηγαία, επίσης φυσική.

2. Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος και η ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή (ααββ). Μια άνεση χαρακτηρίζει την τέχνη του Χορτάτση που φαίνεται ιδιαίτερα στην ευκολία με την οποία μπορεί ο ίδιος στίχος να μοιράζεται δύο και τρεις φορές.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Σε ποια σημεία της ανάγνωσης του κειμένου σας έκανε ο ποιητής να γελάσετε;

Απάντηση:

Στο κείμενο αυτό το στοιχείο του αστείου υπάρχει σε πολλά σημεία.

α) (στ. 3-10): Ο τρόπος που ο Κουστουλιέρης μιλά για τον πόλεμο τον γελοιοποιεί. Μιλά για χέρια και πόδια πεταμένα αριστερά και δεξιά, σα να πρόκειται για κάτι εντελώς φυσικό. Έτσι όμως δείχνει πόσο λίγη σχέση έχει με τον πόλεμο, πως όλα αυτά είναι γεννήματα της φαντασίας του.

β) (στ. 11-20): Είναι αστείος ο τρόπος που ο Κατζούρμπος παραδέχεται πόσο τον φοβίζει ο πόλεμος και πόσο δεν τον ενδιαφέρουν ούτε οι τιμές ούτε οι δόξες. Το μόνο που θέλει είναι να ζήσει.

γ) (στ. 21-26): Ο υπερβολικός τόνος στα λόγια του Κουστουλιέρη φανερώνει πως όσα λέει είναι λόγια του αέρα: «σ' ένα φουσάτο μοναχός, τρακόσους να ξεσκίσω». Ακόμη, είναι αστείες οι εκφράσεις, όπως «να διώξω σα γαϊδάρους» και «του Σουλτάνου του Μεεμέτ τα γένια ν' αποσπάσω».

δ) (στ. 29-33): Εδώ υπάρχει λογοπαίχνιο. Ο Κουστουλιέρης είχε πει ότι θέλει να «χορτάσει το σπαθί του» σκοτώνοντας εχθρούς. Τη φράση αυτή ο Κατζούρμπος την καταλαβαίνει κυριολεκτικά, ότι δηλαδή τα σπαθιά τρώνε, κι έτσι εξηγεί πώς το σπαθί του «έφαγε» το θηκάρι στο οποίο κρέμεται και τώρα του «τρώει» και τα παπούτσια.

ε) (στ. 36-40): Αρχικά ο Κατζούρμπος λέει στον Κουστουλιέρη, αν κάτι συμβεί, να στηριχτεί πάνω του «έχε σε μένα ολπίδα»). Κι αμέσως προχωρά προς το μέρος του με το σπαθί στα χέρια. Ο Κουστουλιέρης ξαφνιάζεται, όμως αμέσως μετά ο Κατζούρμπος συμπληρώνει πως, αν κάτι συμβεί, θα του δώσει αμέσως και το δικό του σπαθί, γιατί είναι δυνατός και μπορεί να πολεμά ταυτόχρονα με δύο σπαθιά.

στ) (στ. 41-52): Είναι αστείο το πώς, από τη μια μεριά, ο Κουστουλιέρης προσπαθεί να πείσει τον υπηρέτη του να βγάλει το σπαθί του για να του μάθει να ξιφομαχία, ενώ, από την άλλη ο Κατζούρμπος, φοβισμένος, προσπαθεί με κάθε τρόπο να ξεφύγει από τα χέρια του αφεντικού του.

ζ) (στ. 53-64): Ο Κουστουλιέρης παραδίδει μαθήματα. Ο Κατζούρμπος τον κοιτάζει έντρομος, και όταν σε μια στιγμή προσπαθεί να επαναλάβει αυτά που είδε, χτυπά με δύναμη το πόδι του αφεντικού του. Αυτά που λέει στη συνέχεια ο Κουστουλιέρης είναι πολύ αστεία: βρίζει -«σκύλε», «βουβάλι». Από την άλλη ο Κατζούρμπος λέει με α-

φοπλιστική ειλικρίνεια πως είχε προειδοποιήσει για τις συνέπειες- «Πούρι πλια ομπρός σου 'δωκα το μαντάτο»- αλλά εισακούστηκε.

2η: Πώς φαντάζεστε τους ηθοποιούς που θα υποδύονταν τους ρόλους σ' αυτή τη σκηνή; (ύφος, στάση, κινήσεις, φωνή κτλ.).

Απάντηση:

Φανταζόμαστε τον Κουστουλιέρη κορδωμένο και με ύφος προσποιητά μεγαλόπρεπο. Η εμφάνισή του είναι προσεγμένη, όπως άλλωστε αρμόζει σε έναν στρατιωτικό, και είναι στολισμένος. Φουσκώνει σαν παγόνι και η φωνή του είναι δυνατή, τέτοια που να ταιριάζει σε έναν «τουρκοφάγο». Οι κινήσεις του είναι αργές και γεμάτες αυταρέσκεια και καμάρι.

Αντίθετα, ο Κατζούρμπος θα πρέπει να είναι κάπως κοντός, αφού το σπαθί του φτάνει μέχρι το παπούτσι. Ένα ελαφρύ σκύψιμο καθώς και η έκφραση του προσώπου του φανερώνουν το φόβο που αισθάνεται όταν ακούει το αφεντικό του ν' αστράφτει και να βροντά. Μιλάει σιγά και χωρίς κομπασμούς, αφού δεν έχει ανάγκη να δείξει ότι «είναι κάποιος». Οι κινήσεις του είναι μετρημένες και φυσικές.

3η: Να επισημάνετε από τη σκηνή αυτή τα γνωρίσματα του καυχησιάρη στρατιωτικού και να παραλάβετε με τα αντίστοιχα γνωρίσματα του τύπου που μας δίνει ο Πλαύτος στο απόσπασμά του.

Απάντηση:

Τα γνωρίσματά του καυχησιάρη στρατιωτικού είναι κοινά και στα δύο κείμενα.

Λέει μεγάλα λόγια για τον εαυτό του. Λόγια που δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια.

Είναι ήρωας και γενναίος στις φαντασιώσεις του. Αναζητεί νίκες και πολέμους στα όνειρά του.

Είναι υπερόπτης και περιφρονεί τους άλλους ανθρώπους.

Ο καυχησιάρης στρατιωτικός είναι αυτός που «φουσκώνει» τις επαγγελματικές του ιδιότητες -συγκεκριμένα, τη γενναιότητα- στο έπακρο, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να γίνεται γελοίος. Είναι ωραίο πράγμα να είσαι γενναίος, όμως φαίνεται γελοίος, όταν αυτοπαρουσιάζεσαι ως «επαγγελματίας γενναίος», που σαν εσένα δεν υπάρχει άλλος.

Το ίδιο, φυσικά, ισχύει σε κάθε επάγγελμα.

4η: Να γράψετε ένα κείμενο με θέμα γενικά τον τύπο του καυχησιάρη και του κομπαστή.

Απάντηση:

Το κείμενο πρέπει να στηριχτεί στα παρακάτω στοιχεία.

α) Ορισμός: Καυχησιάρης και κομπαστής είναι ο άνθρωπος που αρέσκεται να μιλά πολύ για τον εαυτό του και να εκθειάζει τις υποτιθέμενες ικανότητές του και την υποτιθέμενη αξία του. Επιδιώκει πάντα να δείχνει με κάθε τρόπο την ανωτερότητά του σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους.

β) Ο εσωτερικός του κόσμος: Ο καυχησιάρης συμπεριφέρεται κατ' αυτόν τον τρόπο, γιατί, στην πραγματικότητα, δεν πιστεύει στον εαυτό του, του λείπει η αυτοεκτίμηση. Κατά βάθος καταλαβαίνει ότι η αξία του είναι ανύπαρκτη και οι ικανότητές του ψέμα. Το βαθύτερο κίνητρο της συμπεριφοράς του είναι ο αρρωστημένος του εγωισμός και η μεγαλομανία του.

γ) Εξωτερικά γνωρίσματα: Ο καυχησιάρης έχει ύφος υπεροπτικό και στα λόγια του κυριαρχεί ο στόμφος. Το πομπώδες ύφος που συνδυάζεται με μια διάθεση να ταπεινώσει αυτούς που βρίσκονται γύρω του, έτσι ώστε να αποδείχνει συνεχώς την υποτιθέμενη ανωτερότητά του. Ένας τέτοιος άνθρωπος έχει ανάγκη να περιβάλλεται από κόλακες.

δ) Τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς του: Ο ίδιος αδυνατεί να καταλάβει τον κόσμο. Είναι αντιπαθής και γίνεται στόχος της κριτικής του περιβάλλοντός του, την οποία όμως δεν μπορεί να κατανοήσει. Το αποτέλεσμα είναι, ακόμα και αν έχει γύρω του πολλούς ανθρώπους, ότι είναι τρομακτικά μόνος και αδύναμος.

ε) Ο αντίθετος τύπος ανθρώπου: Αντίθετος από τον καυχησιάρη είναι ο σεμνός άνθρωπος, που δεν μιλάει πολύ για τον εαυτό του. Είναι ο μετριόφρων και ο απλός άνθρωπος, που πιστεύει πως τα μεγάλα λόγια δεν δίνουν αξία. Αυτό που δίνει αξία στον άνθρωπο είναι τα καλά έργα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Σε ποιες ενότητες χωρίζεται το απόσπασμα; Να δώσετε τίτλο σε κάθε μια.

2η: Να χαρακτηρίσετε τους δύο πρωταγωνιστές.

3η: Ποιος είναι ο σκοπός της κρητικής κωμωδίας και πώς αυτός επιτυγχάνεται στο απόσπασμα;

ΕΡΩΦΙΛΗ

Γεώργιος Χορτάτσης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στον Γεώργιο Χορτάτση ανήκει και η σημαντικότερη τραγωδία της κρητικής λογοτεχνίας, η «Ερωφίλη». Γράφτηκε γύρω στα 1600, όμως είδε το φως της δημοσιότητας μόνο μετά το θάνατο του ποιητή, το 1637, όταν τυπώθηκε στη Βενετία. (Στην Κρήτη συνεχιζόταν ακόμη η περίοδος της Ενετοκρατίας). Απ' ό,τι ξέρουμε, το έργο ήταν δημοφιλές και γι' αυτό παίχτηκε πολλές φορές στα κρητικά θέατρα εκείνης της περιόδου.

Κατά τη συγγραφή του έργου, ο Χορτάτσης επηρεάστηκε από το ιταλικό έργο Orbecche του Τζιανμπατίστα Τζιράλντι. Όμως ο Χορτάτσης δούλεψε δημιουργικά και έβαλε στην υπόθεση τη δική του σφραγίδα. Έτσι λιγόστεψε τις αιματηρές σκηνές και εξευγένισε τους ήρωές του δίνοντάς τους περισσότερο ήθος.

Ως προς την τεχνική, τα διαλογικά μέρη της Ερωφίλης είναι γραμμένα σε στίχους δεκαπεντασύλλαβους με ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή. Αντίθετα, τα χορικά είναι γραμμένα σε τερτσίνες (στιχουργικό σχήμα παρμένο από την Ιταλία). Τα Ιντερμέδια - σκηνές που παρεμβάλλονται ανάμεσα στις πράξεις του έργου, άσχετες με την υπόθεσή του- είναι παρμένα και διασκευασμένα από το έργο του Τουρκουάτο Τάσο «Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ».

Η υπόθεση διαδραματίζεται τυπικά στην Αίγυπτο, όμως τα πρόσωπα έχουν ονόματα ελληνικά και η θρησκεία τους είναι το αρχαίο ελληνικό δωδεκάθεο. Ο Φιλόγονος, βασιλιάς της Μέμφιδας, ανέβηκε στο θρόνο σκοτώνοντας τον αδελφό του. Ο Πανάρετος, γιος σκοτωμένου βασιλιά που μεγαλώνει στην αυλή του, ερωτεύεται την κόρη του Φιλόγονου, την Ερωφίλη, και την παντρεύεται κρυφά. Όταν ο βασιλιάς το μαθαίνει κάνει κάτι φριχτό: σκοτώνει το νέο και στέλνει την καρδιά του δώρο στην κόρη του. Αυτή αυτοκτονεί αμέσως. Τότε ο χορός που αποτελείται από κοπέλες, υπηρέτριές της, εξεγείρεται και σκοτώνει το Φιλόγονο. Το φάντασμα του δολοφονημένου αδελφού του παρουσιάζεται, για να δηλώσει την ικανοποίησή του για την τιμωρία του Φιλόγονου.

Πράξη Γ΄ - Σκηνή Ε΄

Χορός

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το απόσπασμα αναφέρεται στις δυστυχίες που φέρνει μαζί του το χρήμα. Ο ποιητής καταδικάζει την απληστία, την αχορταγιά του πλούτου, και την πείνα της δόξας κι αναρωτιέται πόσοι άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας τους! Πόσοι πόλεμοι έχουν γίνει και γίνονται καθημερινά στην οικουμένη! Εύχεται να γινόταν να βουλιάξουν στον Άδη, για να μην ξαναπαιδέψουν κανένα άνθρωπο. Πιστεύει πως από κει τα έχει στείλει κάποιος δαίμονας, για να φαρμακώνουν τη ζωή των ανθρώπων. Γιατί το χρήμα και η δόξα σβήνουν τα συναισθήματα συμπάθειας προς το συνάνθρωπο, τη δικαιοσύνη αλλά και κάθετι όμορφο. Στον ουρανό δεν έχουν καμιά θέση κι εξαιτίας τους οι άνθρωποι δεν μπορούν να βρουν ξεκούραση. Τα αδέλφια πολεμούν μεταξύ τους, οι φιλίες σβήνουν και τα παιδιά μισούν τους γονείς τους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ακριβιά: υπερβολική αξία.
2. μαλιές: μάχες.
3. συναφορά σας: εξαιτίας σας.
4. ας βουλήσει: ας βουλιάξει, ας βυθιστεί.
5. πλιον: πια.
6. ατυχία: δυστυχία.
7. σας έχει πέψει: σας έχει στείλει.
8. μετά σας: με σας.
9. τον κύρην τους: τον πατέρα τους.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο απόσπασμα αυτό ο ποιητής **καταδικάζει την απληστία** και τον **εγωισμό,** που εκδηλώνεται σαν αγάπη για το χρήμα και τη δόξα. Είναι πάθη που έχουν σαν αποτέλε-

σμα θανάτους, έριδες και πολέμους. Ο ποιητής τα παρουσιάζει σαν στοιχεία της κόλασης που σκοπό έχουν να δηλητηριάσουν τη ζωή του ανθρώπου και τις ανθρώπινες σχέσεις. Τα πάθη αυτά δεν μπορούν να συνυπάρχουν στην ψυχή του ανθρώπου με ευγενικά συναισθήματα, όπως η ευσπλαχνία, η επιδίωξη της δικαιοσύνης και η επιθυμία για το καλό και το όμορφο. Τα λόγια αυτά μας θυμίζουν τα λόγια του Ιησού, ότι «Δεν είναι δυνατό να υπηρετεί κανείς ταυτόχρονα δύο κυρίους, το Θεό και το Χρήμα». Ένας από τους δύο θα υποχωρήσει. Η ανθρωπιά δεν μπορεί να συνυπάρχει με τον εγωισμό και την απληστία. Έτσι, ζιζάνια δεν αφήνουν τους ανθρώπους να ζήσουν ευτυχισμένοι τη ζωή τους: οι συγκρούσεις και το μίσος σβήνουν την αδελφική αγάπη, τη φιλία, δηλητηριάζουν ακόμη και τις σχέσεις των γονιών με τα παιδιά τους.

Η απληστία και ο εγωισμός, που εκδηλώνεται σαν ακόρεστη φιλοδοξία, είναι οι αιτίες όλων των δεινών που βασανίζουν τους ανθρώπους. Αυτή είναι η κεντρική ιδέα του ποιήματος.

Παρόμοιες ιδέες δεν είναι άγνωστες στην αρχαία Ελληνική λογοτεχνία και φιλοσοφία. Έτσι ο Σόλων υποστήριζε ότι:

«Πολλοί κακοί πλουτίζουνε κι άλλοι καλοί, φτωχοί, ναι
με τον πλούτο εγώ την αρετή ποτές δεν την αλλάζω».

Λίγο αργότερα ο Σοφοκλής έλεγε στην «Αντιγόνη»:

«Κανένας τόσο κακός θεσμός δε βλάστησε στους ανθρώπους
σαν το χρήμα·
αυτό και πόλεις κυριεύει, αυτό και ανθρώπους ξεσπιτώνει,
αυτό δασκαλεύει και διαστρέφει τις δίκαιες γνώμες των ανθρώπων,
προς αισχρές πράξεις να στρέφονται·
και κάθε ανόσιο έργο να γνωρίζουν».

Από την άλλη μεριά, ο Πλάτων υποστήριζε πως: «Όσο τιμούν σε μια πολιτεία τα πλούτη και τους πλούσιους, η αρετή και οι καλοί άνθρωποι δεν θα χουν πέραση». Γι' αυτό πρότεινε στους άρχοντες της ιδανικής του πολιτείας να μην αφήσουν να μπουν ποτέ μέσα και να την υπονομεύσουν οι δύο επικίνδυνοι εχθροί της, ο πλούτος και η φτώχια. Στο ίδιο πνεύμα ο Ισοκράτης συμβούλευε το Νικοκλέα: «Καλύτερα ν' αφήσεις στα παιδιά σου καλό όνομα, παρά μεγάλα πλούτη. Γιατί τα χρήματα χάνονται, ενώ η υπόληψη μένει αθάνατη και με την υπόληψη μπορεί κανείς να βρίσκει χρήματα, ενώ με τα χρήματα δεν μπορεί ν' αγοράσει υπόληψη».

Τα πλούτη και η ανθρωπιά είναι έννοιες αλληλοσυγκρουόμενες. Γι' αυτό ο Πίνδαρος προτιμούσε στη θέση τους τις ανθρώπινες σχέσεις και τη φιλία:

«Πλούτη πολλά στο σπίτι μου κρυμμένα δεν τα θέλω·
μου φτάνουν να καλοπερνώ και να βοηθώ τους φίλους».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Την ώρα που ο Φιλόγονος καυχιέται για τις ικανότητές του, που τον έφεραν στο βασιλικό αξίωμα και το φάντασμα του δολοφονημένου αδελφού του ξεκινά τη διαδικασία της τιμωρίας, εκείνη τη στιγμή ο χορός αρχίζει αυτό το χορικό.

1. **(α΄ εξάστιχο). Η απληστία αιτία πολλών δεινών:** Η αχορταγιά του πλούτου και η πείνα της δόξας γίνονται καθημερινά αιτία για σκοτωμούς, πολέμους κι έριδες.
2. **(β΄ εξάστιχο). Έργο δαιμόνων:** Ο ποιητής εύχεται να βουλιάξουν στον Άδη, γιατί, όπως φαίνεται, από εκεί κάποιος δαίμονας τα έστειλε, το χρήμα και τη δόξα, για να τυραννούν τους ανθρώπους.
3. **(στίχοι 13-15). Έννοιες αντίθετες με κάθε ανθρωπιά:** Η αγάπη για το χρήμα και τη δόξα σβήνει από την ψυχή του ανθρώπου κάθε ευσπλαχνία για το συνάνθρωπο, κάθε αίσθημα δικαιοσύνης και γενικά καθετί καλό και ωραίο.
4. **(τελευταίο εξάστιχο). Δεν έχουν θέση ούτε στον ουρανό ούτε στη γη:** Ο ουρανός είναι κλειστός για το χρήμα και τη δόξα, και στη γη οι άνθρωποι δεν μπορούν να βρουν ανάπαυση εξαιτίας τους. Τ' αδέλφια πολεμούν μεταξύ τους, οι φίλοι απαρνιούνται τις φιλίες τους και τα παιδιά μισούν τους γονείς τους.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Α. Ο ποιητής μιλάει για θέματα σοβαρά, που έχουν απασχολήσει πολλούς λογοτέχνες, συγγραφείς και φιλοσόφους. Όμως ο τρόπος που τα πραγματεύεται είναι τέτοιος, ώστε το ποίημα να διατηρεί το λυρισμό και τη συγκίνηση. Τα μέσα που χρησιμοποιεί είναι τα εξής:

1. **Μεταφορές:** του πλούτου αχορταγιά, της δόξας πείνα.
2. **Προσωποποιήσεις:** Η απληστία και η φιλοδοξία προσωποποιούνται -κάποιος δαίμονας έχει στείλει αυτά τα πάθη στη γη, για να φαρμακώσει τη ζωή των ανθρώπων. Σ' αυτές απευθύνονται τα ρήματα «μισάτε», «κρατείτε», «θωρείτε». Προσωποποιημένη εμφανίζεται επίσης η δικαιοσύνη, η οποία μένει εξόριστη, και οι ουρανοί μένουν «σφαλισμένοι». Έτσι οι άψυχες έννοιες αποκτούν σάρκα και οστά και δρουν σαν άνθρωποι, δίνοντας έτσι ζωντάνια και παραστατικότητα σε αφηρημένες και δυσκολονόητες έννοιες.

Β. Ο στίχος: είναι εντεκασύλλαβος ιαμβικός και κάθε τρεις στίχοι αποτελούν μια μικρή

υποενότητα. Αυτή είναι η τεχνική της τερτσίνας. Η ομοιοκαταληξία έχει την εξής μορφή: αβα, βγβ, δεδ,... Σ' αυτό το σημείο φαίνεται η επίδραση της ιταλικής ποίησης. Ας θυμηθούμε μόνο ότι η Θεία Κωμωδία του Δάντη είναι γραμμένη σε τερτσίνες.

Γ. Κάποιοι **κρητικοί ιδιωματισμοί** στη χρήση της γλώσσας δεν την εμποδίζουν να είναι φυσική και ζωντανή. Μας είναι κατανοητή, παρά τα τετρακόσια χρόνια που μας χωρίζουν από τη συγγραφή του ποιήματος.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Τι εννοεί ο ποιητής με τους στίχους «γιατί... να φαρμακέψει;»

Απάντηση:

Με τους στίχους αυτούς ο ποιητής εννοεί ότι η αχορταγιά του πλούτου, η πείνα της δόξας και η ακριβιά του χρυσαφιού είναι στοιχεία της κόλασης, του Άδη. Από κει τα έστειλε κάποιος δαίμονας με σκοπό να δηλητηριάσει τη ζωή των ανθρώπων και να την καταστρέψει. Αυτές είναι οι συνέπειες της απληστίας και της υπέρμετρης φιλοδοξίας στη ζωή του ανθρώπου.

2η: Να βρείτε τα δεινά που, κατά τον ποιητή, προέρχονται από την «αχορταγιά» του πλούτου και την πείνα της δόξας και να αιτιολογήσετε αυτές τις σχέσεις.

Απάντηση:

Τα δεινά που προέρχονται από την απληστία και την υπέρμετρη φιλοδοξία είναι τα εξής:

α) Σκοτωμοί: ο άνθρωπος γίνεται τόσο αδίστακτος, ώστε δε διστάζει να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή του, αλλά ακόμη και τη ζωή άλλων ανθρώπων.

β) Άδικοι πόλεμοι: Οι ισχυροί, στην προσπάθειά τους να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, ξεκινούν πολέμους, που έχουν σαν αποτέλεσμα εκατόμβες θυμάτων.

γ) Έριδες και διαμάχες: Οι πλεονέκτες και φιλόδοξοι άνθρωποι τα θέλουν όλα δικά τους και προσπαθούν να αποκτήσουν χρήματα και δόξα, χωρίς να διστάζουν να έρθουν σε σύγκρουση με άλλους ανθρώπους.

δ) Σβήνουν έννοιες της ανθρώπινης αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης και την αγάπη του ωραίου: Ο άπληστος και ο εγωιστής δεν ενδιαφέρεται ποτέ για τον συνάνθρωπό του, η έννοια της δικαιοσύνης του φαίνεται αστεία και το κάλλος τον αφήνει αδιάφορο. Το αποτέλεσμα είναι η κοινωνική ζωή να μετατρέπεται σε ζούγκλα.

ε) Οι άνθρωποι δε βρίσκουν ανάπαυση: Στις κοινωνικές σχέσεις κυριαρχεί ο α-

νταγωνισμός, χωρίς κανένα περιορισμό και χωρίς καμιά ηθική αρχή.

στ) Αδελφικές συγκρούσεις: Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα συμφέροντα έχουν οδηγήσει σε σύγκρουση ακόμα και αδέλφια.

ζ) Η φιλία σβήνει: Η απληστία και ο εγωισμός επιδρούν στην ανθρώπινες σχέσεις με αποτέλεσμα να τις διαλύουν. Έτσι πραγματική φιλία δεν μπορεί να υπάρξει.

η) Τα παιδιά μισούν τους γονείς: Είναι συχνό το φαινόμενο κατά το οποίο τα παιδιά χρησιμοποιούν τους γονείς για να ικανοποιήσουν τα δικά τους συμφέροντα και το δικό τους εγωισμό.

3η: Η απληστία του πλούτου και η πείνα της δόξας είναι ανθρώπινα πάθη. Πώς αισθητοποιούνται μέσα στο ποίημα;

Απάντηση:

Η απληστία του πλούτου και η υπέρμετρη φιλοδοξία είναι ανθρώπινα πάθη, έννοιες αφηρημένες. Όμως ο ποιητής καταφέρνει να τις παρουσιάσει ολοζώντανες μπροστά μας προσωποποιώντας αυτές, αλλά επίσης κι άλλες αφηρημένες έννοιες, όπως είναι η δικαιοσύνη. Η φιλοδοξία, η απληστία και η δικαιοσύνη παρουσιάζονται μπροστά μας σαν πρόσωπα που δρουν, έχουν συναισθήματα και σκέψεις.

4η: Το χορικό είναι γραμμένο σε «τερτσίνες». Να βρείτε τα χαρακτηριστικά τους.

Απάντηση:

Τερτσίνα στα ιταλικά σημαίνει τρίστιχο. Ολόκληρο το ποίημα αποτελείται από τρίστιχα. Ο στίχος είναι ιαμβικός εντεκασύλλαβος και η ομοιοκαταληξία έχει τη μορφή αβα, βγβ, δεδ κλπ.... Η τερτσίνα είναι χαρακτηριστικό της ιταλικής ποίησης, από την οποία επηρεάστηκε ο ποιητής. Ας θυμηθούμε ότι και ο Δάντης έγραψε τη Θεία Κωμωδία του σε τερτσίνες.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Να δώσετε έναν τίτλο στο απόσπασμα λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του.

2η: Γιατί ο ποιητής ζητά να μείνουν για πάντα στον Άδη η επιθυμία για πλουτισμό και η υπέρμετρη φιλοδοξία;

3η: Πώς δημιουργήθηκαν κατά τον ποιητή αυτά τα πάθη;

4η: Χαρακτηριστικό του χορικού είναι η προσωποποίηση των αφηρημένων εννοιών: της πλεονεξίας και της φιλοδοξίας. Τι επιτυγχάνει μ' αυτό ο ποιητής;

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

Βιτσέντζος Κορνάρος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Βιτσέντζος Κορνάρος, η ζωή και η προσωπικότητά του, αποτελούν μέχρι αυτή τη στιγμή πραγματικό αίνιγμα. Τα μόνα στοιχεία για τα οποία είμαστε σίγουροι είναι αυτά που μας δίνει ο ίδιος για τον εαυτό του στον επίλογο του «Ερωτόκριτου». Αναφέρει λοιπόν εκεί ότι γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Σητεία της Κρήτης και παντρεύτηκε στο Ηράκλειο. Από άλλες πηγές φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι γεννήθηκε το 1553 και πέθανε το 1613.

Σχετικά με την εθνική του προέλευση, υπάρχουν δύο αντικρουόμενες απόψεις. Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ο Βιτσέντζος Κορνάρος προερχόταν από την οικογένεια των Κορνάρων, γνωστών Βενετών αρχόντων, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι ήταν Έλληνας.

Το έργο του

Το Βιτσέντζος Κορνάρος θεωρείται ως ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της Κρητικής λογοτεχνίας της Αναγέννησης. Έργα του είναι η «Θυσία του Αβραάμ» και ο γνωστότατος «Ερωτόκριτος». Παρ' όλη την επίδραση που δέχτηκε από την ιταλική λογοτεχνία, ο συγγραφέας κατάφερε να δώσει στα έργα του τη δική του δημιουργική πνοή.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η «Θυσία του Αβραάμ» εθεωρείτο νεανικό έργο του Βιτσέντζου Κορνάρου, ο οποίος καταγόταν από την Κρήτη. Όπως συνέβηκε και με όλους τους άλλους κρητικούς λογοτέχνες της περιόδου της Ενετοκρατίας, στο έργο του βρίσκουμε επίδραση της ιταλικής λογοτεχνίας. Έτσι η «Θυσία», που είναι θρησκευτικό δράμα, φανερώνει επίδραση του έργου «Ισαάκ» του Ιταλού λογοτέχνη Λουίτζι Γκρότο. Όμως ο Κορνάρος κατάφερε να δημιουργήσει ένα έργο πολύ ανώτερο από το ιταλικό πρότυπό του.

Πολλά εξωτερικά στοιχεία της «Θυσίας» τη διαφοροποιούν από ένα τυπικό θεατρικό έργο. Δεν υπάρχει η διαίρεση σε πράξεις και σκηνές, ο χώρος και ο χρόνος παίρ-

νουν άλλες διαστάσεις και ο χορός καταργείται. Όμως το πλεονέκτημά του είναι ότι διακρίνεται για τη δραματικότητά του και για τη ζωντανή παρουσίαση του ανθρώπινου πόνου. Αυτό που ενδιαφέρει τον ποιητή δεν είναι η θρησκευτική συγκίνηση, αλλά είναι η διαγραφή της ψυχοσύνθεσης των προσώπων, του παιδιού, τον πατέρα και της μάνας, καθώς και των συναισθηματικών τους δεσμών.

Η υπόθεση του έργου είναι συνοπτικά η ακόλουθη.

Όπως είναι γνωστό, για να δοκιμάσει ο Θεός την πίστη του Αβραάμ, του έδωσε εντολή να θυσιάσει το γιό του, τον Ισαάκ. Όμως τη στιγμή που η θυσία ήταν έτοιμη να ξεκινήσει, ένας άγγελος εμφανίζεται στον Αβραάμ και του λέει ότι δε χρειάζεται να θυσιάσει το γιο του, γιατί η πίστη του δοκιμάστηκε. Στη θέση του Ισαάκ, ο Αβραάμ θυσιάζει ένα κριάρι. Κι αμέσως μετά, πατέρας και γιος φεύγουν από το βουνό και παίρνουν το δρόμο της επιστροφής στο σπίτι. Στο δρόμο ο Αβραάμ στέλνει ένα δούλο του, τον Σιμπάν, να τρέξει γρήγορα να αναγγείλει στη γυναίκα του, τη Σάρρα, τη χαρούμενη είδηση. Εκτελώντας την εντολή ο Σιμπάν συναντά την Άντα. Από αυτό το σημείο ξεκινά το ακόλουθο απόσπασμα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Σιμπάν συναντά στο δρόμο την Άντα, που η Σάρρα την είχε στείλει στο βουνό, για να μάθει τι έχει γίνει. Ο Σιμπάν ξαφνιάζεται και ρωτά μήπως έχει συμβεί κάτι κακό στη Σάρρα. Ταυτόχρονα, αναγγέλλει πως φέρνει ένα χαρούμενο μαντάτο, τη σωτηρία του Ισαάκ. Η Άντα ευχαριστεί το Θεό για την ευσπλαχνία που έδειξε και συμπληρώνει πως πήγανε στον Αβραάμ για να του πει ότι ο πόνος της Σάρρας την οδηγεί στο θάνατο. Η Άντα ρωτά να μάθει λεπτομέρειες, όμως ο Σιμπάν βιάζεται, αφού, όπως λέει, δεν πρέπει να αργήσει να πάει τα καλά νέα.

Στο μεταξύ η Σάρρα, που βρίσκεται στο σπίτι της, ζητά από την υπηρέτριά της, την Ταμάρ, να την βοηθήσει να κάτσει έξω από το σπίτι, για να κοιτά το δρόμο. Η διαίσθηση της της λέει πως σύντομα θα ακούσει καλά μαντάτα. Η Ταμάρ ακούει μια φωνή και βλέπει κάποιον να έρχεται προς το μέρος τους. Βλέπουν τον Σιμπάν να πλησιάζει και πιο πίσω ακολουθεί ο Ισαάκ.

Σύντομα ο Σιμπάν φτάνει και αναγγέλει το χαρμόσυνο μήνυμα της σωτηρίας του Ισαάκ. Χαρούμενη η Σάρρα δοξάζει το Θεό, που τους λυπήθηκε. Μη μπορώντας να περιμένει άλλο, σηκώνεται και πηγαίνει προς το μέρος του Ισαάκ. Όταν μάνα και γιος συναντιούνται, ο Ισαάκ παραπονιέται, γιατί η μάνα του δεν τον αγκαλιάζει και δεν τον

χαϊδεύει. Η Σάρρα του απαντά πως πρέπει πρώτα να ευχαριστήσει το Θεό, που τον γλίτωσε.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μαντάτο: είδηση.
2. επέψασιν: έστειλαν (πέμπω = στέλνω).
3. ανιπόλπιστα: ανέλπιστα, απροσδόκητα.
4. αιφνίδια: ξαφνικά.
5. στην ύστερη αναπνιάν: στην τελευταία αναπνοή, πεθαίνει.
6. ειντά: τι.
7. να μ' αφουκραστείς: να μ' ακούσεις.
8. πορπάτει: περπάτα.
9. παραθεσμιά: αναβολή, καθυστέρηση.
10. νώμο: ώμο.
11. να συντηρώ: να βλέπω, να παρατηρώ.
12. ανέ: αν.
13. στρατεύγει: έρχεται.
14. δαμάκι: λίγο.
15. γρικώ: ακούω.
16. γλακά: τρέχει.
17. είντα φωνιάζει: τι φωνάζει.
18. συντροφιάζει: συνοδεύει, ακολουθεί.
19. απόκτυπος: χτύπος.
20. επά: εδώ.
21. πούρι: γι' αυτό.
22. πρίκα: πίκρα.
23. να πρεμαζωκτού: να μαζευτούν (από το πρεμαζώνομαι).
24. ομάδι: μαζί.
25. ν' αποδεκτού: να υποδεχτούν.
26. το κανάρικο: το χαϊδεμένο.
27. έδε: να.
28. γρινιασμένον: κατσούφικο, σκυθρωπό.
29. ήπαψες: σταμάτησες.
30. ήγιανες: γιάτρεψες.
31. οκ το δεντρό: από το δέντρο.
32. ν' ανιμένω: να περιμένω, να αναμένω.

33. ν' απαντήξω: να συναντήσω.
34. η ψη μου: η ψυχή μου.
35. δε με κανακίζεις: δε με χαϊδεύεις.
36. πρι να σε περιλαμπαστώ: προτού σε αγκαλιάσω.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Ο χαρακτήρας και το θέμα του έργου: Το έργο διαπνέεται από μια έντονη **θρησκευτικότητα,** ο χαρακτήρας του είναι καθαρά θρησκευτικός. Βέβαια, δεν πρόκειται για ένα απλό ποίημα, αλλά για ένα ποιητικό θρησκευτικό δράμα, ήταν δηλαδή προορισμένο να παιχτεί στο θέατρο. Κεντρικό του θέμα είναι η δύναμη και η ευσπλαχνία του Θεού, ο οποίος, αφού δοκιμάζει την πίστη του Αβραάμ, χαρίζει τη ζωή στο γιο του, τον Ισαάκ. Γύρω απ' αυτήν την υπόθεση, τον κεντρικό άξονα, περιστρέφονται οι πραγματικές καταστάσεις και ο συναισθηματικός φορτισμός, που, χάρη στις λογοτεχνικές ικανότητες του Κορνάρου, μετατρέπεται σε μια αξιόλογη ένταση.

2. Τα συναισθήματα των προσώπων: Οι υπηρέτες εμφανίζονται χαρούμενοι ύστερα από τη σωτηρία του Ισαάκ, ενώ η Ταμάρ συμπαραστέκεται στη Σάρρα. Η Σάρρα αγωνιά για την τύχη του γιου της και συνάμα διαισθάνεται ότι θα ακούει κάτι καλό. Η ανακούφιση, η χαρά και η αγαλλίαση που αισθάνεται, όταν μαθαίνει το χαρμόσυνο μαντάτο, συνδυάζεται με τη βαθιά πίστη στο Θεό και την ευγνωμοσύνη που αισθάνεται. Τέλος, ο Ισαάκ, ευτυχισμένος που τον γλίτωσε, παραπονιέται που δεν τον αγκαλιάζει η μητέρα του.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το απόσπασμα αυτό θα μπορούσε να χωριστεί σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: (Άντα, ποια τύχη... δε θέλουσι παραθεσμιά ποτέ καλά μαντάτα). Η συνάντηση του Σιμπάν με την Άντα: Ο Σιμπάν, που είναι σταλμένος από τον Αβραάμ, συναντά στο δρόμο την Άντα και της λέει την ευχάριστη είδηση. Αμέσως όμως την αφήνει, για να φτάσει γρήγορα στη Σάρρα.

2η ενότητα: (Βοηθάτε μου... κι είντα μαντάτο να 'ρχεται ο δούλος να μου δώσει;): Η συζήτηση της Σάρρας με την Ταμάρ: Η Σάρρα κάθεται κοντά στο δρόμο μαζί με την Ταμάρ και περιμένει μήπως έρθουν ευχάριστα μαντάτα. Τότε βλέπουν τον Σίμπαν να έρχεται και πιο πίσω τον Ισαάκ να ακολουθεί.

3η ενότητα: (Κερά, τα συχαρίκια μου... κράτει με, κι απού τη χαρά, γρικών κι ψη μου βγαίνει). Ο Σιμπάν συναντά τη Σάρρα: Ο Σιμπάν πλησιάζει και λέει στη Σάρρα την χαρούμενη είδηση. Η Σάρα ευτυχισμένη δοξάζει το Θεό.

4η ενότητα: (Μάνα μ', επά ν' το τέκνο σου... θα πα να 'φκαριστήσω). Η συνάντηση Ισαάκ και Σάρρας: Ο γιος παραπονιέται στη μάνα του ότι δεν τον αγκαλιάζει. Η μάνα όμως λέει πως πρέπει πρώτα να ευχαριστήσει το ΘΕΟ.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η κατάργηση θεατρικών χαρακτηριστικών:** Παλιότερα θεωρήθηκε ατέλεια του έργου το γεγονός ότι από αυτό λείπουν οι πράξεις και οι σκηνές, δε γίνεται διαχωρισμός του χώρου και του χρόνου και λείπει ο χορός. Με δύο λόγια, λείπουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ενός θεατρικού έργου. Σήμερα, χάρη στο σύγχρονο θέατρο, θεωρούμε ότι τα εξωτερικά στοιχεία δεν έχουν σημασία για ένα έργο και δίνουμε μεγαλύτερη βαρύτητα στο περιεχόμενο και στα χαρακτηριστικά του.
2. **Η γλώσσα:** Η γλώσσα του ποιήματος, με τη ζωντάνια και την παραστατικότητά της, θυμίζει το δημοτικό τραγούδι.
   «Αφήνω σε και δεν μπορείς, απόμεινε στην στράτα
   δε θέλουσι παραθεσμιά ποτέ καλά μαντάτα».
   Η γλώσσα είναι απλή, δημοτική, και περιέχει στοιχεία του κρητικού γλωσσικού ιδιώματος (δαμάκι, γρικώ, γλακά, μαντάτα, επά, πούρι, ομάδι κτλ.).
3. **Ο στίχος:** Είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, δηλαδή ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού.

Στίχος:	δε	θε /	λουν /	παρα /	θεσμιά /	ποτέ /	καλά /	μαντά /	τα						
Τονισμός:	υ	-΄	υ -΄	υ -΄	υ -΄	υ -΄	υ -΄	υ -΄	υ						
Αριθμός συλλαβής:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	α΄ ημιστίχιο										β΄ ημιστίχιο				

4. **Ερωτήσεις:** Οι ερωτήσεις που απευθύνουν τα πρόσωπα του έργου μεταξύ τους εκφράζουν απορία και έκπληξη, όμως έχουν σαν αποτέλεσμα να τονίζεται η δραματική ένταση του έργου:
   «Γρικάς, κυρά μου, ωσά φωνή που αντιλαλεί στη βρύση; Θωρείς εκείνο οπού γλακά κοντά στο κυπαρίσσι;
   .....

Κι είντα μαντάτο να ΄ρχεται ο δούλος να μου δώσει».

5. **Άστοχο ερώτημα:** «Η Σάρρα τάχ' απόθανε κι ήρθες να πεις μαντάτο;».

Ο Σιμπάν απορεί που βλέπει την Άντα στο δρόμο και τη ρωτά μήπως πηγαίνει να πει στον Αβραάμ ότι πέθανε η Σάρρα. Ξέρουμε όμως πόσο πέφτει έξω.

6. **Μεταφορές:** α) είναι πίκρα και χολή η όψη σου γεμάτη.
   β) στον πόλεμό όπου εμπήκασι σήμερον ενίκησα.
   γ) σα δαμάκι αλάφρωση γρικώ στα σωθικά μου.
   δ) και σαν αέρα και δροσά τριγύρου στην καρδιά μου.
   ε) το γρινιασμένον όρος (εδώ η Σάρρα αποδίδει στο όρος τη δική της συναισθηματική κατάσταση, τη δική της θλίψη).
7. **Εικόνες:** Οι ζωηρές εικόνες που υπάρχουν έχουν κι αυτές χαρακτήρα μεταφορικό:
   α) Και κάμπος οπού γίνηκε το γρινιασμένον όρος.
   β) ανάστησέν το ο Θεός απού τση γης τον πάτο.
   γ) κι απού τον άδη έρχομαι και ζωντανό μ' εφέρα.
8. **Αντιθέσεις:** Όλο το απόσπασμα το διαπερνά σαν κόκκινη κλωστή μια βασική αντίθεση, το πέρασμα από τη δυστυχία στην ευτυχία:
   «Και πούρι όλα τα κλάηματα, τα βάσανα κι η πίκρα,
   όλα χαρές, όλα δροσές σήμερον εγενήκα».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Πώς προετοιμάζει ο ποιητής ψυχολογικά τη Σάρρα για τη συνάντηση;

Απάντηση:

Ο ποιητής προετοιμάζει τη Σάρρα κλιμακωτά. Στην αρχή έχει μια προαίσθηση ότι κάτι καλό θα ακούσει και κάθεται να παρατηρεί το δρόμο. Μ' αυτόν τον τρόπο προετοιμάζεται συναισθηματικά. Κατόπιν, βλέπει τον Σιμπάν να πλησιάζει και καταλαβαίνει ότι έρχεται να της φέρει κάποια καλή είδηση - της λέει άλλωστε και η Ταμάρ. Έτσι λοιπόν η Σάρρα προετοιμάζεται και νοητικά. Τέλος, φτάνει ο Σιμπάν και φέρνει το ευχάριστο μαντάτο.

2η: Πώς κλιμακώνονται οι αντιδράσεις της;

Απάντηση:

Όταν η Σάρρα βλέπει τον Σιμπάν να πλησιάζει από μακριά, νιώθει την αγωνία της να κορυφώνεται. Ήταν άλλωστε προετοιμασμένη να ακούσει κάποια καλά μαντάτα. Όταν ο Σιμπάν έρχεται και λέει τα νέα, η Σάρρα ξεχειλίζει από χαρά και δοξάζει το

Θεό για την ευτυχία που της χάρισε. Μιλά τρυφερά, για το παιδί της και ταυτόχρονα φοβάται μήπως η ψυχή της δεν αντέξει τη μεγάλη χαρά.

3η: Συμμετέχουν ψυχικά οι δούλοι στα γεγονότα;

Απάντηση:

Η συμμετοχή των δούλων στα γεγονότα είναι ολόψυχη. Αυτό γίνεται φανερό στο πώς συμπεριφέρεται και στο πώς μιλούν. Ο Σιμπάν αναγγέλλει με χαρά το ευχάριστο νέο στην Άντα και στη Σάρρα, είναι ενθουσιασμένος και βιάζεται να φτάσει όσο γίνεται πιο γρήγορα. Η Άντα νοιάζεται και αγωνιά, όταν συναντά τον Σιμπάν· όταν όμως μαθαίνει το νέο, νιώθει ανακούφιση. Η Ταμάρ συμπαραστέκεται με αφοσίωση στις δύσκολες στιγμές της Σάρρας. Απ' όλα αυτά φαίνεται ότι οι δούλοι συμμετέχουν ψυχικά στα γεγονότα. Οι χαρακτήρες ακόμη και των δευτερευόντων προσώπων διαγράφονται ολοκληρωμένα από τον ποιητή.

4η: Μπορεί το απόσπασμα του βιβλίου μας να αποτελέσει μια χωριστή σκηνή του δράματος; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Απάντηση:

Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν μπορεί να αποτελέσει μια χωριστή σκηνή του δράματος, για πολλούς λόγους. Συνοπτικά, μια θεατρική σκηνή διακρίνεται για την ενότητα τόπου και χρόνου, σ' αυτήν συμμετέχουν ορισμένα πρόσωπα.

Τα γεγονότα όμως του αποσπάσματος διαδραματίζονται σε δύο διαφορετικούς τόπους, στον τόπο της συνάντησης του Σιμπάν και της Άντας και στο σπίτι της Σάρρας.

Επίσης τα τρία διαφορετικά γεγονότα, οι τρεις συναντήσεις, διαδραματίζονται τρεις διαφορετικές χρονικές στιγμές.

Και τέλος, τα πρόσωπα που συμμετέχουν σε αυτά, συνεχώς αλλάζουν· στην αρχή βλέπουμε δύο δούλους να συζητούν, μετά βλέπουμε τη Σάρρα με την Ταμάρ, στη συνέχεια έρχεται ο Σίμπαν και στο τέλος έρχεται και ο Ισαάκ. Δηλαδή τα πρόσωπα που συμμετέχουν στα γεγονότα αλλάζουν τέσσερις φορές. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει στο θέατρο, όπου σε κάθε σκηνή συμμετέχουν ορισμένα κάθε φορά πρόσωπα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Στο ποίημα κυριαρχεί ένα αίσθημα βαθιάς θρησκευτικότητας. Να εντοπίσετε σε ποιους στίχους εκφράζεται.

2η: Πώς παρουσιάζονται οι δούλοι στο απόσπασμα;

3η: Ποια στοιχεία του ποιήματος μας θυμίζουν δημοτικό τραγούδι;

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Βιτσέντζος Κορνάρος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο Ερωτόκριτος, κορυφαίο έργο της κρητικής λογοτεχνίας είναι ένα αφηγηματικό ποίημα, ένα έμμετρο μυθιστόρημα. Σε πάνω από 10.000 στίχους μιλά για την αγάπη δύο νέων, του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας, για τα βάσανα και τις περιπέτειες που πέρασαν μέχρι να παντρευτούν. Το ποίημα αυτό μιλά για τον πόλεμο και την αγάπη, για τη φιλία.

Ο τόπος που διαδραματίζονται τα γεγονότα είναι τυπικά η αρχαία Αθήνα. Όμως, στην ουσία, περιγράφεται όχι όπως πραγματικά ήταν, αλλά όπως την ήθελε ο ποιητής, σαν τόπος παραμυθένιος, συμβατικός, ανύπαρκτος.

Το ποίημα αποτελείται από πέντε μέρη:

Στο 1ο μέρος βλέπουμε πώς γεννιέται η αγάπη των δύο νέων.

Στο 2ο μέρος πραγματοποιείται η κονταρομαχία που οργανώνει ο Ηρακλής, ο πατέρας της Αρετούσας.

Στο 2ο μέρος συναντιούνται οι δύο ερωτευμένοι νέοι και ανακοινώνουν στο βασιλιά την επιθυμία τους να παντρευτούν. Ο βασιλιάς εξοργισμένος εξορίζει το νέο. Θέλει να παντρέψει την κόρη του με τον πρίγκιπα του Βυζαντίου, όμως αυτή αρνείται και γι' αυτό την κλείνει στη φυλακή.

Πόλεμος ξεσπά ανάμεσα στον Ηρακλή και στον βασιλιά των Βλάχων. Τότε ο Ερωτόκριτος, μεταμφιεσμένος σε Σαρακηνό, σώζει τον Ηρακλή.

Στο 5ο μέρος ο Ηρακλής χαρίζει το μισό του βασίλειο στον άγνωστο σωτήρα του· όμως αυτός δε δέχεται και ζητά σε γάμο την Αρετούσα. Ο βασιλιάς δέχεται, όμως η νέα αρνείται μέχρι τη στιγμή που μαθαίνει ότι ο άγνωστος δεν είναι άλλος από τον Ερωτόκριτο.

α) [Μονομαχία Κρητικού και Καραμανίτη] (Β μέρος, στίχοι 1047 - 1150)

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Οι κονταρομαχίες συνδέονται με το ιπποτικό πνεύμα, που ήταν ακόμη ζωντανό στη δυτική Ευρώπη κατά την περίοδο της Αναγέννησης. Κάτω από την επίδραση αυτού του πνεύματος, είναι φυσικό που βλέπουμε να γίνονται συχνά στον Ερωτόκριτο κονταρομαχίες και μονομαχίες.

Την συγκεκριμένη στιγμή η κατάσταση έχει ως εξής. Ο Ηρακλής, ο πατέρας της Αρετούσας, για να διασκεδάσει την κόρη του, διοργανώνει αγώνα κονταρομαχίας (γιόστρα). Στη διάρκεια αυτών των αγώνων οι έφιπποι νέοι προσπαθούσαν να ρίξουν από το άλογό του τον αντίπαλο χτυπώντας τον μ' ένα μακρύ κοντάρι, που δεν είχε στην άκρη αιχμή! Στους αγώνες πήραν μέρος πολλοί νέοι με βασιλική καταγωγή. Ανάμεσά τους ήταν ο Σπιθόλιοντας, από την Καραμανία της Μικράς Ασίας, και ο Χαρίδημος, από την Κρήτη. Οι δύο νέοι μισούνται, γι' αυτό ζητούν από το βασιλιά να μονομαχήσουν με τα σπαθιά τους μέχρι θανάτου. Αυτή τη σκηνή περιγράφει εδώ ο ποιητής.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Αρχίζει η μονομαχία, ένας αγώνας μέχρι θανάτου. Ο Καραμανίτης είναι πιο δυνατός, αλλά ο Κρητικός είναι περισσότερο τεχνίτης. Καταφέρνει να αποκρούει με το σπαθί και την ασπίδα του τα χτυπήματα του Καραμανίτη. Ο Χαρίδημος έχει υπομονή και γνώση, ξέρει να κάνει μελετημένες κινήσεις και τα χτυπήματά του δεν πηγαίνουν χαμένα. Καταφέρνει να τραυματίσει τον Σπιθόλιοντα δυο φορές, μια στο πόδι ελαφρά και μια στο στήθος σοβαρότερα. Εξαγριωμένος τότε ο Καραμανίτης επιτίθεται στον Κρητικό μ' όλες τους τις δυνάμεις. Προσπαθεί να τον χτυπήσει στο κεφάλι, όμως αυτός σηκώνει την ασπίδα, η οποία κόβεται στα δύο και το χέρι του Χαρίδημου τραυματίζεται. Στη συνέχεια η σύγκρουση γίνεται σώμα με σώμα. Ο Κρητικός καταφεύγει σε τέχνασμα: προσποιείται ότι θα χτυπήσει τον αντίπαλό τους στα πόδια, αυτός χαμηλώνει τα όπλα για να προφυλαχτεί και τότε ο Χαρίδημος, με μια γρήγορη κίνηση, βυθίζει το ξίφος στο λαιμό του Καραμανίτη.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. οπού: όποιος.
2. ζάλο: βήμα.
3. ανίμενε: περίμενε.
4. ανάδια του: αντίκρυ του, απέναντί του.
5. διχωστάς: δίχως, χωρίς.
6. παραθεσμιά: καθυστέρηση, χρονοτριβή, αναβολή.
7. σκουτάρια: ασπίδες.
8. μαλιά: μάχη, πόλεμος, τσακωμός.
9. όντε: όταν.
10. αράσσει: ορμά.
11. πλιας τέχνης και πλιας μαστοριάς: περισσότερης τέχνης και μαστοριάς.
12. συντηρά: παρατηρεί προσεκτικά.
13. ξαμώνει: σημαδεύει.
14. εξώφευγε τσι κοπανιές: ξέφευγε τα χτυπήματα.
15. γιαγέρνει: γυρίζει, επιστρέφει.
16. πρίχου: προτού.
17. έτονα: τέτοια.
18. αδοντιά: δοντιά.
19. διάφορον: κέρδος, όφελος.
20. το μερί: ο μηρός.
21. δαμάκι: λιγάκι.
22. πούρι: βέβαια, όμως.
23. έτοιας λογής μανίζει: έτσι οργίζεται.
24. σ' τσ' ανεμικές του Γεναριού: στις θύελλες του Γενάρη.
25. εθώρει: έβλεπε, θωρούσε.
26. γδικιωθεί: να εκδικηθεί.
27. μουγκαλισματιάν: μουγκρητό.
28. πατάρι: εξέδρα.
29. εξάμωσε: είχε σκοπό.
30. εβλέπησε: προφύλαξε.
31. μόδο: τρόπο.
32. βουλήν: απόφαση, σκέψη.
33. ήμπωθε: έσπρωξε, απώθησε.

34. χάμαι: χάμω.
35. μουλώνει: χαμηλώνει.
36. να κατατάξει: να ησυχάσει.
37. γρυλώνει: γουρλώνει (τα μάτια).
38. κλάημ' αναδακρυώνει: κλαίει με δάκρυα.
39. και μουγκρισμόν ομάδι: μαζί με μουγκρητό.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το ιπποτικό πνεύμα: Στο ποίημα είναι διάχυτο το ιπποτικό πνεύμα, γεγονός που δείχνει επίδραση από τη Δυτική Ευρώπη. Πράγματι, ο ποιητής έχει επηρεαστεί από το πνεύμα των ιπποτών, γι αυτό κεντρική θέση στο έργο έχουν οι πράξεις ανδρείας και γενναιότητας, η παλικαριά. Αυτή είναι που κερδίζει το θαυμασμό των θεατών. Γι' αυτό οι αντίπαλοι παρομοιάζονται με λιοντάρια.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: (στίχοι 1-30): Αρχίζει η μονομαχία: Οι δύο νέοι πολεμούν σαν λιοντάρια, ο Καραμανίτης είναι πιο δυνατός, ενώ ο Κρητικός στηρίζεται στην τεχνική του.

2η ενότητα: (στίχοι 31-53): Η τεχνική του Κρητικού: Χάρη στην υπομονή του και τα μελετημένα χτυπήματα, ο Κρητικός τραυματίζει τον Σπιθόλιοντα στο πόδι και στο στήθος.

3η ενότητα: (στίχοι 53-82): Η αντεπίθεση του Καραμανίτη: Ο Καραμανίτης αντεπιτίθεται, κόβει στα δύο την ασπίδα του Κρητικού και τον τραυματίζει στο χέρι.

4η ενότητα: (στίχοι 83-104): Το τέχνασμα και η νίκη του Κρητικού: Ο Κρητικός προσποιείται ότι θα χτυπήσει τον αντίπαλο στα πόδια, αλλά τελικά του βυθίζει το ξίφος στο λαιμό, σκοτώνοντάς τον.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αφήγηση:** ο ποιητής αφηγείται τη μονομαχία των δύο παλικαριών.
2. **Εικόνες:** το απόσπασμα είναι γεμάτο με ολοζώντανες εικόνες.
3. **Παρομοιώσεις:** Οι παρομοιώσεις είναι δύο ειδών: μικρές (π.χ. ωσάν αϊτός) και μεγάλες, οι οποίες θυμίζουν το γράψιμο του Ομήρου: α) Σα δυο λοντάρια.... τούτο οι

δυο (στ. 9-14) και β) Μηδέ ποτέ το πέλαγος... σαν ήκαμε ο Σπιθιόλιοντας (στ. 57-61).

4. **Αντιθέσεις:** σύρνεται πίσω, πηαίνει ομπρός, ζερβά δεξά γιαγέρνει να κρούγει και να φεύγει.
5. **Γλώσσα:** Ο Σεφέρης έγραψε για τον Ερωτόκριτο ότι έχει την «τελειότερα οργανωμένη γλώσσα που άκουσε ο μεσαιωνικός και ο νεότερος ελληνισμός».
6. **Στίχος:** Ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος.
7. **Ομοιοκαταληξία:** ζευγαρωτή.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο αγώνας αρχίζει με μια παρομοίωση: ποιος είναι ο ρόλος της μέσα στο απόσπασμα;

Απάντηση:

Η παρομοίωση βρίσκεται στους στίχους 9-14. Με αυτήν ο ποιητής θέλει να τονίσει, από τη μια μεριά, τη δύναμη και το πάθος των δύο μονομάχων. Κι από την άλλη, θέλει να τονώσει το ενδιαφέρον των αναγνωστών.

2η Να βρείτε τις παρομοιώσεις που αναφέρονται στον Καραμανίτη· ποιο ιδιαίτερο γνώρισμα παρουσιάζουν και γιατί;

Απάντηση:

Οι παρομοιώσεις αυτές είναι: ωσάν λιοντάρι, δράκοντας μοιάζει, σαν το θεριό, ήπεσε κάτω το θεριό (μεταφορά). Όλες παρομοιάζουν τον Καραμανίτη με άγριο θηρίο. Ο ποιητής θέλει να δείξει τη δύναμή του και ταυτόχρονα να τον παρουσιάσει «άγριο», χωρίς τέχνη, χωρίς μυαλό. Γι' αυτό άλλωστε είναι καταδικασμένος να χάσει τη μάχη.

3η Ποιες είναι οι ιδιότητες που αντιπαραβάλλονται μέσα στο απόσπασμα και σε ποια δίνει τη νίκη ο ποιητής.

Απάντηση:

Οι ιδιότητες αυτές είναι η δύναμη και η τέχνη. Ο Καραμανίτης έχει μεγαλύτερη δύναμη, ενώ ο Κρητικός έχει περισσότερη τέχνη, περισσότερο μυαλό.

«Πολλά μεγάλη δύναμην έχει ο Καραμανίτης
πλιας τέχνης και πλιας μαστοριάς είναι το παιδί της Κρήτης».

Στο τέλος η τέχνη, το πνεύμα, θα νικήσει την δύναμη, δηλαδή την ύλη.

4η Με τη μονομαχία αυτή μπορούμε να πούμε ότι ο ποιητής εκφράζει έμμεσα τα προσωπικά του αισθήματα; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας.

Απάντηση:

Ο ποιητής εκφράζει τα προσωπικά του συναισθήματα, αφού είναι φανερό ότι υποστηρίζει τον Κρητικό. Στη σύγκρουση του Κρητικού με τον Καραμανίτη κρύβεται η σύγκρουση της Κρήτης με την Τουρκιά. Ο Κρητικός παρουσιάζεται «σαν αϊτός», είναι γρήγορος «σαν αστραπή», στα άρματα «τεχνίτης» και υπερέχει στο μυαλό. Χαρακτηρίζεται γιος «παινεμένος», «τιμημένη χέρα» κλπ. Αντίθετα για τον Καραμανίτη δεν βρίσκεται στον ποιητή ούτε μια λέξη συμπάθειας. Ο θάνατός του λες και του δίνει χαρά: «επήγε η άγρια του ψυχή στο μαυρισμένον Άδη». Ακόμα και οι θεατές χαίρονται, όταν βλέπουν να τρέχει το αίμα του: «αρχίσασι κι εχαίρουντας εκείνοι οι πολλοί οπού τρέμα».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Με ποιες παρομοιώσεις δίνονται τα χαρακτηριστικά των δύο αγωνιζομένων;

2η Η μονομαχία των δύο αντρών ποιες ανάλογες σκηνές σας θυμίζει;

3η Τι συμβολίζει η νίκη του Κρητικού Χαρίδημου;

β) [Ήρθεν η ώρα κι ο καιρός]

Βιτσέντζος Κορνάρος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα είναι από το Ε μέρος του έργου. Ο Ερωτόκριτος υποβάλλει την Αρετούσα σε μια τελευταία δοκιμασία, πριν της αποκαλύψει ποιος είναι.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η μέρα της αναγνώρισης των δύο νέων έφτασε. Είναι μια μέρα ξεχωριστή, ολόχαρη, η φύση ξεφαντώνει, όλα τα στοιχεία της, τα φυτά και τα ζώα, μοιάζουν να συμμετέχουν σε ένα πανηγύρι χαράς. Στο μεταξύ, στη φυλακή που βρίσκεται η Αρετούσα, δύο πουλιά μπαίνουν, πετούν πάνω από το κεφάλι της και φεύγουν. Η νένα της, η Φροσύνη, το θεωρεί αυτό ως σημάδι γάμου. Συμβουλεύει την Αρετούσα να σταματήσει να περιμένει τον Ερωτόκριτο και να κάνει αυτό που θέλει ο πατέρας της, δηλαδή να παντρευτεί τον ξένο που γλίτωσε τη χώρα από τους εχθρούς.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. χώνω: κρύβω.
2. εγρικάτο: ακουγόταν.
3. έσμιξες: συναντήσεις.
4. νέφαλα: σύννεφα.
5. πρικαμένο: πικραμένο.
6. νένα: τροφός, βάγια.
7. γυναίκα του καιρού της: ηλικιωμένη.
8. ομάδι: μαζί.
9. το πιάνω: το θεωρώ.
10. ανιμένω: περιμένω.
11. κύρης: πατέρας.
12. στα θέλει: σ' αυτά που θέλει.

13. θεληματέψεις: να υπακούσεις.
14. ανημπόρετα: αδύνατα.
15. ανέ διαβού: κι αν περάσουν.
16. σκόλασε: βγάλε, διώξε.
17. σκόλασε το λογισμό τον έχεις: άλλαξε μυαλά.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. **Ύμνος στην ομορφιά της φύσης (στίχοι: 3-24):** Η φύση περιγράφεται από τον ποιητή με κάθε λεπτομέρεια. Είναι ένα πραγματικό πανηγύρι, που μας γεμίζει με αισθήματα χαράς, ευφορίας, αγαλλίασης και αισιοδοξίας. Η φύση συμμετέχει στη χαρά των δύο νέων και, κατά κάποιο τρόπο, την προαναγγέλλει. Σήμερα θα συναντηθούν ο Ερωτόκριτος και η Αρετούσα.
2. **Η σύγκρουση λογικής και συναισθήματος:** Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία καθοδηγούνται περισσότερο από τη λογική, ενώ οι νεότεροι από το συναίσθημα. Η λογική υπαγορεύει την υποταγή στην ανάγκη, ενώ το συναίσθημα δε συμβιβάζεται. Η Αρετούσα, όπως άλλωστε γενικά η νεολαία, υπακούει στο πάθος και δε συμβιβάζεται.
3. **Τα μαγικά σημάδια:** Το πέταγμα των πουλιών πάνω από το κεφάλι της Αρετούσας είναι, κατά την άποψη της Φροσύνης, σημάδι γάμου. Αυτό μας θυμίζει αρχαίες δοξασίες, σύμφωνα με τις οποίες στη φύση βρίσκουμε σημάδια που φανερώνουν το μέλλον. Σήμερα η πρόοδος της επιστήμης μας έχει απαλλάξει από αυτές τις αντιλήψεις.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Εδώ υπάρχουν δύο ενότητες:

1η ενότητα: (στίχοι 1-24): Η φύση ξεφαντώνει: Στο ξεφάντωμα συμμετέχουν όλα τα φυσικά στοιχεία, τα πουλιά και τα φυτά.

2η ενότητα: (στίχοι 25-52): Το πέταγμα των πουλιών και οι συμβουλές της Φροσύνης: Δύο πουλιά πετούν πάνω από το κεφάλι της Αρετούσας. Η Φροσύνη την συμβουλεύει να παντρευτεί τον ξένο.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Στην πρώτη ενότητα κυριαρχεί μια υπέροχη **περιγραφή της φύσης,** ενώ στη δεύτερη η **αφήγηση.**

2. **Αντίθεση:** υπάρχει αντίθεση ανάμεσα στην ομορφιά της φύσης, από τη μια μεριά, και τη σκοτεινή φυλακή, από την άλλη.

3. **Προσωποποίηση:** Όλα τα στοιχεία της φύσης εμφανίζονται προσωποποιημένα, έχουν ιδιότητες που ταιριάζουν σε ζωντανά όντα, σε ανθρώπους. Αυτό φαίνεται από τα παρακάτω αποσπάσματα.

α) εφάνη ολόχαρη η αυγή.
β) από τσ' αγκάλες τ' ουρανού.
γ) γλυκύς βορράς εφύσα.
δ) η θάλασσα εκοιμάτο.
ε) ολόχαρη και λαμπυρή η μέρα ξημερώνει.
στ) εγέλαν η ανατολή.
ζ) η δύση καμαρώνει.
η) ο ήλιος τες ακτίνες του... στολίζει.
θ) το πικραμένο αηδόνι.
ι) αμέ πετά πασίχαρο.
ια) γελούν τση χώρας τα στενά.
ιβ) οι στράτες καμαρώνουν.

4. **Εικόνες:** Όλο το απόσπασμα, από το στίχο 3 έως το στίχο 24, είναι γεμάτο με εικόνες χαράς, παρμένες από τη φύση.

5. **Στίχος:** ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος.

6. **Ομοιοκαταληξία:** ζευγαρωτή.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η **Μετά από το απόσπασμα που διαβάσατε θα ακολουθήσει η αναγνώριση του Ερωτόκριτου από την Αρετούσα. Πώς ετοιμάζεται το γεγονός αυτό στους στίχους 3-30;**

Απάντηση:

Το γεγονός της αναγνώρισης προετοιμάζεται με διάφορους τρόπους: α) Από τα λόγια του ποιητή στους δύο πρώτους στίχους. β) Η φύση με το ξεφάντωμά της συμμετέχει και προαναγγέλει το χαρμόσυνο γεγονός. γ) Τα πουλιά που πέταξαν πάνω από το

κεφάλι της Αρετούσας είναι σημάδι χαράς, σημάδι γάμου.

2η Το απόσπασμα χωρίζεται βασικά σε δύο μέρη. Στο πρώτο κυριαρχεί ένα αίσθημα αισιοδοξίας και ευφορίας. Να το παρακολουθήσετε στη διαδοχή των εικόνων της φύσης και να επισημάνετε πώς διοχετεύεται σ' αυτές.

Απάντηση:

Η ομορφιά και η ευφορία που υπάρχει στη φύση γεμίζει κι εμάς με ένα αίσθημα χαράς και αισιοδοξίας. Το βοριαδάκι φυσούσε γλυκά, οι ακρογιαλιές έλαμπαν, η θάλασσα ησύχαζε, η ανατολή γελούσε, η δύση καμάρωνε, ο ήλιος στόλιζε τις ακτίνες του, τα πουλιά γλυκοκελαηδούσαν και φιλιόντουσαν, τα σύννεφα έλαμπαν, το αηδόνι πετούσε πασίχαρο, τα στενά της χώρας γελούσαν. Όλες αυτές οι εικόνες είναι εικόνες χαράς και μας γεμίζουν με ένα αίσθημα ευφορίας και αισιοδοξίας.

3η Οι συμβουλές της Φροσύνης τι αισθήματα εκφράζουν;

Απάντηση:

Η Φροσύνη ενδιαφέρεται για την Αρετούσα και φροντίζει γι' αυτήν. Θέλοντας να τη βοηθήσει, την προτρέπει να παντρευτεί τον ξένο. Όσα συμβουλεύει την Αρετούσα να κάνει, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η φωνή της λογικής. Σαν ώριμη γυναίκα, ζητά από την Αρετούσα να υποταχτεί στις επιθυμίες του πατέρα της και να μην περιμένει πια τον Ερωτόκριτο. Υποκινείται από το αίσθημα της αγάπης.

4η Στο δεύτερο μέρος επίκεντρο είναι η νένα. Να βρείτε ποιες λαϊκές αντιλήψεις υπολανθάνουν στα λόγια της.

Απάντηση:

Οι λαϊκές αντιλήψεις που κρύβονται στα λόγια της νένας είναι οι εξής:

α) Η αντίληψη ότι ο άνθρωπος μπορεί να μαντεύει το μέλλον παρατηρώντας τα φυσικά φαινόμενα και σημάδια. Πάνω σ' αυτήν την αντίληψη είχε αναπτυχθεί ήδη από την αρχαιότητα η μαντική τέχνη.

β) Η αντίληψη ότι το σημαντικότερο γεγονός για μια νέα κοπέλα είναι ο γάμος.

γ) Η αντίληψη ότι τα παιδιά πρέπει να υποτάσσονται στις επιθυμίες των γονιών τους. Η άποψη αυτή είναι πατριαρχική.

δ) Η αντίληψη ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να επιδιώκει να πετύχει πράγματα ακατόρθωτα, αλλά να περιορίζεται σ' αυτά που έχει και είναι εύκολο να πετύχει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποιο μέρος του «Ερωτόκριτου» ανήκει το εξετζόμενο απόσπασμα;

2η Στους στίχους 3-24 ο ποιητής περιγράφει τη Φύση.

α) Σε ποια χρονική στιγμή την περιγράφει και ποια εκφραστικά μέσα χρησιμοποιεί.

β) Γιατί επεκτείνεται ο ποιητής σε τόσο λεπτομερειακή περιγραφή της Φύσης;

3η Πώς ερμηνεύει η νένα το πέταγμα των πουλιών μέσα στη φυλακή; Ποιες απόψεις της εποχής εκφράζει;

4η Με ποια επιχείρηματα προσπαθεί η νένα να πείσει την Αρετούσα να δεχτεί το γάμο με τον ξένο σωστήρα της πατρίδας της;

5η Δίπλα σε κάθε φράση βάλτε ένα Σ, αν το περιεχόμενο της είναι σωστό ή Λ, αν είναι λανθασμένο.

α) Οι δύο πρώτοι στίχοι προετοιμάζουν την αποκάλυψη της ταυτότητας του Ερωτόκριτου.

β) Η νένα γνωρίζει ότι ο ξένος είναι ο Ερωτόκριτος.

γ) Η αισιόδοξη περιγραφής της Φύσης προαναγγέλλει την επικείμενη ευτυχία των ηρώων.

δ) Η νένα εκφράζει πρωτοποριακές για την εποχή απόψεις.

στ) Το έργο «Ερωτόκριτος» είναι τραγωδία.

Τρίτη Περίοδος (1669 – 1830)

- Λαϊκές αφηγήσεις
- Άνθη Ευλαβείας
- Εκκλησιαστική Ρητορική
- Νεοελληνικός Διαφωτισμός
- Πρόδρομοι
- Απομνημονεύματα

ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η Διήγησις του Αλεξάνδρου του Μακεδόνος είναι έμμετρη διασκευή, που έγινε το 1388, σε αρχαία γλώσσα του ελληνιστικού μυθιστορήματος του Ψευδο-Καλλισθένη. Το 1529 ακολούθησε μια πεζή διασκευή στη δημοτική της έμμετρης παραλλαγής. Και τέλος, το 1680 κυκλοφόρησε μια τρίτη πεζή διασκευή της Φυλλάδας του Μεγαλέξανδρου, που είναι και η τελευταία. Χαρακτηριστικά της στοιχεία είναι το δημοτικότερο ύφος και η γλώσσα. Κυκλοφόρησε σε φτηνές λαϊκές εκδόσεις ως τις μέρες μας και έγινε εξαιρετικά αγαπητό λαϊκό ανάγνωσμα. Αναφέρεται στις πιο αξιοθαύμαστες διηγήσεις γύρω από τη ζωή του Αλεξάνδρου και στα κατορθώματά του, τα οποία προέρχονται από τον κόσμο του μύθου. Το αποτέλεσμα λοιπόν είναι ο Αλέξανδρος της φυλλάδας να μην έχει καμιά σχέση με τον πραγματικό Αλέξανδρο της ιστορίας. Είναι περισσότερο ένα πρόσωπο του μύθου, όπως ακριβώς τον ζωντάνεψε ο λαός στην πλούσια φαντασία του.

Περί των τόπων του σκότους

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Αλέξανδρος και ο στρατός του κατεβαίνουν στους τόπους του σκότους. Αρχικά βγαίνει από τη γη των Μακάρων και συναντά ένα φαράγγι, όπου δίνει εντολή να φτιάξουν γεφύρι, για να περάσει ο στρατός του. Μετά από μερικές μέρες φτάνουν στη σκοτεινή γη και πάνω σε θηλυκά άλογα προχώρησαν και πήραν χώμα. Όταν βγήκαν στο φως, είδαν ότι το χώμα αυτό ήταν χρυσάφι. Στη συνέχεια συνάντησαν τους αλογανθρώπους, που ήταν μισοί άνθρωποι και μισοί άλογα. 1200 σκότωσαν, ενώ οι 6.000 αιχμάλωτοι ψόφησαν, όταν βγήκαν στο φως. Ύστερα έφτασαν στην Ηλιούπολη, όπου ο Αλέξανδρος έμαθε τα σχετικά με το θάνατό του. Στη συνέχεια συνάντησαν ανθρώπους με ένα πόδι και ουρά προβάτου, οι οποίοι είχαν νόστιμο κρέας, στο σώμα τους υπήρχαν πολύτιμες πέτρες και το δέρμα τους ήταν πολύ σκληρό.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. όντας: όταν.
2. η γη των Μακάρων: Η Ηλύσια, όπου, σύμφωνα με τον Όμηρο, ζούσαν τα παιδιά των θεών και των ηρώων.
3. πας εις: ο καθένας.
4. τον θεόν: ο Αλέξανδρος εμφανίζεται να πιστεύει σε ένα θεό.
5. αι αναράιδες: οι νεράιδες.
6. Ηλιούπολις: αρχαία πόλη της Αιγύπτου.
7. πετζί: πετσί.
8. ο πάρδος: η λεοπάρδαλη.
9. ζαγάρια: κυνηγετικά σκυλιά.
10. σκάφος: κουφάρι.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η βασική ιδέα του αποσπάσματος: Είναι η μεγάλη δύναμη του Αλεξάνδρου, ο οποίος στη λαϊκή φαντασία παίρνει υπερφυσικές διαστάσεις. Είναι δύναμη υλική, πνευματική και ψυχική. Νικά όλους τους αντιπάλους, βρίσκει πάντα διέξοδο απ' όλες τις δυσκολίες, χάρη στο μυαλό του, και τέλος, συγχωρεί τους αντιπάλους του δείχνοντας έτσι γενναιοψυχία.

2. «Ο άνθρωπος από την γλώσσαν του χάνει το κεφάλι του»: (Γνωμικό). Ο άνθρωπος που δεν προσέχει τι λέει, αργά ή γρήγορα θα πληρώσει την αμυαλιά του. Γιατί ο φαφλατάς και πολυλογάς συνήθως χάνει κάθε αίσθηση του μέτρου και λέει πολλές ανοησίες που σύντομα θα του δημιουργήσουν προβλήματα.

3. Το χρυσάφι και οι πολύτιμοι λίθοι: Το χρυσάφι και οι πολύτιμοι λίθοι με την αμύθητη αξία επιδρούσαν πάνω στους απλοϊκούς αναγνώστες, για τους οποίους προοριζόταν το βιβλίο. Η φυλλάδα ήταν ένα λαϊκό ανάγνωσμα και απευθυνόταν σε ανθρώπους φτωχούς και αγράμματους. Όσα άκουγαν για τα αμύθητα πλούτη του Αλεξάνδρου, τους ενεργοποιούσαν τη φαντασία και τους έκαναν να ονειροπολούν. Όλα αυτά τα στοιχεία, μαζί με ορισμένα άλλα, είναι απλώς στοιχεία παραμυθικά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Οι ενότητες εδώ είναι οκτώ:

1η ενότητα: Μετά ημέρες δέκα... γης των Μακάρων: ο Αλέξανδρος βγαίνει από τη γη των Μακάρων.

2η ενότητα: Ύστερον δε... επήραν περισσόν: Η κάθοδος στη σκοτεινή γη.

3η ενότητα: Και απ' αυτού... τον κόπον τον πολύν: Η πρώτη μαγική λίμνη, το ζωντάνεμα των ψαριών.

4η ενότητα: Και απ' αυτού... ωσαν φανάρι: Η δεύτερη μαγική λίμνη, το ψάρι με την πέτρα.

5η ενότητα: Και απ' εκεί... την σήμερον: Η τρίτη λίμνη, οι όμορφες γυναίκες.

6η ενότητα: Και απ' αυτού... απόθανον όλοι: Οι αλογάνθρωποι και ο θάνατός τους.

7η ενότητα: Μετά δε... ελυπήθη πολλά: Ο Αλέξανδρος στην Ηλιούπολη.

8η ενότητα: Και απ' αυτού... πετεινά και τετράποδα: Οι μονοπόδαροι άνθρωποι.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Σίγουρα η Φυλλάδα δε συναγωνίζεται τα καλύτερα λογοτεχνικά έργα, όμως έχει πολλά στοιχεία που κάνουν το διάβασμα της ευχάριστο. Αυτά είναι η **λαϊκή γλώσσα, το υπερφυσικό στοιχείο** -που είναι παρμένο από τον κόσμο των παραμυθιών- καθώς και η **συγχώνευση των μύθων** διαφόρων λαών.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να συσχετίσετε τα μυθολογικά στοιχεία του αποσπάσματος με γνωστούς σας μύθους.

Απάντηση:

α) Το επεισόδιο του Αλέξανδρου και του ψαριού μας θυμίζει τη σύγκρουση του Αγίου Γεωργίου με το δράκο.

β) Το πολύτιμο πετράδι που βρέθηκε στην κοιλιά του ψαριού φέρνει στο μυαλό μας έναν ανάλογο μύθο που αναφέρει ο Ηρόδοτος σε σχέση με τον Πολυκράτη.

γ) Οι γυναίκες που τραγουδούσαν μαγευτικά μας παραπέμπουν στις Ομηρικές Σειρήνες.

δ) Οι αλογάνθρωποι μας θυμίζουν, φυσικά, τους κενταύρους, οι οποίοι είχαν έρθει σε σύγκρουση με τον Ηρακλή.

Όλα αυτά τα στοιχεία είναι παρμένα από τον κόσμο του παραμυθιού.

2η Στη φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου συναντούμε μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της λαϊκής αφήγησης. Να τα επισημάνετε.

Απάντηση:

Τα στοιχεία που συνδέουν τη φυλλάδα με άλλα παρόμοια κείμενα είναι τα εξής:

α) Οι σκηνές εναλλάσσονται γρήγορα, για να μην κουράζουν.

β) Ο πρωταγωνιστής παρουσιάζεται να έχει υπερφυσικές διαστάσεις και να πραγματοποιεί δύσκολους άθλους. Όπως και στα παραμύθια, ο καλός ήρωας παρουσιάζεται να νικάει πάντα τους κακούς.

γ) Η γλώσσα είναι λαϊκή, διανθισμένη με στοιχεία αρχαία και εκκλησιαστικά. Η σύνταξη είναι απλή (γίνεται με το «και»).

δ) Υπάρχουν πολλά στοιχεία παρμένα από τον κόσμο των παραμυθιών και των αρχαίων μύθων: το χώμα που ήταν χρυσάφι, τα πουλιά με το ανθρώπινο πρόσωπο και την φωνή, τα ψάρια που ζωντάνεψαν, η σύγκρουση με το μεγάλο ψάρι, που είχε την πέτρα, οι γυναίκες με το μαγευτικό τραγούδι, οι αλογάνθρωποι, οι μονοπόδαροι άνθρωποι, που είχαν ουρά προβάτου. Όλα αυτά τα στοιχεία είναι παραμυθικά, δηλαδή συναντιούνται στον κόσμο των μύθων και των παραμυθιών. Από τα παραμύθια επηρεάστηκε και ο συγγραφέας της Φυλλάδας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η αναφορά μυθολογικών στοιχείων στο απόσπασμα που διαβάσατε;

2η Ποιο ιστορικό στοιχείο εντοπίζετε στο απόσπασμα;

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΓΑΛΑΞΙΔΙΟΥ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Παράλληλα με την ιστοριογραφία, στο Βυζάντιο είχε αναπτυχθεί και η χρονογραφία. Τα χαρακτηριστικά της ήταν τα εξής:

α) Ο χρονογράφος προσπαθούσε να παρουσιάσει συνοπτικά την παγκόσμια ιστορία, συνήθως από τότε που ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο β) Άλλες φορές πάλι παρουσίαζε την ιστορία ενός μόνο τύπου γ) Στο κείμενο συμπεριλαμβάνονταν και φανταστικές διηγήσεις, που μπορούσαν να κινήσουν το ενδιαφέρον των απλών ανθρώπων. δ) Η γλώσσα του κειμένου ήταν απλή. ε) Απευθυνόταν στους απλούς ανθρώπους, συνήθως αγράμματους, και ήταν πολύ δημοφιλή λαϊκά αναγνώσματα.

Κάτι ανάλογο με τις βυζαντινές χρονογραφίες είναι και τα Χρονικά που συναντούμε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Έχουν σημασία ιστορική, αφού μιλούν για σημαντικά γεγονότα, αλλά και λογοτεχνική. Το Χρονικό του Γαλαξιδιού το έγραψε κάποιος Ευθύμιος, ιερομόναχος από τη Μονή του Σωτήρος, κοντά στο Γαλαξίδι. Το χειρόγραφο βρέθηκε στα ερείπια του μοναστηριού του στα μέσα του 19ου αιώνα. Γράφτηκε κατά το 1703 και μιλάει για την ιστορία του Γαλαξιδιού από το 10ο αιώνα μέχρι την καταστροφή του από πειρατές το 1600 και την επανίδρυσή του το 1670.

[Η καταστροφή του Γαλαξιδιού]
1660 μ.Χ.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο κουρσάρος Ντουρατζίμπεης εξουσιάζει με την άδεια του Σουλτάνου («με φερμάνι») τον κόλπο του Γαλαξιδιού. Τα πλοία πρέπει να δείχνουν την υποταγή τους «με σινιάλο και κανονιές». Όταν όμως δύο πλοία δεν χαιρέτησαν, ο κουρσάρος ζήτησε από την πόλη τρεις χιλιάδες βενέτικα. Οι κάτοικοι αρνήθηκαν και ο απεσταλμένος τους, ο καπετάν Θοδωρής Μπαρμπαδήμος, κατάφερε να γλυτώσει από τα χέρια του. Τότε ο Ντουρατζίμπεης κανονιοβολεί την πόλη, αλλά οι κάτοικοι με τα κανόνια τους τον τρέπουν σε φυγή.

Ένα μήνα αργότερα, την Κυριακή του Πάσχα, ο κουρσάρος επιστρέφει και πραγματοποιεί μεγάλη σφαγή. Για να γλυτώσουν, οι επιζώντες κάτοικοι της πόλης κατέφυγαν στα βουνά, όπου έμειναν δεκατρία χρόνια. Εκεί είδαν τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, ο οποίος τους πληροφόρησε ότι ο κουρσάρος δε ζει πια και τους συμβούλεψε να γυρίσουν στην πόλη τους. Έτσι ξαναχτίστηκε το Γαλαξίδι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Έπακτος: η Ναύπακτος.
2. αυθεντεία: διοίκηση.
3. του κόρφου: του κόλπου.
4. με φερμάνι βασιλικό: με άδεια του Σουλτάνου.
5. γαλιότα: τύπος πλοίου με πανιά.
6. αποκρισάρης: απεσταλμένος.
7. αφρόντε: προσβολή.
8. βενέτικα: εννοείται φλουριά, νομίσματα της Βενετίας.
9. έστοντας: επειδή σκέφτηκε.
10. ντεσκερές: έγγραφο.
11. λάντζα: βάρκα.
12. στανικώς: με τη βία.
13. άσπρο: νόμισμα τούρκικο.
14. παλιομουρτάτη: παλιομωαμεθανέ.
15. τόπι: βλήμα όπλου.
16. τζιμπιχανές: πυριτιδαποθήκη.
17. να γλύσει: να γλιτώσει.
18. πρέζα: λάφυρο.
19. γουν: λοιπόν.
20. όντας: ενώ ήταν.
21. αμάχομαι: πολεμώ.
22. από πρωί σύνταχα: από νωρίς το πρωί.
23. μπλοκάρω: περικυκλώνω.
24. διαυθέντευαν: προστάτευαν.
25. το όρτινο: η διαταγή, η οδηγία.
26. ορμήνεψη: συμβουλή.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η θεία πρόνοια: Η επέμβαση του θεϊκού στοιχειου γίνεται μέσω του Προδρόμου, ο οποίος προτρέπει τους Γαλαξιδιώτες να γυρίσουν πίσω στην πατρίδα τους. Υπάρχει ένα θεϊκό σχέδιο και μια θεϊκή βούληση, ανώτερη απ' τις ανθρώπινες επιθυμίες. Το θεϊκό στοιχείο είναι ανώτερο και από τη δύναμη του Σουλτάνου και του διοικητή του. Ο Ντουρατζίμπεης κατέστρεψε την πόλη, ενώ ο Θεός αποφάσισε να ξαναχτιστεί. Η θεϊκή βούληση γίνεται γνωστή με τρόπο θαυματουργό.

2. Τα πρόσωπα: Από τη μια μεριά, ο Ντουρατζίμπεης εμφανίζεται αλαζονικός, ύπουλος και άγριος. Από την άλλη μεριά, οι Γαλαξιδιώτες υπερήφανοι, γενναίοι και αξιοπρεπείς. Οι πράξεις του Ντουρατζίμπεη μας προκαλούν αποτροπιασμό και οργή, ενώ αισθανόμαστε συμπάθεια για τις συμφορές των Γαλαξιδιωτών και θαυμασμό για το γενναίο τους φρόνημα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το απόσπασμα αποτελείται από τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Εκείνους τους χρόνους... χτυπάτε, μωρέ παιδιά, τους παλιομουρτάρηδες»: Πριν από την καταστροφή.

2η ενότητα: «Αυτά, που αφηγάμαι... και εσκότωσε πέντε κουρσάρους»: Η καταστροφή του Γαλαξιδιού.

3η ενότητα: «Έστοντας και να γίνει... ολοφάνερα»: Η φυγή και η επανίδρυση του Γαλαξιδιού.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Γιατί ο συγγραφέας θεωρεί αναγκαίο να διηγηθεί πώς σκοτώθηκε ο καπετάν Θοδωρής;

Απάντηση:

Ο καπετάν Θοδωρής σκοτώνεται σε ατύχημα και όχι από τους εχθρούς. Ήταν ο κεντρικός ήρωας του αποσπάσματος και ο αναγνώστης θα αισθανόταν αγωνία και θα ήθελε να μάθει τη μοίρα του. Με την αναφορά στο θάνατό του το διήγημα γίνεται πιο

προσιτό, πιο ανθρώπινο, αφού δεν αναφέρεται στη μοίρα ανώνυμων ανθρώπων, αλλά εξυμνεί τις πράξεις συγκεκριμένων, επώνυμων ηρώων. Το επικό και το ηρωικό στοιχείο είναι έντονο. Και η διήγηση αποκτά περισσότερο ενδιαφέρον.

2η Πώς ερμηνεύει ο χρονικογράφος την καταστροφή του Γαλαξιδιού; Τι είδους κριτήρια χρησιμοποιεί;

Απάντηση:

Ο Ευθύμιος, ο ιερομόναχος, πιστεύει ότι ο κουρσάρος έκανε ό,τι έκανε «με ενέργεια του διαβόλου, που πάντα αμάχεται, τους χριστιανούς». Ο πειρατής αυτός «ήτανε ο ίδιος ο Σατανάς, έχοντας μούτρα ανθρώπινα». Δέηση χρειαζόταν για να φύγει «από τη χώρα το δαιμόνιο». Τότε ακούστηκε «μια βροντή από τον κάτου κόσμο» και «τρία δαιμόνια επέσασι στη θάλασσα και επνιγήκασι». Τέτοια ερμηνεία των γεγονότων ήταν πολύ συνηθισμένη στα χρόνια του Μεσαίωνα. Δαίμονες και άγιοι βρισκόντουσαν πίσω από τα σημαντικά αλλά και τα ασήμαντα γεγονότα της κοινωνικής αλλά και της καθημερινής ζωής. Στη διαμάχη υπερφυσικών δυνάμεων αναζητιούνταν, τα αίτια των καταστροφών αλλά και των ευνοϊκών γεγονότων. Τα κριτήρια του χρονικογράφου είναι καθαρά θρησκευτικά, θεολογικά.

3η Αν δεν ξέρετε τίποτα για το συγγραφέα, θα μπορούσατε με βάση το κείμενο να προσδιορίσετε α) την ιδιότητά του και β) το μορφωτικό του επίπεδο; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας και να τις τεκμηριώσετε.

Απάντηση:

Η έντονη θρησκευτικότητα του κειμένου μας οδηγεί στη σκέψη ότι ο συγγραφέας του είναι άνθρωπος θρησκευόμενος. Παντού χρησιμοποιεί θεολογικά κριτήρια, για να ερμηνεύσει τα ιστορικά γεγονότα. Όμως ένας απλός χριστιανός δε θα είχε ούτε τη μόρφωση ούτε και τόσο έντονη θρησκευτικότητα, ώστε να συγγράψει ένα κείμενο σαν κι αυτό. Από την άλλη ξέρουμε πως τα μοναστήρια ήταν για ένα μεγάλο διάστημα πνευματικά κέντρα του Ελληνισμού, αφού έλειπαν τα ανάλογα κοσμικά μορφωτικά ιδρύματα. Στα μοναστήρια υπήρχαν οι πηγές, για να γραφεί ένα χρονικό, και οι μοναχοί είχαν το χρόνο να ασχοληθούν με τη συγγραφή. Όλες αυτές οι σκέψεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας του χρονικού δεν ήταν άλλος από έναν μοναχό.

4η Οι μελετητές αναγνωρίζουν αφηγηματικές ικανότητες στο συγγραφέα μας· μπορείτε να τεκμηριώσετε αυτή την άποψη με βάση το κείμενο;

Απάντηση:

Πράγματι, το κείμενο διακρίνεται για τη ζωντάνια του. Τα εκφραστικά μέσα είναι λιτά, όμως εύστοχα. Οι λέξεις είναι σωστά διαλεγμένες και δεν δημιουργείται η αίσθηση του περιττού, όπως συμβαίνει σε μορφωμένους, υποτίθεται, ανθρώπους που τα κείμενά τους φαίνονται επιτηδευμένα και ψεύτικα. Ιδιαίτερα ζωντανές είναι οι εικόνες του κειμένου. Παράδειγμα αποτελεί η σκηνή της συνάντησης του καπετάν Θοδωρή και του Ντουρατζίμπεη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η τελευταία εικόνα, ο ξορκισμός των δαιμονικών και ο άγιος που περπατά στη θάλασσα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Να βρείτε τις θεματικές ενότητες του αποσπάσματος και να γράψετε σε τι αναφέρεται η καθεμιά.

2η Στο απόσπασμα γίνεται αναφορά σε δύο θαύματα. Να τα εντοπίσετε.

3η Πώς χαρακτηρίζετε τον καπετάν Θοδωρή;

Ανθη Ευλαβειας

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το 1498 ιδρύθηκε στη Βενετία από Έλληνες της εκεί παροικίας, η Ελληνική Αδελφότητα. Αυτή ίδρυσε το ναό του Αγίου Γεωργίου, σχολεία και επιχορήγησε την έκδοση ελληνικών βιβλίων. Στη Βενετία ιδρύθηκε επίσης το 1665 η Φλαγγίνειος Σχολή, όπου σπούδαζαν νέοι από την υπόδουλη Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό. Μαθητές της Σχολής τύπωσαν το 1708 τα «Άνθη της Ευλαβίας», μια συλλογή ποιημάτων στα ελληνικά, στα ιταλικά και στα λατινικά. Τα ποιήματα αυτά είναι αφιερωμένα στην κοίμηση της Θεοτόκου («Εις την Μετάστασιν της Πανάγνου»). Ένα από τα τέσσερα, γραμμένο στα ελληνικά, είναι και το σονέτο του Φραγκίσκου Κολομπή.

Εις την Μετάστασιν της ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Βλέποντας η Γη την Παναγία, η οποία, όταν πέθανε μεταφέρθηκε στον ουρανό πάνω σε χρυσά φτερά Αγγέλων, της φώναξε αναστενάζοντας και με μάτια πικραμένα: «Μαρία, πώς θα μπορέσουμε να ζήσουμε μόνοι, χωρίς εσένα; Στον πόλεμο οι νικητές σέρνουν πίσω από το άρμα τους τους νικημένους. Αφού λοιπόν μας έχεις νικήσει, σαν σκλάβοι σου που είμαστε όλοι οι άνθρωποι, δέσε μας στο άρμα σου και οδήγησέ μας μαζί σου στον ουρανό».

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. η μετάστασις της Πανάγνου: η Κοίμηση της Θεοτόκου.
2. πολεμικός νόμος: πολεμική συνήθεια.
3. ποκειμένους: σκλάβους, αιχμαλώτους.
4. τυχαίνει: συμβαίνει.
5. γλυκιά: γλυκά (εδώ είναι επίρρημα).

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η προσωποποίηση της Γης:** Η Γη εμφανίζεται να έχει ιδιότητες ανθρώπινες. Έτσι παίρνει το λόγο και απευθύνεται στη Παναγία. Αναστενάζει και τα μάτια της είναι «πικραμένα».
2. **Μεταφορά:** «πικραμένα μάτια».
3. **Στίχος:** ιαμβικός εντεκασύλλαβος.
4. **Ομοιοκαταληξία:** Η ομοιοκαταληξία ακολουθεί στο σχήμα:\
αββα-αββα-γδγ-δγδ.
Η ομοιοκαταληξία αυτή ήταν χαρακτηριστική για τα σονέτα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Η παράσταση της Θεοτόκου στο σονέτο του Κολομπή είναι διαφορετική από τις βυζαντινές απεικονίσεις της. Μπορείτε να βρείτε τη διαφορά;

Απάντηση:

Στις βυζαντινές απεικονίσεις της Κοίμησης, η Θεοτόκος παρουσιάζεται νεκρή και γύρω της υπάρχουν άνθρωποι. Άγγελοι παραδίδουν την ψυχή της, που παρουσιάζεται ως μικρό κορίτσι, ντυμένο καλογριά -στο Χριστό. Στο σονέτο του Κολομπή όμως η Παναγία παρουσιάζεται πάνω σε λαμπρό άρμα, να πετά πάνω σε φτερά Αγγέλων, χρυσωμένα. Επίσης παρουσιάζεται να έχει μαζεμένα πάνω της «όλα τα κάλλη». Η εικόνα του Κολομπή δεν έχει τον ασκητισμό και το πνευματικό στοιχείο των βυζαντινών απεικονίσεων. Ο τονισμός του υλικού στοιχείου δείχνει επίδραση της ιταλικής Αναγέννησης και τεχνοτροπίας.

2η Ποιος είναι ο «νόμος» που αναφέρεται στην τρίτη μορφή και ποιοι τον καθιέρωσαν;

Απάντηση:

Ο «νόμος», δηλαδή το πολεμικό έθιμο, δεν είναι άλλο από τους «ρωμαϊκούς θριάμβους». Τον καθιέρωσαν λοιπόν οι Ρωμαίοι στρατηγοί και αυτοκράτορες οι οποίοι, αφού γύριζαν από τις πολεμικές αναμετρήσεις, περνούσαν μέσα από την πόλη σε πομπή και σέρνοντας πίσω από το άρμα τους αιχμαλώτους πολέμου. Η πομπή κατέληγε στο Καπιτώλιο, όπου τελούσαν θυσία.

3η Ποιες επιδράσεις παρατηρείτε στο περιεχόμενο του ποιήματος και πώς τις δικαιολογείτε; Να στηρίξετε την απάντησή σας στις δύο προηγούμενες απαντήσεις.

Απάντηση:

Οι επιδράσεις στο ποίημα είναι δύο ειδών. Καταρχάς, η εικόνα της Κοίμησις της Θεοτόκου φέρνει στο μυαλό μας επιδράσεις από την Ιταλική παράδοση της Αναγέννησης -εδώ είναι χαρακτηριστικός ο τονισμός του υλικού στοιχείου σε βάρος του πνευματικού. Επίσης, η εικόνα του άρματος που σέρνει τους ανθρώπους θυμίζει ρωμαϊκό θρίαμβο, στη διάρκεια του οποίου ο νικητής στρατηγός έσερνε πίσω από το άρμα του τους αιχμαλώτους. Από την Ιταλία και την αρχαία Ρώμη έχει επηρεαστεί ο Κολομπής κι όχι από την ελληνική παράδοση.

4η Ξέρουμε ότι το κύριο νόημα του σονέτου υπάρχει στην τελευταία στροφή: να επισημάνετε στο σονέτο του Φρ. Κολομπή: α) το κύριο νόημά του και β) τον εκφραστικό τρόπο με τον οποίο αποδίδεται.

Απάντηση:

α) Στην τελευταία στροφή ο χριστιανός δηλώνει πως επιθυμεί να μεταφερθεί κι αυτός από τη γη στον ουρανό και να απολαύσει τη μέλλουσα ζωή.

β) Το νόημα αυτό εκφράζεται με μια μεταφορά. Οι άνθρωποι φαντάζονται τον εαυτό τους δεμένους πίσω από το άρμα της Παναγίας, ακριβώς όπως οι αιχμάλωτοι ήταν δεμένοι πίσω από το άρμα του νικητή Ρωμαίου στρατηγού.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζεται η Κοίμηση της Θεοτόκου στο σονέτο;

2η Τι ζητούν η Γη και οι άνθρωποι από την Παναγία;

3η Ποια είναι τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ποίημα ως σονέτο;

ΔΙΔΑΧΑΙ

Ηλίας Μηνιάτης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Ηλίας Μηνιάτης γεννήθηκε το 1669 στο Ληξούρι της Κεφαλληνίας και πέθανε το 1714 σε ηλικία μόλις 45 ετών.

Ο πατέρας του, που ήξερε την αξία της μόρφωσης, φρόντισε να τον στείλει στην Βενετία για να σπουδάσει στο Φλαγγινιανό Ελληνομουσείο. Μόλις αποφοίτησε, στα είκοσί του χρόνια, άρχισε να διδάσκει σαν καθηγητής και να κηρύττει στον ορθόδοξο ναό της ελληνικής παροικίας της Βενετίας.

Αργότερα γύρισε στα Επτάνησα, όπου συνέχισε να διδάσκει και να κηρύττει. Στη συνέχεια ακολουθεί μια περίοδος ταξιδιών και περιοδιών: τον βρίσκουμε στη Βενετία, στην Κωνσταντινούπολη και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Ανέλαβε διπλωματική αποστολή στον αυστριακό αυτοκράτορα και δίδαξε στην Πατριαρχική Ακαδημία.

Φτάνει μέχρι την Πελοπόννησο, η οποία βρισκόταν τότε στα χέρια των Βενετών. Το 1711 γίνεται επίσκοπος Καλαβρύτων και Κερκίνης, όμως μετά από λίγο πεθαίνει.

Το έργο του

Το συγγραφικό έργο του Μηνιάτη δεν έχει διασωθεί. Ένα μικρό μόνο μέρος των ομιλιών του έχει συγκεντρωθεί και έχει εκδοθεί με τον τίτλο «Διδαχές».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο «Διδαχαί» του Ηλία Μηνιάτη ξεχωρίζει για διάφορους λόγους. Για τη θεολογική μόρφωση του συγγραφέα, αλλά επίσης, για την ρητορική του τέχνη. Ο Μηνιάτης μπορεί να προσαρμόζει το ύφος του λόγου του ανάλογα με την περίσταση. Από τις «Διδαχές» προέρχεται το παρακάτω απόσπασμα ομιλίας με θέμα τον φθόνο.

Περί φθόνου

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο φθονερός άνθρωπος έχει πολύ δυνατή όραση. Τίποτε δεν ξεφεύγει από την προσοχή του, αφού δεν υπάρχει άνθρωπος χωρίς αδυναμίες. Αυτές χτυπά ο φθόνος, αλλά όχι μόνο. Βλέπει και πράγματα που δεν υπάρχουν, με αποτέλεσμα να κάνει τον φθονερό άνθρωπο δυο φορές τυφλό. Ο φθόνος καταδικάζεται, γιατί οδηγεί στην αλληλοεξόντωση. Αυτό δείχνει το ιστορικό παρελθόν του λαού μας αλλά και το παρόν του. Ο διχασμός σ' ένα λαό ωφελεί τους εχθρούς του. Γιατί άλλο είναι οι διαφορές αντιλήψεων και άλλο η παθιασμένη πολεμική μιας μερίδας εναντίον μιας άλλη. Μπορούμε να ωφεληθούμε μόνο αν υπάρχει ανάμεσά μας γαλήνη, αλληλοκατανόηση και καλοσύνη.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Οι συνέπειες του φθόνου: Οι συνέπειες του φθόνου είναι σημαντικές για τα άτομα και τις κοινωνίες. Στις ανθρώπινες σχέσεις εμφανίζονται προβλήματα και αντιπαραθέσεις, καθώς ο φθονερός άνθρωπος προσπαθεί να χτυπήσει τον άλλο σε αδυναμίες υπαρκτές ή ανύπαρκτες. Προβλήματα όμως εμφανίζονται και σε κοινωνικό επίπεδο, αφού ενισχύεται το ανταγωνιστικό πνεύμα, εξαφανίζεται ο διάλογος και η συνεργασία και τέλος, προετοιμάζεται το έδαφος για την εμφάνιση κοινωνικών συγκρούσεων. Αυτά τα προβλήματα τα εκμεταλλεύονται οι εχθροί για να αποκομίσουν οφέλη.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το κείμενο μπορεί να χωριστεί στις εξής ενότητες

1η ενότητα: «Ερωτήθη...δια να μη βλέπουσι»: Ανέκδοτο με ένα σοφό.

2η ενότητα: «Κρύψου...είναι διπλά τυφλός»: Ο φθόνος χτυπά αδυναμίες υπαρκτές και ανύπαρκτες.

3η ενότητα: «Εγώ είπα... προς την ημετέραν απώλειαν»: Ο φθόνος οδηγεί στην αλληλοεξόντωση.

4η ενότητα: «Μα δια τον Θεόν... θυγατέρες αλλοφύλων»: Ο φθόνος ωφελεί μόνο τους εχθρούς μας.

5η ενότητα: «Αδελφοί...και να λέγεται χριστιανός»: Η λύση βρίσκεται στη γαλήνη, την αλληλοκατανόηση και την καλοσύνη.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Όπως τονίζεται στο εισαγωγικό σημείωμα, βασικός στόχος της διδασκαλίας του Μηνιάτη είναι η ηθική συμπεριφορά των ανθρώπων και η προκοπή του Γένους. Διαφαίνεται αυτός ο στόχος στο απόσπασμα που διαβάσατε; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Πράγματι, η ηθική συμπεριφορά του ανθρώπου και η προκοπή του Γένους αποτελούν το διπλό στόχο της διδασκαλίας του Μηνιάτη. Δηλαδή, από τη μια μεριά, ενδιαφέρεται για τη βελτίωση του ανθρώπου, για την εξάλειψη του φθόνου από τις ανθρώπινες σχέσεις. Από την άλλη όμως, ο συγγραφέας ενδιαφέρεται και για την εξάλειψη των κοινωνικών συγκρούσεων στις οποίες οδηγεί ο φθόνος. Καταλαβαίνει τι δεινά έχει προκαλέσει και προκαλεί ακόμη η διχόνοια στους Έλληνες, αφού τα προβλήματα που εμφανίζονται, τα εκμεταλλεύονται οι εχθροί.

2η Όσα αναγράφονται στο εισαγωγικό σημείωμα για το ύφος και την γλώσσα του Ηλ. Μηνιάτη ισχύουν και για το απόσπασμα που διαβάσατε;

Απάντηση:

Ναι, ισχύουν. Η γλώσσα του Μηνιάτη είναι απλή. Αν και παρουσιάζει κάποια παλιότερα γλωσσικά στοιχεία, όμως αποτελεί ένα αξιόλογο δείγμα εκκλησιαστικής ρητορείας σε απλή δημοτική. Ταυτόχρονα, δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο για το ύφος του Μηνιάτη, το οποίο είναι πολύπλοκο και καλοδουλεμένο. Αλλού είναι μεγαλοπρεπές, αλλού παθητικό, άλλοτε ήρεμο και άλλοτε κουβεντιαστό. Το ύφος του προσαρμόζεται στο περιεχόμενο και στην περίσταση και αποδίδει σωστά αυτά που θέλει να τονίσει ο συγγραφέας.

3η Οι αρχαίοι ρήτορες είχαν ως σκοπό τους να πείσουν τους ακροατές τους. Τον ίδιο, φυσικά, σκοπό έχει και ο Μηνιάτης. Ο Βασ. Τατάκης γράφει σχετικά: «Αντί να καθοδηγήσει τη σκέψη του ακροατή και από την νοητική πορεία να καταλήξει στην πειθώ, προτιμά συχνά να τον συναρπάσει, να το τον γοητεύσει, να τον συγκινήσει. Είναι βέβαια και τούτη πειθώ, τη φτάνει όμως κανείς με το ψυχικό πάθος, όχι με τη νοητική πορεία». Ισχύουν αυτές οι παρατηρήσεις για το κείμενο του Μηνιάτη; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας;

Απάντηση:

Οι αρχαίοι ρήτορες προσπαθούν να πείσουν τους ακροατές τους με τη βοήθεια του νου. Χρησιμοποιούν επιχειρήματα λογικά κυρίως και κατάφερναν να φτάσουν την τέχνη αυτή σε υψηλό σημείο τελειότητας. Όμως ο Μηνιάτης ακολουθεί άλλο δρόμο. Δε δημιουργεί νοητικά σχήματα, αλλά αντίθετα προσπαθεί να συγκινήσει τον ακροατή. Δεν απευθύνεται τόσο στο νου, όσο στην καρδιά. Έτσι καταφεύγει συχνά στην αυθεντία του Ευαγγελίου, του αποστόλου Παύλου και της Παλαιάς Διαθήκης, αφού τέτοιου είδους επιχειρήματα γίνονται κατανοητά και επιδρούν στον απλό λαό. Ο αγράμματος άνθρωπος της εποχής εκείνης δεν μπορούσε να κατανοήσει τη λογική επιχειρηματολογία εννοιών και θεωριών. Σ' αυτό το ακροατήριο ήταν προσαρμοσμένη η διδασκαλία και η επιχειρηματολογία του Μηνιάτη. Η διαφορά από την αρχαία ρητορεία είναι ευδιάκριτη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιο είναι το θέμα της διδαχής;

2η Πού αποδίδει ο ρήτορας την αφάνιση του μεγαλείου του Γένους;

ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΔΑΧΕΣ

Κοσμάς Αιτωλός

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός γεννήθηκε στο Μέγα Δέντρο της Αιτωλίας. Στην πατρίδα του έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Το 1750 πήγε στο Άγιο Όρος, όπου χειροτονήθηκε ιερομόναχος και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Αθωνιάδα Σχολή. Εκεί διδάχθηκε Λογική και είχε την τύχη να έχει δάσκαλο μια μεγάλη μορφή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, τον Ευγένιο Βούλγαρη.

Το 1760 ο Κοσμάς ο Αιτωλός αποσπά την άδεια του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης να κηρύττει στην Ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά.

Το 1770 θανατώθηκε από τους Τούρκους κοντά στο Μπεράτι.

Το έργο του

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός είναι ο άνθρωπος που άνοιξε πρακτικά το δρόμο για τον Ελληνικό Διαφωτισμό. Από το 1759 έως το 1779 περιόδευσε στη Θράκη. Τη Στερεά, τη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Αλβανία και τα Επτάνησα. Σκοπός του ήταν ο φωτισμός του Γένους και μέσο για την πραγματοποίηση του η ίδρυση σχολείων. Ίδρυσε 200 «κοινά» (δημοτικά) σχολεία και 10 «ελληνικά» (γυμνάσια). Προσπαθώντας να στηρίξει τους χριστιανούς στην πίστη τους, χρησιμοποίησε στα κηρύγματά του-που έγιναν γνωστά με την ονομασία «Διδαχές» -γλώσσα και ύφος απλό. Αυτή ήταν άλλωστε η αιτία της μεγάλης απήχησης που είχε η διδασκαλία του.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το παρακάτω απόσπασμα είναι από τα κηρύγματα του Κοσμά του Αιτωλού, τις «Διδαχές», οι οποίες μας μεταφέρουν τη δύναμη του λόγου του.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

1) Στο πρώτο απόσπασμα ο Κοσμάς απευθύνεται στους χριστιανούς της Πάργας και τους λέει ότι οι πολλές εκκλησίες δεν συντελούν στη διατήρηση της πίστης, την οποία θεμελίωσαν σοφοί άνθρωποι και όχι αγράμματοι. Όμως τώρα εξαιτίας της δουλειάς τέτοιοι σοφοί δεν υπάρχουν, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει η πίστη να εξαφανιστεί. Οι χριστιανοί κινδυνεύουν, όπως κινδυνεύει ένα κοπάδι χωρίς βοσκό. Η πίστη και η ελευθερία απαιτούν να φτιαχτεί στην Πάργα σχολείο.

2) Στο άλλο απόσπασμα ο Κοσμάς παρακινεί τους συμπατριώτες του να διατηρήσουν τη γλώσσα και τη θρησκεία τους, τα πιο σημαντικά στοιχεία που κρατούν το Γένος ζωντανό. Ο λαός δεν πρέπει να απελπίζεται, γιατί ο Θεός θα στείλει τη μέρα της σωτηρίας και θα τους απαλλάξει από την ελεεινή κατάσταση στην οποία βρίσκονται.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. υπό των τε: και από τους.
2. πεπαιδευμένος: μορφωμένος
3. αρκούντως: ικανοποιητικά.
4. δεινών: φοβερών, δυσάρεστων,
5. εισί: είναι
6. ήτις εστί: η οποία είναι.
7. δι' ου: με το οποίο.
8. φαιδρίνη: για να γεμίσει χαρά.
9. εν τη οποία: στην οποία

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Είναι ολοφάνερος ο χωρισμός του αποσπάσματος από τις διδαχές σε δύο τμήματα:
1η ενότητα: Η ανάγκη της ίδρυσης σχολείου και η αναγκαιότητα της μόρφωσης.
2η ενότητα: Η ανάγκη διατήρησης της θρησκείας και της γλώσσας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η γλώσσα:** Η γλώσσα του Κοσμά είναι απλή. Δεν προσπαθούσε να εντυπωσιάσει τους ακροατές του. Όμως, στα αποσπάσματα που έχουμε, αυτό δε φαίνεται, γιατί έχουν μεταφερθεί στην καθαρεύουσα με αποτέλεσμα να μην είναι εμφανής η γλώσσα στην οποία γινόταν το κήρυγμα από τον Κοσμά.
2. **Παρομοίωση:** Ο απλός λαός παρομοιάζεται με κοπάδι ζώων, που έχουν ανάγκη από βοσκό που θα τους εξασφαλίζει την κατάλληλη τροφή και θα τα προστατεύει από τα θηρία και τους κλέφτες.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποια φράση του πρώτου αποσπάσματος συνοψίζει τη θρησκευτική και εθνική διδασκαλία του Κοσμά του Αιτωλού;

Απάντηση:

Η φράση είναι η εξής: «Προς διαφύλαξιν της πίστεως και ελευθερίαν της πατρίδας, φροντίσατε να συστήσητε ανυπερθέτως σχολείον ελληνικόν». Η ίδρυση σχολείου θα βοηθήσει τους χριστιανούς να διατηρήσουν την πίστιν και την ελευθερία. Η ίδρυση σχολείων ήταν η πρωταρχική φροντίδα και ο τελικός σκοπός της διδασκαλίας του Κοσμά.

2η Ποια σημεία των αποσπασμάτων δείχνουν ότι εντάσσεται στην κίνηση του νεοελληνικού διαφωτισμού;

Απάντηση:

Ο Κοσμάς τονίζει στους χριστιανούς τη σημασία του «φωτισμού υπό των τε παλαιών και νέων Γραφών». Την πίστη την στηρίζουν «οι σοφοί και οι πεπαιδευμένοι». Η θρησκεία πηγαίνει μαζί με την «ελευθερία». Τέλος, «προς διαφύλαξιν της πίστης και ελευθερίαν της πατρίδος, φροντίσατε να συστήσητε ανυπερθέτως σχολείον ελληνικόν». Οι απόψεις καθώς και οι συμβουλές του Κοσμά εντάσσονται στα πλαίσια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, του κινήματος εκείνου που τόνισε τη σημασία της παιδείας και το ρόλο της στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης του Ελληνισμού. Κι ακόμη, ο Διαφωτισμός ήταν εκείνος που υπογράμμισε ότι η παιδεία θα οδηγήσει το Γένος στην κατάκτηση της ελευθερίας του.

3η Ανταποκρίνεται το κήρυγμά του στις ιστορικές ανάγκες της εποχής; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Απάντηση:

Την εποχή που έζησε ο Κοσμάς συνέβαιναν στην Ευρώπη σημαντικές αλλαγές. Ήταν μια εποχή ανάπτυξης των γραμμάτων και των επιστημών. Ένας άνεμος ελευθερίας έπνεε παντού. Ήταν λοιπόν φυσικό αυτός ο άνεμος, η καινούρια πνοή ελευθερίας, να φτάσει μέχρι και την Ελλάδα. Οι πιο φωτισμένοι από τους Έλληνες κατανόησαν τη σημασία της παιδείας και το πόσο μπορούσε αυτή να αφυπνίσει τους Έλληνες και να τους οδηγήσει στην διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Ο Κοσμάς ήταν από τους πρώτους ανθρώπους σε αυτόν τον αγώνα. Αφιέρωσε όλες τις δυνάμεις τους στην προσπάθεια να αφυπνιστούν οι Έλληνες, προσπάθεια που ύστερα από μερικές δεκαετίες οδήγησε στην προετοιμασία του εδάφους για την Ελληνική Επανάσταση.

4η Ο Σολωμός είχε πει: «Μήγαρις (=μήπως) έχω άλλο στο νου μου πέριξ (=εκτός) ελευθερία και γλώσσα;»: Να συσχετίσετε αυτή τη φράση με ανάλογα χωρία με τα αποσπάσματα του Κοσμά του Αιτωλού.

Απάντηση:

Στο πρώτο απόσπασμα αναφέρεται: «πως δύναται να διατηρηθεί αβλαβές το έθνος μας κατά τε την θρησκείαν και ελευθερίαν, οπόταν ο ιερός κλήρος αγνοή κατά δυστυχίαν των αγίων Γραφών την εξήγησιν;» Είναι φανερό ότι η ελευθερία έχει ως προϋπόθεση τη μόρφωση του λαού και των πνευματικών του οδηγών.

Στο δεύτερο όμως απόσπασμα ο Κοσμάς αναφέρει με σαφήνεια: «διατηρήσατε... την θρησκείαν και την γλώσσαν των πατέρων, διότι αμφότερα ταύτα χαρακτηρίζουν τη φιλτάτην ημών πατρίδα και άνευ τούτων το έθνος ημών καταστρέφεται». Η γλώσσα λοιπόν αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διαφύλαξη της πατρίδας και της ελευθερίας. Οι απόψεις του Σολωμού ταυτίζονται πλήρως με τις απόψεις του Κοσμά του Αιτωλού. Στη συνείδηση και των δύο η ελευθερία και η γλώσσα είναι έννοιες ταυτόσημες, αφού η μια αποτελεί προϋπόθεση της ύπαρξης της άλλης.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι η προτροπή του Κ. Αιτωλού προς τους Χριστιανούς;

2η Βασικό γνώρισμα των «Διδαχών» του Κοσμά του Αιτωλού ήταν η απλότητα. Να εντοπίσετε στο κείμενο τα στοιχεία που δικαιολογούν αυτή τη θέση.

Νεοελληνικος Διαφωτισμος

Από τη Χρεια να Οδηγουμαστε Εις τα Αναγκαια

Δημήτριος Καταρτζής

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Δημήτριος Καταρτζής, ο Φωτιάδης, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1730 και πέθανε στο Βουκουρέστι το 1807.

Προερχόταν από το αριστοκρατικό φαναριώτικο περιβάλλον. Σταδιοδρόμησε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και έφτασε μέχρι το αξίωμα του Μεγάλου Λογοθέτη της Βλαχίας.

Ο γάμος του με μια πλούσια Ρουμάνα οδήγησε στον εκρουμανισμό του: άλλαξε το επώνυμό του (Φωτιάδης), για να πάρει το επώνυμο της γυναίκας του (Καταρτζής).

Το έργο του

Το συγγραφικό έργο του Καταρτζή αποτελείται από πρωτότυπα έργα και μεταφράσεις γαλλικών βιβλίων. Μεγάλο μέρος του είναι αφιερωμένο στην υπεράσπιση της «φυσικής» λαϊκής γλώσσας.

Ο Καταρτζής ανήκει στους κορυφαίους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και αφιέρωσε κόπους και προσπάθειες στην αναβάθμιση της παιδείας των Ελλήνων. Έβλεπε την καθυστέρηση της νεοελληνικής παιδείας σε σύγκριση με την ευρωπαϊκή και πίστευε ότι οφείλονταν στο γεγονός ότι οι νέοι ασχολούνται πολύ με την αρχαία ελληνική γλώσσα, με αποτέλεσμα να παραμελούν τη νεοελληνική γλώσσα, τη δημοτική ή «φυσική» γλώσσα του λαού. Γι' αυτό το λόγο, μεγάλο μέρος των προσπαθειών του ήταν αφιερωμένο στην υπεράσπιση της «φυσικής» γλώσσας του λαού.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο παραπάνω απόσπασμα από το δοκίμιο «Συμβουλή στους νέους πως να ωφελούνται και να μη βλάπτονται απ' τα βιβλία τα φράγκικα και τα τούρκικα και ποια να' ναι η καθαυτό τους σπουδή» ο Καταρτζής μιμείται παρόμοια μελέτη του Μεγάλου Βασιλείου.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η σωστή σκέψη αποτελεί την «αρετή των αρετών». Η φρόνηση πρέπει να διέπει την παιδεία των νέων και αυτή υπαγορεύει να γνωρίζουμε καλά τη γλώσσα μας, Ακόμη, πρέπει να διαβάζουμε και να μελετούμε τα αρχαία ελληνικά για να πλουτίζουμε τη νεοελληνική μας γλώσσα. Τα αρχαία ελληνικά δεν είναι αυτοσκοπός. Επίσης, είναι αναγκαίο να ενδιαφερθούν οι νέοι για τις σύγχρονες επιστήμες, τις οποίες δεν θα βρουν στα αρχαία ελληνικά κείμενα. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να μάθουν κάποια ευρωπαϊκή γλώσσα, όπως για παράδειγμα είναι τα γαλλικά. Έτσι το κέρδος θα είναι διπλό, αφού μέσω της Ευρώπης οι Έλληνες και θα γνωρίσουν καλύτερα την αρχαία τους παράδοση και θα έρθουν σε επαφή με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές επιστήμες.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. από τη χρεία πόχουμε: από το τι χρειαζόμαστε.
2. οικειότερα: πιο ταιριαστά
3. ωσάν οπού: αφού να.
4. πέμε: πες μου.
5. ελευθεριότητα: γενναιοδωρία.
6. όθεν: έτσι λοιπόν.
7. προσδιορισμένη: με συγκεκριμένο χαρακτήρα, ώστε να ανταποκρίνεται στο...
8. συντυχαίνουμε: μιλάμε μεταξύ μας.
9. έτζι: έτσι
10. γλώσσα: προφορικά.
11. κοντύλι: γραπτά.
12. πεπολιτευόμενα: πολιτισμένα.
13. για ταυτήνα: γι' αυτήν, για χάρη της.
14. τα ελληνικά: τα αρχαία ελληνικά.
15. κοντά: ανάμεσα
16. τα πατερικά μας βιβλία: τα συγγράμματα των εκκλησιαστικών πατέρων.
17. ο έστι: που σημαίνει.
18. χώρια χώρια: ξεχωριστά (κάθε κλάδο της επιστήμης).
19. συμπεφυρμένες: αξεχώριστες.

20. η θύραθεν: η κοσμική.
21. τες μεγάλες του φαμελιές: τις συγγενείς του διαιρέσεις.
22. στα φράγκικα: στις ευρωπαϊκές γλώσσες.
23. πλην: ωστόσο.
24. προσέτι: τα σύγχρονα.
25. τα παρόντα: τα σύγχρονα.
26. να έχουμε είδηση: να γνωρίζουμε
27. οπωσούν: λίγο πολύ.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από τέσσερα μέρη.

1η ενότητα: «Ως εδώ... έθνη και τόπους.»: Η φρόνηση θα μας δείξει ποια είναι η σωστή παιδεία για τους Έλληνες.

2η ενότητα: «Λοιπόν... για ταυτήνα»: Η καλλιέργεια της νεοελληνικής γλώσσας και η σημασία της.

3η ενότητα: «Κατά δεύτερο λόγο...φυτά και ορυκτά»: με την αρχαία ελληνική δε θα γνωρίσουμε τη σύγχρονη επιστήμη.

4η ενότητα: «Όθεν... επάγγελμά μας»: Η γνώση κάποιας ευρωπαϊκής γλώσσας θα μας φέρει σε επαφή με την επιστήμη.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης του Ελληνισμού: Η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης ήταν ο κεντρικός σκοπός του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Η έννοια του «γένους» και του «έθνους» αποκτά σιγά σιγά μεγαλύτερη βαρύτητα από την έννοια «χριστιανός». Οι Έλληνες αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι αποτελούν εθνική οντότητα και αισθάνονται γι' αυτό περήφανοι. Αυτά τα αισθήματα εκφράζονται και στο έργο του Καταρτζή.

2. Ο Καταρτζής για τη γλώσσα: Η προσφορά του συγγραφέα στο γλωσσικό ζήτημα είναι σημαντικότατη. Ήταν από αυτούς που μιλούσαν με πάθος για τα προτερήματα και τις χάρες της «φυσικής» γλώσσας του λαού. Γι' αυτόν το λόγο πίστευε ότι η ζωντανή αυτή γλώσσα θα πρέπει να καλλιεργηθεί συστηματικά, ώστε να προωθηθεί με αυτόν τον τρόπο η παιδεία του Γένους. Αυτή ήταν η αιτία που ο

Καταρτζής ήρθε σε σύγκρουση με τους αρχαϊστές. Επίσης, επισημαίνει ότι η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής δεν είναι αυτοσκοπός.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ποια σημασία αποδίδει στη φρόνηση ο Καταρτζής και πώς δικαιολογεί τη σημασία αυτή;

Απάντηση:

Ο Καταρτζής παρουσιάζει τη φρόνηση σαν μια έννοια που συνδέεται με κάθε αρετή. Μαζί της συνδέεται το θάρρος και η σωφροσύνη. Ακόμη, και στα πρακτικά προβλήματα της ζωής του ανθρώπου, η φρόνηση παίζει πρωταρχικό ρόλο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η φρόνηση υποδεικνύει ποιο πρέπει να είναι το περιεχόμενο και ο προσανατολισμός της παιδείας. Έτσι η φρόνηση σημαίνει τον «κοινό νου», την «κοινή λογική».

2η: Ποιες γλώσσες συμβουλεύει να μαθαίνουν οι νέοι και για ποιους λόγους θεωρεί αναγκαία την εκμάθησή τους;

Απάντηση:

Ο Καταρτζής συμβουλεύει τους νέους να μαθαίνουν τρεις γλώσσες, τη νεοελληνική, την αρχαία ελληνική και μια ευρωπαϊκή-κατά προτίμηση τα γαλλικά. Η εκμάθηση της νέας ελληνικής γλώσσας είναι βασική προϋπόθεση για τη μόρφωση ενός νεοέλληνα. Με τη μελέτη των αρχαίων οι νέοι μπορούν να διδαχτούν πολλά πράγματα και να αποκομίσουν πολλές γνώσεις. Όμως αυτή η μελέτη δεν πρέπει να είναι αυτοσκοπός· η εκμάθηση των αρχαίων δεν ανταποκρίνεται στην πρόοδο των συγχρόνων επιστημών. Τα αρχαία τα μαθαίνουμε για να πλουτίζουμε τη γλώσσα μας. Τέλος, η ευρωπαϊκή γλώσσα χρειάζεται, για να έρθουν οι νέοι σε επαφή με τις σύγχρονες επιστήμες.

3η: Ο Καταρτζής προτείνει, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του Διαφωτισμού, την ανανέωση της παιδείας στο περιεχόμενο και στο πνεύμα της. Σε ποια χωρία φαίνεται αυτό;

Απάντηση:

Ο Καταρτζής αποκαλύπτει την «ασκήμια της σπουδής». Όμως «η σπουδή πρέπει να γίνεται αυτοσκοπός: «να αναγιγνώσκουμε τα ελληνικά για τη γλώσσα μας, τα ρωμαϊκά, κι όχι για τα ελληνικά πάλε». Στην παιδεία των νέων προέχει η εκμάθηση και η με-

λέτη των φυσικών επιστημών: «πρέπει πρώτα να ξέρουμε τον κόσμο και τα διάφορα μέρη του, κι εκείνα που περιέχουν τον άνθρωπο...τα ζώα, τα φυτά και ορυκτά». Χρειάζεται προσανατολισμός της παιδείας στη μάθηση της Ευρώπης, γιατί «στα ελληνικά... λείπ' η συνέχεια της ιστορίας και η πρόοδος στις άλλες επιστήμες και τέχνες».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Πώς ιεραρχεί ο Δ. Καταρτζής τη γνώση της γλώσσας μας;

2η: Σε ποιο σημείο εντοπίζετε την επίδραση του γαλλικού διαφωτισμού;

Η Επαναστατικη Προκηρυξη

Ρήγας Βελεστινλής

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Ρήγας γεννήθηκε το 1757 στο Βελεστίνο (αρχαίες Φερές) της Θεσσαλίας. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στη Ζαγορά. Αργότερα πήγε στην Πόλη, όπου μπήκε στο φαναριώτικο περιβάλλον. Σταδιοδρόμησε ως «γραμματικός» σε διάφορους άρχοντες.

Από κει βρέθηκε στη Βλαχία και αργότερα πραγματοποίησε δύο ταξίδια στη Βιέννη (1790 και 1796).

Στη Βιέννη ο Ρήγας ήρθε σε επαφή με την ελληνική παροικία, η οποία τότε ανθούσε και του δόθηκε η ευκαιρία να τυπώσει τα βιβλία και τους χάρτες του.

Η φιλομάθειά του ήταν τέτοια, ώστε διάβαζε κάθε είδους βιβλίο, επιστημονικό ή λογοτεχνικό στις τρεις ευρωπαϊκές γλώσσες που ήξερε, ιταλικά, γαλλικά και γερμανικά.

Μεγάλη επίδραση άσκησαν επάνω του τα μηνύματα της Γαλλικής Επανάστασης, γεγονός που τον έκανε να αναπτύξει επαναστατική δράση. Όμως αυτό του στοίχισε. Το 1798 συνελήφθηκε από τις αυστριακές αρχές, οι οποίες τον παρέδωσαν στους Τούρκους. Θανατώθηκε μέσα στο κελί του σε φυλακή του Βελιγραδίου.

Το έργο του

Ο Ρήγας, μαζί με τον Κοραή, αποτελεί κορυφαία μορφή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Το όνειρό του ήταν μια επανάσταση όλων των υπόδουλων χριστιανικών πληθυσμών που υπέφεραν από την καταπίεση του σουλτάνου. Η επανάσταση θα οδηγούσε στη δημιουργία μιας Ελληνικής Δημοκρατίας που θα εκτεινόταν σε ολόκληρη την Βαλκανική. Υπό την επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης και των κειμένων της, έγραψε τη «Νέα Πολιτική Διοίκηση», στην οποία συμπεριέλαβε μια επαναστατική προκήρυξη, ένα Σύνταγμα (για τη μελλοντική Ελληνική Δημοκρατία), τα Δίκαια του Ανθρώπου και, τέλος, το γνωστό Θούριο.

Άλλα έργα του Ρήγα είναι:

α) Το «Φυσικής απάνθισμα»

β) Το «Σχολείο των ντελικάτων ερασιών», αποτελούμενο από 6 διηγήματα.

γ) Η «Νέα Χάρτα της Βλαχίας».

δ) Η «Γενική χάρτα της Μολδαβίας».

ε) Η «Χάρτα της Ελλάδας», η οποία αποτελεί πραγματικό ιστορικό μνημείο για την Ελλάδα του τέλους του 18ου αιώνα.

στ) Ο «Νέος Ανάχαρσις».

Ζ) Ο «Ηθικός Τρίπους», που περιέχει τρία λογοτεχνικά έργα διαφόρων συγγραφέων.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το παραπάνω απόσπασμα είναι η επαναστατική προκήρυξη του Ρήγα που περιέχεται στο έργο «Νέα Διοίκηση». Με την προκήρυξη ο Ρήγας καλεί τους Χριστιανούς υπηκόους του Σουλτάνου να επαναστατήσουν.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Ρήγας εκφράζει τον αποτροπιασμό του για την τουρκική σκλαβιά. Την εξουσία του Σουλτάνου την θεωρεί τυραννική. Αυτή οδηγεί τους Έλληνες να ξενιτευτούν. Τα εγκλήματα των Τούρκων τα επιβεβαιώνουν ο Ουρανός, ο Ήλιος και η Γη. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να οπλιστούν και να διακηρύξουν σε όλους τους ανθρώπους τα δικαιώματά τους, που τους έχουν δοθεί από τον ίδιο το Θεό. Σκοπός του Ρήγα είναι το γκρέμισμα του φοβερού Δεσποτισμού και η εγκαθίδρυση πραγματικής «Ελευθερίας». Οι νομοθέτες και οι δικαστές πρέπει να ξέρουν ποιο είναι το χρέος τους απέναντι στο λαό, γι' αυτό είναι απαραίτητη μια διακήρυξη των «δικαίων του ανθρώπου».

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Ρούμελη: το ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
2. Μεσογείους νήσους: τα ελληνικά νησιά.
3. Βλαχομπογδανία: Η Βλαχία και η Μολδαβία.
4. βδελυρότατος: πολύ σκληρός, φοβερός.
5. ξένα βασίλεια: τις χώρες της Ευρώπης.
6. Χριστιανοί και Τούρκοι: όλους τους αφορά η αποτίναξη του τυράννου.
7. ανθρωπότητα: ανθρωπιά.

8. τα υποστατικά: η περιουσία.
9. απανθρωπότητα: απανθρωπιά.
10. φονοκτονία: δολοφονία.
11. απροσωπόληπτος: αντικειμενικός.
12. πολέμιος: εχθρός.
13. αγλώσσως: χωρίς γλώσσα.
14. ενανδριζόμενος: αυτός που γίνεται άνδρας.
15. εμμανώς: με μανία.
16. άμωμα: αγνά, άψογα.
17. ομοθυμαδόν: με κοινή βούληση.
18. όμμα: μάτι.
19. ουτιδανός: τιποτένιος.
20. σιγουρότητα: ασφάλεια.
21. κριτής: δικαστής.
22. δυσαπόφευκτον: αναπόφευκτο.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. ο πόθος της ελευθερίας και το μίσος για την τυραννία: Ο πόθος για την ελευθερία και το μίσος για το τυραννικό καθεστώς του Σουλτάνου είναι τα κυρίαρχα συναισθήματα και οι βασικές ιδέες της προκήρυξης. Ο Ρήγας κινείται μέσα στο πνεύμα του φιλελευθερισμού και του δημοκρατισμού της εποχής της Αμερικανικής και της Γαλλικής επανάστασης. Τότε που σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική είχαν διαδοθεί οι ιδέες της ελευθερίας και της δημοκρατίας, ιδέες αρκετές για να χαρακτηριστεί κάποιος «ανατρεπτικό στοιχείο». Και πράγματι, ο Ρήγας πίστευε στη δημοκρατική αρχή, σύμφωνα με την οποία όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό και ότι ο λαός έχει το δικαίωμα να επαναστατήσει, όταν τα δικαιώματά του καταπατούνται. Αυτές οι δημοκρατικές αρχές αποκτούν στο Ρήγα ένα διαφορετικό περιεχόμενο· αυτός που πρέπει να επαναστατήσει είναι ο ελληνικός λαός, ο οποίος καταπιέζεται από ένα ξένο δυνάστη, το Σουλτάνο. Έτσι στην προκήρυξη του Ρήγα οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές διαπλέκονται με τις εθνικοαπελευθερωτικές σε μια αδιάσπαστη ενότητα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δύο ενότητες αποτελούν το κείμενο αυτό:

1η ενότητα: «Ο λαός...επάνω εις την γην». Η απογοητευτική κατάσταση των Ελλήνων.

2η ενότητα: «Όθεν, δια να ημπορούν...του βασιλείου». Η διατήρηση της ελευθερίας των ανθρώπων και των πολιτών.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του Ρήγα είναι απλή, δημοτική. Το κείμενο δεν είναι λογοτεχνικό. Είναι πολιτικό και έπρεπε να γίνει κατανοητό από τον απλό κόσμο στον οποίο απευθυνόταν.
2. **Μεταφορές:** «Ενοπλίζοντας εμμανώς τους βραχίονάς του με τα άρματα της εκδικήσεως», «να εγείρη ανδρείως τον καταβεβαρημένον τράχηλόν του», «εκτινάζοντες ανδρικώς τον ουτιδανόν ζυγόν».
3. **Παρομοίωση:** «ωσάν λαμπρόν καθρέπτην».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ο λαός... Χριστιανοί και Τούρκοι... Να βρείτε στο κείμενο την κύρια πρόταση, όπου η προηγούμενη έκφραση αναφέρεται:

Απάντηση:

Η κύρια πρόταση στην οποία αναφέρεται η προηγούμενη έκφραση είναι η εξής:

«αποφάσισεν, εναδριζόμενος μίαν φοράν και ενοπλίζοντας εμμανώς του βραχίονάς του με τα άρματα της εκδικήσεως και της απελπισίας».

Με αυτά τα λόγια ο Ρήγας παρουσιάζει την απόφαση των Ελλήνων, αλλά και όλων των χριστιανών και των Τούρκων, να αγωνιστούν για την ελευθερία από την τυραννική εξουσία του Σουλτάνου.

2η: Να γράψετε περιληπτικά το νόημα του κειμένου.

Απάντηση:

(Για τη νοηματική απόδοση της προκήρυξης κοίταξε παραπάνω).

3η: Ποια χωρία του κειμένου φανερώνουν το σχέδιο του Ρήγα; Προτού απαντήσετε συμβουλευτείτε το εισαγωγικό σημείωμα.

Απάντηση:

Τα σχέδια του Ρήγα ήταν, από τη μια μεριά, η απελευθέρωση των Ελλήνων και όλων των υπόδουλων λαών από την τουρκική σκλαβιά και, από την άλλη, η δημιουργία μιας δημοκρατικής κρατικής εξουσίας. Τα σημεία στα οποία φαίνεται αυτό είναι τα εξής:

(Για την απελευθέρωση): «Ο λαός, ο απόγονος των Ελλήνων... και όλοι όσοι στενάζουν υπό την δυσφορωτάτην τυραννίαν... χωρίς κανένα ξεχωρισμό θρησκείας απεφάσισεν... να ατενίση... να εγείρη... να εκβοήση».

(Για τη δημοκρατία): «Όθεν, δια να ... ευδαιμονίαν των πολιτών».

4η: Ένα επιστημονικό κείμενο, εκτός από τις ιδέες, εκφράζει έντονο πάθος και μεταδίδει παλμό. Πώς εκφράζεται αυτό το πάθος στο κείμενο του Ρήγα;

Απάντηση:

Το πάθος είναι βασικό χαρακτηριστικό στην προκήρυξη του Ρήγα. Ο συγγραφέας δε λέει μισόλογα, αλλά εκφράζει ελεύθερα ό,τι έχει στο μυαλό του, χωρίς να φοβάται τις συνέπειες, οι οποίες ήταν τραγικές, αφού έχασε τη ζωή του. Η ελευθερία της έκφρασης συμπορεύεται μαζί με την απλή γλώσσα. Ο Ρήγας απευθυνόταν στο λαό, γι' αυτό μιλούσε στη γλώσσα του. Το ύφος του είναι απλό, αλλά ταυτόχρονα είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες του κειμένου: «όλοι όσοι στενάζουν υπό τη δυσφορωτάτην τυραννίαν...» -οι μεταφορές και τα επίθετα είναι επιλεγμένα έτσι, ώστε να μεταδίδουν την επαναστατική φλόγα που ήθελε να μεταδώσει στους αναγνώστες του ο μάρτυρας ελευθερίας, ο Ρήγας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποια είναι τα θέματα που κυριαρχούν στην επαναστατική προκήρυξη του Ρήγα;

2η: Πού στοχεύει ο Ρήγας με την επίκληση στον Ουρανό, τον Ήλιο και τη Γη;

Ελληνικη Νομαρχια

Ανώνυμος

Το βιβλίο «Ελληνική Νομαρχία» γράφτηκε στις αρχές του 19ου αιώνα και δημοσιεύτηκε το 1806 στην Ιταλία. Ο συγγραφέας του ήθελε να παραμείνει ανώνυμος, κι αυτό εξηγείται από το περιεχόμενο του έργου. Συγκεκριμένα, βασικές ιδέες του είναι η αγάπη προς την ελευθερία και το μίσος για την τυραννία. Η «Νομαρχία» είναι το καθεστώς ελευθερίας όπου άρχει ο νόμος, ο οποίος είναι ανώτερος από τους κυβερνήτες και το λαό. Όταν όμως ένας άρχοντας τοποθετεί τον εαυτό του πάνω από το νόμο, τότε το πολίτευμα γίνεται δεσποτικό, τυραννικό. Παράλληλα με την κεντρική αυτή ιδέα ο συγγραφέας εξετάζει και άλλα ζητήματα, όπως είναι εδώ η εφεύρεση των χρημάτων και οι αρνητικές της συνέπειες στην κοινωνική ζωή.

Η εφεύρεσις των χρημάτων

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Θα μπορούσε ίσως κάποιος να υποστηρίξει πως τα χρήματα είχαν θετική επίδραση στην κοινωνική ζωή. Όμως κάποιος άλλος θα μπορούσε να απαντήσει ότι η εφεύρεση των χρημάτων έκανε τον άνθρωπο εχθρό της φύσης και του εαυτού του. Μαζί τους ήρθε η πολυτέλεια, κι ακόμη, ο πλούτος και η φτώχεια. Η πλειοψηφία των ανθρώπων εργάζεται για να πλουτίζουν οι λίγοι. Ο άνθρωπος έχει γίνει δούλος του χρήματος. Μήπως διευκολύνθηκαν οι ανταλλαγές; Όμως οι άνθρωποι ικανοποιούσαν τις ανάγκες τους και χωρίς το χρήμα. Αυτό ήταν η αιτία της υποδούλωσης της Ελλάδας. Αλλά και η δικαιοσύνη δεν ασκεί σωστά το έργο της, αφού ο πλούσιος μένει ατιμώρητος και ο φτωχός είναι αναγκασμένος να εργάζεται συνεχώς και να κακοπερνά. Με δυο λόγια, το χρήμα είναι η αιτία της ύπαρξης κοινωνικής ανισότητας και όλων των κακών που προέρχονται από αυτήν.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Οι αρνητικές συνέπειες της εφεύρεσης των χρημάτων: Το απόσπασμα από την Ελληνική Νομαρχία αποτελεί δριμύ κατηγορητήριο κατά των χρημάτων. Αυτά προκαλούν την κοινωνική ανισότητα, δημιουργώντας πλούσιους και φτωχούς. Ακολουθεί η εκμετάλλευση του ανθρώπου από το συνάνθρωπό του και η υποδούλωση του ανθρώπου, ο οποίος εξευτελίζεται και χάνει την ελευθερία του.

Ταυτόχρονα, το χρήμα διαφθείρει τα ανθρώπινα ήθη και οι αξίες μένουν κενές περιεχομένου. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι το χρήμα θα πρέπει να καταργηθεί, γιατί φέρνει στους ανθρώπους μόνο δεινά. Οι απόψεις τους μας θυμίζουν τις απόψεις που διατύπωσε ο Ρουσό για το ίδιο ζήτημα. Συγκεκριμένα, πίστευε ο γάλλος διαφωτιστής ότι η εμφάνιση του χρήματος και της ιδιοκτησίας έκανε τους ανθρώπους εγωιστές και άπληστους. Γενικά, υποστήριζε ότι ο πολιτισμός διέφθειρε τους ανθρώπους, γι' αυτό πρότεινε ως μόνη λύση την επιστροφή στην απλότητα της ζωής κοντά στη φύση.

2. Ο φιλελευθερισμός και ο δημοκρατισμός του Ανωνύμου: Ο συγγραφέας συμμερίζεται σε πολλά ζητήματα απόψεις παρόμοιες με του Ρήγα. Έτσι αγαπά την ελευθερία και εναντιώνεται σε κάθε μορφή τυραννίας, υπερασπίζεται τη δικαιοσύνη και την ισότητα και καταδικάζει την εκμετάλλευση και την υποδούλωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Οι απόψεις του στηρίζονται στην αγάπη για τον άνθρωπο και χαρακτηρίζονται από ένα πάθος και μια ορμή, χαρακτηριστική για τον αιώνα του διαφωτισμού.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το κείμενο αποτελείται από πέντε ενότητες

1η ενότητα: «Ας υποθέσωμεν... διαλόγους των». Προοίμιο. Ο συγγραφέας αναφέρει το θέμα: τα χρήματα και ο κοινωνικός τους ρόλος, καθώς επίσης και τη μέθοδο που θα χρησιμοποιήσει: το διάλογο ανάμεσα σε δύο φανταστικούς συνομιλητές.

2η ενότητα: «Ο πρώτος... χρηστοηθή». Τα επιχειρήματα υπέρ των χρημάτων.

3η ενότητα: «Ο άλλος βέβαια... θέλοντας και μη θέλοντας»: Τα επιχειρήματα εναντίον της εφεύρεσης του χρήματος.

4η ενότητα: «Οποία είναι η καλοσύνη... να διψή και να πεινά»: Απάντηση στο επιχείρημα ότι το χρήμα διευκολύνει τις συναλλαγές. Επιπλέον αρνητικές συνέπειες της εφεύρεσης αυτής.

5η ενότητα: «ποια είναι η αιτία... φευ!»: Επίλογος. Ο χρυσός ως πρόξενος πολλών συμφορών στους ανθρώπους.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Διάλογος:** Το απόσπασμα ξεκινά ως διάλογος ανάμεσα σε δύο φανταστικούς συνομιλητές.
2. **Ρητορικές ερωτήσεις:** Σε πολλά σημεία υπάρχουν ερωτήσεις, τις οποίες ο συγγραφέας διατυπώνει, όχι για να μάθει κάτι, αλλά για να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στις ιδέες που θέλει να υποστηρίξει: «Δεν πωλείται ίσως η δικαιοσύνη δια του χρυσού;» Ο συγγραφέας είναι σίγουρος ότι δικαιοσύνη πουλιέται σ' αυτούς που διαθέτουν χρήματα.
3. **Αντιθέσεις:** «δεν είχαν ίσως όλας τας αρετάς-μην έχοντας κανένα ελάττωμα:» «Διατί να βλέπωμεν έναν άνθρωπον να ορίζει άλλους-και δέκα άνθρωποι να τρέχουν όπισθεν».

4. **Παρομοίωση:** «ωσάν να ήταν αυτοί χοίροι και αυτός χοιροβοσκός».
5. **Μεταφορές:** «χρυσούς αριθμούς», «τρίτον γένος των πλουσίων και το τέταρτον των πτωχών».
6. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του κειμένου είναι απλή και κατανοητή, πολύ κοντά στη γλώσσα του απλού λαού. Όμως διατηρεί κάποιους τύπους λόγιους και εκκλησιαστικούς, η σύνθεση των οποίων δίνει στο κείμενο ένα ύφος προσωπικό, γνήσιο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Με ποιο τρόπο (με ποια μέθοδο) συζητάει το θέμα του ο συγγραφέας;

Απάντηση:

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη διαλογική μέθοδο. Δυο φανταστικοί συνομιλητές παρουσιάζουν τις απόψεις τους πάνω στο ζήτημα των χρημάτων· ο ένας παρουσιάζει τα πλεονεκτήματά τους, ενώ ο άλλος παρουσιάζει τα μειονεκτήματά τους. Στη πορεία του φανταστικού αυτού διαλόγου επικρατεί αυτός που κατακρίνει τα χρήματα και τονίζει τις αρνητικές τους συνέπειες για την κοινωνική ζωή. Αυτή η μέθοδος, η διαλογική, προσδίδει στο κείμενο ζωντάνια.

2η: Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πολλές ερωτήσεις. Τι είδους ερωτήσεις είναι αυτές και ποια η σημασία τους για το ύφος του κειμένου;

Απάντηση:

Οι ερωτήσεις που διατυπώνει ο συγγραφέας είναι ρητορικές. Δηλαδή είναι ερωτήσεις για τις οποίες δεν περιμένει καμιά απάντηση, αφού ο συγγραφέας ξέρει καλά την απάντηση. Οι ερωτήσεις αυτές μοιάζουν περισσότερο με καταφατικές προτάσεις και δίνουν στο κείμενο ζωντάνια και δύναμη.

3η: Με βάση το κείμενο που διαβάσατε (αλλά και γενικότερα) ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα των χρημάτων;

Απάντηση:

Τα πλεονεκτήματα:

– Τα χρήματα διευκολύνουν τις εμπορικές συναλλαγές.
– Η απόκτησή τους είναι ένα κίνητρο για να εργαστεί ο άνθρωπος παραγωγικότερα και αποτελεσματικότερα.

Τα μειονεκτήματα:

– Ο άνθρωπος έγινε εγωιστής και πλεονέκτης.
– Εμφανίστηκε η φιλαργυρία και η πολυτέλεια.

– Ακολουθεί η κοινωνική ανισότητα, υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί.

– Σ' αυτό το έδαφος εμφανίζεται η εκμετάλλευση και η υποδούλωση του ανθρώπου. Τα ήθη φθείρονται και οι ηθικές και πνευματικές αξίες περιφρονούνται.

4η: Εργασία. Να αποδώσετε το παραπάνω κείμενο περιληπτικά (σε 10-12 γραμμές). Κατόπιν να διαλέξετε μια ιδέα (όποια θέλετε) και να την αναπτύξετε.

Απάντηση:

α) Περιληπτική απόδοση

(κοίτα τη νοηματική απόδοση).

β) «Η εφεύρεσις των χρημάτων κατέστησεν τους ανθρώπους εχθρούς της φύσεως και του εαυτού τους»

Σήμερα, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας, μπορούμε να βεβαιώσουμε πόσο εχθρικές έχουν γίνει οι σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση εξαιτίας της ανθρώπινης απληστίας. Επιδιώκοντας το μέγιστο κέρδος, ο άνθρωπος επεμβαίνει στη φύση και την καταστρέφει. Τα δάση καταστρέφονται για να πουληθούν ως οικόπεδα, τα ποτάμια και οι λίμνες μολύνονται για να χτιστούν εργοστάσια και έργα, τα οποία αποτελούν δήθεν δείγμα προόδου. Αλλά και οι συνθήκες ζωής στις μεγαλουπόλεις είναι ανάξιες για το ανθρώπινο είδος και δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες του.

Από την άλλη μεριά, κυνηγώντας το κέρδος ο άνθρωπος αποξενώνεται από τους συνανθρώπους του και από τον ίδιο του τον εαυτό. Οι σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους γίνονται σχέσεις εκμετάλλευσης, με αποτέλεσμα να οξύνονται οι κοινωνικές αντιθέσεις και ο ανταγωνισμός. Όμως ο άνθρωπος αποξενώνεται και από τον εαυτό του, αφού παραμελεί την ολόπλευρη σωματική, πνευματική και ψυχική του ανάπτυξη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Το κείμενο αυτό αποτελεί έμμεση διαμαρτυρία στην κοινωνική αδικία των αρχών του 19ου αιώνα. Ποια στοιχεία προσφέρει το συγκεκριμένο απόσπασμα ως προς αυτό το θέμα;

2η: Με ποια επιχειρήματα θα τεκμηρίωνε ο πρώτος υποθετικός ομιλητής του αποσπάσματος την άποψή του για τη σπουδαιότητα της εφεύρεσης των χρημάτων;

Η Κηδεια του Βολταιρου

Αδαμάντιος Κοραής

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Αδαμάντιος Κοραής γεννήθηκε το 1748 στη Σμύρνη. Πατέρας του ήταν ο Ιωάννης Κοραής και μητέρα του η Θωμαΐδα Ρυσίου. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στην Ευαγγελική σχολή της Σμύρνης, ενώ αργότερα, το 1782, πήγε στο Μομπελιέ της Γαλλίας, όπου σπούδασε γιατρός.

Από το 1788 ο Κοραής ζει στο Παρίσι, όπου ένα χρόνο αργότερα θα ξεσπάσει η Γαλλική Επανάσταση. Ενθουσιασμένος από την πολιτική μεταβολή στη Γαλλία, αποφασίζει να μην ξαναζήσει με τυράννους. Έτσι θα μείνει στο Παρίσι μέχρι το θάνατό του το 1833.

Το έργο του

Το έργο του Κοραή είναι πολύπλευρο. Έγραψε:

α) Την «Αδελφική διδασκαλία», στην οποία υπερασπίζεται τις ιδέες της ελευθερίας.

β) Το «Άσμα πολεμιστήριον».

γ) Το «Σάλπισμα πολεμιστήριον».

δ) Με δική του φροντίδα πραγματοποιούνται οι εκδόσεις των Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, οι οποίες τον καθιέρωσαν ως φιλόλογο με διεθνές κύρος. Στις εκδόσεις των αρχαίων κειμένων ο Κοραής βρίσκει την ευκαιρία να παραθέσει τις προσωπικές του απόψεις στα προλεγόμενα κάθε τόμου, τα οποία ονόμαζε «Αυτοσχέδιους στοχασμούς».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Σημαντικό μέρος του έργου του Κοραή είναι οι επιστολές που έστελνε από την μακρινή Γαλλία, όπου διέμενε, σε φίλούς του που κατοικούσαν στην υπόδουλη Ελλάδα. Η επιστολή που θα δούμε παρακάτω, στην οποία περιγράφει τη μεταφορά των λειψάνων του Βολταίρου στο Παρίσι, απευθυνόταν στον φίλο του Δημήτριο Λώτο, πρωτο-

ψάλτη στη Σμύρνη. Παρόμοιες επιστολές ο Κοραής του έστελνε πολλές. Μέσα σ' αυτές καταγράφονται πολλά σημαντικά γεγονότα της Γαλλικής Επανάστασης. Η επιστολή αυτή γράφεται στις 15 Νοεμβρίου 1791.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Όταν ο Βολταίρος πέθανε, οι κληρικοί δεν επέτρεψαν να ταφεί στο Παρίσι, γιατί τον θεωρούσαν «ασεβή». Όταν όμως ξέσπασε η Γαλλική επανάσταση, η νέα εξουσία αποφάσισε να μεταφέρει τα οστά του στο Παρίσι, για να δείξει έτσι την εκτίμηση και το σεβασμό προς το πρόσωπό του. Τα οστά μεταφέρθηκαν αρχικά στη Βαστίλη, όπου ο Βολταίρος είχε παλαιότερα φυλακιστεί Εκεί έμειναν όλη τη νύχτα και την επόμενη μέρα μεταφέρθηκαν από λαμπρή άμαξα με δώδεκα άσπρα άλογα. Πάνω στην άμαξα υπήρχαν επιγραφές με λόγια του ίδιου του Βολταίρου και δυο αγάλματά του. Επίσης, σε μια βιβλιοθήκη βρισκόντουσαν όλα τα συγγράμματά του. Μουσικές και ένα μεγάλο πλήθος κόσμου ακολουθούσαν την πομπή, η οποία έφτασε στην εκκλησία τα μεσάνυχτα. Ο Κοραής παρακολούθησε την πομπή από το παράθυρο του σπιτιού του. Αυτό που τον εντυπωσίασε περισσότερο ήταν η τιμή που γινόταν στο έργο και στα βιβλία του μεγάλου Γάλλου σοφού. Και ολοκληρώνει τις σκέψεις του με την παρατήρηση ότι η τουρκική τυραννία δεν έχει επιτρέψει στην Ελλάδα να τιμήσει με τον ίδιο τρόπο τους σοφούς της.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. εσυγχώρησε: επέτρεψε.
2. λεύγα: μέτρο μήκους.
3. δεκάτη Ιουλίου: η επιστολή γράφτηκε στις 10 Ιουλίου 1791.
4. Βαστίλην: η φυλακή της Βαστίλης, σύμβολο της απολυταρχίας.
5. Ρουσσό: εκπρόσωπος του Διαφωτισμού, θεμελιωτής της δημοκρατικής σκέψης.
6. Μιραβώ: ρήτορας, ένας από τους ηγέτες της Γαλλικής Επανάστασης.
7. σπουδαίοι: λόγιοι.
8. Πάρθιοι: ο Κοραής εννοεί τους Πέρσες ή γενικά τους Ασιάτες.
9. Ελαμίτες: εννοεί τους εβραίους.
10. μιας τραγωδίας: εννοεί το έργο του Σοφοκλή «Αντιγόνη».

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «Ο άνθρωπος γεννιέται ελεύθερος και κατά συνέπεια πρέπει μόνος του να κυβερνάει και να κατευθύνει τον εαυτό του». Η ελευθερία ήταν βασικό πόθος και επιδίωξη της εποχής του Διαφωτισμού. Ο φιλελευθερισμός στόχευε στην απαλλαγή του ανθρώπου από διάφορους εξωτερικούς παράγοντες που περιορίζουν την προσωπικότητά του και την έκφραση της γνώμης.

2. Ο άνθρωπος έχει τη δύναμη και το δικαίωμα να τιμωρεί τους τυράννους του. Ο δεσποτισμός και η απολυταρχία είναι πολιτιστικά καθεστώτα που δεν ταιριάζουν στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Γι' αυτό ο άνθρωπος διατηρεί το δικαίωμα να επαναστατήσει εναντίον τους και να κερδίσει την ελευθερία του. Η διδασκαλία του Βολταίρου άνοιξε το δρόμο για τη Γαλλική Επανάσταση.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το έργο χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: «Ίσως ήκουσας... του λειψάνου του εις το Παρίσιον»: Προοίμιο. Η προϊστορία της υπόθεσης και η απόφαση για μεταφορά των λειψάνων από τον τάφο τους στο Παρίσι.

2η ενότητα: «Υπήρχαν λοιπόν... δέσμιον η τυραννία»: Η μεταφορά και παραμονή των λειψάνων στη Βαστίλη.

3η ενότητα: «Το πρωί λοιπόν... εις την εκκλησίαν το μεσονύκτιον». Η μεταφορά των οστών την επόμενη μέρα. Η άμαξα και η περιγραφή της πομπής.

4η ενότητα: «Όλα αυτά τα είδον... την Ελλάδα». Σκέψεις του Κοραή σε σχέση με το γεγονός της ταφής του Βολταίρου. Καταδίκη της τουρκικής τυραννίας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Η γλώσσα του Κοραή: Στα πλαίσια της νεοελληνικής σκέψης είχαν διαμορφωθεί κατά το 18ο αιώνα δύο τάσεις· η μια υποστήριζε τη χρησιμοποίηση της λαϊκής γλώσσας, ενώ η άλλη της αρχαΐζουσας. Ο Κοραής ήθελε να ακολουθήσει τη «μέση οδό». Όπως υποστήριζε, οι μορφωμένοι άνθρωποι δεν πρέπει να είναι «μήτε τύραννοι των χυδαίων μήτε δούλοι της χυδαιότητας αυτών». Έτσι προσπάθησε να δημιουργήσει ένα δικό του γλωσσικό ιδίωμα, το οποίο, όπως βλέπουμε, έχει στη

βάση του τη δημοτική γλώσσα, την οποία όμως προσπαθεί να παρουσιάσει σε βελτιωμένη μορφή. Από αυτή την άποψη, ο Κοραής είναι πιο κοντά στους υποστηρικτές της λαϊκής γλώσσας και ανήκει αναμφισβήτητα στο προοδευτικό τμήμα της ελληνικής διανόησης.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ποια ελατήρια παρακίνησαν τον καθολικό κλήρο του Παρισιού να απαγορεύσει τη ταφή του Βολταίρου;

Απάντηση:

Οι καθολικοί καλόγεροι αποφάνθηκαν ότι ο Βολταίρος ήταν «ασεβέστατος άνθρωπος». Όμως ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Στη σκέψη και στη ζωή εκείνης της εποχής κυριαρχούσε ο φανατισμός και η μισαλλοδοξία, που δεν άφηναν τους ανθρώπους να κρίνουν ξεκάθαρα και να ανέχονται τη διαφορετική άποψη. Αυτά για τα οποία ο Βολταίρος πολέμησε με πάθος ήταν η ανεξιθρησκία και η πνευματική ανεκτικότητα.

2η: Τι συγκίνησε τον Κοραή από την κηδεία του Βολταίρου και γιατί;

Απάντηση:

Αυτό που συγκίνησε ιδιαίτερα τον Κοραή ήταν η τιμή που έγινε στο έργο του Βολταίρου. Πάνω στην άμαξα υπήρχε μια μικρή βιβλιοθήκη, στην οποία υπήρχαν σε εβδομήντα χρυσόδετους τόμους όλα τα συγγράμματα του γάλλου διαφωτιστή. Αυτή η εικόνα θύμισε στον Κοραή τον τρόπο που οι αρχαίοι Έλληνες τιμούσαν τους σοφούς.

3η: Να συζητήσετε την άποψη που υποστηρίζει ο Κοραής στην τελευταία παράγραφο.

Απάντηση:

Ο σεβασμός που έδειξαν οι Γάλλοι στο έργο του Βολταίρου θύμισε στον Κοραή τον ανάλογο σεβασμό που έδειχναν οι αρχαίοι Έλληνες στους σοφούς ανθρώπους, όπως για παράδειγμα ο Σοφοκλής. Ο τρόπος που ένας λαός αντιμετωπίζει τους σοφούς ανθρώπους αποτελεί σοβαρό δείκτη πολιτισμού. Έτσι, στην υπόδουλη Ελλάδα, οι σοφοί και το έργο τους δεν βρίσκουν αναγνώριση και αιτία είναι η τουρκική τυραννία. Ένα τυραννικό καθεστώς δε σέβεται τους ανθρώπους των γραμμάτων και της σκέψης, γιατί το έργο τους και τις προοδευτικές ιδέες τους τις θεωρεί εχθρικές.

4η: Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την επιστολή ως ιστορική πηγή για την

εποχή; Σε τι όμως διαφέρει από μια ιστορική έκθεση ενός γεγονότος;

Απάντηση:

α) Και βέβαια, μπορεί η επιστολή του Κοραή να χρησιμοποιηθεί ως ιστορική πηγή, αφού μας παρέχει ένα πλήθος πληροφορίες για τα γεγονότα της ταφής και της μεταφοράς των οστών του Βολταίρου. Η περιγραφή είναι λεπτομερειακή.

β) Όμως η επιστολή του Κοραή διαφέρει από μια ιστορική έκθεση του γεγονότος. Η δεύτερη είναι απρόσωπη-ο συγγραφέας δεν αναφέρεται στον εαυτό του-και αντικειμενική-λείπουν οι συναισθηματισμοί και κάθε άλλο στοιχείο που δεν έχει σχέση με το θέμα.

Όμως η επιστολή του Κοραή είναι γεμάτη συναισθηματισμό και συγκίνηση. Παρουσιάζοντας τα συναισθήματά του, ο συγγραφέας συμμετέχει και αυτός σε όσα συμβαίνουν γύρω του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το κίνητρο για την επιστολή του Κοραή;

2η: Πώς συνδέεται η κηδεία του Βολταίρου με την αγανάκτηση που νιώθει ο Κοραής για τους Τούρκους;

Αδελφική Διδασκαλία

Αδαμάντιος Κοραής

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το 1798 κυκλοφόρησε ένα φυλλάδιο με την ονομασία «Πατρική Διδασκαλία», ο συγγραφέας του οποίου προτίμησε να μείνει ανώνυμος. Ορισμένοι υποστήριξαν πως αυτός ήταν ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων, αλλά ο ίδιος το αρνήθηκε. Στο φυλλάδιο αυτό, η τουρκική τυραννία χαρακτηριζόταν καθεστώς σταλμένο από το Θεό και ο αγώνας για την ελευθερία έργο του διαβόλου. Το φυλλάδιο αυτό, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε την οργή όλων των Ελλήνων πατριωτών. Σ' αυτά τα πλαίσια ο Κοραής, επιθυμώντας να απαντήσει στο κήρυγμα εθελοδουλίας, έγραψε ένα απαντητικό φυλλάδιο με τίτλο «Αδελφική διδασκαλία». Σ' αυτό υπερασπίστηκε τις ιδέες της ελευθερίας και καταδίκασε το τυραννικό καθεστώς του Τούρκου Σουλτάνου. Το παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα από την «Αδελφική Διδασκαλία».

[Όσοι προϊστασθε των Γραικών...]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Κοραής αναφέρει ότι διάβασε «την Πατρική Διδασκαλία», όταν βρισκόταν στη Ρώμη, και δηλώνει ότι, όπως πιστεύει, είναι ψευδεπίγραφη. Ο συγγραφέας της υμνεί την τυραννία των Τούρκων και προσπαθεί να πείσει τους Έλληνες να υποτάσσονται σε αυτή με ευχαρίστηση. Αυτές οι ιδέες και αυτό το σύγγραμμά ο Κοραής το χαρακτηρίζει «μωρό». Το μίσος ενάντια σ' όλους τους τυράννους είναι ριζωμένο στις καρδιές όλων των ανθρώπων και όλων των Ελλήνων. Ο Κοραής πιστεύει πως η συνέχιση της τουρκικής δουλείας οφείλεται στην «ζηλοτυπία» των ηγεμόνων της Ευρώπης, οι οποίοι βοηθούν με κάθε τρόπο τον Σουλτάνο. Παράδειγμα αποτελεί η παράδοση του Ρήγα στα χέρια του και επτά συντρόφων του, για να θανατωθούν και να γίνουν έτσι μάρτυρες της ελευθερίας. Όμως το αίμα των αγωνιστών δε θα κάμψει το φρόνημα των

Ελλήνων, αλλά αντίθετα, θα τους φουντώσει την επιθυμία να εκδικηθούν. Όλοι οι Έλληνες πρέπει να θυμούνται όσα υποφέρουν από τους Τούρκους και να μην αφήσουν να σβήσει στην καρδιά τους η αγάπη της ελευθερίας και το μίσος κατά της τυραννίας.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. αγκαλά: μολονότι.
2. σπουδάζω: προσπαθώ.
3. κολοβάς: περικομμένες.
4. της Γερμανίας ο αυτοκράτωρ: της Αυστρίας και, για την ακρίβεια, της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού έθνους.
5. καν: τουλάχιστον.
6. οκτώ Γραικούς: εννοεί το Ρήγα και τους συντρόφους του.
7. αρμόδια: κατάλληλα.
8. εκχέεται: χύνεται
9. αοίδιμος: αείμνηστος, αθάνατος.
10. παροξύνει: θα παρακινήσει.
11. νεωστί: πρόσφατα.
12. νήσους: αναφέρεται στα Επτάνησα, που το 1797 τα πήραν οι Γάλλοι.
13. διάπυρος: θερμός, φλογερός.
14. «ω παίδες Ελλήνων...»: Εμπρός, γενναία παιδιά των Ελλήνων, ελευθερώστε την πατρίδα, ελευθερώστε και τα παιδιά, τις γυναίκες, τα ιερά των θεών και τους τάφους των προγόνων για όλ' αυτά είναι που πολεμάτε τώρα.
15. υπεροχικαί επωνυμίαι: διακεκριμένοι τίτλοι.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Ο Κοραής και ο Διαφωτισμός: Είναι φανερή η επίδραση του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και του πνεύματος της Γαλλικής Επανάστασης στη σκέψη και στις ιδέες του Κοραή. Είναι εμφανής η αγάπη του για την ελευθερία και η απέχθειά του για την τυραννία και τους τυράννους. Ήταν η εποχή που οι λαοί με τον αγώνα τους κέρδιζαν τις ελευθερίες τους. Σ' αυτά τα πλαίσια ο Κοραής πίστευε πως και οι Έλληνες με το δικό τους αγώνα θα κέρδιζαν την δική τους ελευθερία και ανεξαρτησία. Γι' αυτό τιμούσε τους αγωνιστές, όπως το Ρήγας, που έδωσαν ακόμα και τη ζωή τους για να φωτίσουν τον Ελληνικό λαό. Απ' αυτήν την προσπάθεια κανείς δεν έπρεπε να λείψει.

2. Ο ρόλος των ηγετών των Ελλήνων: Ο Κοραής δίνει μεγάλη σημασία στο ρόλο που μπορούν να παίξουν αυτοί που καθοδηγούν τον Ελληνικό λαό, είτε είναι λαϊκοί είτε κληρικοί. Πιστεύει ότι οι ηγέτες πρέπει να είναι πραγματικοί ποιμένες που θα καθοδηγούν, όχι με τη βία αλλά έχοντας εξασφαλίσει τη συναίνεση και τη συγκατάθεση του ποιμνίου τους, του απλού λαού. Η έκφραση λοιπόν της λαϊκής βούλησης αποτελεί βασική αρχή και διακυβέρνηση του λαού. Ως προς το περιεχόμενο αυτής της διακυβέρνησης ο Κοραής πιστεύει ότι πρέπει να διέπεται από το πνεύμα της δικαιοσύνης και της ισότητας, βασικών αρχών της Γαλλικής Επανάστασης. Τέλος, οι ηγέτες πρέπει να φροντίζουν για τη μόρφωση του λαού, ώστε να απαλλαχθεί από τις δεισιδαιμονίες. Η αμάθεια είναι το κατάλληλο έδαφος για να αναπτυχθούν οι δεισιδαιμονίες. Κι ακόμα, οι ηγέτες των Ελλήνων πρέπει να τους προστατεύουν από τις παρανομίες και τις βιαιότητες της εξουσίας του Σουλτάνου. Αυτές είναι οι οδηγίες και οι εθνικές επιταγές του Κοραή προς αυτούς που βρίσκονται επικεφαλής των υπόδουλων Ελλήνων.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε πέντε ενότητες:

1η ενότητα: «Εις την Ρώμην... του Χριστού την Εκκλησίαν». Το θέμα του φυλλαδίου και η στάση του Κοραή-το θεωρεί ψευδεπίγραφο.

2η ενότητα: «Υπερασπίζει... σέβας ασπαζόμεθα»: Περιληπτική απόδοση της «Πατρικής διδασκαλίας».

3η ενότητα: «Ανάγκη λοιπόν... υπέρ πάντων αγών». Τα εμπόδια των Ευρωπαίων ηγεμόνων στην προσπάθεια απελευθέρωσης της Ελλάδας.

4η ενότητα: «Δέξαι λοιπόν... υπέρ πάντων αγών». Προτροπή προς τους Έλληνες να διατηρήσουν άσβεστη την αγάπη της ελευθερίας και το μίσος κατά της δουλειάς.

5η ενότητα: «και ταύτα μεν... της τουρκικής παρανομίας». Προτροπή προς τους αρχηγούς των Ελλήνων να γίνουν «φως» και «αλάτι» για το ποίμνιό τους.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Μορφή δοκιμίου: Το φυλλάδιο του Κοραή έχει μορφή δοκιμίου. Έτσι αποτελείται από τα εξής μέρη: α) Εισαγωγή-παρουσίαση του θέματος, β) Αναίρεση των επιχειρημάτων της Πατρικής Διδασκαλίας γ) Οι αιτίες της συνέχισης της υποδού-

λωσης των Ελλήνων δ) Προτροπή προς όλους τους Έλληνες ε) Προτροπή προς τους ηγέτες των Ελλήνων.

2. **Η γλώσσα:** Η γλώσσα του Κοραή συμφωνεί με τις απόψεις του για τη «μέση οδό». Έτσι, ενώ βρίσκεται κοντά στη λαϊκή γλώσσα, προσπαθεί να την «εξυψώσει» χρησιμοποιώντας τύπους και μορφές που ταιριάζουν στην λόγια και την αρχαία ελληνική γλώσσα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ποιο είναι το περιεχόμενο της Πατρικής Διδασκαλίας και με ποια επιχειρήματα το ανακατασκευάζει ο Κοραής;

Απάντηση:

Από το φυλλάδιο του Κοραή μαθαίνουμε ότι η πατρική διδασκαλία, που τόσο τον στενοχώρησε, έχει το εξής περιεχόμενο: Πρώτον, υπερασπιζόταν και δικαιολογούσε την τουρκική τυραννία. Δεύτερο, θρηνούσε την κατάργηση και το περιορισμό της παπικής εξουσίας. Τρίτο, προσπαθούσε να πείσει τους Έλληνες ότι πρέπει να υποτάσσονται στον Τούρκο τύραννο και ότι αυτό θεμελιώνεται στις ίδιες τις θείες Γραφές. Η Πατρική Διδασκαλία ήταν ένα φυλλάδιο που κήρυττε την εθελοδουλία.

Ο Κοραής ανασκευάζει αυτά τα επιχειρήματα με τον εξής τρόπο: Πρώτο, αναφέρει ότι οι μαρτυρίες από τις γραφές είναι διαστρεβλωμένες και ακρωτηριασμένες. Δεύτερο, το περιεχόμενο του φυλλαδίου έρχεται σε αντίθεση και προς τη λογική αλλά και προς τη θρησκεία. Τρίτο, το φυλλάδιο είναι «ψευδεπίγραφο», δηλαδή δεν έχει γραφεί από τον Πατριάρχη που αναφέρεται στον τίτλο του.

2η: Ποιος κυρίως λόγος οδηγεί τον Κοραή να ανακατασκευάσει το ύποπτο φυλλάδιο;

Απάντηση:

Αρχικά ο Κοραής δείχνει να φοβάται την επιρροή του φυλλαδίου στα μυαλά των Ελλήνων. Θα μπορούσε να τους κάνει να υπακούσουν τυφλά κάθε παράλογη εντολή ενός βίαιου άρχοντα, του Σουλτάνου. Όμως ο Κοραής απομακρύνει αμέσως αυτήν την περίπτωση δηλώνοντας περισσότερο την επιθυμία παρά τη σιγουριά του ότι οι Έλληνες δεν πρέπει να φοβούνται καμία «βλάβη» από το «μωρό» αυτό σύγγραμμα. Αμέσως μετά συμπληρώνει ότι ο κύριος λόγος που τον έκανε να ανακατασκευάσει το φυλλάδιο είναι η αρνητική επίδραση που θα μπορούσε αυτό να έχει στα μυαλά των Ευρωπαίων.

Δηλαδή θα μπορούσαν οι Ευρωπαίοι να πιστέψουν ότι οι Έλληνες θέλουν να είναι δούλοι και να υποτάσσονται οικειοθελώς στην Τουρκική τυραννία. Κάτι τέτοιο θα ήταν καταστρεπτικό για το μέλλον του Ελληνισμού.

3η: Τι συμπεραίνετε για το ρόλο που διαδραμάτισε ο Κοραής στις ελληνικές υποθέσεις πριν και μετά την Επανάσταση;

Απάντηση:

Με τις ενέργειες και τη δράση του ο Κοραής προετοίμασε το έδαφος για την Ελληνική Επανάσταση. Ο ρόλος του ήταν διαφωτιστικός και προπαρασκευαστικός. Για να πάρουν τα όπλα στα χέρια οι Έλληνες, έπρεπε πρώτα να ετοιμαστούν ιδεολογικά και ηθικά. Χρειαζόταν να καλλιεργηθεί η εθνική τους συνείδηση, να αγαπήσουν την ελευθερία και τη δικαιοσύνη και να μισήσουν την ξένη τυραννία και γενικά όλους τους τυράννους. Αυτό το έργο, την πνευματική και ηθική προετοιμασία, ανέλαβε να φέρει σε πέρας ο Κοραής μαζί με όλους τους πνευματικούς ηγέτες των Ελλήνων. Έτσι, πριν πάρουν τα όπλα στα χέρια, οι Έλληνες ήταν μάρτυρες μια άλλης επανάστασης που πραγματοποιήθηκε στο μυαλό τους.

Παράλληλα, ο ρόλος του Κοραή είναι συμβουλευτικός και καθοδηγητικός. Απευθύνεται προς τους ηγέτες των Ελλήνων και τους προτρέπει να καθοδηγούν σύμφωνα με τις αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης, προστατεύοντας το «ποίμνιόν τους από τις αυθαιρεσίες της τυραννικής εξουσίας του τούρκου Σουλτάνου.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Γιατί ο Κοραής χαρακτηρίζει την Πατρική Διδασκαλία «μωρόν σύγγραμμα;»

2η: Πώς απευθύνεται ο συγγραφέας στους Έλληνες και ποια προτροπή εκφράζει;

3η: Ο Κοραής προτρέπει όσους έχουν την εξουσία, στα χέρια τους να γίνουν φως και άλας. Τι επιδιώκει μ' αυτό;

Επιστολη στον Αθανασιο Ψαλιδα

Ιωάννης Βηλαράς

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Ιωάννης Βηλαράς γεννήθηκε στα Κύθηρα το 1771. Έξι χρονών ήρθε στα Γιάννενα, που ήταν η πατρίδα των γονιών του. Εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Το 1794 πήγε στην Πάδοβα της Ιταλία για να σπουδάσει ιατρική. Παράλληλα έμαθε δύο ξένες γλώσσες, ιταλικά και γαλλικά.

Το 1800 ο Βηλαράς γυρνά στα Γιάννενα, όπου εργάζεται ως γιατρός και, ταυτόχρονα, έρχεται σε επαφή με τον Αθανάσιο Ψαλίδα.

Μετά την έναρξη της επανάστασης του Αλή Πασά εναντίον του Σουλτάνου, ο Βηλαράς πηγαίνει στα Ζαγοροχώρια. Εκεί συλλέγει χρήματα για τον αγώνα που ξεκίνησε το 1821 και οδήγησε στην απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους. Ταυτόχρονα, στέλνει το γιο του Στέφανο να πολεμήσει στο Μεσολόγγι. Όμως ο Βηλαράς δεν αξιώθηκε να ζήσει την νικηφόρα έκβαση της Επανάστασης. Το 1823 άφησε την τελευταία του πνοή στο χωριό Τσεπέλοβον του Ζαγορίου.

Το έργο του

Ο Βηλαράς ανήκε στους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού που υπερασπίστηκαν με πάθος τη δημοτική γλώσσα. Ασχολήθηκε με την ποίηση. Ταυτόχρονα, έγραψε το βιβλίο «Ρομέικη γλόσα», το οποίο είναι μια συλλογή επιστολών. Μια από αυτές τις επιστολές την απευθύνει στον Αθανάσιο Ψαλίδα, διαφωτιστή και υπέρμαχο και αυτόν της δημοτικής γλώσσας.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η παρακάτω επιστολή προέρχεται από το έργο «Ρομέικη γλόσα». Σ' αυτήν ο συγγραφέας βρίσκει την ευκαιρία να υπερασπίσει τη γλώσσα που μιλούσε ο απλός λαός.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο συγγραφέας δηλώνει ότι δε δίνει σημασία στους δήθεν μορφωμένους, που κατηγορούν τους οπαδούς της λαϊκής γλώσσας. Η ομορφιά της γλώσσας δε βρίσκεται στις καταλήξεις -ιος και -ιον, αλλά στη συντομία και στην καθαρότητα της έκφρασης και της σκέψης. Αυτά τα στοιχεία υπήρχαν στην αρχαία ελληνική γλώσσα, η οποία όμως σήμερα μοιάζει με γριά που έχει χάσει την ομορφιά της. Αντίθετα η νεοελληνική γλώσσα έχει φυσική ομορφιά, η οποία χρειάζεται να καλλιεργηθεί. Η επαφή των αρχαϊστών με την αρχαία ελληνική γλώσσα είναι επιφανειακή και, επιπλέον, είναι αδύνατο να την ξαναζωντανέψουν. Κάτι τέτοιο δεν είχαν κάνει ποτέ οι αρχαίοι -ο Δημοσθένης και οι άλλοι μορφωμένοι πρόγονοί μας που μιλούσαν στη γλώσσα που καταλάβαιναν οι ακροατές τους. Η νεοελληνική γλώσσα μπορεί να δανειστεί τα στολίδια της αρχαίας, προσαρμόζοντάς τα στις σύγχρονες απαιτήσεις. Μπορεί, ακόμη, να πάρει τον πλούσιο θησαυρό των αρχαίων λέξεων και να δανειστεί λέξεις από ξένες γλώσσες. Όπου αυτά δεν είναι αρκετά, νέες λέξεις μπορούν να δημιουργηθούν. Η δύναμη και ο πλούτος της λαϊκής γλώσσας είναι μεγάλοι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **σοφολογιότατος:** μορφωμένος άνθρωπος.
2. **συγκοινωνήσω:** μεταδώσω, επικοινωνήσω.
3. **πλια:** πια.
4. **Γραικική:** λαϊκή γλώσσα.
5. **Ελληνική:** αρχαία ελληνική.
6. **Μακαρονιστάδες:** αυτοί που χρησιμοποιούν αρχαίες λέξεις και μεγάλες περιόδους.
7. **Λάσκαρης:** μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης πήγε στη Δύση και έγραψε μια «Γραμματική» σε γλώσσα αρχαΐζουσα.
8. **Γαζής:** (Άνθιμος): οπαδός της μέσης οδού του Κοραή.
9. **Έλληνες:** αρχαίοι Έλληνες.
10. **κορακίστικα:** ακαταλαβίστικα. Έτσι ονόμαζαν οι αντίπαλοι του Κοραή τη γλώσσα του.
10. **Πραγματογνώμων:** σχολαστικός (αυτός που ασχολείται με τους παπύρους).
12. **απεικάζω:** καταλαβαίνω.

13. Αναχώρηση: η «Κύρου Ανάβαση» του Ξενοφώντα.
14. έτζι: έτσι.
15. μοιάζει: ταιριάζει.
16. πιάνει: ταιριάζει, ομορφαίνει.
17. λογιάζω: νομίζω.
18. τωρεσνή: τωρινή.
19. σιμότερα: πιο κοντά.

γ. *Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια*

1. Το γλωσσικό ζήτημα: Οι εκπρόσωποι του νεοελληνικού διαφωτισμού, όπως ο Βηλαράς, ήρθαν σε σύγκρουση με τους συντηρητικούς διανοούμενους. Το αντικείμενο της διαφωνίας ήταν ποια γλώσσα έπρεπε να καλλιεργηθεί στα πλαίσια της παιδείας των νέων αλλά και γενικότερα στη σκέψη και στα γράμματα· η αρχαία ελληνική ή η λαϊκή γλώσσα της εποχής εκείνης. Το πρωτογενές αυτό πρόβλημα ακολουθούσε ένα δεύτερο, ποια θα ήταν η στάση των Ελλήνων απέναντι στην καταλυτική επίδραση των Ευρωπαϊκής σκέψης. Οι προοδευτικοί λόγιοι του Διαφωτισμού ήθελαν γλώσσα λαϊκή και παιδεία προσανατολισμένη προς την Ευρωπαϊκή σκέψη και επιστήμη, ενώ οι συντηρητικοί επιθυμούσαν γλώσσα αρχαΐζουσα και φοβούμενοι την επίδραση της Ευρώπης, τόνιζαν ότι η ελληνική παράδοση μπορεί να λύσει το πρόβλημα της παιδείας των Ελλήνων. Ο Βηλαράς ανήκε στους προοδευτικούς διανοούμενους.

2. Γλώσσα και ελευθερία: Το ζήτημα της γλώσσας συνδεόταν με το ζήτημα της απελευθέρωσης της Ελλάδας. Απαραίτητη προϋπόθεση της ελευθερίας ήταν η διάδοση των φιλελεύθερων ιδεών, οι οποίες έπρεπε να γίνουν κτήμα του απλού λαού. Μόνο τότε αυτός θα ήταν έτοιμος να διεκδικήσει την ανεξαρτησία του. Και η προετοιμασία του λαού μπορούσε να γίνει μέσω της παιδείας, η οποία θα οδηγούσε το Γένος στο φωτισμό και στην απαλλαγή από τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες. Όμως για να αποδώσει η υπόθεση της Παιδείας χρειαζόταν να γίνεται η διδασκαλία σε γλώσσα λαϊκή κατανοητή από το λαό. Μόνο με αυτή την προϋπόθεση μπορούσε να πραγματοποιηθεί ο φωτισμός του Γένους, ο οποίος θα οδηγούσε στην καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και στην εθνική αποκατάσταση.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Οι ενότητες στην επιστολή του Βηλαρά είναι πέντε:

1η ενότητα: «Σοφολογιότατε... του ύψους της»: Η φυσική ομορφιά της λαϊκής γλώσσας.

2η ενότητα: «Αυτοί οι αερόμυαλοι... τα συγγράμματά του». Οι αρχαϊστές δεν καταλαβαίνουν και δεν ξέρουν την αρχαία γλώσσα.

3η ενότητα: «Καλά φίλε... με λιγότερη δυσκολία». Η λαϊκή γλώσσα μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες των επιστημών και των τεχνών.

4η ενότητα: «Η Ελληνική γλώσσα... των μακαρονιστάδων»: Με δάνεια από ξένες γλώσσες και με τη δημιουργία νέων λέξεων θα λυθεί το πρόβλημα του λεξιλογικού πλούτου.

5η ενότητα: «Προφασίζονται... από σιμότερα»: Ο πλούτος της λαϊκής γλώσσας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Φανταστικός διάλογος:** Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την τεχνική του φανταστικού διαλόγου: αναφέρει τα επιχειρήματα των αντιπάλων του, στα οποία απαντά αμέσως και διεξοδικά.
2. **Παρομοίωση:** α) Η αρχαία γλώσσα παρομοιάζεται με γριά ζαρωμένη. β) Η νέα Ελληνική γλώσσα παρομοιάζεται με κοπέλα νέα και όμορφη. γ) Ο δανεισμός λέξεων παρομοιάζεται με το δανεισμό ρούχων της κόρης από την μητέρα της.
3. **Ύφος:** Το ύφος του Βηλαρά είναι ιδιαίτερα ειρωνικό και σαρκαστικό. Επιτίθεται με ιδιαίτερη δριμύτητα στους αρχαϊστές και αποκαλύπτει τη σαθρότητα των επιχειρημάτων τους.
4. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του Βηλαρά είναι, βέβαια, η λαϊκή γλώσσα εκείνης της εποχής, η γλώσσα που καταλάβαινε και μιλούσε ο απλός λαός στην πόλη και στο χωριό.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Ποια είναι η βασική θέση και ο σκοπός του συγγραφέα στην επιστολή;

Απάντηση:

Στην επιστολή αυτή ο συγγραφέας τονίζει την αξία της δημοτικής γλώσσας και παρουσιάζει τα πλεονεκτήματά της και τον πλούτο της. Από την άλλη μεριά, καταδικάζει

τους αρχαϊστές, οι οποίοι περιφρονούσαν τη δημοτική γλώσσα και θεωρούσαν άξια λόγου μόνο την αρχαία ελληνική. Οι συντηρητικοί αυτοί διανοούμενοι δεν ξέρουν και δεν καταλαβαίνουν την αξία ούτε της αρχαίας ούτε της δημοτικής.

2η: Να υπογραμμίσετε τα επιχειρήματα των αντιπάλων της μητρικής γλώσσας και τα αντεπιχειρήματα του συγγραφέα.

Απάντηση:

Οι αντίπαλοι της λαϊκής γλώσσας υποστήριζαν ότι η δημοτική: α) δεν έχει ευγένεια, β) γίνεται καλύτερη, όταν πλησιάζει προς την αρχαία ελληνική, γ) δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις επιστήμες και γενικά στα γράμματα και τις τέχνες.

Απαντώντας ο Βηλαράς υποστήριζε ότι: α) Η ευγένεια και η ομορφιά μιας γλώσσας δεν εξαρτάται από τις καταλήξεις, αλλά από την συντομία, τη σαφήνεια, την καθαρότητα και τη χάρη της, β) Η λαϊκή γλώσσα είναι όμορφη και αν καλλιεργηθεί, θα βελτιωθεί περισσότερο. Η αρχαία ελληνική μοιάζει με ζαρωμένη γριά, ενώ η νέα ελληνική με όμορφη κόρη που χρειάζεται να δανειστεί τα στολίδια της μάνας της. γ) Αν η νεοελληνική δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στις επιστήμες και στα γράμματα τότε καμία γλώσσα δε θα μπορούσε να το κάνει. Οι ελλείψεις της μπορούν να καλυφθούν με δάνεια από την αρχαία και από άλλες ξένες, με σκοπό να δημιουργηθούν νέες λέξεις.

3η: Με βάση την κατάταξη των επιχειρημάτων και των αντεπιχειρημάτων να δείξετε το οργανωτικό σχέδιο που ακολούθησε ο συγγραφέας στην επιστολή του.

Απάντηση:

Προσπαθήστε να το δώσετε σε μορφή σχεδιαγράμματος.

Ο Βηλαράς αναπτύσσοντας τα επιχειρήματά του ακολουθεί το παρακάτω οργανωτικό σχέδιο.

α) Η φυσική ομορφιά της νεοελληνικής γλώσσας.

β) Η ανικανότητα των αρχαϊστών να κατανοήσουν την αρχαία μας γλώσσα.

γ) Η νεοελληνική γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις επιστήμες και στα γράμματα.

δ) Πρώτη προϋπόθεση: τα δάνεια από την αρχαία ελληνική.

ε) Δεύτερη προϋπόθεση: τα δάνεια από τις ξένες γλώσσες.

στ) Ο πλούτος της λαϊκής γλώσσας είναι μεγάλος.

4η: Με ποιους τρόπους κατορθώνει ο συγγραφέας να εκφράσει πιο πειστικά και πιο παραστατικά τα επιμέρους επιχειρήματά του;

Απάντηση:

Ο Βηλαράς εκφράζει τις απόψεις του και τα επιχειρήματά του με πολλά εκφραστικά μέσα, α) Παρομοιώσεις: η αρχαία γλώσσα παρομοιάζεται με γριά, η νέα με όμορφη κοπέλα και ο δανεισμός λέξεων με δανεισμό ρούχων. β) Όλα τα παραπάνω αποτελούν επίσης πολύ παραστατικές και ζωντανές εικόνες. γ) Το ύφος του κειμένου είναι ειρωνικό και δηκτικό. Ο συγγραφέας καταφέρεται με τόλμη ενάντια στους αρχαϊστές. δ) Τέλος, το κείμενο έχει μορφή διαλογική-προηγούνται τα επιχειρήματα των αρχαϊστών και ακολουθεί κατάρριψή τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Ποια είναι η άποψη του Ι. Βηλαρά για τη νεοελληνική λαϊκή γλώσσα;

2η: Γιατί η άποψη ότι η λαϊκή γλώσσα δεν είναι πλούσια είναι λανθασμένη;

Ερωτος Αποτελεσματα

Αγνώστου

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το βιβλίο «Έρωτος αποτελέσματα», ο συγγραφέας του οποίου μας είναι άγνωστος τυπώθηκε στη Βιέννη το 1792. Για το συγγραφέα του έχουν γίνει διάφορες υποθέσεις· άλλοι λένε ότι ήταν ο Αθανάσιος Ψαλίδας, άλλοι ο Ρήγας ή άλλοι διανοούμενοι της εποχής εκείνης. Στο έργο υπάρχουν τρεις ηθικοερωτικές ιστορίες για την αγάπη δύο νέων, οι οποίοι στο τέλος παντρεύονται. Η σημασία των ιστορικών αυτών είναι μεγάλη, αφού θεωρούνται ως τα πρώτα διηγήματα στη νεοελληνική γλώσσα. Το απόσπασμα «Η Ελενίτσα» προέρχεται από το τέλος της πρώτης ιστορίας.

[Η Ελενίτσα]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η Ελενίτσα, ερωτευμένη με το Γιωργάκη, ήταν κλεισμένη στον εαυτό της και όλοι την θεωρούσαν άρρωστη. Δεν μιλούσε ούτε έτρωγε τίποτα. Οι γονείς της τη ρωτούσαν συνέχεια και προσπαθούσαν να καταλάβουν τι της συμβαίνει, όμως μάταια. Για να μην την ενοχλούν άλλο, η Ελενίτσα αποφάσισε να συμπεριφερθεί φυσιολογικά, αλλά της ήταν δύσκολο, γιατί το πρόσωπό της φανέρωνε την ψυχική της ταραχή.

Την άλλη μέρα οι πατέρες του Γιωργάκη και της Ελενίτσας συναντήθηκαν και ο πρώτος ανακοίνωσε την επιθυμία του γιου του να παντρευτεί την Ελενίτσα. Οι γονείς της Ελενίτσας ρώτησαν την κόρη τους αν θέλει να παντρευτεί το Γιωργάκη και εκείνη, γεμάτη ενθουσιασμό, δέχτηκε. Οι δύο πατέρες ξανασυναντήθηκαν και συμφώνησαν να αρραβωνιάσουν και να παντρέψουν τα παιδιά τους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. τοίνυν: λοιπόν.

2. τζελεμπής: άρχοντας, κύριος, αφέντης.

3. όθεν: γι' αυτό.
4. διαφόρως: διαφορετικά.
5. ίσως δεν ημπορείς τίποτες;: μήπως είσαι αδιάθετη ή άρρωστη;
6. τι σε ηκολούθησε: τι σου συνέβη.
7. σαρίκι: μαντίλα, κάλυμμα του κεφαλιού, σκουφί.
8. κατά το ειθισμένο της: όπως συνήθιζε.
9. ανταμώνω: συναντώ.
10. μέτωρα: αστεία.
11. του σπιτιού: του σπιτιού.
12. στέργω: δέχομαι, είμαι σύμφωνος, είναι ευχαριστημένος.
13. εκάτερος: ο καθένας από τους δύο.
14. δαιμόνιος: υπέροχος, θαυμάσιος.
15. κατηφής: σκεφτικός, σκυθρωπός.
16. αξιέραστο: αξιαγάπητο.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Το θέμα του έρωτα και του γάμου: Ο έρωτας και ο γάμος ήταν θέμα πολύ συνηθισμένο στα πρώτα διηγήματα που γράφτηκαν και τυπώθηκαν στην ελληνική γλώσσα. Συγκεκριμένα, και στο «Σχολείο των ντελικάτων εραστών», το οποίο είχε μεταφράσει ο Ρήγας, το θέμα ήταν ο έρωτας, ο οποίος πάντα κατέληγε στο γάμο. Έτσι, από άποψη περιεχομένου, τα πρώτα αυτά διηγήματα ήταν κάπως αφελή, Πρέπει να σημειώσουμε ότι το αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθυνόταν ήταν η φαναριώτικη κοινωνία του τέλους του ΙΗ΄ αιώνα.

2. Το ευτυχές τέλος της ιστορίας: Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι όλες αυτές οι ιστορίες έχουν ευτυχές τέλος, το οποίο γέμιζε με αισθήματα ικανοποίησης και ανακούφισης του αναγνώστη. Ο τελευταίος ένοιωθε να συμπάσχει με τους ήρωες του έργου και γι' αυτό ήθελε το τέλος να είναι αίσιο.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από τρεις ενότητες.

1η ενότητα: «Ας αφήσουμε...και αλλοιούμενον πρόσωπόν της»: Η Ελενίτσα κλείνεται στον εαυτό της.

2η ενότητα: «Το πράγμα λοιπόν...κατηφές και σιωπηλόν»: Η συνάντηση των γονιών. Η Ελενίτσα δέχεται να παντρευτεί τον Γιωργάκη.

3η ενότητα: «Την άλλη λοιπόν μέρα... στεφανώματα»: Η τελική απόφαση.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η αφήγηση:** Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο και εναλλάσσεται με ευθείες ερωτήσεις. Έτσι ευθύς και πλάγιος λόγος πλέκονται σύμφωνα με το πρότυπο των λαϊκών αφηγήσεων, στις οποίες βρίσκεται κοντά το απόσπασμα, όπως άλλωστε και όλα τα διηγήματα του έργου.
2. **Η γλώσσα:** βρίσκεται κοντά στη λαϊκή, όμως περιέχει τύπους οι οποίοι προέρχονται από τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν στο φαναριώτικο περιβάλλον. Τέτοιοι τύποι είναι εκφράσεις όπως «πες με», «την έλεγε», «να τη βράσουν», «σε λείπει» κ.λπ. Παρόμοιες εκφράσεις χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα στην βόρεια Ελλάδα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η: Στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος ο συγγραφέας παρουσιάζει τη συναισθηματική κατάσταση της Ελενίτσας. Ποιες εκδηλώσεις φανερώνουν την κατάσταση αυτή;

Απάντηση:

Ο έρωτας της Ελενίτσας και η συναισθηματική της κατάσταση φανερώνονται από τις εξής εκδηλώσεις: Ήταν τόσο στενοχωρημένη που έδινε την εντύπωση ότι ήταν άρρωστη. Δεν είχε όρεξη να φάει τίποτα. Είχε κλειστεί στον εαυτό της και στις σκέψεις της. Δε μιλούσε σε κανένα, για να του εξηγήσει τι συμβαίνει. Τέλος, η ταραχή της καθρεφτιζόταν στις εκφράσεις του προσώπου της.

2η: Να επισημάνετε στο κείμενο στοιχεία που φανερώνουν: α) Το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ξετυλίγεται η ιστορία. β) το ήθος των προσώπων που μετέχουν, γ) τον ηθικό χαρακτήρα της ιστορίας.

Απάντηση:

α) Το περιβάλλον εδώ είναι αστικό-αυτό φανερώνει η λέξη «τζελεμπήδες» που υποδήλωνε στους μεγαλονοικοκυραίους. Υπάρχει οικονομική άνεση και απουσία προβληματισμού.

β) Όλα τα πρόσωπα είναι «θετικά». Η ντροπαλή κόρη δεν τολμά να αποκαλύψει τον ερωτά της, ενώ οι στοργικοί γονείς ενδιαφέρονται να βοηθήσουν το παιδί τους.

γ) Η ηθική του αποσπάσματος είναι τυπική και σύμφωνη με τις καθιερωμένες αντιλήψεις της εποχής.

Τα παιδιά είναι υπάκουα, οι γονείς στοργικοί, η οικογένεια παραδοσιακή και ο έρωτας δικαιώνεται ηθικά με το γάμο.

2η: Οι ιστορίες του βιβλίου «Έρωτος Αποτέλεσμα» όπως και εκείνες του γαλλικού «Σχολείου Ντελικάτων Εραστών» ανήκουν στο ελαφρό φιλολογικό είδος και χρησίμευαν ως λαϊκά αναγνώσματα. Νομίζετε ότι η εμφάνιση τέτοιων βιβλίων συντελούσε στην παιδεία των υπόδουλων Ελλήνων; Να στηρίξετε με επιχειρήματα τη θετική ή αρνητική απάντησή σας.

Απάντηση:

Αν κρίνουμε τα βιβλία αυτά με τα σημερινά κριτήρια, θα λέγαμε ότι δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της παιδείας των νέων, γιατί: α) η ηθική τους είναι τυπική, β) παρουσιάζουν την ζωή εύκολη, γ) δεν έχουν οποιονδήποτε προβληματισμό για οποιοδήποτε ζήτημα.

Όμως, αν τα εξετάζαμε στα πλαίσια της εποχής που γράφτηκαν, θα μπορούσαμε να τους αποδώσουμε κάποια θετική συμβολή στην παιδεία των νέων, γιατί: α) έφεραν το βιβλίο σε επαφή με ένα πλατύ αναγνωστικό κοινό, β) τα θέματα που έθιγαν, ήταν «απαγορευμένα», συνεπώς αυτά τα αναγνώσματα θα μπορούσαν να θεωρηθούν «τολμηρά» για την ηθική εκείνης της εποχής.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η: Να χωρίσεις το απόσπασμα σε ενότητες και να δώσεις τίτλο σε κάθε μία.

2η: Οι ιστορίες του βιβλίου Έρωτος αποτελέσματα χρησίμευαν ως λαϊκά αναγνώσματα, όπως και εκείνες του γαλλικού «Σχολείου των ντελικάτων εραστών». Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτών των ιστοριών;

ΣΑΝ ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ ΣΤΗ ΦΩΤΙΑ

Ιωάννης Βηλαράς

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Στοιχεία για τη βιογραφία και το έργο του Ιωάννη Βηλαρά θα βρεις στην «Επιστολή στο Αθανάσιο Ψαλίδα» σελίδα 236.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο Βηλαράς και ο Χριστόπουλος συγκαταλέγονται στους προδρόμους της νεοελληνικής ποίησης. Τα ποιήματά του είναι γεμάτα λυρισμό και χαρακτηρίζονται από μείωση της φαναριώτικης επίδρασης, όπως αυτή φαίνεται σε άλλα λογοτεχνικά έργα. Στο έργο του διακρίνουμε δύο κυρίως επιδράσεις: α) από την αρκαδική ποίηση, την οποία γνώρισε στην Ιταλία και β) από τη δημοτική μας ποίηση. Κυριαρχεί το θέμα του έρωτα, το οποίο παρουσιάζεται με μια διάθεση ρομαντική και, επίσης, η σάτιρα. Στα σατιρικά του ποιήματα πέτυχε να παρουσιάσει ολοκληρωμένους τύπους ανθρώπων. Τα παρακάτω ποιήματα αποτελούν δείγματα των δύο αυτών τύπων-το πρώτο είναι ερωτικό και το δεύτερο σατιρικό.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής, μιλώντας σε δεύτερο πρόσωπο, δηλώνει έκθαμβος από την ομορφιά της γυναίκας. Μοιάζει με πεταλούδα που γυρνά γύρω από το φως και, παρόλο που καίγεται, δεν μπορεί να απομακρυνθεί. Το ίδιο έχει πάθει και ο ποιητής, που είναι μαγεμένος από το κορμί της γυναίκας. Η φύση της έδωσε πλούσια ομορφιά. Τα πουλιά της έδωσαν τη φωνή, οι κρίνοι τη δροσιά. Τα μάγουλά της μοιάζουν με τριαντάφυλλα, τα χείλια είναι ομορφότερα απ' το κοράλλι. Τα φρύδια πληγώνουν τις καρδιές των ανδρών, ενώ τα μάτια της κλέβουν την καρδιά.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ox: από.
2. σιμά: κοντά.
3. ατή σου: η ίδια, μόνη σου.
4. οπώχει: που έχει
5. ολόβολο: πλούσιο.
6. χλωραριά: δροσιά.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το κύριο θέμα του ποιήματος είναι ο θαυμασμός του ποιητή για την ομορφιά της γυναίκας. Η γυναίκα είναι εδώ το απόμακρο αντικείμενο του πόθου, το οποίο ο ποιητής μένει μαγεμένος να θαυμάζει. Τονίζει την εξωτερική ομορφιά του κορμιού της, αλλά και κάθε γωνιά του σώματός της. Στα λόγια του είναι διάχυτος ο θαυμασμός αλλά και ο λυρισμός των εικόνων και των λέξεων.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από δύο σκηνές. Στην πρώτη σκηνή παρουσιάζει γενικά την συνολική ομορφιά της γυναίκας, ενώ στη δεύτερη αναλύει μία μία τις ομορφιές της. Έτσι έχουμε:

1η σκηνή: «Σαν πεταλούδα...να μιλήσει»

2η σκηνή: «Τ΄ ανδόνι... ο καθρέπτης»

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Παρομοίωση: α) Στους τέσσερις πρώτους στίχους η παρομοίωση του άντρα που γυρνάει γύρω από την γυναίκα με πεταλούδα που πετά γύρω από την φωτιά δείχνει με παραστατικότητα τη μαγεία που ασκεί η γυναίκα πάνω στον άντρα.

β) Η ομορφιά της γυναίκας παρομοιάζεται με προίκα.

2. Προσωποποιήσεις: Στο ποίημα οι προσωποποιήσεις είναι ενδιαφέρουσες· τα πουλιά και οι κρίνοι μοιάζουν να έχουν ανθρώπινες ιδιότητες και να δίνουν την ομορφιά τους στη γυναίκα.

3. Η γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι δημοτική, μια γλώσσα ζωντανή και καλ-

λιεργημένη σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στις αποκτήσεις της λυρικής ποίησης του Βηλαρά. Μιας ποίησης που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αισθητικής τελειότητας.

4. Ο στίχος και το μέτρο: στίχος είναι δεκαπεντασύλλαβος και το μέτρο ιαμβικό.

Στίχος 1	σαν πε/	ταλού/	δα στη/	φωτιά/	σ' εσέ/	να γύ/	ρες φέ/	ρνω							
Τονισμός:	υ	´	υ	´	υ	´	υ	´	υ	´	υ	´	υ	´	υ
Αρ. συλλαβής	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

5. Ομοιοκαταληξία: Η ομοιοκαταληξία του ποιήματος είναι ζευγαρωτή.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τι σας θυμίζουν περισσότερο από τη δημοτική μας παράδοση η κατά δίστιχα ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία και εκφραστικοί τρόποι του ποιήματος;

Απάντηση:

Είναι πολλά τα στοιχεία που μας θυμίζουν τη δημοτική ποίηση. Είναι ο δεκαπεντασύλλαβος στίχος και το ιαμβικό μέτρο, η παρομοίωση με τη πεταλούδα, που είναι παρμένη από τη φύση, και οι προσωποποιήσεις των πουλιών και των λουλουδιών.

Όλα αυτά, μαζί φυσικά με τη δημοτική γλώσσα, μας θυμίζουν έντονα τη δημοτική ποίηση. Η παραστατική παρουσίαση της φύσης συνυπάρχει με τα λιτά εκφραστικά μέσα δηλαδή τα κοσμητικά επίθετα, ενώ κυριαρχεί το ρήμα και το ουσιαστικό.

2η Μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη ότι ο Βηλαράς, ακολουθώντας την ποίηση της εποχής του, εξιδανικεύει τη γυναίκα;

Απάντηση:

Ο Βηλαράς δεν εξιδανικεύει τη γυναίκα, αλλά απευθύνει έναν ύμνο στην ιδανική γυναίκα. Έτσι, όπως για κάθε άντρα, φαντάζει η ιδανική, η αγαπημένη γυναίκα. Ο ύμνος αυτός, συνδεδεμένος με μια παράλληλη παρουσίαση της ομορφιάς της φύσης, δε δείχνει καθόλου υπερβολικός.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες επιδράσεις από το δημοτικό τραγούδι εντοπίζετε στο ποίημα;

2η Ποια είναι τα στοιχεία που συνιστούν την ομορφιά της γυναίκας;

ΓΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Ιωάννης Βηλαράς

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ένας γιατρός έρχεται στο σπίτι ενός βαριά αρρώστου, δίπλα στον οποίο βρίσκεται η γυναίκα του και κλαίει. Ο άρρωστος λέει ότι πλησιάζει στο θάνατο, αλλά ο γιατρός τον καθησυχάζει λέγοντάς του να μην τον σκέφτεται. Όμως ο άρρωστος επιμένει ότι δεν μπορεί ούτε να μιλήσει ούτε να φάει ούτε να κοιμηθεί. Τότε ο γιατρός του απαντά ότι τα ίδια έλεγαν και ο πατέρας του, ο θείος του και ο αδελφός του, οι οποίοι είναι ήδη πεθαμένοι. Με το ζουμί που έφαγε πριν από δύο μέρες δε θα πρέπει να φοβάται τίποτα. Ακούγοντάς τα αυτά η γυναίκα βάζει τα κλάματα και λέει ότι κατάλαβε πως ο γιατρός αυτός, που έχει θάψει ολόκληρη την οικογένειά τους, είναι αδύνατο να γλιτώσει τον άντρα της.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. παίρει: παίρνει.
2. σε τούτο: στο μεταξύ, εκείνη τη στιγμή.
3. πάνω: πηγαίνω.
4. να γλύσω: να γλιτώσει.
5. αγκαλά: παρόλο που, αν και.
6. χαμοβαστιέσαι: έχεις ακόμη δυνάμεις.
7. αγροικάς: ακούς.
8. παντέχω: έχω θάρρος.
9. φαμελιά: οικογένεια
10. μαρκαρίσει: τους έχει δει να πεθαίνουν.
11. ευτυχήσει: θα πετύχει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο σκοπός του Βηλαρά είναι να σατιρίσει την κακή εκτέλεση του καθήκοντος από το γιατρό αλλά και την ευπιστία του ασθενή.

1. Ο γιατρός: Είναι σαφώς κατώτερος των περιστάσεων, οι γνώσεις του είναι φτωχές, οι ιατρικές του συμβουλές δείχνουν την ανικανότητά του. Με την ανευθυνότητα που τον χαρακτηρίζει οδήγησε στο θάνατο ολόκληρη την οικογένεια του αρρώστου.

2. Ο ασθενής: Είναι ευκολόπιστος, αφού δεν καταλαβαίνει τίποτα από την ανικανότητα του γιατρού. Είναι, όπως όλοι οι ασθενείς στις μέρες μας. Δείχνουν απόλυτη εμπιστοσύνη στα λόγια του γιατρού και είναι έτοιμοι να κάνουν ό,τι τους πει.

3. Η γυναίκα: Είναι το μόνο πρόσωπο που δείχνει καθαρότητα σκέψης και υπευθυνότητα. Μόνο αυτή καταλαβαίνει πόσο ανεύθυνος είναι ο γιατρός, ίσως γιατί, σαν γυναίκα, ενδιαφέρεται και φροντίζει διαρκώς για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το ποίημα αποτελεί μια ενότητα, όμως θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε τα εξής μέρη:

1. Εισαγωγή: «Βογκομαχούσεν... στο πλευρό του».

2. Κύριο μέρος: «Σε τούτο μπαίνει... να ρούφησες ωστόσο». Ο ερχομός και η παρέμβαση του γιατρού.

3. Επίλογος: «Αυτά...σ' εσένα θα ευτυχήσει»; Ο θρήνος της γυναίκας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Διάλογος: Το ποίημα αυτό έχει μορφή διαλόγου. Τα τρία πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος σ' αυτόν είναι ο ασθενής, ο γιατρός και η σύζυγος του ασθενούς.

2. Η γλώσσα: Όπως και στο προηγούμενο ποίημα, η γλώσσα του Βηλαρά είναι μια αρκετά καλλιεργημένη δημοτική.

3. Ο στίχος και το μέτρο: Ο στίχος του ποιήματος είναι οχτασύλλαβος ή εφτασύλλαβος και το μέτρο ιαμβικό.

Στροφή 1η

Στίχος 1ος Βογγο/μα χού/σεν α/στενής

Τονισμός: υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ

Αριθμός

συλλαβής: 1 2 3 4 5 6 7 8

Στροφή 1η

Στίχος 2ος: κατά/κοιτος / στην κλί/νη

Τονισμός υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ – υ

Αριθμός

συλλαβής 1 2 3 4 5 6 7

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πρώτος στίχος κάθε στροφής είναι οχτασύλλαβος, ενώ οι υπόλοιποι δύο εφτασύλλαβοι.

4. **Ομοιοκαταληξία:** Ομοιοκαταληκτούν ζευγαρωτά ο δεύτερος και ο τρίτος στίχος κάθε στροφής.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το σατιρικό στοιχείο στο δεύτερο ποίημα συσσωρεύεται προς το τέλος. Να το επισημάνετε και να κρίνετε αν είναι αναπάντεχο ή προετοιμάζεται επαρκώς.

Απάντηση:

Το σατιρικό στοιχείο συσσωρεύονται στα λόγια της γυναίκας, που βρίσκονται στο τέλος του ποιήματος. Απογοητευμένη η γυναίκα, που χάνει το σύζυγό της, βάζει τα κλάματα. Όμως αυτός ο επίλογος έχει προετοιμαστεί κατάλληλα με το διάλογο του γιατρού και του ασθενή, από τον οποίο γίνεται γνωστό πως ο συγκεκριμένος γιατρός έχει οδηγήσει στον τάφο ολόκληρη την οικογένεια του αρρώστου.

2η Νομίζετε ότι μια τέτοια σάτιρα μπορεί να επιβιώσει και σήμερα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Η σάτιρα του Βηλαρά είναι ζωντανή και επίκαιρη ακόμα και σήμερα. Το «δυνατό» του σημείο είναι η ολοκληρωμένη και επιτυχημένη παρουσίαση ανθρώπινων χαρακτήρων, οι οποίοι εμφανίζονται μπροστά μας ολοζώντανοι και πειστικοί. Ο κομπογιαννίτης γιατρός, ο ευκολόπιστος ασθενής και η έξυπνη σύζυγος είναι τύποι διαχρονικοί, τους συναντάμε καθημερινά, ακόμη και στις μέρες μας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζεται ο άρρωστος και πώς ο γιατρός στο ποίημα;

2η Πώς αντιδρά η γυναίκα του αρρώστου στα λόγια του γιατρού;

ΦΑΓΟΠΟΤΙ

Αθανάσιος Χριστόπουλος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Αθανάσιος Χριστόπουλος γεννήθηκε στην Καστοριά το 1772. Μικρός πήγε στο Βουκουρέστι, όπου φοίτησε στην εκεί ελληνική σχολή. Συνέχισε τις σπουδές του στη Βούδα της Ουγγαρίας και στην Πάντοβα της Ιταλίας.

Γυρίζοντας στο Βουκουρέστι μπήκε στην αυλή του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Μουρούζη και αργότερα του Ιωάννη Καρατζά.

Ο Χριστόπουλος μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1819. Το 1836 επισκέφθηκε την ελεύθερη Ελλάδα, όμως η υποδοχή που του έγινε δεν ήταν αυτή που περίμενε, γι' αυτό ξαναγύρισε στις Ηγεμονίες. Στο Σιμπίνι της Τρανσυλβανίας έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του, δηλαδή μέχρι το 1847, που πέθανε.

Το έργο του

Ο Αθανάσιος Χριστόπουλος ήταν προσωπικότητα πολύπλευρη. Ασχολήθηκε με τη νομική, την ιατρική, τη φιλοσοφία, τη φιλολογία, την ποίηση, τη φυσική, τη μουσική και την πολιτική. Η ποίησή του περιέχει ύμνους στο Βάκχο και στον έρωτα. Το έργο του εντάσσεται στην κίνηση του Ανακρεοντισμού, που ήταν παρακλάδι του Αρκαδισμού. Από την ποίηση του Χριστόπουλου λείπει το πάθος, όμως χαρακτηρίζεται από χάρη και λεπτότητα.

Στα έργα του συμπεριλαμβάνεται:

α) Το ηρωικό δράμα «Αχιλλεύς»,

β) η «Γραμματική της Αιολοδωρικής»,

γ) Η ποιητική συλλογή «Λυρικά»,

δ) τα «Πολιτικά σοφίσματα» και

ε) τα «Πολιτικά παράλληλα».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το παρακάτω ποίημα περιέχεται στη συλλογή «Λυρικά», η οποία εκδόθηκε στη Βιέννη το 1811. Το περιεχόμενό της είναι η ανέμελη ζωή, το κρασί και ο έρωτας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής αναγγέλλει τον ερχομό του τρύγου, τη γιορτή του Φθινοπώρου στην οποία συμμετέχει όλη η οικουμένη. Απαραίτητο συμπλήρωμα της γιορταστικής ατμόσφαιρας είναι και ο ήχος της φλογέρας. Ο ποιητής καλεί τους τρυγητές να πάρουν μέρος στη χαρά. Αφού βάλουν το κρασί στη βρύση, για να το πάρουν δροσερό, ο ποιητής προτρέπει τους φίλους του να κάτσουν κάτω από τα δέντρα, στον ίσκιο, να πιουν και να φάνε το ψητό αρνί. Τότε θα είναι έτοιμοι για τον τρύγο. Στο μεταξύ, αυτοί που συμμετέχουν στο γλέντι πίνουν μέχρι να νοιώσουν το κεφάλι τους να ζαλίζεται. Κι ύστερα, ξαπλωμένοι ανάμεσα στα χόρτα των αγρών, ακούν τα πουλιά να κελαηδούν κι αρχίζουν το σφύριγμα, μέχρι να νυστάξουν.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. βοΐζει: αντιλαλεί από τραγούδια και φωνές.
2. ως τον πάτο: μέχρι τον τελευταίο.
3. φτέρη: θάμνος άγριος.
4. τεχνικά: με τέχνη, έτσι όπως πρέπει.
5. βαθμηδόν: σιγά σιγά.
6. κορδώσει: να ζαλιστεί.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η αγάπη για τη ζωή και τη φύση

Στα ποιήματα του Χριστόπουλου διακρίνουμε την ύπαρξη αγάπης για τη ζωή και για κάθε απλή εκδήλωσή της. Εδώ είναι ένα γλέντι που γίνεται με αφορμή τον ερχομό της εποχής του τρύγου. Οι απλές καθημερινές χαρές, το πιοτό και το φαΐ, είναι αρκετές για να δώσουν στον άνθρωπο την ευτυχία. Ταυτόχρονα, είναι φανερή η αγάπη για τη φύση και τη φυσική ζωή, μια αγάπη που μοιάζει μακρινή για τους κατοίκους των σημερινών μεγαλουπόλεων.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από τρεις ενότητες.

1η ενότητα: (1η στροφή): Ο ποιητής καλωσορίζει τον τρύγο.

2η ενότητα: (2η και 3η στροφή): Οδηγίες για την προετοιμασία του τραπεζιού και του γλεντιού.

3η ενότητα: (4η και 5η στροφή): το γλέντι.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Προσωποποίηση:** Ο τρύγος εμφανίζεται να προβαίνει, σα να έχει δηλαδή ανθρώπινες ιδιότητες. Όπου περνά χαρίζει τη ζωή.
2. **Εικόνες:** Οι εικόνες στο ποίημα είναι ζωντανές. Κυριαρχούν οι εικόνες της φύσης, τα δέντρα, οι πηγές και τα λουλούδια. Επίσης, υπάρχουν εικόνες γλεντιού, το κρασί, το πιοτό, η παρέα και η γλυκιά νύστα που έρχεται ύστερα από το γλέντι.
3. **Η γλώσσα:** Η γλώσσα του ποιήματος είναι δημοτική, μια γλώσσα στρωτή και εύπλαστη, ικανή να μεταδώσει το λυρισμό και υπάρχει διάχυτος παντού.
4. **Το μέτρο και ο στίχος:** Το μέτρο του ποιήματος είναι τροχαϊκό και ο στίχος οχτασύλλαβος.
5. **Ομοιοκαταληξία:** Η ομοιοκαταληξία ακολουθεί το σχήμα ααβγγβ. Δηλαδή είναι ζευγαρωτή στους δύο πρώτους στίχους (αα) και σταυρωτή στους υπόλοιπους τέσσερις (βγγβ).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Αφού διαβάστε τα εισαγωγικά σημειώματα, να επισημάνετε τα στοιχεία που ανταποκρίνονται στο ποίημα «φαγοπότι».

Απάντηση:

Είναι έντονη η παρουσία βακχικών στοιχείων στο ποίημα αυτό, στο οποίο υμνείται το κρασί και το γλέντι με την ευκαιρία του τρύγου. Είναι παρούσα η χάρη και η λεπτότητα με την οποία παρουσιάζεται το θέμα και η χαρά του γλεντιού και της παρέας. Έτσι η εντύπωση που δημιουργείται είναι ευχάριστη.

2η α) Ποια γλώσσα χρησιμοποιεί ο ποιητής; β) Έχουν οι στίχοι του ρυθμό αντίστοιχο με το πνεύμα της ποίησης του;

Απάντηση:

α) Η γλώσσα του Χριστόπουλου είναι στρωτή δημοτική, γεμάτη λυρισμό. Βέβαια, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι, σε σύγκριση με τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού, φαίνεται να υστερεί. Η λαϊκή γλώσσα, όπως είχε διαμορφωθεί στο δημοτικό τραγούδι, με τα σύνθετά της, τις δυνατές εικόνες και τη λαϊκή ψυχή, είναι πολύ πιο ολοκληρωμένη και ζωντανή απ' ότι παρουσιάζεται εδώ. Στην ποίηση του Χριστόπουλου έχουμε να κάνουμε με μια γλώσσα «του σαλονιού», αφού ο ποιητής δεν χρησιμοποίησε τον πλούτο του δημοτικού τραγουδιού.

β) Το μέτρο του ποιήματος είναι τροχαϊκό και εκφράζει τη χαρούμενη διάθεση του ποιητή. Επίσης, ο στίχος είναι οχτασύλλαβος και η ομοιοκαταληξία έχει τη μορφή αα-βγγβ.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τον τρύγο;

2η Ποια στοιχεία δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του ποιήματος ως λυρικό;

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Τα απομνημονεύματα, φιλολογικό είδος γνωστό από την αρχαιότητα, είναι γεγονότα τα οποία αυτός που τα διηγείται τα έζησε άμεσα, ήταν αυτόπτης μάρτυρας. Τα γεγονότα και τα απομνημονεύματα ήταν συνήθως πολιτικά ή πολεμικά, γι' αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ιστορική πηγή Ταυτόχρονα, μπορεί να θεωρηθούν λογοτεχνικά έργα, αν ο συγγραφέας των απομνημονευμάτων διαθέτει ταλέντο και αν η αφήγηση, των γεγονότων γίνεται με δύναμη και ζωντάνια. Απομνημονεύματα έγραψαν πολλοί αγωνιστές της Επανάστασης του 1821. Τις προσωπικές αφηγήσεις ορισμένων αγωνιστών -ανάμεσά τους και του Κολοκοτρώνη- τις κατέγραψε ο Γεώργιος Τερτσέτης.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Παναγής Σκουζές

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Παναγής Σκουζές (1777-1847) ήταν πλούσιος έμπορος από την Αθήνα. Στη διάρκεια της επανάστασης πολέμησε στην Ακρόπολη και διακρίθηκε για την προσφορά του στον αγώνα για την ελευθερία. Μετά την απελευθέρωση ίδρυσε την «Τράπεζα Σκουζέ», την πρώτη τράπεζα της ελεύθερης Ελλάδας. Ταυτόχρονα, αγοράζοντας μεγάλα κτήματα που ανήκαν προηγουμένως σε Τούρκους, η οικογένεια Σκουζέ έγινε μια από τις πλουσιότερες της Αθήνας.

Το έργο του

Το 1841 έγραψε το «Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας», στο οποίο αναφέρεται στα βάσανα των Αθηναίων, όταν διοικητής ήταν ο Τούρκος αγάς Χατζή Αλής. Μ' αυτόν τον τρόπο ήθελε να καταδικάσει το τυραννικό καθεστώς, που έφερε τόσα δεινά στους υπόδουλους Έλληνες.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Τα παρακάτω αποσπάσματα βρίσκονται στο «Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας». Τα γεγονότα που διηγείται το πρώτο απόσπασμα πραγματοποιήθηκαν το 1788, όταν ο Χατζής Αλής φυλάκισε πλήθος Αθηναίων. Το δεύτερο αναφέρεται στη δραπέτευση του συγγραφέα και του πατέρα του και στη φυγή στη Χαλκίδα το 1791.

Οι φυλακές

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η καταπίεση των κατοίκων της Αθήνας από τον διοικητή Χατζή-Αλή είναι έντονη και οι φυλακές γεμίζουν με άντρες και γυναίκες. Σ' αυτές η ακαθαρσία ήταν αφόρητη, με αποτέλεσμα μερικοί να δηλητηριάζονται και να πεθαίνουν. Τους φυλακισμένους τους βασάνιζαν, τους ράβδιζαν και τους έδεναν. Οι γυναίκες υπέφεραν ιδιαίτερα, γιατί, αν δεν έβρισκαν τον άντρα, τιμωρούσαν στη θέση τους αυτές. Ο θάνατος της μητέρας του Σκουζέ, η πανούκλα, η αρπαγή του λαδιού και άγρια φορολογία -όλα αυτά μαζί λύγισαν οικονομικά την οικογένεια. Οι Χριστιανοί χρήματα δεν είχαν και τα χωράφια τους τα πουλούσαν στους Οθωμανούς. Ο πατέρας και ο γιος Σκουζές φυλακιζόντουσαν εναλλάξ και στο σπίτι τους δεν είχαν μείνει πράγματα αξίας. Επιπλέον, ένας Τούρκος γείτονας τους έκλεψε ό,τι βρήκε στο σπίτι, όταν όλοι οι χριστιανοί είχαν εγκαταλείψει την πόλη, στη διάρκεια της επιδημίας. Στο μεταξύ ο εντεκάχρονος γιος Σκουζές συνέχιζε να είναι φυλακισμένος, αφού ο πατέρας του δεν μπορούσε να βρει χρήματα που χρειάζονταν, για να τον βγάλουν έξω. Τελικά, πατέρας και γιος πούλησαν ένα χτήμα με ελαιόδεντρα, για να απελευθερωθεί ο μικρός. Κι όταν αυτός βγήκε από την φυλακή, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχολείο, για να δουλέψει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. έβαλε: Ο Χατζή Αλής.
2. δόσιμο: φόρος.
3. γρόσι: ασημένιο τουρκικό νόμισμα.
4. ξέστι: μονάδα μέτρησης των υγρών προϊόντων.
5. ειδέ: διαφορετικά, ειδάλλως.
6. ολοίστια: τα τελευταία τους.
7. φάλαγγας: όργανο που έσφιγγε τα πόδια (για βασανισμό).
8. ήταν εις χρέος: υποχρεώνονταν.
9. πρικό: πικρό (αναγραμματισμός).
10. εξοχάς: περίχωρα.
11. ρεύματα: ρεματιές.

12. το θανατικό: η επιδημία πανούκλας.
13. σερμαγή: αρχικό κεφάλαιο.
14. κατάστιχο: φορολογικός κατάλογος/φόρος.
15. αμανάτι: υποθήκη, εγγύηση.
16. παρατιμής: όσο όσο για λίγα χρήματα.
17. ήτον μεινεσμένοι: είχαν παραμείνει.
18. ντερβίσης: θρησκευτικός τίτλος των Μωαμεθανών.
19. χαράτζι: κεφαλικός φόρος.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η μόρφωση και το σχολείο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας:

Μας κάνει εντύπωση το γεγονός ότι ακόμα και στα χρόνια της πιο μαύρης σκλαβιάς οι άνθρωποι ήξεραν να εκτιμούν τη σημασία της μόρφωσης. Ακόμα κι όταν αντιμετώπιζαν τις μεγαλύτερες οικονομικές δυσχέρειες, έστελναν τα παιδιά τους στους δασκάλους. Η παιδεία του υπόδουλου ελληνισμού προόδευε μέσα από μύριες δυσκολίες και εμπόδια και οδήγησε σιγά σιγά στην αφύπνιση της εθνικής του συνείδησης.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: «Ευθύς... γυναίκες»: Φορολόγηση και φυλάκιση.
2η ενότητα: «Ήταν οι άντρες... ομιλήσει»: Οι φυλακές.
3η ενότητα: «Αν του επήγαιναν... ποθαμένοι»: Οι ανθυγιεινές συνθήκες.
4η ενότητα: «Εις την αντρίκια... φυλακισμένων»: Βασανισμοί αντρών.
5η ενότητα: «Παρομοίως... οι Τούρκοι»: Βασανισμοί γυναικών.
6η ενότητα: «Οι γυναίκες... Ανατολή»: Χήρες και γυναίκες φυγάδων.
7η ενότητα: «Τότε ο πατήρ... τυραννίας»: Φτώχεια και φυλάκιση του πατέρα.
8η ενότητα: «Ήβγεν... παρατιμής»: Ο γιος Σκουζές στη φυλακή
9η ενότητα: «Ο πατήρ... έρημη»: Οικονομική αδυναμία
10η ενότητα: «Μόνον... χαλκωματικό»: Η επιδημία.
11η ενότητα: «Εγώ έμεινα ... οι άνθρωποι»: Ο γιος Σκουζές ανυπομονεί.
12η ενότητα: «Μου λέγει... ξεφυλακιστώ»: Το πούλημα του χωραφιού.
13η ενότητα: «Και έτσι... χαράτζι μου»: Η διακοπή του σχολείου.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Η τεχνική του κειμένου: Η τεχνική που χρησιμοποιεί στο κείμενο αυτό ο Σκουζές είναι απλή, ίσως μάλιστα να μπορούσε να χαρακτηριστεί απλοϊκή. Πάντως ο συγγραφέας πραγματοποίησε διάφορες δοκιμές, προσπαθώντας να δημιουργήσει τον προσωπικό του τρόπο γραφής. Και αυτό από μόνο του είναι θετικό.

2. Η γλώσσα: Ο Σκουζές γράφει στην απλή γλώσσα της εποχής του, τη γλώσσα που μιλούσε και καταλάβαινε ο λαός. Ταυτόχρονα, συναντάμε εδώ κι εκεί λόγιες λέξεις, οι οποίες δεν αναιρούν το στοιχείο της γνησιότητας που χαρακτηρίζει το κείμενο.

Στη Χαλκίδα πρόσφυγες

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ενώ ο πατέρας Σκουζές βρισκόταν στη φυλακή εξαιτίας νέων φόρων, αποφασίζουν να ξεπουλήσουν χωράφι και κινητά, για να πληρώσουν και να γλιτώσουν. Κρυφά φεύγουν για τη Χαλκίδα μ' ένα μόνο γάιδαρο, ο οποίος με δυσκολία σήκωνε τα ρούχα και τα λιγοστά τους υπάρχοντα. Τα λεφτά ήταν εξήντα μόλις παράδες. Φτάνοντας στη Χαλκίδα συνάντησαν κάποιους συμπατριώτες τους και συνεργάστηκαν με έναν από αυτούς και έφτιαχναν σαπούνι. Αργότερα ο πατέρας Σκουζές αποφάσισε να μετακινηθούν στα Βασιλικά της Χαλκίδας, όπου έδωσε το γιο του σε κάποιον παπουτσή, για να μάθει την τέχνη. Όμως η μεταχείριση από τη μεριά του τεχνίτη ήταν κακή και, επιπλέον, το παιδί ήταν διαρκώς πεινασμένο. Ύστερα από λίγο καιρό επιδημία πανώλης χτύπησε το κοντινό χωριό Φίλα. Ορισμένοι φοβήθηκαν ότι θα εμφανιστούν βρυκόλακες, γι' αυτό ξέθαβαν τους πεθαμένους και τους έκαιγαν με πυρακτωμένα σίδερα στην καρδιά.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Άγιο Δημήτριο Κυρίτζη: τοποθεσία κοντά στη βορινή πύλη της Αθήνας.
2. χαλκώματα: χάλκινα σκεύη κουζίνας.
3. πόρτα των Αγίων Αποστόλων: η βορινή πύλη της πόλης.
4. οντρομίδα: κουβέρτα χοντρή και μάλλινη.
5. παρεμβρός: πιο πριν.
6. εκονέψαμε: διανυχτερέψαμε.
7. εσυντρόφεψε: συνεργάστηκε.
8. δοσίματος: φορολογίας.
9. σχεδόν επιθυμούσα: τρόμαξα να...
10. θανατικό: η πανούκλα.
11. το εδιάλαβαν: το θεώρησαν.
12. βουρδόλακες: βρυκόλακες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η πίστη στους βρυκόλακες

Η πίστη ότι ο νεκρός μπορεί να βρυκολακιάσει είναι αρχαιότατη. Οι προλήψεις αυτές οδήγησαν τους ανθρώπους σε ενέργειες παράλογες -ξέθαβαν τους νεκρούς και τους έκαιγαν την καρδιά. Οι ενέργειες αυτές εντάσσονται στα πλαίσια του μαγικού τρόπου σκέψης, ο οποίος είναι εντελώς αντίθετος με τον επιστημονικό τρόπο σκέψης. Η παιδεία ήταν αυτή που απαλλάσσει τους ανθρώπους από τέτοιου είδους προλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Ο συγγραφέας θίγει πολλά ζητήματα με σύντομο τρόπο. Έτσι θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: «Η τυραννία... εξεφυλακίστη»: Το πούλημα του χωραφιού και η αποφυλάκιση του πατέρα.

2η ενότητα: «Τέλος... Σεπτέμβριον»: Η διαφυγή από την Αθήνα.

3η ενότητα: «Ετραβήξαμε... τρύπιο»: Στη Χαλκίδα πάμφτωχοι.

4η ενότητα: «Εις Χαλκίδα... επαρηγόρησαν»: Οι συμπατριώτες βοηθούν.

5η ενότητα: «Εκονέψαμε... Περισσότερο»: Συνεργασία.

6η ενότητα: «Εις Χαλκίδα... έπραπταν»: Η συμπεριφορά των Τούρκων.

7η ενότητα: «Βλέποντας... κοντά του»: Ο γιος Σκουζές εργάζεται.

8η ενότητα: «Εις τα 1791... καρδιά»: Πανούκλα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποια είναι τα δεινά που κατατρέχουν τους ανθρώπους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως προκύπτουν από το κείμενό μας;

Απάντηση:

Η καταπίεση ήταν έντονη και εκφραζόταν με τη συνεχή επιτήρηση των ανθρώπων και με την επιβολή αβάσταχτων φόρων. Οι Τούρκοι κυρίαρχοι μεταχειριζόντουσαν ωμή βία, φυλάκιζαν και βασάνιζαν χωρίς λόγο άντρες και γυναίκες. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να αναγκάζονται οι άνθρωποι να φεύγουν από τα σπίτια τους, φυγάδες

σε ξένη γη. Και σα να μην έφταναν όλα αυτά, προστέθηκε και η επιδημική ασθένεια, η οποία προκαλούσε πολλούς θανάτους. Η αδυναμία των ανθρώπων να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα δημιούργησε το κατάλληλο έδαφος για να αναπτυχθούν οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες.

2η Όπως είπαμε στην εισαγωγή, ο συγγραφέας δεν ήταν μορφωμένος· τι νομίζετε ότι τον ώθησε να διηγηθεί όσα μας διηγείται στο χρονικό του;

Απάντηση:

Ο συγγραφέας ολοφάνερα θέλει να ιστορήσει τη ζωή του, γιατί μέσα από αυτή αποκαλύπτεται η κατάσταση στην οποία ζούσαν οι υπόδουλοι Έλληνες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο Σκουζές, όπως άλλωστε και όλοι οι αγωνιστές της Επανάστασης, έζησαν σε καιρούς συγκλονιστικούς και δικαιολογημένα πίστεψαν ότι όσα έζησαν και όσα έκαναν, είχαν αξία διαχρονική και ενδιέφεραν τους μεταγενέστερους.

3η Να επισημάνετε στο κείμενο ιδιότυπες εκφράσεις, που σήμερα δε χρησιμοποιούνται.

Απάντηση:

Στα κείμενα του Σκουζέ συναντάμε πολλές τουρκικές λέξεις, οι οποίες σήμερα δε χρησιμοποιούνται, όπως η «σερμαγή» και ο «ντερβίσης». Υπάρχουν στοιχεία λόγια, όπως: «τας πόρτας», «ο πατήρ», το «δισάκιον» κ.λπ. Υπάρχουν σπάνιοι τύποι της δημοτικής γλώσσας, όπως: «μεινεσμένοι» και «ήταν φευγάτοι». Παρ' όλες αυτές τις ιδιομορφίες της γλώσσας του Σκουζέ, αυτή παραμένει ζωντανή και δημιουργεί ένα ολοκληρωμένο αισθητικό αποτέλεσμα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Η οικογένεια του Σκουζέ φεύγει από την Αθήνα και εγκαθίσταται στη Χαλκίδα. Ποια κατάσταση βρίσκει εκεί;

2η Στα Απομνημονεύματα υπάρχει και το λογοτεχνικό στοιχείο. Αν ο αφηγηματογράφος διαθέτει αφηγηματική ικανότητα κι αν δίνει στο λόγο του δύναμη και ζωντάνια, η αφήγηση γίνεται λογοτεχνικό έργο. Σύμφωνα με τα παραπάνω πώς θα χαρακτηρίζατε το χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας;

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ

Νικόλαος Κασομούλης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Νικόλαος Κασομούλης γεννήθηκε στη Κοζάνη το 1795 και πέθανε το 1872. Έζησε την επανάσταση του 1821 και πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Οργάνωσε την επανάσταση στον Όλυμπο, συνέχισε τον αγώνα στο Μεσολόγγι και πήρε μέρος στην ηρωική έξοδο των αγωνιστών του. Μετά την λήξη της Επανάστασης του δόθηκε από τον Καποδίστρια το αξίωμα του «εκατόνταρχου», που ήταν δευτερεύουσας σημασίας.

Το έργο του

Σαν μορφωμένος που ήταν, ο Κασομούλης ενδιαφέρθηκε από πολύ νωρίς να γράψει τα απομνημονεύματά του και όσα έζησε στη διάρκεια του αγώνα. Άρχισε τη συγγραφή το 1832 και την ολοκλήρωσή του 1841. Το έργο εκδόθηκε πολύ αργότερα, το 1940, με τίτλο «Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα που αναφέρεται στην πολιορκία του Μεσολογγίου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν πάρουμε υπόψη μας ότι ο Κασομούλης ήταν ένας από τους υπερασπιστές της πόλης. Παρακάτω έχουμε κάποιες σκηνές από την ηρωική έξοδο των υπερασπιστών της πόλης.

[Σκηνές από την έξοδο]

Νικόλαος Κασομούλης

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Γίνεται ο τελευταίος έλεγχος πριν από την έξοδο. Στους αγωνιστές επικρατεί ευθυμία. Ο παλιός αγωνιστής, εξασθενημένος, μεταβιβάζει την αρματωσιά του στον κληρονόμο των αγώνων του. Στο μεταξύ αυτοί που μένουν και αυτοί που φεύγουν αποχαιρετιούνται. Ο Καψάλης περιμένει ατάραχος την στιγμή του ολοκαυτώματος. Οι οικογένειες βρίσκονται συγκεντρωμένες και πολλές γυναίκες είναι ντυμένες σαν άντρες. Ο Κασομούλης συγκεντρώνει κάποιους άντρες και γεμίζουν με στρώματα το αυλάκι στο σημείο που θα χρησιμοποιούσε το πλήθος για την έξοδο. Η Σελήνη κρύβει το φως της, βοηθώντας έτσι τους αγωνιστές. Από έξω ο Ιμπραήμ ρίχνει κάποιες ομοβροντίες, που είναι όμως άκαιρες και κάνουν τους αγωνιστές να κρυφογελούν. Στο μεταξύ η Σελήνη φωτίζει πάλι την περιοχή. Υπάρχει ακόμη η ελπίδα ότι θα φτάσει βοήθεια από τη θάλασσα, όμως δεν εκπληρώθηκε. Τότε οι αγωνιστές ορμούν προς τους εχθρικούς προμαχώνες, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να σαστίσουν.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. δάμπια: προμαχώνας.
2. θα παίρνει η ράχη του αέρα: όταν θα κείτεσαι νεκρός.
3. αδύνατον ή ώστε να σωθή: αδύνατο να σωθεί.
4. γρ.: γρόσια.
5. εξεζώθη: ξεζώστηκε.
6. οίτινες: οι οποίοι.
7. δεν αγανάκτηζεν: δεν αγανακτούσε.
8. τον ρίζον: τους πρόποδες.
9. εδιευθύνοντο: κατευθύνονταν.
10. προσδιορισθείσαν: προκαθορισμένα.

11. εβιάσθην και την έπαισα: γρήγορα την χτύπησα.
12. με βίαν: βιαστικά.
13. διψώντες: ανυπομονώντας.
14. δεν επήραμεν: δεν φροντίσαμε.
15. κατά συγκαιρίαν: κατά σύμπτωση.
16. εις το γελέκι: ως την τελευταία λεπτομέρεια.
17. φλοκάτα: κάπα με κρόσσια γύρω γύρω.
18. σεΐζης: ιπποκόμος.
19. τας βαθμίδας: τα σκαλιά.

γ. *Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια*

Το φρόνημα των αγωνιστών

Είναι εντυπωσιακό το πως οι αγωνιστές δεν έχασαν την ψυχραιμία τους μέχρι την τελευταία στιγμή. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες οι νεότεροι ήταν άξιοι συνεχιστές των μεγαλυτέρων. Ο καθένας αισθανόταν το χρέος του και βρισκόταν στη θέση που του είχε οριστεί, ακόμη και αν αυτό οδηγούσε στο θάνατο. Οι γυναίκες ήταν έτοιμες να πολεμήσουν σαν άντρες. Σ' αυτές τις συνθήκες η δειλία ισοδυναμούσε με προδοσία και ήταν απαραίτητη η απόλυτη ψυχραιμία.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο απόσπασμα υπάρχουν οι παρακάτω ενότητες.

1η ενότητα: «Περιφερόμενος... η ράχη του αέραν»: Η ετοιμότητα των αγωνιστών.
2η ενότητα: «Ανέκδοτον... την φυγήν σας»: Ένας αγωνιστής μεγάλης ηλικίας χαρίζει τα άρματά του σε νεότερο.
3η ενότητα: «Εκεί ήταν... θα απετά»: Δεν υπάρχει φόβος.
4η ενότητα: «Εις αυτήν την στιγμήν... τους άνδρας»: Οι άμαχοι.
5η ενότητα: «Ανέκδοτον... καθώς και ημείς»: Η δειλία της γυναίκας.
6η ενότητα: «Φθάσας εις το καλύβι... και αλλού πηγές»: Οι τελευταίες ενέργειες.
7η ενότητα: «Ευρισκόμενοι... ήταν ψεύμα»: Αρχίζει η έξοδος.
8η ενότητα: «περιμείναντες... άδικα»: Καμιά ενίσχυση από τη στεριά. Οι Τούρκοι τα χάνουν.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εκφραστικά μέσα:** Ο συγγραφέας δεν ενδιαφέρθηκε να καλλιεργήσει κανένα εκφραστικό μέσο, ούτε παρομοιώσεις ούτε μεταφορές συναντάμε στο απόσπασμα αυτό. Όμως, παρ' όλες τις ελλείψεις το κείμενο είναι ζωντανό χάρη στις παραστατικές περιγραφές και την αίσθηση της πληρότητας, που καταφέρνει να μας μεταδώσει.
2. **Η γλώσσα:** Προσθέτοντας στη γλώσσα του λόγια στοιχεία, ο Κασομούλης την έκανε χαλαρή και άτονη. Όπως παρατηρεί ο Δημαράς, «χάλασε τη γλώσσα του για να την κάνει πιο εξευγενισμένη».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να βρείτε τις πιο χαρακτηριστικές σκηνές του αποσπάσματος. Νομίζετε ότι ο συγγραφέας τις παρουσιάζει, επειδή απλώς υπέπεσαν στην αντίληψή του, ή τις επιλέγει από πολλές άλλες, επειδή η καθεμιά τους αποδίδει κάποιο ιδιαίτερο πνεύμα και ποιο;

Απάντηση:

Οι σκηνές που επιλέγει ο συγγραφέας για να παρουσιάσει, έχουν σκοπό να εκφράσουν ένα συγκεκριμένο πνεύμα. Και το πνεύμα αυτό είναι η διάθεση για αντίσταση, για αγώνα μέχρι το τέλος. Όλοι είναι έτοιμοι να πολεμήσουν και, αν αυτό είναι αναγκαίο, να θυσιάσουν τη ζωή τους. Σε αντίθεση με αυτό το ηρωικό πνεύμα βρίσκονταν λίγοι, οι οποίοι όμως τιμωρήθηκαν χωρίς οίκτο. Από αυτή την άποψη, οι πιο χαρακτηριστικές σκηνές του αποσπάσματος είναι η σκηνή που ο παλαίμαχος αγωνιστής μεταβιβάζει την αρματωσιά του στο νεότερο, εκείνη που ο Καψάλης δηλώνει έτοιμος να θυσιαστεί και, τέλος, η σκηνή στην οποία η γυναίκα που δείλιασε τιμωρείται από τον Κασομούλη.

2η Πώς αντιμετωπίζουν το γεγονός της Εξόδου τα διάφορα πρόσωπα που συναντάμε στην αφήγηση;

Απάντηση:

Ο απλός πολεμιστής δε χάνει το κέφι του ούτε αυτή την ύστατη στιγμή. Ο παλαίμαχος αρματολός μεταβιβάζει τα όπλα του στο νεότερο. Ο Καπετάν Σταρυάρης ποθούσε ένα τιμημένο τέλος. Ο Νότης Μπότσαρης αισθανόταν πόνο για τις θυσίες και έδειχνε ενεργητικότητα, σαν πραγματικός ηγέτης. Ο Καψάλης ήταν έτοιμος να θυσια-

στεί. Η γυναίκα δείλιασε και η στάση της αυτή ισοδυναμούσε με προδοσία. Τέλος, ο Κασομούλης, ακούραστος και ενεργητικός, μένει στις πρώτες γραμμές του αγώνα και του χρέους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιο ιστορικό γεγονός είναι το θέμα του αποσπάσματος;

2η Πώς χαρακτηρίζετε τα πρόσωπα τα οποία δρουν στο απόσπασμα;

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης γεννήθηκε στο Ραμοβούνι της Μεσσηνίας το 1770. Από μικρός έζησε σαν κλέφτης και, καταδιωκόμενος από τους Τούρκους, πήγε στην Ζάκυνθο. Το 1810 κατατάχτηκε στον αγγλικό στρατό και έλαβε το βαθμό του ταγματάρχη.

Στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, μια σειρά νίκες συνδέονται με το όνομά του: η νίκη στο Βαλτέτσι, η κατάληψη της Τρίπολης και της Ακροκορίνθου, η συντριβή της στρατιάς του Δράμαλη στα Δερβενάκια.

Μετά την απελευθέρωση ο Κολοκοτρώνης ήρθε σε σύγκρουση με την αντιβασιλεία των Βαυαρών, οι οποίοι τον καταδίκασαν σε θάνατο, χωρίς όμως να τολμήσουν να κάνουν πράξη την ποινή. Έτσι, το 1936, πήρε χάρη. Ο Κολοκοτρώνης πέθανε το 1843.

Το έργο του

Οι υπηρεσίες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στην επανάσταση είναι γνωστές και η πείρα του τεράστια και ανυπολόγιστης αξίας. Όμως ο αγωνιστής αυτός ήταν αγράμματος γι' αυτό τα απομνημονεύματά του δεν τα έγραφε ο ίδιος, αλλά τα υπαγόρευε στο Γεώργιο Τερτσέτη, ποιητή και δικαστικό από τα Επτάνησα. Η αφήγηση αυτή εκδόθηκε το 1851 με τίτλο «Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836. Υπαγόρευσε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα που υπάρχει παρακάτω αναφέρεται στη μάχη στο Βαλτέτσι. Αποτελεί μια σημαντικότατη πηγή που μας γνωστοποιεί, με λεπτομέρειες τα γεγονότα και την κατάσταση εκείνες τις μέρες.

[Η μάχη στο Βαλτέτσι]

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Κολοκοτρώνης ειδοποίησε τους άλλους να έρθουν και να καταλάβουν το Βαλτέτσι. Ήρθαν οι Μαυρομιχαλαίοι, οι άντρες του Μητροπέτροβα, 1200 Μεσσήνιοι και οι άντρες του Παπατσώνη. Ο Κολοκοτρώνης τους πρότεινε να φτιάξουν ταμπούρια στην εκκλησία και στα δυο βουνά γύρω από το χωριό. Εκείνος θα προσπαθούσε να κυκλώσει τους Τούρκους. Έτσι κι έγινε. Όταν έφτασαν οι Τούρκοι, έσπευσε και ο Κολοκοτρώνης με 800 άντρες.

Ακολούθησε η μάχη. Ενώ 5.000 Τούρκοι πολιορκούσαν τους Έλληνες στο Βαλτέτσι, ο Κολοκοτρώνης χτυπά τους εχθρούς από τα νώτα. Ταυτόχρονα, ανεφοδιάζει τους πολιορκημένους. Η μάχη κράτησε όλη τη νύχτα.

Στο τέλος, προσπαθώντας να υποχωρήσουν οι Τούρκοι περικυκλώθηκαν από τους Έλληνες. Η ήττα τους ήταν μεγάλη. Στο μεταξύ ήρθε και ο Νικηταράς, αλλά καθυστερημένα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Μπεϊζαντές: Μαυρομιχάλης
2. Πετροβαίοι: Οι πολεμιστές του Μητροπέτροβα.
3. ταμπούρι: οχυρό.
4. Καταράχια: κορυφογραμμές.
5. μεντάτι: βοήθεια, ενίσχυση.
6. διαφεντεύω: προστατεύω , υπερασπίζω.
7. κεχαϊάς: ο Τούρκος διοικητής της Τρίπολης (τίτλος).
8. Βοστίτσα: το Αίγιο.
9. ορδί: στρατόπεδο.
10. έντεσαν να είμαι: έτυχε να είμαι.
11. μπαϊράκια: σημαίες· εδώ εννοεί ομάδες πολεμιστών.
12. εστενοχωρήθη: αναγκάστηκε.
13. επείκασα: κατάλαβα
14. τους μάσαμε μπλαστρί: τους κλείσαμε όλους μαζί.
15. μονομεριάζω: απομονώνω.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η μάχη στο Βαλτέτσι και το έργο του Κολοκοτρώνη

Το κείμενο αποτελεί μια λεπτομερειακή και έγκυρη περιγραφή της μάχης στο Βαλτέτσι. Έτσι οι Έλληνες, χάρη στην αγωνιστικότητά τους και χάρη στις στρατιωτικές ικανότητες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, κατάφεραν να πετύχουν μια μεγάλη νίκη. Από αυτή την άποψη, το κείμενο αποτελεί σημαντική ιστορική πηγή, αφού τη μάχη την περιγράφει το σημαντικότερο πρόσωπο που συμμετείχε σε αυτήν.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Στο κείμενο μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Σε δέκα ημέρες... έφτασεν και ημείς». Η προετοιμασία της μάχης.

2η ενότητα: «Άνοιξε ο πόλεμος... θα τον έπαιρνε»: Η μάχη.

3η ενότητα: «Ο Ρουμπής... ορδί πλέον»: Η νίκη των Ελλήνων.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Λιτότητα και ζωντάνια

Τα εκφραστικά μέσα του κειμένου είναι φτωχά. Δε γίνεται καμία προσπάθεια να φανεί το κείμενο λογοτεχνικό. Αυτό όμως αποτελεί ταυτόχρονα σημαντικό πλεονέκτημα: το βάρος δίνεται στην αφήγηση, η οποία, από την άλλη τη μεριά, είναι λιτή και απλή, ενώ, από την άλλη, είναι ολοζώντανη και μας μεταφέρει το κλίμα και την κατάσταση του χώρου και των ανθρώπων στη διάρκεια της μάχης.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Από ποια σημεία του κειμένου διακρίνονται ιδιαίτερα οι ηγετικές ικανότητες του Κολοκοτρώνη;

Απάντηση:

Σε πολλά σημεία φαίνεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Κολοκοτρώνη σε αυτή τη μάχη.

- Σ' αυτόν ανήκε η ιδέα της μάχης και η επιλογή του τόπου («να έλθετε να πιάσουμε το Βαλτέτσι».)

-Ο Κολοκοτρώνης οργάνωσε το σχέδιο και είχε την αρχηγία των Ελλήνων.

-Στη διάρκεια της μάχης έδειξε επιμονή και αυτοπεποίθηση («εσείς κλεισθείτε... λαιμό μου»).

-Έδειξε έντονη κινητικότητα και πήγαινε από μέρος σε μέρος («εκοιμούμουν εις το Βαλτέτσι, εγευμάτιζα εις την Πιάνα και εδείπναγα εις το Χρυσοβίτσι»).

- Ο Κολοκοτρώνης ξεχώριζε για την εξυπνάδα του και την πρωτοβουλία του. («Ζωντανούς θα σας πιάσω, εγώ είμαι ο Κολοκοτρώνης»). Με τον τρόπο αυτό πέτυχε, όχι μόνο να ανεφοδιάσει τους πολιορκημένους στο Βαλτέτσι Έλληνες, αλλά και να κερδίσει στο τέλος τη μάχη.

2η Ποια εικόνα παρουσιάζει ο πόλεμος σ' αυτή την εποχή και ιδιαίτερα σ' αυτή τη φάση του αγώνα;

Απάντηση:

Σ' αυτή την εποχή και σ' αυτή τη φάση ο αγώνας παρουσιάζει ανοδική πορεία. Τα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους οι Έλληνες ήταν φτωχά και, σε σύγκριση με τα σημερινά, πρωτόγονα. Όμως οι αγωνιστές είχαν ενθουσιασμό και δύναμη ψυχική. Σ' αυτές τις συνθήκες έπαιζε μεγάλο ρόλο η προσωπική ανδρεία και εξυπνάδα. Νικητής από τη μάχη έβγαινε αυτός που διακρινόταν γι' αυτά ακριβώς τα στοιχεία του χαρακτήρα του.

3η Ξέρουμε ότι τα Απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη γράφτηκαν από τον Τερτσέτη. Έχετε τη γνώμη ότι ο Τερτσέτης διέσωσε τον προφορικό λόγο του Κολοκοτρώνη;

Απάντηση:

Ο Τερτσέτης σεβάστηκε το λόγο του Κολοκοτρώνη. Αυτό φαίνεται από το λεξιλόγιο, που αποτελείται από λέξεις απλές, όπως τις χρησιμοποιεί ένας άνθρωπος του λαού. Φαίνεται από τη συνολική σύνταξη και τη δομή του κειμένου, που είναι πολύ κοντά στον προφορικό λόγο, χωρίς περιττά στολίδια και φτιασιδώματα. Γενικά, το κείμενο χαρακτηρίζεται από απλότητα και από έλλειψη λογοτεχνικής επεξεργασίας, στοιχεία που του χαρίζουν τη σφραγίδα της γνησιότητας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Να χωρίσετε το απόσπασμα σε ενότητες δίνοντας τίτλο στην κάθε μία.

2η «Εκείνος ο πόλεμος εστάθη η ευτυχία της Πατρίδος».

Να σχολιαστεί η φράση αυτή του Κολοκοτρώνη

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Μακρυγιάννης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Μακρυγιάννης (1779-1864), στρατηγός της Επανάστασης, καταγόταν από φτωχή οικογένεια γεωργών και βοσκών. Εργαζόταν από τα εφτά του χρόνια σαν επιστάτης. Όταν ξεκίνησε η Επανάσταση, ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και πήρε μέρος σε πολλές μάχες, όπου διακρίθηκε για την ανδρεία του. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας αγωνίστηκε ενάντια στην απολυταρχία του Όθωνα και ήταν από τους πρωταγωνιστές του κινήματος της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, που ζητούσε Σύνταγμα.

Το έργο του

Λόγω της φτώχιας του ο Μακρυγιάννης έμεινε αγράμματος. Έμαθε να γράφει και να διαβάζει σε μεγάλη ηλικία, γιατί δεν μπορούσε να υποφέρει να βλέπει «το άδικο να πνίγει το δίκιον». Όμως, παρά το προχωρημένο της ηλικίας του, το γράψιμο στάθηκε για το Μακρυγιάννη αποκάλυψη. Έτσι τα Απομνημονεύματά του θεωρήθηκαν σημαντικό μνημείο της νεότερης λογοτεχνίας μας. Ο συγγραφέας κέρδισε την εκτίμηση πολλών, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Σεφέρης.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο κείμενο αυτό, που αποτελεί απόσπασμα από τα «Απομνημονεύματά» του, ο Μακρυγιάννης παρουσιάζει τις πολιτικές του απόψεις. Αφορμή στάθηκαν τα επεισόδια του Ιανουαρίου 1833, λίγες μέρες πριν έρθει στην Ελλάδα ο Όθωνας. Τότε γαλλικά στρατεύματα επιτέθηκαν και αφόπλισαν Έλληνες αγωνιστές.

[Τέτοι' αρετή έχουν, τέτοια φώτα μας δίνουν]

Μακρυγιάννης

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Οι πολεμιστές της Επανάστασης αγωνίστηκαν για την πατρίδα τους, χωρίς να χρησιμοποιήσουν δόλο και απάτη και χωρίς να ζητούν τίποτε για τον εαυτό τους, παρά μόνο την απελευθέρωση της Ελλάδας. Τα κατάφεραν, όμως τώρα κάποιοι προσπαθούν να προκαλέσουν στην Ελλάδα ζημιά.

Οι αρχαίοι Έλληνες έδωσαν στην ανθρωπότητα το φως της αλήθειας και της αρετής. Αυτοί οι πρόγονοι βλέπουν από τον Άδη το κατάντημα της πατρίδας τους και στενοχωριούνται.

Κι όσο για τους Ευρωπαίους, τους «μαθητές» των αρχαίων, τι φώτα δίνουν αυτοί στους Έλληνες; Οι νεοέλληνες, με τα φτωχά μέσα που είχαν, κατάφεραν να νικήσουν το Σουλτάνο. Θα το πετύχαιναν πολύ νωρίτερα, αλλά τους εμπόδιζαν οι ραδιουργίες και οι δολοπλοκίες των Ευρωπαίων, οι οποίοι ακόμη και τώρα εμποδίζουν την Ελλάδα να ορθοποδήσει. Αυτή είναι η ηθική ποιότητα των Ευρωπαίων, καταλήγει ο Μακρυγιάννης.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μερική πατρίδα: ιδιαίτερη πατρίδα.
2. χάνοντας αυτείνοι: όταν χάθηκαν αυτοί.
3. τήραγαν: κοιτούσαν, ενδιαφερόντουσαν.
4. γύμνωσαν: απάλασσαν, καθάριζαν.
5. μάσκαρα: μάσκα, προσωπείο.
6. Γκραν Σινιόρε: ο Σουλτάνος.
7. έσκιαζε: φόβιζε.
8. χαράτσι: κεφαλικό φόρος.

9. αντενέργειες: δόλιες και εχθρικές ενέργειες.

10. Ντόκινς, Ρουγάν, Κατακάζης: αντιπρέσβεις των «μεγάλων δυνάμεων», οι οποίοι αναμείχθηκαν στα εσωτερικά της Ελλάδας και δημιούργησαν πολλά προβλήματα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο πατριωτισμός του Μακρυγιάννη

Στο κείμενο αυτό είναι εμφανής η αγάπη του Μακρυγιάννη για την πατρίδα του. Τιμά τους αγωνιστές που θυσιάστηκαν για την ελευθερία της με ανιδιοτέλεια και ηρωισμό. Σε κάτι τέτοιες στιγμές η απληστία και ο εγωισμός υποχωρούν, για να δώσουν τη θέση τους σε πιο ευγενικά συναισθήματα και αξίες. Ταυτόχρονα, ο Μακρυγιάννης πονά, όταν βλέπει τη σημερινή κατάντια της Ελλάδας, η οποία, ενώ απελευθερώθηκε από τον Τούρκο δυνάστη, έχει να αντιμετωπίσει τις ραδιουργίες των Ευρωπαίων. Αυτοί, υποκινούμενοι από τα εγωιστικά τους συμφέροντα, είναι έτοιμοι να ρίξουν τους Έλληνες σε νέα βάσανα, στερώντας τους τις συνταγματικές τους ελευθερίες. Ο λόγος του Μακρυγιάννη είναι γεμάτος πάθος.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από τρεις ενότητες:

1η ενότητα: «Χάριτες μεγάλες... να μην ξαναειπωθούν Έλληνες». Οι αγωνιστές και η προσφορά τους στην Ελευθερία.

2η ενότητα: «Και τι σας έκαμεν... δάσκαλοι της αλήθειας». Η προσφορά των Αρχαίων Ελλήνων στην ανθρωπότητα.

3η ενότητα: «Κάνουν και οι μαθητές... κι εμάς τους δυστυχείς»: Οι ραδιουργίες των Ευρωπαίων.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Η γλώσσα και το ύφος του Μακρυγιάννη

Ο Σεφέρης χαρακτήρισε το Μακρυγιάννη «μεγάλο δάσκαλο της γλώσσας μας». Πράγματι, εντυπωσιάζει η αίσθηση του πηγαίου και του γνήσιου, ο αυθορμητισμός και η αβίαστη λαϊκή έκφραση, που χαρακτηρίζουν το γράψιμό του.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο Μακρυγιάννης επικρίνοντας τις επεμβάσεις των ξένων ξεκινά από μια αντίθεση, στην οποία θεμελιώνει την επιχειρηματολογία του. Να βρείτε την αντίθεση αυτή καθώς και τα επιχειρήματα που εκθέτει ο απομνημονευματογράφος.

Απάντηση:

Η αντίθεση που χρησιμοποιεί ο Μακρυγιάννης είναι ανάμεσα στο ήθος των αρχαίων Ελλήνων και το ήθος των Ευρωπαίων. Οι αρχαίοι Έλληνες είναι «οι πατέρες της ανθρωπότητας» και «δάσκαλοι της αλήθειας». Χαρακτηρίζονταν από ειλικρίνεια και καθαρό ενθουσιασμό, από διάθεση να προσφέρουν ανιδιοτελώς. Αντίθετα, οι Ευρωπαίοι διδάσκουν την κακία και την ανηθικότητα. Είναι εγωιστές, άπληστοι και δουλοπρεπείς. Όταν ξεκίνησε η Επανάσταση, προσπάθησαν να την υπονομεύσουν και τώρα προσπαθούν να χωρίσουν τους Έλληνες σε φατρίες εχθρικές μεταξύ τους.

2η «Και μας λέτε ανάξιους της λευτεριάς μας, ότι δεν την αιστανόμαστε. Το παιδί, όταν γεννιέται, δεν γεννιέται με γνώση· οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήνουν και το προκόβουν». Να σχολιάσετε την παραπάνω άποψη του Μακρυγιάννη.

Απάντηση:

Ο Μακρυγιάννης τονίζει την ευθύνη των Ευρωπαίων στην «διαπαιδαγώγηση» των Ελλήνων. Όπως ο παιδαγωγός φέρει ευθύνη για τη συμπεριφορά του παιδιού, έτσι και οι ξένοι φέρουν ευθύνη για όσα στραβά κάνουν οι Έλληνες. Γιατί, επιδιώκοντας να προωθήσουν τα δικά τους συμφέροντα, χώρισαν τους Έλληνες σε φατρίες, οι οποίες είχαν εχθρικές σχέσεις. Η ξένη επέμβαση στα εσωτερικά της Ελλάδας είχε από την αρχή αρνητική επίδραση και προξένησε μύρια δεινά. Γι' αυτό αναφωνεί ο συγγραφέας: «Τέτοια ηθική είχατε εσείς... τέτοιους καταντήσετε κι εμάς». Ο ανήθικος δάσκαλος θα βγάλει ανήθικους μαθητές.

3η Μερικά χαρακτηριστικά της γλώσσας του Μακρυγιάννη είναι η λιτότητα, η παρατακτική σύνταξη, η συναισθηματική φόρτιση και οι ιδιότυπες λαϊκές εκφράσεις: Να βρείτε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.

Απάντηση:

α) Λιτότητα: Από το κείμενο λείπουν τα περιττά στοιχεία: «Αυτείνοι δεν τήραγαν να θησαυρίσουν μάταια και προσωρινά, τήραγαν να φωτίσουν τον κόσμο με φώτα πα-

ντοτινά», «τέτοια αρετή έχουν, τέτοια φώτα μας δίνουν». Ο λόγος είναι λιτός και ακριβής.

β) Παρατακτική σύνταξη: Με άλλα λόγια, υπάρχουν λίγες δευτερεύουσες προτάσεις. Επίσης, χρησιμοποιείται συχνά το κόμμα, τελείες, άνω τελείες κ.λπ. Χρησιμοποιείται συχνά ο σύνδεσμος «και» («και δεν αφήσετε κανέναν Έλληνα... και μας καταντήσετε μπαλαρίνες σας· και μας λέτε ανάξιους).

γ) Συναισθηματική φόρτιση: ο λόγος του Μακρυγιάννη χαρακτηρίζεται από πάθος. Πονά για την κατάντια της πατρίδας του και είναι οργισμένος για τη συμπεριφορά των ξένων. Καταδικάζει την «κακία τους» και την «παραλυσία» τους: «Τέτοι' αρετή έχουν, τέτοια φώτα μας δίνουν».

δ) Ιδιότυπες λαϊκές εκφράσεις: «αυτείνοι τους καταπολεμούν να τους φάνε», «οι προκομμένοι άνθρωποι το αναστήνουν και το προκόβουν».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια γνώμη έχει ο Μακρυγιάννης για την ανάμειξη των ξένων στα πολιτικά πράγματα της χώρας του;

2η Ποιος κατά το Μακρυγιάννη πρέπει να είναι ο ρόλος των «προκομμένων» ανθρώπων στη ζωή του λαού;

Επτανησιακη Σχολη

- Ανδρέας Κάλβος
- Διονύσιος Σολωμός
- Ιάκωβος Πολυλάς
- Γεράσιμος Μαρκοράς
- Ανδρέας Λασκαράτος
- Λορέντzος Μαβίλης
- Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Επτάνησα από το 1204 έως το 1797 βρίσκονταν υπό την κυριαρχία των Ενετών που τα είχαν οργανώσει σε δουκάτα. Στην συνέχεια, και μετά τη συνθήκη του Καμποφόρμιο, πέρασαν στα χέρια των Γάλλων για να ακολουθήσει μια μακρά και πολυτάραχη πορεία υπό την κυριαρχία άλλων λαών: στα 1798 των Ρώσων, στα 1800 των Τούρκων, στα 1807 των Γάλλων, στα 1815 των Άγγλων που τη διατήρησαν ως το 1865, οπότε ενώθηκαν με το Ελληνικό κράτος.

Η επαφή των Επτανήσων με τους Δυτικούς και η απουσία τουρκικής καταπίεσης συντέλεσαν στη μεγάλη οικονομική τους ανάπτυξη αλλά και στην πολιτιστική τους άνθιση που εκδηλώθηκε με την αξιόλογη λογοτεχνική τους παρουσία σε τομείς, όπως η ποίηση, το κριτικό δοκίμιο, οι μεταφράσεις αλλά και το θέατρο.

Έτσι γεννήθηκε στο λογοτεχνικό χώρο μια ξεχωριστή σχολή, η Επτανησιακή. Βέβαια, πρέπει να τονιστεί πως οι ποιητές αυτοί δεν είχαν ίδιες αντιλήψεις για την ποίηση ούτε ίδια τεχνοτροπία. Όμως υπάρχουν πολλά κοινά σημεία στο περιεχόμενο ή και στη μορφή των ποιημάτων τους που οφείλονται στις κοινές επιδράσεις της ιταλικής λογοτεχνίας, της Κρητικής Σχολής και του έργου του Βηλαρά και του Χριστόπουλου. Αποτέλεσμα των επιδράσεων αυτών ήταν να ασχοληθούν όλοι με κοινά θέματα, όπως η θρησκεία, η πατρίδα, η γυναίκα, και να χρησιμοποιήσουν όλη τη δημοτική γλώσσα.

α) *Προσολωμικοί:* Έτσι ονομάζουμε τους ποιητές που προηγήθηκα του Σολωμού, έζησαν δηλαδή την περίοδο: μέσα ΙΗ΄ αρχές ΙΘ΄ αι. Πιο σημαντικοί είναι: Αντώνιος Μαρτελάος, αγωνιστής μυημένος στη Φιλική Εταιρεία, Νικόλαος Κουτούζης, αγιογράφος και κληρικός, Θωμάς Δανελάκης κ.ά.

β) *Σολωμός και Κάλβος:* Ο Σολωμός και ο Κάλβος λαμπρύνουν με την παρουσία τους την περίοδο αυτή. Και οι δύο ποθούν την ελευθερία της πατρίδας τους και εκφράζουν τον πόθο τους αυτό μέσα στο ποιητικό τους έργο.

Ο Σολωμός στόχευε στην τελειοποίηση των ποιημάτων του και τα επεξεργαζόταν πολλές φορές. Το αποτέλεσμα ήταν να μας δώσει αποσπασματικό το έργο του, αν και διακρίνεται για την εκφραστική του απόδοση και τη μεγαλόπνοη σύλληψή του.

Ο Κάλβος μας έδωσε είκοσι μόνο ποιήματα, που αναφέρονται όμως σχεδόν όλα στην ανάγκη απελευθέρωσης της πατρίδας. Αναγνωρίστηκε η αξία του μόνο μετά το θάνατό του.

γ) *Αριστοτέλης Βαλαωρίτης και Ανδρέας Λασκαράτος.*

Ο Βαλαωρίτης είναι μεταγενέστερος της Επτανησιακής Σχολής, αλλά κατέχει μια αξιόλογη θέση μέσα σε αυτή. Αγωνίστηκε για την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα και ανέπλασε στα ποιήματά του την ατμόσφαιρα του Αγώνα.

Ο Λασκαράτος ασχολήθηκε τόσο με την ποίηση όσο και με την πεζογραφία. Με καυστικό τρόπο κατόρθωσε στο έργο του να καταδικάσει την ηθική διαφθορά, την υποκρισία και τις οπισθοδρομικές αντιλήψεις της εποχής του.

δ) *Σολωμικοί:* Έτσι ονομάζονται οι σύγχρονοι του Σολωμού που επηρεάζονται άμεσα από το έργο του. Πιο σημαντικοί είναι οι εξής: Αντώνιος Μάτεσης, θεατρικός συγγραφέας, Ιούλιος Τυπάλδος, Ιάκωβος Πολυλάς, Γεράσιμος Μαρκοράς, Σπύρος Μελισσηνός και Αντώνιος Μανούσος.

ε) *Μετασολωμικοί:* Πρόκειται για μια πλειάδα ποιητών, μεταγενέστερων του Σολωμού. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς ήταν: Γεώργιος Καλοσγούρος. Λορέντζος Μαβίλης -ασχολήθηκε κυρίως με το σονέτο, πολέμησε και σκοτώθηκε ηρωικά στο Δρίσκο- Μικέλης Άβλιχος -που ασχολήθηκε κυρίως με τη σάτιρα.

Εκτός όμως από την ποίηση, στα Επτάνησα καλλιεργήθηκαν και άλλα λογοτεχνικά είδη, όπως το δοκίμιο, η μετάφραση και το θέατρο.

Δοκίμιο: Ασχολήθηκαν με αυτό σχεδόν όλοι οι Επτανήσιοι, έχοντας ως σκοπό να προβάλλουν κυρίως τις απόψεις τους για τη γλώσσα, τη δημοτική, την οποία υπερασπίστηκαν με σθένος.

Μετάφραση: ΟΙ Επτανήσιοι μετάφρασαν στη δημοτική πολλά έργα από τα αρχαία ελληνικά, τα ιταλικά, τα γερμανικά, τα αγγλικά, ακόμα και από τα λατινικά.

Θέατρο: Πρόκειται για το είδος που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στα Επτάνησα. Στην αρχή ακολούθησε τις αρχές του Κρητικού θεάτρου και μάλιστα γραφόταν και στην Κρητική διάλεκτο. Τέτοια έργα τα παρουσίαζαν σε υπαίθριους χώρους και οι παραστάσεις αυτές ονομάζονταν «Ομιλίες». Από τα τέλη πάντως του ΙΗ αι. θεατρικά έργα γράφονταν στο ιδίωμα της Ζακύνθου, με πρώτο το «Χάση», για να ακολουθήσουν και άλλα έργα με πιο σημαντικό το «Βασιλικό» του Αντωνίου Μάτεση.

Τέλος, σχετικά με την **αφηγηματική πεζογραφία,** πρέπει να τονίσουμε το αυτοβιογραφικό αφήγημα της Ελισάβετ Μαρτινέγκου-Μουτζάν.

Ο ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ

Ανδρέας Κάλβος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε το 1792, στη Ζάκυνθο. Η μητέρα του ήταν ευγενικής καταγωγής, ενώ ο πατέρας του, τύπος μάλλον τυχοδιωχτικός, εγκατέλειψε το νησί στα 1802, παίρνοντας μαζί και το μικρό γιο του. Έτσι ο Ανδρέας βρίσκεται εγκατεστημένος στο Λιβόρνο της Ιταλίας, όπου προσπάθησε μόνος του να πάρει μια σχετική μόρφωση. Μάλιστα υπηρέτησε πιθανότατα και ως γραμματέας σε κάποιον από τους Ζωσιμάδες.

Στα 1812 τον βρίσκουμε εγκατεστημένο στη Φλωρεντία, όπου θα προσληφθεί ως γραμματικός του ποιητή Ούγο Φόσκολο, τον οποίο θα ακολουθήσει αργότερα στην εξορία του, στην Ελβετία και το Λονδίνο. Εκεί θα απαγκιστρωθεί από την επιρροή του Φόσκολο, θεωρώντας πολύ φτωχό για τις δικές του επιδιώξεις το λαϊκό στοιχείο που εκείνος τιμούσε. Στην Αγγλία ο Κάλβος ζει με μεταφράσεις έργων και παραδόσεις νεοελληνικών μαθημάτων. Παντρεύεται και αποκτά μια κόρη για να τη χάσει λίγο μετά μαζί με τη γυναίκα του.

Το 1821 πηγαίνει στην Φλωρεντία, μυείται στον καρμποναρισμό και μάλιστα διώκεται για την ιδεολογία του. Στα 1826 βρίσκεται στο Παρίσι, όπου τυπώνει τις υπόλοιπες ωδές του, σε περιορισμό λόγω του φιλελευθερισμού του. Το 1840 διορίστηκε διδάσκαλος στην Ιόνιο Ακαδημία και έμεινε κάποιο διάστημα εκεί, απομονωμένος από τον κόσμο.

Το 1852 επιστρέφει στην Αγγλία και διδάσκει σε σχολείο ως το θάνατό του, στα 1869.

Το έργο του

Το έργο του αποτελείται από δύο ποιητικές συλλογές: «Λύρα» και «Λυρικά», αλλά και από τραγωδίες, μελέτες με θεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο, άρθρα σε περιοδικά. Πάντως, σημαντικότερο έργο του θεωρούνται οι «Ωδές».

Το μεγαλύτερο μέρος του έργου του αναφέρεται στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων, γεγονός που μας κάνει να χαρακτηρίσουμε τον Κάλβο ως «στρατευμένο ποιητή». Επηρεασμένος από τον κύκλο του Φόσκολο, χρησιμοποιεί στο έργο του τη

νεοελληνική γλώσσα με πολλούς αρχαιοπρεπείς όρους. Αλλά και στο στίχο ακολουθεί την ίδια επεξεργασία: χρησιμοποιεί το δεκαπεντασύλλαβο ως βάση αλλά τον εξαρχαΐζει, σπάζοντάς τον σε δύο ημίστιχα και καταργώντας τη ρίμα και τα ιαμβικό μέτρο. Το έργο του χαρακτηρίζεται από έναν έντονο διδακτισμό, από την πεποίθηση πως η τέχνη έχει παιδευτικό χαρακτήρα που όμως πολλές φορές μετατρέπεται σε ηθικολογικό κήρυγμα, περιορίζοντας την αισθητική αξία του ποιήματος.

Ιδιαίτερα σημαντική θέση μέσα στο έργο του έχουν και οι εικόνες που δημιουργούνται συχνά με τη σύνθεση ανόμοιων και φαινομενικά άσχετων πραγμάτων, γεγονός που έκανε τον Ελύτη «να βρει στον Κάλβο έναν τολμηρό πρόδρομο της νεότερης ποιητικής έκφρασης».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η ωδή αυτή ανήκει στη συλλογή, «Λύρα» και είναι ένας ύμνος στην πατρίδα του, τη Ζάκυνθο.

Ωδή ονομάζουμε το επικολυρικό ποίημα που έχει μεγαλύτερη έκταση από τα ποιήματα που ανήκουν σε άλλο είδος της λυρικής ποίησης και αναφέρεται σε σοβαρά θέματα, όπως είναι η πατρίδα, η θρησκεία, η ανδρεία, η αρετή.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής απευθύνεται στην πατρίδα του, τη Ζάκυνθο, αυτή που του χάρισε τη ζωή αλλά και την ποιητική έμπνευση. Τονίζει πως ποτέ του δεν την ξέχασε, όσο και αν η τύχη τον έστειλε μακριά της. Πάντα την είχε μπροστά στα μάτια του, καθώς η σκέψη της ήταν η μοναδική χαρά που θα μπορούσε να έχει στην ξενιτιά. Μάλιστα, από την περιδιάβασή του στην Ευρώπη, στην Αυσονία, δηλαδή την Ιταλία, στην Αγγλία και την Γαλλία συμπέρανε πως καμιά δεν είχε τέτοιες ομορφιές όσο η ιδιαίτερη πατρίδα του. Αυτή αναδεικνύεται ως η πιο ωραία εξαιτίας του θαυμάσιου κλίματός της, του γαλανού ουρανού, της ποιητικής διάθεσης των κατοίκων της, της σαγηνευτικής ατμόσφαιράς της. Εύχεται λοιπόν να γυρίσει πίσω στην αγαπημένη του πατρίδα και ο θάνατος να τον βρει κοντά της.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. του Απόλλωνος τα χρυσά δώρα: τη λύρα του Απόλλωνα, το ποιητικό χάρισμα.

2. με είδε... έθνη: εννοεί τα είκοσι χρόνια που ήταν ξενιτεμένος.

3. εχθαίρω: εχθρεύομαι, μισώ.

4. φιλτάτη πατρίς: εκφράζει το νόστο του ξενιτεμένου Έλληνα για την πατρίδα και τους οικογενειακούς δεσμούς.

5. Θαυμασία νήσος: υποδηλώνει τη μαγεία, η οφειλόμενη σε κάποιο θαύμα, ενός τόπου υπερφυσικής ομορφιάς.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: α΄ στροφή: Με την προσωποποίηση της πατρίδας, τη χρήση του υπερθετικού φιλτάτη και με το επίθετο θαυμασία ο ποιητής απευθύνεται στην πατρίδα του με ξεκάθαρη υμνητική διάθεση.

Εξάλλου, «για τον Κάλβο η Πατρίδα αποτελούσε το υψηλότερο αγαθό και το μόνο σκοπό της ύπαρξής του».

Στη συνέχεια ο ποιητής απευθύνεται άμεσα στην πατρίδα του και τη θεωρεί αντάξια του ύμνου του καθώς εκείνη του πρόσφερε όχι μόνο τη ζωή αλλά και την επαφή με την ποίηση.

Πράγματι, στη Ζάκυνθο χρωστά ο Κάλβος την ποιητική έμπνευσή του, τα δώρα του Απόλλωνα, όπως τα χαρακτηρίζει, αφού πάντα στη ψυχή και το μυαλό του αυτό κυριαρχούσε. Δεν είναι λοιπόν αχάριστος γι' αυτήν, αλλά όπου βρίσκεται, όπου κι αν ζει στην ξενιτιά, τη μνημονεύει.

β΄ στροφή: Αρχικά, δηλώνει ξεκάθαρα ο ποιητής πως σκοπός του είναι ο ύμνος προς την πατρίδα του. Μάλιστα, τονίζει πως η αχαριστία τιμωρείται από τους θεούς και ότι ο ίδιος δεν επιθυμεί να φανεί αχάριστος.

Με την εικόνα των αθανάτων που «βροντάουσιν» και τη χρήση αυτού του ασυναίρετου τύπου που δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην ακουστική αυτή εικόνα, τονίζεται η παρέμβαση των Θεών.

στροφή γ΄: Ο ποιητής τονίζει ξεκάθαρα αυτό που αποτελεί συνείδηση για τον ίδιο: πως ποτέ δεν ξέχασε την πατρίδα του. Μάλιστα η χρήση του «έρριψε» δείχνει τη βιαιότητα της τύχης του Κάλβου, ο οποίος δοκίμασε ένα σωρό οικογενειακές και άλλες ατυχίες και αναγκάστηκε παρά τη θέλησή του να φύγει μακριά από την πατρίδα του.

στροφή δ΄: Κάθε στιγμή που ο ποιητής βρισκόταν στην ξενιτιά είχε στο νου του την πατρίδα του. Τη στιγμή που το φως απλωνόταν πάνω στα βουνά και τα κύματα της θάλασσας, εκείνος δεν μπορούσε να καταλάβει τη μαγεία αυτή, καθώς μπροστά του ήταν πάντα μια άλλη μαγευτική εικόνα, αυτή της πατρίδας του.

Χαρακτηριστική είναι η χρήση του επιρρήματος «πάντοτε» για να δείξει την ένταση των συναισθημάτων του, αλλά και του ρήματος «επλούτει», που δείχνει τα συναισθήματα (απόλυτη κάλυψη, συναισθηματική πληρότητα) που προκαλούσε η θέα του φωτός στους άλλους.

στροφή ε΄: Όχι μόνο το πρωί (στρ. δ) αλλά και το βράδυ ο ποιητής νοσταλγούσε την πατρίδα του. Χαρακτηριστική είναι η χρήση της προσωπικής αντωνυμίας «συ», την οποία χρησιμοποιεί ο ποιητής για να συνομιλήσει με την πατρίδα του, την οποία αισθάνεται τόσο κοντά του.

Όσο για τα «ουράνια ρόδα», αυτά δεν πρέπει να' ναι παρά τα σύννεφα που σκεπάζουν τον ουρανό ή το μαύρο πέπλο με το οποίο η νύχτα σκεπάζει τη γη.

2η ενότητα: Σ' αυτήν ο ποιητής αναφέρεται σ' όλες τις χώρες που περιπλανήθηκε όσο καιρό βρισκόταν μακριά από την αγαπημένη του πατρίδα, με την οποία καμία άλλη χώρα δεν συγκρίνεται.

στροφή στ': Αρχικά ο ποιητής βρέθηκε στην Ιταλία, την Αυσονία, όπως την ονομάζει, σύμφωνα με το αρχαίο λατινικό της όνομα «Ausonia». Πάντως, την ονομασία αυτή πρέπει να δανείστηκε από το Φόσκολο ή τον Αφιέρι. Μάλιστα, τη χαρακτηρίζει ως «μακαρία γη», εξαίροντας με αυτό τον τρόπο την ανάπτυξη των τεχνών και ιδίως της ποίησης σε αυτήν.

Εξάλλου, και ο ίδιος γνώρισε στην Ιταλία σημαντικές επιδράσεις από τους διανοούμενους της εποχής, ενώ εκεί για πρώτη φορά συνειδητοποιήθηκε και πολιτικά. Ίσως λοιπόν ο ήλιος που τον φώτισε να είχε και πολιτικό προσανατολισμό ή ίσως ο Κάλβος απλά αναφέρεται στο ωραίο κλίμα της Ιταλίας, το οποίο και εξυμνεί.

Τέλος ως «αέρα» πρέπει να εννοεί τον ουρανό, τον καθαρό ουρανό εδώ που επιδρά στην ψυχή των ανθρώπων κάνοντάς τους να αισθάνονται μεγαλύτερη ζεστασιά και γαλήνη.

στροφή ζ΄: Στη στροφή αυτή ο Κάλβος αναφέρεται στην πνευματική ανάπτυξη που γνώρισε η Ιταλία. Έτσι, με το χορό των Παρνασσίων τονίζει τα συμπόσια και τις γιορτές των διανοουμένων της εποχής αλλά και των απλών ανθρώπων που κατέχουν το έργο τους και επηρεάζονται από αυτό.

στροφή η΄: Εδώ ο Κάλβος αναφέρεται στην Αγγλία, που αποτέλεσε και το δεύτερο σταθμό της παραμονής του στο εξωτερικό. Με μια παραστατικότατη εικόνα παρουσιάζει το άγριο τοπίο της χώρας αυτής που αποκαλύπτεται σε όλο του το μεγαλείο με τη χρήση των ρημάτων («τρέχουσι», «ρίπτονται», «σχίζονται») που δίνουν έμφαση στα λόγια του αυτά.

στροφή θ΄: Την παρουσίαση της Αγγλίας συνεχίζει ο Κάλβος με μια νέα εικόνα:

το κέρας της «Αμάλθειας» χύνει όλο του τον πλούτο και τη δύναμη και τη δόξα στις όχθες του Τάμεση, στο Λονδίνο. Χρησιμοποιώντας μια αναφορά από την ελληνική μυθολογία -το κέρας της Αμάλθειας, το αμαλθείον, όπως το αποκαλεί εδώ- παρουσιάζει τη δύναμη του Λονδίνου, της πιο σημαντικής πρωτεύουσας, του πιο ισχυρού κράτους της εποχής.

στροφή ι΄: Η αναφορά στην Αγγλία ολοκληρώνεται με αυτή τη στροφή. Εδώ όμως, ο Κάλβος αναφέρεται στο φιλελεύθερο καθεστώς της χώρας αυτής, το οποίο και ο ίδιος γνώρισε όσο βρισκόταν εκεί. Μάλιστα τονίζει χαρακτηριστικά πως ανατράφηκε από τις ακτίνες της ελευθερίας του πιο γλυκού και ποθητού για τον ποιητή την εποχή εκείνη ιδανικού.

στροφή ια΄: Τέλος, ο ποιητής έφτασε στο Παρίσι. Το θαυμασμό του για την πόλη αυτή του φωτός και του πνεύματος εκδηλώνει ήδη από τον πρώτο στίχο της στροφής αυτής, δηλώνοντας στους επόμενους πως καμιά χάρη δε λείπει από την πανέμορφη αυτή πόλη που σφύζει από κάθε είδους δραστηριότητα.

3η ενότητα: Πρόκειται για το κύριο μέρος του ύμνου προς την Ζάκυνθο.

στροφή ιβ΄: Η στροφή αυτή αποτελεί το σύνδεσμο ανάμεσα σε αυτήν και την προηγούμενη ενότητα. Επιστρέφοντας λοιπόν τη ματιά του σε όλες τις πόλεις που ταξίδευσε -και ιδιαίτερα στο Παρίσι για το οποίο χρησιμοποιεί πληθυντικό αριθμό προκειμένου να τονίσει πόσο τον γοήτευσε- καταλήγει στη διαπίστωση πως καμιά από αυτές δεν τον συγκλόνισε τόσο όσο η ιδιαίτερη πατρίδα του, η Ζάκυνθος.

στροφή ιγ΄: Με μια εκπληκτική οπτικο-ακουστική εικόνα ξεκινά ο Κάλβος την αναφορά του στις φυσικές ομορφιές της Ζακύνθου. Στα σκιερά βουνά της λοιπόν αντηχούν τα ιερά τόξα της θεάς Άρτεμης -μια και η ήταν διαδεδομένη κατά την αρχαιότητα στο νησί η λατρεία της θεάς, όπως τονίζει ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος.

στροφή ιδ΄: Στη στροφή αυτή, με μια οπτική εικόνα, παρουσιάζει ο Κάλβος την ομορφιά της Ζακύνθου, τα δέντρα και τις δροσερές πηγές της, όπου ακόμα περιπλανιούνται οι Νηρηίδες. Με την έκφρασή του αυτή προσπαθεί να συνδέσει το παρελθόν της Ελλάδας με το παρόν και να δείξει την αδιάλειπτη ιστορική της πορεία στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο.

στροφή ιε΄: Εδώ θαυμάζει ο ποιητής το ιόνιο κύμα και τους Ζέφυρους που πρώτοι άγγιξαν το κορμί της Αφροδίτης. Εκείνη, σύμφωνα με τη μυθολογία γεννήθηκε στα Κύθηρα, νησί που ανήκει στο σύμπλεγμα των Ιονίων νήσων.

στροφή ις΄: Το βράδυ, κάτω από τον έναστρο ουρανό, διάχυτη είναι και η ερωτική αλλά ποιητική διάθεση των κατοίκων, την οποία και εκδηλώνουν με τραγούδια και βόλτες με τις βάρκες.

στροφή ιζ΄: Θαυμάζει ο Κάλβος και τις ωραίες κοπέλες του νησιού, αυτές που ξυπνούν τον έρωτα και με την παρουσία τους δίνουν χαρά και νόημα στη ζωή όλου του νησιού.

στροφές ιη΄-κβ΄: Πράγματι, το κλίμα του νησιού είναι ξεχωριστό και η ατμόσφαιρα μοσχοβολά από τα άνθη και τους καρπούς των δέντρων του. Μάλιστα, είναι τέτοια η ομορφιά και τόσο ζωντανή η θύμηση που κάνει τον ποιητή να αναφωνήσει: «ω φίλτατη πατρίς μου». Αλλά και το υπέδαφος είναι πλούσιο (στροφή ιθ) τόσο σαν ο βασιλιάς των Αθανάτων, ο Ύψιστος Κύριος, να της χάρισε όλα τα δώρα. Και έτσι φαίνεται να έγινε. Μάλιστα, «ο ήλιος σαν καλός κηπουρός καταβρέχει τα φυτά και τα άνθη του, φροντίζοντας για την ανάπτυξή τους», ενώ η νυχτερινή δροσιά μετατρέπεται σε κρίνα. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το κλάμα της νύχτας αφού χάθηκε πια ο ήλιος- γίνεται κι αυτό λουλούδια σε ανάμνησή του.

Όσο για το χιόνι, αν έπεσε κάποτε , δεν έμεινε πολύ, ενώ ο καύσωνας ποτέ δεν έφτασε για να μαράνει τον πλούτο του νησιού. Πράγματι, το κλίμα της Ζακύνθου είναι εύκρατο και γλυκό που ευνοεί τη βλάστηση και δικαιολογεί τις φυσικές ομορφιές του νησιού.

Το πιο σημαντικό όμως είναι πως δε γνώρισε τον τουρκικό ζυγό, όσο και αν βρέθηκε κάτω από ξενική κατοχή άλλοτε των Βενετών, των Γάλλων, των Ρώσων ή των Άγγλων.

4η ενότητα: Η στροφή αυτή αποτελεί και τον Επίλογο της ωδής. Σε αυτήν με ευχετικό τόνο και λαϊκότροπη έκφραση ο ποιητής εκφράζει ως ύστατη επιθυμία να πεθάνει στην πατρίδα του, αφού μόνο εκεί ο θάνατος μπορεί να' ναι γλυκός. Παρόλα αυτά όμως, ο ποιητής δεν πέθανε στην αγαπημένη του πατρίδα, αλλά πολύ μακριά, στην Αγγλία.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Η συγκεκριμένη ωδή απαρτίζεται από τέσσερις ενότητες.

1η ενότητα: Στην 1η ενότητα εντάσσονται οι στροφές α΄-ε΄.

2η ενότητα: Στη 2η οι στροφές στ΄-ια΄: η επίδραση της Ζακύνθου στην ποίηση του Κάλβου.

3η ενότητα: Στην 3η οι στροφές ιβ΄-κβ΄: η ζωή του στην ξενιτιά, και

4η ενότητα: Στην τελευταία η στροφή κγ΄: ευχή του ποιητή για επιστροφή στην πατρίδα του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Περιγραφή:** Πλούσια σε εκφραστικά μέσα η γλώσσα του Κάλβου στοχεύει να παρουσιάσει το βάθος των συναισθημάτων του, της αμέριστης αγάπης του για την πατρίδα του. Μάλιστα, η Ζάκυνθος παρουσιάζεται παραστατικότατα στο ποίημα, καθώς προσωποποιείται από τον ποιητή που συνδιαλέγεται μαζί της.
2. **Εικόνες:** Πολλές είναι και οι εικόνες -οπτικές και ακουστικές-, όπως η εικόνα των τόξων της Άρτεμης που ηχούν, των νερών της θάλασσας που τρέχουν και ρίπτονται και σχίζονται βίαια από τους βράχους, των πλοίων που πλέουν γεμάτα έρωτα και φωνές των μουσικών, αλλά και πολλές άλλες, που παρουσιάζουν με τόση φυσικότητα την ομορφιά του νησιού.
3. **Περιφράσεις:** Ο ποιητής χρησιμοποιεί ακόμα περιφράσεις: όπως: «το εσπέριον άστρον», αντί ο αποσπερίτης, «η λαμπάς η αιώνιος», αντί ο ήλιος, «του Απόλλωνος τα χρυσά δώρα», αντί η ποίηση.
4. **Αναφορές στη μυθολογία:** «Παρνάσσιαι κόραι», «του Απόλλωνος τα δώρα».
5. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του είναι ιδιότυπη, ανάμεικτη με στοιχεία καθαρεύουσας και δημοτικής.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο ποιητής θέλει να υμνήσει τις ομορφιές της Ζακύνθου. Πώς το πετυχαίνει;

Απάντηση:

Ο ποιητής υμνεί τις ομορφιές της Ζακύνθου παρουσιάζοντας την να υπερέχει με δύο τρόπους: α) Εκθέτει άμεσα τις φυσικές της ομορφιές, παρουσιάζει δηλαδή τα βουνά, τα δάση, τις πηγές της κ.λπ. αλλά και την ομορφιά των ανθρώπων της που αγαπούν τη μουσική και το τραγούδι. β) Αναφέρεται στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπου ταξίδεψε και τονίζει έμμεσα έτσι την υπεροχή της Ζακύνθου, αφού αυτές δεν συγκρίνονται σε κάλλος με τη πατρίδα του.

2η Στο ποίημα είναι έντονο το συναίσθημα της φιλοπατρίας. Να παρακολουθήσετε πώς κλιμακώνεται και σε ποιο σημείο φτάνει στην κορύφωσή του.

Απάντηση:

Η εκδήλωση της φιλοπατρίας παρουσιάζεται αρχικά ως έκφραση ευγνωμοσύνης προς την γενέτειρα γη για όλα όσα του χάρισε και στη συνέχεια μεταβάλλεται σε α-

διάκοπη παρουσία της στη μνήμη του ποιητή. Στη συνέχεια, σε μια άλλη βαθμίδα, συγκρίνεται με τις άλλες χώρες και αποδεικνύεται ανώτερή τους, ενώ στο τέλος κορυφώνεται ως επιθυμία ο θάνατος να τον βρει σε αυτήν.

3η Είναι φανερή η εικονοπλαστική δύναμη του Κάλβου. Πού τη βλέπουμε;

Απάντηση:

Η εικονοπλαστική δύναμη του Κάλβου αποκαλύπτεται ήδη από την αρχή, όταν προσωποποιεί την πατρίδα του, αλλά και στη συνέχεια, με όλες τις εικόνες που παραθέτει και που τόσο παραστατικά αποκαλύπτουν την ομορφιά της.

4η Ποιες εικόνες συγκρατεί ο ποιητής από την πατρίδα του;

Απάντηση:

Οι εικόνες που συγκρατεί ο ποιητής από την πατρίδα του παρουσιάζονται στις στροφές ιγ΄-κα΄. Αυτές είναι: εικόνες για τα δάση και τα βουνά της, το Ιόνιο πέλαγος, τις βάρκες με τους μουσικούς το βράδυ, τα όμορφα κορίτσια, η μυρωδιά των δέντρων, το ήπιο κλίμα, τα αμπέλια και η καθαρή ατμόσφαιρα, το πλούσιο φως και ο ήλιος.

5η Τι πιστεύει ο Κάλβος ότι δίνει στον άνθρωπο την πληρότητα και την πραγματική ευτυχία.

Απάντηση:

Πιστεύει ο Κάλβος ότι μόνο στην πατρίδα του μπορεί ο κάθε άνθρωπος να αισθάνεται πληρότητα και ευτυχία. Σε αυτήν ακόμα και ο θάνατος φαίνεται πιο γλυκός, ενώ μακριά της, ακόμα και αν βρίσκεται σε μεγάλες και πλούσιες χώρες, δεν μπορεί να νιώσει πραγματικά ευτυχισμένος.

6η Να επισημάνετε τα βιογραφικά στοιχεία που μπορούν να βγουν από την ωδή.

Απάντηση:

Από την ωδή αυτή μπορούμε να αντλήσουμε τα εξής βιογραφικά στοιχεία για τον ποιητή: α) Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο και έζησε τα παιδικά του χρόνια εκεί. β) Κάποια στιγμή αναγκάστηκε να φύγει από την πατρίδα του και ήδη ζει στην ξενιτιά για είκοσι χρόνια γ) Όσο βρισκόταν στο εξωτερικό έζησε στην Ιταλία, την Αγγλία και τη Γαλλία.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ο ποιητής στο έργο του αναφέρεται και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Τι πετυχαίνει μ' αυτό;

2η Το ποίημα είναι μια ωδή. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της;

ΕΙΣ ΑΓΑΡΗΝΟΥΣ

Ανδρέας Κάλβος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 283 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για μια ωδή που έγραψε ο Κάλβος, όταν βρισκόταν στη Φλωρεντία, με σκοπό να στραφεί ενάντια στους τυράννους και να καυτηριάσει την ανομία και την αυταρχικότητά τους.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής αναφέρεται στο θεό που από τον υψηλό του θρόνο παρατηρεί τα αιώνια έργα του. Από τα πόδια του κρέμονται όλα τα έθνη, όπως πέφτει η βροχή την ώρα που σταματούν οι άνεμοι. Η φωνή του, φωνή της δικαιοσύνης, στέλνει όλους τους άνομους στην Άδη, ενώ τους πιστούς και τους ενάρετους τους οδηγεί στον ουρανό. Επίσης, ο ποιητής αναφέρεται και στον Ήλιο, που παρουσιάζεται να κυβερνά δίκαια και συνετά στον ουρανό. Με τη λάμψη του φωτίζει τη γη και τους κόπους των ανθρώπων. Το βράδυ, όμως, αφήνει τα σκήπτρα του και βασιλεύει, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στους ανθρώπους να αναπαυτούν. Με το Θεό και τον Ήλιο κανείς δε θέλει να συγκριθεί παρά μόνο οι τύραννοι. Αυτοί θέλουν να λατρεύονται, όπως ο θεός και υποστηρίζουν πως είναι δίκαιοι και ευεργέτες των ανθρώπων. Όμως, αυτοί είναι οι καταπιεστές όλων των ανθρώπινων όντων και οι περιφρονητές της δικαιοσύνης. Απομυζούν τα αγαθά των ανθρώπων αρπάζοντας τους καρπούς του μόχθου τους και γενικά με κάθε τρόπο τους βασανίζουν. Γι' αυτό και ο ποιητής δηλώνει πως δε θα δεχθεί ποτέ την εξουσία τους και όσο μπορεί θα αντιδρά σε όλους αυτούς που τόσο ξεδιάντροπα ταυτίζουν τους εαυτούς τους με τον Ήλιο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Αγαρηνοί: Οι Άραβες, απόγονοι της Άγαρ που ήταν δούλη της Σάρας.

2. ζύγωθρον: η ζυγαριά.
3. ένας θεός... αναφορά που δηλώνει τη θρησκευτικότητα του Κάλβου.
4. τον ύψιστον θρόνον: εννοεί τον ουρανό.
5. υπερηφάνους: αλαζονικούς, υπερόπτες.
6. ακτίναν: πρόκειται για τύπο που δεν ακολουθεί τους γραμματικούς κανόνες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: στροφές α΄-δ΄: Η επιμέρους αυτή θεματική ενότητα αναφέρεται στο θεό. Με την **α΄ κιόλας στροφή** ο ποιητής εκφράζει τη βαθιά του πίστη σε ένα και μοναδικό Θεό, όπως ορίζει η Ορθοδοξία. Μάλιστα ο Θεός παρουσιάζεται καθισμένος στον «ύψιστο θρόνο» του, όπως τον θέλει και η βυζαντινή αγιογραφία, να επισκοπεί από εκεί τα έργα των χειρών του και να αστράπτει «ως ήλιος της δικαιοσύνης» που είναι, σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση. Ο Θεός λοιπόν επιβλέπει τα δημιουργήματά του και παρεμβαίνει για να τα συνετίζει, όταν η συμπεριφορά τους δεν είναι η αρμόζουσα.

Στη **β΄ στροφή** ο θεός παρουσιάζεται με μια εντυπωσιακή εικόνα: από τα πόδια του κρέμονται όλα τα έθνη σα βροχή που πέφτει από τον ουρανό. Χαρακτηριστική είναι, η επανάληψη του ρήματος «κρέμονται-κρέμεται», που υποδηλώνει την άμεση εξάρτηση όλων από τον παντοδύναμο Θεό.

Στην **γ΄ στροφή** φανερώνεται η ιδιότητα του Θεού ως προστάτη της δικαιοσύνης. Μάλιστα, η επανάληψη της λέξης «φωνή» που στη δεύτερη περίπτωση προσδιορίζεται ως φωνή δικαιοσύνης έχει ακριβώς αυτό ως σκοπό, να δείξει δηλαδή την επιβολή του δικαίου και τη σκληρή τιμωρία των ανόμων που θα βρεθούν στον Άδη »ως σταγόνες αίματος».

Στη **δ΄ στροφή** ο ποιητής αναφέρεται στις απολαβές των οσίων. Τα πνεύματά τους, ως αργυρή ομίχλη, ανεβαίνουν στον ουρανό, στο Παράδεισο, (τον ποταμό από το φως) εκεί όπου υπάρχει δικαιοσύνη.

στροφές ε΄-ζ΄ Στη δεύτερη αυτή επιμέρους θεματική ενότητα ο ποιητής έχει ως θέμα του τον Ήλιο. Η αναφορά αυτή, χαρακτηριστική σε όλη την Επτανησιακή Σχολή, φανερώνει το φυσιολογικό πνεύμα του Κάλβου.

Στην **ε΄ στροφή** παρουσιάζει τον Ήλιο ως μόνο στον ουρανό να κυβερνάει με δίκαιο τρόπο. Χαρακτηριστική είναι και η χρήση κεφαλαίου γράμματος στη λέξη για να υποδηλωθεί η συμβολική της σημασία: πρόκειται για τον Ήλιο της δικαιοσύνης που σύμφωνα με τη βαθύτερη πίστη και την κοσμοαντίληψη του ποιητή είναι αυτός που θα τιμωρήσει στο τέλος τους άδικους και τους τύραννους.

Στην **επόμενη στροφή, τη στ΄,** ο ποιητής παρουσιάζει τον ήλιο να ανατέλλει «ωσάν χαράς ιδέα», αφού με αυτόν φωτίζονται τα έργα των βασανισμένων ανθρώπων. Χάνεται όμως κάποια στιγμή, παραδίδει τα σκήπτρα του και βασιλεύει για να ξεκουραστούν πια και οι άνθρωποι (στρ. ζ΄). Όμως, έρχεται έτσι η νύχτα και μαζί της, όπως θα τονίσει στη συνέχεια, πολλά δεινά. Η δύση πάντως του ήλιου παρουσιάζεται ως κάτι ξαφνικό, στιγμιαίο -γι' αυτό και η χρήση αορίστου-, έτσι ώστε να τονιστεί πως η κατάσταση αυτή θα είναι μικρής διάρκειας και άρα παροδική.

2η ενότητα: στροφή η΄: Αποτελεί τη μεταβατική στροφή ανάμεσα σε αυτή την ενότητα και την προηγούμενη, καθώς ο Κάλβος συνδέει το Θεό και τον Ήλιο με τους τυράννους. Έτσι, οι τελευταίοι παρουσιάζονται να θέλουν βωμούς, θυμιάματα και ύμνους, καθώς συγκρίνουν τον εαυτό τους με τον ήλιο. Τη διαμαρτυρία του στην κατάσταση αυτή δηλώνει έντονα ο Κάλβος με τις δραματικές ερωτήσεις του.

στροφή θ΄: Ο Κάλβος εκδηλώνει έντονα την αποστροφή του προς τους τυράννους παρουσιάζοντάς τους σαρκαστικά να θέλουν να φαίνονται «ύψιστοι» και «λαμπρότεροι» από τους άλλους, μοναδικοί αυτοί. Μάλιστα, η χρήση των επιθέτων που χρησιμοποιεί για να τους χαρακτηρίσει στον υπερθετικό βαθμό σκοπό έχει ακριβώς να δείξει το μέγεθος της αναίδειας τους και της δικής του αποδοκιμασίας.

στροφή ι΄: Όσο και αν θέλουν οι τύραννοι να προβληθούν ως εκφραστές της νομιμότητας και της δικαιοσύνης, στην πραγματικότητα δεν είναι παρά διώκτες της αρετής, άσπλαχνοι και άδικοι που δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να εκδιώκουν την αρετή και τους ενάρετους ανθρώπους. Η ειρωνεία και ο σαρκασμός του ποιητή είναι έκδηλος με τις δραματικές ερωτήσεις αλλά και με τον τρόπο που παρουσιάζει τους τυράννους («κριταί ως Θεοί!»).

στροφή ια΄: Οι τύραννοι στην πραγματικότητα καταπατούν το νόμο και το δίκαιο. Όμως με την έκφραση «συντριφθέν τώρα» ο Κάλβος θέλει να τονίσει πως η καταπίεση που ασκούν δεν είναι μια κατάσταση διαχρονική, αλλά κάτι που τώρα συνέβη και σαφώς μπορεί να ανατραπεί.

στροφές ιβ΄-ιδ΄: Σε αυτές τις στροφές αναφέρεται ο Κάλβος στις συνέπειες της τυραννίας στον κοινωνικό τομέα. Πράγματι, οι τύραννοι με ένα αχόρταγο δρεπάνι στα χέρια τους θερίζουν τα αγαθά των ανθρώπων απομυζώντας τους. Η αρπακτική τους διάθεση είναι τρομερή και φτάνουν στο σημείο να αρπάζουν και τα αγαθά των ανθρώπων που ζουν στην ξενιτιά, προσπαθώντας να εξασφαλίζουν τα βασικά για τους δικούς τους που είναι πίσω στην πατρίδα. Η συγκίνηση και η οργή του ποιητή είναι τέτοια για την αδηφάγο και καταστρεπτική διάθεση των τυράννων

που εκδηλώνεται και πιο άμεσα και μάλιστα με τη χρήση β΄ ενικού προσώπου αντί για α΄ πληθ. που χρησιμοποιούσε στις προηγούμενες στροφές.

στροφές ιε΄-ιη΄: Ο Κάλβος απευθύνεται πάλι με β΄ πληθ. πρόσωπο στους Έλληνες, τους οποίους ρωτά με απελπισμένο ύφος γιατί επιμένουν να ζουν ειρηνικά, προβαίνοντας σε όμορφες και σεμνές εκδηλώσεις, αφού οι τύραννοι κάνουν άδικους πολέμους και θα τους οδηγήσουν και πάλι στη μάχη και στη σφαγή (στρ. ιστ΄).

Οι τύραννοι λοιπόν ζητούν όχι μόνο τον ιδρώτα αλλά και το αίμα των Ελλήνων, την ίδια τη ψυχή τους. Μάλιστα, δεν υπάρχει δυνατότητα αντίδρασης ή διαμαρτυρίας απέναντι σε όσα τους ζητούν οι τύραννοι για να πράξουν. «Αλίμονον» αν αντιδράσουν. Με τον τρόπο αυτό δείχνει άμεσα ο Κάλβος την ταραχή και την αγανάκτησή του για τη δράση των τυράννων.

στροφές ιθ΄-κ΄: Ο Κάλβος αναφέρεται στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπόδουλοι Έλληνες. Είναι τέτοια η καταπίεση που ο ποιητής αναφωνεί «Αλίμονον» στη σκέψη των συνεπειών που θα υπάρξουν, όταν ο θεός «ζωοποιήσει» τους Έλληνες, όταν δηλαδή τους φωτίσει, ώστε να δουν την αλήθεια και να κινητοποιηθούν για την απελευθέρωσή τους. Μάλιστα, στην επόμενη στροφή (κ΄) εξηγεί ποιες θα είναι αυτές οι συνέπειες: φυλακή, βασανιστήριο και θάνατος ακόμα θα περιμένει όποιον αντισταθεί.

στροφές κα΄-κβ΄: Ο ποιητής εκθέτει τη δική του στάση απέναντι στους τυράννους. Με προκλητικό και συνάμα αγέρωχο τρόπο δηλώνει πως ο ίδιος δεν πρόκειται να συμβιβαστεί. Δεν είναι δυνατόν ποτέ να υποταχθεί στους τυράννους, να γονατίσει μπροστά τους όσο φοβερές κι αν είναι οι απειλές. Προτιμά το θάνατο παρά να «ατιμάσει» τα γόνατά του. Η ψυχή του παραμένει ελεύθερη και έχει σκοπό να τη διατηρήσει έτσι.

3η ενότητα: στροφή κγ΄: Στον επίλογο της ωδής του ο ποιητής ξαναγυρίζει στη σύγκριση με τον ήλιο και τον τύραννο. Με σαρκασμό και ειρωνεία παρουσιάζει και τους τυράννους να λάμπουν, ίσα όμως μόνο για να φωτίζουν -και να προκαλούν- τις δυστυχίες των ανθρώπων που καταπιέζουν. Έτσι, έμμεσα δηλώνει την ανάγκη να ξεσηκωθούν όλοι οι καταπιεσμένοι και να αγωνιστούν για την κατάκτηση της ελευθερίας τους.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Η ωδή αυτή αποτελείται από τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: στροφές α΄-ζ΄: που αποτελούν και το πρόλογο του ποιήματος.

2η ενότητα: στροφές η΄-κβ΄: όπου ο ποιητής αναφέρεται στους τυράννους και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους.

3η ενότητα: στροφές κ΄-κβ΄: όπου κάνει φανερή τη στάση του απέναντι στους τυράννους.

4η ενότητα: στροφή κγ΄: ο επίλογος της ωδής, με τη σύγκριση ήλιου και τυράννου.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Περιγραφή:** Ο Κάλβος έχει φροντίσει ιδιαίτερα από αισθητική άποψη και αυτή την ωδή. Μπορούμε όμως να διακρίνουμε μεγαλύτερη εικονοπλαστική δύναμη στις στροφές α-ζ, ενώ στη συνέχεια περιορίζεται η αισθητική ποιότητα του ποιήματος, καθώς δίνεται μεγαλύτερη προσοχή στο ιδεολογικό του περιεχόμενο.

Τα εκφραστικά μέσα του ποιητή πάντως είναι ποικίλα.

2. **Εικόνες:** Χρησιμοποιεί παραστατικές εικόνες: του θεού να «αστράπτει από τον ύψιστον θρόνον» του, ή των εθνών που «κρέμονται υπό τους πόδας του» της φωνής του που ακούγεται... «και αι ψυχαί των ανόμων ως αίματος σταγόνες πέφτουν στον ήλιο».
3. **Παρομοιώσεις:** Επίσης, αξιόλογες είναι οι παρομοιώσεις: «ως κρέμεται βροχή έτι εναέριος», «ωσάν χαράς ιδέα».
4. **Μεταφορές:** «ενώ κοιμόνται οι άνεμοι της οικουμένης», «τους τριγύρω χορεύοντας ουρανούς».
5. **Προσωποποιήσεις:** ο ήλιος που κυβερνά.
6. **Ρητορικές ερωτήσεις:** «Ποίος ποτέ του Θεού, ποίος του Ηλίου ωμοίασε;», «και πότε την αρετήν αθλίως, πότε δεν εκατάτρεξεν;», «πότε ευσπλαχνίαν εγνώρισαν δικαιοσύνην;».
7. **Τεχνική:** Πάντως, ακόμα και στο β΄ μέρος της ωδής, όπου η εικονοπλαστική του δύναμη δεν είναι τόσο αξιόλογη, σημαντικές είναι οι εικόνες που χρησιμοποιεί (π.χ. οι τύραννοι «με υπερηφάνους πόδας καταφρονητικούς πατούν το χρυσούν συντριφθέν τώρα ζύγωθρον του ορθού νόμου», «το αχόρταστον δρέπανον αυτοί βαστούν θερίζουν...» κ.λπ.)
8. **Γλώσσα:** Όσο για τη γλώσσα του Κάλβου και εδώ είναι ιδιότυπη, με τύπους της αρχαΐζουσας, της καθαρεύουσας και της δημοτικής.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το ποίημα παρουσιάζει αυστηρή αρχιτεκτονική διάθρωση. Οι πρώτες επτά στροφές αποτελούν τον πρόλογο· στις στροφές η΄-κβ΄ αναπτύσσεται το θέμα· η τελευταία στροφή είναι ο επίλογος. Με βάση τη διαίρεση αυτή να παρακολουθήσετε:

α) πώς συνδέει ο ποιητής τις ενότητες μεταξύ τους.

β) τι προβάλλει στην κάθε ενότητα.

Απάντηση:

α) Στην εισαγωγική ο Κάλβος αναφέρεται στη δόξα και τη μεγαλοπρέπεια του Θεού και του Ήλιου. Στη συνέχεια περνά στους τυράννους και αναφέρεται στην επιθυμία τους να αποκτήσουν και αυτοί για τον εαυτό τους μεγαλεία και τιμές, χωρίς όμως να το αξίζουν. Παράλληλα, αναφέρεται στις συνέπειες που θα υπάρξουν σε όσους προσπαθήσουν να τους αντισταθούν, ενώ στον επίλογο ανασυνδέει το θεό με τους τυράννους, τους συγκρίνει και τονίζει την αθλιότητα των δεύτερων.

β) Στην εισαγωγή προβάλλεται η μεγαλοπρέπεια του Θεού και του Ήλιου, στη συνέχεια η αδικία, η ανοσία και η σκληρότητα των τυράννων και στον επίλογο η καταπίεση που ασκούν στους άλλους, χάρη στην οποία εξασφαλίζουν τη δύναμή τους.

2η Πώς θεωρούν τους εαυτούς τους οι τύραννοι και πώς τους παρουσιάζει ο ποιητής; Ποιες ενέργειές τους κυρίως στηλιτεύει;

Απάντηση:

Οι τύραννοι θεωρούν τους εαυτούς τους ισότιμους με το θεό και τον Ήλιο σε μεγαλείο και σε δύναμη, ύψιστους, λαμπρούς και δίκαιους. Ο Κάλβος όμως έχει διαφορετική εικόνα γι' αυτούς και τους παρουσιάζει άδικους, σκληρόκαρδους, καταπατητές του νόμου και της αρετής, εκμεταλλευτές του λαού, εκδικητικούς.

3η Τι ήθος φανερώνει η στάση του ποιητή απέναντι στους τυράννους;

Απάντηση:

Η στάση του ποιητή απέναντι στους τυράννους φανερώνει ένα ήθος περήφανο, αγέρωχο, αξιοπρεπές, φιλελεύθερο και ανυπάκουο, αδύνατο να υποταχθεί στην καταπίεση των τυράννων.

4η Να εξετάσετε το εικονοπλαστικό σύστημα των στροφών α΄-ζ. Πώς σχετίζεται με την ιδέα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής;

Απάντηση:

Η εικονοπλαστική δύναμη των στροφών α-ζ είναι τεράστια. Ο ποιητής με οπτικές εικόνες και ακουστικές που συμπληρώνουν τις πρώτες δίνει την εικόνα του θεού και του Ήλιου και το μεγαλείο τους. Στην αρχή ο Θεός, με μια μεγαλειώδη εικόνα, «αστράπτει από τον ύψιστον θρόνον», ενώ από «τα πόδια του κρέμονται πάντα τα έθνη, ως κρέμεται η βροχή έτι εναέριος». Στη συνέχεια ακούγεται και η φωνή του Θεού, «φωνή δικαιοσύνης», ενώ «των οσίων τα πνεύματα ως αργυρέα ομίχλη τα υψηλά αναβαίνει...». Στην επόμενη στροφή ο Ήλιος παρουσιάζεται μόνος να φωτίζει στον ουρανό, ενώ στην τελευταία δύει και η νύχτα σκεπάζει τα πάντα. Πρόκειται για ένα εικονοπλαστικό σύστημα που κλείνει μέσα του όλο το σύμπαν και αποκαλύπτει το έντονο θρησκευτικό αίσθημα του ποιητή και την πίστη του ότι μόνο ο Θεός και ο Ήλιος έχουν πραγματικό μεγαλείο και αξίζουν το σεβασμό και τη δόξα των ανθρώπων.

5η Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος στις στροφές θ΄, ι΄ και κγ΄ ;

Απάντηση:

Ο τόνος του ποιήματος είναι σαρκαστικός και έντονος. Συγκεκριμένα, στη στροφή θ΄ ο ποιητής γίνεται ειρωνικός προς τους τυράννους. Στην ι΄ εκδηλώνει την οργή και την αγανάκτησή του για τη στάση τους, ενώ στην κγ΄ γίνεται καυστικός και θλιμμένος συνάμα, καθώς συγκρίνει τους τυράννους με τους λαούς που καταδυναστεύουν και τις συνέπειες που υπάρχουν για τους τελευταίους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιους υπονοεί ο ποιητής με τον τίτλο «Εις Αγαρηνούς» και γιατί άραγε δεν τους κατονομάζει στο ποίημα;

2η Πως αντιμετωπίζει ο ποιητής την τυραννία στις στροφές κα΄ και κβ΄;

3η Ένας από τους βασικούς στόχους της ποίησης του Κάλβου είναι να δημιουργήσει ελεύθερες συνειδήσεις. Σε ποια σημεία του ποιήματος φαίνεται αυτή η πρόθεση του ποιητή;

ΤΑ ΗΦΑΙΣΤΕΙΑ

Ανδρέας Κάλβος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 283 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αποτελεί τη τρίτη ωδή της συλλογής Λύρα· αποτελείται από 34 στροφές και είναι εμπνευσμένο από τις σφαγές των κατοίκων της Χίου το 1822, την ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη και την αποχώρηση του τουρκικού στόλου από το Αιγαίο μετά το γεγονός της πυρπόλησης.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής γεμάτος έκπληξη και απορία αντικρίζει τα ολοπράσινα και χαρούμενα κάποτε νησιά του Αιγαίου να βρίσκονται μέσα στην τουρκική βαρβαρότητα, να παρουσιάζουν εικόνα ερημιάς και εγκατάλειψης. Οι όμορφες νησιωτοπούλες δεν υπάρχουν πια. Οι βασιλικοί και οι κρίνοι ανθίζουν μάταια στα περιβόλια, αφού κανείς δεν υπάρχει να τους περιποιηθεί, αν και πρέπει να φυτεύτηκαν πρόσφατα. Στα δάση και στα λαγκάδια δεν ακούγονται πια οι φωνές των κυνηγών, μόνο γαυγίσματα αδέσποτα σκύλων που δίνουν στη φύση ψυχρή αγριότητα. Τα άλογα τρέχουν ελεύθερα και αχαλίνωτα, χωρίς αναβάτες. Στα ακρογιάλια κατεβαίνουν από ψηλά, χωρίς φόβο, οι γλάροι και τα γεράκια και κάθονται αμέριμνα στο έδαφος. Στην άμμο διακρίνονται ίχνη ανθρώπων, που ήταν κάποτε ζωντανοί αλλά τώρα λείπουν. Πιο πέρα, στη θάλασσα, εντοπίζεται η αιτία της ερήμωσης: η σφαγή. Αποκεφαλισμένα σώματα επιπλέουν στη θάλασσα. Στη συνέχεια ο ποιητής απευθύνεται στις πρωινές ακτίνες του ήλιου, ζητώντας τους να κρυφτεί, για να μη βλέπει το θεϊκό μάτι έργα βάρβαρων ληστών.

Παρακάτω με συγκίνηση και άκρα ταπείνωση στρέφεται προς την υπέρτατη Δύναμη, το Θεό (αφήνοντας όμως να διαφανεί και η επαναστατική του διάθεση) ζητώντας έλεος. Θέλει μάλιστα όλοι μαζί οι Έλληνες να πέσουν στα γόνατα μπροστά στο Θεό, έτοιμοι να δεχτούν ακόμη και την απόφασή του να τους καταστρέψει, αν το αξίζουν. Επισημαίνει όμως ότι σαν φιλεύσπλαχνος που είναι πρέπει να τους βοηθήσει. Και ενώ λέει αυτά, του

αποσπά την προσοχή ξαφνικά η εμφάνιση του εχθρικού στόλου των φονιάδων και των καταστροφέων: γι' αυτό ο ποιητής βγάζει κραυγή βοήθειας και ζητά από το Θεό έλεος.

Αρχίζει τώρα η περιγραφή των εχθρών: ο στόλος πλησιάζει γρήγορα, οι ακτίνες του ήλιου κάνουν τα φανταχτερά πανιά τους να χρυσίζουν, στο πέλαγος αντανακλάται η λάμψη των σπαθιών. Από τις πρύμνες των πλοίων ξεχύνεται ο ήχος των τυμπάνων και οι άγριες ψαλμωδίες των πολεμιστών, που θριαμβολογούν και εκφράζουν τραγουδώντας τη λυσσώδη μανία τους να σφάζουν κι άλλους χριστιανούς.

Ο ποιητής εξοργισμένος παίρνει το λόγο και απαντά στις φρικαλέες διακηρύξεις των άπιστων: με αιμάσσουσα ειρωνεία στηλιτεύει τους ίδιους και τις πράξεις τους. Πληροφορεί μάλιστα σαφώς για ποιες σφαγές πρόκειται: της Χίου, Κύπρου, των Κυδωνιών, της Κάσου, της Κρήτης.

Και στρεφόμενος προς τους Έλληνες, που τους ονομάζει θείες ψυχές, αναρωτιέται γιατί δεν αμύνονται ή δεν επιτίθενται στους εχθρούς τους, γιατί δεν προσπαθούν να σώσουν την πατρίδα τους. Ομολογεί βέβαια ότι είναι πολλοί, αλλά τονίζει ότι και ένας μόνο Έλληνας θα μπορούσε με τη γενναιότητά του να διαλύσει τις δυνάμεις των αντιπάλων. Προτρέπει μάλιστα αυτόν τον τολμηρό άνδρα να προχωρήσει και να αντισταθεί.

Ενώ λέει αυτά, διακρίνει δυο κατάμαυρα γρήγορα πλεούμενα να πλησιάζουν, που στην εμφάνισή τους σταματούν τα όργανα και τα άγρια τραγούδια των εχθρών και δεν ακούγεται παρά μόνο το φύσημα του ανέμου στα κατάρτια και ο θόρυβος των κυμάτων. Αμέσως μετά σηκώνεται σύγχυση και ταραχή στα εχθρικά πλοία, απλώνουν τα πανιά τους και τρέπονται σε άτακτη φυγή. Από τον τρόμο τους τα καράβια πέφτουν το ένα πάνω στο άλλο, οι ναύτες πνίγονται και ο στόλος χάνεται από τα μάτια του ποιητή. Δεν απέμεινε τίποτε, παρά μόνο καπνοί και φλόγες που φτάνουν μέχρι τον ουρανό. Τα δυο καράβια σώα αποχωρούν θριαμβευτικά, ενώ ακούονται παντού παιάνες νικητήριοι. Με την τελευταία στροφή δηλώνεται σαφώς για ποιο ιστορικό γεγονός πρόκειται, καθώς ονοματίζεται ο ήρωάς του, ο Κανάρης, που με αυτό του το κατόρθωμα έχει κερδίσει την αιώνια ιστορική δόξα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Χλωρά μοσχοβολούντα νησιά: αναφέρεται κυρίως στο νησί της Χίου που είναι καταπράσινο και μοσχοβολά από τα άνθη των περιβολιών της. «Μυροβόλο νησί» λέγεται και σήμερα.

2. Το πνεύμα των ανέμων: η πνοή του ανέμου.

3. Αυγεριναί του ήλιου ακτίνες: οι πρωινές ακτίνες του ήλιου (:σύμβολο αλήθειας και δικαιοσύνης).

4. Δημιουργέ του κόσμου: Θεέ (μετωνυμία).

5. Κρότος μυρίων νυμβάλων: την ημέρα που ο Κανάρης ανατίναξε την τουρκική ναυαρχίδα, οι Τούρκοι γιόρταζαν το Ραμαζάνι και έτσι μέσα στα καράβια επικρατούσε εορταστική ατμόσφαιρα.

6. Ποταπής Ασίας: ο ποιητής χαρακτηρίζει την Ασία έτσι, δηλ. τιποτένια, επειδή κάποιοι λαοί της είναι απολίτιστοι και έχουν άγρια ήθη· εννοεί τους Τούρκους.

7. αλίκτυπος (<αλς+κτυπώ): θαλασσοκτυπημένος.

8. Η Χίος, η Κύπρος, Οι Κυδωνίες, Η Κάσος, η Κρήτη: στα μέρη αυτά έγιναν σφαγές που έχουν μείνει στην ιστορία ως σύμβολα βαρβαρότητας και θηριωδίας. Ιδιαίτερα η σφαγή της Χίου συγκλόνισε όλη την Ευρώπη και προκάλεσε έντονο φιλελληνικό ρεύμα.

9. Αμέτε: πηγαίνετε.

10. Τον στέφανον: συμβολισμός παρμένος από τους αθλητικούς αγώνες της αρχαιότητος· εννοεί την ιστορική δόξα της Ελλάδας.

11. Ας έκβη: ας βγει, ας προχωρήσει.

12. Τ' αγαρηνά τραγούδια: αγαρηνοί ονομάζονται οι μωαμεθανοί. Η λέξη έχει ιδιαίτερο ιδεολογικό φορτίο, μια και σ' αυτή αποτυπώνεται το μίσος των Ελλήνων για τους κατακτητές τους.

13. Τα υπερήφανα βλάσφημα μέτρα: αναφέρεται στους ανατολίτικους ρυθμούς, που θεωρεί ότι τους χαρακτηρίζει αλαζονεία και αγριότητα, σε αντίθεση με την ποιότητα και ευγένεια των ελληνικών ρυθμών.

14. Ξανοίγω: διακρίνω, βλέπω.

15. επαιάνιζον: παίζω τον παιάνα, το νικητήριο τραγούδι.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Βασική ιδέα του ποιήματος είναι το **μεγαλείο του ηρωισμού των Ελλήνων** και ιδιαίτερα του σπουδαίου κατορθώματος του Κανάρη· η υψηλοφροσύνη και η εμψυχία οδηγούν στη διαφύλαξη της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Η γενναιότητα οδηγεί στη δίκαιη νίκη και την άφθαρτη δόξα. Καταδικάζεται επίσης η δουλοφροσύνη, τα κτηνώδη ένστικτα, η βαρβαρότητα, η σκληρότητα, η εκτύπωση της αξίας του ανθρώπου κατά τη διάρκεια των πολέμων.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Η ωδή χωρίζεται σε 7 ενότητες:

1η ενότητα: στροφή α΄-ζ΄: η ομορφιά των νησιών και η ερήμωσή τους.

2η ενότητα: στροφή η΄: (συνοδευτική ενότητα): η σφαγή των κατοίκων αιτία της ερήμωσης.

3η ενότητα: στροφή θ΄-ιγ΄: επίκληση στο Θεό και παράκληση για σωτηρία.

4η ενότητα: στροφή ιδ΄-ιθ΄: νέα επίθεση των εχθρών, περιγραφή και χαρακτηρισμός του ήθους τους.

5η ενότητα: στροφή κ΄-κδ΄: κυνική προτροπή για συνέχιση του άνομου έργου τους.

6η ενότητα: στροφή κε΄-κθ΄: εξύμνηση των Ελλήνων, ενθάρρυνση και προτροπή για ανάληψη δράσης.

7η ενότητα: στροφή λ΄-: νικηφόρα επίθεση του Κανάρη, καταστροφή του εχθρικού στόλου.

Στις ενότητες υπάρχει πλήρης εσωτερική λογική αλληλουχία: οι εικόνες και τα συναισθηματικά παρουσιάζονται κατά ανιούσα κλίμακα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα της ωδής είναι η γνωστή ιδιότυπη Καλβική, κράμα αρχαΐζουσας και δημοτικής (χρησιμοποιεί σπάνιες ή αρχαίες λέξεις που προσδίδουν μεγαλοπρέπεια στο ποίημα: βαυίζουν, αιγιαλό, παιδίων, ας πέσωσιν, πετώμενον, εκβαίνουν, να ζεστάσωμεν, τερπνότατον δώρον...).
2. **Εικόνες:** Άφθονα τα τεχνικά εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής. Κυριαρχούν οι ακουστικές και οπτικές εικόνες, που τις παρουσιάζει παραστατικότατα ή προβάλλει πάνω τους τη λυρική τους συγκίνηση: Εικόνες οπτικές υπάρχουν στις στροφές α΄, γ΄, δ΄(και ακουστική), ε΄, στ΄, ζ΄, η΄, ιδ΄, λ΄, λε΄, λστ΄ ακουστικές στις στροφές ιε΄, λα΄, λβ΄, λγ΄.
3. **Επίθετα:** Χρησιμοποιούνται ακόμη με εύστοχο τρόπο τα κοσμητικά και προσδιοριστικά Επίθετα: χλωρά, μοσχοβολούντα νησιά, ευτυχισμένα χώματα, δροσισμένα ρόδα, ελεύθερα αχαλίνωτα τ' άλογα, φρικτόν θλιβερόν θέαμα, τερπνότατον δώρον, αλίκτυπος ξηρά, θείαι ψυχαί, ταλαιπώρου πατρίδος...
4. **Παρομοιώσεις:** το ποίημα έχει εύστοχες: ψυχήν σαν φλόγα, χείλη σαν δροσισμένα ρόδα, λαιμόν σαν γάλα ως τ' απλωμένα πτερά των γερανών, την θάλασσα ωσάν μέγα ποτάμι.
5. **Μεταφορές:** χλωρά, μοσχοβολούντα νησιά, πλούσια περιβόλια, οι φλόγες της οργής του, ο ήλιος χρυσώνει τα πανιά, το πέλαγος αστράπτει, χύνεται κρότος μυρίων κυμβάλων...
6. **Προσωποποιήσεις:** ευτυχισμένα χώματα, η χαρά και η ειρήνη πάντα εκατοίκουν, το υπερήφανον κεφάλι μου, τα δάση σιωπώσι.

7. **Περιφράσεις:** το πνεύμα των ανέμων (-ο άνεμος), Δημιουργέ του κόσμου (=Θεέ), όσων θυσίας προσφέρουσιν εις τον σταυρόν (=των χριστιανών), τα αιγαία νερά (=το Αιγαίο).
8. **Υπερβατά:** αι φωναί αντιβίουν των κυνηγών, σκύλοι εκεί τώρα αδέσποτοι, αυγεριναί του ήλιου ακτίνες, εις τα πλεόμενα δε ρίχνεσθε καράβια.
9. **Μετρική ανάλυση :** το ποίημα αποτελείται από 39 πεντάστιχες στροφές. Το μέτρο είναι ιαμβικό και ο στίχος ανομοιοκατάληκτος. Οι στίχοι είναι οκτασύλλαβοι και επτασύλλαβοι, ενώ ο πέμπτος είναι κυρίως πεντασύλλαβος.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να εξετάσετε το ποίημα.

α) από την άποψη των θεμάτων που προβάλλονται σε κάθε ενότητα και της κλιμακωτής διάθρωσής τους·

β) από την άποψη της συναισθηματικής συμμετοχής του ποιητή στις διάφορες φράσεις του ποιήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκδηλώνεται:

γ) από την άποψη της εικονοπλαστικής και εκφραστικής τόλμης.

Απάντηση:

α) Τα θέματα του ποιήματος κατά ενότητες είναι: η ομορφιά των νησιών και η ερήμωσή τους, η βάρβαρη σφαγή, η επίκληση στο Θεό για σωτηρία, η νέα επίθεση των εχθρών και ο κυνισμός τους, η απάντηση του ποιητή στις βάρβαρες διαθέσεις του, η προτροπή προς τους Έλληνες, η επίθεση του Κανάρη και η κατατρόπωση των εχθρών. Τα θέματα αυτά διαδέχονται το ένα το άλλο κλιμακωτά σαν έργο της αρχαίας τραγωδίας, έτσι ώστε μετά την κορύφωση της έντασης και την Ύβρη που διαπράττεται να ακολουθεί η Άτη, δηλ. η τιμωρία, η κάθαρση της τραγωδίας.

β) Ο ποιητής συμμετέχει συναισθηματικά σε όλα τα σημεία της ωδής: αρχικά εκφράζει την αγάπη του για τα νησιά και τους κατοίκους, με μια εικόνα ευτυχίας και χαράς που αποτελεί όμως παρελθόν. Στη συνέχεια εκδηλώνει την ανησυχία του, την αγωνία του και το φόβο μπροστά στην ερήμωση και στην έλλειψη ανθρώπινης παρουσίας.

Το φρικαλέο θέαμα της σφαγής προκαλεί παρακάτω δέος, σπαραγμό και αποτροπιασμό. Όταν απευθύνεται ικετευτικά στο Θεό, διακατέχεται από βαθύ πόνο, από αισθήματα ταπεινοφροσύνης και ευλάβειας. Η επανεμφάνιση του εχθρικού στόλου τού προκαλεί φόβο και αγωνία. Με οργή, απέχθεια και ειρωνεία εκφράζεται για τους σφαγείς των ομοεθνών του. Προτρέποντας στη συνέχεια τους Έλληνες να α-

ναλάβουν δράση διακατέχεται από θαυμασμό για την ευψυχία του. Υπάρχει όμως απορία και απογοήτευση για τη μέχρι τώρα απραξία τους. Η εμφάνιση των δύο ελληνικών πλεούμενων προκαλεί τον ενθουσιασμό του και μετά την νικηφόρα επίθεσή τους κυριεύεται από ικανοποίηση, ανακούφιση, θαυμασμό και εθνική υπερηφάνεια. Η έκφραση της χαράς του φτάνει στο ανώτατο σημείο και αφού πλέον αποκαταστάθηκε η διαταραγμένη ισορροπία (λόγω της υβριστικής συμπεριφοράς των Τούρκων) τελειώνει η ωδή.

Ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η συναισθηματική συμμετοχή του ποιητή είναι η χρήση α΄ ενικού προσώπου, ρητορικών ερωτήσεων και αγωνιωδών επικλήσεων.

γ) Ο ποιητής εκφράζει τις ιδέες και τα συναισθήματά του με δυνατές τολμηρές και πρωτότυπες εικόνες, οπτικές και ακουστικές, και με πλούσια εκφραστικά μέσα.

2η Με βάση τις παρατηρήσεις που κάνατε παραπάνω να καθορίσετε το στόχο του ποιήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτός εξυπηρετείται.

Απάντηση:

Στόχος του ποιήματος είναι η εξύμνηση της ευψυχίας των Ελλήνων αλλά και η ενθάρρυνσή τους, ώστε να συνεχίσουν το δίκαιο αγώνα τους. Άλλος στόχος του ποιήματος είναι επίσης η καταδίκη της βαρβαρότητας και της κτηνώδους θηριωδίας και κατά συνέπεια η καταδίκη του πολέμου γενικά που οδηγεί τους ανθρώπους στην εξαχρείωση.

3η Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του ποιήματος.

Απάντηση:

Η ωδή φέρνει τον τίτλο Ηφαίστεια, διότι ο ποιητής παραβάλλει τη δύναμη και την ορμή των δύο πυρπολικών με την έκρηξη πραγματικών ηφαιστείων. Όπως η έκρηξη των ηφαιστείων, αιφνιδιαστική και τρομερή, ξεχύνοντας φωτιά και όγκο λάβας, καταστρέφει σε μικρό διάστημα μεγάλες εκτάσεις, έτσι και τα δύο ελληνικά πλοία κατάφεραν γρήγορα να πλήξουν καίρια τον εχθρικό στόλο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Στις στροφές α-η κυριαρχεί η ερήμωση και η εγκατάλειψη. Με ποια εκφραστικά μέσα πετυχαίνει ο ποιητής τη δήλωση της κατάστασης;

2η Οι στροφές ι΄ και ια΄, έχουν έναν τόνο προσευχής προς το θεό. Τι ζητά ο ποιητής από τον Δημιουργό;

Ελευθεροι Πολιορκημενοι

Διονύσιος Σολωμός

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Ζάκυνθο στα 1798. Ο πατέρας του Νικόλαος Σολωμός ήταν ευγενής, ενώ η μητέρα του Αγγελική Νίκλη γυναίκα του λαού και μάλιστα εργαζόταν, πριν παντρευτεί, ως υπηρέτρια στο σπίτι του Σολωμού. Μετά το θάνατο του πατέρα του, ο κηδεμόνας και θείος του Μεσσαλάς φρόντισε ιδιαίτερα και με επιμέλεια τη μόρφωσή του, αναθέτοντας μάλιστα το έργο αυτό στο καθολικό ιερέα Santo Rossi. Έτσι αρχίζει η επαφή του Σολωμού με την ιταλική γλώσσα και τον ιταλικό πολιτισμό γενικότερα.

Στα 1808, σε ηλικία μόλις δέκα ετών, ο Σολωμός συνοδευόμενος από το δάσκαλό του πηγαίνει στην Ιταλία, όπου σπούδασε αρχικά στο Λύκειο της Κρεμόνας και ύστερα Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Παβίας. Εκεί γράφει και τα πρώτα ποιήματά του στα ιταλικά, ενώ γνωρίζεται και με τους ιταλικούς λογοτεχνικούς κύκλους και ιδίως με τον ποιητή Monti. Παράλληλα, προσεγγίζει τις ιδέες του γαλλικού φιλελευθερισμού και γνωρίζει τα διάφορα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής.

Στα 1818 ξαναγυρίζει στη Ζάκυνθο, γράφοντας ιταλικά σονέτα. Ακόμα, η θεωρητική του συγκρότηση είναι μακριά από κάθε λόγια ελληνική παράδοση, αλλά πλούσια σε αισθητικές εμπειρίες. Πιστεύει στην αξία των εθνικών παραδόσεων της λαϊκής τέχνης και της λαϊκής γλώσσας (Κ.Θ. Δημαράς). Έτσι, και με την προτροπή του Σπυρίδωνα Τρικούπη, μελετά το νεοελληνικό ποιητικό λόγο, κυρίως μέσα από τα έργα της Κρητικής λογοτεχνίας, από τα ποιήματα του Βηλαρά και του Χριστόπουλου, αλλά και τα δημοτικά τραγούδια. «Η Ελλάδα παρουσιάζεται στη συνείδησή του σαν μια ζωντανή πραγματικότητα που πρέπει να γνωρίζουμε, σαν ένα ιδανικό που πρέπει να κατακτήσουμε. Η κατάκτηση της ιδέας του ελληνισμού θ' αποτελέσει από δω κι εμπρός την ενωτική γραμμή της ζωής του. Με τη θέρμη που βάζει σε ό,τι πιστεύει θα καταπιαστεί με τη μελέτη των ζωντανών στοιχείων του τόπου του. Ξέρουμε ότι στη Ζάκυνθο φρόντισε για τη συλλογή των τραγουδιών, όσα σώζονταν στο στόμα του λαού» (Κ.Θ. Δημαράς).

Έτσι, ο Σολωμός αρχίζει να γράφει στην ελληνική γλώσσα, ως το 1823 κυρίως λυρικά ποιήματα, ενώ στη συνέχεια και επηρεασμένος από την Ελληνική Επανάσταση

γράφει τον «Ύμνο εις την Ελευθερία» και άλλα ποιήματα που αποκαλύπτουν την ωρίμανση της ποιητικής του τεχνικής. «Στα χρόνια αυτά συντελείται σιγά σιγά και μια βαθύτερη αλλαγή στην ποίηση του Σολωμού: στα νεανικά του έργα είναι ο εμπνευσμένος ψάλτης και ο άνθρωπος που αυτοσχεδιάζει με καταπληκτική ευκολία· τώρα προσπαθεί να δαμάσει την έμφυτη αυτή ευκολία και να την υποτάξει σε μια αυστηρότητα πειθαρχημένη και ανώτερη αντίληψη της ποιητικής τέχνης, που ο ίδιος ονόμασε νόημα της τέχνης» (Λ. Πολίτης).

Στα 1828 εγκαθίσταται στην Κέρκυρα, όπου ασχολείται με τη συγγραφή νέων ποιημάτων, όπως «ο Κρητικός, οι «Ελεύθεροι πολιορκημένοι», ενώ ξαναδουλεύει και άλλα. Από το 1833 όμως και ως το 1835 μπλέκεται σε μια δίκη για οικογενειακή υπόθεση, γεγονός που τον πληγώνει αφάνταστα και τον κάνει να απομονωθεί από τους φίλους του και να καταλήξει στον αλκοολισμό. Την ίδια εποχή όμως τα έργα του κατακτούν ένα ανώτερο επίπεδο εκφραστικής τελειότητας, αν και οι σπουδαιότερες συνθέσεις του μένουν αποσπασματικές.

Ο κορυφαίος ποιητής πέθανε στα 1857, ενώ στα 1864 τα οστά του μεταφέρθηκαν στην Ζάκυνθο.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για μια επικολυρική σύνθεση, ένα από τα κορυφαία έργα του Σολωμού που μάλιστα το επεξεργάστηκε πολλές φορές κατά μια μακριά χρονική περίοδο.

Το θέμα του αντλεί από τον ηρωικό αγώνα των κατοίκων του Μεσολογγίου εναντίον των Τούρκων κατά τη δεύτερη πολιορκία της πόλης τους και μάλιστα από την αντίστασή τους μετά τη μάχη της Κλείσοβας και από την απεγνωσμένη τους έξοδο.

Οι «Ελεύθεροι πολιορκημένοι» δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Διασώθηκαν μόνο κάποια αποσπάσματα τα οποία κατατάσσονται σε τρία Σχεδιάσματα που διαφέρουν ανάλογα με τη χρονική περίοδο στην οποία εντάσσεται το καθένα. Το πρώτο σχεδίασμα πρέπει να γράφτηκε αμέσως μετά την πτώση του Μεσολογγίου, γύρω στα 1830. Διακρίνεται για το λυρισμό του και για την ένταση του θρήνου του. Το δεύτερο σχεδίασμα πρέπει να γράφτηκε την περίοδο 1833-1844 και είναι «περιεκτικότερο σύνθεμα και επικό, εις το οποίον εικονίζοντο τα παθήματα των γενναίων αγωνιστάδων εις ταις υστεριναίς ημέραις της πολιορκίας έως που έκαναν το γιουρούσι». (Ι. Πολυλάς). Το τρίτο σχεδίασμά του αποτελεί ξανάπλασμα του δεύτερου σε νέα μορφή, χωρίς ομοιοκαταληξίες και με στίχους λιτούς αλλά γεμάτους αρμονία.

Για να μελετήσει κανείς σωστά και να κατανοήσει το μήνυμα των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» πρέπει να προσεγγίσει πρώτα τους «Στοχασμούς» του ποιητή, δηλαδή

τις δικές του σημειώσεις σχετικά με τις βασικές αρχές που ακολούθησε στο έργο του. Όλοι οι «Στοχασμοί» του είναι δεκαεπτά, αν και εδώ παρατίθενται μόνο οι οκτώ πιο σημαντικοί. Τους είχε γράψει ο Σολωμός στην ιταλική γλώσσα και τους μετέφρασε ο Πολυλάς.

Ο Πολυλάς, που είναι και ο κύριος μελετητής του έργου του Σολωμού γράφει για το έργο του:

«Όσο ανέβαινε εις το φως της Ιδέας τόσο σοβαρότερα αισθάνετο την αξιοπρέπεια της τέχνης του: όπισθεν ο Σολωμός θα συναριθμήται με τους ολίγους ποιητάδες, οι οποίοι είδαν ότι υψηλότατην εντολήν έχει η ποιητική, και ηθέλησαν να την εκπληρώσουν· το ηθέλησαν εξόχως ο Δάντης και ο Σίλλερ, αλλά και οι δύο εις το σοβαρό περιεχόμενο κάποτε το καθαρό κάλλος της πλαστικής μορφής. Από παρόμοιαν υψηλήν ιδέα της Τέχνης αναχωρούσε, κατά τη γνώμη του Σολωμού, ο ποιητικότατος των Ελλήνων φιλοσόφων, όταν εξόριζε από την Πολιτείαν τους ποιητάδες, ενόσω η Τέχνη τους έτεινε να υποδουλώνει τον άνθρωπον εις τα πάθη, αντί να τον ελευθερώσει.

Και ως προς την ουσία του ποιητικού έργου ο Σολωμός έβλεπε καθαρά και ασάλευτα, επίστευε ότι η ψυχή του αληθινού ποιήματος πρέπει να είναι η νίκη του λόγου απάνου εις τη δύναμη των αισθήσεων· θρίαμβος αληθινός, διότι ούτε θα στηρίζεται εις την στωικήν απάθειαν, ούτε θα αναπαύεται (μολονότι όχι ριζικώς αντίθετο) εις την τυφλήν υποταγήν εις την θείαν θέληση, αλλά θα πηγάζει εις τον άνθρωπο από την υψηλή συναίσθηση της ηθικής του ελευθερίας και από την ανάγκη να έβγη νικητής μες από τους πλέον γλυκούς πειρασμούς της καρδιάς, από τον πλέον τρομερόν αγώνα με την τυφλήν οργή των ανελεύθερων εχθρών του φωτός... Τέτοια ήταν η θέση, εις την οποίαν έσταινε ο Σολωμός τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους», ποίημα εις το οποίον έπρεπε να φανή ακέραιος ο άνθρωπος» (Ι. Πολυλάς).

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α΄

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Αποτελεί την πρώτη απόπειρα του ποιητή να προσεγγίσει το θέμα του και γράφτηκε ταυτόχρονα με την πτώση του Μεσολογγίου.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το μεγαλύτερο μέρος του είναι γραμμένο σε πεζό λόγο και αποτελεί τον πρόλογο στο Α΄ Σχεδίασμα. Σε αυτό ο ποιητής φαίνεται να μεταφέρεται νοερά στο Μεσολόγγι που συνταράσσεται από τον πόλεμο. Η ταραχή του ποιητή είναι τέτοια που δεν μπορεί να διακρίνει χαρακτηριστικά του τοπίου ή των γεγονότων που διαδραματίζονται. Παντού είναι σκεπασμένη μια «μαυρίλα» και ο ίδιος δεν μπορεί να δει τίποτε. Εκτός από αστραπές και καπνούς. Και ενώ σηκώνει τα χέρια του για να προσευχηθεί, διακρίνει μια μαυροφορεμένη γυναίκα να τραγουδάει πως πήρε το χάρισμα το δρόμο του ήλιου και ότι πέρασε από πολλούς τόπους αλλά κανείς δεν ήταν τόσο ένδοξος όσο αυτό το «αλωνάκι», το Μεσολόγγι δηλαδή.

Στη συνέχεια, ο ποιητής παρουσιάζει το Μεσολογγίτη πολεμιστή να θρηνεί παράμερα αφού από την πείνα και την εξάντληση δεν μπορεί πια να σηκώσει το ντουφέκι και να πολεμήσει. Το πιο φοβερό όμως, δε φαίνεται να είναι η οικτρή θέση στην οποία βρίσκεται αλλά το ότι ο εχθρός τη γνωρίζει.

Η εχθρική σάλπιγγα φτάνει στα αυτιά των Μεσολογγιτών σαν φοβερή απειλή. Επίσης, ο ποιητής παρουσιάζει τον Τούρκο, τον «Αράπη», να πατά στα τιμημένα χώματα του Μεσολογγίου, όπου κάποτε πατούσε ο Μάρκος Μπότσαρης. Είναι αμέριμνος και ξαπλώνει στο ίδιο σημείο όπου πέθανε και ο λόρδος Μπάιρον.

Μάλιστα, βγαίνει και φωνάζει τρομοκρατώντας του πολιορκημένους, στο στρατόπεδο των οποίων κυριαρχεί η πείνα και η φρίκη του θανάτου. Νεκρική σιγή επικρατεί που δεν την ταράζει ούτε γαύγισμα σκύλου.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

(Ισχύουν και για τρία Σχεδιάσματα)

1. γυναίκα: κατά τον Πολυλά «θεόπνευστη ψάλτρα».

2. αλωνάκι: το Μεσολόγγι.
3. λαύρα: μεταφορικά ο πόνος, η δυστυχία.
4. Αράπης: αναφορά στους Αιγυπτίους (Άραβες), οι οποίοι υπό τον Ιμπραήμ πήραν μέρος στη δεύτερη φάση της πολιορκίας.
5. Μάρκου: εννοεί το Μάρκο Μπότσαρη.
6 αγάλι: σιγά-σιγά.
7. σκιασμένα: φοβισμένα.
8. μνέω: ορκίζονται.
9. τα μάτια τούτα: εννοεί τα μάτια του ποιητή.
10. το μίσος: αναφορά σ' εκείνους που δεν είχαν καταφύγει στα Επτάνησα.
11. ψαρού (θηλ του ψαράς): αναφορά σε πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στα Επτάνησα.
12. αλαφροΐσκιωτος: αυτός που κατά τη λαϊκή παράδοση έχει την ικανότητα να βλέπει τον αόρατο κόσμο των ξωτικών.
13. γκολφισταυρό: το φυλακτό.
14. ύστερη νυχτιά: η νύχτα της Εξόδου, η τελευταία νύχτα.
15. μπουτσούνι: (ιταλική λέξη): μικρό κομμάτι.
16. αγγελοκρουμός: ο τρόμος κατά το ξεψύχισμα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Απόσπασμα 1ο: Μέσα από τα πρώτα αυτά λόγια του ποιητή, από την πρώτη κιόλας προσέγγιση στο θέμα του φαίνεται η έντονη συγκίνησή του. Τονίζει μάλιστα πως «τότες εταραχθήκανε τα σωθικά μου και έλεγα πως ήρθε η ώρα να ξεψυχήσω». Ο ίδιος βιώνει την πολιορκία της πόλης και το δράμα των μαχητών της τόσο έντονα, ώστε υποφέρει μαζί τους. Σ' αυτές τις συνθήκες του πόνου και του κατατρεγμού έρχεται η έμπνευση στον ποιητή: η μαυροφορεμένη γυναίκα. Δεν είναι άλλη από τη Μούσα του Ομήρου και των άλλων ποιητών που έρχεται, με το στόμα του ποιητή, να καταγράψει όσα γίνονται στο Μεσολόγγι.

Ταυτόχρονα ταυτίζεται με την Ελλάδα ή την ελευθερία που έρχεται να επιβάλει την αληθινή δικαιοσύνη στους ανθρώπους μέσα από τη «δίκαιη λύρα» της. Πρόκειται για την ποίηση που αποκαλύπτει το σωστό και το δίκαιο, αυτό που είναι σύμφωνο με τη θέληση του θεού και όχι των ανθρώπων. Γιατί η δικαιοσύνη του θεού είναι η μόνη αληθινή, ενώ των ανθρώπων μπορεί να είναι ψεύτικη, καταπιεστική, όπως η δικαιοσύνη που είχαν επιβάλει οι Τούρκοι.

Η ποιητική δικαιοσύνη δηλώνει επίσης απερίφραστα σε όλο τον κόσμο πως δεν υπάρχει πιο ένδοξος τόπος από το Μεσολόγγι. Με τη δήλωση αυτή φανερώνει πως ο αγώνας των ανθρώπων αυτών είναι δίκαιος, γιατί γίνεται για την πατρίδα και την ελευθερία τους, ό,τι πιο πολύτιμο υπάρχει.

Απόσπασμα 2ο: Ο πόνος και το παράπονο του μαχητή παρουσιάζονται εδώ πολύ έντονα. Όμως, ενώ η εξάντληση είναι μεγάλη, το ηθικό του φαίνεται να μην κάμπτεται από το φόβο του λοιμού. Το μόνο που προβληματίζει το γενναίο πολεμιστή είναι που ο εχθρός ξέρει την ανάγκη του και μπορεί να την εκμεταλλευτεί προς όφελός του.

Στη συνέχεια του αποσπάσματος ο ποιητής αναφέρεται στα παιδιά του Μεσολογγίου. Τα δυστυχισμένα αυτά τέκνα της μάνας πατρίδας είναι σαν ίσκιοι ονείρου από την πείνα. Κι η μάνα βασανίζεται που δεν μπορεί να ταΐσει τα παιδιά της και ζηλεύει το πουλί που βρίσκει ένα σπυρί να φάει.

Οι βιολογικές δοκιμασίες των Μεσολογγιτών είναι πολλές. Όμως, εκείνοι δε λυγίζουν αλλά συνεχίζουν να αντιστέκονται.

Απόσπασμα 3ο: Ενώ οι ίδιοι οι Μεσολογγίτες δεν μπορούν να σαλπίσουν δυνατά, καθώς η αδυναμία τους είναι μεγάλη από τη στέρηση, οι εχθροί δεν αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα· είναι δυνατοί, διατρέφονται σωστά και τι ηχηρό σάλπιγμά τους αποκαλύπτει αυτή τους τη δύναμη και το μέγεθος της απειλής τους.

Απόσπασμα 4ο: Με το απόσπασμα αυτό ο Σολωμός παρουσιάζει πιο δραματική την κατάσταση των πολιορκημένων, καθώς δεν μπορούν να υπερασπιστούν την πατρίδα τους που σταδιακά καταλήφθηκε από τους εχθρούς.

Απόσπασμα 5ο-7ο: Εντωμεταξύ, ο καιρός περνάει. Η μέρα προβαίνει μέσα από τα σύννεφα για να έρθει πάλι με τη σειρά της η νύχτα. Το Μεσολόγγι εξακολουθεί να είναι πολιορκημένο και το δράμα των ανθρώπων του εντείνεται.

Η ψυχή του ποιητή ταράζεται από την ερημιά και τη φρίκη που επικρατεί στο Μεσολόγγι.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το έργο αυτό είναι αποσπασματικό, Αποτελείται από 41 στίχους, χωρισμένους σε 7 αποσπάσματα: με κύριο θέμα τον αγώνα των πολιορκημένων Μεσολογγιτών εναντίον των Τούρκων και της πείνας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τεχνική: Στην αρχή ο ποιητής χρησιμοποιεί πεζό λόγο, τεχνική συνηθισμένη σε αυτόν. Στόχος του είναι είτε να αποδώσει κάποιες σκέψεις του προσωρινά με πεζό λόγο, ώστε στη συνέχεια να τις καταγράψει με ποιητικό λόγο, είτε να τις διατηρήσει στο πεζό λόγο, γιατί δυσκολεύεται να τις αποδώσει στην ποιητική μορφή που ο ίδιος θα ήθελε. Πάντως, η λογοτεχνική διάθεση του λόγου του είναι ιδιαίτερα έντονη.

2. Γλώσσα: Η γλώσσα του είναι πλούσια και βέβαια ακολουθεί τους κανόνες της δημοτικής. Τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί είναι ποικίλα και κατορθώνει με αυτά να αποτυπώσει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του.

3. Εικόνες: Παραθέτει εντυπωσιακές για την έντασή τους εικόνες: «εκατασκέπαζε όλα τα πάντα... αστροπελέκι», «ύψωσα τα χέρια μου να κάμω δέηση», «μια μεγάλη γυναίκα... άρχισε», «επήρα του ήλιου το δρόμο... στον ώμο», «παράμερα στέκει ο άντρας και κλαίει», «αργά το τουφέκι... βαρύ».

4 Παρομοιώσεις: «τόπος... που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο φύλο... ωσάν στο νερό που αναβράζει», «γυναίκα με φόρεμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα».

5. Πολυσύνθετα: δημιουργούνται με την επανάληψη του «μπήτε» κ.λπ.

6. Στίχος-Μέτρο: Τέλος, το ποίημα είναι γραμμένο σε αμφίβραχυ (ή μεσοτονικό μέτρο), σε μικρούς-εξασύλλαβους ή πεντασύλλαβους-στίχους.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Η γυναίκα στο όραμα κρατάει στον ώμο της λύρα «δίκαιη»· τι εννοεί μ' αυτό το χαρακτηρισμό ο ποιητής;

Απάντηση:

Βλέπε σχετικά στην ανάλυση του 1ου αποσπάσματος.

2η Για να εκφράσει το μέγεθος της πείνας ο ποιητής χρησιμοποιεί τον πολεμιστή και τη μάνα· είναι εύστοχη αυτή η επιλογή; Γιατί;

Απάντηση:

Η επιλογή των δύο αυτών προσώπων από τον ποιητή είναι πραγματικά εύστοχη. Γιατί ο γενναίος πολεμιστής παρουσιάζεται απελπισμένος και κλαίει όχι γιατί φοβάται το θάνατο αλλά γιατί είναι τόσο εξαντλημένος που δεν μπορεί να πολεμήσει και ιδίως γιατί ο εχθρός γνωρίζει την αδυναμία του αυτή. Αλλά και η μάνα, που μόνο της στό-

χο έχει να εξασφαλίσει καλύτερη ζωή για τα παιδιά της, φτάνει να ζηλεύει το πουλί που μπορεί να θρέψει τα δικά του παιδιά, ενώ εκείνη ούτε αυτό δεν μπορεί να παρέχει στα δικά της παιδιά. Με την παρουσίαση των δύο αυτών προσώπων φαίνεται χαρακτηριστικά το μέγεθος της πείνας και της εξαθλίωσης των πολιορκημένων.

3η Όποιος έχει τη δυνατότητα, να παρουσιάσει στην τάξη το 5ο κεφ. Από τη Γυναίκα της Ζάκυνθος, που αναφέρεται στο όραμα του ιερομόναχου Διονυσίου.

4η Να επισημάνετε τα βασικά θέματα που ξεχωρίζουν στο Α΄ Σχεδίασμα για να τα παρακολουθήσετε στα επόμενα.

Απάντηση:

Τα βασικά θέματα του σχεδιάσματος αυτού είναι: α) Η πείνα που μαστίζει τους πολιορκημένους. β) Το θέμα της σάλπιγγας. γ) της ερημιάς και δ) της φύσης.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ο Σολωμός στους στοχασμούς του γράφει, απευθυνόμενος στον εαυτό του, ότι στο ποίημα που πρόκειται να συνθέσει θα πρέπει να δείξει πως «Η πείνα δεν μπαίνει εις αυτόν τον κύκλον, ειμημόνον ως εξωτερική δύναμη, την οποία υπερνικούν καθώς όλες τες άλλες». Με ποιο τρόπο επεξεργάστηκε ο ποιητής το θέμα της πείνας σ΄ αυτά τα αποσπάσματα;

2η Να εντοπίσετε και να εξηγήσετε με συντομία εκείνες τις λέξεις του ποιήματος που μας συνδέουν με την πολιορκία του Μεσολογγίου ως ιστορικό γεγονός.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β΄

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για τη δεύτερη απόπειρα του Σολωμού να προσεγγίσει τους «Ελεύθερους πολιορκημένους» που έγινε στην Κέρκυρα, την περίοδο 1833-1844. Αποτελείται από 61 μικρά και μεγάλα αποσπάσματα.

Ενώ στο Α΄ Σχεδίασμα το πεζό κείμενο το είχε γράψει ο ίδιος ο ποιητής, τα πεζά του Β΄ και Γ΄ Σχεδιάσματος είναι σχέδια του Σολωμού γραμμένα στην ιταλική γλώσσα τα οποία μετέφρασε και προσάρμοσε στις απαιτήσεις του έργου ο Πολυλάς.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής μας δίνει αρχικά μια εικόνα ερήμωσης και απόλυτης σιωπής που βασιλεύει στον κάμπο του Μεσολογγίου. Οι πολιορκημένοι είναι κλεισμένοι στην πόλη και απέναντί τους βρίσκονται οι εχθροί. Ανάμεσά τους ο κάμπος, έρημος· αν και πηγή αγαθών, απρόσιτος. Όσο για τον πολεμιστή, το Σουλιώτη, θρηνεί γιατί αδυνατεί να πολεμήσει.

Ο ποιητής στη συνέχεια παρουσιάζει τη φύση με τις πιο ωραίες εικόνες. Παντού επικρατεί χαρά και κίνηση αναδημιουργίας που δίνουν ζωή μέσα στη φύση. Όμως, αυτή η ομορφιά της φύσης είναι που κάνει μεγαλύτερη την αγάπη για τη ζωή και αφόρητη την ιδέα του θανάτου.

Μπροστά στον κίνδυνο να παρασυρθούν οι πολεμιστές από το δελεαστικό μήνυμα της άνοιξης, ένας από τους πολεμάρχους σαλπίζει καλώντας και τους άλλους σε πολεμικό συμβούλιο.

Πράγματι, ο σαλπιγκτής δίνει το παρόν του, αλλά το σάλπισμά του είναι ασθενικό, αφού κι ο ίδιος δεν έχει πια τη δύναμη να φυσήξει δυνατά. Στο άκουσμα του σαλπίσματός του οι εχθροί ξεσπούν σε γέλια, καθώς αντιλαμβάνονται πως η πείνα έχει εξασθενίσει την αντίσταση των Μεσολογγιτών και ότι η απελπισία τους είναι μεγάλη.

Έτσι, για να επιδείξουν οι εχθροί τη δική τους υπεροχή σαλπίζουν κι εκείνοι. Το σάλπισμά τους είναι χαρούμενο και δυνατό, μήνυμα ξεκάθαρο της επικείμενης νίκης τους.

Ενώ οι πολιορκημένοι περίμεναν βοήθεια από τα πλοία του Μιαούλη, αντιλαμβάνονται πως στο λιμάνι φτάνει ο τουρκικός στόλος, γεγονός που διαψεύδει τις ελπίδες

τους για ενίσχυση, Η απελπισία τους κορυφώνεται και όλοι μένουν ακίνητοι μετά τη φοβερή είδηση.

Η αντίδραση των εχθρών είναι σαφώς διαφορετική. Με χαρά και κραυγές ενθουσιασμού και μανίας δείχνουν την πίστη τους πως το Μεσολόγγι σε λίγο θα πέσει.

Καθώς οι πολιορκημένοι δεν έχουν άλλη ελπίδα σωτηρίας σκέφτονται την Έξοδο. Στο συμβούλιο που γίνεται για το σχεδιασμό της ένας από τους πολέμαρχους, απομακρύνεται καθώς ξαφνικά πέρασαν από τη θύμησή τους σκηνές από τα προηγούμενα χρόνια στο Μεσολόγγι, σκηνές δόξας και ευτυχίας.

Τότε ένας συμπολεμιστής του βλέποντας τη χαρά στο πρόσωπό του τον ρωτά να μάθει τι του συνέβη. Ο πολέμαρχος όμως δεν μιλά για το κρυφό του όνειρο αλλά του λέει πως θαυμάζει τη γενναιότητα των γυναικών, αν και παλιά φοβήθηκε πως ίσως δειλιάσουν, αφού νόμιζε πως η γυναικεία αρετή δεν περιλάμβανε και την ευψυχία. Έτσι παραθέτει κάποια περιστατικά που αποδεικνύουν το ακλόνητο φρόνημά τους.

Ο ποιητής επανέρχεται στην εικόνα της πόλης λίγο πριν την Έξοδο. Μέσα στην πόλη επικρατεί σιγή. Οι άνθρωποι δε μιλούν, καθώς και η στιγμή που η ψυχή τους μιλά από μόνη της στα μάτια τους και που στα πρόσωπά του καθρεπτίζονται οι σκέψεις τους. Η αποφασιστικότητά τους είναι φανερή, όσο κι αν τα πρόσωπά τους είναι φθαρμένα από τις κακουχίες και τα βάσανα (γιατί η τρίσβαθη ψυχή τους, η θέλησή τους, έμεινε ακλόνητη «παρ' όλες τις δοκιμασίες). Γι' αυτό βαδίζουν «με χαμόγελο» προς το θάνατο, γεγονός που δείχνει πως ξεπέρασαν όλα εκείνα τα εμπόδια που τους κρατούσαν στη ζωή και η επιλογή τους υπήρξε συνειδητή.

Ενώ όλοι είναι έτοιμοι πια για την Έξοδο, οι γυναίκες ζητούν να συμμετάσχουν κι αυτές στη δέηση. Μάλιστα, μια γερόντισσα αναλαμβάνει να μιλήσει εκ μέρους όλων. Τονίζει πως λίγη ζωή της απομένει ακόμη -"που μ' όλη κάτου από τη γη... απ' έξω»- και θέλει η πρότασή της να γίνει σεβαστή· γι' αυτό και ορκίζει τον αγωνιστή στον οποίο απευθύνεται.

Οι γυναίκες συμμετέχουν τελικά στη δέηση. Όταν πια ξημερώσει, όλοι στρέφονται πάλι στο Θεό και προσεύχονται σ' αυτόν για κουράγιο και σωτηρία. Τέλος, βγαίνουν για να συναντήσουν τον εχθρό και τη δόξα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

Απόσπασμα 1ο: Με λιτό τρόπο ο Σολωμός προσεγγίζει και στο σχεδίασμα αυτό το **θέμα της πείνας.** Το πουλί βρίσκει να φάει και τραγουδά αμέριμνο. Αντίθετα, η μάνα απελπίζεται που δεν μπορεί να θρέψει τα παιδιά της και ζηλεύει το πουλί, ένα κατώτερο ον που όμως είναι και αυτό σε καλύτερη μοίρα από εκείνη. Τα

παιδιά βέβαια δεν αναφέρονται εδώ. Όμως, η αναφορά σε μάνα και όχι απλά στη γυναίκα είναι που καθιστά πιο δραματική την κατάσταση, αφού η μάνα που είναι έτοιμη σε άλλες περιπτώσεις να φτάσει ως και την αυτοθυσία τώρα είναι ολότελα αδύναμη.

Συνεχίζοντας ο ποιητής την αναφορά του στην τραγική κατάσταση των πολιορκημένων, παρουσιάζει τον πολεμιστή, τον Σουλιώτη -αφού Σουλιώτες αρκετοί είχαν κλειστεί μέσα στο Μεσολόγγι- που είναι ξακουστός για την ανδρεία και το ανυπότακτο φρόνημά του, να θρηνεί για την αδυναμία του να πολεμήσει. Μάλιστα, χαρακτηριστικό είναι πως ο πολεμιστής θρηνεί μόνος του, παράμερα από τους άλλους. Είναι το φιλότιμο που τον οδηγεί στο θρήνο και όχι ο φόβος για τη μάχη. Θέλει να πολεμήσει αλλά δεν μπορεί, γι' αυτό και παραπονιέται στο τουφέκι του, δείχνοντας μ' αυτό τον τρόπο την πίκρα και την απελπισία του.

Απόσπασμα 2ο: Στη συνέχεια ο ποιητής αναφέρεται σε ένα άλλο θέμα, **στην ομορφιά της φύσης την άνοιξη**. Το θέμα αυτό δεν είναι άσχετο με το γενικό πνεύμα της πολιορκίας του Μεσολογγίου, καθώς το πιο δραματικό μέρος της, όταν οι Μεσολογγίτες γνωρίζουν την πείνα και φτάνουν σε απελπισία, εξελίσσεται την άνοιξη. Μάλιστα, όπως τονίζεται και στους δύο τελευταίους στίχους -όπου συμπυκνώνεται και το νόημα όλου του κειμένου-, η φύση γίνεται πειρασμός που προκαλεί για ζωή και ευτυχία και δημιουργεί διλήμματα στην ανθρώπινη ψυχή που μέσα σ' αυτή τη «γλύκα» της ζωής ξεχνά, «ξαστοχά» το υψηλό της καθήκον, τον αγώνα δηλαδή έως εσχάτων για την υπεράσπιση της πατρίδας.

Απόσπασμα 3ο: Η σάλπιγγα καλείται να σταματήσει το μαγευτικό τραγούδι της άνοιξης. Με την προσωποποίησή της, ο ποιητής εκφράζει το φόβο του για τη στάση των πολιορκημένων.

Με την παρομοίωση «σαν το πεσούμενο άστρο» -που δείχνει την παράταση του σαλπίσματος- και με τους χαρακτηρισμούς «τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά», το μήνυμα των εχθρών παρουσιάζεται ως απειλή τρόμου για τους πολιορκημένους. Το ίδιο θέμα είχε πραγματευθεί ο ποιητής και στο Α΄ Σχεδίασμα. Όμως, εδώ το νόημά του αποδίδεται καθαρότερα και πληρέστερα.

Απόσπασμα 4ο: Ο επιγραμματικός και λιτός τρόπος με τον οποίο μεταδίδεται η είδηση: «Μπαίνει ο εχθρικός στόλος», δείχνει το μέγεθος της απογοήτευσης των Μεσολογγιτών και της τραγικής τους κατάστασης: τι να πουν για το νέο κακό που τους βρήκε;

Από τα καράβια οι «νεόφθαστοι» ανταποκρίθηκαν «αντιβοήσαν»-, ενθαρρύνοντας την πίστη των Τούρκων και σε λίγο θα πέσει το Μεσολόγγι, ενώ με τους κανονιοβολισμούς τους έκαναν «τον αέρα να τρέμει πολλή ώρα», δημιουργώ-

ντας δηλαδή μια δραματική για τους πολιορκημένους ατμόσφαιρα. Μάλιστα, είναι τέτοιος ο κρότος και το πανδαιμόνιο που έκανε και τη γη να σκιρτά, όπως όταν κοχλάζει το νερό.

Οι Μεσολογγίτες βρίσκονται πλέον στη χειρότερη μοίρα. Έχει χαθεί και η τελευταία τους ελπίδα για σωτηρία. Μετά την εμφάνιση του εχθρικού στόλου η πείνα συνεχίζεται, ενώ η άνοιξη τους καλεί στην εγκατάλειψη του αγώνα. Όμως, η απόφασή τους να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους και να μην υποταχτούν σε κανέναν είναι που τους καθιστά μάρτυρες.

Απόσπασμα 5ο: Η μάχη στο Μεσολόγγι συνεχίζεται και ο ποιητής δείχνει την ταραχή του, με τα αποσιωπητικά που βάζει στην αρχή, αλλά και την πεισματική αντίσταση των Μεσολογγιτών.

Ο αγώνας όμως είναι άνισος. Από τη μια βρίσκονται οι εξαθλιωμένοι και ελαφρά οπλισμένοι Μεσολογγίτες, ενώ από την άλλη οι καλά οπλισμένοι και δυνατοί Τούρκοι. Μάλιστα, οι τελευταίοι έχουν ενισχυθεί από το ιππικό του Ιμπραήμ, ενώ έχουν οργανωθεί διοικητικά από τους Γάλλους αξιωματικούς και εκπαιδευθεί έτσι ώστε να είναι ετοιμοπόλεμοι και πιο ικανοί.

Απόσπασμα 6ο: Η θύμηση του ονείρου λειτουργεί εδώ ως αντίθεση στη γενική κατάσταση που επικρατεί στο Μεσολόγγι. Αποκαλύπτει όμως με ένα γλαφυρό τρόπο το μέγεθος του δράματος των Μεσολογγιτών και τα συναισθηματική τους κατάσταση.

Ο ποιητής λοιπόν παρουσιάζει τον πολεμιστή να θυμάται κάποια στιγμή που κατάκοπος από τον αγώνα είχε καθίσει να ξεκουραστεί και τότε τον πλησίασε η αγαπημένη του και του μίλησε για τη δόξα του. Όμως, αυτή η στιγμή της ευτυχίας πέρασε. Η αγαπημένη του δε ζει πια και ο ίδιος πρέπει να επιστρέψει στη σκληρή πραγματικότητα και να αγωνιστεί μήπως και τα καταφέρει. Εξάλλου «φίλος, αδελφός, πατέρας» έχουν στηρίξει τις ελπίδες τους σ' αυτόν. Έτσι, με τη «γλυκιά ελπίδα» της σωτηρίας που δίνει η ιδέα για την Έξοδο θα ξαναριχτεί στον αγώνα.

Απόσπασμα 7ο: Ο ποιητής στο απόσπασμα αυτό καταφεύγει στο διάλογο για να προσεγγίσει το θέμα του, να παρουσιάσει δηλαδή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την κατάσταση που επικρατεί στο Μεσολόγγι. Στο διάλογο κυριαρχούν δύο πρόσωπα, ο πολέμαρχος του προηγούμενου αποσπάσματος κι ένας συμπολεμιστής του.

Επίσης, παρατίθενται παραδείγματα γυναικείας αρετής. Αρχικά, παρουσιάζονται κάποιες Μεσολογγίτισσες σ' ένα σπίτι και μία, μην αντέχοντας τις μυρωδιές που έμπαιναν από το ανοιχτό παράθυρο, κινείται να το κλείσει. Κάποια άλλη όμως της ζητά να το αφήσουν ανοιχτό. Με τον τρόπο αυτό θα συνηθίσουν στην

πείνα και θα ασκηθούν στην υπομονή, την οποία στέλνει ο Θεός, που αποτελεί το μόνο τρόπο αντιμετώπισης των δεινών που τους βρήκαν. Έτσι λοιπόν, η πρώτη γυναίκα άνοιξε το παράθυρο, όμως η μυρωδιά από τα φαγητά των εχθρών την έκανε να αναφωνήσει: «και το αεράκι μας πολεμάει». Όμως δε δείλιασε, αλλά αντιμετώπισε με καρτερικότητα το νέο βασανισμό.

Στη συνέχεια παρουσιάζει μια μάνα να κρατάει το χέρι του ετοιμοθάνατου παιδιού της με καρτερικότητα. Τότε οι άλλες διηγήθηκαν το όνειρο που είδαν την προηγούμενη νύχτα: κάποια είδε πως όλοι οι Μεσολογγίτες ήταν ποτάμια που έτρεχαν σε τόπους φωτεινούς, σκοτεινούς και τελικά χύνονταν στη θάλασσα, αλλά κι εκεί εξακολουθούσαν να τρέχουν. Μια άλλη είδε δάφνες, μια τρίτη φως και μια άλλη πάλι είδε μια όμορφη κόρη σε φωτιά. Τότε διαπίστωσαν πως τα όνειρά τους ήταν κοινά, αφού σε αυτά αντικατοπτρίζονταν οι συνέπειες του αγώνα και της ηρωικής τους Εξόδου αλλά και η ανείπωτη δόξα τους.

Η συμπεριφορά αυτή των γυναικών συγκίνησε τον πολέμαρχο. Γιατί η υπομονή τους, η ψυχική τους δύναμη, η απουσία λιποψυχίας ή έκφρασης οδύνης ακόμα και με το θάνατο του παιδιού της μιας Μεσολογγίτισσας αποκαλύπτει τη μεγαλοψυχία τους που τις κάνει παραδείγματα μίμησης για τους άνδρες.

Πάντως ο πολέμαρχος δε μίλησε τελικά για τη στιγμή της γλυκιάς του θύμησης, αν και το ξαναρώτησε ο συμπολεμιστής του.

Απόσπασμα 9ο: Με την εναλλαγή πεζού με ποιητικό λόγο ο Σολωμός αναφέρεται στην τελευταία νύχτα των Μεσολογγιτών, πριν την Έξοδο. Η εικόνα, όπως την παρουσιάζει, είναι ιδιαίτερα υποβλητική, σύμφωνη με ό,τι θα ακολουθήσει την επόμενη μέρα και θα φέρει τους γενναίους πολιορκημένους ένα βήμα ακόμη πιο κοντά στο θάνατο. Μπροστά σε μια τέτοια προοπτική οι Μεσολογγίτες κάνουν δεήσεις και η μυρωδιά από το λιβάνι γεμίζει την ατμόσφαιρα προκαλώντας την περιέργεια του Αράπη που πλησιάζει στο τείχος.

Απόσπασμα 10ο: Ο όρκος της γερόντισσας («στη στάχτ' αυτή... στεφάνι») είναι συμβολικός: δηλώνει την προβλεπόμενη θυσία αλλά και το ότι το μυστήριο του γάμου δεν το χάρηκε κανείς τόσο καιρό που είναι πολιορκημένοι. Ίσως πάλι σκοπό έχει να θυμίσει στους άντρες πως σε κάθε εκδήλωση της ζωής άνδρες και γυναίκες ήταν μαζί· άρα, πρέπει να' ναι και τώρα μαζί, και στο θάνατο.

Ο αγωνιστής όμως, αν και άκουσε την έκκληση της γερόντισσας, αργούσε να της απαντήσει. Γι' αυτό κι όλες μαζί πέφτουν στα γόνατα και ικετεύουν αν πάρουν κι εκείνες μέρος στη δέηση, καθώς θεωρούν τη συμμετοχή τους σε αυτήν την επιτακτική ανάγκη, βαθύτερη έκφραση της πίστης τους στο Θεό και την ελευθερία, τόσο ζωτική όσο και η αποστολή από το Θεό ψωμιού που θα θερά-

πευε την πείνα.

Απόσπασμα 11ο: Όμως, κάποια στιγμή οι γυναίκες λιγοψυχούν και κλαίνε και αυτή τους τη συγκίνηση επηρεάζει τους άντρες. Παρ' όλα αυτά όμως οι πολεμιστές ανασυγκρότησαν τις δυνάμεις τους και κατάφεραν να ξεπεράσουν αυτό τον τελευταίο συναισθηματικό κλονισμό για να στρέψουν τις προσπάθειές τους στον κοινό αγώνα.

Απόσπασμα 12ο: Στο απόσπασμα αυτό ο ποιητής παρουσιάζει μπροστά του προσωποποιημένη τη «Μεγάλη Μητέρα», την Πατρίδα, με θεανθρώπινη μορφή. Παρακολουθεί τα παθήματα των παιδιών της και υποφέρει κι αυτή μαζί τους. Καταφέρνει όμως να τα καθαρίζει μέσα στην ψυχή της -που μένει πάναγνη και αμόλυντη από τη βία και την κακία των εχθρών της- με το στάξιμο του άγιου μύρου.

Η Μητέρα-Πατρίδα δε φοβάται για τα παιδιά της. Γνωρίζει πως εκείνα δεν πρόκειται να δειλιάσουν. Εξάλλου, στα μάτια της καθρεπτίζονται οι μύχιες σκέψεις των παιδιών της που είναι αγώνας και θυσία. Έτσι, το μάτι της όντας σύρριζα στο νου των τέκνων, σαν το μάτι του Θεού, και παρακολουθώντας τα λόγια, τις πράξεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους -όχι μόνο για μια στιγμή αλλά από τη γέννησή τους μέχρι το θάνατό τους- αντιλαμβάνεται πως μοναδικός τους στόχος είναι η ελευθερία και ότι το φρόνημά τους θα παραμείνει αδούλωτο.

Έτσι, ο ποιητής παρουσιάζει όλη την πορεία του Ελληνισμού μέσα στο ιστορικό του γίγνεσθαι να σηματοδοτείται από ανάλογους αγώνες. Γι' αυτό και η Πατρίδα δεν ανησυχεί για τη «γνώμη» τους παρά μόνο για τη «Μοίρα» τους, καθώς ξέρει ότι αυτή θα' ναι σκληρή. Οραματίζεται λοιπόν τους πολιορκημένους ως «τριαντάφυλλα... πεσμένα», χτυπημένα από τους βάρβαρους εχθρούς.

Απόσπασμα 13ο: Οι πολιορκημένοι περιμένουν τη στιγμή της Εξόδου και ο ποιητής αποδίδει με ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο την ένταση που τους διακατέχει. Η αγωνία τους έχει κορυφωθεί, καθώς περιμένουν την αυγή.

Με πόνο αποχαιρετιούνται και ετοιμάζονται για την Έξοδο. Σκύβουν και παίρνουν λίγο χώμα από την πατρική γη, κάτι να τους συνοδεύει στο μεγάλο τόλμημα και εύχονται να σωθούν μαζί με αυτό.

Απόσπασμα 14ο: Η συγκίνηση του ποιητή είναι μεγάλη. Από τα δάκρυα έχασε το όραμα της Μητέρας Πατρίδας, εκείνο το θεϊκό πρόσωπο που του είχε χαρίσει το φως, την καλοσύνη και την ομορφιά του.

Απόσπασμα 16ο: Ένα νέο ποιητικό όραμα βλέπει ο Σολωμός: μπροστά του είναι ο γενναίος πολεμιστής που λάμπει ολόκληρος, έχοντας για πρόσωπο τον ήλιο και για στήθος το φεγγάρι. Με τις υπερβολές αυτές ο ποιητής καταφέρνει να τονί-

σει το ηθικό μεγαλείο των αγωνιστών του Μεσολογγίου.

Απόσπασμα 17ο: Ο ποιητής σε α΄ πρόσωπο αναφέρεται στην ψυχική κατάσταση που θα βρίσκεται ίσως κάποιος αγωνιστής. Η ζωή του άνθιζε, γεγονός που δείχνει την ενεργητικότητα και τη δραστηριότητα που είχε όταν ζούσε, τον πόθο του για δημιουργία, ελευθερία. Τότε λοιπόν είχε προσφέρει τόσα στους άλλους που έμειναν μνημεία αιώνια του φρονήματος και του ήθους του.

Απόσπασμα 18ο: Στο μονόστιχο αυτό ο ποιητής προβάλλει την καλοσύνη ως την πιο σημαντική αρετή που θα πρέπει να διακρίνει την ανθρώπινη ψυχή. Γιατί η καλοσύνη είναι αυτή που ωθεί τον άνθρωπο σε ανιδιοτελή προσφορά ακόμα και αν οι σωματικές δυνάμεις τον εγκαταλείψουν.

Απόσπασμα 20ο: Στο απόσπασμα αυτό ο ποιητής παρουσιάζει το θρήνο κάποιου θηλυκού προσώπου -η Πατρίδα ή η Μεγάλη Μητέρα ή η Μεσολογγίτισσα- που κλαίει όπως η τρυγόνα, όταν κάποιος της πάρει τα παιδιά της. Έτσι θρηνεί και το πρόσωπο αυτό, προφανώς για τη τύχη των παιδιών της που ετοιμάζονται να κάνουν την Έξοδο.

Απόσπασμα 30ο: Ο άνθρωπος, ο αγωνιστής πρέπει πάντα να αγρυπνά, να είναι έτοιμος ώστε να αποκρούσει κάθε απόπειρα υποδούλωσής του. Μόνο έτσι θα μείνει ελεύθερος, όταν η ψυχή μένει πιστή στα ιδανικά της και αποστρέφεται κάθε προσπάθεια αλλοτρίωσής της.

Απόσπασμα 41ο: Με την αντίθεση «φως-σκότος», καταφέρνει να δώσει με παραστατικό τρόπο ο ποιητής τη δύναμη της ψυχής. Έτσι, μέσα στο σκοτάδι της σκλαβιάς η ψυχική δύναμη των αγωνιστών ήταν το μόνο φωτεινό σημείο, αυτό που τους οδήγησε «με χαμόγελο» -όπως έχει ήδη τονίσει- στη θυσία της Εξόδου.

Απόσπασμα 43ο: Χάρη στην ψυχική δύναμη του ανθρώπου παριστάνεται πάλι σα φως που καταφέρνει να νικήσει το θάνατο.

Απόσπασμα 51ο: Στο στίχο αυτό ο ποιητής συνοψίζει όλο το νόημα των «Ελεύθερων πολιορκημένων». Μάλιστα, με τη χρήση των διαφορετικών αντωνυμιών δείχνει να συζητούν δύο διαφορετικά πρόσωπα και -όπως θα δούμε στη συνέχεια- να συγκρούονται. Πράγματι, από τη μία είναι οι Τούρκοι και συνακόλουθα η βία, το κακό, η ανομία, η δύναμη, και από την άλλη οι Μεσολογγίτες και κατ' επέκταση η ψυχική δύναμη, η αντοχή, η καρτερικότητα, η πίστη στην ελευθερία. Και όσο κι αν οι τύραννοι προσπαθούν να δράσουν διαβρωτικά, σαν το πέλαγος, η αντίσταση των ελεύθερων ανθρώπων, των ελευθέρων συνειδήσεων είναι σθεναρή, σαν τον βράχο.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Καθώς το έργο είναι αποσπασματικό, δεν είναι δυνατή η διάκριση σε επιμέρους ενότητες.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τεχνική-Στίχος: Στο Β΄ Σχεδίασμα παρατηρούμε πως ο Σολωμός χρησιμοποιεί τόσο τον **ποιητικό** όσο και το **πεζό** λόγο. Εξάλλου, σκοπός του είναι να αποδώσει κατάλληλα τα μηνύματά του, χωρίς να περιορίζεται από τον τρόπο. Όταν λοιπόν κατορθώνει να αποδώσει σωστά τις συλλήψεις του σε στίχους, τότε τους χρησιμοποιεί. Μάλιστα, ο στίχος τους και οι ποιητικές του φόρμες είναι περισσότερο ελληνικές, καθώς στηρίζονται πλέον καθαρά στη νεοελληνική παράδοση. Έτσι, χρησιμοποιεί **δεκαπεντασύλλαβο** στίχο, με αμφίβραχυ ή **ιαμβικό μέτρο** και **ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία.**

Τα εκφραστικά μέσα του ποιητή είναι πλούσια.

2. Μεταφορές: Χρησιμοποιεί δυνατές μεταφορές: «άκρα του τάφου σιωπή... βασιλεύει», «φτωχό καλύβι», «σιδερένιος κύκλος», «που τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθη».

3. Παρομοιώσεις: «σκιρτά ως χοχλό», «η βίγλα του κάστρου αχνή σαν το χάρο».

4. Προσωποποιήσεις: «Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε», «Λευκό βουνάκι πρόβατα...ξερό χορτάρι», η προσωποποίηση της Πατρίδας και της Μεγάλης Μητέρας.

5. Εικόνες: οπτικές και ακουστικές: η εικόνα του πουλιού που ταΐζει τα μικρά του, η εικόνα του ταλαιπωρημένου πολεμιστή που δεν μπορεί να σηκώσει το ντουφέκι του, η εικόνα του πολεμιστή που αναπολεί τις ευτυχισμένες μέρες του παρελθόντος, η εικόνα του θανάτου και της πείνας.

6. Αντιθέσεις: Χαρακτηριστικές είναι οι αντιθέσεις που χρησιμοποιεί: «κι όσ' άνθια βγαίνουν... κλείουνε», «χαμένη, αλίμονον κι οκνή -κι η περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανίς πετιέται», «ολίγο φως-μέγα σκότος», «πέφτει σε βυθό-εβγήκε ακίνητος», «δύναμη πέλαγο-θέληση βράχος», με τις οποίες εξηγεί και τον αντιφατικό σε ένα πρώτο επίπεδο τίτλο του ποιήματος: «Ελεύθεροι πολιορκημένοι»: οι πολιορκημένοι κατόρθωσαν να παραμείνουν ελεύθεροι παρά τις κακουχίες και την απειλή του θανάτου, απόδειξη πως η ψυχή μπορεί να είναι αδούλωτη και να ξεπερνά όλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η απ. 1. Συγκρίνοντας το απόσπασμα αυτό με το απ. 2 του Α΄ Σχεδιάσματος να βρείτε τις διαφορές: α) ως προς τη σκηνοθεσία· ποιο νέο στοιχείο προστίθεται και τι αποτέλεσμα έχει η προσθήκη του; Ποιο αφαιρείται; β) ως προς τη στιχουργία (είδος στίχου και μέτρου)· μπορείτε να εξηγήσετε

πώς υπηρετεί το ποίημα η νέα μορφή; Πριν απαντήσετε, να λάβετε υπόψη σας ότι το Α΄ Σχεδίασμα χαρακτηρίζεται από τον Πολυλά «είδος προφητικού θρήνου», ενώ το Β΄ Σχεδίασμα είναι περισσότερο αφηγηματικό.

Απάντηση:

Από την σύγκριση των δύο σχεδιασμάτων παρατηρούμε ότι:

α) Όλα τα θέματα είναι κοινά. Όμως, ο ποιητής προσθέτει στη σκηνοθεσία νέα στοιχεία, όπως ο κάμπος του Μεσολογγίου, στον οποίο βασιλεύει άκρα σιωπή, κάνοντας πιο υποβλητική την εικόνα του και δίνοντας πιο δραματική διάσταση στα γεγονότα που περιγράφει. Επίσης, οι στίχοι του Α΄ Σχεδιάσματος «της μάνας ως λαύρα... ονείρου» παραλείπονται στο Β΄ Σχεδίασμα, καθώς εδώ ο ποιητής προτιμά να παρουσιάζει τα συναισθήματα των προσώπων να δηλώνονται με έμμεσο τρόπο, μέσα από τα γεγονότα.

β) Ο Σολωμός χρησιμοποιεί στο Β΄ Σχεδίασμα ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο στίχο, που ταιριάζει καλύτερα στον αφηγηματικό χαρακτήρα του έργου του παρά εξασύλλαβο αμφίβραχυ που χρησιμοποίησε στο Α΄ Σχεδίασμά του.

2η απ. 2. Στο πεζό τμήμα ο ποιητής διατυπώνει την ιδέα που θέλει να πραγματώσει στους στίχους που ακολουθούν: «θάλασσα, γη... και εις το βάθος της». Αφού μελετήσετε τους στίχους του αποσπάσματος 2, να απαντήσετε στα ερωτήματα: α) Με ποιον τρόπο ο ποιητής πραγματώνει την πρόθεσή του; β) ποιοι είναι οι στίχοι που εκφράζουν συνοπτικότερα την ιδέα του ποιητή;

Απάντηση:

α) Σκοπός του Σολωμού είναι να παρουσιάσει τη γη, τη θάλασσα και τον ουρανό συγχωνευμένα ως ένα στοιχείο που πολιορκεί την ψυχή του ανθρώπου. Για να πετύχει λοιπόν τον σκοπό του αυτό προσπαθεί να αποδώσει όσο το δυνατόν καλύτερα την ομορφιά της φύσης για να δείξει πόσο είναι δυνατόν εκείνη να πολιορκεί και να επηρεάζει την ανθρώπινη ψυχή.

β) Οι στίχοι που εκφράζουν συνοπτικότερα την ιδέα του ποιητή είναι οι δύο τελευταίοι, οι οποίοι φανερώνουν την επιθυμία για ζωή που προκαλεί η ομορφιά της φύσης και το δίλημμα που δημιουργείται στην ψυχή του πολιορκημένου με κίνδυνο να ξεχάσει το χρέος του προς την πατρίδα.

3η απ. 3. Στο απόσπασμα αυτό έχουμε μια αντιπαράθεση σαλπισμάτων (ήχων). Μπορείτε να πείτε α) ποια είναι η τελική εντύπωση που αφήνει η αντιπαράθεση; β) ποιες είναι οι λέξεις που δηλώνουν ήχο; γ) ποιοι είναι οι στίχοι που δημιουργούν τις ισχυρότερες ηχητικές εντυπώσεις και ποιοι οι επικρατέστεροι φθόγγοι σ' αυτούς;

Απάντηση:

α) Η εντύπωση που μένει από την αντιπαράθεση αυτή είναι η απειλή και ο φόβος που θα πρέπει να αισθάνονται οι πολιορκημένοι, τη στιγμή που οι αυταρχική εξουσία και η βία μπορούν να επιβάλλουν τη βούλησή τους.

β) Ο ήχος δηλώνεται με τις εξής λέξεις: «γρικάει, γέλιο, βαρώντας, σάλπιγγα, τρικύμισε, λαλιά, ρητή».

γ) Οι ισχυρότερες ηχητικές εντυπώσεις δημιουργούνται στους στίχους 9-12, ενώ οι επικρατέστεροι φθόγγοι είναι οι ρ, γ, ο, τ, λ. Επίσης, παρατηρείται και παρήχηση του ρ.

4η απ. 5. Πώς κατορθώνει να δώσει ο ποιητής: α) την ένταση και την αδιάκοπη διεξαγωγή του πολέμου; β) την ανισότητα των δυνάμεων;

Απάντηση:

α) Ο ποιητής κατορθώνει να δώσει την ένταση του πολέμου με τη χρήση χαρακτηριστικών επιθέτων («πεισμωμένη»), με τους στίχους 2 και 5, ενώ την αδιάκοπη διεξαγωγή του αποδίδει με τους στίχους 3 και 4, όπου γίνεται εναλλαγή στην αναφορά των χρόνων (γλυκοχάραμα, μεσημέρια, δειλινά, νύχτες).

β) Ο ποιητής κατορθώνει να δώσει την ανισότητα των αντίπαλων δυνάμεων με τα λόγια που βάζει τους ξένους ναύτες να λένε: «Αραπιάς άτι», «Γάλλου νους», «σπαθί και μολύβι της Τουρκίας», και με τον τρόπο με τον οποίο αναφέρεται στο Μεσολόγγι: «φτωχό καλύβι».

5η απ. 6. α) Ο πολεμιστής ονομάζει την ανάμνησή του «χρυσότερο από τα ονείρατά του»· γιατί; β) Ποια είναι η σημασία της ανάμνησης για το ποίημα ολόκληρο; γ) Πώς διαγράφεται το ήθος του ήρωα σ' αυτό το απόσπασμα; δ) Τι αίσθημα εκφράζουν οι στίχοι 22-23; 3) Ο στίχος 21 θυμίζει πάρα πολύ Ερωτόκριτο. Μπορείτε να βρείτε άλλα στοιχεία στιχουργικά που συνδέουν το Β΄ Σχεδίασμα με τον Ερωτόκριτο.

Απάντηση:

α) Ο πολεμιστής ονομάζει την ανάμνησή του ως το «χρυσότερο από τα ονείρατά του», γιατί πράγματι αυτή η στιγμή ήταν η πιο ευτυχισμένη που είχε στη ζωή του, καθώς ταυτόχρονα είχε τη δόξα και τον έρωτα.

β) Η ανάμνηση του πολεμιστή ήταν κι αυτή ένας πειρασμός για τον αγωνιστή, τον οποίο θα' πρεπε να καταπολεμήσει, όπως και όλους τους άλλους.

γ) Ο ήρωας παρουσιάζεται ως ένα ιδιαίτερο ευαίσθητο και ευγενικό άτομο, ταυτόχρονα όμως αποφασιστικό και γενναίο που θέτει πάνω απ' όλα την ελευθερία της πατρίδας του.

δ) Το αίσθημα που κυριαρχεί στους στίχους αυτούς είναι η αγάπη για την πατρίδα και ο πόνος που προκαλεί η σκέψη της άλωσής της από τους εχθρούς. Γι' αυτό και ο πολεμιστής -από την αγάπη που έχει για την πατρίδα του- βλέπει τη μαύρη πέτρα της σαν να' ναι χρυσή και το ξερό της χορτάρι χρυσό και αυτό.

ε) Ο στίχος αυτός θυμίζει τον «Ερωτόκριτο», γεγονός που δικαιολογείται, αν λάβουμε υπόψη πως ο Σολωμός γνώρισε και άρα επηρεάστηκε από την κρητική ποίηση. Άλλα στοιχεία που μας θυμίζουν τον Ερωτόκριτο είναι δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι και η ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία που χρησιμοποιεί εδώ ο Σολωμός.

6η απ. 7. Α) Ο ποιητής λέει για τις Μεσολογγίτισσες ότι «φέρονται θαυμαστά». Ποιες είναι οι πράξεις ή τα λόγια τους που δικαιολογούν αυτό το θαυμασμό; β) Στη φράση: «εμείς πρέπει...» ποια λέξη πρέπει να τονίσουμε κατά την ανάγνωση και γιατί;

Απάντηση:

α) Οι πράξεις των Μεσολογγιτισσών που δικαιολογούν αυτόν τον θαυμασμό είναι: η απόφασή τους να αφήσουν τελικά ανοιχτό το παράθυρο και να υπομείνουν τις μυρωδιές από τα φαγητά των εχθρών, ενώ υπέφεραν από την πείνα, η καρτερικότητα με την οποία αντιμετώπισαν το θάνατο του παιδιού, η ομοψυχία που διακρίνει τις πράξεις τους και το κουράγιο με το οποίο αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες. Όσο για τα λόγια τους, δεν είναι άλλα από εκείνα που αφηγούνται τα όνειρά τους και επομένως δείχνουν την πίστη και την αισιοδοξία τους.

β) Πρέπει να τονιστεί το «εμείς» γιατί δείχνει μια αντίθεση. Ενώ ως τότε θεωρούσαν οι άντρες πως οι γυναίκες πρέπει να διδαχθούν από εκείνους, τώρα καταλαβαίνουν ότι εκείνες μπορούν να τους διδάξουν την υπομονή και την πίστη τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες εικόνες σκιαγραφεί ο ποιητής στους δύο πρώτους στίχους του αποσπάσματος 1.

2η «Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει». Ποιο σχήμα λόγου υπάρχει σε αυτό το στίχο. Να το επισημάνετε.

3η Γιατί νομίζετε ότι συνδέει ο ποιητής τον έρωτα με το μήνα Απρίλιο;

4η Ποια ήταν η στάση των γυναικών στο πολιορκημένο Μεσολόγγι;

5η Η «υστερινή δέηση» των γυναικών στο σπήλαιο ποιον αντίκτυπο έχει στους Έλληνες πολεμιστές;

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ΄

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το σχεδίασμα αυτό άρχισε να μελετά και να δημιουργεί ο Σολωμός από το 1844 σε στίχους λιτούς, χωρίς ομοιοκαταληξίες, αλλά αρμονικότατους.

Απειλείται από 15 αποσπάσματα, από τα οποία παρατίθενται στο σχολικό βιβλίο μόνο 11.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής βλέπει μπροστά του το όραμα της πατρίδας του με τη μορφή μιας γυναίκας. Τα παιδιά της αγωνίζονται με στόχο την απόκτηση της ελευθερίας της αλλά δεν μπορούν να τη δουν. Μόνο ο ποιητής έχει τη δυνατότητα να βλέπει μπροστά του την Πατρίδα ελεύθερη, μέσα σε ένα δάσος από δάφνες και βάγια. Τη βλέπει να στέκεται ορθή, σαν ουρανός με όλα του τα κάλλη και ζητά να μπορέσει να ακούσει τη φωνή της για να την χαρίσει και στους άλλους Έλληνες.

Πράγματι, η Πατρίδα εμφανίζεται στον ποιητή και του ζητά να ψάλλει την πολιορκία του Μεσολογγίου. Κι εκείνος ξεκινά τονίζοντας την προσπάθεια των πολιορκημένων να μείνουν στη ζωή και να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς. Αγώνας άνισος, γιατί οι εχθροί είναι πάνοπλοι ενώ εκείνοι λίγοι και αδύναμοι. Όμως, συνεχίζουν τον αγώνα. Στα Επτάνησα, που βρίσκονται υπό αγγλική αρμοστεία, γίνονται δεήσεις για την τύχη των πολιορκημένων. Δε θλίβονται όμως όλοι από τη μοίρα των άτυχων Μεσολογγιτών. Υπάρχουν και κάποιοι που φέρονται βάναυσα στις Μεσολογγίτισσες που έχουν καταφύγει πρόσφυγες εκεί και δεν τις ελεούν.

Στη συνέχεια ο ποιητής επανέρχεται στο Μεσολόγγι, όπου οι κάτοικοι προσπαθούν να έχουν μια κανονική ζωή. Είναι όμως δύσκολο, γιατί ο αγώνας πρέπει να συνεχιστεί, ενώ ο ερχομός της άνοιξης και η ομορφιά της φύσης κάνει τον αγώνα αυτό ανυπέρβλητο εμπόδιο. Γιατί, θυμίζει στους ανθρώπους πόσο γλυκιά είναι η ζωή. Όμως, οι πολιορκημένοι μένουν πιστοί στον αγώνα τους.

Όσο για τη γυναικεία μορφή που είχε δει αρχικά ο ποιητής, αυτή παρουσιάζεται πάλι για να του θυμίσει πόσο οι εμπειρίες της ζωής βαθαίνουν την ανθρώπινη ψυχή.

Έτσι, ξαναγυρνά ο ποιητής πίσω στο Μεσολόγγι και κατανοεί καλύτερα τη θυσία των πολιορκημένων που ετοιμάζονται για την ηρωική τους έξοδο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

Απόσπασμα 1ο: Πρόκειται για το προνόμιο του Σχεδιάσματος αυτού και συγχρόνως η επίκληση του ποιητή στη Μούσα. Σ' αυτό ο ποιητής βλέπει προσωποποιημένα το όραμα της πατρίδας την οποία αποκαλεί «Μητέρα, μεγαλόψυχη στον πόνο και τη δόξα».

Στη συνέχεια αναφέρεται στους Έλληνες, τα παιδιά της πατρίδας, και τονίζει πως αυτά ζουν με το όνειρο και τη σκέψη της ελευθερίας. Όμως, η σκέψη του ποιητή προχωρά πιο μπροστά και τολμά να σκέφτεται την Πατρίδα ελεύθερη, να στέκεται όρθια σ' ένα δάσος από δάφνες («της Λαμπρής») και βάγια («των Βαϊώνε») που καλύπτουν «τ' αθάνατα ποδάρια» της. Έτσι, δεν μπορεί να ακούσει το θεϊκό της «πάτημα», καθώς η Πατρίδα στέκεται «ακλόνητη, σαν ουρανός μ' όλα τα κάλλη πόχει». Γι' αυτό και ο ποιητής ζητά από την Πατρίδα τουλάχιστον να ακούσει τη φωνή της, για να μπορέσει να τη μεταφέρει στον ελληνικό κόσμο. Είναι η μόνη του επιθυμία από τη δοξασμένη του πατρίδα («δόξα 'χ' η μαύρη πέτρα του και το ξερό χορτάρι»).

Απόσπασμα 2ο: Το απόσπασμα αυτό συσχετίζεται με το πέμπτο απόσπασμα του Β΄ Σχεδιάσματος.

Η Μούσα απαντά στην πρόσκληση του ποιητή και του ζητά να ψάλει την πολιορκία του Μεσολογγίου. Πράγματι, εκείνος ξεκινά το έργο του μελετώντας τα έργα και τα λόγια των Μεσολογγιτών, την ώρα που η φύση είναι στο πιο ωραίο της ξύπνημα, την άνοιξη, και που με όλες τις εκδηλώσεις της καλεί τους ανθρώπους να ζήσουν.

Στη συνέχεια (στ. 4-11) ο ποιητής αναφέρεται στη μάχη που γίνεται στο Μεσολόγγι και που συνεχίζεται ασταμάτητα, μέρα και νύχτα. Η ένταση της μάχης είναι μεγάλη («σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα και οι βράχοι»), αλλά ο αγώνας δε γίνεται με ίσους όρους. Οι πολιορκημένοι με ελάχιστα μέσα και εξαθλιωμένοι από την πείνα («καλυβάκι») έχουν να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς τους, που είναι καλά οπλισμένοι και ενισχύονται και από τους συμμάχους τους («Αραπιάς άτι... Άγγλου»).

Στους στίχους 12-15 ο ποιητής παρουσιάζει την αντίδραση των Επτανησίων. Εκείνοι, όντας υπό Αγγλική κατοχή, «δειλιάζουν, παρακαλούν και κλαίνε, για το κακό που βρήκε το Μεσολόγγι και προσεύχονται στις εκκλησίες για χάρη

τους. Υπάρχουν όμως και ανάμεσά τους κάποιοι (στ. 16-17) που δεν υποδέχονται με κατανόηση τους πρόσφυγες εκεί Μεσολογγίτες και φέρονται με βάναυσο τρόπο στις γυναίκες που καταφεύγουν αβοήθητες στον τόπο τους.

Στους στίχους 18-27 ο ποιητής αναφέρεται στα ίδια θέματα, μόνο που τώρα τα αισθήματα και τις ιδέες του εκφράζει ένας γερο-ψαράς. Εκείνος, αφήνει στην άκρη το αγκίστρι του, παρατάει τη δουλειά του και στο νου έχει μόνο τη μοίρα των άτυχων Μεσολογγιτών.

Απόσπασμα 3ο: Ενώ ο πόλεμος συνεχίζεται στο Μεσολόγγι, οι πολιορκημένοι είναι εσωτερικά ελεύθεροι, καθώς «δεν τους βαραίν' ο πόλεμος, αλλ' έγινε πνοή τους». Έχουν συνηθίσει πια τον πόλεμο και η ζωή στο Μεσολόγγι κυλάει ομαλά με τα τραγούδια των κοριτσιών και τα παιχνίδια των παιδιών.

Με τον τρόπο αυτό ο συγγραφέας δείχνει τον ανείπωτο θαυμασμό του προς τους πολιορκημένους, καθώς τους παρουσιάζει να νικούν το φόβο του θανάτου και την ανασφάλεια του πολέμου και να ακολουθούν τη «φυσιολογική» ροή της ζωής.

Απόσπασμα 4ο: Στο απόσπασμα αυτό ο ποιητής παρουσιάζει μια σκηνή από τη ζωή στο Μεσολόγγι, όπου οι αγωνιστές και οι κάτοικοι είναι συγκεντρωμένοι κάτω από τη σημαία. Μάλιστα, διακρίνεται από μακριά και ξεχωρίζει σαν ήλιος μέσα στο σύννεφο και τη μαύρη πίσσα. Έτσι, η εικόνα παίρνει συμβολικές διαστάσεις, ταυτίζεται με τον «ήλιο» και τον «αόρατο αιθέρα κοσμοφόρο».

Το σημαντικό είναι ότι η σημαία δεν κυματίζει απλώς αλλά «μουρμουρίζει και μιλεί και τον Σταυρό απλώνει». Μιλάει για την ανδρεία των πολιορκημένων που ο ουρανός την καμάρωνε και η γη τη χειροκροτούσε. Κάθε φωνή, κάθε άνθρωπος στρεφόταν κατά το φως, κατά τη σημαία, και παίρνοντας θάρρος και κουράγιο από αυτήν τόνιζε πως «όμορφη, πλούσια... κι αγία» είναι η ψυχή τους, η ψυχή των γενναίων.

Απόσπασμα 6ο: Στο απόσπασμα αυτό, που έχει τον τίτλο «Ο πειρασμός», ο ποιητής αναφέρεται στο ίδιο θέμα που προσέγγισε και στο 2ο απόσπασμα του Β΄ Σχεδιάσματος. Μόνο που εδώ δεν μένει στην περιγραφή κάποιων γεγονότων αλλά προχωρά σε βάθος «ζητώντας ν' αποκτήσει το μυστικό πνεύμα της φύσης και να μπει στα μυστήριά της».

Παρουσιάζει λοιπόν κι εδώ τον Έρωτα να χορεύει με τον Απρίλη, ενώ μια σειρά από εικόνες παριστάνουν τη φύση στην πιο ωραία στιγμή, την άνοιξη. Τα κελαηδίσματα των πουλιών, το μεθυστικό άρωμα των λουλουδιών, τα τρεχούμενα νερά που χύνονται στις κοιλάδες, όλα αποκαλύπτουν τη δύναμη της φύσης και

της ζωής, Αυτή τη μυστική δύναμη της φύσης θέλοντας να κατανοήσει ο Σολωμός καταφεύγει στον κόσμο των φυσικών φαινομένων και ζητά τη βοήθεια του Αλαφροΐσκιωτου. Εκείνος μπορεί κι αντιλαμβάνεται όλα τα μυστικά της φύσης και αποκαλύπτει πως εκείνη είναι «σπαρμένη μάγια». Παντού επικρατεί ησυχία και κανένας ήχος δεν την ταράζει. Το φεγγάρι αντανακλά μέσα στη λίμνη, ενώ μια κοπέλα αναδύεται από το νερό «ντυμένη με το φως του». Δεν είναι παρά η φύση, η ομορφιά της φύσης προσωποποιημένη που σαν μια νέα αναδυόμενη Αφροδίτη, η νεράιδα των παραμυθιών, έρχεται με την παρουσία της να τονίσει το νόημα που θέλει να περάσει ο ποιητής.

Η κοπέλα αυτή, η ασύγκριτη ομορφιά της φύσης, είναι ένας αληθινός πειρασμός για τους αγωνιστές. Η πείνα και η εξαθλίωση είναι πιο μπορετή, όταν όλα γύρω είναι σκοτεινά, θλιμμένα. Όταν όμως η φύση αποθεώνει την ομορφιά και τη ζωή, πως μπορεί η ανθρώπινη ψυχή να αντισταθεί και να την αρνηθεί; Όμως, η αυταπάρνηση των αγωνιστών δείχνει ακριβώς το μέγεθος του ηρωισμού τους.

Απόσπασμα 7ο: Το μονόστιχο αυτό απόσπασμα εμπεριέχει μια αντίθεση που στηρίζεται στην αντίθεση ζωή-θάνατος και εκφράζεται με τις λέξεις: «έρμα μάτια-χρυσός αέρας». Ενώ δηλαδή η ομορφιά της φύσης καλεί τον άνθρωπο να την απολαύσει, τα μάτια που τα έχει σφαλίσει ο θάνατος δεν μπορούν, καθώς είναι πια «έρμα», άδεια.

Απόσπασμα 9ο: Ο ποιητής συγκινημένος από τον ηρωισμό των Μεσολογγιτών παρομοιάζει την (συγκίνησή του) ψυχή τους με τη θάλασσα που ποτέ δεν ησυχάζει. Στη συνέχεια επανέρχεται στο θέμα της ομορφιάς της φύσης που όμως έρχεται σε αντίθεση με τον κίνδυνο που απειλεί την πόλη.

Απόσπασμα 10ο: Το απόσπασμα αυτό είναι καθαρά συμβολικό. Ο ποιητής χρησιμοποιεί πάλι α΄ πρόσωπο και παρουσιάζεται, μακριά από το θόρυβο της μάχης, να συναντά μια γυναικεία μορφή, μια «παράξενη του κόσμου ταξιδεύτρα» (η ίδια που είχε παρουσιαστεί και στην αρχή του Α΄ Σχεδιαγράμματος). Ζητάει από τον ποιητή να ποτίσει το περιβόλι της ψυχής, εννοώντας να αντιληφθεί τη σημασία των εμπειριών ως παράγοντα διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου, αφού αυτές δίνουν νόημα και αξία στην ανθρώπινη ψυχή.

Απόσπασμα 11ο: Ο ποιητής μας δίνει την εικόνα του θανάτου που κυριαρχεί στο Μεσολόγγι και τον παρομοιάζει με ταξίδι πουλιού μέσα στο μεσημέρι του καλοκαιριού, όπως το ερμηνεύει και ο Πολυλάς.

Απόσπασμα 12ο: Ο ποιητής παρουσιάζει, σε α΄ πρόσωπο πάλι μια εικόνα από το Μεσολόγγι, όπου γυναίκες και παιδιά καίνε τα πράγματά τους για να μην πέ-

σουν στα χέρια των εχθρών.

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζει ο ποιητής τη συναισθηματική κατάσταση των προσώπων. Στις γυναίκες αποδίδονται χαρακτηριστικά των αντρών: είναι ψύχραιμες, αποφασιστικές, δε λυγίζουν μπροστά στον κίνδυνο και δε δείχνουν την ευαισθησία τους· είναι αντρογυναίκες. Έτσι ακίνητες, χωρίς να μιλούν, βαδίζουν προς το θάνατο και την αιωνιότητα.

Απόσπασμα 13ο: Παρουσιάζεται εδώ η σκηνή της Εξόδου. Όλα είναι έτοιμα. Αν και οι εχθροί υπερτερούν («είναι έτοιμα στην άσπονδη πλημμύρα των αρμάτων»), οι Μεσολογγίτες είναι αποφασισμένοι να περάσουν ανάμεσά τους και είτε να ζήσουν ελεύθεροι είτε να πεθάνουν.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Εφόσον πρόκειται για αποσπάσματα, δεν μπορούν να χωριστούν σε ξεχωριστές ενότητες στις οποίες να ενταχθούν κάποια από αυτά.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική-λυρικότητα:** Το Σχεδίασμα Γ΄ εντάσσεται στην περίοδο της ωριμότητας του Σολωμού και διακρίνεται για το λυρισμό του, την εικονοπλαστική του δύναμη και την παραστατική αναπαράσταση των δραματικών γεγονότων που εκτυλίχθηκαν στο Μεσολόγγι. Μάλιστα, σε αυτό ο Σολωμός -ενώ αναφέρεται στα ίδια θέματα- τα παρουσιάζει με διαφορετικό τρόπο, καθώς εγκαταλείπει τη χρήση ομοιοκαταληξίας και χρησιμοποιεί πιο ελεύθερο στίχο.
   Για να πετύχει το σκοπό του χρησιμοποιεί πολλά εκφραστικά μέσα.
2. **Παρομοιώσεις:** «ατάραχη σαν ουρανός».
3. **Προσωποποιήσεις:** η φύση , η μητέρα-πατρίδα.
4. **Μεταφορές:** «σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα και οι βράχοι», «πέλαγα μέγα πολεμά, βαρεί το καλυβάκι», «νύχτα σπαρμένη μάγια».
5. **Αντιθέσεις:** «έργα και λόγια, εκείθε-εδώθε», «χαράματα, μεσημέρια, σα θολώσουν τα νερά, τ' άστρα σα πληθύνουν», «πέλαγο μέγα-καλυβάκι», «έργα μάτια-χρυσός αέρας ζωής»...
6. **Εικόνες:** η φύση, «ο στύλος φανερώνεται... τη σημαία», «και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες... δίχως να ρίξουν δάκρυ».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η απ. 1. Να συγκρίνετε το απόσπασμα αυτό με το απ. 1. Του Α΄ Σχεδιάσματος και να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποια είναι η θέση κάθε αποσπάσματος μέσα στο ποίημα; β) Σε ποιο χώρο τοποθετείται το όραμα στη μια περίπτωση και σε ποιον στην άλλη; γ) Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε στη γυναικεία μορφή κάθε οράματος (στην απεικόνιση, στα χαρακτηριστικά και στο συμβολισμό);

Απάντηση:

α) Από τη σύγκριση των δύο αποσπασμάτων συνάγεται πως το απόσπασμα του Γ΄ Σχεδιάσματος θα πρέπει να προηγείται κανονικά στο ποίημα του Σολωμού. Και αυτό γιατί ο χαρακτήρας του είναι εισαγωγικός αλλά και γιατί ο Πολυλάς τονίζει πως «η θεά απαντάει εις τον ποιητή και τον προστάζει να ψάλει την πολιορκία του Μεσολογγιού». Μάλιστα, ενώ σε αυτό ο Σολωμός ζητάει «ν' ακούσει τη φωνή της», στο Α΄ Σχεδίασμα - όπου η αρχή είναι κάπως απότομη- την ακούει.

β) Το όραμα του Σολωμού στο Α΄ Σχεδίασμα επικεντρώνεται στο Μεσολόγγι και μάλιστα μια σειρά αναφορών του, στο κάστρο, το στρατόπεδο, τη λίμνη, το επιβεβαιώνουν. Όμως στο Γ΄ Σχεδίασμα το όραμα δεν τοποθετείται σε κάποιο συγκεκριμένο χώρο, αλλά αναφέρεται σε όλη την Ελλάδα, το «πανέρμο δάσος».

γ) Και στα δύο αποσπάσματα αναφέρεται ο ποιητής σε οράματα στα οποία κυριαρχεί μια συμβολική και θεϊκή γυναικεία μορφή. Όμως, ενώ στο Α΄ Σχεδίασμα συμβολίζει το πένθος και τη γενναιότητα των αγωνιστών- καθώς παριστάνει «μες στην καπνίλα», «με φόρεμα μαύρο», «όπου η σπίθα έγγιζε κι εσβενότουνε-, στο Γ΄ Σχεδίασμα συμβολίζει τη δόξα και την αγωνιστική διάθεση των πολιορκημένων, τον ηρωισμό τους, καθώς παριστάνεται ακίνητη «μέσα στο πανέρμο δάσος», με δάφνες και βάγια στα πόδια της.

2η απ. 1. Σε τι αντιδιαστέλλει ο ποιητής τον εαυτό του από τα άλλα «παιδιά» της Μητέρας-πατρίδας;

Απάντηση:

Τα παιδιά της μητέρας-πατρίδας αγωνίζονται μεν για την ελευθερία αλλά δεν μπορούν να συλλάβουν το νόημά της ούτε την οραματίζονται. Αντίθετα ο ποιητής τη στοχάζεται και μάλιστα μπορεί να τη βλέπει και να ακούει τη φωνή της, να ζει «με στοχασμό και μ' όνειρο».

3η απ. 2. Το απόσπασμα χωρίζεται σε δύο ενότητες (στ. 1-17 και 18-27). Ορισμένοι στίχοι επαναλαμβάνονται αυτολεξεί σχεδόν. Ποια νομίζετε ότι είναι η σημασία αυτής της επανάληψης;

Απάντηση:

Η σημασία της επανάληψης αυτής έγκειται στο ότι πρόκειται για σχεδίασμα και όχι για ποίημα που έχει λάβει την οριστική του πια μορφή. Ο Σολωμός λοιπόν, δουλεύοντας πολλές φορές τα ποιήματά του, διατηρούσε όσους στίχους τον ικανοποιούσαν, ενώ άλλους τους τροποποιούσε ή πρόσθετε σε αυτούς κάτι καινούργιο, όπως εδώ τη μορφή του γέρου ψαρά.

4η απ. 2. Πως συμπεριφέρονται, στο άκουσμα του άνισου πολέμου, ο «ξένος ναύτης», τα νησιά και ο γέρος; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

Απάντηση:

Ο ξένος ναύτης λυπάται και αγανακτεί μπροστά στην αδικία που γίνεται από όλο τον κόσμο στο Μεσολόγγι, το «καλυβάκι», δείχνοντας έτσι ξεκάθαρα τη συμπάθειά του στους πολιορκημένους. Οι Επτανήσιοι θλίβονται για όσα παθαίνουν οι Μεσολογγίτες και προσεύχονται στο θεό να τους βοηθήσει. Μερικοί όμως από αυτούς βρίσκουν την ευκαιρία να εκδηλώσουν το μίσος τους και ιδίως στους πρόσφυγες που καταφεύγουν κατατρεγμένοι στα νησιά τους. Τέλος, ο γερο-ψαράς εκφράζει τα ίδια αισθήματα λύπης για τους Μεσολογγίτες προσθέτοντας και το θρήνο του σε αυτά. Όλα λοιπόν εκφράζουν τη συμπάθειά τους στους πολιορκημένους, εκτός από κάποιες εξαιρέσεις.

5η απ. 4. Στο απόσπασμα αυτό έχουμε την εμφάνιση της σημαίας ως συμβόλου των πιο υψηλών ιδανικών. Αφού μελετήσετε με προσοχή το απόσπασμα, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποιες είναι οι λέξεις που εκφράζουν τον πλούτο, την αξία και την αγιότητα αυτού του συμβόλου; Να δικαιολογήσετε τη χρήση αυτών των λέξεων. β) Σε ποια σχέση βρίσκεται ο πρώτος στίχος με τους επόμενους του αποσπάσματος; γ) Πώς αντιλαμβάνεστε το στίχο 7 (ο ουρανός... χειροκροτούσε); Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα δύο ημίστιχα; δ) Με ποιους στίχους ο ποιητής κάνει αισθητό το κυμάτισμα της σημαίας;

Απάντηση:

α) Οι λέξεις που δείχνουν τον πλούτο, την αξία και την αγιότητα της σημαίας εμπεριέχονται στο 10ο στίχο του αποσπάσματος: «όμορφη, πλούσια, άπαρτη, σεβαστή,

αγία». Τα επίθετα αυτά είναι χαρακτηριστικά και συμβολίζουν τόσο τη σημαία όσο και την ανθρώπινη ψυχή, γιατί η σημαία και η ψυχή του ανθρώπου έχουν τις ίδιες ιδιότητες, αφού η σημαία συμβολίζει τα χαρακτηριστικά της ψυχής.

β) Ο πρώτος στίχος βρίσκεται σε αντίθεση με τους επόμενους στίχους του αποσπάσματος. Γιατί, ενώ στον πρώτο στίχο επικρατεί το μαύρο, το σκοτάδι, στους επόμενους κυριαρχεί ο ήλιος, ο αέρας. Με την αντίθεση αυτή δηλώνονται τα πάθη του Ελληνισμού κι η απελευθέρωσή του, η ανάστασή του.

γ) Ο στίχος αυτός, δεκαπεντασύλλαβος ιαμβικός, απαρτίζεται από δύο ημιστίχια που δείχνουν το γενικό ενθουσιασμό που επικρατεί. Όσο για την αντιστοιχία ανάμεσα στα δύο ημίστιχα, δεν είναι άλλη από τη σύνδεση ουρανού και γης.

δ) Το κυμάτισμα της σημαίας γίνεται αισθητό στους στίχους 5-6. Αυτό πετυχαίνεται με τον έντονο ρυθμό των στίχων και τη χρήση ένρινων και υγρών φθόγγων στις λέξεις.

6η απ. 6. α) Να βρείτε τις δύο βασικές ενότητες του αποσπάσματος και να προσδιορίσετε το περιεχόμενό τους. β) Στους δύο πρώτους στίχους τα κύρια θέματα είναι ο Έρωτας και η Άνοιξη. Με ποιες εικόνες αναπτύσσονται αυτά τα θέματα στους επόμενους στίχους του αποσπάσματος; γ) Από τα κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης ενότητας είναι η κίνηση· πώς εκφράζεται και ποια είναι η σημασία της για το απόσπασμα; δ) Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της δεύτερης ενότητας; ε) Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του αποσπάσματος, αφού λάβετε υπόψη σας και το στίχο 14 του αποσπ. 2 του Β΄ Σχεδιάσματος.

Απάντηση:

α) Οι δύο ενότητες του αποσπάσματος είναι: 1) Οι στίχοι 10-12, που αναφέρονται στην ομορφιά της φύσης, την άνοιξη και 2) οι στίχοι 10-21 που αναφέρονται στην ηρεμία της φύσης, την εμφάνιση του αλαφροΐσκιωτου και της φεγγαροντυμένης κοπέλας.

β) Το θέμα της άνοιξης αναπτύσσεται σε μια σειρά εικόνων, που εκτίθενται στους στίχους 3-6, 8, 9, 10, 17, 19, 20. Το θέμα του έρωτα δεν αναπτύσσεται ιδιαίτερα, εκτός από κάποιες έμμεσες αναφορές, στον 1ο στ. στον 14ο και στον 21ο.

γ) Η κίνηση εκφράζεται στην πρώτη ενότητα, κυρίως με ρηματικούς τύπους και εκφράσεις που δείχνουν κίνηση, όπως: «έστησε χορό, (τα νερά) χύνονται (στην άβυσσο), παίρνουνε, αφήνουν, τρέχουν εδώ τρέχουν εκεί, η ζωή αναβρύζει παντού».

Όλη αυτή η κίνηση τονίζει περισσότερο το ότι η φύση σφύζει κυριολεκτικά από ζωή.

δ) Στην δεύτερη ενότητα κυριαρχεί η ηρεμία και η γαλήνη, καθώς δεν ακούγεται κα-

νένας ήχος και η μόνη κίνηση δηλώνεται με το φτερούγισμα της πεταλούδας και της μέλισσας.

ε) Ο τίτλος του αποσπάσματος δικαιολογείται, αν λάβουμε υπόψη το στίχο: «τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της». Γιατί η φύση με την ομορφιά της βάζει τον άνθρωπο σε δίλημμα, καθώς του θυμίζει τις απολαύσεις που προσφέρει η ζωή, κάνοντας δύσκολη την απόφασή του να αγωνιστεί και να πεθάνει για την πατρίδα του.

7η Ποια από τα μικρότερα αποσπάσματα που ακολουθούν σας συγκινούν περισσότερο; Μπορείτε να το σχολιάσετε;

Απάντηση: Συγκινούν περισσότερο τα αποσπάσματα 12 και 13, καθώς δείχνουν τη συναισθηματική κατάσταση των Μεσολογγιτών λίγο πριν την Έξοδο.

Ζ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις γενικές ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Γιατί ο ποιητής ονομάζει τους πολιορκημένους «ελεύθερους»;

Απάντηση:

Ο ποιητής ονομάζει τους πολιορκημένους ελεύθερους, γιατί αντιμετώπισαν όχι μόνο την πολιορκία από τους Τούρκους αλλά και πολλούς πειρασμούς. Επίσης, γιατί δεν ενέδωσαν, αφού ήταν εσωτερικά ελεύθεροι. Έμειναν πιστοί στα ιδανικά τους και στο χρέος που είχαν στην πατρίδα τους.

2η Ο Σίλλερ λέει ότι μία αυτόνομη ψυχή «από κάθε φοβερό αντικείμενο (=περιστατικό, γεγονός, κατάσταση) ηξεύρει να γεννήσει ένα υψηλό». Ισχύει αυτή η γνώμη για τους πολιορκημένους.

Απάντηση:

Η άποψη του Σίλλερ ισχύει και στην περίπτωση των Μεσολογγιτών. Γιατί εκείνοι, αν και αντιμετώπισαν πολλά δεινά και κακουχίες, όμως η ψυχή τους έμεινε αδούλωτη και ανεξάρτητη. Έτσι, η θυσία τους μεταμορφώθηκε σε υψηλό ιδανικό και έμεινε στην ιστορία ως σύμβολο αντίστασης και κουράγιου.

3η Ο ποιητής στους Στοχασμούς του (αριθ. 5) διατυπώνει την επιθυμία του να σχηματίσει μια κλίμακα από δυνάμεις που «πολιορκούν» τους Μεσολογγίτες και που εκείνοι κατορθώνουν να υπερνικήσουν. Κοιτάζοντας ξανά το Β΄ και Γ΄ Σχεδίασμα: α) να ανακεφαλαιώσετε αυτές τις δυνάμεις β) να πείτε ποιες από αυτές τις φυσικές (που αφορούν τον φυσικό άνθρωπο) και ποιες ηθικές (που αφορούν το ηθικό μέρος του ανθρώπου).

Απάντηση:

α) Οι δυνάμεις που πολιορκούν τους Μεσολογγίτες είναι: οι Τούρκοι, η πείνα, η ομορφιά της φύσης, η απογοήτευση από τον ερχομό του αιγυπτιακού στόλου, η υποχρέωση των Τούρκων ότι δε θα τους σκοτώσουν αν αλλαξοπιστήσουν, η θύμηση του έρωτα και της προηγούμενης ευτυχίας, η μυρωδιά των φαγητών.

Απάντηση:

α) Οι δυνάμεις που πολιορκούν τους Μεσολογγίτες είναι: οι Τούρκοι, η πείνα, η ομορφιά της φύσης, η απογοήτευση από τον ερχομό του αιγυπτιακού στόλου, η υποχρέωση των Τούρκων ότι δεν θα τους σκοτώσουν, αν αλλαξοπιστήσουν, η θύμηση του έρωτα και της προηγούμενης ευτυχίας, η μυρωδιά των φαγητών.

β) Φυσικές δυνάμεις είναι ο πόλεμος και η πείνα, ενώ όλες οι άλλες αφορούν στο ηθικό μέρος του ανθρώπου.

4η Σε ποια αποσπάσματα νομίζετε ότι ο ποιητής πραγματώνει τους στοχασμούς 6 («ας φανεί καθαρά η μικρότης κ.λπ.») και 8 («σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων κ.λπ.»).

Απάντηση:

Ο έκτος στοχασμός του ποιητή πραγματώνεται στο 5ο απόσπασμα του Γ΄ Σχεδιάσματος. Ο 8ος πραγματώνεται στο 7ο απόσπασμα του Β΄ Σχεδιάσματος και στο 12ο απόσπασμα του Γ΄ Σχεδιάσματος.

Η. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια φυσικά στοιχεία συνθέτουν την ανοιξιάτικη εικόνα που μας δίνει ο ποιητής στον Πειρασμό;

2η Ο Σολωμός εκτός από το πρώτο απόσπασμα του Γ΄ Σχεδιάσματος αναφέρεται σε μια γυναικεία μορφή που του μιλά και στο πρώτο απόσπασμα του Α΄ σχεδιάσματος. Ποιες ομοιότητες και διαφορές διακρίνετε στις δύο απεικονίσεις;

3η Εκείθε, με τους αδελφούς, εδώθε με το χάρο»: Να ερμηνευθεί ο στίχος.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΣ

Διονύσιος Σολωμός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο αυτό αποτελεί ένα από τα δύο πεζά που έγραψε ο Σολωμός και εντάσσεται στη νεανική περίοδο της ζωής του. Ο ποιητής ξεκίνησε να το γράψει στα 1826, εμπνευσμένος από την πτώση του Μεσολογγίου, και το ξαναδούλεψε ξανά ως το 1829, ενώ βρισκόταν στην Κέρκυρα. Το έργο του εκδόθηκε μετά από πολλά χρόνια, μόλις στα 1927.

Αινιγματική είναι η πρόθεση του ποιητή με το συγκεκριμένο έργο. Φαίνεται όμως πως ήθελε να σατιρίσει τους αριστοκρατικούς κύκλους της Ζακύνθου που αντιμετώπισαν μειωτικά τους πρόσφυγες από το Μεσολόγγι εκεί, στο πρόσωπο της Ζακυνθινής.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής, με το στόμα του αφηγητή του, του Ιερομόναχου Διονυσίου, μας δίνει τον τόπο -η Ζάκυνθος- και το χρόνο -η περίοδος της πολιορκίας- που θα εξελιχθούν τα γεγονότα που θα περιγράψει. Μάλιστα, τονίζει και τις συνθήκες που επικρατούν στο νησί, καθώς οι Τούρκοι πολιορκούσαν το Μεσολόγγι: ο απόηχος των κανονιοβολισμών έφτανε ως την Ζάκυνθο και το νησί «έτρεμε από το κανόνισμα το πολύ».

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι γυναίκες από το Μεσολόγγι να ζητιανεύουν στους δρόμους, ζητώντας απεγνωσμένα κάποια βοήθεια για όσους βρίσκονται ακόμα πολιορκημένοι στο Μεσολόγγι.

Έτσι οι κάτοικοι δίνουν ό,τι έχουν στις Μεσολογγίτισσες: χρήματα, «πανιά για τους λαβωμένους», χωρίς κανείς να αρνείται τη βοήθειά του.

Ενώ οι Μεσολογγίτισσες ζητιανεύουν και αντιμετωπίζουν τον πόνο του επικείμενου χαμού της πατρίδας τους και των δικών τους, μια Ζακυνθινιά δεν νοιάζεται για τίποτε άλλα παρά μόνο για την ομορφιά της κόρης της, για τον κόσμο που θα την καμαρώνει...

Με επιθετικότητα και κακία αντιμετωπίζει τις Μεσολογγίτισσες, θεωρώντας τες άξιες της μοίρας τους, καθώς κατά τη γνώμη της, δεν υπήρχε λόγος να έρθουν σε αντιπα-

ράθεση με του Τούρκους, αφού τόσα καλά ζούσαν μαζί τους, προκαλώντας έτσι την τωρινή τους δυστυχία. Θεωρεί την Επανάσταση προδοσία και πιστεύει πως οι άνθρωποι δεν πρέπει να έρχονται σε αντίθεση με την έννομη τάξη που καθόρισε ο Θεός και σύμφωνα με την οποία οι Τούρκοι έχουν οριστεί ως οι αφέντες και οι Έλληνες ως υποτελείς.

Στη συμπεριφορά της αυτή η κόρη της αντιδρά και της ζητά να σταματήσει, ενώ οι δούλοι της ξέχασαν την πείνα τους, βλέποντας την άθλια και διαβολική συμπεριφορά της Ζακυνθινιάς προς τις Μεσολογγίτισσες.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ζουρλάδι: η παλαβή, η ανόητη γυναίκα.
2. βελέσι: μάλλινο υφαντό, μεσοφούστανο.
3. μπουρίκι: μπρίκι του καφέ.
4. εκγρίζωσε: γούρλωσε.
5. εμετάνωσε: μετάνιωσε.
6. εξαστόχησαν: λησμόνησαν.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Κεφάλαιο 3ο

Ενότητα 1η-2η: Στις ενότητες αυτές ο ποιητής μας δίνει το ήθος των γυναικών αυτών. Είναι αξιοπρεπείς και ντρέπονται να ζητιανεύουν, να κάνουν ό,τι ως τότε θεωρούσαν υποτιμητικό, αυτές που στην ιδιαίτερη πατρίδα τους είχαν δούλους και είχαν σε πολλές πεδιάδες και «γίδια και πρόβατα και βόδια πολλά». Έτσι στην αρχή ζητιάνευαν το βράδυ. Όσο όμως μεγάλωνε η ανάγκη τους τόσο η ντροπή και η αξιοπρέπειά τους υποχωρούσε. Εξάλλου, η πείνα δεν τους άφηνε και πολλά περιθώρια. Έτσι, στη συνέχεια ζητιάνευαν και τη μέρα. Και όταν σταμάτησαν για λίγο, προσπαθούσαν ν' ακούσουν κανένα νέο για το Μεσολόγγι, αφού το μυαλό τους ήταν συνέχεια σ' αυτό.

Ενότητα 3η: Στην ενότητα αυτή ο ποιητής παρουσιάζει την αντίδραση των Ζακυνθινών προς τις Μεσολογγίτισσες, καθώς και τα συναισθήματά τους.

Ο ήχος των κανονιών που έφτανε από το Μεσολόγγι, θύμιζε σε όλους τον αγώνα που συνεχιζόταν εκεί και την ανάγκη να ενισχυθεί με κάθε τρόπο. Γι' αυτό δίνανε, ό,τι είχαν και «εκάνανε το σταυρό τους κοιτάζοντας κατά το Μεσολόγγι και κλαίοντας», προσευχόμενοι για κάποια σωτηρία από το Θεό.

Κεφάλαιο 4ο

Ενότητα 1η: Στην ενότητα αυτή ο ποιητής παρουσιάζει το ήθος της Ζακυνθινής γυναίκας.

Η συμπεριφορά της παρουσιάζεται αλαζονική και υποκριτική, όλο αντιφάσεις. Δίνει στην κόρη της τον καθρέπτη για να θαυμάσει την ομορφιά της, -της μητέρας της στην ουσία, αφού της μοιάζει- και της θυμίζει πως, όταν παντρευτεί, θα' ναι και τότε κοντά της, για να διαβάζουνε μαζί την «Αγία Γραφή και τη Χαλιμά».

Ενότητα 2η: Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι Μεσολογγίτισσες μπροστά στη Ζακυνθινιά και ο ποιητής μας δίνει τις αντιδράσεις της τελευταίας.

Οι Μεσολογγίτισσες παρουσιάζονται και εδώ το ίδιο αξιοπρεπείς και σεμνές. Μάλιστα, δεν μιλούν, όταν βρίσκονται μπροστά στη Ζακυνθινιά: «εβάλανε το δεξί του στα στήθια και επροσκυνήσανε· και εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες». Σε στάση λοιπόν ικεσίας, όπως και οι αρχαίες Ελληνίδες, με υψηλό ήθος και ευγένεια «ζητούν» σιωπηλά βοήθεια.

Η Ζακυνθινιά όμως παρουσιάζεται με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Ο φιλοτουρκισμός αυτός, όπως τον παρουσιάζει εδώ ο ποιητής στο όνομα της Ζακυνθινιάς αυτής, δε θα ήταν σίγουρα εκδήλωση ενός μόνο προσώπου. Αντίθετα, οι αριστοκρατικοί κύκλοι της Ζακύνθου και της Ευρώπης γενικότερα δεν επιθυμούν μεταβολές στο «status quo» της περιοχής, γιατί έτσι θα κινδύνευαν και οι ίδιοι να χάσουν τη θέση τους.

Ενότητα 3η: Στη τελευταία αυτή ενότητα ο ποιητής δίνει μια περιγραφή της Ζακυνθινιάς, καθώς και την αντίδραση των δικών της στη συμπεριφορά της προς τις Μεσολογγίτισσες.

Η Ζακυνθινιά δείχνει με τέτοιο τρόπο την κακία και το μίσος της προς τις Μεσολογγίτισσες που ο ποιητής την παρουσιάζει σαν «ο διάβολος ίσως την είχε αδράξει».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το έργο αυτό αποτελείται από 10 κεφάλαια. Το 3ο κεφάλαιο που έχουμε εδώ, απαρτίζεται από τρεις ενότητες.

1η ενότητα: η 1η παράγραφος: ο τόπος και ο χρόνος των γεγονότων.

2η ενότητα: οι παράγραφοι 2-7: οι συνθήκες ζωής στο νησί, και

3η ενότητα: οι παράγραφοι 8-11: οι Μεσολογγίτισσες αναγκάζονται να ζητιανέψουν.

Το 4ο κεφ. που ακολουθεί απαρτίζεται από τρεις ενότητες επίσης:

1η ενότητα: οι παράγραφοι 1-5: το ήθος της Ζακυνθινής.

2η ενότητα: οι παράγραφοι 6-23: το περιστατικό με τη Ζακυνθινή και τις Μεσολογγίτισσες.

3η ενότητα: οι παράγραφοι 24-27: η περιγραφή της Ζακυνθινής.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αφήγηση-ύφος:** Η αφήγηση του ποιητή, με επίσημο και μεγαλοπρεπές ύφος δικαιώνει την κριτική πως είναι και μεγάλος πεζογράφος. Κατορθώνει να αποδώσει με γλαφυρό και ρεαλιστικό τρόπο τα πρόσωπα και τα συναισθήματά τους.
   «Είναι ένα ποίημα με μεγάλη παρατηρητικότητα και φαρμακερή αγανάκτηση ανθρώπου, που έχει υψηλή συνείδηση της Αλήθειας, μαζί με μια σπαραχτική συμπόνια για τα θύματα της Μοίρας. Όλες οι μεγάλες αρετές του Σολωμού είναι εδώ συγκεντρωμένες και ανόθευτες: δημιουργικό ξεχείλισμα, επιγραμματική ακριβολογία, νεανική επιθετικότητα, αμεσότητα συγκίνησης και έκφρασης...το απόσπασμα για τις προσφυγίνες του Μεσολογγίου... είναι άξια της Βίβλου, άξια του Τολστόι» (περ. «νέα Εστία» τ. 3-27).
2. **Γλώσσα:** Επιπλέον, ο ποιητής παραθέτει σε ορισμένα σημεία ένα σκληρό μονόλογο της Ζακυνθινής, προσφέροντας τέτοια παραστατικότητα στο έργο του που θυμίζει δραματουργική τεχνική.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να μελετήσετε το ήθος α) των Μεσολογγιτισσών, β) των κατοίκων της Ζακύνθου, γ) της γυναίκας της Ζάκυνθος.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση.

2η Με τη Γυναίκα της Ζάκυνθος ο Σολωμός θέλησε να στιγματίσει τη συμπεριφορά ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων της Ζακύνθου. Ποια είναι τα γνωρίσματα και ποια η ιδεολογία αυτών των κύκλων, όπως φανερώνονται από τα λόγια της γυναίκας;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση.

3η Στο κείμενο αφηγητής είναι ένας Διονύσιος ιερομόναχος. Νομίζετε πως αυτό σχετίζεται με το ύφος του κειμένου;

Απάντηση:

Από το ύφος του κειμένου είναι φανερές κάποιες εκκλησιαστικές επιδράσεις, γεγονός που δικαιολογεί την αφήγηση από κάποιον ιερομόναχο.

4η Ποια άλλα γνωστά σας κείμενα σας θυμίζει το ύφος του Σολωμού στη Γυναίκα της Ζάκυνθος;

Απάντηση:

Μπορούμε να θεωρήσουμε ως σχετικά με το ύφος του Σολωμού την Παλαιά Διαθήκη, τα Ευαγγέλια, τα πεζά αποσπάσματα των «Ελεύθερων πολιορκημένων» ή και το «Άξιον Εστί» του Ελύτη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια ήταν η συμπεριφορά των κατοίκων της Ζακύθου και ποια της γυναίκας της Ζάκυθος προς τις Μεσολογγίτισσες;

2η Τι επιδιώκει ο ποιητής-συγγραφέας τονίζοντας τη συμπεριφορά της γυναίκας της Ζάκυνθος;

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Διονύσιος Σολωμός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα γράφτηκε μετά το θάνατο ενός Άγγλου στρατιώτη, που τον Ιούλιο του 1847 κατασπαράχτηκε από καρχαρία (=πόρφυρα) στην Κέρκυρα. Σώθηκε αποσπασματικό, χωρίς αυτό να μειώνει την αξία του, αν και προσδίδει κάποιες δυσκολίες στην κατανόηση. Τα αποσπάσματα δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά από τον Ιάκωβο Πολυλά στα Ευρισκόμενα του 1859.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Το γεγονός ότι το ποίημα δεν έχει ολοκληρωμένη μορφή, αλλά αποτελεί προσχέδιο οικοδομήματος, προσδίδει δυσκολίες στην νοηματική του απόδοση.

Στο α΄ απόσπασμα -που φαίνεται να αποτελεί ένα είδος προλόγου- ο ποιητής απευθύνεται στον άτυχο νέο, λέγοντας ότι οι δυνάμεις του καλού και του κακού έχουν ως κέντρο της πάλης τους τον άνθρωπο, όμως ο ψυχικός πλούτος του ανθρώπου διώχνει μακριά το κακό· κι ο παράδεισος της ψυχής του καλού νέου απωθεί μακριά τη δύναμη του κακού.

Πιο κάτω μιλά για το όμορφο πρόσωπο του νέου, συγκρίνοντάς το με το τριαντάφυλλο: ο ήλιος ως κριτής βρίσκει ανώτερη την ομορφιά του νέου και χαίρεται περισσότερο μ' αυτή.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η χαρά, η αγαλλίαση και η ευτυχία του νέου, ενώ κολυμπά αμέριμνος. Ο έναστρος νυχτερινός ουρανός, η ανθισμένη ξηρά, το χρυσαφένιο πουλί που κελαηδεί, η θάλασσα, αυτές είναι οι πηγές της ευτυχίας του. Ενώ όμως μέχρι τώρα η φύση παρουσιάζεται ως ένα χαρούμενο και ευτυχισμένο πλαίσιο, μια εικόνα μαγείας και θαύματος, κάτι μας προϊδεάζει αρνητικά: με το στόμα του νέου ο ποιητής δηλώνει ότι το κελάηδισμα του πουλιού δεν έχει να κάνει με την ευτυχία του ανθρώπου και ότι στη γη και στον ουρανό δεν έχει πραγματοποιηθεί κανένα καλό. Ο νέος εκφράζει ακόμη τη νοσταλγία του για τη μητέρα του και για την πατρίδα του.

Στη συνέχεια -στο δυσερμήνευτο και αινιγματικό 6ο απόσπασμα- ο νέος κολυμβητής μέσα στην ευτυχία που νιώθει αγκαλιάζει γλυκά τα στήθη του, δηλώνει ότι κρατά πάντα ανοικτά και άγρυπνα τα μάτια της ψυχής του και διερωτάται από πού να πηγάζει όλη αυτή η ομορφιά.

Εκεί κοντά καραδοκεί το κακό: ο καρχαρίας, ο τίγρης του πελάγου, σκίζει το βάθος της θάλασσας, βγαίνει επάνω και ορμά στον κάτασπρο λαιμό του νέου, στο πλατύ στήθος και το ξανθό κεφάλι. Το θαλασσινό τέρας τον αποσπά από τις όμορφες και δυνατές αγκαλιές της φύσης που τον είχε δελεάσει· ακολουθεί φοβερή πάλη· λίγο πριν ξεψυχήσει ο νέος, στις τελευταίες στιγμές της ζωής του, γεμίζει χαρά, γιατί τελικά γνώρισε τον εαυτό του: αντιλήφθηκε σαν με φωτιστική αστραπή την περιορισμένη αξία της αισθητικής ευδαιμονίας, που μπορεί να καταλυθεί κάθε στιγμή. Ο ποιητής θρηνεί τέλος το νέο· αποτελεί πια απομεινάρι ερημιάς και μεγαλείου πάνω στον ανθό της νιότης του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Κόλαση: το περιεχόμενο της λέξης δεν είναι μόνο θρησκευτικό· ο ποιητής ευνοεί τη δύναμη του κακού, που καραδοκεί και μπορεί σε κάθε στιγμή να θέσει σε κίνδυνο την ίδια την ζωή ή να αποσπάσει τον άνθρωπο από την προσπάθειά του να προασπίσει τις ηθικές αξίες

2. πάρεξ: εκτός, πλην (συνηθισμένη λέξη στο Σολωμό).

3. Παράδεισος: κι αυτή έχει περιεχόμενο ηθικο-διανοητικό και λιγότερο θρησκευτικό. Πρόκειται για τον κόσμο των αιώνιων ηθικών αξιών, τον κόσμο των ιδεών, τον εσωτερικό κόσμο και μόνο η ψυχή και ο νους μπορούν να κατακτήσουν. Είναι το «θείο πυρ» που φλογίζει την ψυχή του πραγματικού ανθρώπου, ώστε να περιφρονεί ακόμη και το θάνατο προκειμένου να διασώσει την ηθική του υπόσταση.

4. γρικά: ακούει, αισθάνεται, απολαμβάνει βλέποντας.

5. χαριτωμένη βρύση: εννοεί την πηγή του καλού και της ομορφιάς.

6. πάρευρα: έξω από την κανονική ώρα, παράκαιρα.

7. και κει τραβά τον ήχο του...: κελαηδεί, στέλνει το τραγούδι του.

8. γλυκά δέσε τη θάλασσα και την ερμιά του βράχου: το μαγευτικό κελάδισμα του πουλιού γίνεται το μέσο που συνενώνει θάλασσα και γη.

9. ελπίδα τόδεσες το νου μ' όλα τα μάγια πόχεις: του κατέκτησες του νου, τον μάγεψες.

10. κι αλιά: και αλίμονο.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Με αφορμή ένα τραγικό περιστατικό ο ποιητής προχωρεί στην ποιητική του σύνθεση, που στηρίζεται στην εξής κεντρική ιδέα: η κόλαση και ο παράδεισος, το καλό και το κακό, είναι δυνάμεις αντίθετες που έχουν ως πεδίο του αγώνα τους την ανθρώπινη ύπαρξη. Το κακό προσλαμβάνει διάφορες μορφές: μπορεί να είναι οι αισθήσεις, τα ένστικτα, τα πάθη, το εξωτερικό περιβάλλον (η φύση), οτιδήποτε δρα ανασταλτικά στην προσπάθεια του ανθρώπου για εθνική, ηθική ελευθερία και για συνέχιση της ζωής του. Η ανθρώπινη ύπαρξη είναι επιρρεπής στο κακό, το οποίο οδηγεί ακόμη και στην αναίρεση της ζωής, στο θάνατο. Η περίπτωση του Άγγλου κολυμβητή είναι άκρως συμβολική: ενώ απολαμβάνει τα κάλλη της φύσης και χαίρεται με την ομορφιά της ζωής, ξαφνικά εμφανίζεται το κακό με την μορφή του τρομερού καρχαρία και φέρνει τη φρίκη και το θάνατο. Το κακό συνήθως εντοπίζεται στον εξωτερικό κόσμο, όπου πίσω από την ευδαιμονία της υλικής πραγματικότητας ελλοχεύουν επικίνδυνες δυνάμεις. Ανάλογη ιδέα συναντάμε και στους ελεύθερους πολιορκημένους, όπου κι εκεί οι πολεμιστές έχουν να παλέψουν με διάφορες μορφές του κακού: τους πολιορκητές τους, τις αντίξοες συνθήκες, τις αισθήσεις, τα ένστικτα, τα πάθη, τα όνειρα, στοιχεία που καταδυνάστευαν τη ψυχή τους και δρούσαν ως αντιπερισπασμός στην αγωνιστική τους δράση. Η σύλληψη αυτής της ιδέας δε βρίσκεται μόνο στο ιδεολογικό συγκρότημα του χριστιανισμού· πρώτος ο Πλάτων, ο φιλόσοφος των ιδεών, ασχολήθηκε με τη διαλεκτική ύπαρξη του καλού με το κακό, την πάλη του ιδεατού με το υλικό.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το ποίημα δεν έχει κανονική δομή: μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ενότητες:

1η ενότητα: αποσπ. 1,2,3,4,5,6, όπου παρουσιάζεται η ομορφιά της φύσης και της ζωής και η ευτυχία του νέου.

2η ενότητα: αποσπ. 7: το τραγικό επεισόδιο του νέου με τον καρχαρία.

3η ενότητα: αποσπ. 8: το μοιρολόγι του ποιητή για το νέο (επίλογος).

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του ποιήματος είναι η δημοτική με λίγους ιδιωματισμούς. Οι στίχοι είναι ανομοιοκατάληκτοι, ιαμβικοί δεκαπεντασύλλαβοι με τομή κατά το τέταρτο μέτρο.

2. Εκφραστικά μέσα:

α. Προσωποποιήσεις: «το χρυσόφτερο γρικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη», «τ' άστρο κράζει πάρωρα», «φύση χαμόγελο άστραψες», «της φύσης όπου τον εγλυκόσφιγγε και του γλυκομιλούσε».

β. Παρομοιώσεις: «κατά το κάτασπρο λαιμό που λάμπει ωσάν τον κύκνο».

γ. Μεταφορές: «και κει τραβά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πόχει», «ανοιχτά πάντα κι αγρυπνά τα μάτια της ψυχής μου», «ο τίγρης του πελάγου», «έσχισε εύκολα βάθος τρανό», «στον ανθό της νιότης».

δ. Εικόνες: «κοιτά του ρόδου τη λαμπρή πρώτη χαρά του ήλιου», «κοντά ναι το χρυσόφτερο και κατά δω γερμένο (...) και κει γρικά της θάλασσας και τ' ουρανού τα κάλλη/και κει τραβά τον ήχο του μ' όλα τα μάγια πόχει» (ακουστική).

ε. Επίθετα: λαμπρή, πρώτη χαρά, μαύρο χάσμα, ανοιχτά και άγρυπνα τα μάτια, χαριτωμένη βρύση, μεγαλόψυχη γλυκιά πνοή, θαυμαστό απομεινάρι.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο ποιητής θέλει να συνθέσει σε μια ποιητική μορφή: α) την ομορφιά της φύσης και της ζωής β) την ομορφιά του νέου και της ψυχής γ) την αντίθεση σ' αυτή την ομορφιά και την αναίρεσή της, που είναι η βία και ο θάνατος, δ) την τραγικότητα της μοίρας. Με βάση τις παρατηρήσεις αυτές και τα σχόλια, να ερμηνεύσετε το ποίημα.

Απάντηση:

Όπως σε όλο το έργο του Σολωμού, έτσι και εδώ εξαίρεται η ομορφιά της φύσης· στο συγκεκριμένο μάλιστα ποίημα η φύση παρουσιάζεται έμψυχη, εφόσον επικοινωνεί με τον τρόπο της με τον άνθρωπο και ο άνθρωπος μιλάει μαζί της. Ακόμη και τα στοιχεία της βρίσκονται σε σχέση αρμονική. Η ανθρώπινη ζωή, που είναι μέρος της φύσης, είναι κι αυτή όμορφη και γεμάτη αξία.

Τον Άγγλο στρατιώτη, που αντιπροσωπεύει τον άνθρωπο γενικά, τον παρουσιάζει με θαυμασμό· θαυμάζει όχι μόνο την εξωτερική του υπόσταση, το όμορφο κορμί του, αλλά και την ποιότητα της ψυχής του, την εσωτερική του διάσταση. Ο νέος δηλ. διακρίνεται για το ήθος του, την πίστη του στις αιώνιες και αληθινές αξίες, χωρίς τις οποίες η εξωτερική πραγματικότητα είναι λειψή.

Αυτήν την ομορφιά έρχεται να αναιρέσει ο Πόρφυρας, κατασπαράζοντας τον κολυμβητή. Αποδεικνύεται έτσι η τραγικότητα της μοίρας του νέου αλλά και κάθε αν-

θρώπου. Η ωραιότητα της εξωτερικής πραγματικότητας είναι επιφανειακή και συχνά παραπλανητική: στη φύση καιροφυλακτούν δυνάμεις καταστρεπτικές της ομορφιάς και μπορούν να την αναιρέσουν. Επομένως, κύρια σημασία δεν έχει η εξωτερική, η υλική ομορφιά, μα η αιώνια ομορφιά της ψυχής, που η βία και ο θάνατος δεν μπορούν να την καταστρέψουν.

2η Να προσέξετε τις αντιθέσεις στο απ. 1. Και να αναπτύξετε τη σημασία τους. Υπάρχει αντιστοιχία με τους Ελεύθερους Πολιορκημένους. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Στο πρώτο απόσπασμα αντιπαρατίθενται οι λέξεις Κόλαση και Παράδεισος με το συμβολικό τους περιεχόμενο. Η κόλαση συμβολίζει το κακό, που ενεδρεύει συνήθως στο φυσικό-υλικό κόσμο, ο οποίος φαίνεται όμορφος από τη μια μεριά, από την άλλη όμως μπορεί να γίνει τρομακτικός και θηριώδης. Ο Παράδεισος συμβολίζει, το καλό, που εντοπίζεται στο χώρο των ιδεών, των ηθικών αξιών. Αυτός είναι ο εσωτερικός κόσμος, ο κόσμος της ψυχής του ανθρώπου.

Υπάρχει σαφής αντιστοιχία με τους Ελεύθερους Πολιορκημένους. Πεδίο της πάλης του κακού με το καλό είναι η ψυχή όχι ενός ανθρώπου αλλά πολλών· επίσης οι συνθήκες πραγματοποίησης αυτής της πάλης είναι έκτακτες (μια πολιορκία), ενώ στον Πόρφυρα είναι μια συνηθισμένη και καθημερινή στιγμή ειρηνικής ζωής. Ωστόσο και στους Ελεύθερους Πολιορκημένους οι πολεμιστές έχουν να δαμάσουν διάφορες δυνάμεις του κακού: τους πολεμιστές τους και τις αντίξοες συνθήκες της πολιορκίας, τις ομορφιές της φύσης (εξωτερικές δυνάμεις), τα ένστικτα, τις αισθήσεις, τα πάθη, τα όνειρα (εσωτερικές δυνάμεις). Η νίκη τους σ' αυτούς τους πειρασμούς τους καθιστά ελεύθερους παρά την πολιορκία τους και τον εγκλωβισμό τους· το γεγονός ότι δεν υποκύπτουν και δε λυγίζουν τους αναδεικνύει σε πραγματικούς νικητές.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ο ποιητής αποδίδει ένα τραγικό γεγονός. Ποιο ρόλο έχει η περιγραφή της ομορφιάς της φύσης;

2η Με ποιες λέξεις-φράσεις αποδίδει ο ποιητής το τραγικό γεγονός;

ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗΣ

Ιάκωβος Πολυλάς

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα, στα 1825. Ασχολήθηκε από νωρίς με τη μελέτη της ελληνικής γλώσσας και ξένων γλωσσών και επηρεάστηκε ιδιαίτερα από το Σολωμό. Εργάστηκε ως βιβλιοφύλακας στη δημόσια βιβλιοθήκη της Κέρκυρας και αγωνίστηκε για την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, δημοσιεύοντας άρθρα κατά της ξένης κατοχής.

Μετά την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα ακολούθησε πολιτική καριέρα και εκλέχτηκε πολλές φορές βουλευτής. Παρά το πολιτικό του ενδιαφέρον πάντως δεν αδιαφόρησε για τη συγγραφή. Έτσι, ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, έκανε μεταφράσεις και εξέδωσε κριτικά το έργο του Σολωμού. Επίσης, εξέδωσε δύο εφημερίδες: τον «Κώδωνα» και το «Ρήγα Φεραίο». Πέθανε στα 1896.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για ένα σονέτο που γράφτηκε στα 1882 και αισθητοποιεί τη θεωρία του Πλάτωνα για τον «κόσμο των ιδεών». Σύμφωνα με αυτήν ο πραγματικός κόσμος βρίσκεται μόνο στις ιδέες που μπορεί να προσεγγίσει κανείς μόνο με το νου.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Είναι νύχτα και παντού επικρατεί ηρεμία και γαλήνη. Το πνεύμα του ποιητή -που κατά τη διάρκεια της ημέρας το τάραζαν οι σκέψεις και οι υποχρεώσεις- μπορεί επιτέλους να συγκεντρωθεί και να ζήσει τη δική του εσωτερική ζωή. Έτσι ο ποιητής θα μπορέσει να φτάσει στον κόσμο των ιδεών.

Μάλιστα, η ψυχή αποδεσμεύεται από τις επίγειες σκέψεις και με τα φτερά που τις δίνει ο «αιθέρας», γίνεται ανάλαφρη και φτάνει στον ουρανό.

Έτσι, ενώ η ψυχή προηγουμένως έβλεπε τα είδωλα των ιδεών, τώρα μπορεί να τις αντικρίζει καθαρά.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Ερασιτέχνης (από το έρως+τέχνη): αυτός που αγαπά κάποια τέχνη και την ασκεί από ευχαρίστηση, όχι σαν επάγγελμα.

2. άκρα... ειρήνη: απόλυτη ειρήνη: Θυμίζει το στίχο του Σολωμού «άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει» («Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»).

3. πλάσματα: ομοιώματα, είδωλα.

4. ψηλάθε: από ψηλά.

5. ιλαρή: χαρούμενη, πρόσχαρη.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Στη στροφή αυτή ο Πολυλάς δίνει την ατμόσφαιρα που θα τον βοηθήσει να προσεγγίσει τον κόσμο των ιδεών.

Στροφή β΄: Και στη στροφή αυτή ο ποιητής δίνει μια εικόνα του σύμπαντος. Επικρατεί γαλήνη τέτοια που κάνει όλους τους πόνους να σταματούν, ενώ στο νου επικρατεί ευφροσύνη, αγαλλίαση.

Στροφή γ΄: Όπως τονίζει ο Πολυλάς «αν θελήσωμεν να εξετάσωμεν το ζήτημα υπό την καθαρώς υποκειμενικήν όψιν του, παν ό,τι δεν είμεθα εις θέσιν να εννοήσωμεν, είναι ασαφές και επομένως αποκρουστέον, σαφές δε και αξιοθαύμαστον παν ό,τι ευρίσκομεν σύμφωνον με την ανάπτυξίν μας. Αλλά συμφώνως προς το μέτρον τούτο το δίστιχον «Και όσα πνεύματα... η φαντασία» δια τους μεν είναι σκοτεινότατον και ακατανόητον, είναι φωτεινότατον και γεμάτον νόημα δια τους άλλους, όσοι διακρίνουν μέσα του μιαν ακτίνα της περί τύπων και αντιτύπων φιλοσοφίας του Πλάτωνος».

Στροφή δ΄: Ενώ ο ποιητής ήταν έτοιμος να αποδώσει με την ποίησή του την ουράνια αρμονία που αντίκριζε στον κόσμο των ιδεών, κάποια «θαμπή στιγμή» του προκαλεί τέτοια σύγχυση στο νου του, ώστε να σβήσει την ελπίδα του να γράψει ωραία ποιήματα.

Έτσι, ο ποιητής μένει ερασιτέχνης, αφού αδυνατεί να προσεγγίσει και να αποδώσει ποιητικά τον κόσμο των ιδεών. Ενώ αγαπάει την τέχνη, δηλώνει με θλίψη αλλά και λεπτότητα πως δε διαθέτει τις ιδιότητες και τα γνωρίσματα ενός ξεχωριστού και καταξιωμένου ποιητή.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελεί μια ενότητα με θέμα την προσέγγιση του κόσμου των ιδεών.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική:** Ο ποιητής με ξεκάθαρη φιλοσοφική διάθεση και με τεχνοτροπία που θυμίζει το Σολωμό καταφέρνει με λιτό τρόπο να εκθέσει τις σκέψεις και τους προβληματισμούς του.
2. **Εικόνες:** Αρχικά, παραθέτει μια επιβλητική εικόνα: «όταν στα βάθη... ειρήνη», για να παρουσιάσει στην συνέχεια με μια νέα την ψυχή του να ανεβαίνει στον ουρανό: «ο αιθέρας οπού αρχήθεν... φτερώνει».
3. **Αντιθέσεις:** Χαρακτηριστικές είναι και οι αντιθέσεις που χρησιμοποιεί ο ποιητής για να τονίσει τη διαφορά ανάμεσα στον ορατό κόσμο και τον κόσμο των ιδεών: «άκρα... ειρήνη» - «ταραχή του κόσμου», «ανανεώνει τη μυστική ζωήν του» - «σβήνει», «θαμπή στιγμή» - «την ιλαρή μου παίρνει ελπίδα».
4. **Στίχος-μέτρο:** Ο ποιητής χρησιμοποιεί δεκατρισύλλαβους παροξύτονους στίχους με πλεκτή ομοιοκαταληξία και ιαμβικό μέτρο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να διατυπώσετε με δικά σας λόγια το περιεχόμενο του ποιήματος, αφού λάβετε υπόψη σας και ό,τι αναγράφεται στα σχόλια.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση.

2η Το ποίημα, όπως σημειώνεται και στο εισαγωγικό σημείωμα, αισθητοποιεί τη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, το ποίημα διατρέχει τον κίνδυνο να καταντήσει σε διανοητικό και ψυχρό κατασκεύασμα, παρ' όλες τις υψηλές ιδέες που εκφράζει. Διαβάζοντάς το όμως διαπιστώνουμε ότι εκφράζει μια έντονα βιωματική και ποιητική καταξίωση πνευματική ανάταση, που χαρακτηρίζει και την επαναστατική ποίηση. Πώς θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε αυτή την άποψη;

Απάντηση:

Ο ποιητής καταφέρνει να εκθέσει το προσωπικό του βίωμα. Με ειλικρίνεια και τιμιότητα αναφέρεται στην αδυναμία του να εκφραστεί, όπως ο ίδιος θα ήθελε. Αυτή όμως η ειλικρίνεια και η πνευματικότητα που καταφέρνει να αποδώσει με την παρουσίαση της μυστικής ζωής του πνεύματος είναι χαρακτηριστικά που απαντάμε γενικά σε όλη την επτανησιακή ποίηση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες απόψεις του Πολυλά διακρίνετε στο ποίημα;

ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ

Γεράσιμος Μαρκοράς

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Κεφαλονιά, στα 1826, αλλά μεγάλωσε στην Κέρκυρα. Σπούδασε Νομικά στην Ιόνιο Ακαδημία και στην Ιταλία. Μετά την επιστροφή του στην Κέρκυρα με το πέρας των σπουδών του γνωρίζεται με το Σολωμό και επηρεάζεται από το έργο του.

Το συγγραφικό έργο του Μαρκορά είναι κυρίως, ποιητικό και μεταφραστικό. Τα θέματά του είναι απλά και κοινά: ο έρωτας, ο θάνατος, η αγάπη για την πατρίδα, ενώ το έργο του διακρίνεται για την ευγένεια και το υψηλό ύφος, στοιχεία χαρακτηριστικά σε όλους τους Επτανήσιους ποιητές. Έργα του είναι «Ποιητικά έργα» (συλλογή), «Μικρά ταξίδια» κλ.π.

Πέθανε στην Κέρκυρα, στα 1911.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό ανήκει στη συλλογή «Μικρά Ταξίδια» που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα 1896.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Στην πρώτη στροφή παρουσιάζεται ο Αδάμ να κατεβαίνει το βράδυ από το βουνό, κουρασμένος από την δουλειά της ημέρας. Έχοντας χάσει πια τον παράδεισο, αναγκάζεται να εργαστεί και μάλιστα σκληρά για να ζήσει.

Στη συνέχεια ο Αδάμ, παρακινημένος από την λάμψη του αστεριού, έφερε στη θύμηση του «τ' αγνά..... αγαπημένα κάλλη» των αγγέλων που παλιά τα 'βλεπε από κοντά, όταν ήταν ακόμα στον παράδεισο, και η νοσταλγία για κείνες τις ευτυχισμένες στιγμές τον κυριεύει.

Όταν όμως ο Αδάμ πλησιάσει τον τόπο όπου ζούσε με την Εύα, η συναισθηματική κατάσταση αλλάζει και η χαρά του τώρα είναι ανείπωτη.

Αιτία της ευτυχίας του Αδάμ είναι η τρυφερή σκηνή που αντικρίζει: η Εύα βυζαίνει ένα αγγελούδι, χωρίς φτερά βέβαια αυτό, βυζαίνει το μικρό τους γιο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. τηράω: κοιτώ
2.αυτό: εννοεί το αστέρι
3. δυνήθη: μπόρεσε
4. κι είπε.... λάμψη πάλι: Δίστιχο που θυμίζει στους στίχους του Σολωμού από την «Ημέρα της Λάμψης»:

Κι από κει κινημένο αργοφυσούσε
τόσο γλυκό στο πρόσωπο τ' αγέρι
που λες και λέει μες στης καρδιάς τα φύλλα:
Γλυκιά η ζωή και ο θάνατος μαυρίλα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Εδώ ο Αδάμ συμβολίζει τον εργαζόμενο άνθρωπο που αντιμετωπίζει καθημερινά μύριες δυσκολίες («βουνίσια μέρη») και πρέπει να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις της ζωής με κοπιαστική εργασία. Τα χρόνια της ξεγνοιασιάς, όταν ήταν παιδί, έχουν περάσει πια -όπως έχει περάσει και ο παράδεισος για τον Αδάμ- και η ζωή φαίνεται τώρα πιο δύσκολη.

Αποσυμβολίζοντας τα νοήματα αυτά, προσεγγίζουμε τον απλό άνθρωπο που μοχθεί στη ζωή του και αναπολεί με θλίψη και νοσταλγία τα χρόνια που ζούσε κοντά σε αγαπημένους που φρόντιζαν να καλύπτουν όλες τις ανάγκες, χωρίς ο ίδιος να νοιάζεται ή να ανησυχεί για τίποτε.

2η ενότητα: Στροφή γ΄: Στην ενότητα αυτή έχουμε μια διαφορετική σκηνή, ενώ επίσης αλλάζει και η συναισθηματική κατάσταση του Αδάμ. Προσεγγίζει τον τόπο όπου ζούσε με την Εύα και η πίκρα χάνεται από την ψυχή του, για να δώσει στη θέση της την ελπίδα.

Στροφή δ΄: Το μωρό αυτό που κρατάει στην αγκαλιά της η Εύα που έχει γεννηθεί εκείνη την ημέρα, προσφέρει στον Αδάμ ανείπωτη ευτυχία και τον κάνει να ξεχάσει τον κόπο και την ψυχική κούραση της ημέρας.

Πράγματι, η ευτυχία που προσφέρει το παιδί στον πατέρα του, είναι τέτοια που τον κάνει να ξεχνά τα προβλήματα της ζωής και καλύπτει στην ψυχή του το χαμό του ουράνιου παραδείσου.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα απαρτίζεται από δύο ενότητες:

1η ενότητα: Οι στροφές 1-2: ο Αδάμ επιστρέφει στο σπίτι του, κατάκοπος από την ολοήμερη εργασία.

2η ενότητα: οι στροφές 3-4: η γέννηση του παιδιού του προκαλεί απέραντη χαρά.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Παραστατικότητα:** Πρόκειται για ένα σονέτο που καταφέρνει με παραστατικό τρόπο να καταστήσει απόλυτα κατανοητό στον αναγνώστη το ποιητικό όραμα του Μαρκορά.
2. **Εικόνες:** Χαρακτηριστική είναι η χρήση ζωηρών εικόνων: «το βράδυ βράδυ από βουνίσια μέρη.... που είχε προβάλει», «και την Εύα θωράει..... βυζαίνει».
3. **Αντιθέσεις:** «πλην όλα τα βαθιά της πίκρας ίχνη σβηώνται», που τονίζουν τη διαφορά ανάμεσα στην ουράνια και τη γήινη ευτυχία.
4. **Στίχος-Μέτρο:** Το έργο είναι γραμμένο σε ενδεκασύλλαβους στίχους, με ιαμβικό μέτρο και σταυρωτή ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιο είναι το σκηνικό πλαίσιο των δύο πρώτων στροφών και ποιο το νόημα του τελευταίου στίχου της δεύτερης στροφής;

Απάντηση:

Στις δυο πρώτες στροφές ο ποιητής παρουσιάζει τη φύση, αγνή και αμόλυντη, πριν παρέμβει ο άνθρωπος σε αυτήν και της δώσει μορφή με την εργασία του. Είναι νύχτα και επικρατεί απόλυτη ησυχία, καθώς ο Αδάμ κατεβαίνει από το βουνό.

Στον τελευταίο στίχο τονίζεται η επιθυμία του Αδάμ να ξαναδεί το χαμένο του παράδεισο και η έντονη νοσταλγία που νιώθει γι' αυτόν. Πρόκειται για τη νοσταλγία του ανθρώπου προς οτιδήποτε έχει χάσει.

2η Πως απεικονίζεται η απαλλαγή του Αδάμ από την πίκρα. Ποια είναι η γήινη χαρά που την αναπληρώνει;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση.

3η Δίνει ο τίτλος του ποιήματος τη βασική του ιδέα;

Απάντηση:

Ο τίτλος του ποιήματος αποδίδει τη βασική ιδέα, δηλαδή την πεποίθηση πως η ευτυχία του πατέρα που προέρχεται από το παιδί που έχει, είναι τέτοια, ώστε να ξεχνά τα βάσανα και τους κόπους της ζωής.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η «κι ετήραε θλιβερά το πρώτο αστέρι»: να σχολιαστεί ο στίχος.

2η Πώς παρουσιάζει ο ποιητής την Εύα;

ΠΡΟΒΟΔΙΣΜΑ

Ανδρέας Λασκαράτος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Κεφαλλονιά, στα 1811. Σπούδασε στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας και Νομικά στο Παρίσι και την Πίζα. Επιστρέφει στην Κεφαλονιά και για ένα διάστημα εργάζεται ως δικηγόρος. Το 1851 πηγαίνει στην Αγγλία μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια να εκλεγεί βουλευτής. Επιστρέφει όμως, στα 1854, και εγκαθίσταται στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κεφαλονιά.

Ο Λασκαράτος επέκρινε με έντονο και καυστικό τρόπο στα έργα του τα κοινωνικά ήθη και τις προλήψεις της εποχής του με αποτέλεσμα να αφοριστεί από την Εκκλησία, στα 1856. Μάλιστα, στα 1869 αντιμετώπισε και παραπομπή σε δίκη για ανάλογο λόγο αλλά τελικά αθωώθηκε.

Το έργο του

Έγραψε ποιήματα- «Το Ληξούρι εις τους 1836, 1845», «Στιχουργήματα Διάφορα»,- πεζογραφήματα- «Τα μυστήρια της Κεφαλλονιάς, ήτοι σκέψεις απάνου στην οικογένεια, στη θρησκεία και στην πολιτική την Κεφαλλονιά» 1856, «Ιδού ο Άνθρωπος. Ανθρώπινοι Χαρακτήρες»- μεταφράσεις και πολλά άρθρα. Όπως τονίζει ο Δημαράς: «Τα στιχουργήματά του, αμελημένα από την άποψη της μορφής είναι τα περισσότερα σατιρικά. Σάτιρα κοινωνική: σαρκάζει τα ήθη και τις αντιλήψεις των συγχρόνων του, εξευτελίζει με τους στίχους του τις ιδέες, όσες κρίνει αντίθετες στο πνεύμα της προόδου. Κάποτε το δηκτικό του πνεύμα τον φέρνει σε στιχουργικές εκδηλώσεις που δεν ανήκουν καθαυτό στη σάτιρα, αλλά είτε παρωδούν είτε γελοιοποιούν φυσικές αδυναμίες είτε αποβλέπουν απλά στην επιθυμία».

Πέθανε στα 1901 και κηδεύτηκε στο Αργοστόλι, ενώ ένα χρόνο πριν το θάνατό του έγινε άρση του αφορισμού του.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό μαζί με ένα πεζό Πρόλογο προτάσσει ο ποιητής στη συλλογή του

«Στιχουργήματα διάφορα» που εκδόθηκε στα 1872, όταν πια οι διώξεις εναντίον του, εξαιτίας του αφορισμού του, είχαν κοπάσει.

Στο πεζό που προηγείται, ο Λασκαράτος κάνει τη δική του κριτική στην ποίησή του τονίζοντας: «Σας λεω ποιήματα, επειδή, ετοιμάζοντας να σας παρουσιάσω στην κοινωνία, επιθυμώ να σας προβιβάσω.... Και απάνου σ' όλα μην έβγετε με την οίηση πως είσθε ποίησες· επειδή τέτοιες δεν είσθε. Η ποιητική σας αξία είναι λίγη, πολλά ολίγη· και είναι σχετική στες περίστασες. Το πνεύμα σήμερα της Ελλάδας κοιμάται ύπνο βαθύ και ονειρεύεται να τρωει κολοκύθια ωμά· επειδή ο λογιοτατισμός νεκρώνει τα πνεύματα, και σεις είσθε από τα λίγα, που δεν λογιοτατίζουνε».

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής καλεί -στο πεζό κείμενο αρχικά- με προτρεπτικό ύφος τα ποιήματά του να παίξουν κάποιο σημαντικό ρόλο στην κοινωνία. Αναγνωρίζει βέβαια πως η ποιητική τους αξία δεν είναι μεγάλη («μπορεί να μην είστε ποίησες»), πιστεύει όμως πως θα καταφέρουν να αφυπνίσουν το «κοιμώμενο ελληνικό πνεύμα».

Στέλνονται λοιπόν οι στίχοι να εκπληρώσουν το σκοπό του Λασκαράτου, σε μια εποχή ευνοϊκή γι΄ αυτούς αφού οι «αφοριστάδες δεν υπάρχουν πια, όπως και οι υποκριτές».

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **αφορεστάδες:** εννοεί τη Σύνοδο και το δεσπότη, αυτούς που έχουν την εξουσία να αφορίζουν.
2. **στηλιτεύω:** στιγματίζω δημόσια.
3. **ασχημάδες:** διαφθορά, ηθική ασχήμια.
4. **παρρησία:** το θάρρος της γνώμης.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πραγματολογικά σχόλια

Ο συγγραφέας πιστεύει πως οι στίχοι του μπορούν να τυπωθούν, καθώς δε θεωρούνται πια απαγορευμένοι. Χαρακτηριστικά είναι η έκφραση «λεύθεροι στίχοι», που δείχνει το περιεχόμενό τους το οποίο δεν είναι άλλο από τη σάτιρα. Γι' αυτό και καλεί τους στίχους του να στηλιτεύσουν όλες τις «ασχημάδες».

Στόχος των στίχων είναι να καταγγείλουν την ηθική διάβρωση και την κοινωνική

διαφθορά, όπου κι αν παρουσιάζονται, στο λαό ή στον κλήρο. Μάλιστα, η ικανοποίηση του ποιητή που μπορεί μετά από τόσες διώξεις και απαγορεύσεις να συνεχίσει τον αγώνα του και να στηλιτεύει με το ίδιο δηκτικό ύφος τα κακώς κείμενα της εποχής είναι τέτοια, ώστε αφιερώνει τρεις στίχους (6-8) στο τι μπορούν να κάνουν οι στίχοι του και πόσο μπορούν να στηλιτεύουν την ηθική φθορά της εποχής. Εξάλλου, στην ένταση της κριτικής οφείλονται και οι διώξεις που αντιμετώπισε ο ποιητής με αποτέλεσμα να κρατά για ένα διάστημα κρυφούς τους στίχους του, όπως η Παναγιά με το βρέφος στην Αίγυπτο.

Τώρα όμως, ένας Άγγελος «φέρνει την είδηση» πως μπορούν να αποκαλυφθούν, αφού αυτοί που ποθούν να πνίξουν τη συνείδηση, την έκφραση της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου, είναι πεθαμένοι. Έτσι, μπορούν να βγουν και με θάρρος να φωνάξουν: Ζήτω η ελευθερία.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Ολόκληρο το ποίημα μπορεί να αποτελέσει μια ενότητα, με θέμα την αξία της ποίησης στην κοινωνία.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Προσωποποιήσεις:** Κύριο χαρακτηριστικό του ποιήματος αυτού του Λασκαράτου είναι η προσωποποίηση των στίχων. Τους παρουσιάζει σαν να είναι παιδιά του και με τον τρόπο αυτό βρίσκει την ευκαιρία να εκθέτει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του γι' αυτούς.
2. **Στίχος:** Πρόκειται για ένα σονέτο, γραμμένο σε εντεκασύλλαβους στίχους, χωρίς να διαχωρίζονται οι στροφές.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιον θεωρεί σκοπό της σατιρικής ποίησης ο Λασκαράτος;

Απάντηση:

Σκοπός της σατιρικής ποίησης του Λασκαράτου, όπως διαγράφεται στους στίχους 5-8, είναι να στηλιτεύσει κάθε ηθική ασχήμια που υπάρχει στην κοινωνία. Από την κριτική του δεν εξαιρείται κανείς, είτε κληρικός είτε λαϊκός είναι αυτός.

2η Να σχολιάσετε την άποψη που διατυπώνει ο ποιητής στο πεζό απόσπασμα για την αξία της ποίησης.

Απάντηση:

Ο Λασκαράτος υποστηρίζει πως τα ποιήματά του δεν έχουν ιδιαίτερα μεγάλη ποιητική αξία αλλά ρόλος τους είναι να καυτηριάσουν τα κακώς κείμενα της εποχής.

3η Τι εμπόδισε το Λασκαράτο να εκφραστεί ελεύθερα;

Απάντηση:

Το Λασκαράτο εμπόδισαν «οι αφοριστάδες», οι «υποκριτάδες» και «οι ζητούντες να πνίξουν τη συνείδηση». Δηλαδή η καθεστηκυία τάξη της εποχής, τα διαπλεκόμενα συμφέροντα και ιδίως ο κλήρος αντιδρούν στην κριτική του και μάλιστα προσπάθησαν να τον εμποδίσουν αρχικά αφορίζοντάς τον και στη συνέχεια διώκοντας τον δικαστικά.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε τι αποβλέπουν οι στίχοι του Λασκαράτου, όπως αναφέρεται στο ποίημα;

2η «Ζήτω Ελευθερία»: Σε ποια ελευθερία αναφέρεται ο ποιητής;

Τα Μυστηρια της Κεφαλονιας

Ανδρέας Λασκαράτος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο αυτό του Λασκαράτου εκδόθηκε στα 1856 και περιλαμβάνει τις θέσεις του για ζητήματα όπως η οικογένεια, η θρησκεία και η πολιτική.

Όπως τόνισε ο Ξενόπουλος, «είν' ένα βιβλίο που και σήμερα ακόμη σε πολλά του μέρη μπορεί να θεωρηθεί νεωτεριστικό, αλλά για την εποχή του ήταν μια αληθινή επανάσταση. Αποτελείται από εντυπώσεις και παρατηρήσεις, δικές του ή της γυναίκας του, που κάθε φορά τις σημείωνε ο Λασκαράτος, έτσι όπως κρατεί κανείς ένα Ημερολόγιο, χωρίς σκοπό στην αρχή να τις δημοσιεύει. Έπειτα, όταν ενόμισε πως η δημοσίευση θα 'ταν ωφέλιμη στην κοινωνία της πατρίδας του, επιθεώρησε τα διάφορα αυτά άρθρα- πάντα μαζί με την κυρία Λασκαράτου-, τα τακτοποίησε, τα συναρμολόγησε, άρχισε σιγά σιγά να τυπώνει· κι επιτέλους το περίφημο βιβλίο βγήκε». Αποτέλεσμα όμως, της αυστηρής κριτικής του στα κοινωνικά ήθη της εποχής και των ριζοσπαστικών αντιλήψεων ήταν να αφοριστεί ο συγγραφέας από τον δεσπότη της Κεφαλονιάς Σπυρίδωνα Κοντομίχαλο.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, που θεωρούσε πως η γυναίκα δεν πρέπει να έχει κάποιο ρόλο δυναμικό στην κοινωνία ή να ελέγχει τη ζωή της, ο Λασκαράτος αναδεικνύεται ως ένας πρώιμος φεμινιστής.

Αρχικά αναφέρεται μ' ένα γενικό ύφος στις θυσίες που κάνουν οι γονείς για να παντρέψουν τα κορίτσια τους, τονίζοντας όμως πως οι θυσίες αυτές, αν ξεπερνούν το μέτρο, γρήγορα μετατρέπονται σε εγκληματικές πράξεις.

Στη συνέχεια τονίζει με ειρωνικό τρόπο όλες εκείνες τις θυσίες που αναγκάζουν οι γονείς τις κόρες τους να κάνουν προκειμένου να τις παντρέψουν. Εξάλλου, όπως είναι φανερό, τις θεωρούν πρόσθετο βάρος από το οποίο προσπαθούν με κάθε τρόπο να απαλλαγούν. Μάλιστα, εκθέτει και τις προσωπικές του απόψεις σχετικά με το ζήτημα της προίκας, την αγωγή των κοριτσιών και τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς τους τούς συμπεριφέρονται.

Τέλος, τονίζει πως οι γονείς πρέπει να αντιμετωπίζουν τις κόρες τους με περισσότερη αγάπη, οπότε το σπίτι τους θα τους φαίνεται λιγότερο μισητό. Επίσης, πρέπει να καλλιεργείται το πνεύμα τους, ώστε να αναπτύξουν κριτική ικανότητα και να διαλέξουν ένα σωστό σύντροφο για τον εαυτό τους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. περασμένα: περιορισμένα.
2. εις το ύστερο: στο τέλος.
3. χτηνοποιούμε: αποκτηνώνουμε.
4. κακοβλεμένο: περιφρονημένο.
5. ωθηστικό: μισητό.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο Λασκαράτος εξηγεί το συλλογισμό του θυμίζοντας στους αναγνώστες του πως συχνά ο γονέας, και ιδίως ο Κεφαλλονίτης, φτάνει προκειμένου να παντρέψει την κόρη του στο σημείο ακόμα και να μην την θυσιάσει εννοώντας πως για να γίνει ο γάμος και να συγκεντρωθεί η απαιτούμενη προίκα στερούν από την κόρη τους τα «πλέον ιερά».

Χαρακτηριστικά είναι η χρήση του «Πρέπει», με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα που δείχνει πως ο Λασκαράτος, αν και επικρίνει τη συμπεριφορά των γονέων, αντιλαμβάνεται όμως και κατανοεί την αιτία που τη δημιουργεί. Θύματα της νοοτροπίας της εποχής και οι γονείς, δε βλέπουν άλλη διέξοδο από το να συγκεντρώσουν πάση θυσία την απαιτούμενη για το γαμπρό προίκα.

2η ενότητα: Ο Λασκαράτος καυτηριάζει την αδιαφορία των γονέων για τα κορίτσια τους, καθώς εκείνοι δε διαθέτουν χρήματα για τη μόρφωσή τους, την ψυχαγωγία τους ούτε ακόμα και για την ενδυμασία τους ή τη φαρμακευτική τους περίθαλψη. Επιπλέον, η διατροφή τους δεν είναι πλήρης και τις στέλνουν και για δουλιά, πιστεύοντας πως έτσι θα εξοικονομηθεί κάτι παραπάνω για να προστεθεί στην προίκα τους.

Όμως, τα βάσανα των κοριτσιών δε σταματούν εδώ, αλλά συνεχίζονται και μετά το γάμο τους. Έτσι, συνεχίζουν να εργάζονται με τον ίδιο σκληρό τρόπο, απλά τώρα σε ένα διαφορετικό σπίτι και για έναν άλλο αφέντη, ο οποίος, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Λασκαράτος, τις παντρεύτηκε μόνο για την προίκα τους.

3η ενότητα: Αρχικά, ο Λασκαράτος απαντά στην ενότητα αυτή σε μια υποθετική α-

ντίδραση των γονέων στα λόγια του, οι οποίοι θα δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους, τονίζοντας πως δεν μπορούν να πράξουν διαφορετικά τη στιγμή που ως προϋπόθεση για τον γάμο είναι η προίκα και, αν αυτή δεν υπάρχει τότε, οι θυγατέρες τους δε θα παντρευτούν ποτέ. Απαντά, λοιπόν με οργή στους γονείς, τονίζοντας πως δεν πρέπει να αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους ως ζώα που είναι για πούλημα και να προσπαθούν να ευχαριστήσουν τον αγοραστή, όπως επιβάλλουν οι νόμοι της αγοράς.

Στη συνέχεια, αναφέρεται στην αγωγή των κοριτσιών και τονίζει πως πρέπει να είναι επιμελημένη, ώστε να καλυτερέψουν τα παιδιά τους με το γάμο τους τη θέση που έχουν στην κοινωνία. Εξάλλου, όπως τονίζει, «ο γάμος είναι βέβαια ένα από τα συμβάντα τα πλέον αξιοσημείωτα» στη ζωή των παιδιών, εφόσον όμως «ο γάμος ημπορεί να τα ωφελήσει». Με τον τρόπο αυτό καυτηριάζει ο συγγραφέας τις αντιλήψεις της εποχής και καταδικάζει το γάμο ως τρόπο καταπίεσης.

Επίσης, καταφέρεται με οργή ενάντια στους γονείς που «χτηνοποιούν» την κόρη τους «για να σωρέψουνε τάλαρα» και μετατρέπουν το γάμο σε είδος αγοραπωλησίας, που η συνείδηση του παιδιού τους εξαγοράζεται από κάποιον άγνωστο. Αναγνωρίζει όμως, πως αιτία της κατάστασης αυτής είναι το ότι δεν υπάρχει καμιά συμπάθεια ανάμεσα στους γονείς και σε θυγατέρες, με αποτέλεσμα η κόρη να θεωρεί δυστυχία την παραμονή της στο σπίτι, ενώ και οι γονείς να θεωρούν πως δεν υπάρχει μεγαλύτερο κακό από το να μην παντρέψουν την κόρη τους. Πιστεύει λοιπόν πως υπεύθυνος για την κατάσταση αυτή είναι «ένας φαύλος κύκλος προλήψεων» που οδηγεί την «τυραννία να γίνεται αιτία της απαιτήσεως της υπανδρείας, «ενώ η απαίτηση τούτη γένεται πάλιν αιτία της τυραννίας».

Με πικρή ειρωνεία λοιπόν τονίζει ο Λασκαράτος πως ο άνθρωπος γίνεται τελικά δέσμιος της υποκριτικής κοινωνίας που δε δέχεται τη ισότιμη αντιμετώπιση των ανθρώπων και ενισχύει την άσκηση πίεσης σε αυτούς. Πρέπει βέβαια να τονιστεί πως ο ίδιος δεν απορρίπτει το γάμο. Πιστεύει μόνο στην εξυγίανσή του, τέτοια που να βελτιώνει πραγματικά και τη ζωή των γυναικών.

4η ενότητα: Πιστεύει πως ο γάμος πρέπει να στηρίζεται στην αμοιβαία συμπάθεια και την ψυχική επαφή ανάμεσα στους συζύγους και όχι να αποτελεί πεδίο συνναλλαγής και αγοραπωλησίας.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αυτό μπορεί να χωριστεί στις εξής επιμέρους ενότητες:

1η ενότητα: «Τίποτες .... με τις θυγατέρες τους», όπου ο Λασκαράτος προσεγγίζει το θέμα του που δεν είναι παρά η **θυσία της θυγατέρας** στην κεφαλλονίτικη οικογένεια και η αιτία αυτής της θυσίας.

2η ενότητα: «Έτσι ο γονιός αρκείται..... η απανθρωπιά των γονέων;», όπου γίνονται **αναφορές στη δύσκολη ζωή της γυναίκας**, είτε αυτή ζει στο σπίτι των γονιών της είτε του συζύγου της.

3η ενότητα: «Ναι, ήθελε μου πούνε..... αιτία της τυραννίας», όπου ο Λασκαράτος τοποθετείται **σχετικά με την αγωγή των κοριτσιών** .

4η ενότητα: «Εγώ πιστεύω..... παρά το προικιό τους», που αποτελεί το **συμπέρασμα του αποσπάσματός του**.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική-Ύφος:** Με απλό αλλά καυστικό ύφος ο Λασκαράτος καυτηριάζει τα ήθη της εποχής και παραθέτει τη δική του εμπειρία και τη δική του άποψη για το θέμα του γάμου. Αποφεύγει στο λόγο του τα πλούσια εκφραστικά μέσα και πετυχαίνει με τη λιτότητα αυτή να κάνει πιο ειλικρινή τη μαρτυρία του.
2. **Γλωσσικά:** Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η δημοτική, με κάποιες ατέλειες όμως και τραχύτητα στην έκφραση που ερμηνεύεται από το γεγονός ότι στην εποχή του η δημοτική δεν είχε ακόμη καλλιεργηθεί αρκετά.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Πώς παρουσιάζει ο Λασκαράτος τη ζωή της γυναίκας στο πατρικό και στο συζυγικό σπίτι;

Απάντηση:

Βλέπε σχόλια πραγματολογικά (2η ενότητα).

Από: [«Ο Λασκαράτος ..... την προίκα τους».

2η Πώς κρίνει την αγωγή των κοριτσιών και τι προτείνει για τη βελτίωσή της;

Απάντηση:

Βλέπε σχόλια πραγματολογικά (3η ενότητα).
Από: [«Άπαντα ..... γυναικών».

3η Νομίζετε ότι οι απόψεις του Λασκαράτου έχουν κάτι να πουν στην εποχή μας;

Απάντηση:

Οι αντιλήψεις του Λασκαράτου είναι δυνατόν και στην εποχή μας να είναι χρήσιμες, ιδίως σε περίπτωση συντηρητικών και καθυστερημένων κοινωνιών που επικρατούν ακόμη το θεσμό της προίκας και αντιμετωπίζουν τη γυναίκα ως πολίτη β΄ κατηγορίας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζει ο Λασκαράτος το γάμο των κοριτσιών σύμφωνα με τα ήθη της εποχής;

2η Ποιες είναι οι συνέπειες από τη μεταχείριση των παιδιών ως εμπορεύσιμα πράγματα;

ΛΗΘΗ

Λορέντζος Μαβίλης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Ιθάκη, στα 1860, από γονείς Κερκυραίους. Σπούδασε στην Κέρκυρα, στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου των Αθηνών και στη Γερμανία Γλωσσολογία, Φιλοσοφία και σανσκριτική Φιλολογία. Το 1890 έγινε διδάκτορας Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Βαυαρίας και στη συνέχεια επιστρέφει στην Κέρκυρα.

Πολέμησε στα 1896 στην Κρήτη, στα 1897 στην Ήπειρο, ενώ στα 1911 εκλέχθηκε βουλευτής Κέρκυρας με το συνδυασμό του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Παράλληλα ασχολήθηκε με τη συγγραφή ποιημάτων και πεζογραφημάτων, ενώ έκανε και μεταφράσεις. Τα σημαντικότερα έργα του είναι: «Τέχνη», «Γράμματα της Αλεξάνδρειας», «Καλλιπάτειρα», «Απάντησις προς τους κριτές των αναγνωστικών βιβλίων τους επικρίναντας την έμμετρον μετάφρασιν του κ. Πολυλά» κ.λπ.

Στη συγγραφή του επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τις αρχές της Επτανησιακής Σχολής, από το γερμανικό συμβολισμό και το γαλλικό παρνασσισμό. Όπως έγραψε ο Παπαντωνίου: «Διά τον Κερκυραίον ποιητήν ημπορεί να λεχθεί ότι είναι ένας από αυτούς που συνεχώνευσαν το ωραίον και το αγαθόν εις μίαν έννοιαν. Η τέχνη δια τον Μαβίλην δεν υπάρχει καθ' εαυτήν, δεν υπάρχει δυνάμει εαυτής, αλλά είναι μια με την ηθικήν, με την ηθική του τουλάχιστον....».

Σκοτώθηκε στις 28 Νοεμβρίου 1912 πολεμώντας στο Δρίσκο της Ηπείρου, κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για ένα από τα πιο γνωστά σονέτα του ποιητή, που γράφτηκε στα 1899. Αυτό το ποίημα, μαζί με κάποια άλλα, έκαναν τον Παλαμά να γράψει για το Μαβίλη και την ποίηση του: «Ανταμώνονται στα ωραιότερα σονέτα μια επιμελημένη, και στα ελάχιστα φροντίδα, με μια θερμότατη στη σύλληψη πνοή, για να δείξουν, ακόμα μια φορά, πως τεχνική δεξιοσύνη και καθαρή ποίηση είναι ένα».

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής με απαισιόδοξη και μελαγχολική διάθεση παρουσιάζεται εδώ να καλοτυχίζει τους νεκρούς. Όσο κι αν αυτό φαίνεται προς στιγμή αντιφατικό- πώς είναι δυνατόν να καλοτυχίζει κανείς εκείνους που χάνουν τη ζωή - γίνεται κατανοητό από τη δήλωση του ποιητή του επακολουθεί: οι νεκροί ξεχνούν την πίκρα της ζωής, γι' αυτό και κανείς δεν πρέπει να τους κλαίει, ιδίως το δειλινό.

Στη συνέχεια παρουσιάζει τις ψυχές των νεκρών να διψούν και να πίνουν κάθε βράδυ το νερό της λησμονιάς. Γι' αυτό δεν πρέπει κανείς να τους θρηνήσει τότε. Γιατί, αν στάξει κάποιο δάκρυ στο νερό, αυτό θα θολώσει, θα γίνει βούρκος και οι νεκροί δε θα μπορούν να πιούνε.

Επίσης, τονίζει ο Μαβίλης τις συνέπειες που θα υπάρξουν για όσες ψυχές πιουν τελικά θολό νερό. Εκείνες θα ξαναθυμηθούν τους περασμένους τους πόνους και τα βάσανα και δε θα μπορούν να ησυχάσουν στα «λιβάδια από ασφοδίλι». Θα υποφέρουν πάλι, γι' αυτό και οι ζωντανοί δεν πρέπει να θολώσουν το νερό τους, γιατί έτσι ταράζουν τη γαλήνη και την ηρεμία τους.

Αν τώρα οι ζωντανοί το δειλινό, την πιο μελαγχολική στιγμή της ημέρας, μελαγχολούν και οι ίδιοι και θέλουν να θρηνήσουν, μπορούν να θρηνήσουν τους ζωντανούς, γιατί εκείνοι, όσο κι αν το επιθυμούν, δεν μπορούν να ξεχάσουν τα βάσανά τους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. όντας βυθίσει: όταν βυθιστεί, όταν δύσει.

2. στης λησμονιάς..... βρύση: κατά τη λαϊκή πίστη, οι νεκροί πίνουν νερό της λησμονιάς και ξεχνούν τα επίγεια.

3. λιβάδια από ασφοδίλι: σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν μια τοποθεσία στον Άδη όπου αναπαύονται οι ψυχές των ηρώων.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Ο ποιητής ήταν γενικά άνθρωπος που ζούσε έντονα και εκτιμούσε την ομορφιά της ζωής. Η δήλωσή του όμως αυτή δεν μπορεί να ερμηνευτεί παρά ως αποτέλεσμα επίδρασης του Σοπενχάουερ, που διακρινόταν για το πεσιμισμό του, ή ως επίδραση άσχημης ψυχολογικής κατάστασης, στην οποία πιθανόν βρισκόταν ο ποιητής, όταν συνέλαβε την ποιητική του έμπνευση.

Στροφή β΄: Η ερμηνεία που δίνει εδώ ο ποιητής μας θυμίζει τις λαϊκές δοξασίες σχετικά με τους νεκρούς και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Φαίνεται λοιπόν πως ο ίδιος τις γνωρίζει αρκετά καλά, ώστε να χρησιμοποιεί στοιχεία τους στο ποίημά του.

Στροφή γ΄: Ο ποιητής αντλεί εδώ το θέμα του από τη μυθολογία. Όπως γνωρίζουμε, πιστευόταν στην αρχαιότητα πως στον Κάτω Κόσμο υπήρχε ένα λιβάδι με ασφόδελους, όπου αναπαύονται οι ψυχές των νεκρών.

Στροφή δ΄: Από το ποίημα αυτό ο Μαβίλης φαίνεται να προσεγγίζει το θάνατο σα μια κατάσταση θετική και μακαριότητας, ενώ τη ζωή ως μαρτύριο και συνεχή πόνο.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Όλο το ποίημα αποτελεί μια ενότητα, με θέμα το θάνατο που προσεγγίζεται από τον ποιητή ως κατάσταση ανάπαυσης της ψυχής.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική-΄Υφος:** Πρόκειται για ένα σονέτο, στο οποίο ο ποιητής με γλαφυρό αλλά και μελαγχολικό ύφος προσεγγίζει το θέμα του.
2. **Σχήμα οξύμωρο:** Αρχικά, χρησιμοποιεί ένα οξύμωρο: «καλότυχοι οι νεκροί», για να τονίσει τη δική του άποψη στο θέμα του θανάτου, πως δεν πρόκειται δηλαδή για κάτι τραγικό αλλά για μια θετική κατάσταση, αφού μόνο τότε ο άνθρωπος ξεχνά τον πόνο του.
3. **Εικόνες:** Επίσης, ιδιαίτερα ζωηρές είναι και οι εικόνες που χρησιμοποιεί για να δώσει μορφή στις σκέψεις του: «τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν..... βρύση», «μα βούρκος το νερό..... αγαπάνε», «διαβαίνοντας..... ασφοδίλι».
4. **Γλώσσα:** Το ποίημα είναι γραμμένο στη δημοτική γλώσσα, σε εντεκασύλλαβους στίχους με σταυρωτή ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιο είναι το κύριο νόημα του ποιήματος (να συσχετίσετε τον πρώτο και τον τελευταίο στίχο).

Απάντηση:

Το κύριο νόημα του ποιήματος είναι πως οι νεκροί είναι μακάριοι, γιατί ξεχνούν όλα τα βάσανα της ζωής. Αντίθετα, οι ζωντανοί είναι αξιοθρήνητοι, αφού δεν μπορούν να ξεχνούν τίποτε· γι' αυτό και υποφέρουν.

2η Μπορεί να συσχετιστεί το νόημα αυτό με τις αντιλήψεις του Σοπενχάουερ: (Κοιτάξτε το βιογραφικό σημείωμα).

Απάντηση:

Το νόημα αυτό μπορεί να συσχετιστεί με τις αντιλήψεις του Σοπενχάουερ, ο οποίος ακολουθώντας τις ινδουιστικές αντιλήψεις έφτασε στο σημείο να θεωρεί τη ζωή συνώνυμη με τον πόνο και να αντιμετωπίζει το θάνατο ως λύτρωση. Τις αντιλήψεις αυτές γνώρισε και ο Μαβίλης, όταν πήγε στη Γερμανία για να σπουδάσει, και προφανώς, επηρεάστηκε από αυτές.

3η Το ποίημα ξεκινάει από ορισμένες φιλοσοφικές αντιλήψεις. Πώς κατορθώνει ο ποιητής να δώσει σ' αυτές ποιητική έκφραση;

Απάντηση:

Στο ποίημα είναι διάχυτη μια αισιόδοξη στάση για τη ζωή. Αυτές τις φιλοσοφικές αντιλήψεις τις αναγνωρίζουμε σε κάθε σημείο του ποιήματος. Ο Μαβίλης, κατορθώνει να τις αισθητοποιήσει χάρη στις εικόνες που χρησιμοποιεί και που με τη ζωντάνια και την παραστατικότητά τους αποδίδουν κατάλληλα την ατμόσφαιρα που προσπαθεί να δημιουργήσει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Γιατί ο ποιητής θεωρεί τους νεκρούς «καλότυχους»;

2η Πως παρουσιάζονται οι νεκροί και ο κάτω κόσμος στο ποίημα;

3η Ποια χαρακτηριστικά του σονέτου παρατηρείτε στο ποίημα.

ΜΟΥΧΡΩΜΑ

Λορέντζος Μαβίλης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το σονέτο αυτό γράφτηκε την ίδια χρονιά με τη «Λήθη» και «περιγράφει μια κερκυραϊκή δύση» (περ. «Νέα Εστία»). Ο τίτλος του «λειτουργεί σε δύο επίπεδα· το ένα, το κυριολεκτικό, αναφέρεται στο φυσικό και ατμοσφαιρικό διάκοσμο: κυριαρχεί το λυκόφως, κάτι ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι· το δεύτερο, το μεταφορικό, τοποθετεί αυτή την ατμόσφαιρα στις καρδιές των ανθρώπων. Η φύση, δηλαδή, και οι καρδιές των ανθρώπων παρουσιάζονται σε μια απόλυτη συστοιχία.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής ξεκινώντας το ποίημά του (στ. 1-2) παρουσιάζει με κυριολεκτικό τρόπο μια εικόνα της φύσης: είναι δειλινό και, καθώς ο ουρανός ροδίζει, ένα ανάλαφρο αεράκι κάνει τις τριανταφυλλιές να κουνιούνται απαλά.

Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα η ψυχή παριστάνεται να αγναντεύει, να ξαναθυμάται δηλαδή όλα όσα έζησε σαν να' ναι η τελευταία φορά που ζει κάτι, αναζητώντας την αιώνια γαλήνη, την ανυπαρξία.

Και παριστάνεται να θυμάται κυρίως ερωτικές εμπειρίες: ξανθές ωραίες, αγαπημένες γυναίκες με γαλανά μάτια, άσπρους λαιμούς σαν τα κρίνα, δακρυσμένα μάτια, φιλιά και ανατριχίλες.

Με έντονη πια απαισιόδοξη διάθεση ο ποιητής καταλήγει στο συμπέρασμα πως όλες οι προηγούμενες εμπειρίες του δεν ήταν παρά «δώρα ζηλεμένα της ζήσης» που παραπλανούν τον άνθρωπο και τον κάνουν να πιστεύει πως θα υπάρχουν για πάντα και η ζωή του θα' ναι πάντα τόσο ωραία. Όμως, εκείνη περνάει, τελειώνει γρήγορα σαν το θαμπό γυαλί που ολοένα λιώνει και ο θάνατος -η μετάβαση δηλαδή του ανθρώπου στην κατάσταση της αιώνιας γαλήνης- παραμονεύει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μούχρωμα: σουρούπωμα.

2. γνώρα: η γνωριμία.
3. ογρά: (δημ.): υγρά.
4. γιουλί: το χρώμα του μενεξέ.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Αφού παρουσιάζει ο ποιητής μια εικόνα της φύσης, περνά σε ένα μεταφορικό επίπεδο τονίζοντας πως το ίδιο κλίμα της ηρεμίας και της γαλήνης που επικρατεί στη φύση υπάρχει και στις ψυχές των ανθρώπων.
Η διάθεσή του είναι στοχαστική, καθώς προσεγγίζει την ανθρώπινη ψυχή και την ερμηνεύει.

Στροφή β΄: Την ώρα του δειλινού, που η ψυχή του ανθρώπου γαληνεύει από την ένταση της ημέρας, είναι η στιγμή που ο νους του ανθρώπου κατακλύζεται από σκέψεις και όνειρα ζητώντας την απόλυτη γαλήνη.
Η διάθεση του ποιητή είναι καθαρά μελαγχολική και απαισιόδοξη, καθώς φαίνεται να αντιμετωπίζει με πικρία τη ζωή, βάζοντας τον εαυτό του, την ψυχή του να αναλογίζεται όλα όσα έχει κάνει, σαν να 'ναι αυτή η « στερνή φορά».

Στροφή γ΄: Στη στροφή αυτή ο ποιητής παραθέτει κάποιες από τις εμπειρίες του που αποκαλύπτουν, και πως ο ίδιος, παρά την πεσιμιστική του διάθεση, ήταν μια έντονη φύση που αγαπούσε ιδιαίτερα την ζωή.

Στροφή δ΄: Τα δώρα της ζωής δεν είναι μόνιμα αλλά εφήμερα και απατηλά και γρήγορα ο θάνατος που θα έρθει θα το επιβεβαιώσει. Οι αντιλήψεις αυτές του Μαβίλη αποκαλύπτουν την επίδρασή του από τον πεσιμισμό του Σοπενχάουερ και ιδίως από την ινδική φιλοσοφία που αντιμετώπιζε την επίγεια ζωή ως απάτη και γι' αυτό ο άνθρωπος δε θα 'πρεπε να παρασύρεται από αυτήν και να την αντιμετωπίζει με αδιαφορία. Παρά την απαισιόδοξη πάντως αντιμετώπιση της ζωής που υιοθετεί και ο Μαβίλης, ο ίδιος δε μένει απαθής ή αδιάφορος απέναντι σε αυτή, αλλά αντίθετα εκδηλώνει την αγάπη του για τη ζωή και τη θλίψη του για το χαμό της.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Ολόκληρο το ποίημα αποτελεί μια ενότητα, με θέμα την ομορφιά της φύσης. Μάλιστα, ακόμα και οι στροφές του αλλάζουν με διασκελισμό έτσι ώστε να μη διακόπτεται η συνέχεια του νοήματος.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνες:** Στο σονέτο αυτό ο ποιητής καταφέρνει να αποτυπώσει την εμπειρία του και τις απόψεις του για τη ζωή, κυρίως με τη χρήση ζωηρών εικόνων που διαμορφώνουν ένα τόσο ατμοσφαιρικό σκηνικό, ώστε να του δίνεται η δυνατότητα να κινείται ανάμεσα στο κυριολεκτικό και το μεταφορικό νόημα: «φυσάει τ' αεράκι..... σαλεύει», «ρόδινο σούρουπο», «ξανθές κρινοτραχήλες..... φιλιά».
2. **Στίχος-Μέτρο:** Ο στίχος είναι εντεκασύλλαβος, με ιαμβικό μέτρο και η ομοιοκαταληξία παραξύτονη και σταυρωτή.
3. **Γλώσσα:** Ο λόγος του είναι τόσο καλά δουλεμένος, ώστε το ποίημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα από τα καλύτερα σονέτα της ελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με τι παρομοιάζει τη ζωή ο ποιητής; Πώς βλέπει τη μεταθανάτια ζωή της ψυχής; (να επισημάνετε τους στίχους).

Απάντηση:

Ο ποιητής παρομοιάζει τη ζωή με το θαμπό μενεξελί χρώμα που χάνεται σιγά σιγά στον ουρανό, καθώς πέφτει η νύχτα («Σαν το θαμπό πουλί που ολοένα λιώνει»). Τη μεταθανάτια όμως ζωή την παρουσιάζει ως κατάσταση «αιώνιας γαλήνης», αφού, όπως τονίζει, «η ψυχή τη γαλήνη προμαντεύει, την αιώνια γαλήνη».

2η Γιατί αυτά που θυμάται η ψυχή αποκαλούνται «πλάνα δώρα ζηλεμένα της ζήσης»;

Απάντηση:

Όλα όσα θυμάται η ψυχή χαρακτηρίζονται «πλάνα δώρα ζηλεμένα της ζήσης», γιατί πλανεύουν τον άνθρωπο που δένεται μ' αυτά και αφοσιώνεται σ' αυτά. Όμως, τα δώρα αυτά είναι εφήμερα και μαζί του ο άνθρωπος χάνει και την ευκαιρία να προετοιμαστεί για την αιώνια γαλήνη.

3η Ο ποιητής κατορθώνει να παρουσιάσει αφηρημένες φιλοσοφικές θεωρίες ως γνήσιες βιωματικές καταστάσεις. Βασισμένοι και σε όσα γράφονται στο εισαγωγικό σημείωμα ν' απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Πώς δίνεται αυτή ή μετέωρη κατάσταση, που κυριαρχεί σ' όλο το ποίη-

μα, και παίζει ανάμεσα σε μια απόλυτη συστοιχία της φύσης (χρωματικά κυρίως) και της εσωτερικής ζωής της ψυχής; (να επισημάνετε με ποιες λέξεις αποδίδονται οι διάφορες καταστάσεις και με ποια άλλα μέσα, που έχουν σχέση με το μέτρο, την ομοιοκαταληξία κ.λπ.) β) Πώς εικονίζεται η αναδρομή της ψυχής στο παρελθόν;

Απάντηση:

α) Η απόλυτη συστοιχία της φύσης και της εσωτερικής ζωής επιτυγχάνεται με τη μεταφορική χρήση αρκετών λέξεων όπως: «αεράκι», «τριανταφυλλιές», «αιώνια γαλήνη». Παράλληλη, η ρυθμική ποικιλία του μέτρου, η ομοιοκαταληξία, οι παρηχήσεις («τ' αεράκι μ' ανάλαφρη φορά», «ρόδινο σούρουπο», «ώρα μυροφόρα») αλλά και η συστοιχία που τονίζει ξεκάθαρα ο ποιητής: «στις καρδιές και στην πλάση» εξασφαλίζουν τον αρχικό σκοπό.

β) Η αναδρομή της ψυχής στο παρελθόν αποδίδεται με μια εικόνα κατά την οποία η ψυχή προσωποποιείται, αγναντεύει τις αναμνήσεις της, όπως ο άνθρωπος παρατηρεί από κάποιο ψηλό σημείο το τοπίο που απλώνεται στα πόδια του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής χρησιμοποιεί το σούρουπο για να εκφράσει τις σκέψεις του;

2η Ποια φιλοσοφική αντίληψη εντοπίζετε στο ποίημα;

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στη Μαδουρή της Λευκάδας, στα 1824. Εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Στη συνέχεια σπούδασε Φιλολογία στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας και Νομικά στη Γενεύη και το Παρίσι, και αργότερα στην Πίζα της Ιταλίας. Στα 1848 έγινε καθηγητής του Δικαίου και στα 1853 επιστρέφει στη Λευκάδα.

Ενδιαφέρθηκε για την ένωση των Επτανησίων με την Ελλάδα και αγωνίστηκε για το σκοπό αυτό και από τη θέση του Βουλευτή Λευκάδας στην οποία τοποθετήθηκε για πρώτη φορά στα 1857, για να παραιτηθεί στα 1869.

Το έργο του

Το έργο του είναι εμπνευσμένο από την Επανάσταση του '21 και τους αγώνες των κλεφτών. Επηρεάστηκε περισσότερο από το δημοτικό τραγούδι αλλά και το γαλλικό ρομαντισμό, με αποτέλεσμα συχνά να καταφεύγει σε μεγαλοστομίες και ρητορισμούς. Έγραψε τα εξής: «Στιχουργήματα», «Μνημόσυνα και Έτερα ποιήματα», «Η Κυρά Φροσύνη», «Αθανάσιος Διάκος» κ.λπ.

Πέθανε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, στα 1879.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο αυτό είναι απόσπασμα -του πρώτου από τα τρία άσματα που αποτελούν το έργο- από μια σημαντική επικολυρική σύνθεση του ποιητή που γράφτηκε στην περίοδο 1879-1891, αλλά έμεινε ανολοκλήρωτη. Αποτελεί ένα από τα έργα της ώριμης περιόδου του ποιητή, «έργο οριακό -στο μεταίχμιο έπους και δράματος, ρομαντισμού και ρεαλισμού, ιστορικής και πολιτικής συνείδησης- με θέμα το διαρκή ανταγωνισμό του ελληνισμού κατά της κατάκτησης και του ξενισμού», όπως τονίζει ο Παλαμάς.

Η υπόθεση βασίζεται σε ένα επεισόδιο που συνέβη στη φραγκοκρατούμενη Λευκάδα, στα 1357, όταν ο Φωτεινός -γέρος αγρότης- συλλαμβάνεται και ατιμώνεται, επειδή χτύπησε τα σκυλιά του αφέντη Γρατσιάνου Τζώρτζη που του χάλαγαν τα σπαρτά

του. Ο γέρο-Φωτεινός, οργισμένος από την κατάφορη εις βάρος του αδικία, καταφεύγει στο βουνό, για να οργανώσει εκεί επανάσταση ενάντια στο Φράγκο κατακτητή.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Από τους δυο πρώτους στίχους ο ποιητής με αφηγηματικό ύφος και επιγραμματικό τρόπο εκθέτει τη δράση του Φωτεινού και τη στάση του απέναντι στον ξένο δυνάστη. Μάλιστα -με τα επίθετα «ολόρθος» και «ορθός»- τονίζει το φιλελεύθερο πνεύμα του και την ψυχραιμία με την οποία αντιμετωπίζει τον ξένο τύραννο («σίφουνα που μούγκρζ' εμπροστά του»). Στη συνέχεια, δίνει μια σαφή και λεπτομερή περιγραφή του ήρωά του, ενώ περνά και στην εσωτερική περιγραφή του Φωτεινού, τονίζοντας τα χαρίσματά του.

Στους στίχους 14-16 ο ποιητής αναφέρεται στη δράση του Φωτεινού στα βουνά μαζί με τους άλλους κλέφτες. Μάλιστα, στους στίχους 17-20, και για να κάνει αληθοφανή τη διήγησή του, ο ποιητής αναφέρεται σε συγκεκριμένα τοπωνύμια της Λευκάδος, όπου δρούσαν οι κλέφτες. Όμως, ο ήρωας απόμεινε στο τέλος μόνος.

Στη συνέχεια ο ποιητής δείχνει μια αλλαγή στη ζωή του Φωτεινού: τον παρουσιάζει να τρώει με έναν άλλο κλέφτη, το Θεοχάρη, να προσπαθεί να μαντέψει το μέλλον του εξετάζοντας την πλάτη του αρνιού -όπως συνηθιζόταν στα προηγούμενα χρόνια- και να ζητήσει σε γάμο την κόρη του τελευταίου.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ετύλωνε: φούσκωνε
2. τα Σταυρωτά κι η Ελάτη: στα βουνά της Λευκάδας στο κέντρο του νησιού.
3. το ρέμα του Σαρακηνού. τ' άγριο Δημοσάρι: χείμαρροι που έρρεαν σε απότομες χαράδρες της Λευκάδας.
4. ρώτησε την πλάτη: λαϊκή μαντεία για την πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων.
5. χερόβολο: τα στάχυα που μπορεί να κόψει με το χέρι ο θεριστής.
6. γάβρα και λύσσα: αναβρασμός, καταστροφές.
7. ζευγολάτης: ο γεωργός που χρησιμοποιεί το άροτρο.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο ποιητής επιμένει ιδιαίτερα στο χαρακτηρισμό του Φωτεινού, καθώς τα

εξωτερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα συνδέονται με ψυχικά χαρίσματα. Το κεφάλι του είναι κάτασπρο, -δηλωτικό των εμπειριών του ανθρώπου-, το γένι του πυκνό και μακρύ, το στήθος του λιοκαμένο. Μάλιστα, τα γένια στο στήθος παρομοιάζονται με «ανθισμένη αγράμπελη που πέφτει από κοτρόνι». Τέτοιο ήταν το στήθος του Φωτεινού, κοτρόνι, στέρεο και σκληρό, πλασμένο από τους αγώνες και τις δυσκολίες της ζωής.

Στους επόμενους στίχους και, ενώ η εξωτερική περιγραφή συνεχίζεται, τονίζονται οι συνέπειες που επιφέρει στον άνθρωπο η ζωή. Το μέτωπο είναι αυλακωμένο από τις ρυτίδες («του χρόνου τ' άσπλαχνο γενί και της σκλαβιάς οι πόνοι το μέτωπό του αυλάκωσαν»). Παράλληλα, και ιδίως με την έκφραση «του το 'χαν κατακόψει», υπαινίσσεται ο Βαλαωρίτης και τις συνέπειες από τη μακρόχρονη σκλαβιά που ταλανίζουν την ανθρώπινη ψυχή.

Ο φθινοπωρινός ήλιος ροδίζει το πρόσωπό του και αποκαλύπτει τη ζωτικότητα και τη δύναμη της ψυχής του που «ετύλωνε τη φλέβα του, του πύρωνε τα χείλη», αλλά και το μίσος του προς τον εχθρό που «άναβε το καντήλι της συντριμμένης του ζωής», προκαλώντας δηλαδή το θυμό και την οργή του, όπως στον καιρό της νιότης του. **(Απάντηση 1ης και 2ης ερώτησης).**

2η ενότητα: Ο ποιητής με αφηγηματικό πάλι ύφος αναφέρεται στη ζωή του Φωτεινού στο παρελθόν -αναδρομική αφήγηση-. Στον πρώτο στίχο μας δίνει με επιγραμματικό τρόπο τη στάση του Φωτεινού και μας την εξιστορεί στη συνέχεια με περισσότερες λεπτομέρειες. Όμως, μέσα στο στίχο αυτό συμπυκνώνεται όλο το ιστορικό γίγνεσθαι του ελληνισμού, η συνείδησή του που τον οδήγησε να αντιστέκεται πάντα στους ξένους δυνάστες. Τότε τα βουνά ήταν απάτητα για τους εχθρούς, κατάλληλα «λημέρια» του ελληνισμού που τη νύχτα έκανε επιθέσεις στα στρατόπεδα του εχθρού και τον ρήμαζε.

Ο ποιητής τονίζει πως στο τέλος της προσπάθειάς του απόμεινε μόνος. Ίσως εδώ να αναφέρεται στο ότι μόνο οι Έλληνες στην Ευρώπη συνέχισαν τον αγώνα τους ενάντια στους δυνάστες, τη στιγμή που άλλα επαναστατικά κινήματα είχαν σταματήσει. Επίσης, αναφέρεται και σε ονόματα συγκεκριμένων ανθρώπων που θυσιάστηκαν προς χάριν της ελευθερίας· ίσως πρόκειται για τους πρωτεργάτες των πρώτων απελευθερωτικών κινημάτων στον Ελλαδικό χώρο, πριν από το 1821, που όμως θανατώθηκαν με απάνθρωπο και σκληρό τρόπο: «τους έφαγε....τροχός».

Στο τέλος ο Φωτεινός παντρεύεται, εντάσσεται ξανά στην κοινωνία («από τα τότε ημέρεψε») και εργάζεται. Εξάλλου, δεν μπορούσε να συνεχίζει τον ένοπλο αγώ-

να: «είδε οι καιροί..... χαλασμοί». Εννοεί βέβαια ο ποιητής πως το πολιτικό κλίμα στην Ευρώπη -ιδίως μετά τη σύσταση της Ιερής Συμμαχίας- ήταν ολότελα αρνητικό απέναντι σε οποιοδήποτε φιλελεύθερο κίνημα των λαών που το θεωρούσε συλλήβδην κοινωνικοανατρεπτικό, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να μην βρίσκουν από πουθενά συμπαράσταση και βοήθεια στον αγώνα τους. Έτσι, αφού δεν υπήρχε ελπίδα σωτηρίας, αναγκάστηκε και ο Φωτεινός να εγκαταλείψει την κλεφτουριά, αφού ήταν αδύνατο τη δεδομένη στιγμή να πραγματοποιηθεί οποιοσδήποτε στόχος «κι έγινε ζευγολάτης». Ίσως με τον τελευταίο στίχο ο ποιητής θέλει να αναφερθεί στους αγώνες που έκανε στη συνέχεια το γένος για να διατηρηθεί και να συγκροτηθεί -μέσω της σκληρής εργασίας- αλλά και να ανανεωθεί με την παιδεία και το φωτισμό του λαού.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-12: η στάση του Φωτεινού απέναντι στους δυνάστες.

2η ενότητα: Στίχοι 13-39: η δράση του Φωτεινού στα βουνά.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική-Ύφος:** «Το ηρωικό ύφος του Βαλαωρίτη χαρακτηρίζεται κατ' εξοχήν από την μεγαλοστομία και την υπερβολή, από την εμψύχωση αντικειμένων ή φυσικών φαινομένων, που φτάνει ως την ανθρωποποιΐα, και, τέλος, από το αδρό και πληθωρικό του λεξιλόγιο» («Νέα Εστία»).
   Χαρακτηριστικά είναι και τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής, για να ανταποδώσει τα νοήματά του.
2. **Εικόνες:** «κάτασπρο το κεφάλι του..... κατακόψει», «ο ήλιος του φθινοπώρου.... τα χείλη», «κι ήταν σωρός τα κόκαλα.... πρασινάδα», «ετρώγαν ένα λιάνωμα.... πλάτη».
3. **Παρομοιώσεις:** «σαν ανθισμένη αγράμπελη που πέφτει από κοτρόνι», «σαν κάποιος να ξεφτίλιζε, να άναβε τα χείλη».
4. **Μεταφορές:** «του χρόνου τ' άσπλαχνο γενί», «το μέτωπό του αυλάκωνε», «του πύρωνε τα χείλη», «φαρμακεμένοι χρόνοι», «χίλιων λογίων θηρία εξέσκισαν το γένος του».

5. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του ποιήματος είναι η δημοτική.
6. **Στίχος:** Ο στίχος είναι δεκαπεντασύλλαβος με ιαμβικό μέτρο και ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με βάση το κείμενο να δώσετε την εξωτερική μορφή και το χαρακτηρισμό του Φωτεινού υπογραμμίζοντας τις αντίστοιχες φράσεις.

Απάντηση:

Βλέπε σχόλια στην ανάλυση.
Από: [«Ο ποιητής ..... νιότης του»]

2η Να σχολιάσετε τους στίχους: «του χρόνου.... κατακόψει» (6-7)· «του πύρωνε τα χείλη» (9)· «και καθ' εχτρό.... επελεκούσαν» (16).

Απάντηση:

Βλέπε σχόλια στην ανάλυση.
Από: [«Στους επόμενους ..... νιότης του»]

3η Να τοποθετήσετε το απόσπασμα στην οικονομία του έργου.

Απάντηση:

Το απόσπασμα αυτό εντάσσεται στο πρώτο άσμα από τα τρία όλου του έργου (στ.78-117). Στους προηγούμενους στίχους ο Φωτεινός παρουσιάστηκε να πετροβολά τα σκυλιά του αφέντη της Λευκάδας Γρατσιάνου Τζώρτζη, γιατί του ποδοπατούσε τα σπαρτά του. Οι φούρνοι -Φράγκοι στην καταγωγή- του Τζώρτζη, κατευθύνονται απειλητικά προς το μέρος του. Ενώ ο γιος του Φωτεινού, Μήτρος, τους παρακολουθεί έντρομος και ο πατέρας του με χαρακτηριστική ψυχραιμία, ο ποιητής βρίσκει την ευκαιρία να περιγράψει το Φωτεινό και να αναφερθεί στο παρελθόν του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η «Χίλιων λογιών θερία/εξέσκιζαν το γένος του, και παντοχή καμία». Σε τι αναφέρεται ο ποιητής;

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

(1830 – 1880)

- Αλέξανδρος Σούτσος
- Γιώργος Ζαλοκώστας
- Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής
- Δημήτριος Παπαρηγόπουλος
- Σπυρίδων Βασιλειάδης
- Γρηγόριος Παλαιολόγος
- Ιάκωβος Πιτσιπίος
- Δημήτριος Βικέλας
- Εμμανουήλ Ροΐδης
- Άγγελος Βλάχος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ενώ στα Επτάνησα η ποίηση έφτανε σε ιδιαίτερη ανάπτυξη με κύριο εκπρόσωπο το Σολωμό, στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος -που ιδρύθηκε στα 1830 με έδρα το Ναύπλιο και στη συνέχεια την Αθήνα- τίθενται οι βάσεις για την πνευματική αναγέννηση του Έθνους με τους Φαναριώτες. Αυτοί δημιούργησαν τη βάση για τη Σχολή των Αθηνών, την πρώτη λογοτεχνική σχολή σε ανεξάρτητο ελληνικό έδαφος που έκανε αισθητή τη δημιουργία της πνοή ως τα 1880.

Οι Φαναριώτες είναι επηρεασμένοι από τη γαλλική παιδεία και το Γαλλικό Διαφωτισμό και εισάγουν στην ελληνική παράδοση τη λόγια γλώσσα και το ρομαντισμό.

Ο ρομαντισμός είναι μια πνευματική κίνηση που κυριάρχησε στην Ευρώπη κατά το 19ο αιώνα με σαφή στροφή προς την έκφραση του συναισθήματος και την αποτύπωση της φαντασίας. Μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού ήταν η επιστροφή στη φύση και τρόποι λογοτεχνικής έκφρασης η ελευθερία στη μορφή.

Ο ελληνικός ρομαντισμός διακρίνεται για τα εξής χαρακτηριστικά:

α) στροφή προς το αρχαίο και πρόσφατο παρελθόν,

β) απαισιόδοξη διάθεση,

γ) χαλαρότητα στην έκφραση,

δ) χρήση λόγιας, καθαρεύουσας δηλαδή, γλώσσας, και

ε) ύφος πομπώδες.

Κύριοι εκπρόσωποι του ρομαντισμού της Αθηναϊκής Σχολής είναι οι εξής ποιητές:

Παναγιώτης Σούτσος, με το έργο του «Οδοιπόρος», ένα πολύστιχο δραματικό ποίημα.

Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, με το ποίημά του «Διονύσου πλους», αλλά και άλλα που διακρίνονται για την κομψότητα του ύφους τους.

Γεώργιος Ζαλοκώστας, που γράφει μελωδικά ποιήματα, άλλοτε στην καθαρεύουσα και άλλοτε στη δημοτική.

Θεόδωρος Ορφανίδης, Ιωάννης Καρασούτσας, Δημοσθένης Βαλαβάνης,

Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος και Σπυρίδωνας Βασιλειάδης, οι πιο ακραίοι από τους εκπροσώπους του κινήματος, και ο Αχιλλέας Παράσχος.

Κυριότεροι πεζογράφοι του κινήματος του ρομαντισμού ήταν οι εξής:

Α.Ρ. Ραγκαβής («Αυθέντης του Μορέως»)

Στέφανος Ξένος («Ηρωίδα της Ελληνικής Επαναστάσεως»)

Κωνσταντίνος Ράμφος («Τελευταία ημέρα του Αλή Πασά»)

Εμμανουήλ Ροΐδης («Πάπισσα Ιωάννα»)

Παύλος Καλλιγάς («Θάνος Βλέκας»).

Σημαντικά θεατρικά έργα ήταν η κωμωδία «Βαβυλωνία» του Δημήτριου Βυζάντιου, ο «Χάσης» του Γουζέλη και ο «Βασιλικός» του Μάτεση.

Επιστολη προς τον Βασιλεα της Ελλαδος Οθωνα

Αλέξανδρος Σούτσος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Αλέξανδρος Σούτσος ήταν Φαναριώτης ποιητής. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα 1803 και πέθανε στη Σμύρνη στα 1863. Όταν ήταν κυβερνήτης ο Ιωάννης Καποδίστριας, ήρθε στην Ελλάδα.

Το έργο του

Δημοσίευσε συλλογές και συνθέσεις με σατιρικό κυρίως χαρακτήρα στις οποίες μιμείται τον Γάλλο ρομαντικό ποιητή Βερανζέρο.

Στο έμμετρο ποίημά του με τον τίτλο «Περιπλανώμενος» έχει ως πρότυπο του το έργο Τσάιλντ Χάρολντ του Μπάιρον.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα από το ποίημα επιστολή προς το βασιλέα της Ελλάδος Όθωνα δείχνει μια αντίληψη για την ποίηση που μεταφέρουν στην απελευθερωμένη Ελλάδα οι Φαναριώτες. Αυτή η αντίληψη οδηγεί στην έμμετρη δημοσιογραφία, συχνά σατιρική, και πηγάζει κυρίως από το Γάλλο ρομαντικό ποιητή Βερανζέρο.

Η επιστολή του Αλ. Σούτσου είναι μια δημόσια έμμετρη επιστολή που απευθύνει ο ίδιος στο νεαρό βασιλιά Όθωνα, όταν φτάνει στην Ελλάδα το 1833, και περιέχει πληροφορίες για τον τόπο και συστάσεις.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής έχει σαν θέμα του τη γέννηση της ποίησης στη νεότερη Ελλάδα. Την αρχή της την τοποθετεί στο Βόσπορο, όπου ο Αθανάσιος με λυρισμό έψαλλε την ομορ-

φιά. Ο Ρίζος ο Φαναριώτης με τη σειρά του ύμνησε την αρχαιότητα και το έργο του διαπνέεται από ιδέες ελευθερίας.

Στην προεπαναστατιμένη Ελλάδα κυριαρχεί ο Ρήγας και ο Περδικάρης.

Στη συνέχεια αναφέρεται στους επτανήσιους ποιητές, τον Κάλβο και τον Σολωμό, το έργο των οποίων κρύβει πολλές ιδέες. Ξεχωρίζει τον έργο «Οδοιπόρος» του Παναγιώτη Σούτσου για τη δύναμη των εικόνων, των αισθημάτων και των ιδεών του.

Στο τέλος εκφράζει την ευχή να ακολουθήσουν και οι άλλοι ποιητές το δικό τους δρόμο. Ο ίδιος θα ευχαριστηθεί πολύ να το δει αυτό.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. λειμώνας: λιβάδια

2. ιεράς μας πάλης: του ενθικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων κατά του Τούρκου κατακτητή

3. θούρια άσματα: επαναστατικά τραγούδια

4. ωδοποιοί: ο Κάλβος και ο Σολωμός συνέθεταν ωδές

5. ψόγους: κατηγορίες

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. **Αθανάσιος:** ο λυρικός ποιητής Αθανάσιος Χριστόπουλος, γενάρχης των φαναριωτών ποιητών.
2. **Ανακρέων:** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (570-485 π.Χ.). Χαρακτηριστικό της ποίησης του είναι οι ύμνοι στο κρασί και στον έρωτα.
3. **Ρίζος:** Ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής, πατέρας του ποιητή Αλέξανδρου Ραγκαβή.
4. **«Ειν' άπορον πως γεννηθείς εις δουλικάς ημέρας/που χρόνων τόσων έγραφεν ιδέας ελευθέρας»:** η ποίηση του Ραγκαβή διακρίνεται για τις ελεύθερες ιδέες που προβάλλει σε μια περίοδο που το γένος μας ήταν σκλαβωμένο.
5. **Ρήγας:** αναφέρεται στον Ρήγα Βενεστινλή, έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.
6. **Μούσαι:** οι εννέα αρχαίες ελληνικές θεότητες, που θεωρούνταν προστάτιδες της μουσικής, του χορού, της ποίησης, της πεζογραφίας, της ιστορίας, της φιλοσοφίας και αργότερα κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής εκδήλωσης. Τα ονόματά τους είναι: Καλλιόπη, Κλειώ, Τερψιχόρη, Θάλεια, Μελπομένη, Ευτέρπη, Πολύμνια, Ερατώ και Ουρανία.
7. **«Τυρταίος»:** λυρικός ποιητής της αρχαιότητας.

8. **«και βρέχομεν με δάκρυα του τάφου του το χώμα»:** Ο Ρήγας με το έργο του και το θούριο ξεσήκωσε τους Έλληνες να αγωνιστούν για την ελευθερία. Γι΄ αυτό και η αξία του έργου του είναι μεγάλη.
9. **Απουλήιος:** Λατίνος ποιητής που έζησε τον δεύτερο αιώνα π.Χ.
10. **«Περδικάρης»:** Λόγιος ποιητής από την Κοζάνη (1766-1828)
11. **«Αρίσταρχος»:** Αλεξανδρινός φιλόλογος, μελετητής του Ομήρου.
12. **«Ευρίσκει τον αδάμαντα κρυμμένον εις το χώμα:** μέσα στο έργο του μπορεί να εντοπίσει πολύτιμα στοιχεία και ιδέες.
13. **«Κάλβος»:** (1792-1869). Κεντρική ιδέα στην ποίησή του είναι η αρετή, όχι μόνο με την αρχαία ελληνική (ανδρεία) και τη χριστιανική σημασία της, αλλά και με την κοινωνική της ιδιότητα, που παρακινεί τον άνθρωπο στο κοινό καλό.
14. **«Σολωμός» (1798-1857):** Στην ποίησή του εκφράζει τα οράματα του αγωνιζόμενου γένους.
15. **«κι οι δύο παρημέλησαν της γλώσσας μας τα κάλλη»:** Ο Ανδ. Κάλβος χρησιμοποίησε στο έργο του μια ιδιότυπη γλώσσα με αποτέλεσμα οι σύγχρονοι και οι μεταγενέστεροί του να τον αγνοούν ή να περιφρονούν το έργο του. Ο Διον. Σολωμός άρχισε να γράφει ποιήματα στην πολιτική γλώσσα. Μελετά την ελληνική ποίηση μετά το 1818 που επιστρέφει στη Ζάκυνθο από την Ιταλία
16. **«ιδέαι όμως πλούσιαι, πτωχά ενδεδυμέναι,/δεν είναι δι΄ αιώνιον ζωήν προωρισμέναι»:** Ο Σούτσος κρίνει το έργο του Κάλβου και του Σολωμού, το οποίο είναι πλούσιο σε ιδέες, αλλά παρουσιάζει μειονεκτήματα στη γλώσσα και γι' αυτό δεν είναι προορισμένο να αντέξει στο χρόνο.
17. **«Οδοιπόρος»:** Πολύστιχο δραματικό ποίημα του Παναγιώτη Σούτσου.
18. **«Σατύρας»:** Ποιητική συλλογή του Αλεξ. Σούτσου.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: «εκεί τον.....ελευθέρας». Η γέννηση της νεότερης ποίησης
2η ενότητα: «Ο Ρήγας..... εις το χώμα». Η προεπαναστατική ποίηση
3η ενότητα: «Ο Κάλβος.....παντοδυναμία». Η μετεπαναστατική ποίηση
4η ενότητα: «Κι ημείς.....αιθέρας». Η σύγχρονη ποίηση

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η γλώσσα** του ποιήματος είναι η καθαρεύουσα. Η ομοιοκαταληξία είναι ζευγαρωτή.
2. **Μεταφορές:** «γενναία μελωδία», «γλυκύτατος ο βίος»
3. **Προσωποποίηση:** «τα θούρια του άσματα μάς πυρπολούν ακόμα»

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να επισημάνετε τους ποιητές στους οποίους αναφέρεται ο Αλ. Σούτσος και τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδει. Να συζητήσετε τη γνώμη του για τον Κάλβο και τον Σολωμό. Πού επικεντρώνονται οι αντιρρήσεις του;

Απάντηση:

Ο Σούτσος αναφέρεται στον Αθανάσιο Χριστόπουλο, του οποίου η ποίηση διακρίνεται από λυρισμό υμνώντας τη χαρά της ζωής και του κρασιού, στον Ιάκωβο Ρίζο Ραγκαβή που στρέφεται στην ελληνική αρχαιότητα, στο Ρήγα, ο οποίος με τα πολεμικά του άσματα ξεσήκωσε τους Έλληνες για την ελευθερία, στον Περδικάρη που προσπάθησε να μιμηθεί τον Απουλήιο και τον διακρίνει η σατιρική διάθεση. Στη συνέχεια αναφέρεται στους επτανήσιους ποιητές Κάλβο και Σολωμό. Στο έργο τους διακρίνει πλούσιες ιδέες, αλλά θεωρεί τη γλώσσα που χρησιμοποιούν φτωχή. Τελειώνοντας φτάνει στους ποιητές της εποχής του, και αναφέρει τον Παναγιώτη Σούτσο, του οποίου το έργου παρουσιάζει αρμονία, και διακρίνεται από πλούσιες εικόνες και αισθήματα, και στον εαυτό του. Όσον αφορά στον Κάλβο και τον Σολωμό, πιστεύει πως και οι δυο παραμέλησαν την ομορφιά της γλώσσας, γι' αυτό και το έργο τους δεν είναι διαχρονικό.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιος είναι ο σκοπός της επιστολής αυτής προς τον Όθωνα;

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ

Γεώργιος Ζαλοκώστας

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Γιώργος Ζαλοκώστας γεννήθηκε στα 1805 στο Συρράκο της Ηπείρου και πέθανε στα 1858 στην Αθήνα. Έλαβε μέρος στον αγώνα της εθνικής ανεξαρτησίας.

Το έργο του

Έγραψε επικολυρικά ποιήματα, για να υμνήσει τον αγώνα του 1821 αλλά και μικρά λυρικά για περιστατικά της προσωπικής ζωής. Μερικά από αυτά μελοποιήθηκαν και διατηρήθηκαν ως τις μέρες μας σαν τραγούδια, όπως «Το φίλημα», «Ο βοριάς που τ' αρνάκια παγώνει» κ.ά.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο ποιητής αναφέρει τι ακολούθησε όταν πληροφορήθηκε την αναχώρηση ενός αγαπημένου του προσώπου.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής πληροφορείται ότι η κοπέλα που αγαπούσε, έφυγε. Κατεβαίνει στη θάλασσα και ρωτά τα κύματα να του πουν. Το πρώτο κύμα του λέει ότι αυτό πρωτοδέχτηκε τα κάλλη της, το δεύτερο του λέει ότι χαρούμενη έφευγε για τη ξενιτιά, ενώ το τρίτο περνά χωρίς να του μιλήσει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Τα κάλλη: οι ομορφιές
2. Γογγυτό: βογγητό

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «τη θάλασσα παρακαλώ»: ο ποιητής προσωποποιεί τη θάλασσα για να τη ρωτήσει για την αγαπημένη του

2. «εμέ γιατί ν' αφήση/να κλαίγω και να λαχταρώ;» εκφράζει την απορία του γιατί η κόρη να τον αφήσει και να φύγει.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

1η ενότητα (στ. 1-4): η πληροφορία ότι η αγαπημένη του έφυγε.

2η ενότητα (στ. 5-16): η συνομιλία του ποιητή με τα κύματα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Ο ποιητής εκφράζει τη θλίψη και την απόγνωση στην οποία βρίσκεται από τη φυγή της αγαπημένης του χρησιμοποιώντας το διάλογο με τα κύματα.

Προσωποποιήσεις: «τη θάλασσα παρακαλώ», «μου είπε ένα κύμα», «ένα άλλο κύμα μου μιλεί», «περνάει το κύμα το σκληρό χωρίς να μου μιλήσει».

Παρομοίωση: «σαν το χαρούμενο πουλί».

Το ποίημα αποτελείται από τέσσερις τετράστιχες στροφές. Η ομοιοκαταληξία είναι σταυρωτή.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με ποιους τρόπους ο ποιητής εκφράζει τα αισθήματά του;

Απάντηση:

Ο ποιητής εκφράζει τα αισθήματά του παρακαλώντας τη θάλασσα και να του πει για την αγαπημένη του που έφυγε και συνομιλώντας με τα κύματα.

2η Τι σημαίνει η σιωπή του κύματος στην ερώτηση του ποιητή;

Απάντηση:

Το τρίτο κύμα σιωπά, γιατί είτε δεν ξέρει ποιος λόγος έκανε την κοπέλα να φύγει είτε δε θέλει να στενοχωρηθεί άλλο, ο ποιητής που ρωτά απελπισμένα «Εμέ γιατί ν' αφήσει να κλαίγω και να λαχταρώ;»

3η Να εξετάσετε τη στιχουργία του ποιήματος.

Απάντηση:

Το ποίημα αποτελείται από τέσσερεις στροφές. Η κάθε μια αποτελείται από τέσσερεις στίχους. Ο πρώτος στίχος κάθε στροφής έχει μεγαλύτερο αριθμό συλλαβών από τους άλλους. Ο α΄ στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δ΄ και ο β΄ με τον γ΄.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζεται ο ποιητής στο ποίημα;

2η «Σαν το χαρούμενο πουλί/επήγαινε στα ξένα». Πώς παρουσιάζεται η κοπέλα απ' το κύμα;

ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής γεννήθηκε στα 1809 στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν γιος του Φαναριώτη λόγιου Ιάκωβου Ρίζου Ραγκαβή. Σπούδασε στο Μόναχο και διατέλεσε καθηγητής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο, υπουργός Εξωτερικών και Πρέσβης. Πέθανε στην Αθήνα στα 1892.

Το έργο του

Έγραψε ποιήματα, δράματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, στρατιωτικά συγγράμματα, αρχαιολογικά διδακτικά εγχειρίδια. Σ' αυτόν ανήκει το ποίημα. «Ο κλέφτης» (Μαύρη είναι η νύχτα στα βουνά) που έγινε εμβατήριο και τραγουδήθηκε ως τις μέρες μας. Ξεκινά από το ρομαντισμό και τη δημοτική (Δήμος και Ελένη), αλλά στρέφεται προς την αρχαΐζουσα και το νεοκλασικισμό και γράφει ποιήματα που διακρίνονται για την κομψότητα του ύφους. Το πιο χαρακτηριστικό του ποίημα είναι ο Διονύσου πλους.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα Διονύσου πλους αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του νεοκλασικισμού στην ποίηση. Θέμα του είναι η απόπειρα των Τυρρηνών πειρατών να απαγάγουν το θεό Διόνυσο. Το ίδιο θέμα παριστάνεται ανάγλυφο στο θριγκό του μνημείου του Λυσικράτη στην Αθήνα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Στο Αιγαίο κατά τη δύση του ηλίου πλέει το πλοίο των Τυρρηνών πειρατών έχοντας στην πρύμνη πολλούς άνδρες. Στην πλώρη κάθεται ένας νέος καταπληκτικής ομορφιάς, ο Διόνυσος. Στο ένα χέρι κρατά χρυσό κρατήρα και είναι ντυμένος με χιτώνα χρυσοκίτρινο. Η όλη εικόνα θυμίζει έργο γλυπτικής.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. δύο ουρανούς: Το γαλάζιο της θάλασσας και του ουρανού και η καθαρότητα έδιναν την αίσθηση ότι ήταν δύο ουρανοί
2. πυρά: φωτιές
3. όρνις: πουλί
4. ολκάς: είδος πλοίου
5. Τυρρηνοί: Ετρούσκοι
6. επισείων: μικρή τριγωνική σημαία στην κορυφή του ιστού
7. ενυαλίων ύμνοι: πολεμικά τραγούδια
8. κροκωτός: χρυσοκίτρινος
9. άμματα: σκοινί, ταινία, αλυσίδα
10. περίγλυφον: που γύρω-γύρω είχε γλυπτά διάκοσμο
11. κρατήρας: μεγάλο αρχαιοελληνικό αγγείο μέσα στο οποίο γινόταν η ανάμειξη κρασιού με νερό
12. κύων: σκύλος

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «αντήχουν άγριοι χοροί/κι ενυαλίων ύμνοι»: οι ναύτες του πειρατικού πλοίου χορεύουν και τραγουδούν πολεμικά τραγούδια.
2. «εις δέρματα πανθήρων»: ο πάνθηρας είναι ζώο που εικονίζεται στην τέχνη μαζί με το θεό Διόνυσο. Συχνά, όπως στο ποίημα, ο Διόνυσος κάθεται σε δέρματα πανθήρων.
3. «περίγλυφον κρατήρα»: Ο Διόνυσος ήταν θεός του κρασιού και παριστανόταν κρατώντας κρατήρα.
4. «η Κλωθώ»: μια από της τρεις Μοίρες. Οι άλλες ήταν η Λάχεσις και η Άτροπος.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα (στίχοι 1-25): περιγραφή του φυσικού περιβάλλοντος.
2η ενότητα (στίχοι 26-55): περιγραφή του Διονύσου.
3η ενότητα (στίχοι 56-65): η αρμονία που θυμίζει έργο τέχνης.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Προσωποποίηση: «η έκτασις του αχανούς Αιγαίου εκοιμάτο»
2. Παρομοιώσεις: «ως κύκνου», «ως αν ενέμοντο πυρά», «ως αυτή δεν ην λευκόν/το μάρμαρον της Πάρου»
3. Μεταφορές: «βήμα βαρύ»

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να αναλύσετε τις εικόνες που απαρτίζουν το φυσικό περιβάλλον, όπου ταξιδεύει το πλοίο.

Απάντηση:

Το πλοίο ταξιδεύει στο ακύμαντο Αιγαίο πέλαγος. Ο συνδυασμός του ουρανού και της θάλασσας δίνει την εντύπωση πως πλέει ανάμεσα σε δύο ουρανούς, ο ένας είναι γλαυκός κι ο άλλος κυανούς. Το αεράκι της άνοιξης φυσά αδύναμα, ενώ μακριά στον ορίζοντα διακρίνονται σαν σκιές οι κορυφές των νησιών. Τα χρώματα του ήλιου που δύει αντανακλούν πάνω στα νερά της θάλασσας και το κάνει να φαίνεται σαν φωτιά. Το πλοίο δίνει την εντύπωση κύκνου από τη λευκότητά του σ΄ αυτό το ειδυλλιακό τοπίο.

2η Να αναλύσετε τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν τη σκηνή με το θεό Διόνυσο και την ακολουθία του. Πως ερμηνεύετε τη συστοιχία ανάμεσα σ΄ αυτή και στην κατάσταση που επικρατεί στη φύση (σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί στον όμιλο των ναυτών), (Να λάβετε υπ΄ όψη τις ιδιότητες του Διονύσου ως θεού.

Απάντηση:

Ο θεός Διόνυσος βρίσκεται στην πλώρη και κάθεται πάνω σε δέρματα πανθήρων. Παριστάνεται σαν νέος απίστευτης καλλονής που φορά χιτώνα χρυσοκίτρινο με χρυσές ταινίες. Κρατά στο χέρι χρυσό κρατήρα, ενώ μια ήρεμη τίγρης του γλείφει το χέρι. Στο άλλο του χέρι ακουμπά μια νέα κοπέλα σαν ανθισμένο κρίνο. Ο θεός Διόνυσος, όπως ξέρουμε, είναι θεός του κρασιού, του κεφιού και της χαράς. Εδώ παρουσιάζεται νεαρός με μια γλυκιά ηρεμία και ομορφιά που είναι ανάλογη με την ηρεμία και την ομορφιά της φύσης. Ακόμη και η τίγρης είναι ήρεμη και υπάκουη, ο θεός είναι νέος όπως και η εποχή του χρόνου, που είναι η άνοιξη. Ο θεός συμβολίζει την αναγέννηση της φύσης. Η παρουσία του στο πλοίο κάνει τη φύση να γαληνεύει και να παρουσιά-

ζει την καλύτερή της εικόνα. Όλα αυτά βέβαια έρχονται σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί στον όμιλο των ναυτών. Αυτοί βρίσκονται στην πρύμνη, τραγουδούν πολεμικά τραγούδια και επιδίδονται σε άγριους χορούς.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι τα στοιχεία του ποιήματος που το κατατάσσουν στο νεοκλασικισμό;

2η Ποια εντύπωση κάνει στον ποιητή η εικόνα του Διόνυσου;

ΑΣΜΑΤΙΟΝ

Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα στα 1843 όπου και πέθανε στα 1873. Σπούδασε νομικά και σε ηλικία μόλις 23 ετών αναγορεύτηκε διδάκτορας της Νομικής Σχολής. Ήταν γιος του ιστορικού Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου.

Το έργο του

Ασχολήθηκε τόσο με την ποίηση όσο και με την πεζογραφία· ποίηση: «Στόνοι», «Χελιδόνες», «Ορφεύς», «Πυγμαλίων».

Πεζά: «Χαρακτήρες», Θέατρο: «Συζύγου εκλογή», «Αγορά». Έγραψε επίσης και μελέτες: «Σκέψεις ενός ληστού ή η καταδίκη της κοινωνίας», «Η περί ποινής θεωρία του Πλάτωνος», κ.ά.)

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα περιλαμβάνεται στη συλλογή «Στόνοι». Θέμα του είναι η αναλγησία και η απιστία της γυναίκας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής παρουσιάζει τη γυναίκα σαν το νερό της λίμνης. Όπως στη λίμνη, όταν κοιτάζεται κανείς, βλέπει τον εαυτό του και, όταν φεύγει, χάνεται και η εικόνα, έτσι και όταν είναι μπροστά στην αγαπημένη του, εκείνη τον αγαπά. Όταν φεύγει, χάνεται και η αγάπη. Στη συνέχεια προτρέπει να μην αγγίζει κανείς τη γυναικεία ψυχή, γιατί εύκολα σβύνεται εκεί ό,τι χαραχτεί, δηλαδή πολύ εύκολα σβήνουν τα συναισθήματα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μάτην: μάταια

2. κρούει: αγγίζει, χτυπά

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «ούτω και ενόσω μένης εις την φίλην σου εμπρός/σ΄ εικονίζει, αγαπάσαι»: ο ποιητής παρουσιάζει τη γυναίκα ένα πλάσμα ανάλγητο και επιπόλαιο που όταν κανείς βρίσκεται κοντά της και μπροστά της, μόνο τότε εκείνη τον αγαπά. Όταν φύγει, φεύγουν και τα αισθήματα.

2. «ό,τι εις γυναικός χαράξης την καρδιάν θα σβεσθή»: η γυναίκα παρουσιάζεται άσπλαχνη, άπονη, άτομο κενό χωρίς αισθήματα δυνατά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα (στιχ. 1-8): παραβολή της γυναίκας με τα νερά της λίμνης

2η ενότητα (στιχ. 9-12): η γυναικεία καρδιά σβήνει τα αισθήματα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Το ποίημα όλο είναι μια παρομοίωση. Η γυναίκα παρουσιάζεται με τα νερά της λίμνης, με άνεμο που δεν ακούει, με την άμμο της θάλασσας στην οποία σβήνεται ό,τι χαράξει κανείς.

2. Η γλώσσα του ποιήματος είναι η αρχαΐζουσα. Το ύφος ρητορικό.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το ποίημα αποτελεί τυπική περίπτωση ρομανικής ποίησης: καθαρεύουσα γλώσσα, εύκολη στιχουργία, ύφος ρητορικό· προσπαθήστε να υποστηρίξετε βασιζόμενοι στο ίδιο το ποίημα, αυτές τις απόψεις.

Απάντηση:

Η γλώσσα του ποιήματος είναι η καθαρεύουσα «εις την λίμνην, «άνω ταύτης», «ούτω και ενόσω», «αι στιγμαί εκείναι», «πάσαι», «εις τον άνεμον», «εις την άμμον», «όστις κρούει», «μάτην κρούει». Η στιχουργία του ποιήματος είναι εύκολη. Ο στίχος είναι απλός με ομοιοκαταληξία σταυρωτή στις δύο πρώτες στροφές και πλεκτή στην τελευταία. Το ύφος είναι ρητορικό. Ο ποιητής προτρέπει τον αναγνώστη να μην εμπιστεύεται τη γυναίκα, γιατί εύκολα τα αισθήματά της σβήνονται.

2η Με ποιες εικόνες παρουσιάζει ο ποιητής τη γυναικεία απιστία;

Απάντηση:

Η απιστία της γυναίκας παρουσιάζεται με την εικόνα της λίμνης. Όσο κοιτάς τα νερά, βλέπεις το είδωλό σου. Όταν απομακρύνεσαι είναι σαν να μην υπάρχεις. Επίσης την παρουσιάζει με τον αέρα που δεν μπορεί ν΄ ακούσει και με την άμμο που σβήνει ό,τι γράφει κανείς.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια γνώμη έχει ο ποιητής για τη γυναίκα, όπως προβάλλεται στο ποίημα;

Το Ασμα του Ορφεως

Σπυρίδων Βασιλειάδης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Σπυρίδων Βασιλειάδης γεννήθηκε στην Πάτρα στα 1845 και πέθανε στο Παρίσι στα 1874. Σπούδασε νομικά. Ήταν ποιητής, συγγραφέας και κριτικός.

Το έργο του

Ποίησης: «Εικόνες και κύματα», «Έπεα πτερόεντα»
Θεατρικά: «Γαλάτεια»

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή «Γαλάτεια». Θέμα του έχει τη ζωή των ναυτικών που είναι μακριά από την πατρίδα τους.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής αναφέρεται στη ζωή όσων ταξιδεύουν και περνούν χρόνια μακριά από την πατρίδα τους. Ο ναύτης ζώντας στις φουρτούνες και τις κακουχίες επιθυμεί να γυρίσει και να δει την πατρίδα του. Ανυπομονεί να φτάσει και να πέσει στην αγκαλιά των αγαπημένων του προσώπων. Στα σπίτια των ναυτικών κάθε δειλινό συγκεντρώνονται και κλαίνε γι΄ αυτούς που είναι μακριά, ενώ, όταν επιστρέφουν, γίνονται γιορτές και η χαρά της αντάμωσης είναι μεγάλη.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. βάτοι: αγκαθωτοί θάμνοι
2. σεπτός: σεβαστός
3. μέρακες: νεαροί

4. ιθύνων: αυτός που κατευθύνει
5. σύνευνος: σύντροφος, σύζυγος
6. όμμα: μάτι

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «προς τ΄ άστρα το βλέμμα ποσάκις εγείρει/ποθών να εικάσει την πάτριον γην»: ο ναύτης σαν άλλος Οδυσσέας βασανισμένος χρόνια μακριά απ΄ την πατρίδα του επιθυμεί να επιστρέψει.
2. «βοήθει τους άνδρας ναυτίλους Βορρά!»: ο ποιητής επικαλείται τον βόρειο άνεμο να φυσήξει, για να γυρίσουν οι ναυτικοί στα σπίτια τους.
3. «και φθίνει το στήθος πιστής του συνεύου/κι υγραίκται τ΄ όμμα μητρός γηραιάς!...»: ο ναυτικός σκέφτεται τα αγαπημένα του πρόσωπα, την πιστή του σύντροφο που σαν άλλη Πηνελόπη τον περιμένει, και τη γριά μητέρα του.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

1η ενότητα στίχοι 1-5: Το πέρασμα των χρόνων
2η ενότητα στίχοι 6-15: Η επιθυμία για γυρισμό στην πατρίδα
3η ενότητα στίχοι 16-25: Η πατρίδα και η επιστροφή σ΄ αυτή

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Η γλώσσα** του ποιήματος είναι η καθαρεύουσα
2. **Εικόνες:** «εις βάτους θα είναι», «εν μέσω εγείρει», «εκεί αδελφούς»

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιο είναι το θέμα του ποιήματος που συνδέεται με τον τίτλο του ποιήματος;

Απάντηση:

Το θέμα του ποιήματος είναι παρμένο από τη ζωή των ναυτικών. Η μακρόχρονη απουσία τους από την πατρίδα μεγαλώνει τη νοσταλγία τους να γυρίσουν πίσω. Ο τίτλος του ποιήματος είναι το άσμα του Ορφέως. Ο Ορφέας ήταν αυτός που βοήθησε

τους Αργοναύτες κατά την εκστρατεία τους. Ο ποιητής αναφέρει τον Ορφέα στον τίτλο, γιατί θέλει να τονίσει πως οι ναυτικοί θα βοηθηθούν και θα επιστρέψουν σώοι στην πατρίδα τους.

2η Από ποια συναισθήματα διακατέχονται οι ναυτικοί και με ποια μέσα κατορθώνει ο ποιητής να τα προβάλει;

Απάντηση:

Οι ναυτικοί επιθυμούν να γυρίσουν πίσω στην πατρίδα τους και να ξαναδούν τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Σκέφτονται πως στο σπίτι τους τούς περιμένουν. Ο ποιητής κατορθώνει να προβάλει αυτά τα συναισθήματα με τη χρήση εικόνων. Ο ναύτης κοιτάζει τ΄ άστρα και λαχταρά να δει την «πάτριον γην», «οι συγγενείς συγκεντρώνονται και κλαίνε αυτούς που λείπουν».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς δηλώνει ο ποιητής το χρόνο που πέρασαν οι ναύτες μακριά απ΄ την πατρίδα;

2η Ποιες ομοιότητες εντοπίζετε στο ποίημα με την Οδύσσεια και τον κόσμο του Οδυσσέα;

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ – ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Η νεοελληνική πεζογραφία ακολουθεί την περίοδο 1830 – 1880 τα ευρωπαϊκά ρεύματα και κυρίως το ρομαντισμό, που μεταφέρουν στην Ελλάδα οι Φαναριώτες.

Η πρώτη απόπειρα για τη συγγραφή πεζού κειμένου έγινε από τον Κοραή που έδωσε σε τέσσερις συνέχειες στα "Προλεγόμενα" της Ιλιάδος ένα χαριτωμένο κείμενο, τον Παπατρέχα.

Οι δύο πόλοι της νεοελληνικής πεζογραφίας της περιόδου είναι από τη μία ο **ρομαντισμός** και από την άλλη η **απόπειρα ανίχνευσης της πραγματικότητας**.

Ο Πολυπαθης

Γρηγόριος Παλαιολόγος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Γρηγόριος Παλαιολόγος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα 1774. Σπούδασε γεωπόνος στην Αγγλία, Γερμανία, Ελβετία και Γαλλία. Στα 1829 έρχεται στην Ελλάδα και αναλαμβάνει διευθυντής του προτύπου Αργοκηπίου Τίρυνθος. Το 1833 γίνεται γραμματέας του Υπουργείου Εσωτερικών.

Το έργο του

Μυθιστορήματα: Ο Πολυπαθής και ο Ζωγράφος. Επίσης δημοσίευσε και μελέτες σχετικές με γεωπονικά θέματα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρότυπο του μυθιστορήματος υπήρξε το γαλλικό μυθιστόρημα Gil Blas του Le Sage. Ο ήρωας Αλέξανδρος Φαβίνης αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο τις περιπέτειές του, ενώ παράλληλα απεικονίζει τα ήθη ανθρώπων διαφορετικών χαρακτήρων, κοινωνικών τάξεων και τόπων.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ήρωας του μυθιστορήματος, Αλέξανδρος Φαβίνης επιστρέφει μετά από ναυάγιο στην Κωνσταντινούπολη με οθωμανικό πλοίο. Στο Βόσπορο, εξαιτίας του Ρωσοτουρκικού πολέμου, αιχμαλωτίζεται από Ρώσους και οδηγείται στη Ρωσία. Εκεί προσλαμβάνεται από κάποιον έμπορο, για να του διδάξει αριθμητική. Ο έμπορος σε λίγο καιρό προχωρεί στα μαθήματα και λογαριάζει χωρίς το αριθμητήριο.

Ο Ρώσος ήταν πολύ ευσεβής και πιστός στις παραδόσεις της εκκλησίας. Παρόλα αυτά ασχολούνταν με το λαθρεμπόριο και δεν έδινε ελεημοσύνη.

Μια μέρα πλησιάζει τον Φαβίνη η γυναίκα του έμπορου και κλαίγοντας του λέει ότι

ο σύζυγός της αδιαφορεί γι΄ αυτήν και δεν την αγαπά, επειδή δεν την δέρνει. Μόνο δύο φορές στο παρελθόν την έδειρε, γιατί είχε δώσει σε κάποιους ελεημοσύνη. Ο Φαβίνης τη λυπήθηκε και ενώ την παρηγορούσε, εκείνη τον φίλησε στα μάγουλα. Το περιστατικό έγινε αντιληπτό από τον Ρώσο έμπορο, ο οποίος έδειρε και το Φαβίνη και τη γυναίκα του. Ο ήρωας τρομαγμένος έφυγε μακριά από το σπίτι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Ειμαρμένη: μοίρα, πεπρωμένο
2. παραμυθία: παρηγοριά
3. τεσσαρακοντούτης: σαραντάχρονος
4. κομβολογικός πίνακας: αριθμητήριο
5. μιλλιονάριος: εκατομμυριούχος
6. δυσειδής: άσχημος
7. συμπαθητικός: αυτός που συμπονά, που συμπάσχει

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «αι προσευχαί και γονυκλισία, όχι ασήμαντα αμαρτήματα τοιαύτα, αλλά και πολύ μεγαλύτερα εκπλύνουν»: ο συγγραφέας αντιμετωπίζει με ειρωνεία τους δήθεν ευσεβείς, τους θεοφοβούμενους που από τη μια αμαρτάνουν και από την άλλη με μετάνοιες και προσευχές πιστεύουν πως ο θεός θα τους συγχωρέσει.
2. «Το μόνον ελάπτωμα του ευσεβεστάτου Κυρίου μου ήτον να μη ξυλίζη την γυναίκα του»: η αντίληψη ότι το να δέρνει ένας άντρας τη γυναίκα του αποτελεί ένδειξη αγάπης.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: «είχον.....μιλλιονάριον»: ο Φαβίνης μαθαίνει στο Ρώσο έμπορο αριθμητική
2η ενότητα: «Ο Ρώσος.....εκπλώνουν»: το θρησκευτικό συναίσθημα του Ρώσου
3η ενότητα: «το μόνο ελάπτωμα.....είδους»: το παράπονω της συζύγου.
4η ενότητα: «Μόλις.....Εωσφόρου»: Η τιμωρία

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την ειρωνεία και το χιούμορ για να δηλώσει τα ήθη των ανθρώπων της εποχής.

Η γλώσσα του αποσπάσματος είναι η καθαρεύουσα.

Παρομοίωση: «ως να με εκυνήγα όλον το τάγμα του Εωσφόρου»

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Βασισμένοι στο κείμενο να αναζητήσετε τα μέσα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, για να πετύχει, όπως λέει στον πρόλογό του, το «ηδύ με το ωφέλιμον;»

Απάντηση:

Ο συγγραφέας αποβλέπει στη διόρθωση των ηθών, να ενώσει δηλαδή το «ηδύ με το ωφέλιμον». Γι΄ αυτό και σε πολλά σημεία του αποσπάσματος χρησιμοποιεί ειρωνικό ύφος για να καυτηριάσει τις συνήθειες των ανθρώπων π.χ. «Θα ειπήτε ότι αδικούσε το αυτοκρατορικόν ή δημόσιον ταμείον, αλλ΄ αι προσευχαί και γονυκλισίαι, όχι ασήμαντα αμαρτήματα τοιαύτα αλλά και πολύ μεγαλύτερα εκπλύνουν», «το μόνον ελάττωμα του ευλαβεστάτου Κυρίου μου ήτον να μη ξυλίζη την γυναίκα του», «Δεν ηξεύρω εάν αύτη ηυχαριστήθη πολύ απολαύσασα την τόσον ποθητήν απόδειξιν της συζυγικής αγάπης».

2η Να συγκεντρώσετε τα χωρία που δείχνουν την ειρωνεία με την οποία ο αφηγητής παρατηρεί και απεικονίζει τα ήθη των κυρίων του.

Απάντηση:

(Βλέπε χωρία της παραπάνω απάντησης)

Από: «Το μόνον ..... αγάπης».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Να χαρακτηρίσετε τον ήρωα και το Ρώσο έμπορο

Ο Πιθηκος Ξουθ ή τα Ηθη του Αιωνος

Ιάκωβος Πιτσιπίος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Ιάκωβος Πιτσιπίος γεννήθηκε στη Χίο στα 1803, όπου και έκανε τις εγκύκλιες σπουδές του. Σπούδασε στη μεγάλη το Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη και νομικά στο Παρίσι. Δίδαξε ως καθηγητής Φιλολογίας στην Οδησσό, στη Σύρο και στην Κωνσταντινούπολη. Πέθανε στα 1869.

Το έργο του

Έγραψε μυθιστορήματα: «Η ορφανή της Χίου», και «ο Πίθηκος Ξουθ ή τα ήθη του αιώνος» καθώς και άλλα έργα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο συγγραφέας αφηγείται την ιστορία ενός ανθρώπου που εξαιτίας ενός εγκλήματός του καταδικάζεται από το θεό να μεταμορφωθεί σε πίθηκο και να ζήσει έτσι μέχρι να εξιλεωθεί και να αποκτήσει πάλι ανθρώπινη μορφή.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο συγγραφέας παρουσιάζει τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες του ιδιοκτήτη του πίθηκου Ξουθ, Καλλίστρατου Ευγενίδη. Ο Καλλίστρατος, αφού έζησε στην Ευρώπη έχοντας πολλά χρήματα, άλλαξε το όνομά του και άρχισε ερχόμενος στην Ελλάδα να συμπεριφέρεται σαν ευγενής. Συμμετείχε σε όλες τις εκδηλώσεις της Αθήνας και η παρουσία του στην υψηλή κοινωνία της εποχής ήταν δεδομένη. Το ντύσιμό του και οι τρόποι του αποτελούσαν μίμηση των δυτικών προτύπων. Ακόμη και η διακόσμηση του σπιτιού του ακολουθούσε τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Βέβαια ο Καλλίστρατος τόνιζε ότι οι

γονείς του ήταν ευγενείς με τίτλους και αξιώματα, ενώ έδειχνε έντονο ενδιαφέρον για την ελληνική αρχαιότητα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. αγχίνοια: εξυπνάδα, ευφυία
2. σχοινοτενές: μακρόσυρτο
3. βορβοροφάγος: αυτός που τρώει το βόρβορο, το βούρκο
4. το λεγόμενον εν παρόδω: αυτό που λέγεται διευκρινιστικά
5. ο κερδώος Ερμής: ο θεός Ερμής, ο προστάτης του εμπορίου και του κέρδους

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο Ιάκωβος Πιτσιπίος παρουσιάζει τον Καλλίστρατο Ευγενίδη, σαν ένα νέο ο οποίος μιμείται τα ευρωπαϊκά ήθη προκειμένου να δείξει την ευγενική καταγωγή και τον πλούτο του. Με τον τρόπο αυτό σατιρίζει τα ευρωπαϊκά και τα ελληνικά ήθη του πρώτου μισού του 19ου αιώνα. Ο Καλλίστρατος αποτελεί τυπικό δείγμα του ανερχόμενου νέου στην Αθήνα της δεκαετίας του 1840.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: «Αλλ΄ αφού είπομεν....συνδρομήν»: Η προέλευση του ονόματος Καλλίστρατος Ευγενίδης
2η ενότητα: «Ο Καλλίστρατος....ηθών»: Η δημόσια εικόνα του Καλλίστρατου
3η ενότητα: «Αλλά και.... διατριβήν αυτού»: Η οικία του Καλλίστρατου

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Ο συγγραφέας ειρωνεύεται σε πολλά σημεία τη συμπεριφορά και τις συνήθειες του Καλλίστρατου Ευγενίδη «και ούτως εσφυρηλάτησε θαυμασίως το ωραίον αυτού όνομα», «ο ήρως πατήρ μου.....επαναστάσεως».
2. **Η γλώσσα** του αποσπάσματος είναι η καθαρεύουσα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποια ελληνική συνήθεια του δέκατου ένατου αιώνα σατιρίζει ο Πιτσιπίος με τις παραπάνω σελίδες του;

Απάντηση:

Ο Πιτσιπίος με τις παραπάνω σελίδες του σατιρίζει τη προσπάθεια των ανθρώπων δέκατου ένατου αιώνα να μιμηθούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τον ξένο τρόπο ζωής. Και αυτό βέβαια για να φανούν ευγενείς, μορφωμένοι και κοσμοπολίτες.

2η Ο «υπέρ ευρωπαϊσμός» από τη μια και ο «υπέρ ελληνισμός» από την άλλη ήταν, όπως γράφουν και οι χρονικογράφοι της εποχής, οι δύο κύριες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας των μέσων του δέκατου ένατου αιώνα. Βρίσκετε αναλογίες με τις σύγχρονες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας; Αν ναι, προσδιορίστε κάποιες ή αυτές.

Απάντηση:

Στην ελληνική κοινωνία ακόμη και στις μέρες μας παρατηρούνται τάσεις υπέρ ευρωπαϊσμού και υπέρ ελληνισμού. Έτσι από τη μια υιοθετούνται ξένα πρότυπα στον τρόπο ζωής· θέλουμε όλοι να είμαστε Ευρωπαίοι και επικαλούμαστε το ότι ανήκουμε στην Ευρώπη και από την άλλη παρατηρούνται φαινόμενα φόβου και δυσπιστίας προς ό,τι το ξένο σε συνδυασμό με την προβολή της ελληνικότητάς μας και του ένδοξου παρελθόντος των προγόνων μας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζει ο συγγραφέας τον Καλλίστρατο Ευγενίδη;

2η Ποια ελληνικά και ευρωπαϊκά στοιχεία διακρίνετε στις απεικονίσεις των γονέων του Καλλίστρατου;

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Δημήτριος Βικέλας

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου, στα 1835. Από νεαρή ηλικία ταξίδεψε στο Λονδίνο, όπου εργάστηκε στα εμπορικά καταστήματα των θείων του, ενώ φοίτησε και στο University College. Το 1872 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και εργάστηκε εκεί για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων που έγιναν τελικά στην Αθήνα, στα 1896.

Στα 1896 επέστρεψε στην Αθήνα και ίδρυσε στο Σύλλογο προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων και τον Οίκο Τυφλών, ενώ γενικά ανέπτυξε πολιτιστική δράση.

Το έργο του

Στη λογοτεχνία εμφανίστηκε από μικρή ηλικία. Έγραψε και ποιήματα, κυρίως όμως πεζογραφήματα. Τα πιο σημαντικά είναι: «Λουκής Λάρας», καθώς και τα διηγήματα: «Η άσχημη αδερφή», «Ο παπα-Νάρκισσος», «Φίλιππος Μάρθας» κ.ά. Στο έργο του κυριαρχεί ο διδακτικός τόνος, χωρίς όμως να απωθεί τον αναγνώστη, καθώς προβάλλεται χωρίς ιδιαίτερο στόμφο.

Πέθανε στην Αθήνα, στα 1908.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα αυτό είναι παρμένο από το «Λουκή Λάρα», ένα πεζογράφημα αφετηριακό, καθώς χαρακτηρίζει το τέλος μιας εποχής και την αρχή μιας καινούριας περιόδου για τη νεοελληνική πεζογραφία. Φανερώνει την απομάκρυνση από το ρομαντισμό και το ιστορικό μυθιστόρημα και το πέρασμα στο ελληνικό ηθογραφικό διήγημα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η οικογένεια του Λουκή Λάρα ήταν συγκεντρωμένη σ' ένα δωμάτιο του σπιτιού και ανέμενε την Αντριάνα που είχε πάει στο χωριό και είχε καθυστερήσει να γυρίσει σπίτι.

Η Αντριάνα, το στήριγμα του σπιτιού που φρόντιζε για όλα και για τις ανάγκες όλων, φάνηκε ξαφνικά να έρχεται με τα ρούχα της σκισμένα και ματωμένα. Ήταν φανερό πως είχε πέσει στα χέρια των Τούρκων που πλησίαζαν. Ανάστατοι όλοι σηκώθηκαν και βγήκαν έξω στο δρόμο, για να σωθούν. Μια γριά, τους πρότεινε να τους κρύψει στο στάβλο για τις αγελάδες της και δέχτηκαν. Εκεί, έμειναν τέσσερις μέρες και νύχτες, μέσα στο βαθύ σκοτάδι και την ανυπόφορη βρόμα. Όμως, οι κραυγές των Ελλήνων που έπεφταν θύματα της βαναυσότητας των Τούρκων, τους ανάγκασε να αντιμετωπίσουν τη λάσπη και τη δυσοσμία του στάβλου και να αντέξουν.

Εξάλλου, το κλάμα της Αντριάνας για το κακό που της είχε τύχει, θύμιζε σε όλους τι θα τους περίμενε και ιδίως τις γυναίκες, αν τους ανακάλυπταν. Κάποια στιγμή, ένας Τούρκος προσπάθησε να μπει για έρευνα στο στάβλο, αλλά η λάσπη τον εμπόδισε και έφυγε. Έτσι, σώθηκε η οικογένεια. Μάλιστα, το ίδιο βράδυ έφτασε ένας απεσταλμένος του θείου του αφηγητή, για να τού πάρει να φύγουν. Τους οδήγησε σε ένα κρυφό λιμανάκι, όπου ένα καράβι θα του πήγαινε στη Χίο. Με φόβο ψυχής και πολλούς κινδύνους προσεγγίζουν το σημείο, όπου τους περίμενε το πλοίο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. επιούσα: επόμενη.
2. συνηγμένοι: συγκεντρωμένοι.
3. παραστάτης: στήριγμα, βοηθός.
4. φαιδρότητος: ευθυμίας.
5. αποφορά: δυσοσμία.
6. άγραν: συγκομιδή.
7. εισέτι: ακόμη.
8. βορβορώδους: λασπώδους.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Η αγωνία της οικογένειας είναι έκδηλη, καθώς περιμένουν την Ανδριάνα. Η απουσία της γίνεται σκόπιμα από το συγγραφέα, για να τονίσει το ρόλο που θα παίξει στη συνέχεια, στην εξέλιξη του έργου.

Η εμφάνιση της Αδριάνας δικαιολογεί την ανησυχία όλων. Τα ματωμένα και σκισμένα ρούχα της υποδηλώνουν τις βαναυσότητες στις οποίες την υπέβαλαν οι Τούρκοι και συνάμα μαρτυρούν τα πάθη του άμαχου πληθυσμού που έπεφτε θύμα της θυριωδίας τους.

2η ενότητα: Ο τρόμος και η αμηχανία των πρόσωπων για το τι θα έπρεπε να κάνουν, για να σωθούν, είναι φανερή. Σε αντίθεση όμως με τους Τούρκους, μια γριά - γεμάτη καλοσύνη και ανθρωπιά- θα αποτελέσει το στήριγμά τους.

Εξάλλου, σύμφωνα με την κοσμοθεωρία του συγγραφέα «οι κακοί είναι ολίγοι επί της γης». Έτσι, λοιπόν η γριά -αν και διαφορετικής εθνότητας, όπως υποδηλώνει η προσφώνηση «Χριστιανοί», που κάνει για τα μέλη της οικογένειας - έρχεται να ισχυροποιήσει την άποψη του Βικέλα για την ύπαρξη της καλοσύνης.

3η ενότητα: Στην ενότητα αυτή περιγράφεται η ζωή των ανθρώπων μέσα στο στάβλο και ως την τελευταία νύχτα. Μέσα στις άθλιες αυτές συνθήκες, απ' τις οποίες υπέφεραν σωματικά, οι άνθρωποι πάσχουν, χωρίς παράπονα και χωρίς μεμψιμοιρία. Δεν είναι ήρωες. Είναι άνθρωποι απλοί, καθημερινοί, που τρέμουν στο φόβο του εξευτελισμού και του θανάτου, αλλά δέχονται αδιαμαρτύρητα το κακό. Δε δυσανασχετούν με τα αντίποινα των Τούρκων για την Επανάσταση των συμπατριωτών τους.

Ο θρήνος και ο πόνος όλων βουβός. Ακόμα και το κλάμα της Ανδριάνας πνιγόταν, γιατί καταλάβαινε πως, αν εκδηλωνόταν έντονα, ίσως τους καταλάβαιναν. Η ίδια αποτελεί μια ηρωίδα. Είναι ένα άτομο καλοσυνάτο, έτοιμο να θυσιαστεί για τους άλλους, που αντιμετωπίζει με αξιοπρέπεια και υπερηφάνεια τη ζωή. **(Απάντηση 1ης ερώτησης).**

Γι' αυτό, και το κακό που της έκαναν οι Τούρκοι, την πλήγωσε τόσο.

4η ενότητα: Η απέχθεια του συγγραφέα για τους Τούρκους είναι έκδηλη και φαίνεται και από την εντύπωση που έκανε το πρόσωπο ενός στον αφηγητή. Οι Τούρκοι παρουσιάζονται σκληροί και αγροίκοι, εντελώς αναίσθητοι απέναντι στον ανθρώπινο πόνο, πρόθυμοι για κάθε βασανισμό, έτοιμοι να ποδοπατήσουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

5η ενότητα: Στην ενότητα αυτή τονίζεται η λύση του δράματος. Αν και η απομάκρυνση από το στάβλο ήταν δύσκολη υπόθεση, ο κίνδυνος που αντιμετώπιζαν, παραμένοντας εκεί, τους όπλισε με κουράγιο, ώστε να την τολμήσουν. Με τον τρόπο αυτό θέλει να τονίσει ο συγγραφέας, πως κανείς δεν ήταν ασφαλής σε εκείνη τη ταραγμένη εποχή και πως ακόμα και να διέφευγε προσωρινά τον κίνδυνο, η σωτηρία ήταν δύσκολη υπόθεση.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί στις ακόλουθες ενότητες:

1η ενότητα: «Την επιούσαν ήμεθα από πρωίας..... ευρέθημεν όλοι δια μιας έξω εις τον δρόμον μετά της Ανδριάνας»: η αναμονή της Ανδριάνας.

2η ενότητα: «Που επηγαίναμεν;..... δεκαοκτώ εν συνόλω ψυχαί»: η φυγή.

3η ενότητα: «Την εσπέραν της πρώτης ημέρας..... εάν οι Τούρκοι μας ανακάλυπταν»: καταφύγιο σε ένα στάβλο.

4η ενότητα: «Την τελευταία νύκτα εξημερώθημεν..... θάρρος της δοκιμασίας μας το τέλος»: ο φόβος των Τούρκων.

5η ενότητα: «Δεν εψεύσθησαν οι ελπίδες μας..... γυναίκας και παιδιά μικρά εις την συνοδείαν σου»: ο δρόμος προς τη σωτηρία.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ύφος:** Σε πρώτο πρόσωπο και με οικείο τόνο ο συγγραφέας κατορθώνει να παρουσιάσει τα γεγονότα.
2. **Εικόνες:** Οι εικόνες του, παραστατικές, αποδίδουν με γλαφυρότητα το δράμα των προσώπων και τον στωϊκό τρόπο με τον οποίον αντιμετώπιζαν τις καταστάσεις.
3. **Αφήγηση:** Η αφήγηση είναι ρεαλιστική αλλά με κάποια προβλήματα στην εσωτερική σύνδεση κάποιων καταστάσεων, όπως υποδηλώνεται στις φράσεις: «τέσσερα ημερονύκτια εμείναμεν εντός του κρυψώνος τούτου, δεκαοκτώ εν συνόλω ψυχαί».
   Όμως, μάλλον υπερβολή φαίνεται πως κρύφτηκαν σε ένα στάβλο τόσα πρόσωπα.
4. **Γλώσσα:** Πάντως, το κείμενο αποπνέει ευγένεια και καλοσύνη και ισοσταθμίζει έτσι μια άλλη αδυναμία του: την καθαρεύουσα γλώσσα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά της Ανδριάνας;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση 3ης ενότητας.

Από: [**Η ίδια** ..... **ζωή**]

2η Ποια η ψυχολογική κατάσταση των προσώπων του έργου κατά τον εγκλεισμό τους στο στάβλο και κατά τη φυγή τους;

Απάντηση:

Τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται φόβο, αφού στόχος και του συγγραφέα δεν είναι να τους παρουσιάσει ως ήρωες. Όμως, ελπίζουν πως θα σωθούν. Το ίδιο ισχύει και για την ψυχολογία τους την ώρα της φυγής. Αν και οι κίνδυνοι ήταν πολλοί και ο φόβος τους μεγάλος, είχαν την τόλμη και το θάρρος να προσπαθήσουν να σωθούν.

3η Ο Λουκής Λάρας είναι ένα αφετηριακό έργο· γράφτηκε δηλαδή σε εποχή που ο αφηγηματικός μας λόγος δεν είχε διαμορφωθεί ακόμα και γι' αυτό, εκτός από τις αρετές του, παρουσιάζονται και αδυναμίες. Στις αρετές του εντάσσεται ο ρεαλιστικός τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται ορισμένες καταστάσεις. Να εντοπίσετε μέσα στο απόσπασμα τέτοια σημεία υπογραμμίζοντας και τις αντίστοιχες φράσεις.

Απάντηση:

Βλέπε αισθητική προσέγγιση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται ο συγγραφέας;

2η Πώς παρουσιάζονται στο απόσπασμα οι Τούρκοι;

Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Δημήτριος Βικέλας

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 401 του βιβλίου

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το διήγημα περιλαμβάνεται στη συλλογή Διηγήματα (1887). Ο συγγραφέας δεν ασχολείται πλέον με τα ιστορικά γεγονότα αλλά με την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου και τη συμπεριφορά τους.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο παπα-Νάρκισσος είναι ένας νέος παπάς. Από μικρό η οικογένειά του τον προετοίμαζε για να ακολουθήσει το επάγγελμα του ιερέα. Αφού παντρεύτηκε, χειροτονήθηκε διάκονος και τοποθετήθηκε σε ένα νησί για να ασκήσει το λειτούργημά του. Όλα πήγαιναν καλά και μάλιστα η γυναίκα του ήταν σε κατάσταση εγκυμοσύνης. Ο Νάρκισσος όμως ζούσε με ένα διαρκή φόβο. Τρόμαζε στην ιδέα πως κάποια μέρα θα κληθεί να τελέσει τη νεκρώσιμη ακολουθία κάποιου στην ενορία του. Η θέα του νεκρού τον έβαζε σε σκέψεις, τον βασάνιζε.

Δεν άργησε να φτάσει η ημέρα που τόσο τη φοβόταν. Ένας χωρικός τον κάλεσε να πάει να δει έναν λεπρό ο οποίος πέθαινε και ο άρρωστος τον ζητούσε. Ο άρρωστος βρισκόταν απομονωμένος σε μεγάλη απόσταση από το χωριό. Ο Νάρκισσος με έναν άλλο συγχωριανό του παρά τους φόβους του, ξεκίνησε να επισκεφτεί το μελλοθάνατο. Εκεί, στη θέα του άρρωστου που ψυχορραγούσε, όχι μόνο υπερνίκησε τους φόβους του αλλά και αφού μίλησε μαζί του και του έδωσε να μεταλάβει, τον σκέπασε με το ράσο του, όταν πια πέθανε.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. πινάκια = πιάτα

2. αντεποιείτο (του ρ. αντιποιούμαι) = εγείρω αξιώσεις

3. κατά κόρον = υπερβολικά
4. τεττίγων = τζιτζικιών
5. κοιτίς = κρεβατάκι
6. διέλιξις = ξετύλιγμα
7. Ωρολόγιον = εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει τις ακολουθίες των Ωρών.
8. εξαμβλύνω = εξασθενίζω
9. Οκτώηχος = Βίβλος που περιέχει τα τροπάρια εβδομάδας και κοινών Κυριακών
10. προσλείφω = προετοιμάζω
11. προχειρισθεί = διορισθεί
12. παραμυθώ = παρηγορώ
13. οψέποτε = κάθε φορά που
14. υπείκον (του ρ. υπείκω = υποχωρώ)
15. προέκυπτε = προεξείχε
16. πολιός = υπόλευκος
17. φαιός = τεφρός
18. οφρύς = φρύδι
19. αψοφητί = αθόρυβα
20. βραγχώδης = βραχνιασμένος
21. υπέλαβεν = απάντησε
22. οθόνη = λεπτό ύφασμα
23. απέμαξε = καθάρισε
24. ποικίλλω = κεντώ
25. απετροπιάζετο = αποστρεφόταν

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Κύριο πρόσωπο του διηγήματος είναι ο παπα-Νάρκισσος. Ένας άνθρωπος φιλήσυχος που ζει ήρεμα με τη γυναίκα του.

Ο ιερέας είναι νέος και δεν έχει εξοικειωθεί με το θάνατο και την εικόνα πεθαμένων ανθρώπων. Ο φόβος του μήπως κάποια μέρα τον φωνάξουν για τη νεκρώσιμη ακολουθία κάποιου συγχωριανού του, γίνεται τρόμος.

Όταν όμως έρχεται η στιγμή που τόσο φοβάται, καταφέρνει να διώξει τις φοβίες του και να φανεί αντάξιος της περίστασης.

Η **σύζυγός** του καταλαβαίνει τις φοβίες του και του συμπαρίσταται σιωπηλά. Φροντίζει το σπίτι και τον άντρα της και, όταν χρειάστηκε, διένυσε μεγάλη απόσταση με τα πόδια, αν και έγκυος, για να φέρει στο σύζυγό της δεύτερο ράσο μήπως και κρυώσει.

Στο διήγημα είναι φανερή η επιδίωξη του συγγραφέα να συνδυάσει την ηθικοδιδακτική του διάθεση με την απόπειρα κάποιας ψυχογραφίας.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: Α΄ απόσπασμα: Ο παπάς μετά από μια κουραστική μέρα επιστρέφει σπίτι του το μεσημέρι και αναπαύεται.

2η ενότητα: Β΄ απόσπασμα: αναδρομή στα παιδικά χρόνια του παπά και ο γάμος του με την Αρετή.

3η ενότητα: Γ΄ απόσπασμα: Ο φόβος του ιερέα στη θέα των νεκρών.

4η ενότητα: Δ΄ απόσπασμα: η ανάγκη να επισκεφτεί ο παπάς ένα μελλοθάνατο.

5η ενότητα: Ε΄ απόσπασμα: Ο δρόμος για να συναντήσει το λεπρό που πέθαινε.

6η ενότητα: ΣΤ΄ απόσπασμα: Ο παπάς νικά το φόβο του και βρίσκεται δίπλα στον άρρωστο, όταν αυτός πεθαίνει (απάντηση 1ης ερώτησης).

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Η **γλώσσα** του διηγήματος είναι η καθαρεύουσα π.χ. «δια να τα καθαρίσει», «Ο καναπές ήτο αντίκρυ της εστίας», «παριστώσα την άφιξιν του βασιλέως» κλπ.

2. Εικόνες: «Διότι το δωμάτιον εκείνο... του μεσημβρινού ηλίου», «ανέκυψε την κεφαλήν... σιωπηλός», «ο δρόμος εξηκολούθει... νήσων» κ.λπ.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το διήγημα είναι χωρισμένο σε ενότητες. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο κάθε ενότητας και το ρόλο της στην ανέλιξη της πλοκής.

Απάντηση:

(Βλέπε Δομή: χωρισμός και περιληπτικό περιεχόμενο ενοτήτων) «1η ενότητα... πεθαίνει».

Στην πρώτη ενότητα ο συγγραφέας αναφέρεται στο τώρα. Ο παπάς βρίσκεται στο σπίτι του. Στη δεύτερη ενότητα επιχειρείται μια αναδρομή στο παρελθόν και στη συνέχεια επιστρέφει στο τώρα. Μ' αυτό τον τρόπο ο συγγραφέας σκιαγραφεί καλύτερα το χαρακτήρα του παπα-Νάρκισσου και μας δικαιολογεί τη φοβία του.

2η Να χαρακτηρίσετε τα δευτερεύοντα πρόσωπα του διηγήματος στηριζόμενοι κυρίως στις πράξεις, τα λόγια και τις αντιδράσεις τους.

Απάντηση:

Η σύζυγος του παπά, η Αρετή είναι μια γυναίκα ήσυχη που φροντίζει το σπίτι της και το σύζυγό της. Ενδιαφέρεται γι' αυτόν και τον προσέχει. Αν και καταλαβαίνει το φόβο του άντρα της, δε μιλά αλλά τον αφήνει να τον ξεπεράσει.

Ο γερο Θανάσης είναι ένας άνθρωπος απλός με ευγενικά αισθήματα, καλός χριστιανός. Είναι ο μόνος που φροντίζει το λεπρό και στην ύστατη στιγμή της ζωής του πηγαίνει να φέρει τον παπά. Δείχνει σεβασμό προς τον ιερέα και τον οδηγεί στον τόπο που είναι ο μελλοθάνατος.

3η Το κεντρικό πρόσωπο του διηγήματος είναι ο παπα-Νάρκισσος, για τον οποίο ο αφηγητής μας δίνει αρκετές πληροφορίες, που ανάγονται είτε στο παρελθόν είτε στο παρόν της αφήγησής του. Μελετώντας το διήγημα και παρακολουθώντας την ψυχογράφησή του να επικεντρώσετε το ενδιαφέρον σας στα εξής: α) Ποια εικόνα έχουμε γι' αυτόν ως τη στιγμή που έρχεται ο γερο-Θανάσης; β) Πώς αντιδρά αφενός η παπαδιά και αφετέρου ο παπα-Νάρκισσος από το σημείο αυτό ως το τέλος; Η μεταμόρφωσή του γίνεται κατά τρόπο πειστικό και φυσικό;

Απάντηση:

α) Ο παπα-Νάρκισσος μέχρι τη στιγμή που έρχεται ο γερο-Θανάσης είναι ένας άνθρωπος που αντιμετωπίζει με τρόμο το θάνατο. Φοβάται τη στιγμή που θα κληθεί να τελέσει το καθήκον του ως ιερέας σ' ένα νεκρό άνθρωπο. β) Η παπαδιά καταλαβαίνει αυτό που βασανίζει τον άντρα της, αλλά μένει σιωπηλή. Βέβαια ανησυχεί γι' αυτόν και με το πρόσχημα του δεύτερου ράσου που δεν πήρε μαζί του ο παπάς πηγαίνει να τον συναντήσει. Ο παπα-Νάρκισσος νιώθει ακόμη μεγαλύτερο φόβο, αφού ήρθε η στιγμή που τόσο φοβόταν. Χωρίς να δείξει τίποτε στο γερο-Θανάση τον ακολουθεί στο δρόμο για το μελλοθάνατο, αφού έτσι πρέπει να κάνει σαν ιερέας. Στο τέλος, η επαφή του με το λεπρό και ο θάνατός του τον κάνουν να ξεπεράσει τους φόβους του.

Η μεταμόρφωση του παπά γίνεται με τρόπο φυσικό. Ο φόβος του για το θάνατο και τη θέαση του νεκρού ξεπεράστηκε, όταν μπροστά στα μάτια του ο λεπρός πέθανε.

4η Πού κατά τη γνώμη σας, οφείλεται ο διαφορετικός τρόπος που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα ο γερο-Θανάσης και ο παπα-Νάρκισσος;

Απάντηση:

Ο γερο Θανάσης είναι αυτός που τόσο καιρό φρόντιζε και ενδιαφερόταν για το λεπρό.

Είναι ένας άνθρωπος που έχει εξοικειωθεί με το θάνατο και τους νεκρούς. Ο παπα-Νάρκισσος από την άλλη πάντα απέφευγε να δει τους νεκρούς. Φοβάται το θάνατο και η εικόνα ενός πεθαμένου τον τρομάζει.

5η Στο βάθος του διηγήματος κινείται ολόκληρη η κοινωνία του μικρού χωριού. Ποιά εικόνα της μας δίνει το διήγημα;

Απάντηση:

Η κοινωνία του χωριού είναι μια μικρή κοινωνία. Ο παπάς είναι συνδεδεμένος με τους ανθρώπους και οφείλει να σπεύσει, όταν τον χρειαστούν. Σ' αυτή τη μικρή κοινωνία, «εξόρισαν» το λεπρό και ο μόνος που τον φρόντιζε ήταν ο γερο-Θανάσης. Κανείς άλλος δεν τον βοήθησε ούτε βρέθηκε κοντά του την ώρα που ψυχομαχούσε και πέθανε.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζεται ο Παπα-Νάρκισσος στην αρχή του διηγήματος και πώς στο τέλος;

2η Ποιες διαφορές επισημαίνετε ανάμεσα στα δύο έργα του Δημήτριου Βικέλα, Λουκής Λάρας και παπα-Νάρκισος;

Αθηναϊκοι Περιπατοι

Εμμανουήλ Ροΐδης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στα 1836 στην Ερμούπολη της Σύρου. Σπούδασε Φιλοσοφία και Νομικά στη Γερμανία. Μετά από μια σύντομη περίοδο παραμονής στη Ρουμανία και στην Αίγυπτο εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου επιδόθηκε στη συγγραφή και την έκδοση των έργων του. Η απώλεια όμως της πατρικής παρουσίας τον ανάγκασε να εργαστεί για να επιβιώσει. Έτσι, διορίστηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη ως έφορος, θέση που διατήρησε μέχρι το θάνατό του με κάποια διαστήματα διακοπών που οφείλονται σε απολύσεις λόγω του φιλελευθερισμού του έργου του. Παράλληλα εξέδιδε το περιοδικό «Ασμοδαίος», ενώ άρθρα του δημοσίευσε σε διάφορες εφημερίδες της εποχής.

Το έργο του

Στα γράμματα εμφανίστηκε στα 1860 με τη μετάφραση του «Οδοιπορικού» του Σατωβριάνδου και κάποιων αποσπασμάτων από τα έργα «Πνεύμα του Χριστιανισμού» και «Μάρτυρες» του ίδιου συγγραφέα. Το έργο όμως που τον κατέστησε παγκόσμια γνωστό και που μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες είναι το ιστορικό μυθιστόρημα «Η Πάπισσα Ιωάννα». Το έργο αυτό φαίνεται πως στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Η Ιωάννα, κάποια μοναχή, κατάφερε να μπει στο περιβάλλον του πάπα Λέοντος και μετά το θάνατό του να στεφθεί η ίδια πάπας. Η γυναικεία φύση της όμως την οδηγεί σε σχέσεις με το Φλώρο, ένα θαλαμηπόλο, που την καθιστά έγκυο. Σε μία λιτανεία, η Ιωάννα γεννά πρόωρα και πεθαίνει τη στιγμή της γέννας. Με το έργο του αυτό ο Ροΐδης έκρινε τις υπερβολές της Εκκλησίας στην εποχή του και για το λόγο αυτό αφορίστηκε.

Στη συνέχεια ο Ροΐδης εξέδωσε το περιοδικό «Παρνασσός» έγραψε αρκετές μελέτες όπως «Το ταξίδι του κ. Ψυχάρη» και τα «Είδωλα», όπου υπερασπίζεται θερμά τις ιδέες του Ψυχάρη και τη δημοτική γλώσσα. Άλλα έργα του είναι τα διηγήματα «Ψυχολογία Συριανού Συζύγου» και «Μηλιά». Για το έργο του ο Mario Vitti γράφει: «Στην ωριμότητά του κατά τη διάρκεια μιας θυελλώδους και εποικοδομητικής θητείας στη λογοτεχνική κριτική, συνέβαλε στη διάπλαση μιας νέας αισθητικής συνείδησης και έκα-

νε ό,τι μπορούσε για να αναταράξει τα λιμνάζοντα νερά της ποίησης που εντελώς άβουλα περιοριζόταν στην αναπαραγωγή τρόπων και θεμάτων του ρομαντισμού» («Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας»).

Πέθανε στην Αθήνα στα 1904.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για χρονογράφημα που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Εστία», στα 1896, και θίγει με έναν ιδιόμορφο τρόπο ένα σημαντικό πρόβλημα της εποχής. Η ρύπανση του περιβάλλοντος της πρωτεύουσας ήταν και στην εποχή του ιδιαίτερα έντονη και προκαλούσε τη δυσφορία των κατοίκων της και βέβαια πολύ περισσότερο του ίδιου του Ροϊδη που είχε ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Ευρώπη και είχε γνωρίσει ένα διαφορετικό τρόπο ζωής.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο συγγραφέας βρίσκει αφορμή να γράψει το άρθρο του αυτό από τις συστάσεις των ελληνικών εφημερίδων -στις παραμονές των Ολυμπιακών αγώνων- στους κατοίκους της Αθήνας σχετικά με το θέμα της καθαριότητας. Ζητούσαν από αυτούς να καθαρίζουν τις μάντρες και τα πεζοδρόμιά τους, να μην αφήνουν εκτεθειμένα σκουπίδια από χασάπικα ή μανάβικα και γενικά να κρατούν τους δρόμους όσο το δυνατόν περισσότερο καθαρούς, έστω για το διάστημα που θα διαρκούσαν οι Ολυμπιακοί αγώνες, όπως και έγινε. Στη συνέχεια όμως η κατάσταση της πόλης επανήλθε στην αρχική της εικόνα με τη δυσοσμία να καλύπτει τα πάντα. Μόνο που μετά τους Αγώνες, πολλοί ήταν οι Αθηναίοι, αλλά και οι Αθηναίες που ρίχτηκαν με μανία στον αθλητισμό επηρεασμένοι από τις λαμπρές τελετές και την επιτυχία του Λούη.

Μάλιστα οι δρόμοι γέμισαν δισκοβόλους και μαραθωνοδρόμους και η Πλάκα θύμισε στάδιο. Όμως, όπως ήταν φανερό, όλοι αυτοί δεν μπορούσαν να έχουν κάποια αξιόλογη επίδοση σε κάποιο άθλημα, γιατί η φυσική τους κατάσταση δεν ήταν καλή μια και ζούσαν υπό άθλιες συνθήκες. Έπρεπε λοιπόν, να καθαριστούν οι συνοικίες, για να έχουν και οι αθλητές γερά πνευμόνια και να αποδίδουν στο άθλημά τους, όπως ο Λούης που ανέπνεε καθαρό αέρα στο Μαρούσι ή οι Αμερικάνοι που ζούσαν σε καθαρό περιβάλλον.

Τονίζει ακόμα ο συγγραφέας πως οι άνθρωποι έχουν τόσο συνηθίσει στη δυσο-

σμία που δεν καταλαβαίνουν και τους κινδύνους που τους απειλούν. Ως παράδειγμα, που πιστοποιεί τη δύναμη της συνήθειας, αναφέρει την περίπτωση του ποιητή Μπωντλαίρ που πίστευε ότι η μυρωδιά που έβγαινε από την ανοιχτή κοιλιά ενός ψοφιμιού ήταν μυρωδιά άνθους.

Επίσης και οι ζωογδάρτες, οι βυρσοδέψες, οι σκουπιδιάρηδες, οι θαλαμωτές, όσοι κατοικούν στις οδούς Αίαντος και Πρωτογένους δεν αντιλαμβάνονταν το μολυσμένο αέρα που ανέπνεαν, γιατί η μύτη τους έχει συνηθίσει στη δυσοσμία. Το ίδιο ισχύει και για όσους γενικά κάνουν ανθυγιεινές δουλειές που, όπως μαρτυρεί ο Γάλλος Μπουσουρντό, είναι καταδικασμένοι. Αλλά και ένας Έλληνας καθηγητής του Πανεπιστημίου είχε παρατηρήσει πως οι περισσότεροι θάνατοι που σημειώνονται στο Γκαζοχώρι και την Αγία Τριάδα οφείλονται στη μόλυνση των συνοικιών αυτών. Μάλιστα, αν παρατηρήσει κανείς τους τάφους του Β' Νεκροταφείου που είναι λαϊκό, θα δει πως οι περισσότεροι είναι μικρών παιδιών, τα οποία προφανώς έχουν πεθάνει από μολυσματικές ασθένειες.

Πάντως, στόχος του συγγραφέα, δεν είναι να θρηνήσει για το κακό, αλλά να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους, ιδίως με την ευκαιρία των Αγώνων, στο θέμα της καθαριότητας. Ζητά να πειστούν οι επίδοξοι ολυμπιονίκες να προσπαθήσουν για την αντιμετώπιση της ρύπανσης με το επιχείρημα ότι όσοι γυμνάζονται μέσα στη βρόμα δεν μπορούν να διακριθούν, αφού δεν κάνουν δυνατούς μύες.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Αμπού: Γάλλος αρχαιολόγος και συγγραφέας που έγραψε το βιβλίο «Ο βασιλεύς των ορέων», στο οποίο σατιρίζει την ελληνική κοινωνία της Οθωνικής εποχής.

2. Σον Πέτρος, Γουλιέλμος: Βασιλιάδες της Βραζιλία και της Γερμανίας.

3. Λούης Σπύρος: Έλληνας ολυμπιονίκης που κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1986.

4. κονιορτός: σκόνη

5. δυσωδία: άσχημη μυρωδιά

6. ταμπάκηδες: βυρσοδέψες

7. στωική: υπομονετική

8. ασκαρίδες: σκουλήκια που ζουν στα έντερα των θηλαστικών.

9. ρυπαρός: βρόμικος

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Στόχος του συγγραφέα είναι να νουθετήσει τους συμπατριώτες του και να καυτηριάσει την αδιαφορία τους για τη μόλυνση του περιβάλλοντος, αδιαφορία που επιφέρει δραματικές συνέπειες. Ο τόνος του είναι ιδιαίτερα σκληρός και καυστικός, για τον οποίο κατηγορήθηκε έντονα ο Ροΐδης.

Αφορμή για το έργο του στάθηκε η σύσταση των αθηναϊκών εφημερίδων προς τους Αθηναίους για να διατηρηθεί η πόλη καθαρή, όσο θα κρατούσαν οι αγώνες. Μια τέτοια σύσταση ήταν πρόκληση για τον κοσμοπολίτη Ροΐδη, αλλά και για κάθε πολίτη που σεβόταν τον εαυτό του. Δεν είναι δυνατόν οι πολίτες να ενδιαφέρονται μόνο για την εντύπωση που θα κάνουν στους ξένους και να είναι διατεθειμένοι να σεβαστούν τους κανόνες της υγιεινής για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά να είναι έτοιμοι να τους προσβάλλουν την άλλη στιγμή.

Μάλιστα, η υπόμνηση ότι όλα αυτά δεν είναι παρά έκτακτα μέτρα που δε θα διαρκέσουν πολύ, προκαλούν την οργή του. Έτσι, επισημαίνει ο συγγραφέας την αδιαφορία τόσο των κατοίκων, όσο και των υπεύθυνων για την υγεία γενικά του συνόλου και την προσπάθειά τους απλά να φανούν στους ξένους επιφανειακά, πως υπάρχει και στην τότε διαμορφούμενη πόλη η καθαριότητα και γενικά το ψευτο-κοσμοπολίτικο περιβάλλον.

2η ενότητα: Επειδή ο συγγραφέας έχει καταπιαστεί πολλές φορές με το ίδιο θέμα και υποψιάζεται πως πολλοί θα ενοχληθούν και θα το θεωρήσουν εκδικητικό -κατατάσσοντάς τον «εις το γένος των αναμασητικών ζώων» ή παρομοιάζοντάς τον με την «καμήλα»- τονίζει πως αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες οι συμπολίτες του κατάντησαν αθλομανείς.

Όμως οι συνέπειες για τους ανθρώπους αυτούς που έστω και καθυστερημένα ασχολούνται με τον αθλητισμό, θα είναι δυσάρεστες, αφού οι συνθήκες διαβίωσής τους είναι άθλιες. Προτρέπει μάλιστα να στείλουν ένα «ρεπόρτερ» στις συνοικίες όπου το πρόβλημα είναι πιο οξύ, για να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη και να δεχτεί τις απόψεις του συγγραφέα για βελτίωση του τρόπου ζωής.

Ο Ροΐδης φαίνεται πως περιμένει περισσότερο από τον απλό λαό παρά από τις αρχές του τόπου που άφησαν τον κόσμο κυριολεκτικά στο έλεος του Θεού.

3η ενότητα: Ο συγγραφέας καυτηριάζει εδώ τη δύναμη της συνήθειας. Πράγματι, ο εφησυχασμός και η συνήθεια διαβρώνουν τόσο πολύ τον άνθρωπο, ώστε δεν μπορεί να αντιδράσει ούτε για τα πιο σοβαρά προβλήματά του.

Έτσι, με ειρωνικό τρόπο αναφέρεται στην ικανότητα προσαρμογής των ανθρώπων σε κάθε δυσάρεστο συναίσθημα, ώστε να μην αντιδρούν σε όσα συμβαίνουν γύρω τους και να τα δέχονται παθητικά.

Επίσης, καυτηριάζει την αδιαφορία του κόσμου προς τις επιστημονικές στατιστικές. Η άγνοια και η αμάθεια κάνουν τον κόσμο να μην αντιλαμβάνεται το μέγεθος του προβλήματος αλλά και το χειρότερο να μην εμπιστεύεται τα πορίσματα των επιστημόνων παρότι υπάρχουν ατράνταχτες αποδείξεις. Όμως, όλες οι στατιστικές που έχουν γίνει υποδηλώνουν ακριβώς με φανερό τρόπο πως ο μέσος όρος ζωής εξαρτάται από το επάγγελμα και από τις συνθήκες του τόπου κατοικίας.

4η ενότητα: Ο συγγραφέας επανέρχεται στον αρχικό του σκοπό και τονίζει πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, που πρόκειται να γίνουν, δίνουν στον κόσμο μία ευκαιρία μοναδική για την καθαριότητα της πόλης. Προσπαθεί μάλιστα να τους πείσει πως δεν πρέπει να εφησυχάζουν και να αδιαφορούν για όλα όσα συμβαίνουν γύρω τους, σχετικά με την υγεία τους, γιατί έτσι δεν μπορούν να περιμένουν νίκες και βραβεία Ολυμπιακά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το κείμενο μπορεί να χωριστεί στις ακόλουθες ενότητες:

1η ενότητα: «Πολύ περισσότερο ... και λείψανα γάτων και ορνίθων» όπου τονίζεται το πρόβλημα ρύπανσης που αντιμετωπίζει η Αθήνα.

2η ενότητα: «Μη βιαστείτε να με κατατάξετε ... ούτε φαίνεται να τους ενοχλεί πολύ η ακαθαρσία», όπου τονίζεται η μανία των Αθηναίων για την άθληση και συστήνεται από το συγγραφέα να γίνει αυτή αφορμή για την καθαριότητα της πόλης.

3η ενότητα: «Οι πανηγυρισταί της θείας πρόνοιας... μέγα πλήθος των παιδιών και νεανικών σταυρών», στην οποία ο συγγραφέας τονίζει πως η δύναμη της συνήθειας κάνει τους ανθρώπους να μην αντιλαμβάνονται τους κινδύνους που τους απειλούν και

4η ενότητα: «Αλλά σκοπός σήμερον ... σφαγείων και βόθρων αναθυμιάσεις» ο σκοπός που επιδιώκει να πετύχει ο συγγραφέας με το άρθρο του αυτό.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ύφος:** Με ειρωνικό και σαρκαστικό ύφος ο συγγραφέας προσπαθεί να τονίσει τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης των συμπατριωτών του και να τους πείσει να προβούν σε τρόπους αντιμετώπισης της ρύπανσης.

2. **Ειρωνικές εκφράσεις:** Χαρακτηριστικές εκφράσεις του που εμπεριέχουν κάποια δόση ειρωνείας είναι οι εξής: «με την υπόμνησιν μάλιστα ότι δεν παρατείνοντο επί πολλάς ημέρας αι τοιαύται περί καθαριότητος ενοχλήσεις» -όπου ειρωνεύεται την αδιαφορία των συμπατριωτών του για τη ρύπανση των οδών-, «χωρίς φόβον να δείξουν το χρώμα της καλτσοδέτας των, συμμεριζόμενοι, ως φαίνεται τας περί εξισώσεως των δύο φύλων προοδευτικάς ιδέας της «Εφημερίδας των Κυριών», -όπου ειρωνεύεται το φεμινιστικό κίνημα της εποχής- «αφού ούτε περί της υγείας των πολυφροντίζουν- πολύ η ακαθαρσία» -όπου τονίζει πως οι Αθηναίοι έχουν συνηθίσει στη δυσοσμία-, «Αθηναίων που διέβρωσε κάθε διάθεσή τους για αντίδραση-. «τούτους πρόκειται ο τύπος να πείσει όχι ότι κινδυνεύει στο στήθος των από φθίσιν- εις τον ύπνον των ολυμπιακά βραβεία» -όπου σατιρίζει την αδιαφορία των πολιτών για τον κίνδυνο που διατρέχει η ζωή τους από τη μόλυνση.
Όπως όμως, τονίζει ο Κλ. Παράσχος, «η μορφή που συχνότερα παίρνει η σατιρική διάθεση του Ροϊδη, ο συχνότερος σατιρικός τρόπος του, είτε αγκυλώνει είτε δαγκώνει, είναι η παρομοίωση. Έχει φανερό το χάρισμα της παρομοίωσης αλλά και ξέρει πόσο με την παρομοίωση όσο με τίποτα άλλο, βάζει σε κίνηση βασικές συγγραφικές του αρχές, το ψηλαφητό και το απροσδόκητο και τα δύο βασικά σατιρικά μέσα, υπερβολή και αντίθεση» («Εμμανουήλ Ροΐδης. Η ζωή, το έργο, η εποχή του», τόμοι 1-2 σελ. 98-99).
3. **Παρομοιώσεις:** Πράγματι, οι παρομοιώσεις του Ροΐδη του δίνουν την ευκαιρία για σκληρή κριτική, «καθώς οι Τζιφούτηδες ... ούτε και οι κάτοικοι.»
4. **Υπερβολές:** Επίσης, χαρακτηριστικές είναι και οι εικόνες που χρησιμοποιεί όπως: «είναι το πεζοδρόμιο παραρτήματα μακελλείων και λαχανοπωλείων- του κονιορτού- της λάσπης- των λάκκων», «ο διαβάτης να καμαρώσει περί τον πλάτανον της Πλάκας .... και να τρέχουν».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιοι ήταν υπεύθυνοι για τη ρύπανση του περιβάλλοντος στην Παλιά Αθήνα;

Απάντηση:

Υπεύθυνοι για τη ρύπανση της παλιάς Αθήνας ήταν οι χασάπηδες, οι μανάβηδες και κάποιοι άλλοι επαγγελματίες, καθώς επίσης οι δημοτικές αρχές, η αστυνομία και οι ίδιοι οι κάτοικοι. Γιατί, όλοι αδιαφορούσαν και δε λάμβάναν δραστικά και μόνιμα μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος, το οποίο με τον τρόπο αυτό διογκωνόταν.

2η Ο συγγραφέας λέει ότι ντράπηκε περισσότερο για τις συστάσεις που έκαναν οι εφημερίδες προς τους κατοίκους και την αστυνομία στις παραμονές των Ολυμπιακών Αγώνων για την προσωρινή καθαριότητα της πόλης παρά για όσα υβριστικά έγραψαν κατά καιρούς οι ξένες εφημερίδες για την Ελλάδα. Να σχολιάσετε την παραπάνω παρατήρηση.

Απάντηση:

«Ο Ροΐδης αντιδρά στα προσωρινά μέτρα που προτείνονταν για την καθαριότητα της πόλης. Και αυτό, γιατί ζητούσε δραστικά και μόνιμα μέτρα για τη σωστή αντιμετώπιση του προβλήματος και όχι ημίμετρα προς χάριν όλων των ξένων που θα βρίσκονταν στην Αθήνα την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων.

3η Εξακολουθούν να ισχύουν οι ίδιοι παράγοντες σχετικά με τη ρύπανση στην Αθήνα. Ποια μορφή έχει πάρει σήμερα το πρόβλημα;

Απάντηση:

Το πρόβλημα της ρύπανσης της Αθήνας στις μέρες μας είναι οξύ και συντελούν τώρα σε αυτό περισσότεροι παράγοντες, όπως οι βιομηχανίες, το νέφος, το πλήθος των αυτοκινήτων.

4η Ο συγγραφέας λέει πολύ σοβαρά πράγματα με τρόπο ειρωνικό να επισημάνετε στο κείμενο τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις ειρωνείας.

Απάντηση:

Βλέπε αισθητική προσέγγιση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς επηρεάστηκαν οι Αθηναίοι από τους ολυμπιακούς αγώνες του 1896 κατά τον Ε. Ροΐδη;

2η Το έργο του Ε. Ροΐδη «Αθηναϊκοί περίπατοι» είναι χρονογράφημα. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του;

Μονολογος Ευαισθητου

Εμμανουήλ Ροΐδης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό και το έργο του βλέπε σελίδα 411 του βιβλίου

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για σατιρικό χρονογράφημα που δημοσιεύτηκε στα 1896, στην Εφημερίδα «Εμπρός». Σ' αυτό ο συγγραφέας μας δίνει πληροφορίες για τα ήθη της εποχής του.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο συγγραφέας πιστεύει πως είναι μεγάλο μειονέκτημα να είναι κανείς ευαίσθητος. Γιατί, τότε είναι ο πλέον δυστυχής. Απορεί πως είναι δυνατόν να πηγαίνει κανείς σε συγκεντρώσεις πένθους, όπως σε κηδεία φίλου, αφού η δική του ευαίσθητη καρδιά δεν το αντέχει. Μάλιστα, θεωρεί εγωϊστές τους συγγενείς του νεκρού, όταν θρηνούν, και εκνευρίζεται τόσο από τους θρήνους τους που δεν μπορεί να φάει.

Επίσης δε δέχεται να βοηθήσει χρηματικά κάποιο φίλο του για να μπορέσει να μονομαχήσει, γιατί, αν σκοτωθεί, δε θα είναι σε θέση να του ξεπληρώσει τα χρωστούμενα. Κυρίως όμως δε δανείζει σε φίλους, γιατί σκέφτεται πως έτσι θα απαλλάξει το φίλο του από την ντροπή που θα νιώσει, όταν δε θα μπορεί να ξεπληρώσει το χρέος του. Φυσικά δε δίνει ελεημοσύνη, γιατί σκέπτεται ότι έτσι, με σκληρό τρόπο και αδιάφορο, παρατείνει τη ζωή άρρωστων και βασανισμένων ανθρώπων.

Μια ακόμη απόδειξη της ευαισθησίας του ήταν ο γάμος του, σε μεγάλη ηλικία, με γυναίκα πλούσια και άσχημη, αντί νέος και ωραίος, που όμως θα θυσιαζόταν, κάνοντας το γάμο αυτό και αποβλέποντας στα πλούτη εκείνου. Μάλιστα, η ευαισθησία του δεν του επέτρεψε, όταν κάποτε η γυναίκα του ήταν άρρωστη, να την αντικρίζει, ενώ εκείνη η αδιάφορη, όταν εκείνος αρρώστησε, είχε το σθένος να τον βλέπει να υποφέρει και να τον περιποιείται.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. χασομερέψω: να χάσω τον καιρό μου

2. λωβιασμένος: λεπρός
3. συνερίζεται: υπολογίζει, δίνει σημασία
4. προμακραίνει: παρατείνει, μακραίνει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Είναι σαφές πως ο συγγραφέας δεν παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του ευαίσθητου ανθρώπου, αλλά του αναίσθητου και αδιάφορου στον πόνο των άλλων και μάλιστα με δηκτικό τόνο.

Έτσι, στην ενότητα αυτή καυτηριάζει την υποκρισία κάποιων ανθρώπων που καμώνονται πως είναι ειλικρινείς φίλοι και όμως δεν συμπάσχουν με το φίλο τους, ούτε στην κηδεία του πηγαίνουν. Είναι άνθρωποι της καλοπέρασης που για να μη στενοχωρηθούν, μην τυχόν και τους κοπεί η όρεξη, δεν πηγαίνουν σε θλιβερές συγκεντρώσεις. **(Απάντηση 2ης ερώτησης).**

2η ενότητα: Ο συγγραφέας καυτηριάζει τον τύπο του συμφεροντολόγου και σκληρού ανθρώπου που σκέφτεται τα τρεχάματα και τα έξοδα, ενώ ο φίλος του ριψοκινδυνεύει τη ζωή του. Η υποκρισία του χαρακτήρα του είναι εύλογη, καθώς προσπαθεί με ορθολογισμούς να καλύψει τη μικροψυχία του.

3η ενότητα: Με σαφή τρόπο τονίζεται η υποκρισία μερικών ανθρώπων που δήθεν ενδιαφέρονται για την αξιοπιστία του φίλου τους, ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορούν για τα προβλήματά του και δεν τον βοηθούν αν χρειαστεί.

4η ενότητα: Ο «ευαίσθητος» άνθρωπος υποκρίνεται το φιλεύσπλαχνο, αυτόν που ενδιαφέρεται πραγματικά για τη μοίρα των άλλων, ενώ στην ουσία είναι εντελώς αναίσθητος και αδιάφορος απρόθυμος να προσφέρει την παραμικρή βοήθεια.

5η ενότητα: Ο χαρακτήρας του αδιάφορου ανθρώπου παρουσιάζεται στην ενότητα αυτή πιο έκδηλα. Είναι τόσο προσηλωμένος στον εαυτό του, ώστε αντιμετωπίζει με απάθεια την αρρώστια της γυναίκας. Μάλιστα, χρησιμοποιεί το διάστημα που εκείνη ήταν άρρωστη για τη δική του διασκέδαση και ψυχαγωγία χωρίς την παραμικρή εκδήλωση συμπόνοιας.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το κείμενο χωρίζεται στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: «Μεγάλη δυστυχία είναι ... εις όσους αγαπά τα ελαττώματά των»: ο συγγραφέας τονίζει πως δεν μπορεί να πάρει μέρος σε θλιβερές συγκεντρώσεις.

2η ενότητα: «Άλλο πράγμα όπου δεν ημπορώ ... ο φίλος μου να σκοτωθεί:» δεν παρευρίσκεται στη μονομαχία του φίλου του.

3η ενότητα: «Μεγάλη πρέπει να είναι η αναισθησία ... να υπάγω εις την κηδείαν του» είναι αντίθετος στο να δανείζει τους φίλους.

4η ενότητα: «Άλλη σκληρότης και κουταμάρα ... ενώ εγώ τρώγω μπαρμπούνια και φιλέτο» δε συμφωνεί με την ελεημοσύνη.

5η ενότητα: «Τρανή απόδειξις της υπερβολικής μου ευαισθησίας ... την ιδικήν μου έκτακτον και μοναδικήν ευαισθησία» η ευαισθησία του αποδεικνύεται και από την περίπτωση του γάμου του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ύφος:** Με καυστικό και ειρωνικό ύφος καταφέρνει ο συγγραφέας να εκθέσει τα χαρακτηριστικά ενός κοινωνικά αδιάφορου ανθρώπου. Το στόχο του αυτό επιτυγχάνει χάρη στη ζωντάνια του κειμένου, με τις μικρές περιόδους.
2. **Ασύνδετα σχήματα:** «χωλός, στραβός, κουλοχέρης», «αμάξια, θέατρα, γεύματα»
3. **Μεταφορές:** «θα μου έκοπε την όρεξιν», «το σπίτι λάμπει»
4. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του κειμένου είναι η καθαρεύουσα, αλλά απλή και κατανοητική, ώστε να εξυπηρετεί τους στόχους του συγγραφέα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τι δεν μπορεί να ανεχτεί ο «ευαίσθητος» του κειμένου;

Απάντηση:

Ο ευαίσθητος που παρουσιάζει ο Ροΐδης, δεν μπορεί να παίρνει μέρος σε κηδείες και σε μονομαχίες, δεν μπορεί να ελεείται, να δανείσει χρήματα να παντρευτεί νέα και φτωχιά γυναίκα, να συμπαρασταθεί στην άρρωστη γυναίκα του.

2η Τι είδους άνθρωπος κρύβεται κάτω από τον ειρωνικό αυτό τίτλο; (Προτού απαντήσετε να εξετάσετε τα επιχειρήματα που αντιτάσσει ο ευαίσθητος σε μία τουλάχιστον από τις πολλές πράξεις τις οποίες δεν ανέχεται).

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση.

Από: [Είναι σαφές ..... συγκεντρώσεις]

3η Ποιος είναι κατά τη γνώμη σας ο πραγματικά ευαίσθητος άνθρωπος; Να διατυπώσετε γραπτά την απάντησή σας σε ένα σύντομο και περιεκτικό κείμενο.

Απάντηση:

Ο πραγματικά ευαίσθητος άνθρωπος έχει πλούσιο συναισθηματικό κόσμο. Αγαπά τους συνανθρώπους του, τους συμπαραστέκεται με κάθε τρόπο, συμπάσχει μαζί τους. Δε θίγει και δεν προσβάλλει ποτέ κανέναν και κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει όποιον έχει την ανάγκη του.

4η Σε ποια κοινωνική τάξη ανήκει ο ευαίσθητος του κειμένου. Έχει σημασία η τοποθέτησή του σε ορισμένη κοινωνική τάξη. (Να βασίσετε την απάντησή σας στις τρεις τελευταίες παραγράφους).

Απάντηση:

Ο ευαίσθητος του Ροίδη είναι ιδιαίτερα πλούσιος. Έχει στην κατοχή του εφτά σπίτια, μπορεί να τρώει αστακό, μπαρμπούνια και φιλέτο, να κάνει εκδρομές και να διασκεδάζει με ποικίλους τρόπους, αλλά και να γευματίζει στη Μεγάλη Βρετάνια. Η τοποθέτησή του στις ανώτερες οικονομικά τάξεις έχει ως στόχο να δείξει την αδιαφορία των πλουσίων για τις ανάγκες των φτωχών, αλλά και την αδυναμία τους να τις αντιληφθούν, αφού αυτοί ζουν εντελώς διαφορετικά.

5η Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το κείμενο αυτό ρεαλιστικό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Το κείμενο είναι γραμμένο με ρεαλισμό. Ο Ροΐδης δεν ωραιοποιεί καταστάσεις. Αντίθετα, περιγράφει με λεπτομέρειες τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς του ήρωά του, ώστε να κάνει κατανοητή την αδιαφορία του για τους άλλους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς χαρακτηρίζετε τον ευαίσθητο του κειμένου;

2η Ποια είναι η εντύπωση του ευαίσθητου για τη γυναίκα του που τον περιποιείται;

Η Μπογατσα

Άγγελος Βλάχος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Άγγελος Βλάχος γεννήθηκε στα 1838 και πέθανε στα 1920. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και κατόπιν στη Γερμανία. Υπήρξε διευθυντής του Βασιλικού θεάτρου, πρεσβευτής, βουλευτής και υπουργός.

Το έργο του

Το μεταφραστικό και συγγραφικό του έργο είναι πλούσιο. Έγραψε ποίηση, πεζά, θέατρο, μελέτες, κριτική. Μετάφρασε το 1864 το Λαμαρτίνο. Για αρκετό διάστημα υπήρξε συνεργάτης πολλών αθηναϊκών εφημερίδων.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο συγγραφέας παρουσιάζει έναν ανατολικό μύθο για να καυτηριάσει «τα προγράμματα υποψηφίων βουληφόρων και μερικάς επαγγελίας δημοσίων αρχόντων».

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Είναι χειμώνας και το χιόνι πέφτει άφθονο. Οι διαβάτες στους δρόμους προχωρούν βιαστικοί προσέχοντας μη γλιστρίσουν απ΄ το χιόνι. Στην προθήκη ενός αρτοποιείου προβάλλει ένα ταψί με ζεστή μπογάτσα. Εκεί στέκεται και περιεργάζεται το ταψί ένας ρακένδυτος αχθοφόρος μην έχοντας άλλη αντοχή από την πείνα. Καθώς έχει απομείνει και κοιτάζει με επιθυμία το γλύκισμα τον πλησιάζει ένας αστυνομικός. Βλέποντας τον αχθοφόρο ζητά να του δώσουν ένα κομμάτι. Εκείνος το θεωρεί λίγο και έτσι του δίνουν όλο το ταψί. Ο νηστικός αχθοφόρος, ενώ είχε πει ότι θα μπορέσει να το φάει όλο, όταν έφτασε στη μέση και παρά το στοίχημα που έβαλε με τον αστυνομικό, δεν άντεξε να φάει περισσότερο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. παροδίται: διαβάτες
2. πλακούντια: είδος γλυκίσματος από ζύμη
3. εμειδίασε: χαμογέλασε
4. παρίας: άτομο κοινωνικά ή πολιτικά κατώτερο
5. βουκίαι: μπουκιές

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. **Αλλά πού να φύγει ο πεινών εκείνος ιέρας:** ο αχθοφόρος σαν γεράκι που κοιτάζει με επιμονή τη λεία του κοίταζε το ταψί με τη μπογάτσα.
2. **Ο αχθοφόρος είναι ένας άνθρωπος ρακένδυτος και πεινασμένος.** Η θέα της μπογάτσας τον κάνει να μην μπορεί να απομακρυνθεί απ΄ το σημείο και φαντάζεται ότι την τρώει. Όταν του δίνεται η δυνατότητα να φάει ένα κομμάτι, εκείνος θέλει όλο το ταψί. Όμως δεν μπορεί να τη φάει όλη.
3. Ο αστυνομικός λυπάται τον αχθοφόρο και προσφέρεται να του δώσει την μπογάτσα που τόσο επιθυμεί.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

1η ενότητα: «Είναι χειμώνας.....βορράν». Περιγραφή του χώρου
2η ενότητα: «Πολλοί παρήλθον..... παρέλθει». Η ύπαρξη του ταψιού με τη μπογάτσα.
3η ενότητα: «Ο κενός.... Βλεμμάτων». Ο αχθοφόρος επιθυμεί το γλύκισμα
4η ενότητα: «Αίφνης.... οπτανεύς». Το περιστατικό με τον αστυνομικό και η αδυναμία του αχθοφόρου να φάει όλο το ταψί
5η ενότητα: «ελπίζομεν..... αρχόντων». Επιμύθιο

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Ο συγγραφέας μάς παρουσιάζει το χώρο με μια σειρά από εικόνες «πυκναί και αδιάκοποι καταπίπτουσι της χιόνος οι νιφάδες», «συσπειρούμενο, υπό τους επενδύτας των και κύπτοντες την κεφαλήν» κ.λπ.
Παρομοιώσεις: «ο πεινών εκείνος ιέραξ», «οι δάκτυλοι του ορνέου»
Προσωποποίηση: «αναπτύσσει εκεί..... εισβάλλει θριαμβικώς εις την οδόν»

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο συγγραφέας παρουσιάζει εντονότερο το αίσθημα της πείνας και πώς εκφράζεται παραστατικότερα η βουλιμία του αχθοφόρου;

Απάντηση:

Το αίσθημα της πείνας εκφράζεται με τις φράσεις; «ο στόμαχός του απέκαμε και οι πόδες του παρέλυσαν», «οι οφθαλμοί διεστάλησαν και ακτινοβόλησαν, ο στόμαχός του ησθάνθη ανεκλάλητον σπασμόν ηδονής, και τα χείλη του συνεδιπλώθησαν λείχοντα το εν το άλλο, εν ευφροσύνω παραισθησία» «συνεστέλλετο αλγεινώς ο στόμαχός του και διέστελλοντο εξ επιθυμίας οι οφθαλμοί του», «εφαντάζετο», «εφαντάζετο», «εφαντάζετο». Η βουλιμία του αχθοφόρου παρουσιάζεται με εκείνη του λύκου. «Εκείνος δεν έτρωγε κατέπινε. Και κατέπινεν αδηφάγος, ταχύς, οιονεί διωκόμενος..... «Οι δάκτυλοι του ορνέου εφάνησαν βραδύνοντες».

2η Τι σημαίνει «επιμύθιον;» Τι εννοεί εδώ ο αφηγητής με το επιμύθιό του;

Απάντηση:

«Επιμύθιον» είναι ο επίλογος ενός μύθου, που συμπυκνώνει ως δίδαγμα το περιεχόμενο της διήγησης.

Εδώ ο αφηγητής αφήνει τον αναγνώστη να διαμορφώσει το επιμύθιο, λαμβάνοντας υπόψη τα προγράμματα υποψήφιων βουληφόρων και επαγγελίες δημοσίων αρχόντων.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιο είναι το μήνυμα-δίδαγμα του μύθου;

2η Με ποιες λέξεις-φράσεις παρουσιάζει ο αφηγητής τον κορεσμό του αχθοφόρου.

Ξενη Λογοτεχνια

- Δάντης
- Πετράρχης
- Θερβάντες
- Μονταίν
- Μολιέρος
- Σαίξπηρ

ΘΕΙΑ ΚΩΜΩΔΙΑ

Δάντης Αλιγκέρι

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Δάντης Αλιγκέρι γεννήθηκε στη Φλωρεντία το 1265. Αρχικά ανέλαβε διάφορες διπλωματικές αποστολές, αργότερα όμως εξορίστηκε για πολιτικούς λόγους. (Ανήκε στους «Λευκούς», που ήταν οι πολιτικοί αντίπαλοι των «Μαύρων»).

Έζησε στη Βερόνα και στη Ραβέννα. Εκεί πέθανε το 1361.

Το έργο του

Νέος έγραψε σονέτα για την Βεατρίκη, που αγαπούσε πλατωνικά. Γι' αυτήν έγραψε και το έργο «Νέα Ζωή».

Το κορυφαίο όμως έργο του είναι η «Θεία Κωμωδία». Το ποίημα χωρίζεται σε τρία μέρη, την «Κόλαση», το «Καθαρτήριο» και τον «Παράδεισο». Αναφέρεται στη μεταθανάτια ζωή και είναι γραμμένο στην ιταλική γλώσσα.

Στη «θεία Κωμωδία» ο ποιητής επισκέπτεται τον κόσμο των νεκρών. Οδηγός του είναι αρχικά ο Βιργίλιος και μετά η Βεατρίκη. Με το έργο του αυτό ο Δάντης άνοιξε το δρόμο προς την Αναγέννηση στην Ιταλία.

Η «Θεία Κωμωδία», που κατατάσσεται ανάμεσα στα καλύτερα έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, συνέβαλε στο να θεωρείται ο Δάντης ως ο μεγαλύτερος Ιταλός ποιητής.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Βρισκόμαστε στην Κόλαση στον 8ο κύκλο της. Ο Δάντης μαζί με το Βιργίλιο συναντούν τις ψυχές του Διομήδη και του Οδυσσέα τυλιγμένες στις φλόγες. Τότε ο Βιργίλιος τους παρακαλεί να διηγηθούν ποιο τέλος είχε η ζωή τους.

Στο απόσπασμα μιλάει ο Οδυσσέας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Μόλις ο Οδυσσέας έφυγε από το νησί της Κίρκης που βρισκόταν κοντά στη Γαέτα της Ιταλίας ρίχτηκε στα ανοιχτά πελάγη. Τίποτε δεν μπορούσε να τον σταματήσει ούτε η μνήμη του γιου του, του πατέρα του και της Πηνελόπης.

Τίποτε δεν μπόρεσε να σβήσει τη φλόγα που τον έσπρωχνε να γνωρίσει τον κόσμο και τους ανθρώπους. Ρίχτηκε λοιπόν πάλι στα ταξίδια με λίγους πιστούς συντρόφους.

Έφτασε στην Ισπανία, στο Μαρόκο και στο νησί των Σάρδων. Γερασμένος πια έφτασε στα στενά του Γιβραλτάρ, το οποίο ο Ηρακλής έθεσε ως σύνορο να μη ξεπεράσει άνθρωπος. Τότε ο Οδυσσέας μίλησε στους συντρόφους του.

Τους ζήτησε να περάσουν τα στενά, για να μάθουν τι γίνεται πίσω από τον ήλιο εκεί που δεν κατοικεί ζωντανή ψυχή. Αυτοί δεν είχαν πλαστεί για να ζήσουν σαν κτήνη, είχαν φύτρα θεϊκή, τους ταίριαζε η ανδρεία και η γνώση.

Οι σύντροφοι δέχτηκαν κι έτσι έβαλαν πλώρη προς το νότο του ήλιο. Έβλεπαν τα αστέρια του νότιου Πόλου, ενώ το αστέρι του Βοριά άγγιζε σχεδόν τη γραμμή της θάλασσας.

Ύστερα από πέντε φεγγάρια είδαν μπροστά τους ένα όρος. Ήταν σκοτεινό και ψηλό. Οι ναύτες χάρηκαν· όμως ξαφνικά ξέσπασε μπουρίνι, θύελλα. Χτύπησε το καράβι τρεις φορές και την τέταρτη το βούλιαξε.

Η θάλασσα έκλεισε από πάνω τους. Ήταν θέλημα θεού.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Γαέτα: λιμάνι της Ιταλίας κοντά στη Νεάπολη.
2. το στενό κανάλι: τα στενά του Γιβραλτάρ. Για τους μεσαιωνικούς ανθρώπους τα στενά αυτά αποτελούσαν τα όρια του κόσμου. Πέρα απ' αυτά απλωνόταν το άγνωστο και το μυστηριώδες.
3. Σέτας: πόλη του Μαρόκου.
4. κατά που βγαίνει ο ήλιος: κατά το νότο.
5. του άλλου πόλου: του νότιου πόλου
6. ο πολικός: τ' αστέρι του βοριά
7. αναγάλια: η ευχαρίστηση, η χαρά.
8. μπουρίνι: ξαφνική θύελλα
9. ξύλο: το καράβι (συνεκδοχή).

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Ο Οδυσσέας ήταν εχθρός των Τρώων, συνεπώς και των Ρωμαίων, (αφού, όπως υποστήριξε ο Βιργίλιος και δέχτηκε ο Δάντης, οι Ρωμαίοι είναι απόγονοι του Αινεία, όταν αυτός έφυγε από την Τροία μετά την κατάκτησή της).
Εντούτοις ο ποιητής δεν παρουσιάζει τον Οδυσσέα κατώτερο, δεν τον ταπεινώνει.

2. Ο Ηρακλής είχε, σύμφωνα με το μύθο, ορίσει τα όρια του γνωστού κόσμου, ήταν οι στήλες που είχε τοποθετήσει στα στενά του Γιβραλτάρ. Κανείς δεν έπρεπε να περάσει αυτά τα όρια, κανείς δεν έπρεπε να μάθει τι υπάρχει παραπέρα. Αν κάποιος τολμούσε να περάσει τις στήλες του Ηρακλή, αυτό θα σήμαινε «ύβρη» η οποία θα έφερνε τιμωρία από τους Θεούς. Ο άνθρωπος δεν έπρεπε να ξεπεράσει τα ανθρώπινα όριά του, γνωρίζοντας το μυστηριώδες.
Αυτή η αντίληψη επέζησε μέχρι τα χρόνια της Αναγέννησης, για να δηλώνει τα όρια των ανθρώπινων ικανοτήτων και δυνατοτήτων. Όμως στα χρόνια της Αναγέννησης τα πράγματα αλλάζουν τελείως.
Το σκοτεινό ψηλό βουνό που περιγράφει ο Δάντης είναι το νέο, το άγνωστο το ανεξερεύνητο, που προκαλεί τον άνθρωπο και του ανάβει μέσα του τη δίψα για μάθηση και για έρευνα. Ο κόσμος χάνει το μυστηριώδες πέπλο που τον τύλιγε. Ο Οδυσσέας είναι ένας πρωτοπόρος της γνώσης, ένας μεγάλος αμαρτωλός που θέλησε να ξεπεράσει τα ανθρώπινα όρια. Όμως απέτυχε. Το βουνό στεκόταν εκεί μυστηριώδες και απροσπέλαστο παίρνοντας μαζί του τον αρχαίο κόσμο.
Ο χαμός του Οδυσσέα συμβολίζει το χαμό του αρχαίου κόσμου συνολικά. Όμως ταυτόχρονα, ο ομηρικός ήρωας είναι ένας άνθρωπος που ποθεί τη γνώση και την ανδρεία. Η επιθυμία για γνώση τον κάνει να μοιάζει με τον άνθρωπο της Αναγέννησης.
Η δίψα για γνώση είναι στοιχείο θεϊκό. Ο άνθρωπος έχει μέσα του το στοιχείο εκείνο που τον κάνει να μοιάζει με το θεό.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί στις ακόλουθες ενότητες:

1η ενότητα: «Μόλις χωρίστηκα ... όσοι μου στάθηκαν πιστοί, κανένας άλλος». Τίποτα δεν μπορεί να σβήσει τη νοσταλγία και την αγάπη του Οδυσσέα για ταξίδια.

2η ενότητα: («Τρικυμισμένος... και η Σέτα μ' αφήκε ζερβά»). Το ταξίδι του Οδυσσέα μέχρι τα στενά του Γιβραλτάρ.

3η ενότητα: («Αδέλφια μου, είπα, στις ... μοίρα σας είναι η αντρεία, η γνώση»). Ο Οδυσσέας μιλάει στους συντρόφους του.

4η ενότητα: («Τους συντρόφους μου τα παρακάλια...μεγάλη πλάνεση»). Πέντε μήνες ταξίδι σε άγνωστες θάλασσες.

5η ενότητα: («Τότε μπροστά μας ορθώθηκε ένα όρος... η θάλασσα από πάνω μας»). Φτάνουν σε άγνωστη χώρα. Μπουρίνι βυθίζει το πλοίο τους.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Εικόνες:** Το ποίημα έχει ενδιαφέρουσες εικόνες. Ξεχωρίζουν: α) «Την πλώρη μας ... τη μεγάλη πλάνεση», εικόνες από το ταξίδι του Οδυσσέα σε άγνωστες θάλασσες. Η περιγραφή του ουρανού. β) «Τότε μπροστά μας ορθώθηκε ένα όρος ... αντικρίσει». Η εικόνα του μυστηριώδους σκοτεινού και απροσπέλαστου όρους. γ) «Τρελά ... στον σίφουνα»: η εικόνα της τρικυμίας.
2. **Γλώσσα:** Ο Δάντης έγραψε τη «Θεία Κωμωδία» στα Ιταλικά, στη ζωντανή λαϊκή γλώσσα της εποχής του. Θεωρείται ο θεμελιωτής της ιταλικής γλώσσας, αφού αυτός πρώτος τόλμησε και παρά τις αντιδράσεις των συντηρητικών έγραψε στην απλή λαϊκή γλώσσα που μιλούσαν στην πατρίδα του την Τοσκάνη. Η τόλμη και η πρωτοτυπία του δικαιώθηκαν.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Αφού μελετήσετε προσεκτικά το απόσπασμα και τα σχόλια, να απαντήσετε τις εξής ερωτήσεις.

Απάντηση:

α) Ποιες διαφορές παρουσιάζει ο ομηρικός Οδυσσέας από το δαντικό;

β) Ποια κοινά γνωρίσματα έχουν;

α) Διαφορές:

Σύμφωνα με τον Όμηρο, ο Οδυσσέας φεύγοντας από την Κίρκη, προσπάθησε και τελικά κατάφερε να γυρίσει στην πατρίδα του την Ιθάκη. Όμως ο Δάντης τροποποιεί το μύθο και παρουσιάζει τον Οδυσσέα να μη γυρνά στη πατρίδα του, αλλά να πνίγεται στον ωκεανό.

Ο ομηρικός Οδυσσέας είναι γεμάτος με νοσταλγία για την πατρίδα, τη γυναίκα, το παιδί, τον πατέρα, ενώ ο δαντικός πάνω από όλα αυτά τα δυνατά συναισθήματα βάζει το πάθος για γνώση και για γνωριμία με τον κόσμο.

Ο ομηρικός Οδυσσέας, τέλος, είναι ο άνθρωπος του μέτρου, περιορίζεται πάντα στα ανθρώπινα όρια και αποφεύγει την «ύβρη». Αντίθετα, ο δαντικός, ενώ γνωρίζει τα ανθρώπινα όρια, προσπαθεί να τα ξεπεράσει, προκαλώντας το θάνατό του.

β) Ομοιότητες:

Και οι δύο ήρωες, ο ομηρικός και ο δαντικός Οδυσσέας, καίγονται από τη δίψα να γνωρίσουν τα πάθη και την ανδρεία των ανθρώπων. Η ανδρεία και η γνώση είναι αυτά που επιθυμούν και που τους κάνουν να μοιάζουν με τους Θεούς.

Και οι δύο ήρωες, περιστοιχισμένοι από λίγους συντρόφους και με εφόδια ένα ξύλινο σκάφος, ταξιδεύουν αδιάκοπα σε μακρινές θάλασσες, μπαίνοντας σε συνεχείς ταλαιπωρίες και κινδύνους.

Τέλος, έχει ενδιαφέρον να προσέξουμε τη σχέση του Οδυσσέα με τους συντρόφους του, σχέση φιλική και συνεχούς φροντίδας.

2η Η ηρωϊκή μορφή του Οδυσσέα του Δάντη δεν έχει τίποτε σχετικό με τον τύπο του μεσαιωνικού ανθρώπου. Θυμίζει περισσότερο τον άνθρωπο που θα εμφανιστεί στην Αναγέννηση: ποια είναι τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου αυτού: (Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με χωρία του κειμένου).

Απάντηση:

Για το μεσαιωνικό άνθρωπο το σημαντικότερο ήταν η ζωή στον άλλο κόσμο, όπου προσπαθούσε να κερδίσει την αιώνια ευτυχία. Αντίθετα, ο Οδυσσέας δεν ενδιαφέρεται καθόλου για τον άλλο κόσμο, ούτε για τη σωτηρία της ψυχής του.

Αυτό που τον χαρακτηρίζει είναι η αγάπη για τη ζωή, η αγάπη γι' αυτόν τον κόσμο: μία «φλόγα μ' έσπρωχνε τι θα πει ο κόσμος να γνωρίσω, να λάβω πέρα από τα πάθη, ή απ' την ανδρεία των ανθρώπων».

Αυτός ο κόσμος τραβά το ενδιαφέρον του. Και κεντρική θέση στον κόσμο έχει ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος -όχι αυτός που προσπαθούσε να πετύχει το ιδανικό της αγιότητας, όπως στο Μεσαίωνα- αυτός που είναι γεμάτος αδυναμίες αλλά και προτερήματα, «πάθη» και «ανδρεία». Ο άνθρωπος όπως είναι στην πραγματικότητα.

Ο άνθρωπος του Μεσαίωνα έτεινε προς το Θεό, ενώ ο Οδυσσέας του Δάντη είναι θεός, έχει μέσα του «θεϊκιά φύρα». Αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει από τα κτήνη είναι η δίψα του για ανδρεία και γνώση.

Η δίψα αυτή ήταν η δίψα του ανθρώπου της Αναγέννησης, ο οποίος έβλεπε τον κόσμο μέσα από το πρίσμα του ανθρωποκεντρισμού. Ο άνθρωπος γίνεται το κέντρο του ενδιαφέροντος και ο τελικός σκοπός στην επιστήμη και την τέχνη.

Ταυτόχρονα παρατηρούμε και μία έξαρση της ατομικότητας που και αυτή αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του ανθρωπισμού της Αναγέννησης. Ο Οδυσσέας αισθάνεται «καταμόναχος» μέσα στο μέσο του πελάγους.

Το ίδιο «καταμόναχος» αισθανόταν ο άνθρωπος της αναγέννησης που απελευθερωμένος από τα μεσαιωνικά δεσμά, βρισκόταν ξαφνικά μέσα στο μέσο του κοινωνικού πελάγους, ελεύθερος αλλά και αδύναμος.

3η Το απόσπασμα που διαβάσατε είναι καθαρή διήγηση ή μίμηση. Γιατί; (προτού απαντήσετε να διαβάσετε την εισαγωγή τη σχετική με τους αφηγηματικούς τρόπους).

Απάντηση:

Το απόσπασμα έχει τα χαρακτηριστικά της καθαρής μίμησης. Υπάρχει ένα πλαστό πρόσωπο -ο Οδυσσέας- πρόσωπο φανταστικό, το οποίο αφηγείται τις περιπέτειες τις δικές του και των συντρόφων του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Να χωρίσετε το απόσπασμα σε ενότητες και να δώσετε τίτλο σε κάθε μία.

2η Πώς παρουσιάζει ο Δάντης τον Οδυσσέα;

ΣΟΝΕΤΟ

Φραγκίσκος Πετράρχης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Πετράρχης γεννήθηκε στην Αρέτσο της Τοσκάνης το 1304. Έζησε στην Πίζα, στην Αβινιόν και στο Μομπελιέ -όπου ξεκίνησε να σπουδάσει νομικά, χωρίς όμως να ολοκληρώσει, αφού αφιέρωσε τη ζωή του στη λογοτεχνία.

Γνωρίστηκε με το Βοκάκκιο, με τον οποίο συνδέθηκε με φιλία. Όταν στη Φλωρεντία του προσφέρθηκε η έδρα της ρητορικής, αυτός δεν την δέχτηκε. Συνέχισε τα ταξίδια του στην Πάδουα και στη Βενετία. Πέθανε κοντά στην Πάδουα το 1374.

Το έργο του

Ο Πετράρχης έγραψε πολλά έργα στη λατινική και στην ιταλική γλώσσα.

Η πολύ γνωστή συλλογή ποιημάτων «Λυρική Συλλογή» ή «Ρίμες» είναι γραμμένη στα ιταλικά. Τα ποιήματα αυτά είναι εμπνευσμένα από τον έρωτά του στη Λάουρα. Ο Πετράρχης είναι μεγάλος ποιητής και μεγάλος ανθρωπιστής.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο σονέτο αυτό ο ποιητής υμνεί την ομορφιά της αγαπημένης του Λάουρας. Η Λάουρα δεν είναι φιλοσοφικό σύμβολο, όπως η Βεατρίκη στη «Θεία Κωμωδία», ούτε απρόσιτη δέσποινα, όπως στην ιπποτική ποίηση.

Η Λάουρα είναι μία γυναίκα γήινη, η χάρη και η ομορφιά της οποίας έχει κάνει τον έρωτα να φουντώσει στην ψυχή του ποιητή.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής αναρωτιέται ποιο ουράνιο πρότυπο βρήκε και χρησιμοποίησε η Φύση, για να πλάσει πάνω στη γη την όμορφη Λάουρα.

Αναρωτιέται ποια νύμφη ή ποια θεά είχε τα ολόξανθα πυκνά μαλλιά της αγαπημένης του. Ποια καρδιά μπορούσε να έχει τόσες μυστικές αρετές.

Ομορφιά θεϊκή στη γη δεν μπορεί να βρεθεί που να μοιάζει με το σεμνό και γεμάτο χάρη βλέμμα της αγαπημένης του.

Δε γνωρίζει πώς γιατρεύει και πώς κεντρίζει ο Έρωτας, όποιος δεν είδε πώς στενάζει, πώς μιλά και πώς χαμογελάει η Λάουρα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. αχνάρι: πρότυπο, αποτύπωμα.
2. θωριά: μορφή, εμφάνιση.
3. Νύμφη στις πηγές: οι Νύμφες σύμφωνα με τη μυθολογία ζούσαν στις πηγές, στα δάση, στα ποτάμια. Ο Πετράρχης ήταν επηρεασμένος από την αρχαιότητα.
4. μυστικές αρετές: εννοεί ψυχικές αρετές.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το θέμα του ποιήματος είναι η ομορφιά μιας αγαπημένης γυναίκας.

Ο ποιητής περιγράφει με πολύ λυρισμό την αγαπημένη του Λάουρα. Πάνω της το καθετί το βρίσκει τέλειο. Όχι μόνο την εμφάνιση, αλλά και τον εσωτερικό κόσμο, τον χαρακτήρα.

Ο έρωτας φουντώνει στην ψυχή του ποιητή, του γιατρεύει την αδυναμία, τη μοναξιά και του δίνει δύναμη να προχωρήσει μέσα στις αντιξοότητες της ζωής. Ο έρωτας κεντρίζει το δημιουργό για να γράψει τα ποιήματά του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Παρουσίαση:** Η παρουσίαση της ομορφιάς της Λάουρας παρουσιάζει μία κλιμάκωση. Ο ποιητής προχωρά από εικόνες αφηρημένες σε πιο συγκεκριμένες.
2. **Επίθετα:** α) ιδανική χάρη, β) αιθέρια ομορφιά, γ) ολόξανθα πυκνά μαλλιά, δ) μυστικές αρετές.
3. **Ερωτήσεις:** Οι δύο πρώτες στροφές έχον τη μορφή ερωτήσεων
4. **Υπερβολή και παρομοίωση** Ο ποιητής συγκρίνει τα μαλλιά της αγαπημένης του με τα μαλλιά των Νυμφών και των Θεών.
5. **Προσωποποίηση** α) Ο ποιητής προσωποποιεί τον Έρωτα, ο οποίος εμφανίζεται στην τρίτη στροφή να γιατρεύει και να κεντρίζει τους ανθρώπους. β) Επίσης, στην πρώτη στροφή προσωποποιείται η Φύση.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με ποιους τρόπους εξυμνεί ο ποιητής την ομορφιά της αγαπημένης του σε όλη τη διαδρομή του ποιήματος;

Απάντηση:

Αρχικά ο ποιητής κάνει ερωτήσεις. Προσωποποιεί τη Φύση και την παρουσιάζει να χρησιμοποιεί κάποιο θεϊκό πρότυπο για να πλάσει πάνω στη γη την ιδανική χάρη και ομορφιά της αγαπημένης του. Στα λόγια του υπάρχει υπερβολή.

Η υπερβολή συνεχίζεται και στη δεύτερη στροφή, η οποία έχει επίσης τη μορφή ερώτησης. Ο ποιητής παρομοιάζει την αγαπημένη του με Νύμφη και Θεά. Μιλάει για τα εξωτερικά αλλά και για τα εσωτερικά της χαρίσματα, για τα «ολόξανθα πυκνά μαλλιά της», αλλά και για τις «μυστικές αρετές», της καρδιά της του χαρακτήρα της.

Αντίθεση υπάρχει στη φράση «κάλλος θεϊκό στη γη», με την οποία ο ποιητής χαρακτηρίζει την εικόνα που παρουσιάζει να γιατρεύει και να κεντρίζει. Και μερικές ακόμη λεπτομέρειες από την εικόνα της Λάουρας συμπληρώνουν το ιδανικό κάλλος της, «πώς στενάζει και πώς μιλεί και πώς χαμογελάει».

Όποιος δεν την έχει δει λέει ο συγγραφέας δε γνωρίζει τι σημαίνει Έρωτας.

2η Ποια είναι για τον ποιητή τα αποτελέσματα του Έρωτα και πού οφείλονται;

Απάντηση:

Ο Έρωτας σύμφωνα με τον ποιητή, «γιατρεύει» και «κεντρίζει».

Γιατρεύει, γιατί βοηθά τον άνθρωπο να ξεπεράσει την αδυναμία και τη μοναξιά του και να αισθανθεί ολοκληρωμένος άνθρωπος.

Κεντρίζει, γιατί με τα συναισθήματα που γεννά στην ψυχή του δημιουργού τον ωθεί να ασχοληθεί με την τέχνη του και να δημιουργήσει νέα πρότυπα κάλλους και τελειότητας, όπως με αυτά που δημιούργησαν οι ποιητές και οι ζωγράφοι της Αναγέννησης.

3η Όπως είναι γνωστό, η Αναγέννηση χαρακτηρίζεται από μία στροφή προς την αρχαιότητα. Να βρείτε μερικά στοιχεία μέσα στο ποίημα που δείχνουν τη στροφή αυτή.

Τα στοιχεία που δείχνουν επίδραση της αρχαιότητας είναι πολλά.

α) Η προσωποποίηση της Φύσης και του Έρωτα

β) Η γυναίκα με την «ιδανική χάρη και ομορφιά» φέρνει στο νου μας τα αρχαία αγάλματα που παρουσίαζαν ιδανικούς νέους και νέες

γ) Οι Νύμφες και οι θεές είναι πρόσωπα παρμένα από την αρχαία ελληνική μυθολογία και παράδοση.

δ) «Το θεϊκό κάλλος», που είναι εξωτερικό αλλά και εσωτερικό -τα όμορφα μαλλιά συμπληρώνονται από τις μυστικές αρετές της ψυχής. Στο μυαλό μας έρχεται το «καλός καγαθός» των αρχαίων μας προγόνων.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποια μορφή αναφέρεται το Σονέτο;

2η Πως παρουσιάζεται η γυναικεία μορφή;

Ο Δον Κιχώτης

Μιχαήλ Θερβάντες

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Μιχαήλ ντε Θερβάντες Σααβέδρα γεννήθηκε στο Αλκαλά ντε Ενόρες το 1547. Καταγόταν από οικογένεια αριστοκρατική αλλά φτωχή. Έζησε τη ζωή του στη φτώχεια και έζησε πολλά ανεκπλήρωτα όνειρα.

Δάσκαλός του ήταν ο Χουάν Λόπεθ ντε Όγιος. Το 1570 κατατάχτηκε ως στρατιώτης στον ισπανικό στρατό, πήρε μέρος στη ναυμαχία, όπου και τραυματίστηκε σοβαρά.

Γυρίζοντας στην Ισπανία, αιχμαλωτίστηκε από αλγερινούς περατές και απελευθερώθηκε μόνο, όταν έστειλαν λύτρα οι γονείς του. Το 1584 παντρεύτηκε και άρχισε να ασχολείται με τη λογοτεχνία ασκώντας παράλληλα διάφορα επαγγέλματα.

Πέθανε το 1616.

Το έργο του

Ο 16ος και 17ος αιώνας είναι ο «χρυσός αιώνας», για τα γράμματα της Ισπανίας. Τότε έζησαν ο Θερβάντες και ο Λόπε ντε Βέγκα, κορυφαίος θεατρικός συγγραφέας, το έργο του οποίου διακρίνεται για το λυρισμό του.

Ο Θερβάντες έγραψε τον «Δον Κιχώτη της Μάντσας» μυθιστόρημα στο οποίο αποτύπωσε τα ήθη της σύγχρονής του Ισπανίας, διακωμωδώντας παράλληλα τα ιπποτικά μυθιστορήματα. Δίκαια θεωρείται θεμελιωτής του σύγχρονου μυθιστορήματος.

Ο Θερβάντες είναι κορυφαία μορφή της Ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο κεφάλαιο αυτό συμπεριλαμβάνονται ένα επεισόδιο για την απόκτηση του κράτους του Μαμπρίνου και ένας διάλογος ανάμεσα στον Δον Κιχώτη και τον ιπποκόμο του. Ο συγγραφέας καταφέρνει να γελοιοποιήσει τα ιπποτικά μυθιστορήματα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Δον Κιχώτης και ο Σάντσο Πάντσο βρίσκονται στο δρόμο. Ψιχάλιζε. Ο Δον βλέπει κάποιον να πλησιάζει και το κράνος του έλαμπε. Πίστεψε ότι αυτό ήταν το μαγικό κράνος του Μαμπρίνου.

Ο Σάντσο βέβαια είχε διαφορετική άποψη, όμως τελικά αναγκάστηκε να συμφωνήσει με τον Δον.

Σε λίγο φάνηκε ο ξένος. Ήταν ένας κουρέας που είχε βάλει στο κεφάλι του τη λεκάνη του ξυρίσματος, για να μη βρέξει το καπέλο του. Έτσι, πάνω στο γάϊδαρό του έκανε τον Δον Κιχώτη να πιστέψει ότι ήταν ιππότης με κράνος.

Όταν ο κουρέας δέχτηκε επίθεση από τον Δον τά 'χασε! Πρόλαβε όμως να πέσει κάτω απ' το γαϊδούρι του για να γλιτώσει από το κοντάρι του Δον Κιχώτη. Μετά σηκώθηκε και έφυγε τρέχοντας.

Ο Δον, ικανοποιημένος ζήτησε από το Σάντσο να του δώσει το δήθεν «κράνος». Όταν ο Σάντσο του το έφερε, αυτός το φόρεσε. Ο ιπποκόμος έβαλε τα γέλια, όμως ο Δον Κιχώτης του εξήγησε πώς το χρυσό «κράνος» κατάντησε σε αυτή την κατάσταση. Αποφάσισε μάλιστα να το επισκευάσει. Σ' αυτό συμφώνησε και ο ιπποκόμος, ο οποίος είπε ότι θα αποφεύγει τις συμπλοκές.

Ο Σάντσο παραπονέθηκε ότι στο παρελθόν ο Δον Κιχώτης δεν τον βοήθησε· όμως εκείνος είπε ότι θεώρησε αστείο το ότι τον τίναζαν στην κουβέρτα. Ο ιπποκόμος δέχθηκε την εξήγηση, αφού δεν μπορούσε να κάνει τίποτε άλλο.

Όσο για ένα γαϊδούρι που τους έμεινε ως λάφυρο, ο Δον δεν καταδεχόταν να κρατάει πράγματα των αντιπάλων του, όμως επέτρεψε στον Σάντσο να αλλάξει το σαμάρι του, που τον βόλευε πάρα πολύ.

Ο Σάντσο συμβούλευε τον Δον να μπει στην υπηρεσία κάποιου βασιλιά. Τα μέχρι τότε ανδραγαθήματά του είχαν μείνει άγνωστα ενώ, αν μπει στην υπηρεσία κάποιου μεγάλου άρχοντα, η μνήμη του θα μείνει αιώνια.

Ο Δον αντέδρασε θετικά, όμως ήθελε πρώτα να αποκτήσει μεγάλη φήμη. Αρχίζει να ονειρεύεται ότι φτάνοντας σε μία μεγάλη πόλη, θα τον υποδεχθούν οι ιππότες και ο βασιλιάς θα του δώσει το φιλί της ειρήνης.

Στη συνέχεια θα τον παρουσιάσει στη βασίλισσα και στη βασιλοπούλα, η οποία θα τον ερωτευθεί. Θα τον κάνουν ιππότη και στο δείπνο θα υποδείξει πως οι δικές του περιπέτειες είναι ανώτερες από των άλλων.

Στη συνέχεια θα βοηθήσει τον βασιλιά στον πόλεμο που θα κάνει. Γυρνώντας θα παντρευτεί τη βασιλοπούλα και, όταν ο βασιλιάς πεθάνει, θα κληρονομήσει το βασίλειό του. Τότε ο Δον θα παντρέψει το Σάντσο με μια αρχοντοπούλα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. νεροτριβή: συσκευή για την κατεργασία των χοντρών υφασμάτων. Ο Σάντσο αναφέρει ένα προηγούμενο επεισόδιο, ένας περίεργος κρότος είχε κάνει τον Δον Κιχώτη να ετοιμαστεί για κάποιον υποτιθέμενο εχθρό, που τελικά φάνηκε ότι δεν ήταν τίποτε άλλο από μία νεροτριβή, η οποία με τα κόπανά της έκαναν όλη τη φασαρία. Ο Δον έγινε για άλλη μια φορά ρεζίλι.

2. Μαμπρίνου: ήταν ένα κράνος μαγικό, που ο Ρενάλδος του Μονταλβάν είχε αποκτήσει, όταν σκότωσε το Μαμπρίνο, βασιλιά της Μαυριτανίας.

3. Καψοπλανάδιες φαντασίες: επηρεασμένος από τις περιπέτειες πλανόδιων ιπποτών

4. καστόρι: ο κάστορας

5. μπαρμπέρης: κουρέας

6. σφυρηλατώ: κατεργάζομαι μέταλλα με το σφυρί

7. Αυτό είναι σωστό ... συκώτια μου: ο Δον Κιχώτης όρμησε σε δύο κοπάδια πρόβατα που νόμιζε ότι ήταν δύο στρατοί. Οι βοσκοί τού έριξαν πέτρες και τον σακάτεψαν. Στον ντενεκέ υπήρχε ένα φάρμακο, που ο Δον Κιχώτης θεωρούσε μαγικό, ενώ ο Σάντσο που το ήπιε, τον έπιασε διάρροια.

8. να με τινάξουν πάλι μες την κουβέρτα: σε ένα χάνι είχαν τυλίξει τον Σάντσο σε μία κουβέρτα και τον πέταγαν ψηλά. Τότε ο Δον Κιχώτης δεν τον είχε βοηθήσει

9. κάνε μου: τουλάχιστο

10. γίγα Μπροκαμπρούνο, μέγα Μαμελούκο: πρόσωπο των ιπποτικών μυθιστορημάτων.

21. ινφάντα: τίτλος που έδιναν στα δευτερότοκα παιδιά των βασιλιάδων.

22. μισεμός: ξενιτεμός

23. όσο που να πεις κύμινο: πολύ γρήγορα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Δονκιχωτισμός

Η συμπεριφορά του Δον Κιχώτη συναντιέται και σήμερα σε ανθρώπους που ίσως δεν συνειδητοποιούν πόσο αστείοι φαίνονται.

Είναι εκείνοι οι άνθρωποι που μεγαλοπιάνονται, έχουν δηλαδή μεγάλη ιδέα για τον εαυτό τους και πιστεύουν ότι είναι γεννημένοι για μεγάλα κατορθώματα. Δημιουργούν με το μυαλό τους φανταστικούς εχθρούς και στόχους.

Η συμπεριφορά τους είναι αστεία, γιατί φαίνονται να προσπαθούν να πετύχουν πράγματα ακατόρθωτα και γιατί δεν έχουν σαφή αντίληψη της πραγματικότητας. Τα όνειρα που κάνουν και οι στόχοι που βάζουν δεν πατούν στη γη. Πετάνε στα σύννεφα. Το ίδιο και οι αντίπαλοι που δημιουργούν είναι φανταστικοί και ανύπαρκτοι.

Στην πραγματικότητα κανείς δεν ασχολείται με αυτούς και η συμπεριφορά τους προκαλεί το γέλιο και τη λύπη.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: («Εκείνη τη στιγμή άρχισε ... που ορκίστηκε με τόση φόρα»). Ο Δον Κιχώτης βρίσκεται μπροστά σε μία νέα περιπέτεια.

2η ενότητα: («Ωστόσο απ' όλη αυτή την ιστορία ... καψοπλανάδες φαντασίες του»). Ο αντίπαλος του Δον Κιχώτη.

3η ενότητα: («Σαν είδε λοιπόν πως ... φάνηκε δύο και τρεις φορές καλύτερο από πριν»). Ο Δον Κιχώτης νικά τον αντίπαλό του.

4η ενότητα: («Κατόπιν απ' αυτό κάθισαν ... «ιππότη της ελεεινής μορφής» που έχεις παρμένο»). Η συμβολή του Σάντσο και το ονειροπόλημα του Δον Κιχώτη.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αντίθεση:** α) Γέλιο προκαλεί η αντίθεση ανάμεσα στην πραγματικότητα και στις φαντασιώσεις του Δον Κιχώτη. Έτσι, όταν βλέπει την μπακιρένια λεκάνη του μπαρμπέρη, πιστεύει ότι πρόκειται για το χρυσό κράνος με τις μαγικές ιδιότητες.
   β) Είναι επίσης ενδιαφέρουσα η αντίθεση ανάμεσα στον φαντασιόπληκτο Δον Κιχώτη και τον περισσότερο προσγειωμένο Σάντσο.
2. **Εικόνες:** Οι εικόνες είναι πολλές και διάσπαρτες σε όλο το κείμενο.
3. **Μεταφορές:** α) «η τύχη μας έκλεισε την πόρτα»
   β) «μας έπαιξε το παιχνίδι»
   γ) «τον έστειλε να πάει στο σύννεφο»

δ) «ζόρικοι είναι οι νόμοι»

ε) «μπαγιάτεψαν μες στο στομάχι μου»

4. Υπερβολές: α) Υπερβολικές είναι οι φαντασιώσεις του Δον Κιχώτη β) Η φυγή του κουρέα

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η «Γιατί όλες ... επιστήμες». Να συζητήσετε την άποψη πώς η πείρα είναι μητέρα που γέννησε όλες τις επιστήμες.

Απάντηση:

Οι εμπειρικοί φιλόσοφοι διατύπωσαν πρώτοι αυτήν την αλήθεια. Πράγματι, ο άνθρωπος παρατηρώντας τη φύση συσσωρεύει εμπειρίες, οι οποίες οφείλονται στις αισθήσεις του.

Επιπλέον εμπειρίες δίνουν στον άνθρωπο τα πειράματα και οι ερευνητικές του προσπάθειες. Οι εμπειρίες αυτές μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και έτσι δημιουργείται ένα απόθεμα πείρας που έχει συλλογικό χαρακτήρα.

Με βάση αυτήν την πείρα ο άνθρωπος βγάζει επαγωγικά συμπεράσματα, που σχετίζονται με τους νόμους της φύσης και της κοινωνίας. Έτσι αναπτύσσεται η επιστήμη, και γενικά η γνώση του ανθρώπου για τα πράγματα και για τον άνθρωπο.

Βέβαια, εδώ πρέπει να πούμε εκτός του ότι σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή παίζει ο ανθρώπινος νους, ο οποίος, εκτός του ότι συστηματοποιεί και οργανώνει τη συστηματοποιημένη εμπειρία, ανακαλύπτει νόμους που δεν επιβεβαιώνονται άμεσα από τα δεδομένα των αισθήσεων. Ο ανθρώπινος νους μας ανοίγει κόσμους που ούτε έχουμε δει ούτε έχουμε αισθανθεί.

2η Να προσέξετε πως αντιδρά ο Δον Κιχώτης στην εμφάνιση του κουρέα και πώς ο Σάντσο. Πώς δημιουργείται το κοσμικό στοιχείο από την όλη εξέταση του επεισοδίου;

Απάντηση:

Όταν βλέπει τον κουρέα, ο Δον Κιχώτης ενθουσιάζεται που θα αρχίσει άλλον ένα ένδοξο αγώνα. Βλέπει τη λεκάνη και νομίζει ότι είναι κράνος, τον κουρέα τον θεωρεί πολεμιστή. Ο Δον Κιχώτης δεν έχει αντιληφθεί τι πραγματικά συμβαίνει κι αυτό τον κάνει να φαίνεται ανόητος και ταυτόχρονα αστείος και κωμικός.

Από την άλλη μεριά, ο Σάντσο φοβισμένος προσπαθεί να συγκρατήσει τον ενθου-

σιασμένο Δον. Βλέπω ότι ο δήθεν ιππότης δεν είναι παρά ένας απλός κουρέας, το δήθεν άλογό του είναι ένας ταπεινός γαϊδαράκος. Η αντίθεση ανάμεσα στον Δον και το Σάντσο δημιουργεί μία κωμική κατάσταση.

Γέλιο προκαλεί και η αντίδραση του κουρέα, ο οποίος μόλις βλέπει τον πάνοπλο ιππότη να του επιτίθεται, το βάζει στα πόδια φοβισμένος , αφού νομίζει ότι έχει να κάνει με τρελό.

Τέλος, κωμική είναι η εικόνα του Δον Κιχώτη, όταν φοράει στο κεφάλι του τη λεκάνη του μπαρμπέρη, νομίζοντας ότι πρόκειται για μαγικό κράνος. Σ' αυτό το σημείο δε συγκρατιέται ούτε ο Σάντσο ο οποίος ξεσπά σε γέλια.

3η Να δικαιολογήσετε την άποψη που αναγράφεται στο εισαγωγικό σημείωμα. «Με μεγάλη...ιππότες»

Απάντηση:

Ο Θερβάντες διακωμωδεί τον Δον Κιχώτη και μαζί του όλους τους ήρωες των ιπποτικών μυθιστορημάτων. Διακωμωδεί γενικά τον τύπο του πλανόδιου ιππότη που μέσα στις περιπέτειες αναζητούσε τη δόξα.

Ο Δον Κιχώτης γελοιοποιείται με όσα λέει και όσα κάνει. Επιτίθεται στον άοπλο κουρέα για να του πάρει το δήθεν κράνος του. Είναι φαντασιόπληκτος, όπως όλοι οι ιππότες που προσπαθούσαν να πραγματοποιήσουν άθλους.

Όταν ονειροπολεί, μοιάζει με μικρό παιδί που κάνει απλοϊκά όνειρα για το μέλλον του. Όμως έτσι σκεφτόταν κάθε ιππότης, που περίμενε να κερδίσει την εύνοια του βασιλιά και να κερδίσει την καρδιά κάποιας βασιλοπούλας.

Δίπλα του ο Σάντσο διατηρεί ακόμη κάποια επαφή με τον πραγματικό κόσμο. Η στάση του και τα λόγια του συντελούν στο να φανεί ακόμη πιο καθαρά ότι, στην πραγματικότητα, ο Δον Κιχώτης είναι ένας «ιππότης ελεεινής μορφής».

4η Πώς αντιδρά ο Σάντσο στις φαντασιοκοπίες του Δον Κιχώτη; Παρατηρείται καμιά μεταβολή, αν ναι, πώς τη δικαιολογείτε;

Απάντηση:

Ο Σάντσο βλέπει πιο καθαρά από το αφεντικό του την πραγματικότητα, γι' αυτό του προτείνει να αλλάξει τρόπο ζωής.

Όμως η πρότασή του έφερε αναπάντεχα αποτελέσματα, εξάπτοντας τη φαντασία του Δον Κιχώτη. Ο Σάντσο άκουγε έκπληκτος τις φαντασιώσεις του αφεντικού του χωρίς να μπορεί να αρθρώσει κουβέντα.

Όμως στο τέλος φαίνεται ότι οι φαντασιώσεις του Δον Κιχώτη επηρέασαν και τον

ιπποκόμο, η διάθεση του οποίου φαίνεται να μεταβάλλεται. Η απογοήτευσή του χάνεται για να αντικατασταθεί από την ελπίδα ότι ίσως κάποτε κατορθώσει και αυτός, με τη βοήθεια του κυρίου του να κερδίσει την καρδιά κάποιας αρχοντοπούλας.

5η Ποιος ο ρόλος του αφηγητή;

Απάντηση:

Ο απρόσωπος αφηγητής, που στην πραγματικότητα είναι ο ίδιος ο συγγραφέας προσπαθεί να βάλει μία τάξη στην αταξία των φαντασιώσεων του Δον Κιχώτη.

Έτσι, παρουσιάζει τα πράγματα, όπως έχουν, και όχι, όπως πιστεύει ο Δον Κιχώτης ότι έχουν. Αποκαλύπτει ότι ο ιππότης με το χρυσό κράνος δεν είναι άλλος από έναν κουρέα με ένα μπρούτζινο λεγένι στο κεφάλι.

Ταυτόχρονα, ο αφηγητής παίζει το ρόλο του σχολιαστή των ενεργειών και των λόγων του Δον Κιχώτη «τα συμμόρφωνε στη στιγμή με τις ιπποτικές του παλαβωμάρες και καψοπλανάδες φαντασίες του».

Έτσι ο ήρωας φαίνεται μέσα στις πραγματικές του διαστάσεις και όχι σ' αυτές που θα ήθελε αν κρίνουμε από τα λόγια του.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες αντιθέσεις διακρίνετε στο κείμενο;

2η Τι σημαίνει ο όρος «δονκιχωτισμός;»

ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ

Μονταίν

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Μιχαήλ Εκέμντε Μονταίν, γεννήθηκε το 1533 και πέθανε το 1952. Προερχόταν από οικογένειες ευγενών.

Μορφώθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό και επίσης ασχολήθηκε με την πολιτική. Όμως τελικά αφοσιώθηκε στη μελέτη και στο στοχασμό. Ο Μονταίν είναι ένας από τους μεγαλύτερους πεζογράφους και διανοητές της Ευρώπης.

Το έργο του

Ο Μονταίν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το δοκίμιο. Από το 1572 άρχισε η συγγραφή και το 1580 εκδόθηκαν δύο βιβλία με δοκίμιά του. Σ' αυτά προστέθηκε το 1588 ένας τρίτος τόμος.

Η σκέψη του έχει επηρεαστεί από το στωικισμό και το σκεπτικισμό. Είναι ανθρωπιστής και αντιτίθεται στο δογματισμό και το φανατισμό. Η σκέψη του έχει πρακτικό και ηθικό χαρακτήρα, αφού σκοπεύει στο να βοηθήσει τον άνθρωπο να γνωρίσει καλύτερα τις άγνωστες πλευρές της προσωπικότητάς του και να πετύχει την ευτυχία πάνω στη γη.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Μονταίν παρουσιάζει το νόημα και το χαρακτήρα της αληθινής φιλίας. Τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί είναι παρμένα από την αρχαία ελληνική και τη λατινική παράδοση.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Τα συνταίριασμα των δύο φίλων είναι μία ψυχή σε δύο σώματα, σύμφωνα με τον ορισμό του Αριστοτέλη. Στη φιλία δεν υπάρχει «δίνω» ούτε «παίρνω», γιατί τα δύο αυτά φέρνουν χωρισμό, ενώ φιλία σημαίνει ένωση.

Ο αρχαίος Ευδομίδας αντί για κληρονομιά άφησε στους φίλους του την υποχρέωση να τρέφουν τη μάνα του και να αποκαταστήσουν την κόρη του.

Όμως δύο ή περισσότερες σχέσεις φιλίας ενός ανθρώπου κομματιάζουν τη φιλία σε πολλές πράγμα ασυμβίβαστο με την ουσία της, που είναι η μοναδικότητα.

Τελικά ο συγγραφέας καταλήγει ότι στην ιδανική φιλία χάρη δεν κάνει αυτός που κάτι προσφέρει, αλλά αυτός που δέχεται από το φίλο του.

Βέβαια, τέτοιες περιπτώσεις φιλίας είναι σπάνιες, αλλά είναι ακριβώς αυτές που της δίνουν αξία και την εξυψώνουν στη ζωή του ανθρώπου.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. μία ψυχή σε δύο σώματα: ορισμός της φιλίας από τον Αριστοτέλη
2. τάλαντα: αρχαία νομίσματα

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. Η φιλία κάνει τους ανθρώπους να επιθυμούν να τα έχουν όλα κοινά τα: αγαθά και τις σκέψεις, τις χαρές και τις λύπες. Γιατί, όπως είπε ο Αριστοτέλης, η φιλία είναι μία ψυχή σε δύο σώματα.

2. Στη φιλία δεν έχει τόση σημασία να «δίνεις», να «ωφελείς» το φίλο. Το σημαντικότερο είναι να «παίρνεις» Δηλαδή να δίνεις στο φίλο τη δυνατότητα να σου προσφέρει, αφού η προσφορά είναι αυτή που χαρίζει στον άνθρωπο τη βαθύτερη ικανοποίηση. Συνεπώς ο σωστός φίλος είναι αυτός που δίνει στον άλλο τη χαρά της προσφοράς.

3. Οι συνηθισμένες φιλίες: Όσο πιο πολλούς φίλους κάνει ο άνθρωπος τόσο περισσότερο αδυνατίζει ο δεσμός της φιλίας. Γιατί η φιλία είναι αδιαίρετη και δεν είναι δυνατό να την μοιραστούν ταυτόχρονα πολλοί άνθρωποι. Βασικό στοιχείο της τέλειας φιλίας είναι η μοναδικότητα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις ενότητες:

1η ενότητα: «Καθώς όλα ... ο ένας στον άλλον». Η πραγματική φιλία είναι σχέση πλήρους ταύτισης των δύο ανθρώπων.

2η ενότητα: «Ο γιατί ... αρχαίο περιστατικό». Στον φιλία δεν υπάρχει «δίνω» και «παίρνω», γιατί φιλία σημαίνει ένωση.

3η ενότητα: «Ο Ευδομίδας ... έκαμε ο Αρεταίος». Το παράδειγμα του αρχαίου Ευδαμίδα και η τέλεια φιλία.

4η ενότητα: «Κοντολογίς είναι πράγματα ακατανόητα ... για τέτοιο δεσμό». Η προσωπική εμπειρία του συγγραφέα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Πώς ορίζει τη φιλία ο Αριστοτέλης και τι φανερώνει αυτός ο ορισμός;

Απάντηση:

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη φιλία είναι «μία ψυχή που κατοικεί σε δύο σώματα». Οι φίλοι τα έχουν όλα κοινά, τις επιθυμίες, τους στοχασμούς, τις γνώμες , τα αγαθά, τις γυναίκες, τα παιδιά, την τιμή και τη ζωή.

Στη σχέση των φίλων επικρατεί πραγματική κοινοκτημοσύνη. Συνεπώς, δεν είναι δυνατό να πάρει αυτή η σχέση χαρακτήρα δοσίματος. Στη φιλία δεν υπάρχει το πάρε - δώσε.

2η Σε ποια βάση τοποθετεί ο συγγραφέας την αληθινή φιλία και ποιο είναι το κύριο γνώρισμά της;

Απάντηση:

Η βάση της αληθινής φιλίας είναι η κοινοκτημοσύνη. Οι φίλοι τα έχουν όλα κοινά. Από αυτή την αρχή απορρέει το ότι δεν μπορούν να δώσουν τίποτα ο ένας στον άλλον. Στην αληθινή φιλία αυτό δε γίνεται, όπως δε γίνεται και στον αληθινό γάμο.

Συνεπώς η γενναιοδωρία στη φιλία εκφράζεται διαφορετικά-γενναιόδωρος είναι ο άνθρωπος ο οποίος δίνει στο φίλο τη δυνατότητα να προσφέρει, δηλαδή αυτός που ζητά από το φίλο. Αυτό είναι το κύριο γνώρισμα της αληθινής φιλίας.

Η αρχή αυτή στηρίζεται με το παράδειγμα του φιλόσοφου Διογένη, ο οποίος όταν είχε ανάγκη από χρήματα, έλεγε ότι ζητούσε πίσω από τους φίλους του και όχι ότι απλώς ζητούσε.

3η Ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στις συνηθισμένες φιλίες και στην αληθινή.

Απάντηση:

Η αληθινή φιλία είναι αδιαίρετη, δεν μπορείς να έχεις πολλούς φίλους. Το δέσιμο

ανάμεσα στους φίλους είναι ολοκληρωτικό και δεν αφήνει τίποτα για να το μοιραστείς με άλλον.

Όμως τη συνηθισμένη φιλία μπορεί κανείς να την μοιράσει. Τον έναν τον αγαπάς για την ομορφιά, τον άλλον για την κοινωνικότητα, τον τρίτο για τη γενναιοδωρία, τον τέταρτο για κάποιο άλλο προτέρημα, κ.ο.κ.

4η Γιατί πιστεύει ο συγγραφέας ότι δε γίνεται τριπλή φιλία. Ποια επιχειρήματα παρουσίασε. Συμφωνείτε με την άποψή του;

Απάντηση:

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι η τριπλή φιλία είναι αδύνατη. Γιατί, αν και οι τρεις φίλοι ζητούσαν ταυτόχρονα τη βοήθεια του φίλου, αυτός δε θα ήξερε ποιο θα βοηθήσει πρώτο.

Τα πράγματα θα δυσκόλευαν περισσότερο, αν οι τρεις φίλοι ζητούσαν πράγματα αντίθετα, υπηρεσίες συγκρουόμενες. Αν ο ένας ήθελε να κρατήσει ένα μυστικό πολύτιμο για τους άλλους. Τότε ο φίλος θα βρισκόταν σε δίλημμα.

Τέτοια όμως διλήμματα δεν συμβαδίζουν με την πραγματική φιλία. Στο φίλο μπορείς να πεις κάθε μυστικό, ακόμη και αυτό που έχεις ορκιστεί να μην το πεις σε κανένα. Και το θαυμάσιο είναι ότι έτσι δεν πατάς τον όρκο σου!

Το βασικό χαρακτηριστικό της τέλειας φιλίας είναι η μοναδικότητα. Όταν όμως μιλάμε για τριπλή φιλία, τότε η μοναδικότητα αυτή χάνεται.

5η Να εκθέσετε γραπτά τις απόψεις σας για τη φιλία.

Απάντηση:

Για να δοκιμάσεις το δώρο της φιλίας, πρέπει να το αξίζεις, πρέπει να είσαι ένας πραγματικά ώριμος και άξιος άνθρωπος.

Επίσης, χρειάζεται να μπορείς να εκτιμήσεις την αξία των άλλων ανθρώπων.

Αν λείπει κάποια από αυτές τις δύο προϋποθέσεις, φιλία δεν μπορεί να υπάρξει.

Όπως υποστήριζε ο Αριστοτέλης, η φιλία είναι πολυτιμότερη από τη δικαιοσύνη. Βέβαια, σε σύγκριση με τη δική μας άδικη κοινωνία, μία κοινωνία στην οποία επικρατεί το δίκαιο είναι ανώτερη.

Όμως η επικράτηση της δικαιοσύνης δεν είναι αρκετή. Ανώτερη απ' όλες είναι η κοινωνία εκείνη στην οποία στις σχέσεις τους οι άνθρωποι δε χρειάζονται το δίκαιο, γιατί έχουν τη φιλία. Αυτοί οι άνθρωποι είναι έτοιμοι κάθε στιγμή να αδικήσουν τον εαυτό τους για χάρη του φίλου. Αυτοί είναι οι πραγματικοί φίλοι, υποστήριζε ο Αριστοτέλης.

Σήμερα βέβαια σπάνια συναντάμε κάτι τέτοιο. Σε γενικές γραμμές, οι άνθρωποι κάνουν φιλίες για τρεις λόγους, για να έχουν όφελος, για να ευχαριστηθούν, γιατί εκτιμούν την αξία του φίλου.

Βλέπουμε γύρω μας ότι οι περισσότερες φιλίες ανήκουν στις δύο πρώτες κατηγορίας: οι άνθρωποι κάνουν φιλίες για να έχουν κάποιο όφελος ή για να απολαύσουν την ευχαρίστηση της παρέας. Όμως αυτές οι φιλίες είναι εφήμερες, διαλύονται πολύ εύκολα και τίποτε δεν μένει από την παλιά σχέση, κανένα ίχνος φιλίας.

Η πραγματική σχέση φιλίας είναι αυτή που στηρίζεται στην αξία του ανθρώπου, στην αμοιβαία εκτίμηση της προσωπικότητας των φίλων, στην «αρετή», όπως έλεγε ο Αριστοτέλης. Αυτή είναι η πραγματική φιλία, η μόνιμη, η τέλεια, η αρραγής. Και αυτή η φιλία έχει ακόμη μεγαλύτερη αξία, γιατί προσφέρει στον άνθρωπο και ευχαρίστηση και όφελος. Γιατί ποιος σωστός φίλος θα αρνηθεί να βοηθήσει το φίλο του στη δύσκολη στιγμή, αφού η φιλία είναι ισότητα. Κι ακόμη, ο πραγματικός φίλος προσφέρει στο φίλο του τη χαρά της παρέας και της συναναστροφής.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από τα παραπάνω είναι ότι η φιλία που στηρίζεται στην αναγνώριση της αξίας του φίλου είναι η πιο σταθερή και η πιο ολοκληρωμένη. Αυτή είναι η φιλία που πρέπει να επιδιώκει ένας ολοκληρωμένος άνθρωπος.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Να χωρίσετε το απόσπασμα σε ενότητες και να δώσετε ένα τίτλο για κάθε μια.

2η Γιατί οι φίλοι δεν μπορούν μήτε να δανείσουν, μήτε να δώσουν τίποτε ο ένας στον άλλο;

ΑΡΧΟΝΤΟΧΩΡΙΑΤΗΣ

Μολιέρος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Το πραγματικό του όνομα ήταν Ιωάννης Βαπτιστής Ποκελέν. Γεννήθηκε στο Παρίσι το 1622 και πέθανε το 1673. Τα πλούτη του πατέρα του του επέτρεψαν να μορφωθεί πολύ καλά, γεγονός που του στάθηκε χρήσιμο.

Βέβαια, ο πατέρας του τον προόριζε για θαλαμηπόλο του βασιλιά, όμως ο Μολιέρος τον απογοήτευσε. Έφτιαξε ένα θίασο, το «Λαμπρό Θέατρο», και γύρισε όλες τις επαρχίες δίνοντας παραστάσεις. Αργότερα το θέατρο εγκαταστάθηκε μόνιμα στο Παρίσι.

Το έργο του

Ο Μολιέρος είναι ένας κορυφαίος δραματουργός. Στα έργα του καθρεφτίζεται η κοινωνία της εποχής του και διακωμωδούνται τα ανθρώπινα πάθη, ο εγωισμός, η φιλαργυρία, η υποκρισία. Σκοπός του ήταν η βελτίωση των ανθρώπων.

Τα πιο γνωστά έργα του είναι τα εξής: «Σχολείο Γυναικών, «Δον Ζουάν», «Μισάνθρωπος», «Φιλάργυρος», «Ταρτούφος», «Αρχοντοχωριάτης», «Ο κατά Φαντασίαν Ασθενής». Στα έργα του Μολιέρου συναντάμε υπαρκτούς ανθρώπινους τύπους.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο γράφτηκε το 1670. Ο συγγραφέας διακωμωδεί τον τύπο του νεόπλουτου αστού που παριστάνει τον αριστοκράτη. Πρόκειται για τον κύριο Γιορδάνη, ο οποίος φοράει αρχοντικά ρούχα, χορεύει μενουέτο, κάνει ξιφασκία και ασχολείται με φιλοσοφία

Κάποια στιγμή αρχίζει να ρυθμίζει ανάλογα και τη ζωή της οικογένειάς του. Θέλει να κάνει την κόρη του μαρκησία. Τότε γίνεται επικίνδυνος.

Στη σκηνή που ακολουθεί παρακολουθούμε μία πρόταση γάμου. Συμμετέχουν: ο κύριος Γιορδάνης,η γυναίκα του, η υπηρέτριά τους, η Νικολέτα, ο Κλεοντής, ο υποψήφιος γαμπρός και ο Καβιέλο, ο υπηρέτης του.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Κλεοντής παρουσιάζεται στο Γιορδάνη και του ζητά το χέρι της κόρης του. Ο Γιορδάνης όμως δεν απαντά αμέσως, αλλά ρωτά τον Κλεοντή αν ήταν αριστοκράτης. Εκείνος απαντά ότι είναι ντροπή να κρύβει κανείς αυτό που είναι πίσω από ψεύτικους τίτλους και παρόλο που έχει την οικονομική άνεση, δε θέλει να πάρει έναν τίτλο ξένο προς αυτόν.

Τότε ο Γιορδάνης απαντά ότι, εφόσον ο νέος δεν είναι αριστοκράτης, δεν πρόκειται να του δώσει την κόρη του για γυναίκα.

Τότε επεμβαίνει η κυρία Γιορδάνη, η οποία λέει στον άντρα της ότι δεν καταλαβαίνει γιατί ζητά αριστοκράτη γαμπρό, τη στιγμή που ούτε ο ίδιος είναι αριστοκράτης. Και των δύο οι πατεράδες ήταν έμποροι.

Ο Γιορδάνης είναι προσβλητικός και επιμένει ότι θέλει γαμπρό αριστοκράτη. Όμως και η γυναίκα του επιμένει και λέει ότι προτιμά ένα γαμπρό της τάξης τους, ωραίο και πλούσιο παρά ένα φτωχό και άσχημο αριστοκράτη.

Τα ίδια λέει και η υπηρέτρια, η Νικολέτα. Η Γιορδάνη συνεχίζει ότι θέλει γαμπρό που να της μιλάει, να μην ντρέπονται τα εγγόνια της να την φωνάζουν γιαγιά, να μην την κουτσομπολεύουν στη γειτονιά, να τρώει μαζί με το γαμπρό της.

Όμως ο Γιορδάνης δεν μεταπείθεται. Αντίθετα απειλεί ότι την κόρη του θα την κάνει όχι μαρκησία, αλλά δούκισσα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. έχω τον τρόπο μου: έχω οικονομική άνεση
2. τσούχτρα: φαρμακόγλωσση
3. ξεβράκωτος: φτωχός
4. μπουνταλάς: βουτυρόπαιδο
5. αστοχούσε: ξεχνούσε

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1. «Είναι λίγο αναντρία να κρύβουμε ό,τι θέλησε ο Θεός να γεννηθούμε, να στολιζόμαστε στα μάτια του κόσμου με κλεμμένους τίτλους και να γυρεύουμε να περάσουμε για ό,τι δεν είμαστε». Εδώ ο συγγραφέας εκφρά-

ζει μία στάση ζωής. Ο άνθρωπος πρέπει να έχει το θάρρος να είναι ο εαυτός του. Να μην κρύβει αυτό που πραγματικά είναι πίσω από τίτλους, αξιώματα ή οτιδήποτε άλλο.

Βέβαια, υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που προσπαθούν να κρύψουν αυτό που είναι και να παρουσιάσουν στους άλλους μία ιδανική εικόνα. Γι' αυτό καταφεύγουν στα ψέματα και στις υπερβολές. Όμως, αργά ή γρήγορα η αλήθεια θα φανεί. Και τότε όλοι θα μάθουν ότι στην πραγματικότητα, δεν είναι τίποτε άλλο παρά ψεύτες και φαντασμένοι αρχοντοχωριάτες.

2. Ο Κλεοντής. Ο Κλεοντής φαίνεται άνθρωπος σοβαρός, τίμιος και ειλικρινής. Δε λέει ψέματα ούτε προσπαθεί να κρύψει την αλήθεια και να φανεί ότι είναι κάτι παραπάνω απ' αυτό που πραγματικά είναι:

Είναι ο θετικός χαρακτήρας σ' αυτή τη σκηνή.

3. Ο Γιορδάνης. Είναι ματαιόδοξος, φαντασμένος, κούφιος χαρακτήρας. Ενδιαφέρεται περισσότερο γι' αυτό που δείχνει παρά γι' αυτό που στην πραγματικότητα είναι.. Είναι ανόητος, αφού δεν καταλαβαίνει ότι τέτοιου είδους «κόλπα» δεν πιάνουν πάντα και μπορούν να έχουν αρνητικές συνέπειες.

Νομίζει ότι ο υλικός πλούτος, τα αξιώματα, οι τίτλοι είναι το παν σ' αυτή τη ζωή. Θυμίζει σημερινούς νεόπλουτους, που συμπεριφέρονται φαντασμένα και προσπαθούν με κάθε τρόπο να επιδεικνύονται.

Είναι τύπος διαχρονικός. Είναι ο αρνητικός τύπος της σκηνής αυτής, αλλά και ολόκληρου του έργου.

4. Η κυρία Γιορδάνη. Είναι περισσότερο ρεαλιστής χαρακτήρας. Ζητάει πράγματα απλά, πράγματα που θα ζητούσε ένας οποιοσδήποτε άνθρωπος. Της λείπει η ματαιοδοξία και η σαχλότητα που χαρακτηρίζει τον άντρα της.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Η σκηνή αυτή αποτελείται από δύο ενότητες:

1η ενότητα: («Κλεοντής: δε θέλησα, κύριε ... αριστοκράτης δεν είσαστε, την κόρη μου δεν την παίρνει»). Η συζήτηση Γιορδάνη-Κλεοντή.

2η ενότητα: («Κα Γιορδάνη: Τ' είναι τούτα πάλι με τους αριστοκράτες σου ... θα την κάμω και δούκισσα»). Η συζήτηση κυρίου και κυρίας Γιορδάνη.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

Αντιθέσεις: Το απόσπασμα στηρίζεται σ' αντιθέσεις προσώπων και χαρακτήρων οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα να ζωντανεύουν τα πρόσωπα και να φαίνονται πιο παραστατικές οι καταστάσεις.

Οι αντιθέσεις που δημιουργούνται είναι ανάμεσα στον Κλεοντή και το Γιορδάνη και ανάμεσα στο Γιορδάνη και τη γυναίκα του. Δύο αντιθέσεις που δίνουν στο έργο ζωντάνια.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Η σκηνή αποτελείται από δύο κύρια μέρη, που το καθένα περιέχει μια αντίθεση. Να περιγράψετε τις αντιθέσεις αυτές.

Απάντηση:

Στο πρώτο μέρος υπάρχει η αντίθεση ανάμεσα στον Κλεοντή και τον Γιορδάνη. Ο Κλεοντής, σοβαρός και ειλικρινής, λέει ότι θέλει να παντρευτεί την κόρη του Γιορδάνη και δηλώνει ότι δεν είναι ευγενής. Δεν του αρέσει να δείχνει κάτι άλλο από αυτό που είναι.

Από την άλλη μεριά, ο Γιορδάνης είναι φαντασμένος, εγωιστής και ματαιόδοξος και διακρίνεται από μεγαλομανία και τάση να επιδεικνύει αξιώματα και αξία που στην πραγματικότητα δεν έχει.

Στο δεύτερο μέρος της σκηνής η αντίθεση είναι ανάμεσα στον Γιορδάνη και τη γυναίκα του. Η κυρία Γιορδάνη φαίνεται άνθρωπος ρεαλιστής και προσγειωμένος, δεν την ενδιαφέρουν ψεύτικα αξιώματα.

Αντίθετα, ο Γιορδάνης πετάει στα σύννεφα. Νομίζει ότι τα αξιώματα είναι το παν. Η έλλειψη ρεαλισμού που δείχνει φτάνει μέχρι το σημείο να μην καταλαβαίνει την καταγωγή και την προέλευσή του.

2η Να χαρακτηρίσετε τον Κλεοντή από τα λόγια του.

Απάντηση:

Ο Κλεοντής είναι ειλικρινής και τίμιος. Δεν κρύβει αυτό που είναι. Δεν του αρέσουν τα μισόλογα και τα ψέματα. Εκφράζει αμέσως αυτό που θέλει χωρίς υπεκφυγές. Ο Κλεοντής θέλει να δείχνει αυτό που είναι, τον πραγματικό του εαυτό.

Αυτό είναι ένα μεγάλο προτέρημα σε μία κοινωνία που αρέσει το ψέμα και η υπο-

κρισία. Με ειλικρίνεια και θάρρος εκφράζει τις σκέψεις του και τις επιδιώξεις του. Είναι χαρακτήρας θετικός.

3η Με ποια επιχειρήματα η κ. Γιορδάνη προσπαθεί να λογικέψει τον άντρα της.

Απάντηση:

Η κ. Γιοδάνη λέει ότι θέλει γαμπρό της τάξης τους, ωραίο και πλούσιο. Δε θέλει γαμπρό ανώτερο απ' αυτούς, γιατί θα ντρέπεται η κόρη της για τους γονιούς της και τα εγγόνια της για τη γιαγιά και τον παππού τους.

Δε θέλει να τους κουτσομπολεύουν στη γειτονιά και να τους λένε ότι είναι ψηλομύτες και απατεώνες. Θέλει ο γαμπρός να αισθάνεται ότι της χρωστά χάρη και να έχει το θάρρος να συναναστρέφεται μαζί του.

Τα επιχειρήματά της είναι λογικά και συναισθηματικά. Θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε ρεαλιστικά και ανθρώπινα και δείχνουν έναν άνθρωπο ρεαλιστή, που πατά στη γη και ξέρει τι θέλει.

4η Ποιο αποτέλεσμα έχουν τα λόγια της στον κύριο Γιορδάνη;

Απάντηση:

Τα λόγια της κυρίας Γιορδάνη δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα στην απόφαση του άντρα της.

Ο κύριος Γιορδάνης μένει δογματικά ανυποχώρητος στη θέση του, δεν δείχνει να προβληματίζεται σοβαρά, απ' όσα ακούει. Είναι από τους ανθρώπους που η γνώμη των άλλων τους αφήνει αδιάφορους.

Αντίθετα, όχι μόνο δεν παίρνει υπόψη τη γνώμη της γυναίκας του αλλά και πεισμώνει ακόμα περισσότερο. Γίνεται προκλητικός και απειλεί ότι, αν δε γίνει το δικό του, θα κάνει την κόρη του δούκισσα.

5η Τι φανερώνει η παρέμβαση της υπηρέτριας και τι αποτέλεσμα προκαλεί:

Απάντηση: Το γεγονός ότι η υπηρέτρια παρεμβαίνει και λέει τη γνώμη της, δείχνει ότι έχει μία οικειότητα, χαρακτηριστική για λαϊκά σπίτια. Κάτι τέτοιο δε θα συνέβαινε σε ένα αριστοκρατικό σπίτι.

Τα λόγια της υπηρέτριας βοηθούν στην εξέλιξη της υπόθεσης. Ο Γιορδάνης ενθουσιασμένος αποκαλύπτει τα σχέδια που κάνει για την κόρη του. Λέει δηλαδή ότι σκοπεύει να την κάνει μαρκησία.

6η Γιατί ο Μολιέρος ονομάζει τον κ. Γιορδάνη «αρχοντοχωριάτη»;

Απάντηση:

Ο Μολιέρος χαρακτηρίζει το Γιορδάνη «αρχοντοχωριάτη», γιατί προσπαθεί να δείξει ανώτερος απ' ό,τι είναι.

Είναι ένας άνθρωπος με καταγωγή λαϊκή που προσπαθεί να δείξει ότι είναι κάτι σπουδαίο, κάτι σημαντικό. Έτσι αρνείται να δώσει την κόρη του σε έναν που δεν έχει αριστοκρατικό τίτλο.

Επίσης, κάνει όνειρα για την κόρη του. Θέλει να την κάνει μαρκησία, γιατί νομίζει ότι «τα ράσα κάνουν τον παπά».

Ο Γιορδάνης μεγαλοπιάνεται και μοιάζει με χωριάτη που προσπαθεί να δείξει ότι είναι άρχοντας. Η αστεία και ανόητη συμπεριφορά του είναι αυτή που του δίνει το χαρακτηρισμό του «αρχοντοχωριάτη».

7η Να εκθέσετε γραπτά τις παρατηρήσεις σας σχετικά με την αντίθεση των χαρακτήρων του κ. Γιορδάνη και της γυναίκας του.

Απάντηση:

Ο Γιορδάνης είναι φαντασμένος, πετά στα σύννεφα και δίνει αξία σε πράγματα χωρίς περιεχόμενο, στα αξιώματα και στους τίτλους ευγενείας, δηλαδή σε πράγματα ανούσια και άχρηστα. Είναι πεισματάρης, ανόητος και εγωιστής και θέλει να δείχνει ότι είναι κάτι σημαντικότερο απ' ότι είναι στην πραγματικότητα.

Αντίθετα, η γυναίκα του είναι πιο προσγειωμένη, δεν την ενδιαφέρουν οι τίτλοι ούτε θέλει να δείξει κάτι παραπάνω απ' ό,τι είναι. Περισσότερο την ενδιαφέρουν οι ανθρώπινες σχέσεις και η επαφή με τα αγαπημένα της πρόσωπα.

Η αντίθεση ανάμεσα στον Γιορδάνη και τη γυναίκα του αποσκοπεί στο να τονίζει ακόμη εντονότερο το χαρακτήρα του Γιορδάνη και να δείξει πόσο ανόητος και ρηχός άνθρωπος είναι.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς παρουσιάζεται ο Γιορδάνης στο απόσπασμα;

2η Στο απόσπασμα παρουσιάζεται μια στάση ζωής διαφορετική απ΄ αυτή του Γιορδάνη. Να την εντοπίσετε.

ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΛΗΡ

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Ουίλιαμ Σαίξπηρ γεννήθηκε στο Στράτφορντ-ον-Έιβον το 1564. Εκείνη την εποχή βασίλισσα της Αγγλίας ήταν η Ελισάβετ. Δούλεψε σε διάφορους θιάσους, τελικά όμως έγινε στέλεχος στο θίασο του Λόρδου Σφραγιδοφύλακα.

Αργότερα ο θίασος αυτός ονομάστηκε «Θίασος του Βασιλιά». Ο Σαίξπηρ πέθανε το 1616.

Το έργο του

Μας έχουν σωθεί 36 θεατρικά του έργα. Έγραψε τραγωδίες, κωμωδίες και ονειροδράματα.

Τα πιο γνωστά του έργα είναι τα εξής: «Ριχάρδος Γ'», «Ρωμαίος και Ιουλιέτα», «Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας», «Πολύ Κακό για το Τίποτε», «Ιούλιος Καίσαρ», «Άμλετ», «Οθέλλος», «Βασιλιάς Ληρ», «Μάκβεθ», «Αντώνιος και Κλεοπάτρα», «Η Τρικυμία» κ.ά.

Τις υποθέσεις των έργων του ο Σαίξπηρ τις έπαιρνε συνήθως από θρύλους μεσαιωνικούς, από ρομάντσα λαϊκά ή από την ιστορία. Όμως με την πλούσια φαντασία του τους μετέπλαθε και έτσι δημιούργησε αριστουργήματα.

Ο Σαίξπηρ θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους δραματουργούς στον κόσμο. Εκτός από θεατρικά έργα, έχει γράψει και θαυμάσια ποιήματα, κυρίως σονέτα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

α΄ Απόσπασμα:

Ο Ληρ είναι βασιλιάς της Βρετανίας. Θέλει να μοιράσει το βασίλειό του και στις τρεις κόρες του, τη Γονερίλη, τη Ρεγάνη και την Κορδέλια. Προηγουμένως όμως ζητά να μάθει το μέγεθος της αγάπης τους γι' αυτόν.

β΄ Απόσπασμα

Η Κορδέλια έρχεται να συναντήσει τον πατέρα της, ο οποίος βρίσκεται στα πρόθυρα της τρέλας. Συναντιούνται στο φραγκικό στρατόπεδο.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

α΄ Απόσπασμα

Ο Ληρ ανακοινώνει την απόφασή του να μεταβιβάσει την εξουσία του στους γαμπρούς και τις κόρες του. Ρωτά μόνο το μέγεθος της αγάπης τους γι' αυτόν. Οι δυο κόρες, η Γονερίλη και η Ρεγάνη, δηλώνουν ότι υπεραγαπούν τον πατέρα τους. Ο Ληρ ορίζει αμέσως πάνω στο χάρτη το μερίδιό τους. Η τρίτη κόρη, η Κορδέλια, δηλώνει ότι δε θα ακολουθήσει το παράδειγμα των αδελφών της και δε θα πει τίποτα.

Οργισμένος ο Ληρ αποφασίζει να την τιμωρήσει και να της αποστερήσει κάθε δικαίωμα, δε θα της δώσει τίποτα από το βασίλειό του.

Στην απόφαση αυτή αντιδρά ο Κεντ, έμπιστος βασιλικός ακόλουθος. Όμως ο Ληρ μοιράζει στους δυο γαμπρούς του το μερίδιο της Κορδέλιας και το στέμμα του.

Ο Κεντ συγκρούεται με το βασιλιά. Του υποδείχνει την αδικία που έκανε και του προτείνει να επανορθώσει. Τότε ο Ληρ τον εξορίζει και τον απειλεί με θάνατο, αν δε δεχτεί αυτή την τιμωρία.

β΄ Απόσπασμα:

Η Κορδέλια μιλάει με ευγνωμοσύνη στον Κεντ, για τις υπηρεσίες που πρόσφερε στην ίδια και τον πατέρα της. Στη συνέχεια προσεύχεται πάνω από τον πατέρα της και παρακαλά να γιατρευτεί.

Κάτω από τους ήχους της μουσικής και ενώ η Κορδέλια φιλά τον πατέρα της, τον οποίο σφίγγει στα χέρια της, ο Ληρ ξυπνά.

Ο Ληρ από τη μια μεριά προτιμά το θάνατο, ενώ από την άλλη διατηρεί ζωντανό τον πόθο της ζωής. Πονά, λυπάται και δείχνει ότι χρειάζεται τη συγνώμη.

Όταν τον ξυπνά η Κορδέλια, νομίζει ότι αυτή είναι ψυχή πεθαμένη. Δεν καταλαβαίνει πού βρίσκεται και τι του συμβαίνει.

Γονατίζει και παρακαλά, δείχνει ότι δε γνωρίζει τα πρόσωπα γύρω του. Στο τέλος όμως αναγνωρίζει την Κορδέλια. Την παρακαλά να μην κλαίει. Θα δεχόταν από αυτήν ακόμη και φαρμάκι. Νομίζει ότι δεν την αγαπά.

Η Κορδέλια όμως λέει ότι δεν έχει κανένα λόγο να μην τον αγαπά. Του λέει ότι βρίσκεται στο δικό του κράτος.

Τότε παρεμβαίνει ο γιατρός και λέει στην Κορδέλια να μην τον ζαλίζει χωρίς λόγο, μέχρι να συνέλθει.

Η Κορδέλια καλεί τον πατέρα της να περπατήσουν λίγο, ενώ αυτός την παρακαλά να μην τον συμμερίζεται, γιατί, όπως λέει χαρακτηριστικά, είναι γέρος και λωλούτσικος.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Εκάτη: θεά της νύχτας και προστάτισσα των μαγισσών.
2. ξιπασιά: υπεροψία.
3. γεροσύνη: υγεία.
4. αναλυτό: λιωμένο.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

«Ύβρις»

Ο Ληρ είναι ένας βασιλιάς που συμπεριφέρεται αυταρχικά, αλαζονικά. Δεν ξέρει να εκτιμά την ειλικρίνεια και την ευθύτητα· προτιμά τις κολακείες και τα ψεύτικα παχιά λόγια. Η αλήθεια πάντα πονά, γι' αυτό οι άνθρωποι προτιμούν τα όμορφα ψέματα.

Έτσι, όταν η μικρή του κόρη του μιλά ειλικρινά, στενοχωριέται και αντιδρά βίαια. Την αποκληρώνει και μαζί μ' αυτήν εξορίζει και έναν πιστό του σύμβουλο, τον Κεντ.

Μ' αυτόν τον τρόπο όμως ο Ληρ σκάβει τον λάκκο του. Η αλαζονική συμπεριφορά του θα τιμωρηθεί. Μετά την «ύβρη» ακολουθεί η τιμωρία. Ανάλογες σκέψεις έκαναν και οι αρχαίοι τραγωδοί.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το απόσπασμα αποτελείται από τις εξής ενότητες:

α΄ Απόσπασμα:

1η ενότητα: «Θαρρούσα...Ο βασιλιάς έρχεται». Οι άνθρωποι της αυλής του βασιλιά Ληρ σχολιάζουν τα σχέδια του.

2η ενότητα: «Συνόδεψε εδώ...ετούτη την κορόνα». Γίνεται το συμβούλιο όπου ο βασιλιάς ανακοινώνει τις αποφάσεις του.

3η ενότητα: «Αφέντης...παλιά περπατησιά». Η σύγκρουση του Κεντ με το βασιλιά και η τιμωρία του πιστού συμβούλου.

β΄ Απόσπασμα:

1η ενότητα: «Ω, συ, καλέ μου Κεντ...ας γίνει κι έτσι». Η συζήτηση της Κορδέλιας με τον Κεντ, τον πιστό σύμβουλο.

2η ενότητα: «Πως είναι ο βασιλιάς;...Δεν πλησιάζετε;». Η Κορδέλια προσεύχεται πάνω από τον κοιμισμένο πατέρα της.

3η ενότητα: «Η μουσική πιο δυνατά....η μεγαλειότης σου;». Το ξύπνημα του Ληρ στα χέρια της Κορδέλιας.

4η ενότητα: «Γιατί με βγάζετε απ' τον τάφο μου;...λωλούτσικος». Ο Ληρ παραλογίζεται και παρακαλά να μην τον συνερίζονται.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας του Ληρ στο α' απόσπασμα; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας.

Απάντηση:

Στο πρώτο απόσπασμα ο Ληρ συμπεριφέρεται αυταρχικά και αλαζονικά. Φαίνεται άνθρωπος εγωιστής, πεισματάρης και ξεροκέφαλος. Δεν παίρνει υπόψη του τις απόψεις των σωστών ανθρώπων.

Όπως σε κάθε αυταρχικό άνθρωπο, του αρέσει να ακούει κολακείες και ψέματα. Έτσι, στις αποφάσεις του παρασύρεται από τους κόλακες, ενώ συγκρούεται με όποιον μιλά ειλικρινά και τίμια.

2η Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας των τριών αδελφών από τον τρόπο που μιλούν για την αγάπη τους;

Απάντηση:

Η Γονερίλη και η Ρεγάνη είναι συμφεροντολόγες και εγωίστριες. Υποκρίνονται για να κερδίσουν την εύνοια του πατέρα τους, τον οποίο κολακεύουν. Σκοπός τους είναι να αποσπάσουν υλικά οφέλη. Είναι αρπακτικές και αδίστακτες.

Αντίθετα, η Κορδέλια είναι άλλη πάστα ανθρώπου. Είναι αγνή, ειλικρινής, γενναία στην ψυχή και δε διστάζει να πει στον πατέρα της ό,τι έχει στο μυαλό της, χωρίς να υπολογίζει τις συνέπειες. Ταυτόχρονα, δείχνει καρτερικότητα στις δύσκολες στιγμές και δεν έχει ίχνος μνησικακίας. Βοηθά τον πατέρα της μέχρι το τέλος του.

3η Ποιο νομίζετε ότι είναι το κίνητρο που οδηγεί το δούκα του Κεντ στη σύγκρουση με το βασιλιά Ληρ;

Απάντηση:

Ο Κεντ είναι άνθρωπος αφοσιωμένος, τίμιος και γενναίος. Καταλαβαίνει τι είναι δίκαιο και τι άδικο και προσπαθεί να αποτρέψει το βασιλιά του από το άδικο. Βοηθά όποιους έχουν την ανάγκη του.

Έτσι, κρύβοντας το πρόσωπό του, πλησιάζει το βασιλιά του και προσπαθεί να τον βοηθήσει. Είναι ιδεαλιστής και φαίνεται ότι το μόνο που επιθυμεί είναι η ηθική δικαίωση. Ό,τι πράττει θέλει να είναι σύμφωνο με τη συνείδηση του.

4η Πώς κρίνετε τη θέση του βασιλιά Ληρ (στο β' απόσπασμα), όταν συνέρχεται και αντιλαμβάνεται ότι τον περιθάλπει η ολοκληρωμένη κόρη;

Απάντηση:

Βλέποντας την αποκληρωμένη κόρη να τον περιθάλπει, ο Ληρ αισθάνεται ταπεινωμένος. Όλη του τη ζωή την έζησε με ένα μεγάλο ψέμα. Οι αξίες στις οποίες πίστεψε, οι κολακείες που άκουσε, τα πρόσωπα που εμπιστεύθηκε, όλα ήταν μια απάτη. Οι αξίες αποδείχθηκαν ψεύτικες, τα λόγια κούφια, και τα πρόσωπα τον περιφρόνησαν.

Κι αυτοί οι άνθρωποι που έδιωξε, αποκλήρωσε και εξόρισε στάθηκαν κοντά του, πιστοί μέχρι την τελευταία στιγμή. Η κόρη του, που τόσο αδίκησε, είναι εκεί και τον φροντίζει. Για πρώτη φορά στη ζωή του, του δίνεται η δυνατότητα να δει κατάματα ολόκληρη την αλήθεια και να βάλει τα πράγματα στη θέση τους.

Τώρα όμως είναι καταφρονεμένος, παραλογίζεται, δείχνει ανήμπορος και πονεμένος. Ζητά τη συμπόνια και τη συγχώρεση. Ο Ληρ είναι πρόσωπο τραγικό.

5η Νομίζετε ότι ο Ληρ σαν άνθρωπος αποκομίζει κάτι από την τραγική του περιπέτεια;

Απάντηση:

Το πρώτο που αποκομίζει ο Ληρ είναι η γνώση της αλήθειας. Αυτό το βλέπουμε στα λόγια που απευθύνει στην Κορδέλια:

«Παρακαλώ, μην κλαις. Αν έχεις να μου δώσεις φαρμάκι, θα το πιω. Δε μ' αγαπάς, το ξέρω μα οι αδερφάδες σου, θυμάμαι, με βασάνισαν. Εσύ είχες λόγο, αυτές δεν είχαν».

Μια στιγμιαία λάμψη της αλήθειας, μέσα στα πυκνά σύννεφα του παραλογισμού του, είναι το κέρδος του Ληρ. Γιατί όσα λεει δεν έχουν λογική. Μόνο αυτή τη στιγμή, αυτά τα λόγια δείχνουν ότι ο Ληρ κάτι κατάλαβε, έστω και λίγο πριν το τέλος.

Αν σκεφτούμε ότι πολλοί άνθρωποι στερούνται εντελώς την αλήθεια, σ' ολόκληρη τη ζωή τους, τότε ο Ληρ είναι τυχερός.

Και ένα δεύτερο κέρδος: λυπάται και ζητάει συγνώμη. Θέλει δύναμη για να μπορέσει να κάνει κανείς κάτι τέτοιο, για να μπορεί να ζητά συγνώμη. Ο Ληρ έχει κερδίσει την ηθική αυτή δύναμη.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η **Να χωρίσετε σε ενότητες το α΄ απόσπασμα**

2η **Πώς χαρακτηρίζετε την Κορδέλια;**

Αθηναϊκη Σχολη

- Κωστής Παλαμάς
- Γεώργιος Δροσίνης
- Κ.Π. Καβάφης
- Κώστας Κρυστάλλης
- Κων/νος Χατζόπουλος
- Μιλτιάδης Μαλακάσης
- Ιωάννης Γρυπάρης
- Λάμπρος Πορφύρας
- Άγγελος Σικελιανός
- Κώστας Βάρναλης
- Γιάννης Ψυχάρης
- Φώτης Φωτιάδης
- Αλέξανδρος Δελμούζος
- Δημήτριος Γληνός

Το Πανηγυρι στα Σπαρτα

Κωστής Παλαμάς

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 482 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό εξέδωσε στα 1904 ο Παλαμάς, στα πλαίσια της συλλογής του «Ασάλευτη Ζωή», που περιλάμβανε ποιήματά του της περιόδου 1894-1904. Πρόκειται για μια περίοδο «κρίσιμη για τις κατευθύνσεις και τους προσανατολισμούς του ποιητή, μια δεκαετία γεμάτη από τον πόθο της εθνικής αναγέννησης και της πνευματικής ανάστασης από την απογοήτευση για το μικρότατο πόλεμο του 1897, από την οργή για τη νωθρότητα που ακολούθησε, από τον ερεθισμό για το ξύπνημα της εθνικής συνείδησης, από κάποιο πλάτεμα του νου προς χρόνια ευρύτερα, που τα γονιμοποιούσε η επαφή με το εξωτερικό...», όπως τονίζει ο Αιμ. Χουρμούζιος.

Πάντως, «Το πανηγύρι στα σπάρτα» ανήκει στον κύκλο του «Γυρισμού» ποιημάτων όπου κυριαρχεί το μοτίβο του πόνου, της αδυναμίας και της ανικανοποίητης επιθυμίας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Από τους πρώτους στίχους ο ποιητής εκδηλώνει τον ενθουσιασμό του για το ανθισμένο τοπίο που αντικρύζει μπροστά του και που τον συνεπαίρνει με την ομορφιά του. Η φύση βρίσκεται στην πιο ωραία της στιγμή· τα χρώματα των λουλουδιών και τα αρώματά τους ξυπνούν τις αισθήσεις του ανθρώπου που μόνο ως «πανηγύρι» μπορεί να χαρακτηρίσει την εορταστική αυτή ατμόσφαιρα της φύσης που κυριαρχεί και προκαλεί ανείπωτη συγκίνηση στην ανθρώπινη ψυχή.

Η προηγούμενη ατμόσφαιρα της χαράς και του ενθουσιασμού μεταβάλλεται στη δεύτερη ενότητα και η αντίθεση είναι φανερή με τη λέξη «όμως». Όλα όσα πόθησε ο ποιητής στην προηγούμενη ενότητα δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν και τα ε-

μπόδια φαίνονται ανυπέρβλητα μπροστά του. Το λιβάδι είναι «βαθιά» και για να φτάσει εκεί πρέπει να περάσει από ένα δρόμο μακρύ και κακό, ανάμεσα σε «αγκαθερά φυτά» που ξεσκίζουν τα πόδια και σε «βούρλα και σε βάτα», ενώ ο ήλιος καίει τα μάτια του.

Στην τρίτη ενότητα ο ποιητής παρουσιάζεται να αντιμετωπίζει τα εμπόδια τελικά της ζωής. Όμως, ο ρυθμός του πια γίνεται ασθματικός.

Στη συνέχεια έχουμε πάλι μια εικόνα του πανηγυριού των σπάρτων, διαφορετική όμως από την αρχική. Γιατί, ενώ το πανηγύρι είναι πάντα εκεί και «προσμένει ακόμα» ο ποιητής δεν μπορεί να το φτάσει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. να σπαταλέψω: να σπαταλήσω.
2. βούρλα: φυτά των βάλτων με σχοινώδη μορφή και σκληρή υφή.
3. αποκαρωμένος: σε κατάσταση παραζάλης.
4. χλίνα: λασπώδες χώμα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Η ομορφιά της φύσης σαγηνεύει και τον ποιητή και ο ενθουσιασμός του μετατρέπεται σε έντονη επιθυμία -όπως δηλώνει το ρήμα «βούλομαι»- να τρέξει και να συμμετάσχει και αυτός στο πανηγύρι τούτο της φύσης. Στόχος του δεν είναι απλά να χαρεί την ομορφιά αυτή της φύσης, αλλά να κόψει λουλούδια και να τα απιθώσει στα πόδια της αγαπημένης του.

«Στην ψυχή του ποιητή και ανθρώπου ανάβει μια λαχτάρα να φτάσει τ' ανθισμένα σπάρτα και να τα κόψει. Βλέπει «πέρα και μακριά» το πανηγύρι των σπάρτων, την ομορφιά: ένα αγαθό της ζωής: την ίδια την ζωή, όπως εκδηλώνεται πλούσια, ελκυστική και ωραία και μέσα του κυριεύεται από τον πόθο να κατακτήσει τη ζωή, να κάνει την κατάκτησή της σκοπό του βίου του- αυτό υποδηλώνει ότι θέλει να ρίξει λουλούδια στα πόδια της αγαπημένης του και της κυράς του. Η δράση και η με τη δράση κατάκτηση των αγαθών γίνεται εν ονόματι ενός τελικού σκοπού που συμβολίζεται με τη γυναίκα («Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών» τ. Α. Γ. Θέμελη).

Ο ποιητής δηλαδή αναφέρεται συμβολικά στο πανηγύρι της ζωής στο οποίο θα ήθελε να πάρει μέρος με την αγαπημένη του και να απολαύσει την κάθε στιγμή.

2η ενότητα: Ο ποιητής στ' αντίκρισμα της μεγάλης, της ζωικής χαράς που «είναι σαν

ηλιοφώτιστο πανηγύρι, θέλει να τρέξει, να χυθεί μέσα στη γιορτή της ζωής που την κάμνει επιβλητικότερη η γιορτή της φύσης, μα κάτι σαν θανάτου λύπη χαλινώνει την ωραία ορμή» (Αιμ. Χουρμούζιος).

Πράγματι, αν λάβουμε υπόψη την αναφορά του ποιητή στο θάνατο μιας εικοσάχρονης κοπέλας (στ. 11-12), αντιλαμβανόμαστε την αιτία της δυσθυμίας του. Ενώ ποθούσε να ζήσει τη ζωή μαζί με την αγαπημένη του, τα όνειρά του χάθηκαν, καθώς αυτή είναι πια νεκρή. Έτσι ο δρόμος της ζωής του φαίνεται πια σκληρός και άβατος, γεμάτος εμπόδια που μοιάζουν αξεπέραστα.

3η ενότητα: Η δυσκολία που αισθάνεται ο ποιητής στο να αντιμετωπίσει τη ζωή δηλώνεται με τη συσσώρευση των ρημάτων: «λιγοψυχώ, λυγίζομαι, παραστρατίζω κι αποκάνω και πέφτω». Αρχικά λοιπόν φοβάται στη συνέχεια όμως υποκύπτει στις δυσκολίες, αδυνατεί να ακολουθήσει την αρχική του πορεία στη ζωή, εξαντλείται και πέφτει νικημένος. Δεν μπορεί πια να φτάσει τη χαρά της ζωής, καθώς αυτή φαντάζει τόσο μακριά του.

Η οδύνη του είναι απροσμέτρητη. Το μόνο που νιώθει είναι πόνο και θλίψη, όπως υποδηλώνεται από την επανάληψη του ρήματος «νιώθω».

«Κάθε εξωτερικό κέντρισμα, κάθε αιμάτωμα ή παγίδεμα περνάει μέσα και γίνεται αγωνία, άλγος ψυχής, για να καταλήξει συνοψίζοντας όλες αυτές τις αλγεινές αισθήσεις σε μια γενική εσωτερική θέση» (Γ. Θέμελης), η οποία εκφράζεται στον τελευταίο στίχο της ενότητας αυτής: «νιώθω εντός μου τη μοίρα του γυμνού και τ'ανήμπορου κόσμου». Νιώθει δηλαδή ο ποιητής σαν να αντικρύζει τη ζωή από μακριά και να μην μπορεί πια να την κατακτήσει.

4η ενότητα: Η νοσταλγία και η πικρία του για την αδυναμία του αυτή είναι έκδηλη, ιδίως στην παρενθετική πρόταση, όπου με πόνο και θλίψη αναρωτιέται που είναι η αγάπη και η κυρά του.

Η αγάπη του έχει χαθεί πια και μαζί έχει χαθεί και η ομορφιά της ζωής, η χαρά και η ζωντάνια. Τίποτε πια δε φαίνεται να έχει νόημα και αξία.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορούμε να το χωρίσουμε στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-9, όπου ο ποιητής πρωτοαναφέρεται στη γιορτή των σπάρτων και εκφράζει την επιθυμία του να τρέξει να τα κόψει.

2η ενότητα: Στίχοι 10-21, όπου ο ποιητής τονίζει τις δυσκολίες που συναντά και τον εμποδίζουν να προσεγγίσει τα σπάρτα.

3η ενότητα: Στίχοι 22-29: ο ποιητής αγωνίζεται να φτάσει τα σπάρτα, αλλά δεν τα καταφέρνει και πέφτει εξουθενωμένος στη μέση της πορείας του, και

4η ενότητα: Στίχοι 30-34: το πανηγύρι των σπάρτων συνεχίζεται και περιμένει τον ποιητή.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Λυρικότητα:** «Το ποίημα εκφράζει λυρικά και δραματικά ένα πρόβλημα της προσωπικής ζωής του ποιητή. Το προσωπικό όμως τούτο δράμα με τον ποιητικό συμβολισμό γίνεται και κάτι καθολικό, συναντάει το ανθρώπινο σε κάτι πολύ βασικό. Μας δίνει τον εσωτερικό δρόμο του αληθινού καλλιτέχνη και ποιητή, ότι έχει μέσα του τη λαχτάρα να δράσει και να κυριαρχήσει πάνω στη ζωή, όπως την έχει και ο άνθρωπος της δράσης. Διαφέρει όμως από τον τελευταίο, του λείπει η ανάλογη δύναμη, το όπλο της ενέργειας και είναι «γυμνός κι ανήμπορος», σφραγισμένος έτσι από τη μοίρα του» (Γ. Θέμελης).
2. **Τεχνική:** Πράγματι, ο ποιητής καταφέρνει να εκφράσει τον εσωτερικό του κόσμο, χρησιμοποιώντας κατάλληλα το λόγο.
3. **Εικόνες:** Στην αρχή μια εντυπωσιακή εικόνα αποδίδει όλη τη μεγαλοσύνη της φύσης, ενώ η παράθεση χαρακτηριστικών λέξεων, όπως «χρυσά», «λιβάδι», δίνουν στην εικόνα αυτή χρωματική απόχρωση.
   Επίσης, η εικόνα του ποιητή να απιθώνει στα πόδια της αγαπημένης του λουλούδια, υποδηλώνει με συμβολικό τρόπο τις επιθυμίες και τα όνειρά του, ενώ παράλληλα θέτει ένα νέο στοιχείο στο ποίημα, αυτό του έρωτα.
4. **Αντίθεση:** Στη συνέχεια, με μια αντίθεση («όμως») η εικόνα της χαράς υποκαθίσταται από μια νέα εικόνα, όπου το τοπίο αλλάζει, γεμίζει βάλτα, βούρλα και αγκαθερά φυτά, υποδηλώνοντας τις δυσκολίες της ζωής του ποιητή.
5. **Επαναλήψεις:** Στην εντύπωση αυτή βοηθούν οι επαναλήψεις: -«πανηγύρι», «δρόμος», «νιώθω»...-, οι συσσωρεύσεις ρημάτων -«λιγοψυχώ... πέφτω».
6. **Παρομοιώσεις:** «σαν αστραπή αργυρή χτυπάει τα μάτια η άρμη»- που αισθητοποιούν τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητή.
7. **Στίχοι - Μέτρο:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε δεκατρισύλλαβους στίχους, χωρίς όμως ομοιοκαταληξία, και σε ιαμβικό μέτρο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο ποιητής έχει μπροστά του ένα ολάνθιστο τοπίο με σπάρτα· πώς αντιδρά στη θέα του;

Απάντηση:

Στη θέα του ολάνθισμου τοπίου με τα σπάρτα ο ποιητής ενθουσιάζεται και εκδηλώνει το θαυμασμό του, τονίζοντας την επιθυμία που τον καταλαμβάνει να τρέξει μέσα στο λιβάδι και να κόψει αγκαλιές λουλούδια.

2η Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη συσσώρευση ρημάτων στους στίχους 22-23 και τι με την επανάληψη του ρήματος νιώθω;

Απάντηση:

Με τη συσσώρευση των ρημάτων στους στίχους 22-23 ο ποιητής πετυχαίνει να δείξει την αγωνία του και τον ασθματικό του ρυθμό στην προσπάθειά του να προσεγγίσει τα σπάρτα. Με την επανάληψη του ρήματος «νιώθω» δείχνει την ψυχική του κατάσταση, το βαθύ εσωτερικό του πόνο που δεν κατάφερε να εκπληρώσει τα όνειρά του και που νικιέται από τις δυσκολίες της ζωής.

3η Να σχολιάσετε τους στίχους: «νιώθω εντός μου τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου».

Απάντηση:

Με τους στίχους αυτούς ο ποιητής γενικεύει το νόημά του και τονίζει πως όσα παρουσιάζει στο ποίημά του δεν είναι απλά κάτι δικό του και μοναδικό αλλά καταστάσεις που συμβαίνουν σε όλους τους ανθρώπους. Ο ίδιος αισθάνεται γυμνός και ανήμπορος αλλά το ίδιο αισθάνονται και όλοι οι άνθρωποι, όταν τα εμπόδια της ζωής παρουσιάζονται ανυπέρβλητα μπροστά τους και όταν αντιλαμβάνονται πως δεν μπορούν πια να τα αντιμετωπίσουν.

4η Να συσχετίσετε τους στίχους 5, 10, 22 και 34.

Απάντηση:

Οι στίχοι αυτοί συνοψίζουν όλο το νόημα του ποιήματος. Συγκεκριμένα ο στίχος 5 εκφράζει τον πόθο του ποιητή να συμμετάσχει στο «πανεύοσμο πανηγύρι των σπάρτων», στο πανηγύρι αυτό της ζωής και της χαράς.

Όμως, στο στίχο 10, ο ποιητής κάνει φανερό πόσο δύσκολο είναι να πραγματο-

ποιήσει τους στόχους του και στο στίχο 22 τονίζει την απογοήτευση και την οδύνη που του προκαλεί αυτή η ματαίωση.

Τέλος, στο στίχο 34 εκδηλώνει την αδυναμία του να μπει στο πανηγύρι, αν και αυτό τον περιμένει ακόμα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια αντίθεση κυριαρχεί στο ποίημα;

2η Το ποίημα είναι πλούσιο σε εκφραστικά μέσα. Να εντοπίσετε την παρομοίωση που μας παραπέμπει στις ομηρικές παρομοιώσεις.

Ο Δωδεκαλογος του Γυφτου

Κωστής Παλαμάς

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα που ακολουθεί αποτελεί τον όγδοο λόγο από ένα συνθετικό ποίημα που δημοσίευσε ο Παλαμάς στα 1907 με τον τίτλο «Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου». Ο ήρωάς του είναι σύμβολο της αδούλωτης ψυχής και της δημιουργικής δραστηριότητας που δεν υποτάσσεται μπροστά σε τίποτα και που γκρεμίζει ό,τι σάπιο συναντήσει για να ξαναδημιουργήαει όμως, σε πιο στέρεες βάσεις.

«Ερμηνεύοντας το Δωδεκάλογο τεμαχισμένο και όχι σαν συνθετική μονάδα, κατορθώνουμε να ιδούμε διαθλαστικά την αγωνιώδη αυτή πνευματική πορεία του ποιητή, τη βασανιστική του ταλάντευση ανάμεσα σε αξίες που γκρεμίζει για να τις αναστηλώσει ξανά σε νέα ή, τουλάχιστον, σε μετατοπισμένα βάθρα και κατορθώνουμε συνάμα να βαθμομετρήσουμε τον ιδεολογικό πυρετό που ταλαιπωρούσε τα φωτισμένα αλλά και ανήσυχα πνεύματα της εποχής του Παλαμά, στα πολυταραγμένα χρόνια του «Δωδεκάλογου».

Έτσι, ο Δωδεκάλογος μας γίνεται μια ομολογία ψυχής που μπορούμε, αφού τώρα μας βοηθεί η απόσταση και μας συντρέχει η πολιτική ιστορία, να την επαληθεύσουμε με βάσανο αυτήν την ίδια την εποχή που ο Ποιητής θέλησε ή αναγκάστηκε, παρακινούμενος από μια διάθεση διαβρωτικής κριτικής αλλά ταυτόχρονα και από έναν οίστρον αναγεννητικό, ν' απηχήσει» (Ι. Συκουτρής).

Πάντως, ο όγδοος λόγος που μας παρατίθεται εδώ, ο «Προφητικός» διακρίνεται για την αυτοτέλειά του. Όπως μάλιστα τονίζει ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος «ο Γύφτος λείπει από δαύτον. Και τη θέση του κατέχει ο ποιητής που γίνεται προφήτης.

Από την άποψη της ελληνικής ιδέας, της εκφρασμένης μέσα στο «Δωδεκάλογο», ο λόγος τούτος έχει καίρια σημασία. Είναι μια δήλωση βροντόφωνη της πίστης του Παλαμά στην ανεξάντλητη ζωντάνια της φυλής, στην ικανότητά της να ξαναγεννιέται και να σηκώνεται ατράνταχτη, ύστερα από όλους τους ξεπεσμούς».

Πράγματι, στο λόγο αυτό ο ποιητής γυρνά τη διερευνητική του ματιά στο Βυζάντιο, αναγνωρίζει τη σήψη και την παρακμή και με βαθύ εσωτερικό πόνο προλέγει την πτώση και την καταστροφή αλλά και με ένα όραμα ελπίδας την ανάσταση στο τέλος, την εθνική αναγέννηση.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής ως ένας νέος προφήτης προαναγγέλει την πτώση της ελληνικής πολιτείας, της οποίας την παρακμή σηματοδοτεί από τη Βυζαντινή εποχή.

Έτσι, παρουσιάζει τα πουλιά και τις ιτιές να θρηνούν το χαμό της πατρίδας, ενώ η ψυχή της θα εγκαταλείψει το σάπιο κορμί και θα το αφήσει να το φάνε τα σκυλιά και τα ερπετά μέχρι να μείνει ένας πανάθλιος σκελετός ως ανάμνηση της ένδοξης ιστορίας του.

Η προηγούμενη ψυχική διάθεση του ποιητή μεταβάλλεται και παντού είναι διάχυτη πια η ελπίδα της αναγέννησης του έθνους. Όμως, ο χρόνος και ο τρόπος της αναγέννησης αυτής μένει ακαθόριστος, αφού εξάλλου η αναγέννηση θα έρθει από τη λύπη και την αγάπη του θεού. Έτσι, θα λυτρωθεί η ψυχή του έθνους, η παραδαρμένη «από το κρίμα», από τα σφάλματα δηλαδή και τα λάθη του παρελθόντος.

Πιστεύει λοιπόν ο ποιητής πως η ψυχή της πολιτείας θα αναζωογονηθεί, θα απαλλαχθεί από την προγενέστερη αμαρτία της και θα πετάξει σαν πουλί, ξαναβρίσκοντας τα παλιά της φτερά.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. φήμη: αρχαία θεά των αναγγελιών και των νέων.
2. ψυχή: εδώ αναφέρεται στην ψυχή της πολιτείας.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: «Ο ποιητής αναζητεί από τα διάφορα στάδια της ελληνικής πολιτείας - γιατί αυτή ειδικά τον ενδιαφέρει, σ' αυτήν προσηλώνεται η προσοχή και η στοργή του- τα στοιχεία της φθοράς στη διαδρομή των αιώνων, μ' επίκεντρο ενδιαφέροντος την ελληνική πολιτεία του καιρού του. Σ' αυτήν την πολιτεία στηλώνει τα μάτια του και βλέπει «του άδειου λόγου τους τροπαιούχους» και τους «ευνούχους διαφεντευτάδες και κυβερνήτες της».

Κι όμως η Ελληνική αυτή πολιτεία της εποχής του Παλαμά, η θρεμμένη με τη Μεγάλη Ιδέα και τα όνειρα των μαρμαρωμένων που λίκνισαν τον ύπνο τεσσάρων αιώνων, θεωρεί τον εαυτό της κληρονόμο της βυζαντινής. Το Βυζάντιο είναι ο πρόγονός της, το υπόδειγμα της Αξίας της. Αυτή την αξία ο ποιητής θέλει να την ανατάμει» (Αιμ. Χουρμούζιος).

Έτσι και ο ποιητής ξανασυνδέεται με τη μεγάλη ελληνική παράδοση και ιδίως με το Βυζάντιο που τόσο είχε παραγκωνιστεί στα χρόνια ανάπτυξης του νεοκλασσικισμού, όταν δηλαδή η εικόνα της κλασσικής αρχαιότητας κυριαρχούσε στην πνευματική ζωή του τόπου. Το Βυζάντιο λοιπόν, χαρακτηρίζεται «Μες τις παινεμένες χώρες, Χώρα παινεμένη» δίκαια, αν σκεφτεί κανείς την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτιστική άνθιση που είχε συντελεστεί τότε.

Όμως, η ώρα του ξεπεσμού φτάνει και η μεγάλη αυτή αυτοκρατορία θα δύσει.Όπως ο ήλιος, έτσι και αυτή θα διαγράψει στην ιστορία την πορεία της και θα δύσει, θα «πέσει» το προπύργιο του πολιτισμού για όλους τους λαούς, θα συντριφθεί («Πάει το ψήλος σου, το χτίσμα σου σιντρίμι»), θα χαθεί, όπως χάνονται τα λιβάδια από τις μάγισσες που οι ίδιες τα είχαν δημιουργήσει με τα μάγια τους.

Μάλιστα, εδώ δεν είναι απίθανο να αναφέρεται στη διαφθορά και τη χλιδή του Βυζαντίου που διέβρωσαν τα θεμέλιά του και το οδήγησαν σιωπηρά αλλά σταθερά στην καταστροφή. Και θα είναι τόσο ανεπαίσθητη αυτή η πορεία του στην ιστορία, όσο ανεπαίσθητα και «αλαφρά» είναι τα σημάδια που αφήνουν οι «δροσοσταλαματιές».

Η καταστροφή παρουσιάζεται αναπόφευκτη. Και αν και ο ποιητής προσπαθεί να προσεγγίσει τα γεγονότα με το μάτι ενός αντικειμενικού παρατηρητή, δεν μπορεί να μη δείξει τον πόνο και την πίκρα που του προκαλεί ο ξεπεσμός της χώρας του και που τον οδηγεί αε μια εκτόνωση οργής και αγανάκτησης, αλλά και σε μια σκληρότητα που μπορεί να ερμηνευτεί μόνο από τη μεγάλη του αγάπη για την πατρίδα του και την ανάγκη να συνειδητοποιήσει ο λαός και οι ηγέτες -έστω και με σκληρό τρόπο- το κατάντημα της χώρας και να αφυπνιστεί.

2η ενότητα: Για να αντιληφθούμε βέβαια το βαθύτερο νόημα του ποιήματος θα πρέπει να λάβουμε υπόψη πως ο «Προφητικός» αυτός λόγος γράφτηκε μετά τον άτυχο για την Ελλάδα πόλεμο του 1897 με την Τουρκία που οδήγησε σε εθνική ταπείνωση. Έτσι, ο ποιητής αναφέρεται στην αναγέννηση του Έθνους και την ανάκαμψή του από την τελευταία του ήττα που έβλαψε το εθνικό του γόητρο.

Η αντίληψη βέβαια αυτή είναι σύμφωνη και με τη Μεγάλη Ιδέα που ήταν σε έξαρση στην εποχή του Παλαμά και ενίσχυσε την πεποίθηση ότι θα αποκτηθούν πάλι τα χαμένα εδάφη και το έθνος θα αναστηθεί στην παλιά του μορφή και δόξα.

Ο Παλαμάς λοιπόν «παρακολούθησε τον ξεπεσμό της βυζαντινής ψυχής ως το τελευταίο της σκαλοπάτι -και το σκαλοπάτι τούτο ήταν η Ελλάδα η σύγχρονη του ποιητή- δε σταματά στην άρνησή του, σφραγίζοντας τελεσίδικα τον ξεπεσμό της

φυλής του. Θέλει ν' αχνοβλέπει μιαν ανάσταση. Περιμένει κάποια αυγή, κάποιο ξημέρωμα λυτρωτικό. Η ψυχή η παραδαρμένη από το κρίμα θα ξεντυθεί τότες της αμαρτίας το ντύμα» (Αιμ. Χουρμούζιος).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από τις εξής ενότητες.

1η ενότητα: Στίχοι 1-24, με την αναφορά στα στάδια παρακμής της «παινεμένης χώρας», και

2η ενότητα: Στίχοι 25-41, με την ελπίδα της εθνικής αναγέννησης.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική:** Ο ποιητής με τα λόγια ενός προφήτη αναφέρεται στον ξεπεσμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, στην ουσία όμως αναφέρεται στην εποχή του. Το σκοπό του αυτό πετυχαίνει με τα εκφραστικά σχήματα που χρησιμοποιεί.
2. **Παραστατικές εικόνες:** «Πάει το ψήλος σου... σαν το δράμα του ήλιου γέρνεις», «θα σε κλαίν τα κλαψοπούλια.,. πιές», «άθαφτο θα μείνει... θα βαστά», «θα αιστανθείς,.. τα μεγάλα!».
3. **Παρομοιώσεις:** «σαν το δρόμο του ήλιου», «Θα σαλάψεις σαν τη χλόη, σαν το πουλί, σαν τον κόρφο τον γυναικείο, σαν το κύμα».
4. **Προσωποποιήσεις:** «κι από σέν' απάνου η Φήμη», «κι ο Καιρός... θα βαστά», «κι η Ψυχή... κρίμα», «στου Κακού τη σκάλα».
5. **Μέτρο - Στίχοι:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε τροχαϊκό μέτρο, σε στίχους που ποικίλλουν ως προς τον αριθμό των συλλαβών.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να μελετήσετε το πρώτο απόσπασμα. α) Για ποια χώρα μιλάει ο ποιητής; β) Πώς τη χαρακτηρίζει και γιατί; γ) Τι προφητεύει;

Απάντηση:

α) Ο ποιητής μιλάει για το Βυζάντιο και αναφέρεται στην πορεία της αυτοκρατορίας ως την άλωση της Πόλης και του ελληνισμού ως την εποχή του.

β) Ο ποιητής τη χαρακτηρίζει ως «Μες τις παινεμένες χώρες, Χώρα παινεμένη» δίνοντας έτσι έμφαση στο μεγαλείο και τη δύναμή της.
γ) Προφητεύει τον ξεπεσμό του Ελληνισμού και τη διαφθορά που φτάνει ως τις μέρες του.

2η Να μελετήσετε το δεύτερο απόσπασμα. α) Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής; β) Τι σημαίνει η φράση «παραδαρμένη από το κρίμα; γ) Ποιο είναι το τελικό μήνυμα;

Απάντηση:

α) Ο ποιητής απευθύνεται στην ψυχή της Πολιτείας, δηλαδή στην Ελλάδα που αποτελεί και την πιο πρόσφατη εκδήλωση του ξεπεσμού.
β) Με τη φράση αυτή ο ποιητής αναφέρεται στα σφάλματα και τις περιπέτειες του ελληνισμού που οδήγησαν την Ελλάδα στην καταστροφή, όπως ο πόλεμος του 1897.
γ) Το μήνυμα του ποιητή είναι πραγματικά αισιόδοξο, αφού δεν εγκαταλείπει τις ελπίδες του και αισιοδοξεί για την αναγέννηση του έθνους.

3η Ποιος είναι ο στόχος του παιητή στον Προφητικό και ποια είναι η τεχνική που χρησιμοποιεί;

Απάντηση:

Στόχος του ποιητή είναι να βοηθήσει τους Έλληνες να συνειδητοποιήσουν την αξιοθρήνητη κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει και την ανάγκη να δραστηριοποιηθούν και να εργασθούν για την πρόοδο του Έθνους. Για να πετύχει το σκοπό του αυτό προβαίνει σε μια παρατήρηση των όσων συμβαίνουν γύρω του και τα εκθέτει με το στόμα ενός προφήτη ο οποίος στην ουσία δεν προλέγει το μέλλον αλλά υπενθυμίζει το παρελθόν και το παρόν.

4η Ποια στοιχεία συνθέτουν τον προφητικό τόνο του αποσπάσματος;

Απάντηση:

Ο προφητικός τόνος του αποσπάσματος γίνεται φανερός από την αναφορά στο μέλλον, όπως υποδηλώνει και η συχνή χρήση του μορίου «θα». Επίσης, ο λόγος του ποιητή είναι καθαρά αποκαλυπτικός, όπως ταιριάζει για περιγραφή γεγονότων που θα συμβούν στο μέλλον, ενώ η γλώσσα του είναι μεγαλόπρεπη και αφοριστική -όπως αυτή της Παλαιάς Διαθήκης-, όπως υποδηλώνεται από την παρατακτική κυρίως σύνδεση των προτάσεων.

5η Στο απόσπασμα διακρίνουμε εύκολα δυο διαφορετικές ψυχικές διαθέσεις του ποιητή· Ποιες είναι αυτές και πώς δικαιολογείται η καθεμιά;

Απάντηση:

Σε κάθε ενότητα η ψυχική διάθεση του ποιητή είναι διαφορετική. Έτσι, ενώ στην πρώτη κυριαρχεί ο πόνος, η πικρία, η απογοήτευση από τον ξεπεσμό της Ελλάδας -ιδίως μετά την ήττα του 1897-, στη δεύτερη κυριαρχεί η αισιοδοξία για την εθνική αναγέννηση, που δικαιολογείται από την πίστη του ποιητή πως οι συμπατριώτες του θα εισακούσουν το μήνυμά του και θα αγωνιστούν για το καλό του τόπου.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η α) Ποιες εικόνες αισθητοποιούν την πτώση της Χώρας;β) Ποια στάδια θα ακολουθήσει ο ξεπεσμός της;

2η Σε ποια σημεία φαίνεται η αγάπη του ποιητή για την πατρίδα του;

3η Ποιες έννοιες προσωποιούνται στο ποίημα;

Σατιρικα Γυμνασματα

Κωστής Παλαμάς

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Τα «Σατιρικά Γυμνάσματα» είναι δύο σειρές ποιημάτων. Η πρώτη σειρά, από είκοσι ποιήματα, δημοσιεύτηκε στα 1908, στο περιοδικό «Νουμάς». Η δεύτερη σειρά, από είκοσι τέσσερα ποιήματα, δημοσιεύτηκε στο «Νουμά» επίσης, στα 1909, την ίδια εποχή που εκδηλώθηκε και το κίνημα στο Γουδί. Σε όλα αυτά τα ποιήματα ο Παλαμάς καυτηριάζει με τρόπο οξύ πρόσωπα και πράγματα, κοινωνικές και πολιτικές καταστάσεις, αν και συχνά η σάτιρά του «τραβά σε στοχαστικές γενικότητες και υπονοητικές εικόνες», όπως τονίζει ο ίδιος ο ποιητής.

Όπως τονίζει ο Αιμ. Χουρμούζιος («Ο Παλαμάς και η εποχή του» σελ. 22), «ο Παλαμάς ξέρει πως με το λεκτικό τούτο θα τοξεύσει με ασφαλέστερη ευθυβολία την ψυχή της μάζας -γιατί η ποίησή του δεν απευθύνεται τώρα στον «εκλεκτό», απευθύνεται στη διαδήλωση, στο πλήθος. Ο πόνος του ποιητή, μπρος στην κατάντια της πολιτείας, ξεχύνεται από την ψυχή του τραχύς και πικρός, αμετουσίωτος σε φιλοσοφήματα ή σε κοινωνικές θεωρίες. Είναι μια έκρηξη που δεν πειθαρχεί ούτε στην αισθητική του στίχου ούτε στη φροντίδα της κομψοέπειας».

Στα πλαίσια της σάτιρας αυτής εντάσσονται και τα δύο ποιήματα που παρατίθενται εδώ, και μάλιστα στη δεύτερη σειρά των «Σατιρικών Γυμνασμάτων» του.

Ποίημα 1ο

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής με ύφος αυστηρό και οργίλο καταδικάζει όλους όσους πρωτοστατούσαν στην εποχή του στις διάφορες διαδηλώσεις που γίνονταν. Εξάλλου, αυτοί δεν είναι παρά τα κατακάθια της κοινωνίας, τιποτένιοι και αλήτες που περιφέρονται χωρίς σκοπό, καλοντυμένοι βέβαια, αλλά πεινασμένοι, πραγματικοί επιδειξίες, που συνήθως υποκινούνται από τρίτους.

Ο όχλος λοιπόν παρακινείται -από εκείνους που πρωτοστατούν στις διαδηλώσεις- σε συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις που διακρίνονται από το συντηρητισμό.

Γι αυτό και ο ποιητής αναφωνεί με οργή και αγανάκτηση: «Να η Ελλάδα!». Γιατί, όπως διασαφηνίζει στη συνέχεια, κατάντησε σαν «Αρσακιώτισσα δασκάλα», σαν κήρυκας δηλαδή των συντηρητικών μηνυμάτων που εμποδίζει κάθε ανανεωτική κίνησα και προσπάθεια.

Τέλος, συνεχίζοντας το χαρακτηρισμό της Ελλάδας: την παριστάνει «παραγισμισμένη με λογιοτάτους». Εννοεί Βέβαια τους πρόμαχους της καθαρεύουσας οι οποίοι αντιδρούσαν σε κάθε προσπάθεια εισαγωγής ή χρήσης της δημοτικής γλώσσας αντιμετωπίζοντάς την ως εθνικά επιζήμια. Όσο για τον ελληνικό λαό, αυτός αποδεχόταν όλες αυτές τις κινήσεις, αγνοώντας τα βαθύτερα κίνητρά τους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

(Και για τα δύο ποιήματα):

1. ζαγάρι: λαγωνικό μεταφορικά ο άτιμος και τεμπέλης άνθρωπος.

2. λιμοκοντόρος: νέος που ντύνεται με επιδεικτική κομψότητα, χωρίς να έχει αντίστοιχη οικονομική άνεση.

3. οι Τρικούππδες, οι Ψυχάρηδες: εννοεί αυτούς που προσφέρουν στον τόπο τους κάτι σημαντικό και ωραίο με τις υπηρεσίες ή τους αγώνες τους.

4. Ούτε η Αθηνά... μήτε... της Παναγίας: δηλώνεται η απουσία πίστης τόσο στο αρχαίο πνεύμα όσο και στο χριστιανικό.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφές α΄-β΄: Με ειρωνικό ύφος αποκαλύπτει ο ποιητής εκείνους που κρύβονται πίσω από όλους αυτούς τους διαδηλωτές και τους δήθεν κοινωνικούς αναμορφωτές, Γιατί, όλοι αυτοί δεν ξεσηκώνονται από μόνοι τους αλλά πίσω τους κρύβεται το «αφεντικό», η εξουσία που τους κατευθύνει, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τα δικά της συμφέροντα, τα μόνα που μπορούν να θεωρηθούν «σωστά» και «μεγάλα».

«Ο ποιητής σάμπως να είχε θησαυρίσει μια πείρα απογοητευτική από την πρώτη επαφή του με την επιδερμίδα των συμπατριωτών του, τώρα θέλει να την κεντρίσει με τραχύτερη βουκέντρα. Το μαστίγιό του πέφτει αλύπητα στο πληγιασμένο σώμα της πολιτείας και αφήνει βαθειά σημάδια στις σάρκες. Χτυπά δεξιά, αριστερά, όπου βρει, αρχόντους και όχλο, μαυλιστές και θύματα, τους επαγγελματίες της κοινωνικής σαπίλας, τους μαστόρους της αισχρής συναλλαγής, το ράθυμο κοπάδι που έρπει πίσω από τους δημοκόπους και τους πατριδοκάπηλους» (Αιμ. Χουρμούζιος, «Ο Παλαμάς και η εποχή του», σελ. 28).

Στροφή γ΄: Ο Παλαμάς αναφέρεται στους υποκινητές διαδηλώσεων που στην εποχή του έστρεφαν το λαό ενάντια στον Τρικούπη και στους οπαδούς του, ενάντια σε έναν πολιτικό άνδρα που με προοδευτικές για την εποχή ιδέες προσπάθησε να οργανώσει το κράτος και να το θέσει στο δρόμο της ανάπτυξης και της προόδου.

Επίσης, αποδοκιμάζουν τον Ψυχάρη, τον κύριο υπερασπιστή της δημοτικής γλώσσας, Πράγματι, τα συντηρητικά στοιχεία της εποχής επεδίωκαν την εξουδετέρωση κάθε φιλελεύθερης κίνησης, ακόμα και στο θέμα της γλώσσας, χαρακτηρίζοντας τη δημοτική γλώσσα βέβηλη και εθνικά απαράδεκτη.

Στροφή δ΄: Βέβαια, ο συντηρητισμός των λογίων της εποχής δε σταματούσε στο θέμα της γλώσσας αλλά με βάση αυτό επεκτεινόταν και σε άλλα ζητήματα της πνευματικής ζωής του τόπου, οδηγώντας την σε μαρασμό.

Χαρακτηριστική είναι η χρήση τούρκικης λέξης («Αφερίμ») με την οποία ο Παλαμάς τονίζει την αντίδραση του λαού, που έχει καθαρά ειρωνικό ύφος αλλά και μαρτυρεί το ραγιαδισμό, το αδούλωτο φρόνημα που ακόμα υπάρχει στο λαό, αφού και τώρα υποκύπτει στους αφέντες του, όπως και πριν στους Τούρκους.

Μάλιστα, για την αδυναμία του να αντιδράσει ή και την αδιαφορία του σε ό,τι συμβαίνει, ο Παλαμάς τον χαρακτηρίζει άμυαλο -«Μυαλό Κουκούτσι»- αφού το μόνο που κάνει είναι να κάθεται αμέριμνος στον καφενέ, κρατώντας το μαρκούτσι του ναργιλέ του, και να ονειρεύεται πως θα μπει νικητής στην Πόλη. Με τον τρόπο αυτό ο ποιητής καυτηριάζει το ανατολίτικο πνεύμα που έχει κυριεύσει το Νεοέλληνα και τον κάνει νωθρό και αδιάφορο για κοινωνική και πολιτική δράση, ικανό μόνο να οραματίζεται αλλά όχι να αγωνίζεται για την εφαρμογή των οραμάτων του.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Τα ποιήματα αυτά δεν μπορούμε να τα χωρίσουμε σε επιμέρους ενότητες.

Ποίημα 2ο

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής μας δίνει εδώ μια άλλη εικόνα της πραγματικότητας της εποχής του. Η αθεΐα έχει επικρατήσει και οι βωμοί παρουσιάζονται συντριμμένοι με τα καντήλια της λατρείας σβησμένα.

Αποτέλεσμα της αθεΐας, της εγκατάλειψης της παράδοσης και της πίστης σε υψηλότερα ιδανικά είναι η δημιουργία ασυνείδητων ανθρώπινων, η ασυδοσία. Αυτοί, ζουν πια σαν κοπάδια αγριμιών που εκμεταλλεύονται το λαό, σύμφωνα με τα δικά τους συμφέροντα.

Υπάρχουν βέβαια και οι αθώοι, που αδυνατούν να συλλάβουν τα μηνύματα της εποχής και τον επερχόμενο κίνδυνο και «σαν αρνιών κοπάδια» γίνονται υποχείρια εκμετάλλευσης των πονηρών.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελεί μια ενιαία ενότητα, με θέμα την εγκατάλειψη της παράδοσης.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφές α΄ και β΄: Στην ουσία, ο ποιητής αναφέρεται στο ιδεολογικό κενό στο οποίο έχουν οδηγηθεί οι Νεοέλληνες τη στιγμή που έχουν κόψει τους δεσμούς τους με τη μακραίωνη ιστορική τους πορεία. Τόσο ο κλασικός -αρχαίος ελληνικός- πολιτισμός όσο και το ελληνοχριστιανικό πνεύμα είναι άγνωστα, ενώ τα παλάτια μένουν άδεια, ερείπια, με φανερά πια τα σημάδια της εγκατάλειψης του μεγάλου πολιτισμού που τα δημιούργησε,

Στροφές γ΄ και δ΄: Αιτία όλων αυτών είναι πως οι θεοί έχουν πεθάνει και τη θέση τους έχουν πάρει «υπέρθεα ξωτικά», νέες δηλαδή ιδέες που όμως δεν έχουν βάθος και ουσία και δεν μπορσύν να αποτελέσουν το βάθρο των εθνοδιαφωτιστικών προσπαθειών του Έθνους.

Επιπλέον, δεν υπάρχει ενδιαφέρον για τις νέες επιστημονικές ιδέες που συγκι-

νούσαν τους προοδευτικούς ανθρώπους της εποχής εκείνης στην Ευρώπη. Η επιστήμη και τα πορίσματά της δε γίνονται γνωστά στους Έλληνες που τα καταδικάζουν ως βάρβαρα, αδυνατώντας να τα προσεγγίσουν με κριτικό πνεύμα, αποτέλεσμα του σκοταδισμού και του παρωπιδισμού που είχε δημιουργήσει η τουρκική κατάκτηση.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Και στα δύο ποιήματα ο Παλαμάς με σκληρό τόνο και αυστηρή γλώσσα καυτηριάζει την κοινωνική αδράνεια, την πολιτική διαφθορά, την ιδεολογική σύγχυση της εποχής. Μάλιστα για να αποδώσει πιο χαρακτηριστικά την εικόνα αυτή της σήψης, χρησιμοποιεί τούρκικες λέξεις και ειρωνικές εκφράσεις. Χαρακτηριστικά είναι τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί για να αισθητοποιήσει τις ιδέες του.
2. **Μεταφορές:** «Αρσακιώτισσα δασκάλα.
3. **Εικόνες:** «οι βωμοί συντριμμένοι... όλα της λατρείας», «από τον καφενέ στην Πόλη,.. μαρχούτσι».
4. **Στίχος:** «Ο στίχος του παρουσιάζεται αδρός, σφιχτοδεμένος, η μορφή εξαιρετικά δουλεμένη, ο λόγος πυκνός, βραχύλογος κι ορμητικός, τα αισθήματα βίαια, οργισμένα, με ύφος αυστηρό και δραματικό, είναι ένα μαστίγιο κατά της Πολιτικής και πνευματικής ηγεσίας. κατά των κοινωνικών παρασίτων και του οκνού όχλου, που αποτελούν τον κόσμο της διαφθοράς και του ξεπεσμού» (Μ. Αυγέρης, «Ο σατιρικός Παλαμάς», σελ. 112).

Τα ποιήματα αυτά είναι γραμμένα σε εντεκασύλλαβους στίχους με ιαμβικό μέτρο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Στο πρώτο ποίημα: α) Σηκωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι. Ποιοι είναι αυτοί; Τι φανερώνουν οι χαρακτηρισμοί του ποιητή; Ποιος τους ξεσηκώνει; Τι ζητούν; Τί φανερώνουν τα «αιτήματά» τους: β) Πώς χαρακτηρίζει ο ποιητής την Ελλάδα και πώς τους Έλληνες; γ) Τι σημαίνουν οι δυο τελευταίοι στίχοι; δ) Τι θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;

Απάντηση:

α) «Στρωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι»: με τον τρόπο αυτό ο ποιητής αναφέρεται στα ζαγάρια, τα τσακάλια, τους κοκόρους, τους μόρτηδες... λιμοκοντόρους, δηλαδή στα

κοινωνικά κατακάθια της εποχής και τους χαρακτηρίζει ακριβώς έτσι για να υποδηλώσει την κοινωνική τους προέλευση. Αυτοί όλοι ξεσηκώνονται από τον εκάστοτε «αφέντη» προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα δικά του συμφέροντα.

Βέβαια, εκείνοι άλλα αιτήματα προβάλλουν: πως δήθεν ενδιαφέρονται για το καλό του λαού και ζητούν την καταδίκη όσων υποθετικά τον βλάπτουν, δηλαδή την καταδίκη του Τρικούπη, του Ψυχάρη και των οπαδών τους, ανθρώπων που στην ουσία εργάστηκαν για το καλό του τόπου. Τα αιτήματά τους αυτά αποκαλύπτουν ακριβώς την προσπάθεια των συντηρητικών κύκλων της εποχής να καταπνίξουν κάθε φιλελεύθερο κίνημα και κάθε προοδευτική ιδέα.

β) Ο ποιητής χαρακτηρίζει την Ελλάδα ως «Αρσακιώτισσα δασκάλα με λογιότατους παραγιομισμένη», δηλαδή ως συντηρητική, αντιδραστική σε κάθε φιλελεύθερο κίνημα. Όσο για τους Έλληνες, αυτοί χαρακτηρίζονται άμυαλοι και ασύνετοι, αφού ονειρεύονται μόνο την αναγέννηση του έθνους, χωρίς όμως να θέλουν να κοπιάσουν γι' αυτήν,γ) Οι τελευταίοι στίχοι αποκαλύπτουν την απουσία κοινωνικής ευαισθησίας και πραγματικού ενδιαφέροντος και την ικανοποίηση των εθνικών οραμάτων. Γιατί, οι Έλληνες παρουσιάζονται να κάθονται στο καφενείο και να καπνίζουν το ναργιλέ τους, χωρίς να ενδιαφέρονται πραγματικά και χωρίς να κάνουν τίποτε για την πραγματοποίηση όσων οραματίζονται.

δ) Ο ποιητής θέλει να στιγματίσει το συντηρητισμό της εποχής και την αντίδραση στα αναγεννητικά στοιχεία του Ελληνισμού.

2η Στο δεύτερο ποίημα: α) Ποια διάσταση της ελληνικής πραγματικότητας τσυ καιρού του τονίζει ο ποιητής στις δυο πρώτες στροφές; β) Ποιες είναι οι συνέπειές της για τη ζωή των ανθρώπων; γ) Ποιες είναι οι νέες θεότητες δ) Πώς συμπεριφέρονται στις νέες θεότητες οι «βάρβαροι» Ευρωπαίοι και τι γίνεται στην Ελλάδα; ε) Τι σημαίνει ο τελευταίος στίχος; στ) Τί θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;

Απάντηση:

α) Ο ποιητής στις δύο πρώτες στροφές καυτηριάζει την αθεΐα και την ιδεολογική σύγχυση στην οποία είχαν περιέρθει οι Νεοέλληνες.

β) Από την ιδεολογική αυτή σύγχυση οι συνέπειες είναι σοβαρές και καταστροφικές για τον ελληνισμό, αφού δεν μπορεί να στηριχτεί πουθενά.Έτσι οι άνθρωποι ζουν σαν τα αγρίμια που εξολοθρεύουν τους άλλους ή σαν τα αρνιά που γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης των ισχυρών.

γ) Οι νέες θεότητες που εμφανίστηκαν είναι η ιδέα και η Επιστήμη.

δ) Οι Ευρωπαίοι αναγνωρίζουν την αξία των επιστημονικών ιδεών και τις λατρεύουν ως νέες θεότητες, ενώ οι Έλληνες αδιαφορούν εντελώς γι' αυτές.

ε) Ο τελευταίος στίχος συμπυκνώνει το νόημα των αντιλήψεων του Παλαμά, σύμφωνα με το οποίο οι Έλληνες δεν έχουν ακόμη, απελευθερωθεί από τον τουρκικό ζυγό, αφού δεν έχουν απαγκιστρωθεί από τη νοοτροπία της ανατολής και δε δέχονται να εκσυγχρονιστούν.

στ) Ο ποιητής στιγματίζει την αδιαφορία των Νεοελλήνων για κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού.

3η Λαμβάνοντας υπόψη το εισαγωγικό σημείωμα και συσχετίζοντας τα δυο ποιήματα, να αποδώσετε την εικόνα που παρουσιάζει ο ποιητής για τα πολιτικά και κοινωνικά ήθη στην Ελλάδα του καιρού του.

Απάντηση:

Ο ποιητής δίνει στα ποιήματά του αυτά την εικόνα της πολιτικής διαφθοράς και της κοινωνικής σήψης της εποχής του.

Κάθε φιλελεύθερη και ανανεωτική κίνηση πέφτει στο κενό, ενώ ο συντηρητισμός επιβάλλεται, διατηρώντας την άγνοια και την αμάθεια του λαού που δεν μπορεί να ξεφύγει από το ραγιαδιασμό που του κληροδότησε το πρόσφατο παρελθόν.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της σάτιρας στα δύο ποιήματα;

2η Ποιες αξίες βρίσκονται σε κρίση κατά τον ποιητή;

Σαν των Φαιακων το Καραβι

Κωστής Παλαμάς

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Παλαμάς γεννήθηκε στην Πάτρα στα 1859 από γονείς Μεσολογγίτες. Σε ηλικία 7 ετών χάνει και τους δύο γονείς του και μεγαλώνει στο Μεσολόγγι στο σπίτι του θείου του Δημήτριου Παλαμά, που ήταν εκπαιδευτικός και συγγραφέας. Το πνευματικό περιβάλλον του θείου επηρέασε πολύ το ιδιόρρυθμο και μοναχικό παιδί που έβρισκε καταφύγιο στα γράμματα. Από πολύ νωρίς άρχισε να γράφει στίχους, εμπνεόμενος από το φυσικό περιβάλλον του Μεσολογγίου και την ένδοξη ιστορία της ιερής πόλης. Στα 1875 ήρθε στην Αθήνα και γράφεται στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου· εγκαταλείπει όμως γρήγορα τις σπουδές του, για να αφοσιωθεί στην ποίηση. Δημοσιεύει ποιήματα σε διάφορα έντυπα της εποχής και ιδιαίτερα στα πρωτοποριακά περιοδικά «Ραμπαγιάς» και «Μη χάνεσαι». Στα 1892 δημοσιεύει μια καινούργια ποιητική συλλογή, «Τα Μάτια της Ψυχής μου», όπου διαφαίνεται η ωριμότητά του με τον καλοδουλεμένο στίχο και την πλούσια ποιητική γλώσσα. Και αυτή η συλλογή βραβεύεται και αποσπά ευνοικά σχόλια από τους κριτικούς. Στα 1897 διορίζεται γενικός γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών και διατηρεί αυτή τη θέση μέχρι τα 1928. Το 1925 τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας και το 1926 έγινε ένα από τα ιδρυτικά μέλη Ακαδημίας Αθηνών. Σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν τη ζωή του ήταν: η εθνική συμφορά του 1897 και ο θάνατος του γιου του Άλκη. Συνδέθηκε στενά με τους προοδευτικούς ανθρώπους της εποχής και αγωνίστηκε για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας. Πέθανε στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Αθήνα, στις 23 Φεβρουαρίου 1943. Η κηδεία του έγινε στο Α' Νεκροταφείο και έδωσε την αφορμή μιας μεγάλης εθνικής συγκέντρωσης στην καρδιά της πρωτεύουσας, όπου χιλιάδες λαού συγκεντρώθηκαν για να τον τιμήσουν και τον αποθέωσαν,

Τότε ο Άγγελος Σικελιανός απήγγειλε το γνωστό ποίημα:

«Ηχήστε, οι σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές
δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα...
Βογκήστε, τύμπανα πολέμου... Οι φοβερές
σημαίες της Λευτεριάς ξεδιπλωθείτε στον αέρα!

Το έργο του

Ο Παλαμάς υπήρξε πολυγραφότατος. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο, την κριτική, τις μεταφράσεις, την αλληλογραφία, Το έργο του αναφέρεται σε στιγμές ολόκληρης της ιστορίας του ελληνισμού, από την αρχαιότητα ως την εποχή του, κυρίως όμως εμπνεύστηκε από τα κοινωνικοπολιτικά ρεύματα της περιόδου 1880-1922. Πολύτιμη είναι η προσφορά του στην αναγνώριση της δημοτικής ως οργάνου λογοτεχνικού και στην ποιητική ανανέωση· με αφετηρία τη δική του παρουσία ιδρύθηκε μεγάλη λογοτεχνική σχολή, η Νέα Αθηναϊκή Σχολή.

Στο έργο του συγχωνεύονται όλα τα ρεύματα: κλασικισμός, συμβολισμός, ρομαντισμός, παρνασσισμός.

Τα γνωστότερα ποιητικά του έρμα είναι: «Τα τραγούδια της πατρίδας μου», «Ο Ύμνος εις την Αθηνά», «Τα μάτια της ψυχής μου», «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Τάφος», «Χαιρετισμοί της ηλιογέννητης», «Ασάλευτη Ζωή», «Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου», «Η φλογέρα του βασιλιά», «Οι καϋμοί της Λιμνοθάλασσας», «Η Πολιτεία και η Μοναξιά», «Ο Βωμός».

Έχει γράψει και διηγήματα («Ο Θάνατος του παλικαριού «Διηγήματα»), πλήθος μελέτες και κριτικά άρθρα για τον Κρυστάλλη, το Σολωμό, το Βαλαωρίτη, το Ροΐδη, το Δροσίνη, τον Κάλβο κ.ά. Τα έργα του μεταφράστηκαν σε αρκετές ξένες γλώσσες.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Οι Πατρίδες είναι μια σειρά από 12 λυρικά σονέτα, που πρωτοδημοσιεύτηκαν στα 1895 και αργότερα ο Παλαμάς τα συνέταξε στη συλλογή «Ασάλευτη Ζωή» που κυκλοφόρησε στα 1904 και περιελάμβανε ποιήματα της περιόδου 1894-1904. Τα σονέτα αυτά ανήκουν στη σειρά των υποκειμενικών ποιημάτων του Παλαμά, μέσα από τα οποία εκφράζεται ο εσωτερικός του κόσμος και ο προβληματισμός του. Τα θέματά τους ακολουθούν κλιμακωτή αλληλουχία: αναφέρονται σε διάφορες πόλεις που έχουν κάποια σχέση μαζί του και σε άλλες που ταξίδεψε με την ποιητική του φαντασία: Πάτρα, Μεσολόγγι, Αθήνα, Κέρκυρα, Άγιο Όρος, Ρούμελη, Αίγυπτος, Βυζάντιο κ.ά.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Στο 9ο αυτό σονέτο απαριθμεί τις Χώρες όπου ταξίδεψε με τη φαντασία του και επηρεάστηκε από τα χαρακτηριστικά τους. Το νοερό αυτό ταξίδι τον φέρνει αρχικά στην

Ασία, με τους πανάρχαιους πολιτισμούς της και τη στατικότητα στη διάρθρωση της ζωής. Το διανοητικό του ταξίδι συνεχίζεται στην Ευρώπη με το ανήσυχο πνεύμα της, τις τολμηρές συλλήψεις και νέες κατακτήσεις σε κάθε τομέα, τη διαρκή εξέλιξη και την εναλλαγή συστημάτων και ιδεών. Η προσέγγιση στην Αφρική -άγνωστη ως τότε ήπειρο- του προκαλεί άγχος και απελπισία, ενώ η Πολυνησία με τον πρωτόγονο εξωτισμό της ασκεί ακατανίκητη και περίεργη έλξη. Σε όλα αυτά τα φανταστικά ταξίδια ακολουθεί τα βήματα του Κολόμβου, προσπαθεί δηλ. να είναι ερευνητικός, φιλοπερίεργος, πνεύμα ανοικτό στον κόσμο. Με τα ονειροπετάγματα κατέκτησε νοερά την οικουμένη, ωστόσο συνειδητοποιεί τελικά με πίκρα τη μηδαμινότητά του: ο ίδιος δεν είναι παρά ένα χόρτο ριζωμένο στη γη, τόσο μικρό που δεν τον πιάνει ούτε το κλαδευτήρι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **Των Φαιάκων το καράβι:** το καράβι που διέθεσε ο βασιλιάς των Φαιάκων Αλκίνος στον Οδυσσέα, για να τον μεταφέρει στην Ιθάκη, ήταν φοβερά γοργοτάξιδο.
2. **λαμνοκόποι:** κωπηλάτες.
3. **πεντάγνωμοι:** αυτοί που έχουν πολλές και διαφορετικές ιδέες χαρακτηρίζει έτσι τους τόπους της Ευρώπης, διότι εκείνο που διακρίνει την ευρωπαική διανόηση είναι η τόλμη, η εναλλαγή συστημάτων και ιδεών.
4. **απόκοτοι:** τολμηροί.
5. **Πολυνησία:** συγκρότημα πολλών νησιών του Ειρηνικού Ωκεανού, που ανήκουν στην Ωκεανία.
6. **Κολόμβος:** ο εξερευνητής που ανακάλυψε την Αμερική· το όνομά του μεταφορικά σημαίνει τον εξερευνητή· των πόλων τα σάβανα: εννοεί το παγερό λευκό των πολικών περιοχών.
7. **λιοπύρια:** οι μεγάλες ζέστες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Με το οικουμενικό του πνεύμα ο ποιητής αγκαλιάζει όλο τον κόσμο και εντοπίζει στα διάφορα μέρη στοιχεία της προσωπικότητάς του. Με τις εξερευνήσεις του προσπαθεί να ανακαλύψει ποιος είναι, να δώσει λύση στο υπαρξιακό του πρόβλημα. Έτσι, η ερμηνεία του κόσμου γίνεται ερμηνεία του εαυτού του: ανακαλύπτει τις ρίζες της ύπαρξής του, τις καταβολές του παρελθόντος, τη σφοδρή δύναμη τον πνεύματός του, τα σκοτεινά συναισθήματα της απελπισίας και της μελαγχολίας, που κι αυτά εκδηλώθηκαν στη ζωή του· την έλξη του πρωτόγονου στοιχείου, τη διάθεση διαρκούς εξερευνήσεως. Αυτή όμως η προσπάθεια ενδοσκόπησης μέσω της γνώσης του κόσμου

τον οδηγεί τελικά στην πικρή διαπίστωση ότι ο ίδιος και κατά συνέπεια κάθε άνθρωπος είναι τελικά κάτι το εντελώς ασήμαντο και μηδαμινό.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο ποίημα υπάρχει λογική αλληλουχία: από τα μερικά και γνωστά νοήματα προχωρεί στα γενικά, άγνωστα και αφηρημένα.

1η ενότητα: 2 στροφές (στ. 1-8): αναφορά στις φανταστικές περιπλανήσεις σε μέρη που αντιστοιχούν σε στοιχεία του χαρακτήρα του.

2η ενότητα: 2 τελευταίες στροφές (στ. 9-14): μετά τα τολμηρά ταξίδια της φαντασίας ακολουθεί αιφνίδια επιστροφή στην πραγματικότητα και αποδοχή της αδυναμίας του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα είναι δημοτική, τέλεια δουλεμένη, πλούσια δυνατή, πολύχρωμη. Το ποίημα έχει την κλασική μορφή του σονέτου: αποτελείται από 4 στροφές, από τις οποίες οι δύο πρώτες είναι τετράστιχες ενώ οι δύο τελευταίες τρίστιχες. Οι στίχοι είναι ιαμβικοί δεκατρισύλλαβοι, παροξύτονοι και η ομοιοκαταληξία σταυρωτή και πλεχτή.
2. **Εκφραστικά μέσα:**

α. **Παρομοιώσεις:** «σαν των Φαιάκων το καράβι», «η φαντασία», «τόποι πανάρχαιοι και ασάλευτοι σαν την Ασία», «πεντάγνωμοι και απόκοτοι σαν την Ευρώπη», «σα μαύρη γη...»

β. **Μεταφορές:** «η φαντασία κυλάει», «τα βάθη της ψυχής», «μαύρη γη Αφρική», «με σφίγγει η απελπισία», «άγρια Πολυνησία», «έναν Κολόμβο παίρνω το κατόπι», «με των πόλων τυλίχτηκα τα σάβανα», «ασάλευτοι τόποι».

γ. **Επίθετα:** «πανάρχαιοι και ασάλευτοι τόποι», «πεντάγνωμοι κι απόκοτοι», «χίλια μύρια ταξίδια».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποια κοινά χαρακτηριστικά βρίσκει ο ποιητής ανάμεσα στην Ασία, Ευρώπη, Αφρική, Πολυνησία και στον ψυχικό του κόσμο και με ποιους ποιητικούς τρόπους (εικόνες, μεταφορές, παρομοιώσεις κτλ.) τα εκφράζει;

Απάντηση:

Ανάμεσα στους τόπους που αναφέρει και στον ψυχικό του κόσμο υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά: Η Ασία εκφράζει τις καταβολές του παρελθόντος, η Ευρώπη το δυναμισμό του, το πρωτοποριακό του πνεύμα, η Αφρική τα δυσάρεστα συναισθήματα που δοκίμασε σε κάποιες φάσεις της ζωής του, η Πολυνησία το πρωτόγονο, μυστηριακό, άγριο στοιχείο. Η αντιστοιχία γίνεται φανερή με τη χρήση παρομοιώσεων και μεταφορών, εύγλωττων συμβολικών εικόνων.

2η Να σχολιάσετε το νόημα του 8ου στίχου βασισμένοι στη βιογραφία του Παλαμά.

Απάντηση:

Στο στίχο 8 τονίζεται μεταφορικά η διαρκής τάση του για γνωριμία με νέους τόπους, νέους δρόμους, νέες ιδέες. Από τη βιογραφία του πληροφορούμαστε ότι επηρεάστηκε έντονα από τα πρωτοποριακά ρεύματα της εποχής του στο χώρο της πολιτικής και του πνεύματος. Συμμετείχε δυναμικά στους πνευματικούς αγώνες για νέες μορφές γλωσσικής και ποιητικής έκφρασης και εξέφρασε στο έργο του τα οράματα του ελληνισμού της περιόδου 1880-1922 για εθνική ανάταση.

3η Ποιο είναι το νόημα της αντίθεσης που παρουσιάζουν οι δύο τελευταίοι στίχοι σε σχέση με τους προηγούμενους;

Απάντηση:

Στους δύο τελευταίους στίχους αναφέρεται στη στατικότητα, το ρίζωμα και έρχεται σε αντίθεση με το δυναμικό ταξίδι των προηγούμενων στίχων. Αυτή η αντίθεση μεταξύ ακινησίας και κίνησης ερμηνεύεται αφενός με βάση τα δεδομένα της ζωής του (ποτέ ο ποιητής δε βγήκε από τα όρια της Ελλάδας) κι αφετέρου αν θεωρηθεί ως στοχαστική και ειλικρινής αποτίμηση της ανθρώπινης ζωής γενικά: κάθε άνθρωπος παραμένει τελικά ον ασήμαντο και μηδαμινό μέσα στο σύμπαν.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποιο ποιητικό είδος ανήκει το ποίημα;

2η Ποιο είναι το καράβι που μεταφέρει τον ποιητή σ' άλλους τόπους;

ΠΑΤΡΙΔΕΣ! ΑΕΡΑΣ, ΓΗ

Κωστής Παλαμάς

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στη σειρά σονέτων με τον τίτλο Πατρίδες αυτό είναι το 12ο, το τελευταίο.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Σε αυτό το σονέτο ο ποιητής χρησιμοποιεί ως αφετηρία του στοχασμού του τις θεωρίες των προσωκρατικών φιλοσόφων, οι οποίοι απέδιδαν την αρχή της ζωής σε διάφορα στοιχεία. Θεωρεί αυτά αρχή και τέλος των όντων και πιστεύει ότι, όταν πεθάνει, θα ξαναβρεί την πρώτη αυτή πατρίδα. Στη συνέχεια αναφέρει σε τι στοιχείο θα μετατραπεί το κάθε μέρος της ύπαρξής του: τα όνειρά του θα πάνε στον αέρα, ο φλογισμένος στοχασμός στην αιώνια φωτιά, τα πάθη του θα τα παρασύρει η μανία των κυμάτων, το από χώμα πλασμένο σώμα θα ξαναγίνει χώμα. Μετά την αποσύνθεση των στοιχείων με το θάνατο, κάνει αναστροφή, επανασύνθεση των στοιχείων, λέγοντας ότι από τα τέσσερα θα ξαναγεννηθεί η ποίησή του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Αέρας, γη, νερό, φωτιά: οι Ίωνες φιλόσοφοι και ιδιαίτερα ο Θαλής, ο Εμπεδοκλής, ο Αναξίμανδρος, ο Ηράκλειτος δίδασκαν ότι αρχή της ζωής των όντων ήταν τα τέσσερα αυτά στοιχεία, τα οποία θεωρούσαν άφθαρτα και αναλλοίωτα.
2. **αιώνια φωτιά:** κατά τον Ηράκλειτο τα πάντα διέπονται από διαρκή κίνηση και αέναν αλλαγή. Η αιώνια αυτή κίνηση έχει σαν αιτία τη φωτιά, την ανώλεθρη φωτιά.
3. **χωματόπλαστο κορμί:** σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία το ανθρώπινο σώμα γίνεται από γη και στο χώμα πάλι ξαναγυρίζει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στο σονέτο αυτό ο ποιητής ασχολείται με το υπαρξιακό πρόβλημα το σχετικό με τον προορισμό του ανθρώπου, έτσι, με βάση τη θεωρία του Εμπεδοκλή, πιστεύει ότι η γένεση των όντων είναι διαδικασία σύνθεσης τεσσάρων βασικών στοιχείων, ενώ ο θά-

νατος είναι η διάλυση, αποσύνθεση αυτών. Η διαδικασία αυτή ανακυκλώνεται διαρκώς με την αέναη έλξη και απώθηση των κοσμογονικών αυτών στοιχείων. Με το θάνατό του λοιπόν θα αποσυντεθεί κι ο ίδιος στα τέσσερα στοιχεία, όπως όλα τα όντα. Μάλιστα, κάθε μέρος της προσωπικότητάς του θα επανέλθει σε κάποια αρχική μορφή. Τη διάλυση όμως αυτή θα ακολουθήσει μια αναγέννηση.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Και σ' αυτό το σονέτο υπάρχει πλήρης λογική αλληλουχία. Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: σ. 1-9, ο ποιητής αναφέρει ότι με το θάνατό του θα επανέλθει στην αρχική του πατρίδα, δηλ. στα τέσσερα στοιχεία από τα οποία έχουν δημιουργηθεί όλα τα όντα, αναφέροντας σε τι στοιχείο θα μετατραπεί κάθε μέρος της ύπαρξής του.

2η ενότητα: σ. 10-14, μετά το κλείσιμο του κύκλου, τα στοιχεία αναγεννώνται: επανενώνονται και ξαναγεννιέται ο ποιητής και το έργο του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Γλώσσα: Για τη γλώσσα του ισχύει ό,τι και στο προηγούμενο σονέτο. Η ομοιοκαταληξία είναι σταυρωτή στις δύο τετράστιχες στροφές και στη συνέχεια στην κάθε τρίστιχη στροφή ομοιοκαταληκτούν οι στίχοι α-β, γ΄ της μιας με γ΄ της άλλης.

2. Το μέτρο είναι ιαμβικό δεκατρισύλλαβο παροξύτονο.

3. Εκφραστικά μέσα:

α. Μετωνυμία: σα θα περάσω στη γαλήνη των μυημάτων (= σα θα πεθάνω).

β. Παρομοίωση: παράπονο σαν από λύρα.

γ. Μεταφορά: ο λαός των ονειράτων, φωτιά κι ο λογισμός μου, των παθών τη θάλασσα, τη γαλήνη των μνημάτων.

δ. Επίθετα: αχάλαστα στοιχεία, στερνή ευστοχία, χωματόπλαστο κορμί.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Σε ποια γνωρίσματα της προσωπικότητας του ποιητή αντιστοιχεί το καθένα από τα τέσσερα κοσμογονικά στοιχεία;

Απάντηση:

Ο αέρας αντιστοιχεί στην ονειροπόληση του ποιητή και στην πλούσια φαντασία του, η φωτιά στη σκέψη του, το νερό στα πάθη του, στα συναισθήματά του, το χώμα στο κορμί του.

2η Πώς παρουσιάζει την ποίησή του ο Παλαμάς; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με βάση το ποίημα.

Απάντηση:

Ο ποιητής θεωρεί ότι η ποίησή του με τη βαθιά, εσωτερική της έκφραση δεν πρόκειται να φθαρεί από το χρόνο, αλλά αντίθετα θα επιβιώσει. Όταν τα τέσσερα στοιχεία της ύπαρξης του επανέλθουν στην αρχική τους μορφή, θα διατηρήσουν μέσα τους κάτι από τη δύναμη της ποίησης κι έτσι αυτή θα αναγεννηθεί. Η άποψη διατυπώνεται στους στίχους: «κι απ' των ονείρων τον αέρα, κι απ' την αύρα του λογισμού... πάντα θα βγαίνει ήχου πνοή, παράπονο σαν από λύρα».

3η Ο ποιητής επιχειρεί να μετουσιώσει ποιητικά την αρχαία φιλοσοφική θεωρία χρησιμοποιώντας γλώσσα μεταφορική και συγκινησιακά φορτισμένη: να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους σχετικούς στίχους.

Απάντηση:

Ο ποιητής χρησιμοποιεί πολύ τη μεταφορά και δίνει έτσι ιδιαίτερα συγκινησιακή φόρτιση στο ποίημα· ενδεικτικοί είναι οι στίχοι: «... η γαλήνη των μνημάτων», «ο λαός των ονειράτων στον αέρα», «στην αιώνια φωτιά ο λογισμός μου», «τη μανία των παθών μου θα πάρει τη λύσσα των κυμάτων».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Γιατί ο ποιητής χαρακτηρίζει τον αέρα, τη γη, το νερό και τη φωτιά στοιχεία αχάλαστα;

ΑΓΟΡΑ

Κωστής Παλαμάς

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για τον δημιουργό βλέπε 482 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό είναι το 9ο σονέτο στη σειρά με τον τίτλο Πατρίδες.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής βρισκόμενος σε κακή ψυχολογική κατάσταση εκφράζει τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες του για τη ζωή και παρουσιάζει μια ολοκληρωτική αλλοτρίωση του εαυτού του. Λέει λοιπόν ότι διψά να βρίσκεται στο «βλογημένο» σπίτι του, ζώντας μια ήσυχη ζωή αγάπης και άρνηση σαν ερημίτης· εκτός όμως από τη ζωή αυτή, νιώθει την επιθυμία και για μια άλλη ζωη, γεμάτη κίνηση και δράση σε όλους τους τομείς.Όμως και το ένα και το άλλο είδος ζωής τού το έχουν αρνηθεί: δεν κατάφερε να έχει ούτε την ευτυχία της απομόνωσης ούτε τη γεμάτη δραστηριότητα ζωή που ανανεώνει τον άνθρωπο. Το μόνο είδος ζωής που του έχει απομείνει σαν καταδίκη είναι η άχαρη δουλειά που μοιάζει με σκλαβιά. Αυτή όμως η δουλειά με τον καταναγκαστικό χαρακτήρα της τον έχει απογυμνώσει ψυχικά και τον έχει οδηγήσει στην αλλοτρίωση κι από τον εαυτό του κι από τους συνανθρώπους του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ερημίτης: αυτός που ζει μόνος και έρημος.
2. κήτη: πολύ μεγάλα Θαλάσσια ζώα,
3. σέρνει στην αγορά τη γύμνια του κορμιού του: οι δούλοι στην αρχαιότητα δούλευαν ασταμάτητα κάτω από άθλιες συνθήκες, συχνά γύρναγαν στην αγορά γυμνοί και ξυπόλυτοι.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το ποίημα αποτελεί συναισθηματικό ξέσπασμα του ποιητή σε μια περίοδο που αντιμετώπιζε οξυμμένα οικονομικά προβλήματα. Η σκληρή βιοπάλη που αντιμετώπιζε καθημερινά τον είχε φθείρει ψυχικά, με αποτέλεσμα να εκφράζει νοσταλγία για μια ζωή άλλου είδους· αυτή που ζούσε του φαινόταν αβάσταχτα σκληρή. Η περίπτωση δεν είναι προσωπική μόνο του ποιητή. Αφορά χιλιάδες ανθρώπους, οι οποίοι ασκούν επάγγελμα που δεν το αγαπούν έχοντάς το μόνο ως μέσο βιοπορισμών. Η ψυχική φθορά και η έλλειψη ηθικής ικανοποίησης έχει ολέθριες συνέπειες.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Στο ποίημα είναι δυνατόν να διακρίνουμε τις εξής ενότητες που αντιστοιχούν στη θέση (τι επιθυμεί), στην άρνηση (τι δεν έχει) και στην αλλοτρίωση (ποια ζωή αναγκάζεται να ζήσει).

1η ενότητα: στ. 1-7: επιθυμία του ποιητή για μια ήσυχη αλλά γεμάτη ευτυχία ζωή ή ακόμη για μια ζωή γεμάτη κίνηση, δραστηριότητα, όνειρα.

2η ενότητα: στ. 8-11: διαπίστωση του ότι η ζωή αρνήθηκε την πραγματοποίηση αυτών των επιθυμιών.

3η ενότητα: στ. 12-14: παραδοχή της αλλοτρίωσης και της πλήρους αποξένωσης από τον εαυτό του και από τους άλλους.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Γλώσσα: Η γλώσσα είναι ίδια με τα προηγούμενα σονέτα. Η ομοιοκαταληξία είναι σταυρωτή στις δύο 4στιχες στροφές και στην κάθε τρίστιχη στροφή ομοιοκαταληκτούν σι στίχοι β-γ, β-γ και ο α΄ του πρώτου τρίστιχου με το ά του δεύτερου τρίστιχου.

Ο στίχος δεκατρισύλλαβος ιαμβικός.

2. Εκφραστικά μέσα:

α. Παρομοιώσεις: «όπως διψάει το πρωτοβρόχι στεγνή καλοκαιρία», «κρυφή ζωή σα δέηση ερημίτη».

β. Μεταφορές: «διψάς το βλογημένο σπίτι... διψάς και το καράβι σέρνει στην αγορά τη γύμνια του κορμιού σου».

γ. Προσωποποίηση: «και το καράβι και το σπίτι σου είπαν: «Όχι».»

δ. Εικόνες: «το καράβι που τραβάει με τα πουλιά και με τα κήτη, τ' αλάφιασμα του σκλάβου που δουλεύει/σέρνει στην αγορά τη γύμνια του κορμιού σου».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιες είναι οι επιθυμίες του ποιητή και ποια είναι η πραγματικότητα;

Απάντηση:

Ο ποιητής επιθυμεί μια ζωή απομονωμένη στη θαλπωρή του σπιτιού του αλλά και μια ζωή άλλου είδους, γεμάτη δράση, που θα τον κρατά διαρκώς σε εγρήγορση. Η καθημερινή πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική: για να καλύψει τις βιοτικές του ανάγκες αναγκάζεται να επιδίδεται σε έργα ανούσια, που τον φθείρουν και τον κάνουν να νιώθει σαν σκλάβος.

2η Ο ποιητής στην τέταρτη στροφή χρησιμοποιεί την εικόνα του δούλου στην αρχαία αγορά· τι κερδίζει το ποίημα νοηματικά και αισθητικά με αυτή την εικόνα;

Απάντηση:

Η εικόνα του δούλου στην τέταρτη στροφή είναι υπέροχη. Χάρη σε αυτήν από αισθητική άποψη δίνεται παραστατικότατα η δική του εικόνα: για την καθημερινή επιβίωση καταπιάνεται με ανούσια έργα, χωρίς να βιώνει καμία ικανοποίηση. Από νοηματική άποψη μεταδίδεται με επιτυχία στον αναγνώστη το αίσθημα απογοήτευσης και αλλοτρίωσης που νιώθει ο ίδιος η αγωνία και ο προβληματισμός του αγγίζουν και τον αναγνώστη.

3η Ποιος στίχος νομίζετε ότι εκφράζει καλύτερα την αλλοτρίωση του ανθρώπου από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναγκάζεται να ζει και να εργάζεται; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Απάντηση:

Οι στίχοι που αποδίδουν καίρια τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητή είναι οι 12-14. Σε αυτούς παρουσιάζεται το βαρύ φορτίο της εργασίας του και η αλλοτρίωσή του. Θεωρώντας τη δουλειά του κάτι σαν έργο καταναγκαστικό, δεν αποκομίζει πλέον από αυτήν καμία χαρά. Και επειδή η εργασία είναι για κάθε άνθρωπο ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς της ζωής, η έλλειψη ουσιαστικής επαφής με αυτήν επεκτείνε-

ται και στην περιοχή των διαπροσωπικών του σχέσεων, κάνοντάς τες επιφανειακές, επιδερμικές. Έτσι, η ανάλωσή του στην επαγγελματική απασχόληση έχει διαμορφώσει ανάλογα το περιεχόμενο όλης της ζωής του.

4η Ο ποιητής ενώ βασίζεται σε αυτοβιογραφικά στοιχεία, χρησιμοποιεί το β΄ ενικό πρόσωπο, τι πετυχαίνει με αυτό;

Απάντηση:

Με τη χρησιμοποίηση του β' ενικού προσώπου πετυχαίνεται η άμεση επαφή με τον αναγνώστη, η συμμετοχή του τελευταίου στην αγωνία και στον προβληματισμό του ποιητή. Εκτός όμως από την αμεσότητα που εξασφαλίζει το β' πρόσωπο, ενέχει και κάποια χροιά προειδοποίησης: και ο αναγνώστης θα πρέπει να προσέξει, γιατί ενδεχομένως και ο ίδιος να γίνει θύμα των ίδιων καταστάσεων.

ΓΡΑΠΤΗ ΑΣΚΗΣΗ

Στους τελευταίους στίχους του 12ου σονέτου των Πατρίδων ο ποιητής εκφράζει κάποια γνώμη για την επιβίωση της ποίησής του, Ποια είναι η δική του γνώμη και ποια είναι η δική σας άποψη για την αξία της ποιητικής τέχνης του Παλαμά και για την απήχηση που μπορεί να έχει η ποίησή του στην εποχή μας; Να απαντήσετε τεκμηριώνοντας τις απόψεις σας.

Απάντηση:

Στις τελευταίες στροφές του 12ου σονέτου ο ποιητής εκφράζει την άποψη ότι το έργο του δε θα γνωρίσει τη φθορά, όπως και τα τέσσερα άφθαρτα αρχικά στοιχεία των όντων. Τα πράγματα επαλήθευσαν την πεποίθησή του. Ο Παλαμάς θεωρείται κορυφαίος ποιητής, κλασικός, και το έργο του έχει να μεταδώσει πολλά μηνύματα και στο σύγχρονο αναγνώστη. Η ποίησή του συγκινεί και στην εποχή μας και διαβάζεται με κάθε άνεση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι η άποψη του ποιητή για την εργασία;

2η Σε τι εξυπηρετεί η επανάληψη του ρήματος διψώ· «διψάς - διψάει, διψάς»;

Τα Πρωτοβρόχια

Γεώργιος Δροσίνης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στα 1859, στην Αθήνα, και πέθανε στα 1951. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου των Αθηνών αλλά και στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα εργάστηκε στο Υπουργείο Παιδείας και στη Διεύθυνση Γραμμάτων και Τεχνών, ενώ ίδρυσε και τη Σεβαστοπούλειο Εργατική Σχολή.

Από νωρίς στράφηκε στην ποίηση και προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στο κίνημα του δημοτικισμού και στην απαλλαγή της ποίησης από τον κραυγαλέο ρομαντισμό. Ο ίδιος εξάλλου ήταν ειδυλλιακός με παρνασσικές τάσεις.

Έγραψε πολλά έργα: «Σταλακτίται», «Ειδύλλια», «Κλειστά Βλέφαρα», «Φευγάτα Χελιδόνια», «Ιστοί αράχνης», «Πύρινη ρομφαία» κ.ά. ποιήματα αλλά και πεζογραφήματα, όπως: "Αγροτικαί Επιστολαί». «Παιδικά Παραμύθια», «Η Πεντάμορφη», «Τα Ωραιότερα Δημοτικά Τραγούδια», «Το Ανθισμένο Ξύλο» κ.ά.

Για το έργο του ο Κ.Θ. Δημαράς τονίζει: «Αν ο λόγος του δεν αίρεται ποτέ στις σφαίρες του υψηλού, αν η φαντασία δεν εξυπηρετεί μέσα στό έργο του μεγάλες συνθέσεις, όμως τον βρίσκουμε ύστερα από το πρώτο του ξεκίνημα να βαδίζει σταθερά προς την αρτίωση της τέχνης του. Δεν υπάρχει φαντασία· η έμπνευση πηγάζει πάντα από μιαν άμεση εμπειρία. Δεν υπάρχει έξαρση· όμως ο τόνος είναι σταθερά υψωμένος από την πνευματική καλλιέργεια, τη λεπτότητα της ευαισθησίας και την ευγένεια της ψυχής. Η αίσθηση του συμβόλου, της οποίας νιώθουμε αδιάκοπα την παρουσία, δίνει στα πιο καθημερινά πράγματα μια αίγλη λυρική».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό, μαζί με άλλα 79, δημοσιεύτηκε στα 1930, στα πλαίσια μιας συλλογής με τον τίτλο «Θα βραδυάζει». Η συλλογή αυτή, δημιούργημα της ώριμης ηλικίας του ποιητή, «μας δίνει μια χαρακτηριστική στιγμή από το ξετύλιγμα του μοναχικού ειδυλλίου στο χωριό, τραγουδώντας μια ζωή που είναι ταυτόχρονα συμβίωση με τη φύση και απόλαυση της αγάπης.Ένας κύκλος ολοκληρώνεται· αρχίζει από τη στιγμή που οι δυο του ειδυλλίου εγκατασταίνονται στον παλιό πύργο ενός ωραίου χωριού. Περνώντας από όλα τα στάδια και τις μεταλλαγές των τεσσάρων εποχών του χρόνου από τα οποία και

χρωματίζεται το ειδύλλιό τους, φτάνουν ως τη φυσική του διέξοδο, δηλαδή το θάνατο που έρχεται φυσιολογικά και γαλήνια να σταματήσει ετούτη τη ζωή και να εγκαινιάσει μιαν άλλη. Ο κύκλος κλείνει εδώ μια περίπτωση ανθρώπινης ζωής που φαίνεται ποιοτικά και ηθικά δικαιωμένη απάνω στη ζωή» (Περ. «Εστία», τόμος 50, σελ. 1364).

Πάντως, στο συγκεκριμένο ποίημα ο Δροσίνης αναφέρεται στην αγαπημένη του που την οδηγεί στην εξοχή και με την ευκαιρία εκφράζει την αγάπη του για τη φύση και τη ζωή στο χωριό, μέσα από ειδυλλιακές εικόνες.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η εικόνα της φύσης δίνεται με ιδιαίτερα παραστατικό και γλαφυρό τρόπο. Έτσι, τα νερά της βροχής θα κάνουν το ποτάμι να θολώσει, αφού α' αυτό μαζί με τα νερά της βροχής και των χειμάρων θα χυθούν και άλλα στοιχεία που θα παρασυρθούν από την ορμητικότητα των νερών. Επίσης, τα πλατανόφυλλα, όπως θα πέφτουν στο έδαφος, θα κάνουν ένα χαρακτηριστικό θόρυβο, σαν να τρίζουν, ενώ η νύχτα θα μεγαλώνει και το κρύο θα 'ναι περισσότερο.

Εντωμεταξύ τα κούμαρα -που στην αρχή του φθινοπώρου ήταν άγουρα- παρουσιάζονται να έχουν ωριμάσει και να έχουν γίνει κόκκινα, ενώ οι καλαμιές- καθαρά φθινοπωρινό λουλούδι- ανθίζουν.

Παράλληλα, στα σπίτια καπνίζει το τζάκι, ενώ οι άνθρωποι μένουν τον περισσότερο καιρό μέσα, κοντά στη φωτιά, μιας και το κρύο είναι πια τσουχτερό.

Ενώ ο χειμώνας πλησιάζει και το κρύο δυναμώνει, ο τζίτζικας σταματά το τραγούδι του, αφού πια δεν υπάρχει η αφόρητη ζέστη. Παράλληλα, τα χελιδόνια ετοιμάζονται μια την αποδημία τους σε άλλες χώρες, όπου θα είναι ακόμα άνοιξη, μακριά από τα χιόνια που σε λίγο θα πέσουν εδώ.

Τέλος ο ποιητής τονίζει πως ο χειμώνας που έφτασε, δεν τρομάζει πια τον ίδιο αλλά ούτε και τη γυναίκα του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. νυχτέρι: ξενύχτι, νυχτερινή εργασία.

2. μαύροι φτερωτοί σταυροί: μεταφορά που ισοδυναμεί με «τα χελιδόνια» του ίδιου στίχου.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Στροφή α΄: Ο ποιητής απευθύνεται στην αγαπημένη του και της μιλά για τα προμηνύματα του χειμώνα που δεν είναι άλλα από τα πρωτοβρόχια.

Στροφή β΄: Στη στροφή αυτή ο ποιητής παραθέτει μια σειρά από άλλες εικόνες, στις οποίες ο χειμώνας φαίνεται να έρχεται πιο ευδιάκριτα, καθώς φτάνει πια το φθινόπωρο στη μέση του.

Επίσης, γίνεται αναφορά και στις ανθρώπινες δραστηριότητες αυτής της εποχής που φυσικά είναι και αυτές παρμένες από τη ζωή ατο χωριό.

Στροφή γ΄: Οι μεταφορικές εκφράσεις που χρησιμοποιεί εδώ ο ποιητής (βλ. Αισθητική προσέγγιση) αποκαλύπτουν την ειδυλλιακή ατμόσφαιρα που αντίκρυσε και που τον συγκίνησε για να γράψει το ποίημα αυτό, ενώ παράλληλα προετοιμάζουν την ατμόσφαιρα της δ΄ στροφής, όπου το περιεχόμενο είναι συμβολικό.

2η ενότητα: Στην ενότητα αυτή ο ποιητής παρουσιάζει τα συναισθήματα που του δημιούργησαν όλα όσα αντίκρυσε προηγουμένως. Έτσι, σε πληθυντικό αριθμό - γεγονός που αποκαλύπτει και τη συμμετοχή και κάποιου άλλου, μάλλον της αγαπημένης του- τονίζει τη στωικότητα με την οποία αντιμετωπίζει ο ίδιος και η γυναίκα του τον ερχομό του χειμώνα, χωρίς να τους φοβίζουν οι πάγοι και οι χιονιές και χωρίς να ποθούν άλλη άνοιξη.

Είναι φανερό πως το περιεχόμενο της στροφής αυτής είναι συμβολικό. Τόσο ο ποιητής όσο και η αγαπημένη του είναι περασμένης ηλικίας, βρίσκονται στο «στερνό ταξίδι» της ζωής, έχουν ζήσει δηλαδή της ζωή τους και δεν έχουν άλλες «άνοιξες» να ζήσουν πια. Περιμένουν λοιπόν με εγκαρτέρηση το θάνατο - το χειμώνα- χωρίς να νιώθουν φόβο γι' αυτόν.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι

Το ποίημα μπορούμε να το χωρίσουμε σε δύο ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-12: με θέμα την εικόνα της φύσης, και

2η ενότητα: Στίχοι 13-16: οι δραστηριότητες των ανθρώπων και ο ερχομός του χειμώνα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Εικόνες: Ο ποιητής με χαμηλούς τόνους καταφέρνει να αποδώσει μια ειδυλλιακή φθινοπωρινή ατμόσφαιρα χάρη στις εικόνες που χρησιμοποιεί: οπτικές: στίχοι 1-2, 5-6, 7-8, 10-12, ηχητικές: στίχος 3.

2. Μεταφορές: Επίσης, χαρακτηριστικές είναι και οι μεταφορές που χρησιμοποιεί: «θα χύνονται», «μαύροι φτερωτοί σταυροί, τα χελιδόνια».

3. Μέτρο - Στίχος: Το ποίημα είναι γραμμένο σε τροχαϊκό μέτρο, σε τετράστιχες στροφές με μονούς δεκατρισύλλαβους και ζυγούς δωδεκασύλλαβους στίχους στους οποίους υπάρχει και ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να επισημάνετε στο ποίημα τις εικόνες που αναφέρονται στη φύση και στη ζωή του ελληνικού χωριού.

Απάντηση:

Βλέπε σχόλια αισθητικά.

2η Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τη ζωή της ελληνικής υπαίθρου; Να τη συγκρίνετε με τη ζωή στον τόπο της διαμονής σας.

Απάντηση:

Ο ποιητής παρουσιάζει με γραφικό και ειδυλλιακό τρόπο τη ζωή της ελληνικής υπαίθρου. Περιτριγυρισμένοι από την ομορφιά της φύσης οι άνθρωποι ζουν αρμονικά. Στα σπίτια καίει το τζάκι, σύμβολο ζεστασιάς, τέτοια που κυριαρχεί και στις ψυχές των ανθρώπων. Εκείνοι ζουν συντροφικά, περνώντας τα βράδυα τους ευχάριστα, δίπλα στο τζάκι.

Αντίθετα, στην πόλη δεν υπάρχει ούτε η ομορφιά και η καθαρότητα της φύσης αλλά ούτε και η καθαρότητα της ανθρώπινης ψυχής, αφού οι άνθρωποι ζουν απομονωμένοι και αλλοτριωμένοι σε μουντά διαμερίσματα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του Φθινοπώρου, όπως μας τα παρουσιάζει ο ποιητής;

1η Ποια είναι τα συναισθήματα του ποιητή;

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

Κ. Π. Καβάφης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό γράφτηκε γύρω στα 1900 και αποτελεί την πρώτη προσπάθεια του Καβάφη να αποδεσμευτεί από το κίνημα του ρομαντισμού που τον είχε ως τότε επηρεάσει και να δώσει στην ποίησή του μια κοινωνική προοπτική.

Τα πρόσωπα του ποιήματος είναι φανταστικά, αλλά την όλη σκηνή μπορούμε να την εντάξουμε στην εποχή παρακμής της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Τ. Μαλάνος υποστηρίζει ότι ο ποιητής «ξαναγράφει δραματικότερα και με φιλοσοφικότερη διάθεση το περίφημο σονέτο του Βερλαίν: «Μαρασμός». Αλλά γι' αυτό του το δάνειο -όπως για τόσα άλλα- δε μίλησε ποτέ σε κανέναν» («Ο Καβάφης», σελ. 300).

Ο Σεφέρης τονίζει πως «η εξωτερική παράσταση είναι το όραμα μιας Ρώμης μαρμαρωμένης, νεκρής, που έχει παραδεχτεί τη στιγμή που θα πέσει ωσάν μαραγκιασμένος καρπός. Όμως, ο τόνος δεν είναι ρωμαϊκός, είναι βυζαντινός, είναι φαναριώτικος είναι η πτώση μιας αυτοκρατορίας ιδωμένη από το Φανάρι, που επί γενεές μελετά κάτι τέτοιους καταποντισμούς». («Δοκιμές». Α', σελ. 395).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής παρουσιάζει με ένα θεατρικό τρόπο ανάπτυξης το θέμα του. Στην αγορά δύο πρόσωπα, από τα οποία το ένα είναι καλύτερα κατατοπισμένο για την κατάσταση, συνδιαλλέγονται. Το ένα από τα δυο αναρωτιέται γιατί ο λαός είναι συγκεντρωμένος εκεί και γιατί οι Συγκλητικοί μένουν άπραγοι και δε νομοθετούν. Το άλλο πρόσωπο απαντά πως όλοι περιμένουν τους βαρβάρους, οι οποίοι μόλις έρθουν θα νομοθετήσουν. Γι' αυτό οι Συγκλητικοί δε χρειάζεται να συντάξουν νόμους.

Το ένα από τα δύο πρόσωπα που παρουσιάζονται στο ποίημα να συζητούν, συνεχίζει τις ερωτήσεις. Γεμάτος απορία αναρωτιέται ο πρώτος, γιατί ο αυτοκράτοράς τους σηκώθηκε τόσο πρωί και κάθεται στο θρόνο του στην πιο μεγάλη πύλη της πόλης, φορώντας επίσημα ρούχα και την κορόνα του. Πληροφορείται λοιπόν πως αιτία της ετοιμασίας αυτής είναι ο ερχομός των βαρβάρων, τους οποίους και ο ίδιος ο αυτοκρά-

τορας περιμένει και μάλιστα έχει ετοιμάσει ήδη και μια περγαμηνή με τίτλους και ονόματα μια να προσφέρει στον αρχηγό τους, σε ένδειξη τιμής.

Οι αρχές του τόπου, οι ύπατοι και οι πραίτορες βρίσκονται και αυτοί στην αγορά, ντυμένοι με τα επίσημα ρούχα και με τα κοσμήματά τους, έτοιμοι να υποδεχτούν τους βαρβάρους και να τους θαμπώσουν με τα πλούτη και τη χλιδή τους.

Ακόμα και οι ρήτορες έχουν αλλάξει το πρόγραμμά τους περιμένοντας τους βαρβάρους. Δεν πάνε πια στην αγορά για να βγάλουν λόγους, γιατί σε λίγο θα έρθουν οι βάρβαροι και αυτοί βαριούνται με τις δημηγορίες.

Ξαφνικά όμως η συμπεριφορά του πλήθους αλλάζει. Τα πρόσωπα όλων σοβαρεύουν και σιγά σιγά όλοι φεύγουν από την αγορά και επιστρέφουν στα σπίτια τους. Η απογοήτευση είναι έντονη σε όλους, καθώς περίμεναν τους βαρβάρους αλλά έχει φτάσει ήδη η νύχτα και εκείνοι δεν πρόκειται να έρθουν. Μάλιστα, κάποιοι αγγελιοφόροι που ήρθαν από τα σύνορα τους, μήνυσαν ότι οι βάρβαροι δεν υπάρχουν πια και άρα μάταια τους περίμεναν.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Αγορά: ο χώρος όπου στα αρχαία χρόνια γίνονταν συζητήσεις, μεταδίδονταν ειδήσεις και μιλούσαν οι ρήτορες.

2. Ύπατος: τίτλος ανώτατου άρχοντα με ευρύτατη εξουσία.

3. τόγα ή τόγκα: επίσημη περιβολή ανώτατων αξιωματούχων.

4. αμέθυστος: πολύτιμος λίθος.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Στίχοι 1-7: Ο ποιητής κατορθώνει, με το ερωτηματικό που χρησιμοποιεί ήδη από τον πρώτο στίχο, να δείξει το αίσθημα αναμονής που επικρατεί παντού. Ο λαός αδημονεί για την εμφάνιση των βαρβάρων και έχει συγκεντρωθεί στην αγορά. Ο ποιητής δεν αναφέρεται συγκεκριμένα σε κάποια πόλη, γιατί σκοπός του είναι «να δώσει μια αποκάλυψη μέσα στο ευρύτερο ιστορικό πλέγμα, που ανεβάζει μεμονωμένους τόπους και γεγονότα στο επίπεδο της μεταφοράς ή του μύθου» (Karley). Το μόνο που γνωστοποιεί είναι πως αυτοί που θα έρθουν θα 'ναι βάρβαροι, θα 'χουν -σύμφωνα με την αρχαία αντίληψη- κατώτερο πολιτιστικό υπόβαθρο από τους πολίτες που τους αναμένουν.

Όμως, αυτοί οι βάρβαροι αναμένονται ως λυτρωτές, ως οι μόνοι ικανοί να βγάλουν την πόλη από την παρακμή στην οποία έχει περιέλθει. Απόδειξη της πα-

ρακμής αυτής είναι και η απραξία των Συγκλητικών. Δε νομοθετούν, δεν εκπληρώνουν το χρέος τους. Αντίθετα, μένουν άπραγοι περιμένοντας τους βαρβάρους να νομοθετήσουν γι' αυτούς. Η εικόνα της σήψης και της φθοράς είναι φανερή. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως δεν επιθυμεί κανείς να αντισταθεί στους βαρβάρους. Αντίθετα, τους επιζητούν όλοι ως σωτήρες, ως τους μόνους ικανούς να απαλλάξουν την πόλη από την παρακμή στην οποία έχει περιέλθει.

Στίχοι 8-15: Η συμμετοχή του αυτοκράτορα στην υποδοχή των βαρβάρων τονίζει την επισημότητα της υποδοχής. Όλοι, ακόμα και οι αρχές του τόπου τους περιμένουν με αγωνία. Μάλιστα, ο αυτοκράτορας έχει σηκωθεί πρωί πρωί και, φορώντας τα επίσημα ρούχα και την κορόνα του, αναμένει τον αρχηγό τους, για να τους αποδώσει τιμές και τη διοίκηση της πόλης.

Ο ποιητής με ιδιαίτερα ειρωνικό τρόπο σχολιάζει τη χειρονομία αυτή, τονίζοντας τη δουλοπρέπεια των ανθρώπων που, ζώντας έντονα την παρακμή και τη φθορά, δεν κάνουν τίποτα για να την αναστείλουν παρά μόνο περιμένουν να κατακτηθούν για να σωθούν.

Στίχοι 16-25: Στόχος όλων γίνεται να ικανοποιηθούν οι βάρβαροι, αφού από αυτούς μπορούν να περιμένουν τη σωτηρία.

«Αν αποβλέψουμε στο θέαμα και όχι γενικά αλλά μερικότερα, έχουμε πάνω στη γενική και βασική γραμμή μια λεπτομερειακότερη γραμμή συμπύκνωσης, που αρχίζει με τα βραχιόλια, με τους αμέθυστους, με τα δαχτυλίδια, με τα σμαράγδια και τ' ασήμια και τα μαλάματα των αρχόντων και τελειώνει στην κορώνα του αυτοκράτορα. Και μια άλλα γραμμή που η αρχή της κρύβεται μέσα στον ιματισμό του πλήθους συμπυκνώνεται στις κόκκινες τόγες και αποκορυφώνεται στην περγαμηνή που κρατεί ο αυτοκράτορας. Η περγαμηνή με το πλάτος και με τους πολλούς τίτλους και τα ονόματα, είναι, νοηματικά και μορφολογικά, η συμπυκνωμένη αντίστοιχη μικρογραφία της συναγμένης πλατειάς γάζας με τις αναρίθμητες ψυχές δουλοφροσύνης».

(Γ. Μιχαλέτος, «Η ποίηση του Καβάφη»).

Στ. 24-27: Παρατηρούμε πως η παρακμή και η αποσύνθεση έχει διαβρώσει κάθε κοινωνική ομάδα στην πόλη. Ακόμα και οι ρήτορες, εκείνοι που στην αγορά άλλοτε τόνιζαν τα κακώς κείμενα, τώρα σιωπούν, καθώς τη λύση θα τη φέρουν οι βάρβαροι και δεν υπάρχει τίποτε άλλο που θα μπορούσε να κάνει κανείς.

2η ενότητα: Στίχοι 28-34: Η ταραχή και η σύγχυση του πλήθους είναι έκδηλη. Οι βάρβαροι ήταν μια διέξοδος στα προβλήματά τους -όπως θα τονίσει στην συνέχεια ο ποιητής- και τώρα χάθηκε και αυτή τους η ευκαιρία να σωθούν.

«Όλη η τελετή της αναμονής είναι μια αγωνιώδης αναμονή αιώνων και όλα τα αλλεπάλληλα «γιατί» που εκφωνούνται πάνω από την τελετή της αναμονής είναι η σειρά των μεγάλων ιστορικών προβλημάτων και ιδανικών που καταλήγουν τελευταία στην πιο αξιοθρήνητη επαιτεία μα και στα ιδανικά τα μεγάλα και στη μικρή επαιτεία, η απόκριση είναι μια, αρνητική και ανήλεη: η νύχτα. Η μέρα της αναμονής των βαρβάρων δεν είναι μόνο η ιστορική τροχιά του αρχαίου κόσμου με τη δραματική της αναζήτηση· είναι γενικά ο χρόνος της ιστορίας και ο περασμένος και ο μελλοντικός, με το πάθος του ιδανικού της λύτρωσης.

Και η νύχτα που έφτασε δεν είναι μόνο η αποτυχία και η ματαίωση του μόχθου και των ονείρων του αρχαίου κόσμου. Υψώνεται σε νόμο και μοίρα του ανθρώπου και της ιστορίας όλων των τόπων και όλων των εποχών. Η παρακμή, σαν συνέπεια είτε βιολογικής εξάντλησης είτε ψυχολογικής αποθάρρυνσης, δεν αποκαλύπτεται σαν μοίρα μόνο της Ρώμης και του αρχαίου κόσμου, αλλά σαν καθολική μοίρα των ανθρώπων και των πολιτισμών. Η νύχτα που έφτασε είναι το αναπόφευκτο τέρμα της παγκόσμιας και πανανθρώπινης ιστορίας, η απογοήτευση και ο κάματος, ο πανανθρώπινος ιστορικός όλεθρος και θάνατος» (Γ. Μιχαλέτος, «Η ποίηση του Καβάφη», σελ. 18j.

Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό πως η πόλη αυτής της παρακμής και της αναμονής των βαρβάρων είναι εδώ συμβολικά και μόνο η Ρώμη. Μπορεί όμως στη θέση της να βρίσκεται οποιαδήποτε πόλη ή και κοινωνική τάξη ή κάποια ομάδα ανθρώπων που εντελώς διαβρωμένη και παρηκμασμένη εγκαταλείπει κάθε προσπάθεια για ανανέωση. Έτσι, εναποθέτει τις ελπίδες της για εξέλιξη σε μια νέα δύναμη, στην οποία μάλιστα είναι δυνατόν να παραχωρήσει τα πάντα, πιστεύοντας πως, παρά τις παραχωρήσεις, θα καταφέρει τελικά να διατηρήσει τα προνόμιά της, αφού οι βάρβαροι είναι πολιτιστικά κατώτεροι και δεν μπορούν μόνοι τους να διοικήσουν.

Στίχοι 35-36: Ο ποιητής τονίζει την απογοήτευση των ανθρώπων για την απουσία των βαρβάρων. Χωρίς εκείνοι να είναι η μόνη ή η καλύτερη λύση στα προβλήματά τους, ήταν σίγουρα μια σανίδα σωτηρίας και τώρα δεν υπάρχει ούτε αυτή.

«Εδώ φτάνουμε σε κάποιο όριο, όπου δεν ξέρει πια κανείς αν πρόκειται για οίκτο ή για διαπόμπευση. Να σωθούμε με μιαν ηρωική έξοδο υποφέρεται. Αλλά να περιμένουμε τη σωτηρία από μια εισβολή που θα μας εξουθενώσει, είναι ανήκουστο. Κι όμως στην απελπισία του μπορεί κανείς και σ' αυτήν ακόμη τη φοβερή ελπίδα να φτάσει. Αλλά και πάλι το ανέκκλητο δεν είναι δυνατόν να ανατραπεί· οι βάρβαροι δεν έρχονται ή δεν υπάρχουν πια. Κι έτσι αποκλείεται και αυτή η λύση» (Ε. Παπανούτσος «Παλαμάς-Καβάφης-Σικελιανός», σελ. 162).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα διακρίνεται σε δυο επιμέρους ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-27, όπου περιγράφεται η αγωνία του πλήθους στην αναμονή των βαρβάρων, και

2η ενότητα: Στίχοι 28-34, όπου τονίζεται η απογοήτευση και η σύγχυση που επικρατεί στο λαό, όταν πληροφορείται πως οι βάρβαροι δε θα έρθουν τελικά.

3η ενότητα: Οι δύο τελευταίοι στίχοι **(35-36)** αποτελούν την κατακλείδα στην οποία ο ποιητής εκθέτει το προσωπικό του σχόλιο.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

2. Τεχνική - Αφήγηση: Ο ποιητής με αφηγηματικό τρόπο που όμως έχει τη μορφή ερωτοαποκρίσεων μας παρουσιάζει με γλαφυρότητα την εικόνα της παρηκμασμένης πόλης, την αγωνία και την απογοήτευση του πλήθους που αναμένει άσκοπα τους βαρβάρους. Έτσι, το ποίημα αποκτά μια θεατρικότητα και μια δραματικότητα ιδιαίτερα έντονη. Επίσης, έχοντας ως θεματικό του υπόβαθρο ένα ιστορικό γεγονός, καταφέρνει να δημιουργήσει σημαντικές αναλογίες με την εποχή του και να περάσει ιδιαίτερα σημαντικά μηνύματα στους συγχρόνους του.

2. Γλώσσα: Η γλώσσα είναι η ιδιότυπη γλώσσα του Καβάφη, δημοτική με αρκετά στοιχεία καθαρεύουσας

3. Στίχος: Ο στίχος του είναι ελεύθερος, χωρίς ομοιοκαταληξία αλλά με ιαμβικό ρυθμό.

4. Εικόνες: Ιδιαίτερα σημαντικές είναι και οι εικόνες που χρησιμοποιεί και οι οποίες με τη ζωντάνια και την παραστατικότητά τους αποδίδουν καλύτερα τα νοήματά του. «Τι περιμένουμε στην αγορά συναθροισμένοι;». «Γιατί μέσα στην Σύγκλητο... νομοθετούνε;», «Γιατί ο αυτοκράτωρ... κορόνα;», «Γιατί οι δυο μας ύπατοι... σκαλιγμένα», «Γιατί ν' αρχίσει μονομιάς αυτή η ανησυχία... πολύ συλλογισμένοι;».

5. Επανάληψη: Επίσης, η επανάληψη της φράσης «Είναι οι βάρβαροι να φθάσουν σήμερα» κάνει πιο έντονο τον ερχομό τους και αποκαλύπτει τη δραματικότητα της σκηνής.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Από τα στοιχεία που δίνει το ποίημα σε ποια εποχή ή πόλη νομίζετε ότι διαδραματίζονται τα γεγονότα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

Από τα στοιχεία που μας δίνει το ποίημα μπορούμε να θεωρήσουμε πως τα γεγονότα διαδραματίζονται στη Ρώμη κατά την περίοδο της παρακμής της (μέσα 5ου αι μ.Χ.). Την εποχή αυτή η παλαιά Ρωμαϊκή αυτκρατορία έχει χάσει την αίγλη της και κινδυνεύει από τις ορδές των βαρβάρων. Το ότι ο ποιητής αναφέρεται στη Ρώμη φαίνεται από τις λέξεις που χρησιμοποιεί για τις αρχές του τόπου: συγκλητικοί, αυτοκράτορας, ύπατοι, πραίτορες, από την ύπαρξη βαρβάρων αλλά και από άλλες λέξεις που σχετίζονται με την εποχή: περγαμηνή, αγορά,τόγες. Θα μπορούσε ωστόσο να αναφέρεται και στη Βυζαντινή αυτοκρατορία, όπου υπάρχουν αντιστοιχίες.

2η Το ποίημα διακρίνεται για τη θεατρικότητά του. Να βρείτε τα στοιχεία που τη συνιστούν και να συζητήσετε το αισθητικό τους αποτέλεσμα.

Απάντηση:

Τα στοιχεία που συνιστούν τη θεατρικότητα του ποιήματος είναι: α) ο διάλογος των δυο προσώπων που παρακολουθούν τα γεγονότα,

β) η παραστατικότητα των εικόνων, που καθεμιά τους μπορεί να αποτελέσει ξεχωριστή θεατρική σκηνή,

γ) η χρονική διάρκεια των γεγονότων που εξελίσσονται την ίδια μέρα,

δ) η δραματικότητα που υποδηλώνεται με τις ερωτοαποκρίσεις και την επανάληψη της φράσης: «οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα».

3η Να σχολιάσετε τους δυο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Απάντηση:

Οι δύο τελευταίοι στίχοι αποτελούν το σχόλιο του ποιητή, που θυμίζει απόφθεγμα που λέγεται σε περιπτώσεις, όταν κάτι αρνητικό αναμένεται ως λύση. Οι βάρβαροι θεωρούνται από τους κατοίκους της χώρας ως λύση, γιατί η διάβρωση και η παρακμή τους καθιστά ανίκανους να προσπαθήσουν οι ίδιοι για τη βελτίωση της ζωής τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες είναι οι προετοιμασίες του γίνονται εν όψει του ερχομού των βαρβάρων;

ΙΘΑΚΗ

Κ. Π. Καβάφης

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 511 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό «Γράμματα», στα 1911; και ανήκει στα διδακτικά ποιήματα του Καβάφη. Επηρεασμένος από το μύθο του Οδυσσέα, ο οποίος περιπλανάται δέκα ολόκληρα χρόνια πριν επιστρέψει στην πατρίδα του, ο Καβάφης γράφει τη δική του Ιθάκη.

Ο ίδιος ο Καβάφης εξήγησε στο Γ. Λεχωνίτη το νόημα του ποιήματός του ως εξής: «Ο άνθρωπος εις την ζωήν του επιδιώκων ένα σκοπόν -την Ιθάκην- αποκτά πείραν, γνώσεις και ενίοτε αγαθά ανώτερα του σκοπού αυτού καθ'εαυτόν. Κάποτε δε την Ιθάκη, όταν φτάνει εις το τέρμα των προσπαθειών του, την ευρίσκει πτωχήν, κατωτέραν των προσδοκιών του, εν τούτοις η Ιθάκη δεν τον γέλασε... Ούχ ήττον του τόσον σαφού τούτου ποιήματος δε θα ήτο ίσως άσκοπον να επισύρωμεν την προσοχήν εις τους στίχους 18-26. Ο αναγνώστης θα παρατηρήσει μίαν εμφαντικήν μνείαν των μυρωδικών, τα οποία εδώ αναμφιβόλως συμβολίζουν τας ηδονικάς απολαύσεις» (Γ. Λεχωνίτης, «Καβαφικά αυτοσχόλια», σελ. 26).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής στρέφεται -σε δεύτερο πρόσωπο- σε κάποιον ταξιδιώτη, όταν εκείνος ξεκινά το ταξίδι του για την Ιθάκη και του εύχεται να 'ναι μακρύ και γεμάτο περιπέτειες. Να αποκομίσει γνώσεις, να αντιμετωπίσει κάθε λογής κινδύνους, χωρίς να φοβηθεί. Μάλιστα, τονίζει πως κανέναν κίνδυνο δε θα συναντήσει ο ταξιδιώτης παρά μόνο αν η σκέψη του δεν είναι ξεκάθαρη και αν το ίδιο το μυαλό του τον δημιουργεί.

Επίσης, συμβουλεύει τον ταξιδιώτη να 'ναι μεγάλης διάρκειας το ταξίδι του αλλά και έντονο. Να κατέβει σε πολλά λιμάνια, να μπει σε εμπορικά φοινικικά και να πάρει τις πιο καλές πραμάτειες: συντέφια, κοράλλια, κεχριμπάρια, έβενους και κάθε είδους

ηδονικά μυρωδικά. Ακόμη, να φτάσει σε πολλές αιγυπτιακές πόλεις και να εμπλουτίζει τις γνώσεις του ερχόμενος σε επαφή με τους σπουδασμένους.

Ο ταξιδιώτης πρέπει να 'χει πάντα στο νου την Ιθάκη, να αποτελεί το φτάσιμό του σ' αυτήν τον απώτερο σκοπό του. Όμως, δεν πρέπει να βιάζεται να φτάσει σ' αυτήν, καθώς είναι καλύτερα να αράξει στο νησί γέρος αλλά πλούσιος με όσα αποκόμισε στο ταξίδι του. Όσο για την Ιθάκη, η ίδια δεν έχει να του προσφέρει τίποτα περισσότερο από ό,τι κέρδισε στο ταξίδι του προς αυτήν.

Η Ιθάκη έδωσε στον άνθρωπο την ικανοποίηση του ωραίου ταξιδιού.

Γι αυτό και ο άνθρωπος δεν πρέπει να απογοητεύεται, όταν βλέπει πως η Ιθάκη είναι φτωχική. Μετά από τόσες περιπέτειες και τόση πείρα που αποκόμισε στο ταξίδι της ζωής μπορεί να καταλάβει ποιο είναι το νόημα και που βρίσκεται η αξία της κάθε Ιθάκης.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Λαιστρυγόνες: μυθικοί γιγαντόσωμοι ανθρωποφάγοι που είχαν πρωτεύουσα τη Λαιστρυγονία, την πόλη του Λάμου.

2. σεντέφι: αντικείμενο από μάρμαρο, σκληρή ιριδίζουσα ουσία που αποτελεί την επιφάνεια ορισμένων οστράκων.

3. έβενος: μαύρο πολύτιμο ξύλο, ιδιαίτερα σκληρό.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο Καβάφης συμβουλεύει εδώ τον κάθε άνθρωπο που ξεκινά το ταξίδι της ζωής. Και είναι λογικό να του εύχεται να 'ναι η ζωή του μακρά, «χιλιόχρονη», αλλά και γεμάτη περιπέτειες και γνώσεις, όπως εξάλλου ήταν και το ταξίδι του Οδυσσέα. Αυτές οι περιπέτειες πλαταίνουν τον ανθρώπινο νου, δαμάζουν τη βούληση του ατόμου, οξύνουν την κριτική του ικανότητα και τον βοηθούν να ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα. Αυτές οι περιπέτειες, η πείρα που ακοκομίζει ο άνθρωπος από το ταξίδι της ζωής είναι που δίνουν νόημα και αξία στη ζωή του.

«Η τοποθέτηση της διδαχής προβάλλει όχι σα μια λεπτομερειακή διδαχή, αλλά σα μια διδαχή που αναφέρεται στο συνθετικό ανθρώπινο όνειρο, σ' ολόκληρο το νόημα της ζωής. Και από μια άλλη άποψη η παράξενη διδαχή είναι τοποθετημένη πάνω στο ξεκίνημα. Είναι φυσική και εύκολη συνήθεια κάθε ταξιδευτής να ακούει, όταν ξεκινά, τις νουθεσίες της ανθρώπινης σοφίας και πείρας. Τότε ντύνεται την ολική και την πνευματική πανοπλία που έχει χαλκέψει η σοφότερη και εμπειρότερη ως τώρα τέχνη της ζωής. Φυσικά και αβίαστα έρχεται λοιπόν

και ο ποιητής και προσφέρει μια ηθική πανοπλία στο νοσταλγό, που ξεκινά για το μεγάλο ταξίδι» (Γ. Μιχαλέτος, «Η ποίηση του Καβάφη, σελ. 49).

Επίσης, είναι σημαντικό να τονιστεί το βαθύτερο νόημα των στίχων 9-12. Πιστεύει ο ποιητής ότι για να μπορέσει ο άνθρωπος να πετύχει το σκοπό του πρέπει το πνεύμα του να είναι εκλεκτό, να μη φθείρεται από τις μικρότητες και τις κακίες, αλλά να βαδίζει με σθένος και αποφασιστικότητα στο στόχο του. Δε θα πρέπει να δημιουργεί υποθετικούς κινδύνους από μικροψυχία και δειλία, γιατί διαφορετικά δε θα καταφέρει τίποτε. Εξάλλου, τίποτε δεν είναι αδύνατο για τον άνθρωπο παρά από εκείνο που ο ίδιος θεωρεί αδύνατο.

2η ενότητα: Εύχεται δηλαδή ο Καβάφης στον άνθρωπο, να είναι έντονη η ζωή του, να απολαύσει κάθε είδους υλικά αγαθά αλλά και να ικανοποιήσει τις αισθήσεις του απολαμβάνοντας την ηδονή. Επίσης, πρέπει να κερδίσει και τις πνευματικές χαρές να μορφωθεί δηλαδή από τους πιο μορφωμένους να δεχτεί τη γνώση σε όλο της το βάθος και το πλάτος και να αναμορφωθεί, να εξανθρωπιστεί. Είναι δυνατόν όμως να συσχετίσουμε τον ταξιδιώτη, τον ίδιο τον άνθρωπο με τον ελληνισμό ολόκληρο που στο πέρασμα των αιώνων εξελίχθηκε και δημιούργησε αξιόλογο πολιτισμό, ακριβώς γιατί ταξίδεψε και πλούτισε τις γνώσεις του.

«Χιλιετηρίδες επέρασαν από την προομηρικήν εποχή και η θάλασσα μένει πάντα συνδεμένη μες στη φαντασία του Έλληνα με χαρωπές εικόνες όρμων, λιμανιών, επινείων με πληθυσμό έξυπνο, φιλοπερίεργο, φιλόξενο, δηλαδή πρόθυμο να υποδεχθεί τον ξένο, να έλθει σε εμπορικές σχέσεις μαζί του, και συγχρόνως να πλουτίσει τις γνώσεις του, θέτοντάς του κάθε είδους ερωτήματα» (Γ. Βρησιμιτζάκης, «Το έργο του Κ.Π. Καβάφη», σελ. 67-68). **(Απάντηση 3ης ερώτησης).**

3η ενότητα: Ο Καβάφης αρχίζει να αποσυμβολίζει σιγά σιγά την Ιθάκη του. Αυτή δεν είναι παρά ο σκοπός που κάθε άνθρωπος έχει στη ζωή του. Μάλιστα, τονίζει πως σημασία τόσο δεν έχει ο ίδιος ο σκοπός και η επίτευξη του όσο οι εμπειρίες και η πείρα που αποκομίζει κάθε άνθρωπος στη ζωή του και στην προσπάθειά του να πετύχει στο σκοπό του.

Αυτό όμως δε σημαίνει πως η Ιθάκη δεν έχει αξία. Αντίθετα, αυτήν πρέπει να 'χει στο νου του συνέχεια ο άνθρωπος, γιατί διαφορετικά δε θα πετύχει ποτέ το σκοπό του. Βέβαια τονίζει ότι αυτά που κερδίζει κανείς στην πορεία για την επίτευξη του στόχου είναι πολύ περισσότερα από το στόχο τον ίδιο, γιατί αυτά σμιλεύουν τον ανθρώπινο χαρακτήρα και συντελούν στην ωρίμανσή του.

4η ενότητα: Χωρίς στόχους και χωρίς όνειρα ο άνθρωπος δε θα κατέβαλλε καμιά

προσπάθεια και δε θα κέρδιζε τίποτα. Γι' αυτό και δεν πρέπει να περιμένει από την Ιθάκη να του δώσει κάτι περισσότερο αφού ό,τι είχε τού το έχει ήδη προσφέρει.

Η αξία δηλαδή της Ιθάκης, του κάθε σκοπού που ο άνθρωπος θέτει στη ζωή του, είναι ακριβώς το ότι τον υποκινεί για αγώνα και για δράση. Η νίκη όμως του ανθρώπου, το κέρδος του, δεν είναι ικανοποίηση των επιθυμιών του αλλά οι συγκινήσεις και η γνώση που αποκόμισε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.

5η ενότητα: Στους δύο αυτούς τελευταίους στίχους ο ποιητής περικλείει το βαθύτερο νόημά του. Η Ιθάκη για κάθε άνθρωπο μπορεί να έχει διαφορετικό νόημα. Αυτό όμως που μετράει είναι το ταξίδι στην Ιθάκη, η προσπάθεια ικανοποίησης των επιθυμιών του ανθρώπου, γιατί αυτός ο αγώνας του προσφέρει γνώσεις και πείρα και τον βοηθά να ωριμάσει.

Όπως τονίζει ο Ε. Παπανούτσος: «Οι Ιθάκες πια, όχι η Ιθάκη, γιατί δεν είναι μία, αλλά πολλές και διάφορες -όχι μόνο στους διάφορους ανθρώπους, αλλά και στον ίδιο τον άνθρωπο, κάθε φορά που βάζει σκοπούς και «τέλη» στη ζωή του. Και τι σημαίνουν; Απλούστατα: ένα είναι κάθε τόσο το ιδεατό σημείο αναφοράς, που μας χρειάζεται μόνο, και μόνο για να βρίσκουμε πάλι στο δρόμο τον προσανατολισμό μας, όταν με κάποιαν εκτροπή τον χάνουμε. Αλλά δεν είναι το τέρμα που έχει αξία. Την αξία την έχει η ίδια η πορεία. Αυτή γεμίζει τη ζωή μας με πλούσια πείρα. Αυτή θα μας κάνει σοφούς. Τι άλλο μπορεί να μας προσφέρει η «Ιθάκη»; Μας έδωσε ό,τι είχε να μας δώσει. Μας έβγαλε δηλαδή στο δρόμο... Να βγούμε στο δρόμο οπωσδήποτε, να κινηθούμε, να αισθανθούμε, να μάθουμε -αυτή είναι η παραίνεση του Καβάφη». («Παλαμάς-Καβάφης-Σικελιανός», σελ. 176).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορεί να διακριθεί στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-12, που αναφέρεται στην παραίνεση του ποιητή και οτις οδηγίες του προς τον ταξιδιώτη.

2η ενότητα: Στίχοι 13-23, όπου ο ποιητής τονίζει τα κέρδη που θα υπάρξουν από το ταξίδι.

3η ενότητα: Στίχοι 24-30, όπου ο ταξιδιώτης συμβουλεύεται να μην ξεχνά τον απώτερο σκοπό του ταξιδιού του και να μην προσπαθήσει ποτέ να το συντομεύσει.

4η ενότητα: Στίχοι 31-33, όπου ο ποιητής τονίζει την αξία που έχει η Ιθάκη, και

5η ενότητα: Στίχοι 34-36, όπου τονίζεται η σημασία της Ιθάκης ως συμβόλου για τον κάθε ταξιδιώτη.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τεχνική - Συμβολισμός: Η «Ιθάκη» ανήκει στα φιλοσοφικά ποιήματα του Καβάφη, όπου ο ποιητής προσεγγίζει το νόημα της ζωής και το σκοπό που ο άνθρωπος θα πρέπει να θέτει σε αυτήν. Για να το πετύχει αυτό χρησιμοποίησε το θέμα του Οδυσσέα τον οποίο μετέτρεψε σε σύμβολο για να μεταδώσει με τον καλύτερο τρόπο τα μηνύματά του.

2.Ύφος: Το ποίημα είναι γραμμένο με διδακτικό τόνο, όπως αποκαλύπτεται από τη χρήση β' προσώπου και από το ότι ο ποιητής απευθύνεται σε ένα νέο άνθρωπο, που μόλις ξεκίνησε το δικό του ταξίδι της ζωής.

3. Εικόνες: Για να πετύχει το σκοπό του αυτό χρησιμοποιεί ιδιαίτερα ζωντανές και παραστατικές εικόνες, που προσδίδουν στο ποίημά του μια υποβλητική ατμόσφαιρα: «πολλά τα καλοκαιρινά πρωινά... πρωτοϊδωμένες», «να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά... ηδονικά μυρωδικά», «σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας... σπουδασμένους», «και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί».

4. Γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι η ιδιότυπη γλώσσα του Καβάφη, δημοτική με τύπους της καθαρεύουσας, σαν αυτή που μιλούσαν οι Έλληνες της Αλεξάνδρειας. Ο στίχος του αποτελείται από άνισο αριθμό συλλαβών, χωρίς ομοιοκαταληξία, αλλά σε ιαμβικό μέτρο.

«Ο Καβάφης προσπάθησε την πρώτη δεκαετία του αιώνα να βρει τρόπους για να περάσει από το υποκειμενικό στο δραματικό, κρατώντας ταυτόχρονα μια στάση που θα του επέτρεπε να υπογραμμίσει το θέμα του ακόμα περισσότερο. Στα ποιήματα αυτά ένα πρόσωπο απευθύνεται σε κάποιον, στο δεύτερο πρόσωπο, δίνοντάς του συμβουλές και βγάζοντας συμπεράσματα στη βάση του πλαισίου που προβάλλει το ποίημα -κάτι που, με δυο λόγια, θα μπορούσε να ονομαστεί «διδακτικός μονόλογος»... Ως ένα βαθμό όμως, ακριβώς αυτή η στάση του ποιητή στα «δευτεροπρόσωπα» πρόσωπα, μας επιτρέπει να εξακριβώσουμε τη δική του αντίληψη για τις αναπαραστάσεις που δημιουργεί τούτη την περίοδο· η σκοπιά του ποιητή γίνεται σ' αυτά τα ποιήματα μια έκδηλη όψη των διαπιστώσεων που κάνουν, αν και η δική του στάση βγαίνει λεπτά και καλαίσθητα, γιατί μένει πάντα προσηλωμένος στο πλαίσιο που δραματοποιεί» (Κee-

lay «Η Καβαφική Αλεξάνδρεια», σελ. 61-62).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να σχολιάσετε το νόημα των στίχων 9-10.

Απάντηση:

Ο ποιητής αναφέρεται στους στίχους αυτούς στους Κύκλωπες και τους Λαιστρυγόνες, στους μυθικούς λαούς που έβαζαν σε νέες περιπέτειες τον Οδυσσέα και απείλησαν τη ζωή του ίδιου και των συντρόφων του. Επίσης, αναφέρεται στον Ποσειδώνα, το Θεό που κατάτρυχε τον Οδυσσέα και τον εμπόδιζε να επιστρέψει στην πατρίδα του.

Στην «Ιθάκη» οι Κύκλωπες, οι Λαιστρυγόνες και ο Ποσειδώνας δεν είναι πραγματικά εμπόδια στη ζωή του ανθρώπου αλλά γεννήματα της φαντασίας, μικροψυχία και δειλία που καθιστά τον άνθρωπο αδύναμο να πραγματοποιήσει όλα όσα ποθήσει.

2η Τι είναι κατά την άποψή σας η Ιθάκη του ποιήματος;

Απάντηση:

Η Ιθάκη είναι ο σκοπός και ο απώτερος στόχος που βάζει κάθε άνθρωπος στη ζωή του. Σημασία όμως δεν έχει η κατάκτηση του στόχου αυτού και η ικανοποίηση επιθυμιών, δηλαδή το φτάσιμο στην Ιθάκη, αλλά το ίδιο το ταξίδι που προσφέρει πείρα και γνώσεις στον άνθρωπο, έτσι ώστε να ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα. Γι' αυτό το ταξίδι θα πρέπει να 'ναι μακρινό, να διαρκεί πολύ και ο στόχος να είναι υψηλός, ώστε ο άνθρωπος να αποκτάει όλο και περισσότερα στην προσπάθειά του να τον φτάσει.

3η Ποια συγκεκριμένα θέλγητρα παρουσιάζει το ταξίδι για την Ιθάκη; (Να στηρίξετε την απάντησή σας κυρίως στη δεύτερη στροφή).

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση δεύτερης ενότητας.

4η Να αναπτύξετε το νόημα του ποιήματος γραπτά σε μια περιεκτική παράγραφο ως δέκα γραμμές.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση - νόημα (παράγραφο κάθε ενότητας).

5η Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο το μήνυμα της «Ιθάκης»; Να δικαιολογήσετε την άποψη σας.

Απάντηση:

Το μήνυμα της Ιθάκης είναι αισιόδοξο. Γιατί, ο ποιητής πιστεύει πως η ζωή έχει αξία και ότι ο άνθρωπος πρέπει να τη ζήσει όσο πιο έντονα, δημιουργικά και συνειδητά μπορεί. Με τον τρόπο αυτό η ζωή αποκτά νόημα και περιεχόμενο.

6η Ο ποιητής χρησιμοποιεί στο ποίημα το β' ενικό πρόσωπο: α) σε ποιον νομίζετε ότι απευθύνεται; β) Τι πετυχαίνει με αυτό τον εκφραστικό τρόπο;

Απάντηση:

α) Ο ποιητής απευθύνεται υποτίθεται σε κάποιον ακροατή, στην πραγματικότητα στον ίδιο του τον εαυτό, τον οποίο συμβουλεύει για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζει τη ζωή.

β) Με τον εκφραστικό αυτό τρόπο ο ποιητής πετυχαίνει να δώσει ένα διδακτικό και παραινετικό τόνο στο ποίημα του.'Ετσι, κάνει το μονόλογό του περισσότερο ζωντανό, αφού ο αναγνώστης νομίζει πως ο ποιητής απευθύνεται σ' αυτόν τον ίδιο, κάτι που ίσως και να αληθεύει. Απώτερος στόχος του ποιητή είναι η επικοινωνία με τον αναγνώστη και η χρήση β' προσώπου πετυχαίνει την επικοινωνία αυτή κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Το ποίημα δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Γράμματα το 1911 όταν ο ποιητής ήταν 48 ετών. Ποια σημασία έχει αυτή η πληροφορία ως προς την αξιολόγηση του ποιήματος;

2η Το ποίημα έχει τόνο προτρεπτικό. Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής και τι τον παρακινεί να κάνει.

3η Πόσος πρέπει να είναι ο χρόνος του ταξιδιού του κάθε Οδυσσέα κατά τον ποιητή;

Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ

Κ. Π. Καβάφης

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Κ.Π. Καβάφης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1863, σε μια πόλη, όπου υπήρχε ακμαία ελληνική παροικία, κυρίως εμπόρων και υπαλλήλων. Ο πατέρας του ανήκε σε οικογένεια πλούσιων εμπόρων, ενώ η μητέρα του Χαρίκλεια Φωτιάδη κρατούσε από φαναριώτικη οικογένεια. Το 1870 πέθανε ο πατέρας του και το 1872 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στο Λονδίνο, όπου παρακολούθησε εγκύκλιες σπουδές και έτσι έμαθε καλά την αγγλική γλώσσα. Το 1878 επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια μιλώντας μόνο αγγλικά και συμπληρώνει τις σπουδές του στο ελληνικό λύκειο «Ερμής». Αργότερα φεύγει για την Πόλη, το Παρίσι, την Αθήνα και μετά πάλι στην Λλεξάνδρεια, όπου από το 1899 εγκαθίσταται μόνιμα, με τρία σύντομα ταξίδια στην Αθήνα (1901, 1903, 1905).

Μόρφωση πήρε άριστη σε διάφορα ιδιωτικά σχολεία. Κατείχε άριστα την Αγγλική και Γαλλική γλώσσα και γνώρισε τη λογοτεχνία των χωρών αυτών, χωρίς όμως να επηρεασθεί από τις ευρωπαικές τεχνοτροπίες. Δε φοίτησε σε κανένα Πανεπιστήμιο, ωστόσο με την προσωπική του μελέτη, κυρίως της ιστορίας, απέκτησε βαθιά παιδεία. Εξάλλου, η διαμονή του σε μεγάλα κοσμοπολίτικα κέντρα της εποχής τού προσπόρισε πλούσια πείρα.

΄Οταν χάθηκε η οικογενειακή περιουσία, ο Καβάφης έλυσε το βιοποριστικό του πρόβλημα εργαζόμενος πότε ως υπάλληλος, πότε ως μεσίτης στο Αλεξανδρινό χρηματιστήριο, ώσπου χάρη στα τέλεια αγγλικά του προσλαμβάνεται ως υπάλληλος της αιγυπτιακής κυβέρνησης με μισθό ικανοποιητικό.

Η ζωή του στην Αλεξάνδρεια κυλά ήρεμα. Στην αρχή μένει μαζί με έναν αδελφό του, αργότερα μόνος του και τα τελευταία χρόνια τριγυρισμένος από τη συμπάθεια και την εκτίμηση των Αλεξανδρινών φίλων.

Το 1932 προσβλήθηκε από καρκίνο του λάρυγγα. ΄Ερχεταιστην Αθήνα για θεραπεία, μένει τέσσερις μήνες και φεύγει χωρίς την ελπίδα να απαλλαγεί από την επάρατη νόσο. Στην Αλεξάνδρεια νοσηλεύεται στο μεγάλο ελληνικό νοσοκομείο, το Κατσίκειο και αφήνει εκεί την τελευταία του πνοή στις 29 Απριλίου 1933.

Το έργο του

Τα αναγνωρισμένα ποιήματα του Καβάφη είναι 154. Υπάρχουν ορισμένα της πρώτης περιόδου αλλά και μεταγένεστερα που τα «αποκήρυξε» ο ίδιος. Το πρώτο δημοσιευμένο ποίημα του Καβάφη τυπώθηκε στο περιοδικό «Έσπερος» της Λειψίας, το 1886. Το πρώτο χρονολογικά αναγνωρισμένο ποίημα είναι τα «Τείχη», το 1896, και το τελευταίο «Εις τα Περίχωρα της Αντιοχείας», το 1933.

Η πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των 154 ποιημάτων έγινε από τον κληρονόμο του Αλέκο Σεγκόπουλο το 1935 στην Αλεξάνδρεια. Το 1949 εκδίδονται «Τα ποιήματα» στην Αθήνα και το 1963 με την επιμέλεια του Γ.Π. Σαββίδη εκδίδονται σε 2 τόμους.

Τα μη γνωστά ποιήματα και τα λιγοστά πεζογραφήματα έχουν δημοσιευτεί σε σχετικές εκδόσεις. Τα ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Ο Καβάφης είναι ιδιότυπος ποιητής με έντονο προσωπικό ύφος, παρέμεινε ανεπηρέαστος από την επίδραση της Νέας Αθηναϊκής Σχολής του Παλαμά και άνοιξε δικούς του δρόμους στη γλώσσα, στη μορφή του στίχου, στο ύφος και στο περιεχόμενο. Ο Καβάφης δεν είναι λυρικός ποιητής, είναι δραματικός, είναι τραγικός με την έννοια μιας εσωτερικής σύγκρουσης, που δεν υπάρχει έξω από αυτήν διέξοδος, δεν υπάρχει διαφυγή. Με όλα αυτά υπήρξε ανακαινιστής της νεοελληνικής ποίησης και λίγο ως πολύ όλοι οι σύγχρονοι Έλληνες ποιητές τον αναγνωρίζουν ως δάσκαλό τους.

Διακρίνουμε διάφορες φάσεις στην πορεία του προς την ποιητική ολοκλήρωση: πρώιμη φάση (1884-1891/94): θητεύει ακόμη στο ρομαντισμό, γράφει στην καθαρεύουσα, συνθέτει ψυχρά στιχουργήματα, ανάξια λόγου.

δεύτερη φάση (1891/94-1899/1903): συνθέτει τα πρώτα αριστουργήματα (Κεριά, Ένας γέρος, Πολυέλαιος, Τείχη, Τα παράθυρα, Περιμένοντας τους Βαρβάρους).

τρίτη φάση (1900/03-1933): η περίοδος της καλλιτεχνικής ωριμότητας.

Πηγή έμπνευσης της ποίησής του είναι η ιστορία, ιδιαίτερα της ελληνιστικής περιόδου. Τον ποιητή δεν τον ενδιαφέρουν τόσο οι μεγάλες ιστορικές μορφές, τον συγκινούν περισσότερο μικρές, ασήμαντες προσωπικότητες, των οποίων η ζωή αποτέλεσε για την ιστορία επουσιώδη λεπτομέρεια. Άλλη πηγή έμπνευσης είναι η σκέψη του. η βιοθεωρία του, την οποία έχει δραματοποίηση. Μια άλλη, τέλος, πηγή έμπνευσης είναι το μοιραίο ερωτικό του πάθος και η ανάγκη κάποιας λύτρωσης.

Από άποψη περιεχομένου τα ποιήματά του διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: ιστορικά (αναφέρονται σε συμβάντα του παρελθόντος -ιδίως της ελληνιστικής περιόδου- πραγματικά ή φανταστικά, τα οποία μεταπλάθει φωτίζοντας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους ή αποκαλύπτοντας αντιστοιχίες προς τη σύγχρονη ζωή)· φιλοσοφικά (περιέχουν παραι-

νέσεις προς τους ομοτέχνους του ή εκφράζουν απόψεις για τα θέματα του αναπότρεπτου, της μοίρας, του χρέους, της ματαιότητας, των μεγαλείων κ.τ.λ.)· ερωτικά (αναφέρονται στην ερωτική ανορθοδοξία του ποιητή, στη μορφή του ωραίου εφήβου και στην ανάμνηση αυτής της ομορφιάς στις μοναχικές ώρες).

Κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καβάφη είναι: η θελημένη πεζολογία, ο ρεαλισμός, η υπαινικτικότητα, η ειρωνεία, η δραματικότητα, η μετατόπιση του χρόνου στην αλεξανδρινή συνήθως εποχή, ο διδακτισμός, η χρήση των προσώπων ως συμβόλων, η στοχαστική διάθεση.

Η γλώσσα του έχει λιτότητα και εγκράτεια, το ύφος είναι πεζοφανές και επιγραμματικό. Η καβαφική ποίηση αποτελεί αληθινή επανάσταση στη στιχουργική: σπάει τα δεσμά του παραδοσιακού στίχου και εισάγει για πρώτη φορά τον ελεύθερο στίχο. Το μέτρο είναι μονότονο ιαμβικό. Πολύ συχνός είναι ο διασκελισμός, ενώ η ομοιοκαταληξία είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Οι τίτλοι είναι σχεδόν όλοι λόγιοι, επιγραφικοί.

Η εκφραστική λιτότητα είναι ένα άλλο κύριο χαρακτηριστικό: λείπουν σχεδόν τελείως οι μεταφορές, οι παρομοιώσεις, η προσωποποιία, οι αντιθέσεις. Πλεονάζει η περίφραση, η περιγραφή, η επιβλητική εικόνα, το ρήμα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα γράφτηκε στα 1910 και ανήκει στην περίοδο της ωριμότητας του ποιητή. Αν και από πρώτη άποψη μοιάζει με ιστορικό, ωστόσο σύμφωνα με τα σχόλια του ίδιου του δημιουργού το πρόσωπο που υπαινίσσεται δεν είναι απαραίτητα ιστορικό. Το υπονοούμενο πρόσωπο είναι εντελώς συμβολικό, θα μπορούσε να είναι ακόμη και ένας επιστήμονας ο οποίος σε κάποια φάση της ζωής του αλλάζει τρόπο ζωής, ακολουθεί μια ζωή τελείως διαφορετική από αυτήν που πραγματικά επιθυμεί.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Συμφορά θεωρεί ο ποιητής να είσαι γεννημένος για ωραία και μεγάλα έργα, κι όμως να σε αποθαρρύνει η άδικη τύχη σου και να σε εμποδίζουν μηδαμινές αιτίες. Φρικτή είναι η μέρα που ο άνθρωπος υποχωρεί και φεύγει για τα Σούσα, όπου τον υποδέχεται ο μονάρχης Αρταξέρξης, προσφέροντάς του κάθε τιμή και άνεση. Τα δέχεται όλα αυτά, όμως με απελπισία, γιατί άλλα θέλει πραγματικά. Η ψυχή του ζητάει τον έπαινο του Δήμου και των πνευματικών ανθρώπων, τη δίκαιη επιβράβευση του άξιου έργου. Αυτά δεν μπορεί να τα δώσει ο Αρταξέρξης και η ζωή χωρίς αυτά δεν έχει νόημα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Σατραπεία: διοικητική περιφέρεια του σατράπη. Σατράπης στην αρχαία Περσία ήταν ο διοικητής μιας από τις πολλές διοικητικές περιφέρειες που ήταν χωρισμένη η χώρα. Η λέξη είναι συμβολική της χλιδής, των υλικών απολαύσεων.

2. Σούσα: αρχαία περσική πόλη, μια από τις τέσσερις πρωτεύουσες της Περσίας.

3. Αρταξέρξης: όνομα Περσών βασιλέων. Προφανώς δεν εννοεί κάποιο συγκεκριμένο Αρταξέρξη, αλλά γενικά το χαρακτήρα του Πέρση βασιλιά, με τη δύναμη και τα πλούτη του.

4. Σοφιστές: ένα είδος φιλοσόφων στην αρχαία Ελλάδα με έντονη δράση, πνευματική και κοινωνική. Η λέξη συμβολίζει ευρύτερα τον πνευματικό άνθρωπο.

5. Αγορά: ο τόπος όπου γίνονταν διάφορες συζητήσεις στις αρχαίες ελληνικές πόλεις.

6. Θέατρο: ο χώρος όπου παίζονταν («διδάσκονταν) τα δραματικά έργα.

7. Στέφανοι: δίνονταν ως βραβείο σε νικητές αθλητικών, δραματικών αγώνων. Οι τρεις τελευταίες λέξεις συμβολίζουν την τίμια διάκριση, την αναγνώριση και καταξίωση της αρετής.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο ίδιος ο Καβάφης στα αυτοσχόλια του ποιήματος δεν αποκαλύπτει την ταυτότητα του Οδοιπόρου προς τα Σούσα· τα ιστορικά στοιχεία είναι συμβολικά, λειτουργούν με βάση τις αντιστοιχίες τους. Ο ήρωας του ποιήματος -που θα μπορούσε να είναι οποιοσδήποτε άνθρωπος- βιώνει βαθιά απελπισία με τη διάσταση μεταξύ αυτού που θα μπορούσε να είναι και της ζωής που τελικά επέλεξε. Απαρνήθηκε τις αρχές του, αποστάτησε από το περιβάλλον στο οποίο ήταν ενταγμένος, με αντίκρισμα αυτής της αποστασίας, πράγματα που δεν επιθυμούσε ουσιαστικά. Έχοντας χάσει αυτά που θεωρούσε ιδανικά, αντιμετωπίζει έντονο διέξοδο.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο ποίημα μπορούμε -με κάποια επιφύλαξη- να διακρίνουμε δύο ενότητες:

1η ενότητα: στ. 1-6: παραινετικός τόνος και αναφορά στη διάσταση του παρόντος.

2η ενότητα: στ. 7 ως τέλος: η περιπέτεια της προδοσίας, ο ευτελισμός των αρχών του βίου

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Γλώσσα: Η γλώσσα είναι η γνωστή καθαφική: πλεονάζουν οι τύποι της δημοτικής, ενώ λίγα είναι τα λόγια στοιχεία και οι ιδιωματισμοί. Το ύφος είναι απλό, λιτό, πεζολογικό, κρύβοντας έντεχνα κάθε εκδήλωση συναισθηματισμού.

Ο σύνδεσμος «και» επαναλαμβάνεται εμφατικά, τονίζοντας τη σταδιακή κάθοδο του ήρωα, που φτάνει ως την απελπισία. Η χρήση του β' ενικού προσώπου -χωρίς τη γνωστή προτρεπτική προστακτική άλλων ποιημάτων- προσδίδει ζωηρότητα στο λόγο και μεγαλύτερη ευρύτητα στο νόημα του ποιήματος, ξεπερνώντας τα όρια ενός ιστορικού επεισόδιου.

2. Οι αντιθέσεις: αποδίδουν πληρέστερα το νόημα.

3. Εκφραστικά μέσα:

α. Προσωποποίηση: «η άδικη αυτή σου η τύχη πάντα/... να σε αρνείται».

β. Επίθετα: κοσμικά και προσδιοριστικά: «ωραία και μεγάλα έργα», «ευτελείς συνήθειες», «φρικτή μέρα», «τα δύσκολα και τα ανεκτίμητα έργα».

γ. Εικόνες: «και φεύγεις οδοιπόρος... σε βάζει στην αυλή του».

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ελεύθερο στίχο και αποτελείται από μια στροφή, όπου κυριαρχεί ο ιαμβικός στίχος με ποικιλία αριθμού συλλαβών. Ομοιοκαταληξία, φυσικά, δεν υπάρχει,

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το παίημα στην πραγματικότητα είναι μονόλογος. Γιατί ο ποιητής τον αποδίδει σε 2ο πρόσωπο; Τι πετυχαίνει μ' αυτό;

Απάντηση:

Ο μονόλογος αποδίδεται στο β' ενικό πρόσωπο και αυτό είναι αρκετά εύστοχο: το ποίημα αποκτά αμεσότητα, παραστατικότητα,ευρύτερη διάσταση το νόημά του, πέρα από τα όρια του ιστορικού επεισοδίου. Η χρήση του α' προσώπου θα καθιστούσε το ποίημα ένα συνεχή λυρικό θρήνο, ενώ το γ' πρόσωπο θα περιόριζε τον ποιητή στα ιστορικά πλαίσια, χωρίς τη δυνατότητα να απευθυνθεί στον αναγνώστη.

2η Η οργάνωση του ποιήματος γίνεται βασικά με αντιθέσεις. Να τις επισημάνετε και να αναλύσετε το περιεχόμενό τους.

Απάντηση:

Εύγλωττες οι αντιθέσεις του ποιήματος: «τα ωραία και μεγάλα έργα» έρχονται σε αντίθεση διαμετρική με τις «ευτελείς συνήθειες και μικροπρέπειες κι αδιαφορίες»· το νόημα εί-

ναι το εξής: τραγική είναι α μοίρα του ανθρώπου, όταν για δυσκολίες εξωτερικές και εσωτερικές εγκαταλείπει το είδος ζωής που του ταιριάζει. Μια άλλη αντίθεση βρίσκεται στους στίχους: 10-18: ο Αρταξέρξης και ο τρόπος ζωής που αντιπροσωπεύει έρχεται σε αντίθεση με την ηθική επιβράβευση της αξίας, όπως αυτή γίνεται στον ελληνικό κόσμο· το νόημά της αναφέρεται στη διάσταση μεταξύ της ζωής που επιθυμεί στην πραγματικότητα κάθε άνθρωπος και εκείνης που του προσφέρεται.

3η Η ζωή του ανθρώπου προσδιορίζεται όχι από τις διαθέσεις και τις επιθυμίες του αλλά από τις πράξεις του. Όταν όμως οι πράξεις είναι σε αντινομία με τις βαθύτερες επιθυμίες, η ζωή του ανθρώπου αποκτά μια διάσταση τραγική. Υπάρχει αυτή η τραγική διάσταση στον ήρωα του ποιήματος; Να την επισημάνετε.

Απάντηση:

Η τραγική αυτή διάσταση υπάρχει έντονη στον ήρωα του ποιήματος. Οι βαθύτερες επιθυμίες του, τα όνειρά του, έμειναν απραγματοποίητα. Η λέξη «απελπισία» του στ. 13 είναι αποκαλυπτική, για το βάρος της ψυχής και τη φοβερή απόγνωση που τον ταλαιπωρεί.

4η Με βάση τις φράσεις «ωραία και μεγάλα έργα», «αφέθηκες κι ενδίδεις», «σατραπείες και τέτοια» και λαβαίνοντας υπόψη ότι η σατραπεία μπορεί να συμβολίζει τη ζωή της ευμάρειας, να συνθέσετε ένα δικό σας κείμενο αναπτύσσοντας τις απόψεις σας ανεξάρτητα από το ποίημα.

Απάντηση:

Σε κάθε ιστορική περίοδο, κι ιδιαίτερα στη σύγχρονη, υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι εγκατέλειψαν την προσπάθεια να πραγματοποιήσουν τις ευγενικές φιλοδοξίες των και στράφηκαν σε τομείς πιο προσιτούς, που τους εξασφάλιζαν εύκολα και πολλά κέρδη, αφθονία υλικών αγαθών. Απέκτησαν έτσι ό,τι θα ικανοποιούσε κάθε υλική τους ανάγκη· ωστόσο στη ζωή τους πλανάται η αίσθηση του κενού, του απραγματοποίητου. Η ματαίωση του ονείρου, η έλλειψη ιδανικών, δεν καλύπτονται με την κατοχή ακριβών και πολλών αντικειμένων· στην ψυχή μένει πάντα η πίκρα και ο πόνος για εκείνη τη ζωή που χάθηκε και τα υλικά υποκατάστατα δεν εξασφαλίζουν ουσιαστική πληρότητα και ηθική ικανοποίηση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι «η συμφορά» για τον ποιητή;

2η Τι συμβολίζει «η σατραπεία»;

ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ

Κ. Π. Καβάφης

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 511 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

«Ένας τοπικός αλεξανδρινός θρύλος έλεγε πως την παραμονή της ήττας του Αντώνιου από τον Οκτάβιο ένας αόρατος θίασος είχε ξεφύγει από την πολιτεία· φλάουτα, λαούτα και τύμπανα χάνονταν μέσα στο νυκτερινό θόρυβο. Το απέδωσαν στη φυγή του Διόνυσου, που είχε ως τότε προστατέψει τον Αντώνιο και τώρα τον εγκατέλειπε». Αυτά διηγείται ο Πλούταρχος στο βίο του Αντωνίου και από εκεί ο Καβάφης εμπνεύστηκε την ιδέα του ποιήματος. Το ποίημα επομένως είναι ιστορικό με διδακτικό χαρακτήρα.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στα Νέα Γράμματα τον Απρίλιο του 1911.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Με το ποίημα μεταφερόμαστε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου στα 30 π.Χ., όταν επρόκειτο νο μπει στην πόλη ο αντίπαλος του Αντωνίου, ο Οκτάβιος. Σύμφωνα λοιπόν με το θρύλο τα μεσάνυχτα της παραμονής ακούστηκε πολύς θόρυβος από κάποιον αόρατο θίασο, με ήχους αρμονικούς από κάθε είδους όργανα και βοή όχλου και φωνές πανηγυρικές, όπως στις Βακχικές γιορτές· πιστεύτηκε ότι ήταν ο θίασος του Διονύσου, του προστάτου -θεού του Αντώνιου, που τώρα τον εγκατέλειπε.Έτσι, ο ποιητής προτρέπει τον Αντώνιο να μη θρηνήσει που η τύχη του γέρνει προς την καταστροφή και απέτυχαν τα σχέδια της ζωής του. Του συνιστά επίσης, αφού από καιρό ήταν έτοιμος και σαν θαρραλέος που είναι, να αποχαιρετήσει με ψυχραιμία την Αλεξάνδρεια που χάνει, και προπάντων να μην παραπλανηθεί και νομίσει πως αυτά που γίνονται είναι όνειρο απατηλό. Τέλος τον συμβουλεύει με το θάρρος και τη γενναιότητα που τον διακρίνει να πλησιάσει το παράθυρο και να ακούσει με συγκίνηση -κι όχι με παρακάλια και παράπονα σαν να ήταν δειλός- τους ήχους και τα όργανα του εξαίσιου μυστικού θίασου.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **την τύχην σου που ενδίδει πια:** ήρθε η στιγμή που η πλάστιγγα έκλινε υπέρ του Οκτάβιου, η τύχη του κρίθηκε. Τα όνειρά του έσβησαν, τα σχέδια του απέτυχαν οικτρά.
2. **αποχαιρέτα την την Αλεξάνδρεια που φεύγει:** η Αλεξάνδρεια είναι η πόλη που προσέφερε στον Αντώνιο όλη αυτή τη λαμπρή ζωή, με τις απεριόριστες υλικές απολαύσεις, τη δόξα, τα όνειρα για να γίνει ο μόνος κυρίαρχος στην απέραντη αυτοκρατορία. Συμβολίζει τη χαρά της ζωής, την ίδια τη ζωή, που κάποιες στιγμές σε μερικούς ανθρώπους χάνεται, μετά την πρόσκαιρη απόλαυση. Σε τέτοιες περιπτώσεις απαιτείται ψύχραιμη αντιμετώπιση της απώλειας.
3. **του μυστικού θιάσου τα εξαίσια όργανα:** είναι γνωστό από την αρχαία ελληνική μυθολογία ότι η εμφάνιση του Διόνυσου συνοδευόταν από θορυβώδεις και οργιαστικές εκδηλώσεις, στις οποίες προέβαιναν οι οπαδοί του. Αυτά αποτελούσαν το μυστικό θίασο του θεού, εμφανίζονταν συνήθως τη νύκτα και γι' αυτό λέγονταν «νυκτάλια».

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Όπως σ' όλα τα ιστορικά του ποιήματα, έτσι και σ' αυτό ο Καβάφης με αφορμή ένα περιστατικό της ρωμαικής ιστορίας και με ήρωα γνωστό ιστορικό πρόσωπο, που η ζωή του είχε δραματική εξέλιξη, συνθέτει ένα ποίημα με έντονα διδακτικό χαρακτήρα: ο άνθρωπος πρέπει να είναι έτοιμος να αντιμετωπίζει με θάρρος, ψυχραιμία και αυτοέλεγχο κάθε γύρισμα της τύχης, κάθε αντιξοότητα. Να αποδέχεται την ήττα του, το τέλος της ευτυχίας -όποια μορφή κι αν είχε αυτή- με αμείωτη αξιοπρέπεια, με φρόνημα ηρωικό. Μπροστά στο αναπόφευκτο τέλος δεν πρέπει να κάμπτεται το ηθικό του έχοντας γευτεί πλήθος απολαύσεων και με τη σοφία που του προσέφεραν οι τόσες εμπειρίες θα έχει πλέον την ικανότητα και την ωριμότητα να αντιληφθεί στις σωστές διαστάσεις τη σημασία του τέλους: οι κατακτήσεις της ζωής συχνά δεν ολοκληρώνονται και όλα είναι δυνατό να ανατραπούν. Ωστόσο, οι μοναδικές στιγμές της ευτυχίας οπλίζουν τον άνθρωπο με δύναμη ψυχής, για να παραμείνει απτόητος κι όταν η καλή του τύχη τον εγκαταλείπει.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: από την αρχή ως το στίχο 8: ο ποιητής μας μεταφέρει με ακριβή περιγραφή τη σκηνή που παραδίδεται από τον Πλούταρχο, προτρέποντας τον αποτυχημένο Αντώνιο να αντιμετωπίσει θαρραλέα το επερχόμενο τέλος.

2η ενότητα: από τον 9ο ως το 11ο στίχο: συστάσεις στον Αντώνιο για αξιοπρεπή αποδοχή της ήττας, του τέλους.

3η ενότητα: από το 12ο στίχο ως το τέλος: προτροπή για αξιοπρεπή στάση και ηρωική αποδοχή της επερχόμενης καταστροφής

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι η γνωστή ιδιότυπη καβαφική με φανερή απόκλιση προς τη δημοτική. Απουσιάζουν σχεδόν ευτελώς οι τύποι της καθαρεύουσας και οι ιδιωματισμοί.

2.Ύφος: Το ύφος είναι απλό, λιτό, χωρίς επιτήδευση.

3. Εκφραστικά μέσα:

α. Εικόνα (κυρίως ακουστική): «... ακουσθεί αόρατος θίασος να περνά / με μουσικές εξαίσιες, με φωνές-», «... άκουσε... ως τελευταία απόλαυση τους ήχους, τα εξαίσια όργανα».

β. Πολυσύνδετο: «την τύχη σου που ενδίδει, τα έργα σου που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου που βγήκαν όλα πλάνες»,
«να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν ένα όνειρο, πως απατήθηκε η ακοή σου».

γ. Επαναφορά: «σαν έξαφνα..,», «σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος, σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες...».
«αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει»
«αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις».

δ. Προτρεπτικές προστακτικές: «μη θρηνήσεις», «αποχαιρέτα», «να μη γελασθείς», «μην πεις», «μην καταδεχτείς», «Πλησίασε», «άκουσε».

ε. Επίθετα: το ποίημα έχει ελάχιστα επίθετα κι αυτά τυπικά. Η υποβλητικότητα της πόλης με τον αόρατο πλανώμενο θίασο αναδίνεται μέσα από τα ρήματα και τα ουσιαστικά.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της ζωής του ποιήματος είναι οι επαναλήψεις και οι προτρεπτικές προστακτικές. Τι πετυχαίνει με τα εκφραστικά μέσα ο ποιητής;

Απάντηση:

Με τις επαναλήψεις (επαναφορές) και τις προτροπές ο ποιητής μεταδίδει με ενάργεια και ζωηρότητα τις σκέψεις του, τους προσωπικούς του στοχασμούς, υποβάλλει έντονα τη συναίσθηση του χρέους μπροστά στο επερχόμενο τέλος.

2η Να εξετάσετε τι θέση κατέχουν στο ποίημα οι στίχοι 7 και 8 και να τους συσχετίσετε με τους προηγούμενους και με τους επόμενους.

Απάντηση:

Οι στίχοι αυτοί περιέχουν το κεντρικό νόημα του ποιήματος και γι' αυτό ελαφρά παραλλαγμένοι -και χωρισμένοι πια- επαναλαμβάνονται πιο κάτω αποτελώντας το κυρίαρχο μοτίβο του ποιήματος.

3η Τι συμβολίζει στο ποίημα η Αλεξάνδρεια και ο Αντώνιος;

Απάντηση:

Ο Αντώνιος συμβολίζει τον εξαιρετικό εκείνο άνθρωπο, που είχε μια σπάνια εύνοια της τύχης, που έζησε μια μοναδική σε εμπειρία ζωή, αν και αυτή δε διήρκεσε μέχρι το τέλος.

Η Αλεξάνδρεια ταυτίζεται με την ίδια τη ζωή του ήρωα, είναι το σύμβολο της ανώτερης ποιοτικά ζωής, της πλήρους ευτυχίας, που όμως δεν κράτησε για πάντα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες είναι οι προτροπές που απευθύνει ο ποιητής;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Κ. Π. Καβάφης

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 511 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για ιστορικό ποίημα του Καβάφη που γράφτηκε στα 1912, με θέμα ένα ιστορικό γεγονός που συνέβη στα 34 π.Χ. και περιγράφεται στο «Βίο Αντωνίου» του Πλουτάρχου. Σύμφωνα με όσα μας διηγείται ο ιστορικός, ο Αντώνιος -απόλυτα διαβρωμένος από το πνεύμα της ανατολίτικης χλιδής και ανάρμοστο για Ρωμαίο στρατηγό -μαζί με την Κλεοπάτρα οργάνωσαν μια μεγαλοπρεπή τελετή στο στάδιο της Αλεξάνδρειας και μοίρασαν βασιλικούς τίτλους στα παιδιά της Κλεοπάτρας.

Το θέμα αυτό πήρε ο Καβάφης, μεταπλάθοντάς το και μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους του. Όπως είχε τονίσει ο ίδιος ο Καβάφης για το ποίημά του: «Έργον φαντασίας, κυρίως ενδιαφέρον, διότι ψυχολογείται το αλεξανδρινόν κοινόν, το οποίον ενθουσιάζετο και επευφημούσεν ως εις θέατρον. Οι έξυπνοι Αλεξανδρινοί δεν έπαιρναν στα σοβαρά τους τίτλους που έδιδε στους μικρούς βασιλόπαιδας» (Γ. Λεχωνίτη, «Καβαφικά αυτοσχόλια», σελ. 29-30).

«Δεν περιγράφω ολόκληρη την τελετή, παραλείπω την μικρή Κλεοπάτρα, παραλείπω τον δοθέντα στην μεγάλη Κλεοπάτρα τίτλο, την εστίασιν που έγινε πριν (κατά το Δίωνα Κάσιον). Την ανακήρυξιν εις βασιλείς των τριών υιών, των αρρένων κληρονόμων του οίκου των Λαγιδών. Αυτό, κατ'εμέ, τους ενδιέφερε, τους είλκυε (μόλο που ήξευραν που τόσοι τίτλοι ήσαν λόγια μόνον), τους συγκινούσε. Για να παν να δουν αυτό -τους τρεις μικρούς Λαμίδας- ενθουσιάζονταν κι επευφημούσαν» (Γ.Π. Σαββίδης. «Διαβάζοντας τρία "σχολικά" ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη», περιοδικό «Φιλόλογος», τεύχη 11-12, σελ. 173-96.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Οι κάτοικοι της Αλεξάνδρειας συγκεντρώθηκαν στο στάδιο, για να παρακολουθή-

σουν την πρώτη δημόσια εμφάνιση των γιων της Κλεοπάτρας, του Καισαρίωνα, του Αλέξανδρου και του Πτολεμαίου. Σε αυτήν θα στέφονταν βασιλείς από την Κλεοπάτρα και τον Αντώνιο.

Οι Αλεξανδρινοί που παρακολουθούν την τελετή, αντιλαμβάνονται πως όλα όσα γίνονται δεν έχουν καμιά απολύτως αξία και όσα λέγονται είναι λόγια ανούσια, θεατρικά.

Όμως, αν και οι Αλεξανδρινοί αντιλαμβάνονται πως όσα γίνονται στο στάδιο δεν είναι παρά θεατρινισμοί και «κούφια λόγια», παρασύρονται και γοητεύονται από το όλο θέαμα. Η ζεστή, σχεδόν ποιητική στην ομορφιά ημέρα, ο γαλάζιος ουρανός, το Γυμνάσιο, η πολυτέλεια και η χλιδή των αυλικών, η ομορφιά του Καισαρίωνα είναι που τους παρασέρνουν και τους κάνουν να επευφημούν και να ζητωκραυγάζουν τους βασιλείς.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **Καισαρίων:** γιος της Κλεοπάτρας και του Ιουλίου Καίσαρα. Θανατώθηκε σε ηλικία 17 χρονών από τον Οκταβιανό στην Αλεξάνδρεια, το 30 π.Χ.
2. **Αλέξανδρος και Πτολεμαίος:** παιδιά της Κλεοπάτρας και του Αντώνιου.
3. **Γυμνάσιο:** γυμναστήριο, το στάδιο της Αλεξάνδρειας.
4. **αίμα των Λαγιδών:** Η δυναστεία της Κλεοπάτρας (Λαγίδες) είχε γενάρχη της τον Πτολεμαίο τον Λάγου, στρατηγό και έναν από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορεί να διακριθεί στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-19 που χωρίζεται στις υποενότητες:

α) 1-7, όπου ο Καβάφης εκθέτει με πεζό τρόπο το ιστορικό γεγονός και

β) 8-19, όπου εξηγεί με λεπτομέρειες όσα συνέβησαν, και

2η ενότητα: Στίχοι 20-34, που χωρίζεται στις υποενότητες:

α) 20-21, όπου τονίζεται η αρνητική αντίδραση του πλήθους απέναντι στο γεγονός, και

β) 22-34, όπου αιτιολογείται η στάση των Αλεξανδρινών.

Όπως τονίζει ο Γ. Ω. Σαββίδης για τη δομή του ποιήματος, αυτή «υπαγορεύεται από τη διαλεκτική του στάση απέναντι στο φαινόμενο και στην πραγματικότητα ή απέναντι στην αντίθεση που ο ίδιος διαπιστώνει ανάμεσα στα λόγια και

στην αλήθεια... Το «Αλεξανδρινοί βασιλείς» είναι ένα από τα επιφανέστερα παραδείγματα αυτής της στάσης, η οποία, σημειωτέων, δε σταματάει στην ψυχρή διαπίστωση της αλήθειας, μα προχωράει σε μια συμβιβαστική σύνθεση, θεμελιωμένη σε νηφάλια παραδοχή της ανθρώπινης αδυναμίας -πράγμα που φαίνεται σαφέστατα εδώ σε όλη την τελευταία στροφή» (Περιοδικό «Φιλόλογος», σελ. 194, τεύχος 11-12).

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Υποενότητα α' (Στίχοι 1-7): Η παράσταση είναι σκηνοθετημένη από τον Αντώνιο και την Κλεοπάτρα. Παρόλα αυτά δεν παρουσιάζονται σε πρώτο πλάνο, αλλά ο ρόλος τους γίνεται μόνο έμμεσα γνωστός. Όσο για τους Αλεξανδρινούς, εκείνοι δε συγκεντρώθηκαν τόσο για το πολιτικό γεγονός, τη στέψη των τριών παιδιών, όσο από περιέργεια, καθώς αυτά παρουσιάζονταν δημόσια για πρώτη φορά. Οι δύο πρώτοι στίχοι: «μαζεύθηκαν... να δουν της Κλεοπάτρας τα παιδιά» φανερώνουν ακριβώς τον απώτερο σκοπό των Αλεξανδρινών και το βάθος του ενδιαφέροντός τους.

«Η επιφανειακή δράση ξετυλίγεται σε δύο επίπεδα ταυτόχρονα: στο ένα επίπεδο, το πολιτικό θέατρο που κάνουν οι ισχυροί για 'να εντυπωσιάσουν ο ένας τον άλλον, τους υπηκόους, κι ίσως τους αντίπαλους στη Ρώμη (αν και οι Ρωμαίοι, σύμφωνα με την πηγή του Καβάφη, τον Πλούταρχο, είδαν το γεγονός σαν θέατρο κι αλαζονεία, μια ευκαιρία για να φανερώσουν το μίσος τους) και στο άλλο επίπεδο το λιγότερο φανερό θέατρο που κάνουν οι Αλεξανδρινοί, σαν ανταπόκριση στους άρχοντές τους. Πίσω απ' αυτές τις παραστάσεις είναι κρυμμένη η αλήθεια που, σύμφωνα με τον ποιητή, την ξέρουν όλοι οι μετέχοντες, άρχοντες και αρχόμενοι...» (Keelay, «Η Καβαφική Αλεξάνδρεια», σελ. 131).

Υποενότητα β' (Στίχοι 8-19): Ο ποιητής περιγράφει την απόδοση των τίτλων στα παιδιά της Κλεοπάτρας. Πρώτος ο Αλέξανδρος ανακηρύχθηκε βασιλιάς της Αρμενίας της Μηδίας και των Πάρθων. Ο Πτολεμαίος θα αναλάμβανε τη διοίκηση της Κιλικίας, της Συρίας και της Φοινίκης, ενώ ο Καισαρίων, που βρισκόταν πιο μπροστά και καλύτερα στολισμένος, ανακηρύχθηκε Βασιλιάς των Βασιλέων.

Η τελετή της απονομής των τίτλων είναι κωμικοτραγική. Καταρχήν, γιατί οι περιοχές που δίνονται στους μελλοντικούς βαοιλιάδες δεν ανήκαν στον Αντώνιο και την Κλεοπάτρα, οπότε και οι τίτλοι δεν είχαν καμιά αξία. Τίποτε εκτός από το λαμπρό Θέαμα δεν έχει αξία. Και αυτός είναι ο σκοπός του Καβάφη. Να κα-

ταδείξει πως οι συγκεντρώσεις και οι διάφορες πολιτικές διακηρύξεις δεν έχουν κανένα απολύτως περιεχόμενο και αξία: είναι μόνο «κούφια λόγια».

2η ενότητα: Υποενότητα α΄ (Στίχοι 20-21): Θα 'λεγε κανείς πως η επιλογή του χώρου δεν είναι τυχαία. Στο στάδιο, σε ένα χώρο σχεδόν θεατρικό, γίνεται μια τελετή που δεν έχει καμιά αξία, δεν είναι παρά θεατρινισμοί. Και ο λαός συνειδητοποιεί την αλήθεια που κρύβεται πίσω από αυτές τις φανφάρες και τους πανυγηρισμούς:την ανυπαρξία νοήματος και αξίας.

«Η σκηνή των "Αλεξανδρινών βασιλέων" είναι η σκηνή της ιστορίας. Και επάνω στη σκηνή της ιστορίας το ανθρώπινο σύνολο βλέπει ανεβασμένους τους ηγέτες, τους στρατηλάτες, τους κυβερνήτες, τους σοφούς, τους δημιουργούς. Αλλά αυτοί δεν είναι τίποτα άλλο παρά η συνολική δράση και δημιουργία. Και το ανθρώπινο σύνολο ενθουσιάζεται και επευθημεί, αν και νοιώθει τι κούφια λόγια είναι όλη η ιστορική δημιουργία στη βαθύτερη υπόστασή της» (Γ. Μιχαλέτος, «Η ποίηση του Καβάφη», σελ. 41).

Υποενότητα β΄ (Στίχοι 22-34): Το παράδοξο λοιπόν είναι πως ο λαός, ακόμα και όταν αντιλαμβάνεται ότι οι διακηρύξεις των πολιτικών δεν έχουν αξία και περιεχόμενο, είναι δυνατόν να παρασύρεται από το λαμπρό θέαμα. Τελικά, χειραγωγείται από μια «θεατρική παράσταση οργανωμένη από τους ισχυρούς για να εντυπωσιάσει πάνω απ' όλα τους ισχυρούς» (Keeley).

«Έχει κυρίως ιδιαίτερη σημασία ο λαός ο αλεξανδρινός που «ενθουσιάζεται κι επευφημεί», ενώ ένιωθε «τι κούφια λόγια ήσανε αυτές οι βασιλείες». Εκείνο που τον καθοδηγεί δεν είναι μια απλή αγάπη για το θέαμα δεν είναι ο ρηχός πόθος του όχλου που αποζητά μόνο panem et circenses. Έχει κάποια συγκστάβαση και κάποιο οίκτο στο φέρσιμό του. Σαν να συμπονεί την τύχη των τρελών «βασιλέων». Οι επευφημίες του δεν είναι μια ξερή αποσκεπασμένη ιαχή γέλιου και καγχασμού. Σαν να θέλει να μην πληγώσει με την αλήθεια τους «αλεξανδρινούς βασιλείς».

Σαν να 'ναι ένα γέλιο επιτηδευμένο για να ενθαρρύνει τα τρία βασιλόπουλα· είναι και τα τρία ανώριμα και το δικό του ώριμο μάτι τα βλέπει ανεβασμένα όχι πάνω στη βασιλική εξέδρα, αλλά πάνω στο θανάσιμο ικρίωμα. Σαν να προσπαθεί να τα ενθαρρύνει και να τα ξεγελάσει. Γιατί δε θέλει, δεν αντέχει ο ίδιος να τα ιδεί να νιώσουν κι εκείνα την αλήθεια και να ξεσπάσουν σε κλάματα, σε λυγμούς και σε σπαραγμούς. Άλλωστε, η τύχη των παιδιών εκείνων είναι κάπως και τύχη των δικών του παιδιών και η εποχή και η ευθύνη βαρύνει αυτόν τον ίδιο». (Γ. Μιχαλέτος, «Η ποίηση του Καβάφη», σελ. 40).

Πάντως, ίσως ο Καβάφης, να αναφέρεται και σε σύγχρονά του γεγονότα. Ό-

πως έχουν τονίσει νεώτεροι μελετητές, και ανάμεσά τους ο Γ. Δάλλας, ο Καβάφης αντιστοιχεί τη διανομή αξιωμάτων στα παιδιά της Κλεοπάτρας με τη διανομή αξιωμάτων στα παιδιά του βασιλιά Γεωργίου Α'.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τεχνική - Συμβολισμοί: Το ποίημα ανήκει στα ιστορικά του Καβάφη. Για να αναπλάσει όμως το ιστορικό γεγονός και να το μεταπλάσει με βάση τα δικά του νοήματα χρησιμοποιεί διάφορα στοιχεία που προσδίδουν ένα θεατρικό τόνο στο έργο του.

2. Εικόνες: Παραθέτει παραστατικές εικόνες που διακρίνονται για τη δύναμη της περιγραφής και τη ζωντάνια τους: «Μαζεύθηκαν οι Αλεξανδρινοί... λαμπρή παράταξη των στρατιωτών», «Ο Καισαρίων στεκόταν πιο μπροστά... Βασιλεία των Βασιλέων», «Αλλά η μέρα ήτανε ζεστή και ποιητική... όλο χάρις κι εμορφιά», «κι οι Αλεξανδρινοί... επευφημούσαν». Επίσης, η παράθεση και περιγραφή των εικόνων γίνονται αφηγηματικά, με τρόπο που δίνει μεγαλύτερη δύναμη στο λόγο του.

3. Γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι δημοτική αλλά με τύπους της καθαρεύουσας, σαν αυτή που μιλούσε η ελληνική παροικία της Αλεξάνδρειας, όπως: «ανθοδέσμη, υακίνθους, σαπφείρων, ροδόχροα».

4. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι και το διπλό ανακόλουθο σχήμα που χρησιμοποιεί, όπως στις εκφράσεις «τον είπαν βασιλέα... τον είπαν βασιλέα... τον είπαν πιότερον».

5. Στίχος: Οι στίχοι είναι άνισοι, χωρίς ομοιοκαταληξία αλλά σε ιαμβικό μέτρο γραμμένοι.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Στο περιστατικό που διηγείται ο Πλούταρχος κεντρικά πρόσωπα είναι ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα. Εδώ πώς δηλώνεται η παρουσία τους; Ποια είναι τα κύρια πρόσωπα;

Απάντηση:

Στο ποίημα ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα δεν παρουσιάζονται πάνω στη σκηνή. Είναι σαν να βρίσκονται στα παρασκήνια, γι' αυτό και η ύπαρξή τους δηλώνεται έμμεσα: το όνομα της Κλεοπάτρας αναφέρεται δυο φορές αλλά για να τονιστεί μόνο πως είναι η μη-

τέρα των τριών παιδιών, ενώ το όνομα του Αντώνιου δεν αναφέρεται πουθενά. Με τον τρόπο αυτό παρουσιάζονται τα αθώα παιδιά να 'ναι οι πρωταγωνιστές της παράστασης αυτής, γεγονός που δίνει δραματικό χαρακτήρα στο ποίημα, καθώς υποδηλώνεται έμμεσα πως τα παιδιά αυτά θα πληρώσουν τελικά για τα σφάλματα των γονέων τους.

2η Ποια η θέση των παιδιών στα όσα διαδραματίζονται;

Απάντηση:

Τα παιδιά κατέχουν κεντρική θέση στο ποίημα, αφού τα γεγονότα εξελίσσονται με βάση αυτά. Αποδέχονται λοιπόν τους τίτλους που τους χαρίζουν, ανύποπτα για όσα υπάρχουν πίσω από τους τίτλους αυτούς και για όσα θα επακολουθήσουν.

3η Τί έχετε να παρατηρήσετε σχετικά με τον τρόπο που παρουσιάζεται ο Καισαρίων;

Απάντηση:

Ο ποιητής παρουσιάζει με ξεχωριστό τρόπο τον Καισαρίωνα. Αρχικά, στο στίχο 3, τον διακρίνει από τα άλλα παιδιά. Στη συνέχεια, στους στίχους 12-19, περιγράφει με λεπτομέρειες τη θέση όπου βρίσκεται, τα στολίδια και τα φορέματά του αλλά και τον τίτλο που του χάρισαν. Τέλος, στο στίχο 27, κάνει μια γενική κρίση γι' αυτόν («όλο χάρις και εμορφιά»). Μέσα από την περιγραφή αυτή γίνεται φανερή η χλιδή της Ανατολής που είναι ξένη προς τα ρωμαϊκά ήθη και την οποία είχε αποδεχτεί ο Αντώνιος, αλλοτριώνοντας τη δική του αντίληψη για τη ζωή.

4η Η περιγραφή της απονομής των τίτλων έχει μια μεγαλοπρέπεια πώς εκφράζεται αυτή η μεγαλοπρέπεια, που κορυφώνεται και σε ποιους στίχους αποκαλύπτεται η κουφότητά της;

Απάντηση:

Η μεγαλοπρέπεια της απονομής των τίτλων εκφράζεται με την αναφορά στο χώρο -το «Γυμνάσιο», «ένα θριαμβικόν κατόρθωμα τέχνης»-, στην πολυτέλεια των αυλικών και «στη λαμπρή παράταξη των στρατιωτικών». Κορυφώνεται με την αναγόρευση του Καισαρίωνα σε «Βασιλέα των Βασιλιάδων». Στους στίχους 20-21 -«οι Αλεξανδρινοί ένιωθαν... και θεατρικά»- αποκαλύπτεται η κουφότητα της μεγαλοπρέπειας αυτής.

5η Πώς παρουσιάζονται οι Αλεξανδρινοί σχετικά α) με την εθνολογική τους σύνθεση, β) με τη στάση τους απέναντι στην τελετή; Είναι στάση που χαρακτηρίζει υπεύθυνους πολίτες;

Απάντηση:

α) Οι Αλεξανδρινοί παρουσιάζονται σαν ένα κράμα διάφορων εθνοτήτων: Ελλήνων, Αιγυπτίων και Εβραίων, όπως και πραγματικά ήταν και στα χρόνια του ποιητή.

β) Στην τελετή οι Αλεξανδρινοί παρουσιάζονται εντελώς αδιάφοροι για την πολιτική σκοπιά όσων εξελίσσονται και ενδιαφέρονται μόνο για το θέαμα. Σίγουρα, η στάση τους αυτή δε φανερώνει κάποια υπευθυνότητα εκ μέρους του. Είναι λογικό οι πολίτες μιας παρηκμασμένης χώρας -και ιδίως πολίτες που ανήκαν σε διαφορετικές εθνότητες- να μην έχουν ώριμη πολιτική συνείδηση και να είναι αδιάφοροι απέναντι στα κοινά.

6η Η ειρωνεία είναι από τα κύρια γνωρίσματα της ποιήσεως του Καβάφη. Μπορείτε να την αναγνωρίσετε στο ποίημα;

Απάντηση:

Η ειρωνεία ως στοιχείο χαρακτηριστικό της ποίησης του Καβάφη εντοπίζεται κυρίως στους στίχους 21-22 και 33-34, αλλά και στους στίχους 5-6 και 8-19. Σε αυτούς ο ποιητής ειρωνεύεται την ανυπαρξία των εξουσιών και της αξίας των τίτλων, αλλά και την αντίθεση στη συμπεριφορά των Αλεξανδρινών: ενώ ένιωθαν τι συνέβαινε, τελικά συμμετείχαν στην τελετή, χειροκροτώντας και επευφημώντας.

7η Το ποίημα χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εποχή (την αλεξανδρινή). Νομίζετε ότι η σημασία του περιορίζεται α' αυτή;

Απάντηση:

Η σημασία του ποιήματος δεν περιορίζεται μόνο στην αλεξανδρινή εποχή. Αντίθετα, αναφέρεται σε κάθε εποχή διάβρωσης των πολιτικών ηθών, όταν οι πολιτικοί μετατρέπονται σε θεατρίνους που λένε «κούφια λόγια» και ο λαός - ενώ συνειδητοποιεί τι συμβαίνει - δεν αντιδρά.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποιο γεγονός αναφέρεται το ποίημα;

2η Ποια είναι η αντίδραση των Αλεξανδρινών;

Ηγεμων εκ Δυτικης Λιβυης

Κ. Π. Καβάφης

Α. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 511 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα γράφτηκε στα 1928, στα τελευταία χρόνια της ποιητικής του δραστηριότητας. Το πρόσωπο που αναφέρθηκε είναι ιστορικά ανύπαρκτο. Ανήκει στην κατηγορία των ψευδοϊστορικών ποιημάτων, στα οποία ο ποιητής πλάθει πρόσωπα ιστορικά ανύπαρκτα αλλά μέσα σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό παρελθόν.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ένας ηγεμόνας από τη Δυτ. Λιβύη έμεινε για 10 μέρες στην κοσμική Αλεξάνδρεια. Ήταν ο Αριστομένης, γιος του Μενελάου. Κατάφερε στην απαιτητική κοινωνία της ελληνιστικής πόλης να κερδίσει την μάχη των εντυπώσεων: έδειχνε να κατέχει τα ελληνικά γράμματα, διάβαζε ελληνικά βιβλία και ήταν λιγομίλητος, δίνοντας την εικόνα βαθυστόχαστου ανθρώπους. Στην πραγματικότητα όμως ήταν τελείως ασήμαντος: ένας τυχαίος και αστείος άνθρωπος, που πήρε όνομα ελληνικό, ντύθηκε ελληνικά, συμπεριφερόταν προσεκτικά σαν Έλληνας και φοβόταν μη χαλάσει την καλή εντύπωση που είχαν σχηματίσει γι' αυτόν οι Αλεξανδρινοί. Γι' αυτό μιλούσε πολύ λίγο φροντίζοντας να μην κάνει γραμματικά λάθη και τον κοροϊδεύουν οι Αλεξανδρινοί, όπως συνήθιζαν.

Έτσι λοιπόν καταπιεζόταν πολύ και στεναχωριόταν βαθιά, που είχε μέσα του στοιβαγμένες τόσες λέξεις, χωρίς να μπορεί να τις πει.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Αλεξάνδρεια: το όνομα αυτής της πόλης κατέχει κεντρική θέση στα ιστορικά ποιήματα του Καβάφη, λειτουργεί ως σύμβολο, ως λέξη-κλειδί, μέ ιδιαίτερη νοηματική και συγκινησιακή φόρτιση.

2. Δυτ. Λιβύη: αρχαίο όνομα της Β. Αφρικής, της Κυρηναϊκής.

3. περιβολή: ντύσιμο.

4. βαρβαρισμοί: τα γραμματικά λάθη.
5. πολλά: πολύ (επιρρ.-ιδιωματισμός).
6. τες: τις (ιδιωματισμός).

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Το φανταστικά και ιστορικά ανύπαρκτο πρόσωπο του Αριστομένη τοποθετείται στην ελληνιστική Αλεξάνδρεια, μια πόλη ακμάζουσα υλικά και πνευματικά, συνεχιστή του ελληνικού πολιτισμού, αδιάλλακτη και απορριπτική για όσους δεν προσχώρησαν στην παιδεία της και δε μετείχαν στην ελληνικότητά της.

Σε μια τόσο αυστηρή και επιφυλακτική κοινωνία ο «ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης» κερδίζει το παιχνίδι των εντυπώσεων και γίνεται πειστικός. Το ελληνικό του όνομα, η ελληνική περιβολή του, η προσεκτική συμπεριφορά του, η βιβλιοφιλία του τού εξασφαλίζουν την αποδοχή. Ωστόσο, είναι ψεύτικος. Η προηγούμενη εικόνα αναιρείται: δεν είναι Έλληνας, δεν έχει παιδεία ελληνική. Είναι ένας ασήμαντος ανθρωπάκος, πολύ καταπιεσμένος, που μιλάει λίγο, γιατί τρέμει μήπως πέσει σε λάθη γραμματικά.

Το νόημα προβάλλει σαφές πίσω από την ιστορική επίφαση: σε κάθε τομέα της ζωής πίσω από τη λαμπρή επιφάνεια, τα μεγάλα σχήματα, κρύβονται τύποι εντελώς ασήμαντοι και ανάξιοι, οι οποίοι καταφέρνουν να αφήσουν καλές εντυπώσεις υποδυόμενοι ένα ρόλο. Την προσποίηση όμως και το ξεγέλασμα των άλλων τα πληρώνουν ακριβά. Ο ρόλος που υποδύονται στην προσπάθειά τους να μη γίνουν αντιληπτοί τους καταπιέζει, τους φορτώνει με άγχος και αγωνία, τους καθιστά αδύναμους να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους και τελικά τους οδηγεί στη μοναξιά και στην πλήξη.

Ας σημειώσουμε όμως ότι παρά την έντονη ειρωνεία και το σαρκασμό, με τα οποία αντιμετωπίζει ο Καβάφης τον ήρωά του, ιδίως μετά την απομυθοποίηση, διάχυτη είναι και μια αίσθηση τραγικότητας από την επισήμανση τέτοιων αντιφατικών καταστάσεων, συνηθισμένων στην πραγματική ζωή.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα έχει πολύ κανονική δομή, αφού ξεκινά με έναν πρόλογο, προχωράει στο κύριο θέμα και τελειώνει με τον επιλογο. Τα τρία αυτά μέρη είναι αντιστοίχως οι εξής ενότητες:

1η ενότητα: στ. 1-12: η ψεύτικη εξωτερική εικόνα που διοχετεύει ο Αριστομένης στους Αλεξανδρινούς.

2η ενότητα: στ. 13-21: η προηγούμενη πλασματική εικόνα ανατρέπεται και προβάλλει η πραγματική υπόσταση του ήρωα, τα αληθινά στοιχεία της προσωπικότητάς του.

3η ενότητα: στ. 22-25: ο ποιητής εισχωρεί στην ψυχή του ήρωα αποκαλύπτοντας με σαρκασμό και ειρωνεία τις συνέπειες της προσπάθειάς του να δώσει αυτήν την ψεύτικη εικόνα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Γλώσσα: Η γλώσσα είναι η γνωστή ιδιότυπη καβαφική: κατά βάση δημοτική με εκτροπές προς την καθαρεύουσα και με κωνσταντινουπολίτικους ιδιωματισμούς. Το ύφος είναι λιτό, αρητόρευτο, σχεδόν πεζολογικό.

2. Μέτρο: Το μέτρο είναι ιαμβικό, ο στίχος ελεύθερος με άνισο αριθμό συλλαβών.

3. Εκφραστικά μέσα:

α. Παρομοιώσεις: «ντύθηκε σαν τους Έλληνας / έμαθ' επάνω κάτω σαν τους Έλληνες να φέρεται.

β. Επανάληψη: «μήτε-μήτε».

γ. Λιτότητα: «έπληττεν ουκ ολίγον».

Αποτελεί διαπίστωση ότι από την έκφραση του Καβάφη που είναι απέριττη, απουσιάζουν τα πολλά επίθετα, τα επιρρήματα, τα ποικίλα σχήματα λόγου. Κι όμως αυτή η ουδέτερη και συμβατική γλώσσα καταφέρνει παρά την ψυχρότητά της να διεισδύσει στην ψυχή των ηρώων, να διαγράψει χαρακτήρες και να διαμορφώσει υποβλητικές εικόνες.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το ποίημα αποτελείται από τρεις ενότητες. Σε ποια νοηματική σχέση βρίσκονται μεταξύ τους;

Απάντηση:

Η πρώτη ενότητα παρουσιάζει την πλασματική εικόνα που σχημάτισαν για το σπουδαιοφανή ηγεμόνα οι Αλεξανδρινοί. Η δεύτερη ενότητα αποκαλύπτει την αλήθεια και τα τεχνάσματα με τα οποία ο κενόδοξος ηγεμών κατάφερε να γίνει δεκτός στους μορφωμένους πολιτιστικούς αλεξανδρινούς κύκλους. Η τρίτη ενότητα ανατρέπει το τελευταίο δίστιχο της πρώτης και προβάλλει σαν τελικό συμπέρασμα με την πλήρη απομυθοποίηση του ήρωα.

2η Ο τόνος από την α' στη β' στροφή αλλάζει ξαφνικά με το στίχο 13. Γίνεται υφηλότερος ή πέφτει; Τί αποτέλεσμα έχει αυτή η μετοβολή;

Απάντηση:

Με το πέρασμα στη δεύτερα στροφή, μετά την σοβαρότητα και το μυστήριο που απέπνεε η αρχική εικόνα, ο τόνος γίνεται χαμηλότερος, πέφτει, για να γίνει η αναίρεση της πρώτης εντύπωσης, να αποδοθεί η ασημαντότητα του προσώπου, το γελοίο της συμπεριφοράς του.

3η Πώς πληρώνει ο Αριστομένης την «καλούτσικην εντύπωσι» που δημιουργεί η συμπεριφορά του;

Απάντηση:

Την προσπάθειά του να είναι αρεστός στο κοινωνικό του περιβάλλον την πληρώνει ο Αριστομένης ακριβά: βρίσκεται σε διαρκή υπερένταση και επαγρυπνεί μήπως γίνει αντιληπτός, νιώθει φόβο, δεν επικοινωνεί ουσιαστικά με το περιβάλλον, οδηγείται σε φρικτή μοναξιά.

4η Η ειρωνεία στο ποίημα είναι έντονη. Σε ποιους στίχους εκφράζεται ιδιαίτερα και με ποιους τρόπους;

Απάντηση:

Έντονη η ειρωνική διάθεση του ποιητή. Εντοπίζεται στους στίχους: «... υιός του Μενελάου» (τονίζεται η υποτιθέμενη ελληνική καταγωγή του),

«... δεν τες επιζητούσε ήταν μετριόφρων» (ο δυστυχής, δεν ήταν μετριόφρονας αλλά τρομαγμένος), «... ιδίως ιστορικά και φιλοσοφικά» (το σοβαρό περιεχόμενό τους έρχεται σε αντίθεση με την απαιδευσία ταυ ήρωα, όπως προβάλλει στη συνέχεια), «προ πάντων δε άνθρωπος λιγομίλητος. Θάταν βαθύς στις σκέψεις, διεδίδετο...» (η ψεύτικη εικόνα του σοβαροφανούς προκαλεί το γέλιο).

Η ειρωνεία αυτών των στίχων γίνεται αντιληπτή εκ των υστέρων, μετά την ανάγνωση της δεύτερης και τρίτης στροφής. Στην επόμενη στροφή μπορούμε να αναφέρουμε τους στίχους «... με βαρβαρισμούς δεινούς τα ελληνικά (οξεία ειρωνεία με την αντίθεση μεταξύ των καλών εντυπώσεων που άφησε αρχικά ο ηγεμόνας και των φοβερών λαθών στην ομιλία του), «.., απαίσιοι» (δεν κατηγορεί τους Αλεξανδρινούς ο ποιητής, με διάθεση να προκαλέσει γέλιο, αλλά χαρακτηρίζει τη στάση τους στην όλη αυτή παράσταση).

Στην τελευταία στροφή ειρωνική διάθεση εντοπίζουμε στο στίχο «προσέχοντας με δέος» (ο αξιολύπητος Αριστομένης υποφέρει μέσα του και με φόβο προσέχει τη συμπεριφορά του).

5η Το ποίημα είναι ψευδοΐστορικό. Με τη σκηνοθεσία του ο ποιητής κατορθώνει να το παρουσιάσει ως ιστορικό. Να βρείτε τα στοιχεία αυτής της σκηνοθεσίας.

Απάντηση:

Σκηνοθετικά μέσα του ποιητή είναι ο χώρος (Αλεξάνδρεια), το αρχαιοπρεπές όνομα και πατρώνυμο, η προέλευση του προσώπου, η ελληνική περιβολή, τα ελληνικά βιβλία και το περιεχόμενό τους, τα γραμματικά λάθη που προσπαθούσε να αποφύγει, οι κλίσεις και η προφορά, η ευαισθησία των Αλεξανδρινών σε οποιαδήποτε κακοποίηση της γλώσσας. Όλα αυτά είναι στοιχεία που δημιουργούν το κατάλληλο ιστορικό πλαίσιο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι η γνώμη του ποιητή για τον ηγεμόνα από τη Δυτική Λιβύη;

2η Πώς αντιμετωπίζει τον ηγεμόνα ο ποιητής;

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ερώτηση:

Πολλοί άνθρωποι, ιδιαίτερα νέοι, προσπαθούν με τη συμπεριφορά τους να μιμηθούν άλλους και να φανούν διαφορετικοί από ό,τι είναι. Να ερευνήσετε τα ελατήρια και τις συνέπειες αυτής της συμπεριφοράς και να διατυπώσετε τις σκέψεις σας.

Απάντηση:

Σε ανθρώπους κάθε εποχής παρατηρείται το φαινόμενο του μιμητισμού· ιδιαίτερα έντονο είναι στους νέους λόγω των γενικότερων χαρακτηριστικών της ηλικίας τους. Η έλλειψη αυτογνωσίας, η επιθυμία τους να γίνουν αποδεκτοί από τον περίγυρό τους, η διάθεσή τους να προβληθούν και να αποτελούν διαρκώς αντικείμενο προσοχής, ο αδιάπλαστος ακόμη χαρακτήρας τους και ο παρορμητισμός τους τούς οδηγεί στην υιοθέτηση μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Μιμούνται τους άλλους -είτε αυτοί είναι πρόσωπα του άμεσου είτε του ευρύτερου περιβάλλοντός τους- στην έκφραση, στον τρόπο σκέψης, στο ντύσιμο, στο είδος της ψυχαγωγίας, στην όλη στάση τους στη ζωή. Υιοθετούν πρότυπα, τα αναγάγουν σε ιδανικά και διαμορφώνουν τις επιλογές τους με βάση αυτούς τους άξονες προσανατολισμού.

Στις ημέρες όμως, με την παρατηρούμενη ηθική κρίση και την εξαχρείωση της ποιότητας των ανθρώπων, αυτή η τάση των νέων για μίμηση είναι δυνατό να αποβεί επικίνδυνη. Τα πρότυπά τους είναι συχνά αρνητικά και λειτουργούν καταλυτικά στην ευαίσθητη νεανική ψυχή και ανώριμη σκέψη: κλονίζουν την πίστη τους στις ηθικές αρχές, ενισχύουν και στις νεανικές συνειδήσεις τις υλιστικές αξίες, αμβλύνουν την ευαισθησία τους, προάγουν τον ατομισμό, τους αποπροσανατολίζουν από την προσπάθεια ουσιαστικής προόδου και ανέλιξης (μέσω της παιδείας και της γενικότερης γόνιμης εξεργασίας των ερεθισμάτων του κοινωνικού περιβάλλοντος). Ο ρόλος του σχολείου και της οικογένειας στο θέμα αυτό είναι καθοριστικός: αυτοί οι φορείς αγωγής και κοινωνικοποίησης μπορούν να εφοδιάσουν τους νέους με επαρκείς αντιστάσεις κι ικανά ερείσματα, για να αντιστέκονται δυναμικά, στα προβαλλόμενα πρότυπα, και να τα υποβάλλουν σε κριτική επεξεργασία, πριν τα αποδεχτούν ως αρχές συμπεριφοράς.

Και άλλοι όμως χώροι, όπως η τέχνη και όλος ο πολιτιστικός τομέας, είναι δυνατό να ενδυναμώσουν την ικανότητα των νέων στην υιοθέτηση προτύπων και στη μίμηση αυτών καλλιεργώντας το πνεύμα τους και προάγοντας την κρίση τους, κάνουν τα νεαρά άτομα προσεκτικά στη συμπεριφορά τους, έτσι ώστε να ακολουθούν τέτοιες αρχές που να μην τα οδηγούν σε εσωτερική αλλοτρίωση και υποβάθμιση ουσιαστικά της ζωής τους. Μόνο ένα ηθικό και γερό πνευματικό υπόβαθρο επιτρέπει στο νέο άνθρωπο να διαμορφώσει συμπεριφορά που ανταποκρίνεται στα πραγματικά του χαρακτηριστικά και συντελεί στην προαγωγή, τόσο την ατομική όσο και την κοινωνική.

ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ 400 Μ.Χ

Κ. Π. Καβάφης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Για το δημιουργό βλέπε σελίδα 511 του βιβλίου.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα γράφτηκε στα 1920 και ανήκει στα φιλοσοφικά ποιήματα του Καβάφη. Η σκηνοθεσία μας μεταφέρει στη Σιδώνα του 400 μ.Χ., σε μια πλούσια εξελληνισμένη πόλη στα παράλια της Φοινίκης, που ήταν ρωμαϊκή επαρχία. Πέντε εύποροι και καλλιεργημένοι νέοι διασκεδάζουν σε ένα σπίτι, ακούγοντας έναν ηθοποιό να τους απαγγέλει ποιήματα. Ανάμεσα σε αυτά ο ηθοποιός απήγγειλε και το επίγραμμα που σύμφωνα με την παράδοση έγραψε ο Αισχύλος για να χαραχτεί στον τάφο του. Το επίγραμμα αυτό θα αποτελέσει και το κέντρο του ποιήματος του Καβάφη.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής ήδη από την αρχή του ποιήματος μας δίνει την ατμόσφαιρα και τα σκηνικά όπου εξελίσσονται τα γεγονότα. Πέντε νέοι, αρωματισμένοι, καλούν σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής έναν ηθοποιό, για να τους διασκεδάσει και να τους απαγγείλει μερικά ποιήματα. Έτσι, σε μια ατμόσφαιρα χλιδής και απόλαυσης χαίρονται, ακούγοντας ποιήματα του Μελέαγρου, του Κριναγόρα και του Ριανού, όχι τόσο σημαντικών ποιητών που έγραψαν κυρίως ερωτικά επιγράμματα. Την ηρεμία αυτή και την πνευματική απόλαυση έρχεται να ταράξει η απαγγελία ενός επιγράμματος του Αισχύλου, που αναφερόταν όμως μόνο στην ανδρεία του την ώρα της μάχης και καθόλου στο ποιητικό του έργο.

Ένας από τους νέους αντιδρά στο άκουσμα του επιγράμματος, καθώς, όπως παρατηρεί ο ποιητής, πρόβαλε σε αυτό την αρετή και την ανδρεία του και όχι τις ποιητικές του ικανότητες. Μάλιστα, το να περιοριφρονεί ένας ποιητής το έργο του το θεωρεί λιποψυχία. Γιατί μέσα στο ποιητικό έργο ο δημιουργός βάζει τον ίδιο του τον εαυτό. Γι' αυτό και το ποιητικό του έργο έχει μεγαλύτερη αξία από οποιοδήποτε πολεμικό κατόρθωμα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. υπέρ το δέον: περισσότερο από το κανονικό.
2. Αγαμέμνονα κ.λπ.: αναφορά σ' ορισμένα έργα του Αισχύλου.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο ποιητής αναφέρεται σε μια εποχή, τον 5ο αι. μ.Χ., όταν η παρακμή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας είναι πια αναπόφευκτη και οι βάρβαροι απειλούν όλο και περισσότερο την πρωτεύουσα, καταλαμβάνοντας τη μια επαρχία μετά την άλλη. Οι νέοι, η παρέα αυτή που διασκεδάζει, «αρωματισμένοι» και «ζωηροί» αλλά και «φανατικοί για γράμματα» δεν είναι ίσως εκείνοι που έχουν υψηλή αίσθηση του χρέους προς την πατρίδα, όπως υποστήριξε ο Γρηγόριος Ξενόπουλος.

«Οι νέοι του ποιήματος, νέοι αισθητικοί και ίσως χωρίς ιδιαίτερο «πατριωτικό» ζήλο, περισσότερο άτομα, θα είναι, ασφαλώς από τους λεγόμενους «εθνικούς» που μέσα σε χριστιανικούς καιρούς επιμένουν ακόμη να ζούνε και να αισθάνονται «ελληνικά». (Τ. Μαλάνος, «Κ.Π. Καβάφης», σελ. 346-347).

Υπάρχει όμως και η άλλη άποψη που δικαιολογεί τη στάση των νέων. Ζουν σε μια εποχή παρηκμασμένη, χωρίς ηθικές αρχές και αξίες, όπου το ατομικό όφελος τίθεται πάνω από το κοινωνικό καλό. Επομένως, η αίσθηση προσφοράς και θυσίας για την πατρίδα δεν είναι ισχυρή τουλάχιστον, όπως στον 5ο αι. π.Χ., όταν ο Αισχύλος πολέμησε στο Μαραθώνα.

«Ο Σιδώνιος νέος είναι προϊόν άλλης εποχής: των επιγόνων και της παρακμής, της χλιδής και των αρωμάτων ανήκει στο γένος των «λογίων». των ανθρώπων που ξεχωρίζουν το «πνεύμα» από την πολιτική τάξη. Ξεφτισμένος ο πατριωτισμός μέσα στην οικουμενική χοάνη, απούσα η αλκή, απούσα η πράξη. Μέσα στη διάλυση της κοινότητας, το προσωπικό έργο μένει μόνη δικαίωση της ατομικής ζωής, Απ' αυτή τη θέση κινούμενος ο Σιδώνιος νέος έχει το δίκιο του και προπαντός για εκείνο το «μόνο». Τουλάχιστον, αν ο Αισχύλος τα ανέφερε και τα δύο (και την πολεμική αρετή και το ποιητικό έργο του), ο νέος θα ήταν ικανοποιημένος εν μέρει. Η επιλογή όμως του Αισχύλου απογύμνωσε εντελώς το φανατικό για γράμματα παιδί» (Κ. Μπαλάσκας, «Νεοελληνική Ποίηση», σελ, 65). **(Απάντηση 3ης ερώτησης).**

2η ενότητα: Αποτελεί το σκηνικό αντίλογο του ποιήματος. Είναι δύσκολο να ανιχνεύσουμε μέσα από όλα αυτά την άποψη του Καβάφη και να αντιληφθούμε

ποιον ο ίδιος υποστηρίζει: τον Αισχύλο ή το Σιδώνιο νέο. Όπως έχουμε ήδη τονίσει, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν πως ο Καβάφης αποδέχεται ως πιο σωστή την πλευρά του Αισχύλου. Γι' αυτό χρησιμοποίησε ως ιστορική του αφετηρία τον 5ο αι. μ.Χ., μια εποχή κρίσης, στην οποία η παλικαριά και η ανάδειξη της αρετής θα αποτελούσε τη μόνη λύση. Όμως, οι «αρωματισμένοι» νέοι του φαίνονται να μην την έχουν.

Είναι όμως εξίσου πιθανό ο Καβάφης να ταυτίζεται με το Σιδώνιο νέο. Στόχος του στην περίπτωση αυτή δεν είναι άλλος παρά η αναγνώριση της αξίας της τέχνης. Γι' αυτό ίσως και να τονίζει τόσο έντονα το «μόνό» στο στίχο 25. Αυτό που στεναχωρεί τον ποιητή δεν είναι η προβολή των πολεμικών ή και των υλικών επιτευγμάτων αλλά το να προβάλλονται μόνο αυτά και να παραγκωνίζεται η τέχνη, να μην αναγνωρίζεται η αξία της πνευματικής δημιουργίας.

«Το πρόβλημα δεν είναι η "αυθεντία" των πνευματικών ηρώων και η αξία της πνευματικής δημιουργίας, άσχετα από καθετί και απόλυτα. Είναι η αξία της σε αντιπαράθεση με την "ταγμένη" δράση. Και καταγγέλεται απ' τη συνείδηση του ποιητή, ως ψευδοπρόβλημα: Πνευματική και πρακτική δημιουργία σε καμιά περίπτωση δεν αλληλοαναιρούνται. Είναι, θα λέγαμε, αυθύπαρκτες κι η μια δίπλα στην άλλη ισοδύναμες. Μπορεί να αλληλοσυμπληρώνανται, αλλά δεν επικαλύπτονται» (Γ. Δάλλας, περιοδικό «Πολίτης).

«Στους Καβαφικούς κύκλους είναι γνωστή η υπέρμετρη ή σχεδόν παθολογική αδυναμία του Καβάφη για το έργο του που, ενώ ήταν αιτία μιας αδιάκοπης για τον εγωκεντρικόν εκείνον άνθρωπον ανησυχίας, στάθηκε συνάμα γι' αυτόν, όπως και ο ίδιος συχνά έλεγε στις ομίλίες του, το ασφαλέστερο καταφύγιο λησμοσύνης» (Τ. Μαλάνος, «Καβάφης», σελ. 347).

Ίσως όμως και το βαθύτερο νόημα του ποιήματος να είναι εντελώς διαφορετικό. Οι νέοι, διασκεδάζουν, ακούγοντας ποιήματα και μάλιστα ελασσόνων ποιητών. Η μύησή τους στην τέχνη φαίνεται επιφανειακή, καθώς μάλιστα τη χρησιμοποιούν ως ψυχαγωγία και όχι ως βαθύτερη πνευματική επαφή που καλλιεργεί το νου και ηθικοποιεί την ψυχή. Αυτή την αντιμετώπιση της τέχνης καταδικάζει ο ποιητής και ζητά με το στόμα του Σιδώνιου νέου να απαιτήσει η τέχνη την πραγματική της αξία στα μάτια των ανθρώπων.

Όπως έχει επισημάνει ο Γιώργος Σεφέρης, «υπάρχει κάποια αμφιβολία σχετικά με την σκοπιά του ποιητή σ' αυτό το ποίημα -κάποια ερωτηματικά όσον αφορά στο βαθμό ταύτισής του με τα έντονα (για να μην πούμε επιδεικτικά) αισθήματα που εκφράζει αυτό το ζωηρό παιδί- αλλά η περιγραφή του πλαισίου και των προ-

σώπων που συμμετέχουν υποδηλώνει ότι ο Καβάφης βλέπει όλο το επεισόδιο από κάποια ειρωνική απόσταση. Η λογοτεχνία -και μερικά από τα μάλλον δεύτερης ποιότητας κομμάτια- χρησιμεύει στους λιγότερο ζωηρούς αυτής της ομήγυρης απλά και μόνον σαν ψυχαγωγία: ο κόσμος τους απέχει πολύ από τον κόσμο της δράσης -της ιστορίας εν τω γίγνεσθαι- που έδωσε υπόσταση και στην τέχνη και στη ζωή του Αισχύλου. Και όσο πολύ κι αν ταυτίζεται ο ποιητής με τον ομιλητή του στο ζήτημα ποιητικής προσήλωσης, η σκηνή της αμφισβήτησης του Αισχύλου παραμένει κάπως θέατρο, μια επίδειξη προσποίησης και αμφίβολου γούστου, που αντανακλά το διαζύγιο ανάμεσα στη λογοτεχνική κοινωνία και τις ιστορικές προσωπικότητες, χαρακτηριστικές ενός πολιτισμού στην τελευταία φάση της παρακμής του, όπως τον βλέπει ο Καβάφης και όπως σημαίνεται από τη χρονολογία του τίτλου» (Keely «Καφαβική Αλεξάνδρεια», σελ. 170).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από ένα σκηνικό μονόλογο, όπου τίθεται η περιγραφή του σκηνικού και των προσώπων αλλά και η δράση τους, και από ένα σκηνικό αντίλογο, στον οποίο ο ένας νέος εκθέτει τις δικές του απόψεις για το ποίημα.

Με βάση αυτά το ποίημα μπορεί να διακριθεί σε δύο ενότητες οι οποίες και έχουν πλήρη αντιστοιχία ως προς την εσωτερική τους δομή:

1η ενότητα: Στίχοι 1-13, που διακρίνεται στις εξής υποενότητες:

α) Στίχοι 1-2: η άφιξη του ηθοποιού.

β) Στίχοι 3-6: η περιγραφή του χώρου.

γ) Στίχοι 7-13: η δράση του ηθοποιού, και

2η ενότητα: Στίχοι 14-26, που διακρίνεται στις εξής υποενότητες:

α) Στίχοι 14-15: η αντίδραση του «ζωηρού» παιδιού.

β) Στίχοι 16-19: οι απόψεις του «ζωηρού» παιδιού.

γ) Στίχοι 20-26: η κατηγορία του «ζωηρού» παιδιού.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. Τεχνική: Το ποίημα διακρίνεται για τη θεατρικότητα και τη δραματικότητά του.

2. Με τη χρήση πλαστικών και παραστατικών εικόνων: «Ο ηθοποιός που έφεραν... εκλεκτά», «Η αίθουσα άνοιγε στον κήπο... νέων», «πετάχθηκεν ευθύς ένα παι-

δί... και φώναξε», ζωντανεύει τη σκηνή και τη φέρνει πιο κοντά στα μάτια του αναγνώστη.

3. Ειδικά, η δεύτερη ενότητα του ποιήματος διακρίνεται και για το διδακτισμό της. Έτσι, από την αφήγηση και περιγραφή περνάμε στον αντίλογο του παιδιού με καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα που τονίζει τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται η ποίηση.

4. Γλώσσα: Η γλώσσα του ποιήματος είναι η ίδια που μελετήσαμε και στα άλλα ποιήματα του Καβάφη: δημοτική, με κάποια στοιχεία καθαρεύουσας.

5. Στίχος: Οι στίχοι είναι άνισοι, με ιαμβικό μέτρο και χαλαρή ομοιοκαταληξία: «ανθέων-νέων», «Ριανός-ηθοποιός», «δύναμή σου-θυμήσου».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τι τονίζει ιδιαίτερα στο επίγραμμά του ο Αισχύλος;

Απάντηση:

Ο Αισχύλος τονίζει στο επίγραμμα του την ανδρεία που επέδειξε πολεμώντας τους Πέρσες στη μάχη του Μαραθώνα. Τη γενναιότητά του αυτή τη θεωρεί άξια μνημόνευσης, περισσότερο από την ποιητική του δημιουργία.

2η Γιατί ενοχλήθηκε ο Σιδώνιος νέος από το επίγραμμα του Αισχύλου; Τι ήταν αυτό που τον ενάχλησε περισσότερο;

Απάντηση:

Ο νέος ενοχλήθηκε από το επίγραμμά του Αισχύλου γιατί εκείνος, ένας ποιητής, αναφερόταν στην ανδρεία του την ώρα της μάχης. Μάλιστα, αυτό που τον ενόχλησε περισσότερο ήταν ότι ο Αισχύλος μνημόνευσε μόνο την πολεμική του ανδρεία και καθόλου την προσφορά του στην τέχνη σαν να μην είχε καμιά απολύτως αξία.

3η Ποια στάση ζωής εκφράζει ο Αισχύλος με το επίγραμμά του και ποια ο Σιδώνιος νέος με τα λόγια του; Η απάντησή σας να στηριχτεί εκτός των άλλων και α) στην εποχή που ζει ο καθένας β) στον τρόπο που ζουν;

Απάντηση: Βλέπε ανάλυση 1ης ενότητας.

4η Όπως και σε άλλα ποιήματα του Καβάφη έτσι κι εδώ είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε τη θέση του ποιητή. Άλλοι μελετητές υποστήριξαν πως ο Καβάφης ειρωνεύεται το Σιδώνιο νέο, άλλοι πως συμφωνεί κατά βάθος

μαζί του και άλλοι πως παραδέχεται τα λόγια του νέου χωρίς όμως και να ταυτίζεται μαζί του. Μπορείτε να βρείτε στο ποίημα στοιχεία που ενισχύουν τη μια ή την άλλη άποψη;

Απάντηση:

α) Η άποψη πως ο Καβάφης ειρωνεύεται το Σιδώνιο νέο στηρίχτηκε κυρίως στους στίχους 6, 12 και 13 που αφορσύν στο χαρακτηρισμό των νέων: «αρωματισμένων Σιδωνίων νέων». «ζωηρό, φανατικό για γράμματα».

β) Η ταύτιση του Καβάφη με το Σιδώνιο νέο μπορεί να αιτιολογηθεί από τη μεγάλη σημασία που και ο ίδιος ο ποιητής έδινε στην τέχνη, κάτι που βάζει το νέο εδώ να υποστηρίζει.

γ) Η άποψη που θέλει τον Καβάφη να παραδέχεται τα λόγια του Σιδώνιου νέου αλλά να μην ταυτίζεται μαζί του φαίνεται ως η πιο πιθανή. Γιατί, ο Καβάφης βάζει συχνά στα έργα του κάποια πρόσωπα που σαν ηθοποιοί λένε τις απόψεις του, χωρίς όμως να ταυτίζεται απόλυτα μαζί τους.

5η Ποιο είναι το κεντρικό πρόβλημα που θέτει το ποίημα; Αφορά μόνο τη συγκεκριμένη περιπτωση και την αντιπαράθεση των εποχών ή διατηρεί την επικαιρότητά του. (Να διαβάσετε και το ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη «Νέοι της Σιδώνος» 1970.

Απάντηση:

Το πρόβλημα που θέτει το ποίημα είναι η αμφισβήτηση της δράσης των μεγαλύτερων από τους νεότερους. Πρόκειται για ένα διαχρονικό πρόβλημα, καθώς συχνά οι νέοι δυσπιστούν για τη δράση των μεγαλύτερων ή και διατείνονται -φραστικά βέβαια- πως θα κάνουν τα πάντα και ότι είναι διατεθειμένοι να ριψοκινδυνεύσουν όσα έχουν, χωρίς όμως στην πραγματικότητα να εφαρμόζουν κάτι από όλα αυτά.

6η Μερικά από τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καβάφη είναι: Η μετατόπιση του χρόνου στην αλεξανδρινή εποχή, η θεατρικότητα, ο διδακτικός τόνος, η χρήση των προσώπων ως συμβόλων, η στοχαστική διάθεση, ο λιτός και κάποτε πεζολογικός στίχος. Μπορείτε να επισημάνετε στο ποίημα αυτά τα γνωρίσματα;

Απάντηση:

Όλα αυτά τα γνωρίσματα επισημαίνονται στην ποίηση του Καβάφη. Καταρχάς, παρατηρούμε πως μετατοπίζει το χρόνο των γεγονότων, χρησιμοποιώντας ως αφετηρία

του τη Σιδώνα του 400 μ.Χ. Επίσης, η πλαστικότητα των εικόνων, η παρουσίαση των προσώπων και του ρόλου που το καθένα αναλαμβάνει γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνεται ένας θεατρικός τόνος στο έργο.

Όσο για το διδακτικό τόνο; αυτός φαίνεται κυρίως στα λόγια του Σιδώνιου νέου που είναι σαν κήρυγμα. Επίσης, ο συμβολισμός των προσώπων βεβαιώνεται από το γεγονός ότι το καθένα από αυτά εκφράζει μια στάση ζωής και μια ιδεολογία.

Η στοχαστική διάθεση είναι ιδιαίτερα αισθητή στο ποίημα αυτό, όπως και σε όλα τα φιλοσοφικά ποιήματα του Καβάφη, καθώς τίθεται προς σκέψη ένα σοβαρό θέμα και αναπτύσσεται ένας προβληματισμός γύρω από αυτό.

Τέλος, ο λιτός και πεζολογικός στίχος επιβεβαιώνεται από την απουσία των πλούσιων εκφραστικών μέσων που συναντάμε συχνά στην ποίηση και από το ότι οι λέξεις του ποιήματος είναι καθημερινές, ενώ τα νοήματα δοσμένα με καθαρά πεζολογικό τρόπο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Το ποίημα αρχίζει in medias res (από τη μέση της υπόθεσης). Τι κερδίζει μ' αυτό τον τρόπο το ποίημα;

2η Με ποιον ταυτίζεται, κατά τη γνώμη σας ο Καβάφης: με το Σιδώνιο νέο ή με τον Αισχύλο; Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας.

3η Τι είδους ποίηση απαγγέλλει ο ηθοποιός; (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση).

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΪΤΟ

Κώστας Κρυστάλλης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου, στα 1868. Σπούδασε στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων και ασχολήθηκε από νωρίς με την ποίηση. Όμως, η έκδοση της συλλογής του «Αι Σκιαί του Άδου» (1867) προκάλεσαν τη δίωξή του από τις τουρκικές αρχές της πόλης. Έτσι, αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αθήνα, όπου έκανε διάφορες δουλειές. Εργάστηκε ως τυπογράφος αλλά και στην Εταιρεία Σιδηροδρόμων, ως εργάτης. Οι άσχημες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης έβλαψαν την υγεία του, με αποτέλεσμα να προσβληθεί από φυματίωση και να πεθάνει στα 1894, σε ηλικία μόλις 26 ετών.

Το έργο του, ποιήματα αλλά και πεζογραφήματα, είναι επηρεασμένο από την αγροτική και ποιμενική ζωή. Κυρίως, επηρεάστηκε από το δημοτικό τραγούδι γεγονός, για το οποίο κατακρίθηκε στην εποχή του. Πάντως, πρόσφατα αποκαταστάθηκε η φήμη του και, όπως τονίζει ο Μ. Μερακλής, ο Κρυστάλλης «αποτέλεσε μιαν «επέκταση» και διεύρυνση του δημοτικού τραγουδιού. Στιχούργησε και τραγούδησε ακέραιο τον αγροτικό πολιτισμό, στη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού».

Έγραψε τα εξής έργα: «Ο Καλόγερος της Κλεισούρας του Μεσολογγιού», «Αγροτικά», «Ο τραγουδιστής του βουνού και της στάνης», «Γκόλφω», «Αποχαιρετισμός» -ποιήματα-, «Πεζογραφήματα», «Ηπειρωτικαί αναμνήσεις» «Οι Βλάχοι της Πίνδου» κ.ά.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό εκδόθηκε στα 1893, στα πλαίσια της συλλογής «Ο τραγουδιστής του βουνού και της στάνης». Αποτελεί το κύκνειο άσμα του Κρυστάλλη, γιατί σε αυτό «ο ποιητής ευρισκόμενος εν τη ζωή συνθέτει τη νεκρολογία του. Γράφει το παράπονό του, τον σπαραγμό και τον καημόν δια την ασθένειαν η οποία του σπα τας πτέρυγας, του λυγίζει το σώμα, του αδυνατίζει την πνοήν και του αφαιρεί το αίμα. Ζητεί να μεταβεί εις το βουνό, διότι εκεί βρίσκεται και η υγεία.

Η λατρεία και ο πόθος του βουνού γίνονται σύμβολα της αιωνίας ανθρωπίνης αδυναμίας και της συντριβής εκάστου υψηλού ιδανικού. Και η μόνη τραγική κραυγή πόνου από την δυστυχία πλήρη ζωήν του είναι ο στίχος: «Πάρε με απάνου...» (Περιοδικό «Ελληνική Δημιουργία», τόμος ΙΑ, σελ. 110).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής παρουσιάζει το σταυραϊτό να μεγαλώνει γρήγορα, να αποκτά δύναμη, μεγάλα φτερά και νύχια και να κυριαρχεί στα βουνά και στα σύννεφα. Τίποτε δεν τον φοβίζει, ούτε οι βροντές, ούτε τα αστροπελέκια καθώς πετά ανέμελος ή ορμά να αρπάξει την τροφή του.

Με μια παρομοίωση ταυτίζει ο ποιητής το δικό του πόθο με το σταυραϊτό. Όπως λοιπόν ο τελευταίος εξελίχθηκε, έτσι και ο πόθος του από μικρός που ήταν μεγάλωσε, έγινε «αΐτός, στοιχειό και δράκος» και τον βασανίζει.

Επίσης, διαμαρτύρεται για την αδικία που έχει γίνει εις βάρος του. Είναι διωγμένος από την πατρίδα του κι επιπλέον δεν μπορεί να χαρεί τη ζωή λόγω της αρρώστειας του.

Ο πόθος του λοιπόν είναι ανεκπλήρωτος και αυτό είναι που τον βασανίζει περισσότερο. Αντίλαμβάνεται πως δεν μπορεί να έχει ξανά όλα όσα ποθεί, ότι οι πόθοι του και οι επιθυμίες του θα διαψευσθούν και ότι ο ίδιος είναι δέσμιος της μοίρας του. Έτσι τυραννιέται και θρηνεί, αφού δεν έχει τίποτε, από όσα έχει και δεν μπορεί να τα αποκτήσει.

Με μια δραματική λοιπόν επίκληση στους τρεις τελευταίους στίχους απευθύνεται στο σταυραϊτό και του ζητά να τον πάρει μαζί του, μακριά από τον κάμπο. Πράγματι, ο σταυραϊτός, ο θάνατος δηλαδή, θα έρθει και θα πάρει κοντά του τον ποιητή. Όμως, ο θάνατος τον βρήκε τελικά στην Αθήνα, στον κάμπο, όπως εκείνος είχε προβλέψει («τι θα με φάει ο κάμπος»).

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. κράκουρα: κορυφές ψηλών βουνών.
2. άπλερος: αυτός που δεν έχει ολοκληρώσει την ανάπτυξη του, χωρίς φτερά, τρυφερός
3. λιοβόρι: ο λίβας, ο ζεστός άνεμος.
4. το τάχυ: το πρωί.
5. στοιβανιά: σωρός από κλαδιά σε χωριάτικες αυλές.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ενότητα 1η: Στίχοι 1-8: Ο ποιητής εκθέτει στους στίχους αυτούς την εξέλιξη του σταυραϊτού «από μικρό κι απ' άφαντο πουλάκι». Μάλιστα, απευθύνεται με ιδιαίτερη

αγάπη και στοργή στον αϊτό, όπως δηλώνουν και οι προσφωνήσεις τους σε αυτόν («πουλάκι», «σταυραϊτέ μου»).

Ο σταυραϊτός παρουσιάζεται λοιπόν παντοδύναμος αλλά και μεγαλόπρεπος, απόλυτος κυρίαρχος του βουνού και του κάμπου αυτός από όλα τα πουλιά. Με τον τρόπο αυτό ο ποιητής εκφράζει το σεβασμό του στον σταυραϊτό αλλά και στη φύση από την οποία ο ίδιος έχει εκδιωχθεί και αναγκάζεται να ζει στην πόλη, μακριά από τον καθαρό αέρα και το φυσικό περιβάλλον, που τόσο αγάπησε.

Τα ρήματα που αναφέρονται στην εξέλιξη του πόθου του («γεννήθηκε, μεγάλωσε, πήρε, έγινε») είναι σε αόριστο για να δείξει πως έγινε ήδη ισχυρός ο πόθος του, ενώ το πώς νιώθει δίνεται σε ενεστώτα («ματώνει, σκίζει, τρώει, κουφοβοσκάει»), για να τονιστεί η διάρκεια και η ένταση των συναισθημάτων του.

Ο ποιητής αναφέρεται σαφώς στο συναίσθημα της νοσταλγίας για την πατρίδα του, το οποίο φουντώνει μέσα του και δεν τον αφήνει να ησυχάσει. Αποδιωγμένος από την πατρίδα του, απομονωμένος στο άξενο περιβάλλον της Αθήνας και αντιμετωπίζοντας επιπλέον δυσβάστακτες συνθήκες εργασίας, ο ποιητής σκέφτεται όλο και περισσότερο το χωριό του και τον πνίγει το παράπονο που δεν μπορεί να ξαναγυρίσει σε αυτό.

«Στο Σταυραϊτό» ο ποιητής μας γράφει το παράπονό του, ένα παράπονο γενικό και ανθρώπινο, λίγους μήνες προτού κατέβει στον άλλο κόσμο. Τι σπαραγμός και τι θρήνος και τι καϋμός για την αρρώστεια που του κόβει τα φτερά, του λυγίζει τα κορμί, του αδυνατίζει το χέρι και σιγά σιγά του παίρνει το αίμα και την πνοή» (Μ. Ροδά, «Η ζωή και το έργο του Κ, Κρυστάλλη» σελ. 46).

Πράγματι, με τις εκφράσεις «τρώει κρυφά τα σπλάχνα μου κουφοβοσκάει τη νιότη» ο ποιητής αναφέρεται στην αρρώστεια του που τον κατατρώει σαν ένα σύγχρονο Προμηθέα Δεσμώτη.

Ενότητα 2η: «Μπεζέρισα να περπατώ στου κάμπου τα λιοβόρια»: φανερά πια απηυδησμένος από τη ζωή του και με μια σειρά από σπαρακτικές εκκλήσεις -όπως φαίνεται από τη συσσώρευση του ρήματος «θέλω» -παρουσιάζει τον όμορφο κόσμο του χωριού «μακριά απ' τα κοσμικά και την πολύβουη ζωή των ανθρώπων, ανάμεσα στην πεντάμορφη, οπού τη λένε πλάση... Ο βαθύς του έρως, η πλατειά του αγάπη, η ζωή του, αλλά και ο θάνατός του ήταν αυτή η πλάση, η πλάση η απόρθητη με τις χίλιες ομορφιές και με τα μύρια μάγια. Όσο την έζησε παιδί, τόσο ύστερα τη στερήθηκε. Κι όσο τη λάτρεψε, τόσο μακρινά του ύστερα του στάθηκε. Γι' αυτό αφανίστηκε ο ποιητής. Πάντα ποθούσε κι αναζητούσε τη χαρά της υπαίθρου, τα ύψη των βουνών, τις λίμνες, τα ισκερά τα δάση

και τις λαγκαδιές» (Περιοδικό «Ελληνική Δημιουργία», τόμος 1Α, σελ. 98).

Αναζητά φανερά ο ποιητής τη ζεστασιά που αισθανόταν στο χωριό του, την ελευθερία που το πρόσφερε η φύση, τη συντροφιά των άγριων ζώων, το αγέρι του λόγγου, το καθαρό νερό της ρεματιάς. Η δύσκολη ποιμενική ζωή δεν τον τρομάζει. Αντίθετα, μέσα από τις δυσκολίες αναγνωρίζει την ομορφιά και τονίζει τη συγκίνηση που του προσφέρει το άγριο τοπίο, όπως είναι το ανέβασμα σε γκρεμούς και απότομα βράχια. Επίσης, προτιμά την τροφή που του προσφέρει το αγνό φυσικό περιβάλλον του τόπου του, όπως τα βελανίδια, το κατσικίσιο γάλα, το ελαφίσιο τυρί.

Τέλος, τονίζει πως επιθυμεί να βλέπει τον αϊτό, να ακούει το τρόχισμα των νυχιών του, να ακούει την άγρια κραυγή του, να βλέπει δηλαδή όλο το μεγαλείο της φύσης, αυτό που μπορεί πραγματικά να ικανοποιήσει την ψυχή του και να τον ευχαριστήσει.

Ενότητα 3η: Ο ποιητής λοιπόν μέσα σε αυτό «το τραγικό αλυσσοδέσιμό του στον κάμπο, στα λιοβόρια και στα βαλτόνερα, η αγωνία και ο πόθος του για το βουνό, τον καθαρό αέρα και το φως του θυμίζει Προμηθέα Δεσμώτη με άλλες αναλογίες, σε άλλους τόπους και καιρούς. Στα βουνό, στο ολοκάθαρο φως, στο δικό του το βουνό ζητάει να πάει, γιατί εκεί είναι η υγεία. Στο βουνό, πάντα ψηλά, πάντα φτερωτά, πάντα απάνω από την μητέρα σκλάβα γη. Ο κάμπος είναι ο Καύκασος που τον κρατάει αλυσσοδεμένο και του τρώει τα σωθικά» (Μ. Ροδά «Η ζωή και το έργο του Κ. Κρυστάλλη», σελ. 42).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορεί να διακριθεί στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-15, όπου ο ποιητής περιγράφει τον αϊτό και τονίζει τον πόθο του γι' αυτόν με μια παρομοίωση.

2η ενότητα: Στίχοι 16-40, όπου γίνεται φανερός ο πόθος του ποιητή και

3η ενότητα: Στίχοι 41-45, όπου αντίλαμβάνεται την αδυναμία του να πραγματοποιήσει ό,τι θέλει και ονειρεύεται.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Μονόλογος:** Ο ποιητής με ένα δραματικό μονόλογο εκθέτει στους άλλους ανθρώπους -στους οποίους πραγματικά απευθύνεται και όχι βέβαια στο σταυραϊτό, που δεν είναι παρά ένα συμβατικό πρόσωπο- τους βαθύτερούς του πόθους και την αδυναμία του να πραγματοποιήσει τα όνειρά του.
2. **Εικόνες:** Για να πετύχει το στόχο του αυτό χρησιμοποιεί ποικίλα εκφραστικά μέσα, όπως: χαρακτηριστικές εικόνες: «κι απλώνεις πήχες τα φτερά... ανεμίζεις», «κι απιδρομάς και παίζεις... αστροπέλεια», «θέλω τ'αψήλου ν' ανεβώ... μ' εσένα».
3. **Παρομοιώσεις:** όπως ο σταυραϊτός, «έτσι εγεννήθηκε κι ο πόθος μου στα στήθη», «σαν μάνα, σαν αδέρφι».
4. **Μεταφορές:** «συχνομιλάς με τ'άστρα, με τη βροντή ερωτεύεσαι... κράζουν».
5. **Συσσώρευση:** του ρήματος «θέλω».
6. **Μέτρο - Στίχος:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικό μέτρο και δεκαπενταστάλλαβο στίχο, χωρίς ομοιοκαταληξία, με πολλά κοινά με το δημοτικό τραγούδι.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο ποιητής χρησιμοποιεί την παρομοίωση, τη συσσώρευση και την αντίθεση: να τα επισημάνετε και να βρείτε ποια συναισθήματα εκφράζουν αυτά τα μέσα.

Απάντηση:

Η παρομοίωση βρίσκεται στους στίχους 1-15 και γίνεται ανάμεσα στο σταυραϊτό και τον πόθο του ποιητή. Όπως λοιπόν ο αϊτός μεγαλώνει και αποκτά δύναμη, έτσι και ο πόθος του για την επιστροφή στο χωριό του αναπτύσσεται. Είναι σαφές πως με την παρομοίωση αυτή εκφράζεται η νοσταλγία του ποιητή για τη φύση του και τη ζωή κοντά σε αυτήν, πίσω στο χωριό του.

Η συσσώρευση βρίσκεται στους στίχους 16-40 και αφορά στη συχνή επανάληψη του ρήματος «θέλω». Με αυτήν ο ποιητής τονίζει την έντονη επιθυμία του, τον ασίγαστο πόθο του να επιστρέψει στο χωριό του που τον βασανίζει και δεν τον αφήνει να ησυχάσει.

Τέλος, η αντίθεση υπάρχει στο στίχο 41. Ενώ λοιπόν ο ποιητής επιθυμεί τόσο έντονα να επιστρέψει στην πατρίδα του, συνειδητοποιεί πως δεν έχει φτερά για να τα καταφέρει. Η αντίληψη αυτής του της αδυναμίας τον κλονίζει, αφού μόνη του ελπίδα πια γίνεται ο θάνατος.

2η Με ποια άλλα μέσα εκφράζεται η ορεσίβια τραχύτητα στο ποίημα; (προτού απαντήσετε να προσέξετε την ποιότητα των ήχων).

Απάντηση:

Ο ποιητής, έχοντας μεγαλώσει στα ακριτικά βουνά της Ηπείρου, μεταφέρει στο έργο του τις εμπειρίες του και φυσικά το γλωσσικό του ιδίωμα που διακρίνεται για την τραχύτητα των ήχων, όπως φαίνεται στις λέξεις: «κράκουρα, απιδρομάς, κρυφοβοσκάει, μπεζέρισα, λιοβόρια, ανήμερα καπρί, πλατόνι, αγριοπρίναρα, φουρκάλες, στοιβανιές, βαλάνια, ραιδιά, τροχάς, κλαπατάρια, ημερόδεντρον, σκούζουν» κ.λπ.

Εκτός όμως από τις λέξεις αυτές γενικά στο ποίημα κυριαρχούν οι λέξεις με σκληρούς φθόγγους που αποκαλύπτουν την ορεσίβια τραχύτητά τους.

3η Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει ο στίχος του Κρυστάλλη με το στίχο του δημοτικού τραγουδιού;

Απάντηση:

Ο στίχος του Κρυατάλλη παρουσιάζει τις εξής ομοιότητες με το στίχο του δημοτικού τραγουδιού: είναι ιαμβικός και δεκαπεντασύλλαβος, απλός και λιτός, με λέξεις του χωριού και της δημοτικής γενικά γλώσσας, με παρατακτική σύνταξη, ενώ κυριαρχούν τα ουσιαστικά και τα ρήματα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια παρομοίωση χρησιμοποιεί ο ποιητής για τον πόθο του;

2η Τι επιθυμεί ο ποιητής;

ΔΕ ΓΥΡΕΥΩ ΞΕΝΟ

Κων/νος Χατζόπουλος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στο Αγρίνιο, στα 1868, και έμαθε τα πρώτα του γράμματα στο γυμνάσιο του Μεσολογγίου, όπου γνωρίστηκε με τον Κ. Παλαμά. Στη συνέχεια ακολούθησε νομικές σπουδές στα πανεπιστήμια των Αθηνών, του Μονάχου, της Δρέσδης και της Λειψίας, όπου ενστερνίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες, για τη διάδοση των οποίων εργάστηκε στη συνέχεια στην Ελλάδα.

Το έργο του είναι επηρεασμένο από τα κινήματα του συμβολισμού και του ρεαλισμού, με στόχο την έκθεση των προβλημάτων της κοινωνίας της εποχής του. Έτσι, μαζί με το Θεοτοκά, θεωρείται ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Το πεζογραφικό του έργο είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Έγραψε τα εξής: «Αγάπη στο χωριό», «Ο Υπεράνθρωπος» και «Βραδινοί Θρύλοι».

Πέθανε στα 1920, σε πλοίο, ενώ ταξίδευε στην Ιταλία και θάφτηκε στο Πρίντεζι.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό, όπως και το επόμενο, ανήκει στη συλλογή «Βραδινοί θρύλοι» που εκδόθηκε στα 1920. Και τα δύο ακολουθούν τις αρχές του συμβολισμού, σύμφωνα με τις οποίες προτιμάται ο ελεγειακός τόνος και η απουσία θέματος με εννοιολογικό περιεχόμενο, ενώ κυριαρχεί η μουσικότητα του στίχου και η υποβλητικότητά του.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής, μονολογώντας, τονίζει το αίσθημα κενότητας που κυριαρχεί μέσα του, καθώς έχουν πάρει κάτι που ήταν ολότελα δικό του και όχι κάτι που ήταν ξένο. Δεν ψάχνει να μάθει κάτι που είναι κρυφό, ούτε ζητάει κάποια χάρη. Αντίθετα, ζητάει αυτό που είχε και που του στέρησαν.

Δεν ήταν ούτε ξωτικά, ούτε ανθρώπινα χέρια, αυτά που του στέρησαν τις επιθυμίες του. Θυμάται όμως πως η απώλειά τους έγινε ένα βράδυ και πως τότε τα αστέρια τρεμόσβηναν πάνω από το γιαλό.

Κάποια στιγμή, φύσηξε βοριάς και μάλιστα τόσο δυνατός, ώστε όλα σκοτείνιασαν γύρω και το μυστικό του χάθηκε. Από τότε ο ποιητής το θρηνεί, μαζί με την αδερφή του.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ξωτικό: φάντασμα, στοιχειά, νεράιδα. **2. ομάδι:** μαζί.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Ο ποιητής κάνει φανερό ήδη από την πρώτη στροφή του ποιήματος το αίσθημα στέρησης που καταλαμβάνει όλους τους ανθρώπους, όταν χάσουν κάτι πολύτιμο, κάτι που δεν μπορούν να το αναπληρώσουν, και συνέχεια το αποζητούν. Ένα αίσθημα που γίνεται αντιληπτό και στις επόμενες στροφές, αν και το εννοιολογικό περιεχόμενο φαίνεται σε μια πρώτη επαφή διαφορετικό.

Στροφή β΄: Στη στροφή αυτή ο ποιητής αποκαλύπτει, αν και θολά, ποιος του στέρησε αυτό που επιθυμούσε.

Στροφή γ΄: Ίσως όμως, ως αδερφή ο ποιητής να εννοεί την ψυχή του ή ακόμα και όσους είχαν ανάλογες αντιλήψεις και ιδέες με αυτόν.

Στροφή δ΄: Ο ποιητής παρουσιάζει το μυστικό του να ανοίγει δρόμο μέσα στη θάλασσα και να χάνεται οριστικά. Όσο για το φεγγάρι, δείχνει κι αυτό πως ο ποιητής έχει στερηθεί κάτι, κάτι που λείπει από την ψυχή του.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δεν μπορούμε να διακρίνουμε το ποίημα σε ενότητες, καθώς ο ποιητής αναφέρεται σε διάφορες εικόνες τις οποίες συσχετίζει με τη συναισθηματική του κατάσταση.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Μέτρο:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε τροχαϊκό μέτρο με στίχους που αποτελούνται από διαφορετικές συλλαβές ο καθένας και έχουν -οι ζυγοί- ομοιοκαταληξία.
2. **Εικόνες:** Χαρακτηριστικές είναι και οι εικόνες που χρησιμοποιεί ο ποιητής για να παρουσιάσει την υποβλητική ατμόσφαιρα που τον ενδιαφέρει: «ήταν ένα βράδυ που έπαιζαν θολά... τ'αστέρια», «κι ήρθε ένας αέρας... σκοτάδι», «μες στο κύμα... φεγγάρι».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιά είναι τα χαρακτηριστικά του ποιήματος;

ΗΡΘΕΣ

Κων/νος Χατζόπουλος

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Κοίταξε στο προηγούμενο ποίημα.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής τονίζει την έκπληξή του από τον ερχομό κάποιου αγαπημένου του προσώπου. Μάλιστα, ο ερχομός έγινε μια μέρα κρύα και χλωμή για τον ίδιο, γεγονός που φανερώνει την ψυχική διάθεση που είχε. Όμως, η διάθεσή του δεν άλλαξε ριζικά, γιατί το πλοίο έμενε «με απλωμένα τα πανιά», γεγονός που δείχνει πως πολύ γρήγορα το αγαπημένο του πρόσωπο θα έφευγε ξανά.

Ο ποιητής συνειδητοποιεί σιγά σιγά τον ερχομό του αγαπημένου του προσώπου κι αισθάνεται -έστω και για λίγο- κάποια αγαλλίαση, Μάλιστα, παρουσιάζει τα πουλιά να κελαηδούν καθισμένα στα κλαδιά κι από τα ανοιχτά παράθυρα να σκορπούν άνθη.

Όμως, η θλίψη έρχεται πάλι να κυριαρχήσει στην ψυχή του ποιητή, καθώς σκέφτεται πως το αγαπημένο του πρόσωπο σύντομα θα φύγει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Η τιμωρία του ποιητή είναι έκδηλη, όταν συνειδητοποιεί πως αυτόν που τόσο αγαπούσε και που ήταν τότε κοντά του θα τον έχανε ξανά. Γενικά, τονίζει σε όλο το ποίημα πόσο ο ερχομός ενός προσώπου αγαπημένου μας χαροποιεί για λίγο αλλά και πόσο μας βασανίζει η σκέψη της αναχώρησής του.

Στροφή β΄: Όλα φαίνονται ζωντανά και χαρούμενα, ακριβώς γιατί έτσι αισθάνεται και ο ποιητής.

Στροφή γ΄: Ο ποιητής θλίβεται γιατί η αγαπημένη του σύντομα θα ξαναφύγει. Γι' αυτό εξάλλου και χρησιμοποιεί αόριστο χρόνο για να δηλώσει την έλευσή της, για να δείξει πως η παραμονή τη κοντά του θα 'ναι σύντομη («ήρθες»). Έτσι, η εικόνα των πραγμάτων γύρω του αλλάζει. Τα φύλλα είναι μαδημένα από τα κλαδιά και τα σύννεφα σταχτιά και κρεμασμένα, έτοιμα για βροχή. Με τον τρόπο αυτό αποκαλύπτεται και η θλίψη του ποιητή.

Στροφή δ΄: Ο ποιητής συνεχίζει και στη στροφή αυτή με την ίδια μελαγχολική ατμόσφαιρα. Η πίκρα και η απογοήτευση τον έχει κυριεύσει, καθώς αντιλαμβάνεται πως η στιγμή αναχώρησης του αγαπημένου του προσώπου είναι κοντά. Γι' αυτό και δεν επαναλαμβάνει το ρήμα «ήρθες».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δεν μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικές ενότητες στο ποίημα, καθώς αναφέρεται γενικά στον ερχομό κάποιου αγαπημένου προσώπου, χωρίς όμως να τονίζει συγκεκριμένες καταστάσεις, παρά μόνο συναισθήματα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Στίχος - Μέτρο:** Το μέτρο του ποιήματος είναι ιαμβικό, ενώ οι στίχοι ανισοσύλλαβοι, με ομοιοκαταληξία.
2. **Η μελαγχολική** του διάθεση αποκαλύπτεται με την επανάληψη του ρήματος «ήρθες» και με την ταύτιση της συναισθηματικής κατάστασης του ποιητή.
3. **Υποβλητικές εικόνες:** «μα με απλωμένα τα πανιά έμενε το πλοίο», «ήρθες», «και τα πουλιά... σκορπούσαν», «αλλά τα φύλλα... κρεμασμένα», «κι όλοι κοιτάξανε χλωμοί... το πλοίο».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να επισημάνετε τα στοιχεία που αναφέρονται στο εισαγωγικό σημείωμα.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση περιεχομένου ή αισθητική ανάλυση.

2η Να επισημάνετε τις εικόνες των ποιημάτων και να βρείτε τις συναισθηματικές τους αντιστοιχίες.

Απάντηση:

Στο πρώτο ποίημα υπάρχουν οι εξής εικόνες και αντίστοιχες συναισθηματικές καταστάσεις:

στ. 7-8 «και ήταν ένα βράδυ... αστέρια»: πικρία, θλίψη, συναισθηματική κατάπτωση.

στ. 9-12 «κι ήρθε ένας αέρας... ομάδι»: πόνος, αναταραχή, θλίψη.

στ. 13-14 «μες στο κύμα.., το φεγγάρι»: μελαγχολική διάθεση, ανησυχία.

Στο δεύτερο ποίημα παρατηρούνται οι εξής εικόνες που αντιστοιχίζονται με κάποια συναισθήματα:

στ. 1-4 «Ήρθες... το πλοίο»: θλίψη, αστάθεια.

στ. 6-9 «Και τα πουλιά... σκορπούσαν»: πρόσκαιρη χαρά, αγαλλίαση.

στ. 11-14 «αλλά τα φύλλα... κρεμασμένα»: φόβος, αβεβαιότητα.

στ. 15-19 «κι ήταν η θάλασσα... το πλοίο»: πίκρα, πόνος.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιες αντιθέσεις επισημαίνετε στο ποίημα;

Ο Μπαταριας

Μιλτιάδης Μαλακάσης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι, στα1869. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών και εργάστηκε ως διευθυντής στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Γνωρίστηκε με τον ποιητή Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο από τον οποίο και επηρεάστηκε πολύ.

Ο ίδιος εμφανίστηκε στη νεοελληνική ποίηση με ανανεωτική διάθεση, καθώς δεν εντάχθηκε σε κάποιο ιδεολογικό ρεύμα ή σε κάποια τεχνοτροπία, αλλά επηρεάστηκε από όλες όσες επικρατούσαν στην εποχή του. Ιδιαίτερα αξιόλογα είναι τα ποιήματά του που έχουν ως θέμα τους την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Μεσολόγγι. Σε αυτά ο ποιητής παρουσιάζει υπαρκτά πρόσωπα που όμως είναι αντιπροσωπευτικά του ήθους και του τρόπου ζωής του ελληνικού λαού. Κυριαρχεί σ' αυτά ο αφηγηματικός τόνος, σε σημεία μάλιστα που να θυμίζει το δημοτικό τραγούδι. Πιο σημαντικά ήταν τα εξής: «Συντρίμμια», «Ώρες», «Πεπρωμένα», «Ασφόδελοι», «Ο Μπαταριάς», «Αντίφωνα», «Το ερωτικό», «Τα Μεσολογγίτικα».

Επίσης, ασχολήθηκε με μεταφράσεις ποιημάτων του Ζαν Μορεάς, του Γκαίτε, του Ουγκό, του Δάντη κ.ά., ενώ στα 1904 μαζί με το Χατζόπουλο ίδρυσε την εταιρεία «Εθνική Γλώσσα». Για την προσφορά του στα νεοελληνικά γράμματα τιμήθηκε στα 1924 με το Αριστείο Γραμμάτων, ενώ στα 1932 έγινε πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Πέθανε στα 1943, στην Αθήνα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα 1914 προς τιμήν του Θανάση Μπαταριά, του δημοτικού τροβαδούρου της εποχής και του οποίου η φωνή είχε μείνει παροιμιακή. Οι ικανότητές του αναδεικνύονταν σε όλα τα δημοτικά τραγούδια και κυρίως στα Γιαννιώτικα, τα κλέφτικα και τα ερωτικά λιανστράγουδα.

Ο Ν. Βέης γράφει για τον Μπαταριά «Η τέχνη του, δική του ολότελα βγαλμένη από του λαού την ψυχή, ήτανε ίδια η πνοή του. Η ζωή του ένα γλέντι συγκρατητό. Αληθινός μποέμ, ό,τι κέρδιζε, και κέρδιζε κάμποσα, τα ξόδευε μόνο για την καλοπέρασή του. Δε συλλογιζότανε άλλο τίποτα στον κόσμο παρά το τραγούδι.Έτσι κυλήσανε

τα χρόνια του. Με το τραγούδι ξυπνούσε στους νέους την ομορφιά της ζωής, τους έπλαθε κόσμους ονειρευτούς, εξευγένιζε τους απλούς εκείνους ψαράδες, που τον ελατρεύανε». (Περιοδικό «Εστία, τεύχος 384, σελ. 665).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Με ένα στίχο από κάποιο δημοτικο τραγούδι ο ποιητής δίνει το στίγμα της εποχής του. Το Σαββατόβραδο και ως την Κυριακή το πρωί οι άνθρωποι βρίσκουν την ευκαιρία να γλεντήσουν, να ξεφαντώσουν και να ξεχάσουν τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και τη σκληρή εργασία όλης της εβδομάδας.

Ένα τέτοιο Σαββατάβραδο, στην ταβέρνα του Βλάχου, έπιναν ο γιος του Μπουκουβάλα,ο Κλης του Τσαγκαράκη και ο Νίκος του Βρανά.

Η παρέα, αρχοντόπουλα όλοι τους, φώναξε τους οργανοπαίχτες για να συνεχίσει το γλέντι. Πράγματι, σε λίγο ήρθαν α Κατσαρός ο Πάνος που έπαιζε βιολί, ο Θανάσης Μπαταριάς που έπαιζε λαούτο και τραγουδούσε και κάποιος που έπαιζε πίφερο, όλοι υπαρκτά πρόσωπα. Μετά την προσέλευσή τους η παρέα κατευθύνθηκε προς το εξοχικό κέντρο του Κώστα Καλιαντέρη, όπου θα συνέχιζε το γλέντι της.

Ο Κώστας εξυπηρετικώτατος, υποδέχτηκε ορθός, με χαρά δηλαδή την παρέα και ετοίμασε το τραπέζι τους, κοντά στα αρμυρίκια της λιμνοθάλασσας. Εκεί άρχισαν το τραγούδι, πρώτα τα γιερεδάκια και τα λιανοτράγουδα που ήταν και η προετοιμασία για να περάσουν μετά στα δημοτικά.

Ο ποιητής με έκδηλη νοσταλγία αναφέρεται στο τραγούδι του Μπαταριά, που ξεκινούσε, όταν ερχόταν στο κέφι, μετά το πρώτο ποτήρι κρασί. Η φωνή του, που διακρινόταν για τη γλυκύτητα, την ένταση και τη διάρκειά της ξυπνούσε ακόμα και τα αηδόνια, τόσο ωραία ήταν.

Νέες κοπέλες αλλά και χήρες μαγεμένες από το τραγούδι του έβγαιναν στο δρόμο για να τον ακούσουν, ενώ τα μικρά κορίτσια, που δεν μπορούσαν να ξεπορτήσουν, άνοιγαν καλά τα αφτιά τους, για να χαρούν με τη μουσική και να ρίξουν τις δικές τους σαϊτιές στους δικούς τους αγαπημένους.

Κι ενώ η νύχτα πέρναγε και κόντευε να ξημερώσει, ο Μπαταριάς θύμιζε στους τρεις νέους πως οι κανόνες καλής συμπεριφοράς επέβαλαν να σταματήσουν το γλέντι, καθώς θα έπρεπε να επιστρέψουν σπίτι τους, αφού σε λίγο οι καμπάνες θα καλούσαν τους πιστούς στην εκκλησία. "Ετσι κι έγινε. Η παρέα σκορπίστηκε, ο καθένας στο δι-

κό του σπίτι. Σε λίγο οι καμπάνες άρχισαν να χτυπούν. Τα κορίτσια που ξαγρυπνούσαν μαγεμένα από το τραγούδι του Μπαταριά και με τη σκέψη του αγαπημένου τους έγερναν να κοιμηθούν, ενώ οι γυναίκες φορούσαν τα γιορτινά τους για να πάνε στην εκκλησία.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1.Ένα... πρωί: στίχος από δημοτικό τραγούδι για την Έξοδο.
2. πιφιριζής: αυτός που παίζει πιφίρι (μικρό φλάουτο).
3. βιλούχι: εξοχικό κέντρο της εποχής φτιαγμένο με καλάμια.
4. γιαρεδάκια: οι σκοποί, τα τραγουδάκια.
5. γαλιάντρα φωνή: γοητευτική φωνή.
6. ξάμωνε με μιας: ορμούσε, σηκωνόταν απότομα.
7. παρωρίτης: ξενύχτης
8. ντερσέκι: γωνιά του δρόμου.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

2η-3η ενότητα: Τα πρόσωπα είναι πραγματικά και σκοπός του ποιητή είναι μέσω αυτών να αναστήσει μια ολόκληρη εποχή, όταν ο κόσμος γλεντούσε με το δημοτικό τραγούδι. Εξάλλου ο ίδιος «έζησε και πλανήθηκε κεφάτος, τραγουδιστής στα σοκάκια της Ρούμελης, γνώρισε από κοντά τους λεβέντες της, γλέντησε μαζί τους, κυνήγησε την ωραία στιγμή, το ερωτικό μεθύσι συμπόνεσε τη φτώχια και τη δυστυχία κάποιων σπιτιών» (Περιοδικό «Ελληνική Δημιουργία» Θ, σελ. 86).

Η συγκίνηση του ποιητή είναι επίσης φανερή, όταν αναφέρεται στο είδος των τραγουδιών που αποτελούσαν το ρεπερτόριο του μεγάλου τραγουδιστή. Κλέφτικα, τραγούδια της αγάπης, όλο το δημοτικό τραγούδι εκφραζόταν τέλεια από τον Μπαταριά, με τρόπο που έφτανε ως τον ουρανό και τους Θεούς.

Η ποιότητα της φωνής του και η τεχνική της ήταν άφταστη. Κατάφερνε ο λαϊκός αυτός και αυτοδίδακτος τραγουδιστής, να την οδηγεί με επιτυχία σε νότες ψιλές αλλά και στα μπάσα, με τρόπο που μόνο ο κορυδαλλός («γαλιάντρα») μπορούσε. Κι όπως συνήθως τα γλέντια γίνονταν το καλοκαίρι -καθώς το επέτρεπε κι ο καιρός-, η φωνή του Μπαταριά ακουγόταν τριγύρω και ξεσήκωνε κάθε ανθρώπινη ψυχή και ιδίως τις γυναίκες.

Για όλες τα τραγούδια ήταν δροσιά και λαύρα μαζί, καθώς φούντωνε τον κρυφό τους πόθο για τον αγαπημένο τους. Κι ο νους παρασυρόταν σε αναμνήσεις και σε επιθυμίες ξεχασμένες από καιρό και τις ξαναφούντωνε.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής ενότητες στο ποίημα:

1η ενότητα: Στροφή 1, όπου αναφέρονται τα κύρια πρόσωπα, ο τόπος και ο χρόνος που εξελίσσονται τα γεγονότα που περιγράφονται στο ποίημα.

2η ενότητα: Στροφές 2-3, όπου ο ποιητής αναφέρεται στους οργανοπαίκτες που συνοδεύουν την παρέα στο γλέντι.

3η ενότητα: Στροφές 4-5, όπου αναφέρονται οι προετοιμασίες για το γλέντι και

4η ενότητα: Στροφές 6-16, όπου ο ποιητής αναφέρεται στο τραγούδι του Μπαταριά. (Απάντηση 1ης ερώτησης), (Απάντηση 2ης ερώτησης).

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αφήγηση:** Ο ποιητής καταφέρνει με παραστατικότητα και αφηγηματικό τρόπο να αποδώσει τις εκδηλώσεις της συγκεκριμένης συντροφιάς αλλά και γενικότερα τον τρόπο ψυχαγωγίας στην ελληνική ύπαιθρο.
2. **Εικόνες:** Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν οι εικόνες που χρησιμοποιεί ο ποιητής, οι οποίες εναλλάσσονται με τρόπο σχεδόν κινηματογραφικό. Είναι τόσο οπτικές όσο και ακουστικές και εκφράζουν με τον πιο γλαφυρό τρόπο την ποιητική σύλληψη αλλά και τις εμπειρίες του δημιουργού.
   Χαρακτηριστικά είναι και τα υπόλοιπα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής.
3. **Παρομοιώσεις:** «τα λιανοτράγουδα άριζαν... στη στια»).
4. **Υπερβολές:** «ξυπνούσανε κι αηδόνια στα κλαδιά», «τ'αρματολίκι ανέβαλες... στους Θεούς»), μεταφορές (αέρηδες δροσιάς μαζί και λαύρας».
5. **Προσωποποιήσεις:** δοξάρι βγάζει «το στερνό του βόγγο».
6. **Γλώσσα:** Η γλώσσα είναι η δημοτική, η λαϊκή γλώσσα.
7. **Στίχοι:** είναι δεκαπεντασύλλαβοι, εξασύλλαβοι και δεκασύλλαβοι , σε ιαμβικό μέτρο. Όπως τονίζει ο Ν. Βέης, «ο στίχος που μαστορεύει ο Μεσολογγίτης Λυράρης με το πολύτιμο γλωσσικό του τόπου του, μόνο δω κι εκεί είναι ελεύθερος, συχνά σχηματίζεται ο στίχος του τετράμετρος τονικός ιαμβικός κι ακόμη συχνότερα δεκαεξασύλλαβος με την κατάληξη οξύτονη. Φίλος κι εργάτης της ομοιοκαταληξίας, κατορθώνει μ' αυτή και με το κατάλληλο λεξιλόγιο, με τις παρηχήσεις, τις

αναδιπλώσεις και τους διασκελισμούς, να σταλάζει στο στίχο και στη στροφή μουσικότητα και ρυθμό κλασσικό».

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Σε ποιες θεματικές ενότητες μπορεί να διαιρεθεί το ποίημα:

Απάντηση:

Βλέπε Δομή.

2η Ποιος ο ρόλος της κάθε θεματικής εικόνας; Τι το ιδιαίτερο παρουσιάζει η καθεμιά;

Απάντηση:

Βλέπε Δομή.

3η Ποιος είναι ο γραμματικός χρόνος του ποιήματος; Τι συνέπεια έχει αυτό στην αναπαράσταση των διαδραματιζομένων;

Απάντηση:

Ο ποιητής διηγείται τα γεγονότα χρησιμοποιώντας παρατατικό χρόνο που είναι ο κύριος χρόνος της αφήγησης. Έτσι, όσα περιγράφει παρουσιάζονται ως εικόνες του παρελθόντος, στις οποίες είναι έντονη η νοσταλγία του ποιητή, αφού τέτοιες σκηνές τις έζησε και ο ίδιος στην ιδιαίτερη πατρίδα του.

4η Συμφωνείιε με την άποψη ότι τα δύο βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η αφηγηματικότητα κι ο τραγουδιστός τόνος;

Απάντηση:

Σαφώς, κύριο στοιχείο του ποιήματος είναι ο αφηγηματικός και ο τραγουδιστός τόνος. Ο αφηγηματικός τόνος αποδεικνύεται από τη χρήση παρατατικού χρόνου αλλά και εικόνων που αναφέρονται στο τραγούδι του Μπαταριά και το ρυθμό του ποιήματος. Επίσης, από την εναλλαγή δεκαπεντασύλλαβων, εξασύλλαβων και δεκασύλλαβων ιαμβικών στίχων.

5η Τι παρακίνησε το Μαλακάση ν' αναστήσει με το ποίημα τη μορφή του Μπαταριά;

Απάντηση:

Ο Μαλακάσης έγραψε το ποίημα αυτό προς τιμήν του Θανάση Μπαταριά που πέ-

θανε τον προηγούμενο χρόνο από τη δημοσίευση του ποιήματος, δηλαδή στα 1917. Επίσης, με την ευκαιρία αυτή ήθελε να υμνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι σύγχρονοί του γλεντούσαν στην ελληνική ύπαιθρο και να προβάλει τις μορφές των λαϊκών τραγουδιστών.

6η Ποια εικόνα σχηματίζετε εσείς για τους απλούς ανθρώπους της επαρχίας εκείνης της εποχής;

Απάντηση:

Μέσα από το ποίημα αυτό ο Μαλακάσης δίνει ξεκάθαρα τον τρόπο ζωής και ιδίως ψυχαγωγίας των απλών ανθρώπων της εποχής του. Οι άνθρωποι αυτοί, καλόκαρδοι και ειρηνικοί εργάζονται όλη την εβδομάδα και τα Σαββατόβραδο γλεντούν με κρασί και τραγούδι. Οι λαϊκοί τραγουδιστές και οι οργανοπαίχτες κυριαρχούν στα γλέντια αυτά και με το τραγούδι τους συγκινούν τις ανθρώπινες ψυχές.

Στο γλέντι όμως συμμετέχουν μόνο οι άντρες, όλων των κοινωνικών τάξεων, ακόμα και τα αρχοντόπουλα. Οι γυναίκες προσπαθούν να ακούσουν και κρυφά να δουν το γλέντι, δε συμμετέχουν όμως σε αυτά. Επίσης, την Κυριακή το πρωί οφείλουν όλοι να πάνε στην Εκκλησία, γι' αυτό και το γλέντι έπρεπε να σταματήσει πριν χτυπήσουν οι καμπάνες. Από όλα αυτά παρουσιάζεται μια κλειστή, παραδοσιακή κοινωνία που όμως λειτουργεί με «τάξη», με αρμονία.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιές πληροφορίες για τον Μπαταριά μας δίνει το ποίημα;

ΕΣΤΙΑΔΕΣ

Ιωάννης Γρυπάρης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στα 1871 στη Σίφνο και σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη, στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Το 1892 διορίστηκε ως καθηγητής σε διάφορα σχολεία της Πόλης, ενώ από το 1895 βρίσκεται στην Αθήνα, όπου υπηρετεί στη Μέση Εκπαίδευση. Επίσης, διορίστηκε διευθυντής στο Υπουργείο Παιδείας και στο Εθνικό Θέατρο της Ελλάδας, ενώ τιμήθηκε και με το Αριστείο των Γραμμάτων.

Στην ποίηση εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα 1895 με σονέτα που δημοσίευσε στην «Εικονογραφημένη Εστία», ενώ την τέχνη του υπηρέτησε με μία μόνο συλλογή -«Σκαραβαίοι και Τερακότες»-, καθώς στη συνέχεια στράφηκε στη μετάφραση των αρχαίων τραγικών. Το μεταφραστικό του έργο είναι πλούσιο. Μετέφρασε τις τραγωδίες του Αισχύλου, του Σοφοκλή, την «Πολιτεία» και τον «Ευθύδημο» του Πλάτωνα, αποσπάσματα από τον Πίνδαρο, τον Ευριπίδη, τον Ηρόδοτο κ.ά.

Αν και το ποιητικό του έργο υπήρξε σύντομο, είναι όμως αρκετό για να συγκαταλέξει το Γρυπάρη ανάμεσα στους πιο αξιόλογους ποιητές μας. Κύρια χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι η άψογη τεχνική, η μουσικότητα και η πλαστική επεξεργασία του στίχου, ως αποτέλεσμα των επιδράσεων του παρνασσισμού, του νεοκλασικισμού και του συμβολισμού που δέχτηκε ο δημιουργός.

Όπως τονίζει ο Στεργιόπουλος, «ο Γρυπάρης θεωρήθηκε στην εποχή του καινοτόμος και ανανεωτικός, όμως την ανανέωση δεν την έφερε μόνος του αλλά μαζί με την ποιητική γενιά του, που σκεπάστηκε απ' τον ίσκιο του Παλαμά και δεν εκτιμήθηκε όσο θα 'πρεπε η ανανεωτική συμβολή της. Σήμερα ίσα ίσα βλέπουμε ότι αυτός έφερε λιγότερα ανανεωτικά στοιχεία: μια αλλαγή στη διάθεση, γνώρισμα κοινό στους κυριότερους μεταπολεμικούς, και μια ακόμα πιο σημαντική οργάνωση στην ποιητική γλώσσα και την καλλιτεχνική συνείδηση. Ο Γρυπάρης μόνον έπαιρνε, τελειοποιούσε και συγχρόνιζε».

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Πρόκειται για ένα επικολυρικό ποίημα που εντάσσεται στη μοναδική συλλογή του Ι. Γρυπάρη «Σκαραβαίοι και Τερακότες». Ο ποιητής εκμεταλλεύεται σε αυτό τη ρωμαϊκή παράδοση για το αμάρτημα των Εστιάδων.

Εκείνες, ήταν έξι ιέρειες στο ναό της Εστίας στην σρχαία Ρώμη που προέρχονται από ευυπόληπτες οικογένειες και είχαν ιερό τους χρέος να κρατούν άσβηστη την ιερή φωτιά στο ναό και να μείνουν αγνές. Διαφορετικά, τιμωρούνταν σκληρά -θα τις έθαβαν ζωντανές-, γιατί θεωρούσαν πως το σβήσιμο της ιερής φλόγας ήταν προμήνυμα συμφορών για την πόλη.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η αναστάτωση και ο τρόμος καταβάλλει όλο τον κόσμο που πετιούνται αλαφιασμένοι, ανήμποροι ακόμα να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος της συμφοράς αλλά με την πεποίηθηση πως κάτι φοβερό συνέβη.

Η τρομερή είδηση διαδίδεται γρήγορα παντού· η άσβηστη ιερή φωτιά έσβησε και η πόλη κινδυνεύει άμεσα. Έτσι λοιπόν, ορμούν μέσα στη νύχτα προς το ναό για να δουν τι συμβαίνει και όχι για να προλάβουν το κακό.

Όλοι οι κάτοικοι που βγήκαν από τα σπίτια τους αλαφιασμένοι και τρέχουν προς το ναό θυμίζουν νεκρούς που σηκώθηκαν από τα αραχνιασμένα μνήματά τους και περιμένουν όρθιοι για την τελική κρίση του θεού. Και ενώ φοβούνται, δεν μπορούν να αντισταθούν στην περιέργειά τους αλλά τρέχουν σαν υπνωτισμένοι να δουν τι έγινε. Κυρίως, όμως φοβούνται μην κανείς τους ξυπνήσει.

Έτσι το πλήθος κινείται σκυφτό προς το Ναό της Εστίας με την ίδια περιέργεια στα μάτια όλων, γεγονός που κάνει τα «μύρια μάτια» ένα.

Πράγματι, οι κάτοικοι βλέπουν τις Εστιάδες περιβλημένες με το πέπλο της αρετής που όμως πια τους είναι άχρηστο («ανωφέλευτο»), γιατί πρόδωσαν το ναό που υπηρετούσαν, αφήνοντας την ιερή φωτιά να σβήσει.

Από μια αμελιά, από μια αδιαφορία, σαν και αυτή των νέων της εποχής του ποιητή, θα υπάρξουν σοβαρές συνέπειες, καθώς η ιερή φωτιά έσβησε και δε γίνεται να ανάψει πάλι.

Με τραγικό τρόπο παρουσιάζεται η κατάσταση των Εστιάδων. Θρηνούν και σκορπίζουν τη στάχτη στα μαλλιά τους σαν χορός αρχαίας τραγωδίας. Όλοι τους οι θρήνοι όμως είναι πια μάταιοι, αφού η φωτιά έχει σβήσει πια και δεν υπάρχει ελπίδα να αναζωοπυρωθεί.

Η πολιτεία είναι καταδικασμένη να χαθεί, εκτός κι αν γίνει κάποιο θαύμα και ένας κεραυνός πέσει στο ναό κι ανάψει πάλι τη φωτιά.

Οι Εστιάδες συνειδητοποιούν το μέγεθος της ευθύνης τους και ζητούν να τιμωρηθούν οι ίδιες αντί η πόλη. Με χέρια λοιπόν υψωμένα προς τον ουρανό ικετεύουν την τιμωρία τους, προσδοκώντας τον τιμωρό σε αυτές και βοηθό στην πόλη κεραυνό.

Ο ποιητής αναρωτιέται αν έγινε το θαύμα και σώθηκε η πολιτεία. Μάλιστα, ζητά από τους ανθρώπους να του δώσουν απάντηση για το κατά πόσο η δική τους άβουλη γνώμη έμεινε ατιμώρητη ή όχι.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. αλαλιασμένος: αναστατωμένος.
2. απαριάζω: παρατώ, αφήνω.
3. αραχνός: αραχνιασμένος.
4. σπαρνώ: ταράζομαι από φόβο.
5. Εστιάδες: ιέρειες στο ναό της Εστίας στην Αρχαία Ρώμη. Προέρχονταν από ευϋπόληπτες οικογένειες.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Στροφή α΄: Ο ποιητής ήδη από τους πρώτους στίχους παρουσιάζει το σκηνικό στο οποίο θα εξελιχθούν τα γεγονότα που θα εκθέσει. Είναι βαθιά μεσάνυχτα και επικρατεί απόλυτη σιωπή στην κοιμισμένη πολιτεία την οποία θα ταράξει η τρομακτική φωνή του «Κακού». Η αντίθεση ανάμεσα στην προηγούμενη κατάσταση και σε αυτή που θα επικρατήσει αμέσως μετά γίνεται φανερή.

Στροφή β΄: Ο ποιητής κατορθώνει να αποδώσει με επιτυχία την ψυχολογία του πλήθους που παρασύρεται και πανικοβάλλεται εύκολα, αλλά και τρέχει να παρακολουθήσει το κακό περισσότερο από περιέργεια και λιγότερο με διάθεση να κάνει κάτι για να το προλάβει ή να το αντιμετωπίσει. Στόχος τους είναι ακριβώς αυτός: να δουν τη συμφορά και να ικανοποιήσουν την ηδονοβλεπτική τους διάθεση.

Στροφή γ΄: Στην στροφή αυτή ο ποιητής παρουσιάζει μια δραματική σκηνή από τη Δευτέρα Παρουσία, παρουσιάζοντας τους ανθρώπους σαν νεκρούς που έχουν σηκωθεί από τα μνήματά τους.

Είναι φανερό πως εδώ ο ποιητής αναφέρεται στην κοινή συνείδηση και την κοινή γνώμη που ετεροκατευθύνεται και είναι δυνατόν να χειραγωγείται, χωρίς την παραμικρή δύναμη αντίστασης. Συχνά μάλιστα το «ξύπνημα», δηλαδή η συνειδητοποίηση των πραγμάτων και η αφύπνιση των συνειδήσεων, δεν είναι ποθη-

τό γιατί απαιτεί δραστηριοποίηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, κάτι που το πλήθος αποστρέφεται.

«Παραδέρνουν μέσα σ' ένα φοβερό εφιάλτη κι αγωνίζονται να λυτρωθούν και να ξυπνήσουν κι όμως πάλι φοβούνται το φως, την καθαρή εγρήγορση, τη συνειδητοποίηση δηλαδή της αλήθειας που είναι φοβερή αλήθεια και βαραίνει τους πάντες. Καίριος χαρακτηρισμός του πλήθους που θέλει να ιδεί τι συμβαίνει, αλλά φοβάται να φτάσει στην επίγνωση ότι το κακό που έγινε είναι κοινό κακό, όπου έχουν όλοι μερίδιο στην ευθύνη και στις συνέπειες» (Γ. Θέμελη, «Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών» τόμος Α', σελ. 201).

Στροφή δ΄: Ο ποιητής παρουσιάζει όλο τον κόσμο να αντιδρά με τον ίδιο τρόπο, ανίκανο να αντισταθεί στην επιθυμία τους να δουν αυτό που συμβαίνει, ακόμα κι αν το θέαμα θα είναι δυσάρεστο και για τους ίδιους.

2η ενότητα: Στροφή ε΄: Ο ποιητής ίσως παρουσιάζει τις Εστιάδες σαν τους πνευματικούς ανθρώπους της εποχής του που κωφεύουν μπροστά στα προβλήματα της εποχής. Εκείνοι, όπως και οι ιέρειες, είναι οι πιο διαλεκτοί, αυτοί που πρέπει να κρατούν άσβηστη την ιερή φωτιά, να κρατούν άγρυπνες τις συνειδήσεις των ανθρώπων και να τους ευαισθητοποιούν ως προς τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τόπος, έτσι ώστε να κινητοποιηθούν για την εξάλειψή τους.

Στροφή στ΄: Με την έκφραση «σαν της δικής μας νιότης» ο ποιητής κάνει εδώ τον πρώτο υπαινιγμό για το βαθύτερο νόημα του ποιήματός του. Όπως οι Εστιάδες, έτσι και οι νέοι της εποχής του αδιαφόρησαν για το χρέος τους και η αμέλειά τους αυτή υπήρξε εγκληματική, καθώς οι συνέπειες ήταν φοβερές για όλους.

«Όπως ο κεντρικός πυρήνας έτσι και το μήνυμα του ποιήματος αναπτύσσεται σε δυο πλάνα. Στο πρώτο ελεεινολογείται η «άβουλη ανεμελιά κι αραθυμιά», η «άβουλη κι άδικη γνώμη μιας νιότης» που εξαιτίας της έσβησε το ιερό πυρ της πνευματικότητας. Σ' αυτό το πλάνο λοιπόν το ποίημα θρηνεί κάτι που χάθηκε. Γι' αυτό και ο ποιητής το κατατάσσει στα Ελεγεία. Ωστόσο σ' ένα βαθύτερο πλάνο, το ποίημα λειτουργεί και σαν κραυγή κινδύνου που καλεί σε συναγερμό τη χώρα... Ενώπιον όλης της κοινωνίας ο ποιητής, σαν την Εστιάδα που πρώτη διαπίστωσε τη συμφορά, αναδεύει τη «χλιά χόβολη», δείχνοντας πως μονάχα στάχτες έχουν απομείνει. Ωστόσο φαίνεται να πιστεύει πως μπορεί ακόμα να γίνει το θαύμα (οπωσδήποτε δεν το αποκλείει). Ίσα ίσα το προσδοκά και μάλιστα, σαν τον αμνό τον «αίροντα τας αμαρτίας του κόσμου» δέεται να πέσει η ιερή φωτιά που θα «ξαναπυροδοτήσει το βωμό της πνευματικότητας στη συγκαιρινή του Ελλάδα, έστω κι αν πρόκειται το αστροπελέκι να κάψει αυτό τον ίδιο

(Κ. Κουλουφάκος, «Ερμηνεία Νεοελληνικών Κειμένων, τόμος Β, σελ. 219-220). **(Απάντηση 3ης ερώτησης).**

Στροφή ζ΄,η: Εδώ ο ποιητής παρουσιάζει την ατομική αμαρτία να βαραίνει και να πέφτει επάνω στο σύνολο. Η ευθύνη του ατόμου να διατηρεί άσβηστη τη φωτιά της ζωής και της δημιουργίας είναι μεγάλη, γιατί ενώ ενεργείται μέσα στα δικά του προσωπικά ζητήματα είναι συγχρόνως υπόθεση γενική καθολικά, οι συνέπειές της ξεπερνούν αμέσως την ατομική του περίπτωση. Οι Εστιάδες το ξέρουν αυτό και ικετεύουν ο κεραυνός να τις χτυπήσει για να σωθεί το σύνολο (Γ. Θέμελης, «Η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών» τόμος Α, σελ, 203).

Στροφή θ΄: Ακολουθούν αποσιωπητικά για να δοθεί στον αναγνώστη η ευκαιρία να εξάγει τα δικά του συμπεράσματα για το αν έγινε δεκτή η όχι τι δέηση των Εστιάδων.

3η ενότητα: Στην τελευταία ουτή στροφή ο ποιητής κάνει το δεύτερο υπαινιγμό για τις προθέσεις του. Μάλιστα, εδώ χρησιμοποιεί πληθυντικό αριθμό, καθώς δεν αναφέρεται μόνο στον εαυτό του αλλά στη γενιά του ολόκληρη η οποία δεν εμφορείται από κάποια ιδεολογία και δεν έχει κάποιο σκοπό και κάποιο όραμα για δημιουργία, με αποτέλεσμα να αφήνει τη φωτιά της, δηλαδή την ενεργητικότητα που η φύση χαρίζει στους νέους, να σβήσει.

«Η τελευταία στροφή μας δείχνει πως το ποίημα ορμήθηκε από ένα προσωπικό δράμα του ποιητή. Κάτι το ανεπανόρθωτο έγινε στη ζωή του, «έσβησε η άσβηστη φωτιά» μέσα του, αυτή που όσο ανάβει γονιμοποιεί τη ζωή του ατόμου και του συνόλου, όταν σβήσει καταδικάζει τα πάντα στο χαμό. Έσβησε μέσα του η «Αγία Φωτιά» της νίκης... η άγια δημιουργική φλόγα και τώρα η άβουλη νιότη ζει και ζένεται με το σκοπό της, που είναι η έλλειψη κάθε σκοπού!» (Γ. Θέμελης, ό.π. σελ. 203). **(Απάντηση 3ης ερώτησης).**

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα διακρίνεται στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στροφές 1-4, στις οποίες ο ποιητής περιγράφει τις αντιδράσεις του πλήθους στο σβήσιμο της ιερής φλόγας του ναού.

2η ενότητα: Στροφές 5-9, στις οποίες παρουσιάζονται οι Εστιάδες συντριμμένες να ικετεύουν να πέσει επάνω τους ο κεραυνός, για να πληρώσουν αυτές και όχι η πόλη.

3η ενότητα: Στροφή 10, όπου ο ποιητής αποκαλύπτει το βαθύτερο νόημα που προσπαθεί να περάσει με το μύθο του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Δραματικότητα - Τεχνική:** Ο ποιητής με δραματικό τρόπο και με βάση τη ρωμαϊκή παράδοση καταφέρνει να θέσει το πρόβλημα της ατομικής ευθύνης. Ο στόχος του αυτός επιτυγχάνεται και χάρη στα ποικίλα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί.
2. **Εικόνες:** «κι όλοι πετιούνται αλαλιασμένοι», «κι όλοι δρομούν... στη νύχτα», «σκυφτοί προς της Εστίας το Ναό.,. να ιδούνε».
3. **Λέξεις που διακρίνονται για την πλαστικότητά τους:** «άκραχτα», «δρομούν φορά»,«απάριασαν»,«χλια χόβολη».
4. **Εικόνες:** μορφικά, κύριο γνώρισμα του ποιήματος και γενικά όλης της ποίησης του Γρυπάρη παρατηρούμε ότι είναι μια καταπληκτική πλαστικότητα. Οι εικόνες του δίνουν άμεση καθαρότητα, ανάγλυφη καθαρότητα μορφών και πραγμάτων, στοιχείο της κλασικής τέχνης. Οι λέξεις του διαλεγμένες με φροντίδα, έχουν αυτή την πλαστική δύναμη, δίνουν μεμιάς, να πούμε, στρογγυλές, κρουστές, ένα όραμα, χτυπούν άμεσα στην όραση, έχουν μια ρωμαλεότητα που ανεβάζουν μεμιάς την ένταση στη διαπασών, όχι μουσικά, αλλά πλαστικά. Ηχητική υπάρχει πολύ έντονη, όχι μελωδική αλλά χτυπητή που συντελεί κι αυτή στον ίδιο σκοπό: να ξυπνήσει άμεσα και καθαρό όραμα, στοιχεία της παρνασσιακής τέχνης».
5. **Μέτρο - Στίχοι:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικό μέτρο, σε 10 τετράστιχες στροφές που αποτελούνται από δεκατετρασύλλαβους, δεκατρισύλλαβους και εντεκασύλλαβους στίχους με πλεχτή ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Παρατηρήστε αυτά που συμβαίνουν έξω από το ναό και προσπαθήστε να συνδέσετε (α) το σκηνικό που προοιωνίζει τη συμφορά και (β) την ψυχολογία του πλήθους και τις αντιδράσεις του απέναντι στη συμφορά.

Απάντηση:

Το σκηνικό περίλαμβάνει μια πολιτεία τη νύχτα που ενώ είναι βυθισμένη σε απόλυτη ησυχία ταράζεται ξαφνικά από μια φωνή ότι η άσβηστη στην ιερή φωτιά του ναού σβήστηκε. Οι κάτοικοι ταράζονται, πετιούνται ανάστατοι από τα σπίτια τους και κυ-

ριευμένοι από φόβο αλλά και από περιέργεια τρέχουν προς το ναό να πληροφορηθούν τι ακριβώς έγινε.

2η Ποια είναι η σκηνή που διαδραματίζεται μέσα στο ναό; Πώς συμπεριφέρονται οι Εστιάδες μετά το αμάρτημα της «ανεμελιάς» και πώς εξηγείτε αυτή τη συμπεριφορά τους;

Απάντηση:

Μέσα στο ναό οι Εστιάδες παρουσιάζονται ως ικέτιδες μπροστά στο σβησμένο βωμό του ναού. Αντιλαμβάνονται το αμάρτημά τους και ζητούν τη βοήθεια του θεού για την πόλη και τη δική τους τιμωρία προκειμένου αυτή να σωθεί. Η συμπεριφορά τους είναι απόλυτα δικαιολογημένη, αφού αναγνωρίζουν το μέγεθος της ευθύνης τους.

3η Ποιος υπαινιγμός μέσα στην ενότητα αυτή ευρύνει το νόημα του μύθου και τον κάνει σύμβολο; Ποια είναι τα βαθύτερα περιεχόμενα που δίνει ο ποιητής στο σύμβολο;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση στροφών στ' και ι'.

4η Ποιο θαύμα περιμένει ο ποιητής και τι ελπίζει από αυτό;

Απάντηση:

Ο ποιητής περιμένει να σωθεί η πολιτεία και να τιμωρηθούν μόνο οι Εστιάδες, αλλά δε διευκρινίζει αν το θαύμα αυτό συντελέστηκε. Εννοεί βέβαια πως είναι δύσκολο να συμβεί κάτι τέτοιο, αφού το σφάλμα του ενός επιβαρύνει το σύνολο.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Γιατί προκάλεσε τόσο πανικό το σβήσιμο της φωτιάς;

2η Πού απευθύνουν τις ικεσίες τους οι Εστιάδες, και γιατί;

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Λάμπρος Πορφύρας

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Ο Λάμπρος Πορφύρας -φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημητρίου Σύψωμου- γεννήθηκε στη Χίο, στα 1879, αλλά μεγάλωσε στον Πειραιά. Η ζωή του ήταν απλή και αθόρυβη και η ποίησή του χαρακτηρίζεται για την μελαγχολία τους χαμηλούς τόνους και την υποβλητικότητά της.

Όπως τονίζει ο Δ. Πλάκας, «απλά μέσα στην ποίησή του ο αισθητός κόσμος δίνει τα υλικά δομής, αλλά χάνει την υπόστασή του, μεταβάλλεται σε σήμα που θα υποβάλλει ψυχικές διαθέσεις, χωρίς ουσιαστικούς βιοθεωρητικούς συσχετισμούς... Ο ποιητής μας δεν είναι ο τραγουδιστής της πειραϊκής και των ταπεινών ανθρώπων, όπως τον θέλει κάποτε η κριτική, έστω κι αν, όπως είναι φυσικό γιο τον Έλληνα, το νησιώτη, τον αμετακίνητο Πειραιώτη, αντλεί περισσότερο από το θαλασσινό χώρο το σηματολόγιό του. Ο χώρος δεν είναι ούτε γεωγραφικά αναγνωρίσιμος, ούτε ιστορημένος. Δε συνιστά ένα σώμα με το ποίημα διατηρώντας όλη του τη σκευή. Είναι πέρα από την πραγματικότητα» (Περιοδικό «Διαβάζω», τόμος 26, σελ. 42).

Έργα του. «Σκιές», «Μουσικές Φωνές», «Άπαντα». Πέθανε στα 1932.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα 1919, στο περιοδικό «Βωμός» και συμπεριλήφθηκε στη συνέχεια στη συλλογή «Σκιές». Χάρη σε αυτό το ποίημα -που κινείται στα πλαίσια του συμβολιομού-, ο ποιητής τιμήθηκε με το «Εθνικόν Αριστείου των Γραμμάτων και Τεχνών».

Ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος τονίζει: «Δεν ξέρω άλλο ποιητικό έργο με τόσους αντίλαλους, όσο το έργο του Πορφύρα. Φωνές της θάλασσας, θροΐσματα κλώνων, στεναγμοί του ανέμου, ξεγυμνωμένες, ξεψυχισμένες ικεσίες σημάντρων, συγκρατημένα αναφιλητά, όλο σιγαλοί, μακρινοί ήχοι, όμοιοι με απηχήσεις, που δεν είναι του κόσμου τούτου, αποτελούν το υπέδαφος του έργου τούτου· τα γόνιμα στέρνα της γης, όπου ριζοβολεί το απλό λουλούδι ενός ποιητικού λόγου χωρίς αλαζονεία και χωρίς καύχηση» (Περιοδικό «Νέα Εστία» τεύχος 155, σελ. 593).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής μετατρέπει με τη φαντασία του το δρόμο σε θέατρο. Μέσα στο σκοτάδι, με δυσκολία μπορούσε κανείς να διακρίνει τη σκηνή του και οι άνθρωποι, οι θεατρίνοι, φάνταζαν με σκιές.

Μάλιστα, συνεχίζοντας στο ίδιο μοτίβο, παρουσιάζει τα σπίτια, τις αυλές, τα κληνάρια των δέντρων σαν σκηνικά και μάλιστα παλιά και ξεβαμμένα, μπροστά στα οποία έπαιζαν οι θεατρίνοι το δράμα τους. Και, καθώς οι σκηνές εναλλάσσονταν μαζί με το περιεχόμενο του έργου, γέλια και βογκητά ακούγονταν από τα σκηνικά.

Επίσης, ο ποιητής τονίζει πως δεν είναι δυνατόν ο ίδιος να γνωρίζει πώς έχουν τα πράγματα, αφού η προσέγγισή του είναι καθαρά υποκειμενική. Αντιλαμβάνεται όμως, πως οι άνθρωποι πηγαινοέρχονται στη ζωή, δίνοντας μια παράσταση άλλοτε θλιβερή και άλλοτε ωραία στην οποία η νύχτα, όταν ερχόταν, έριχνε την αυλαία της, δίνοντας το τέλος.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

Στροφή α΄: Η διάθεση του ποιητή είναι σαφώς μελαγχολική. Παρουσιάζει τον κόσμο σαν θέατρο, να κινείται μέσα στο σκοτάδι, ενώ ήδη από τον πρώτο στίχο τονίζει έντεχνα την άγνοιά του και πόσο δύσκολο είναι να προσεγγίσει εκείνος αυτό το σκοτεινό θεατρικό κόσμο.

Με τον τρόπο αυτό τονίζει την ατελή γνώση του κόσμου από τον άνθρωπο, ο οποίος δεν μπορεί να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο στη ζωή και να την ελέγξει απόλυτα, αλλά σ' ένα βαθμό καθορίζεται από αυτήν και δεν είναι παρά ένας θεατρίνος που απλά θα παίξει το ρόλο του. Έτσι, όπως τονίζει ο Κ. Κουλοφάκος, «το θέατρο παίρνει τη θέση της πραγματικότητας και η πραγματικότητα παρουσιάζεται σαν θέατρο».

Στροφή β΄: Ο συμβολισμός στη στροφή αυτή γίνεται πιο φανερός. Η ζωή του ανθρώπου δεν είναι παρά ένα θέατρο και ό,τι αποκτήσει σε αυτή, σπίτια, αυλές, άλλα αγαθά, δεν είναι παρά τα σκηνικά που πλαισιώνουν τη ζωή του. Γύρω από αυτά εξελίσσεται η ιστορία κάθε ανθρώπου και η ζωή κάποτε τον γεμίζει χαρά και ευτυχία και κάποτε του δίνει βάσανα και πόνους.

Στροφή γ΄: Ο θάνατος λοιπόν έρχεται και δίνει το τέλος στη ζωή των ανθρώπων, κάνοντάς τους να τρομάζουν («Θε μου», «μαύρη της αυλαία»), καθώς έτσι παίρνουν τέλος και όλα τους τα όνειρα και οι επιθυμίες.

Η ζωή λοιπόν παρουσιάζεται μάταιη, αφού παρά τις προσπάθειες του ανθρώπου να δημιουργήσει, να εκπληρώσει τα όνειρά του, έρχεται τελικά ο θάνατος να τα διαγράψει όλα αυτά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα έχει τη δομή και τη σύνθεση μιας παραβολής. Οι δύο πρώτοι στίχοι αποτελούν το **προοίμιο**, οι στίχοι 3-10 την **απεικόνιση**, δηλαδή την παρουσίαση των υποβλητικών λεπτομερειών, και οι δύο τελευταίοι την **κατακλείδα**.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Παρομοιώσεις:** Όλο το ποίημα αποτελεί μια βασική παρομοίωση: «ο δρόμος, χθες το βράδυ... σα θέατρο είχε γίνει», στην οποία στηρίζονται και οι άλλες: «τα σπίτια έλεγες κι ήταν σκηνικά», «και σα σκιές φαινόντανε μακριά μου οι θεατρίνοι».
2. **Εικόνες:** Με όλες αυτές τις παρομοιώσεις αλλά και τις εικόνες: «μόλις φαινόταν η σκηνή στ'ανάριο το σκοτάδι», «κι εκείνοι έβγαιναν... ευτυχισμένα», «εβγαίνανε... ωραία», «κι η νύχτα... αυλαία», ο ποιητής κατορθώνει να αισθητοποιήσει τα νοήματά του και να κάνει κατανοητή τη μελαγχολική του διάθεση.
3. **Μουσικότητα:** Επίσης, σύμφωνα πάντα με τις αρχές του συμβολισμού, η μουσικότητα των ήχων και η υποβλητικότητά τους είναι φανερή. Σε αυτό βοηθά κυρίως η απλή δημοτική γλώσσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής, οι δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι, με το ιαμβικό μέτρο και την πλεκτή ομοιοκαταληξία.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ο ποιητής βλέπει μια εξωτερική πραγματικότητα αλλά η ψυχική του διάθεση τη μεταμορφώνει και μεταμορφώνοντάς την της δίνει συμβολικές προεκτάσεις. Να βρείτε α) Ποια είναι τα πραγματικά στοιχεία, β) Ποια είναι η εντύπωση του ποιητή γι' αυτά, πώς τα βλέπει δηλαδή και πώς τα μεταμορφώνει ο ποιητής, γ) Ποια είναι η συμβολική προέκταση. Να στηρίξετε την απάντησή σας στη βασική παρομοίωση και στις επιμέρους παρομοιώσεις και μεταφορικές εκφράσεις.

Απάντηση:

α) Τα στοιχεία της εξωτερικής πραγματικότητας που βλέπει ο ποιητής είναι: ο δρόμος, οι άνθρωποι, η νύχτα, τα σπίτια, το αραιό σκοτάδι, τα σταχτιά σύννεφα, οι αυλές, τα κλωνάρια, οι φωνές,

β) Ο ποιητής τα στοιχεία της εξωτερικής πραγματικότητας τα μεταμορφώνει εντελώς: ο δρόμος γίνεται με τη φαντασία του θεατρική σκηνή, οι άνθρωποι γίνονται θεατρίνοι, τα σπίτια, οι αυλές και τα κλωνάρια σαν παλιά ξεβαμμένα σκηνικά, η νύχτα σαν αυλαία και οι φωνές σαν βογγητά και γέλια των θεατρίνων.

γ) Όλα τα στοιχεία του ποιήματος απαιτούν συμβολικό περιεχόμενο. Σκοπός του ποιητή είναι να παρουσιάσει τη ματαιότητα της ζωής που μοιάζει με θεατρική παράσταση, με σκηνές άλλοτε χαράς και άλλοτε λύπης, που όμως πάντοτε σφραγίζεται από το θάνατο, το τέλος (βλέπε και ανάλυση).

2η Η ποίηση του Πορφύρα διακρίνεται για τη μελαγχολική της διάθεση. Επαληθεύεται στο συγκεκριμένο ποίημα ο χαρακτηρισμός;

Απάντηση:

Η μελαγχολική διάθεση του ποιήματος είναι εμφανής. Κυρίως, αποκαλύπτεται από τον τρόπο με τον οποίο ο δημιουργός αντιλαμβάνεται τη ζωή, σαν ένα «αλλόκοτο δράμα» που πάντα σφραγίζεται από τη «μαύρη αυλαία», το θάνατο.

3η Κύρια χαρακτηριστικά του συμβολισμού στην ποίηση είναι: α) η μουσικότητα, β) η υποβλητική ατμόσφαιρα, γ) η σύνδεση των πραγμάτων με τις ψυχικές κσταστάσεις. Υπάρχουν αυτά τα γνωρίσματα στο ποίημα;

Απάντηση:

Τα κύρια αυτά χαρακτηριστικά του συμβολισμού υπάρχουν και στο ουγκεκριμένο ποίημα. Η μουσικότητα επιτυγχάνεται χάρη στον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο στίχο με πλεκτή ομοιοκαταληξία. Η υποβλητικότητα συντελείται με τις παρομοιώσεις και τις μεταφορές, την επανάληψη της άγνοιας, τον ήσυχο τόνο. Τέλος, η μελαγχολική διάθεση φανερώνεται με τους συμβολισμούς που χρησιμοποιεί ο ποιητής για το δρόμο, τη νύχτα, τους ανθρώπους, την αυλαία.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια στοιχεία κάνουν το δρόμο να μοιάζει με θέατρο;

ΑΓΡΑΦΟΝ

Άγγελος Σικελιανός

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Ο Άγγελος Σικελιανός γεννήθηκε στη Λευκάδα στις 15 Μαρτίου 1884. Καταγόταν από ιστορική οικογένεια και οι πρόγονοί του διακρίθηκαν για την παιδεία τους και την εθνική τους δράση στα χρόνια της Επανάστασης και αργότερα. Ο πατέρας του ήταν δάσκαλος της Γαλλικής και η μητέρα του συγγενής του Βαλαωρίτη.

Τελειώνει τις μαθητικές του σπουδές στη Λευκάδα. Στην εφηβεία του αρχίζει να γράφει τους πρώτους στίχους του πάνω σε λευκώματα. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές έρχεται στην Αθήνα και γράφεται (1901) στη Νομική Σχολή· την εγκαταλείπει όμως γρήγορα και αφοσιώνεται στην ποίηση. Το 1905 γνωρίζεται με την Αμερικανίδα ελληνολάτρισσα Εύα Πάλμερ, την οποία παντρεύεται το 1907 στην Αμερική. Το 1909 εκδίδει το συνθετικό ποίημα Αλαφροΐσκιωτος, που τον καθιερώνει ως ποιητή.

Από το 1910 ως το 1912 ταξιδεύει στην Ευρώπη και το καλοκαίρι του 1912 επιστρέφει στην Αθήνα. Όταν κηρύσσεται ο Βαλκανικός πόλεμος επιστρατεύεται ως απλός στρατιώτης και ακολουθεί τη μονάδα του στη Στερεά και στην Ήπειρο.

Το 1914 γνωρίζεται με τον Ν. Καζαντζάκη συνδέονται με βαθιά φιλία και αρχίζουν περιηγητικά ταξίδια σε όλη την Ελλάδα.

Η δεκαετία 1914-1925 είναι γεμάτη ταξίδια και περιηγήσεις, γράψιμο, μελέτη και περισυλλογή.

Έχει ήδη συλλάβει τη δελφική ιδέα, την προσπάθεια δηλαδή αναβίωσης του αρχαίου ελληνικού πνεύματος στους Δελφούς. Από το 1924 μένει σχεδόν μόνιμα στους Δελφούς και με τη βοήθεια της συζύγου του εργάζεται για την πραγμάτωσή της. Οργάνωσε ολόκληρη εκστρατεία, δημοσιεύοντας άρθρα, δίνοντας διαλέξεις και προσκαλώντας διαρκώς ξένους. Το 1926 τύπωσε ένα φυλλάδιο με τίτλο «Δελφικές εορτές». Με τον ίδιο τίτλο, κυκλοφόρησε τον επόμενο χρόνο λεύκωμα με εικόνες σε πέντε γλώσσες και ακολούθησαν άλλα μικρότερα φυλλάδια. Το Μάη του 1927 πραγματοποιούνται οι Δελφικές Γιορτές με παράσταση του «Προμηθέα Δεσμώτη», αθλητικούς αγώνες, έκθεση λαϊκής τέχνης, λαμπαδοδρομίες, αρχαίους και νέους ελληνικούς χο-

ρούς. Οι Γιορτές επαναλήφθηκαν το Μάη του 1930 με τις «Ικέτιδες» του Αισχύλου. Ωστόσο, παρόλη την μεγάλη κινητοποίηση, τα τεράστια έξοδα, την επιτυχία των εορτών και τη συρροή πολυάριθμων ξένων, η πραγματοποίηση της Δελφικής Ιδέας δεν προχώρησε και πολύ πέρα από το πρώτο βήμα. Το ζεύγος Σικελιανού απογοητευμένο και οικονομικά εξουθενωμένο εγκατέλειψε την προσπάθεια.

Το 1940 ο ποιητής παντρεύεται μετά από διάζυγιό του, την Άννα Καραμάνη. Συμμετέχει στην πνευματική αντίσταση του πολέμου και της Κατοχής. Η στάση του είναι άψογη αυτά τα δύσκολα χρόνια. Παρά την προσπάθεια των γερμανικών και ιταλικών αρχών να τον προσεταιριστούν, αυτός απορρίπτει κάθε πρόταση για συνεργασία, κι ας αντιμετωπίζει οξύτατα οικονομικά προβλήματα. Στην κηδεία του Παλαμά, στις 23 Φεβρουαρίου 1943, αυτός απαγγέλλει μπροστά στο φέρετρο τη γνωστή νεκρική ωδή, που αποτέλεσε κραυγή διαμαρτυρίας και ελευθερίας ενάντια στον κατακτητή:

«Ηχήστε οι σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές
δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα..».

Μετά τον πόλεμο προτάθηκε δύο φορές (το 49 και το 50) για το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Τελικά όμως η υπόθεση ναυάγησε ύστερα από αήθεις ενέργειες ορισμένων κύκλων. Το ίδιο αρνητικό αποτέλεσμα είχε και η πρόταση για είσοδό του στην Ακαδημία. Το 1947 εκλέγεται πρόεδρος στην Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Πεθαίνει το βράδυ της 19ης Ιουνίου 1951 από οξύ πνευμονικό οίδημα μετά το ημιπληγικό επεισόδιο που τον προσέβαλε.

Το έργο του

Ο Σικελιανός πρωτοεμφανίζεται στα γράμματα το 1902 δημοσιεύοντας ποιήματα στα φιλολογικά περιοδικά «Διόνυσος», «Ακρίτας», «Παναθήναια», «Νουμάς», «Ζωή».

Τα νεανικά του έργα έχουν καταφανή σημάδια του τελευταίου παρνασισμού και του συμβολισμού και δεν προοιωνίζουν την κατοπινή του εξέλιξη.

Το πρώτο του αντιπροσωπευτικό ποίημα είναι ο «Αλαφροΐσκιωτος» που γράφτηκε, όταν ήταν 20 ετών και κυκλοφόρησε το 1909.

Το όλο έργο του διαιρείται ως εξής:

Α. Ποίηση

Έχει εκδοθεί σε 6 τόμους (εκδ. Ίκαρος) με το γενικό τίτλο Λυρικός Βίος:

Τόμος Α', 1965: Πρόλογος του Ποιητή -Αλαφροΐσκιωτος- Ραψωδίες του Ιουνίου.

Τόμος Β', 1965: Λυρικά Ι: Δελφικός 'Υμνος -Επίνικοι, τα- Νέκυα, τα - Σονέτα -Αφροδίτης Ουρανίας.

Τόμος Γ', 1965: Πρόλογος στη Ζωή: Η Συνείδηση της Γης μου - Η συνείδηση της φυλής μου - Η Συνείδηση της Γυναίκας - Η Συνείδηση της Πίστης - Η Συνείδηση της προσωπικής Δημιουργίας.

Τόμος Δ', 1965: Μήτηρ Θεού - Πάσχα των Ελλήνων - Δελφικός Λόγος.

Τόμος Ε', 1968: Λυρικά ΙΙ: Νέκυια, β' - Ορφικά - Ίμεροι - Επίνικοι β'.

Τόμος Στ', 1969: Άγνωστα και Ανέκδοτα ποιήματα.

Β. Ποιητικό Θέατρο

Οι τραγωδίες του περιέχονται σε 3 τόμους με το γενικό τίτλο «Θυμέλη».

Τόμος Α, 1970: Πρόλογος του ποιητή - Ο Διθύραμβος του Ρόδου - Σίβυλλα.

Τόμος Β, 1971: Ο Δαίδαλος στην Κρήτη - Ο Χριστός στη Ρώμη.

Τόμος Γ, 1975: Ο θάνατος του Διγενή - Ασκληπιός.

Γ. Πεζά

Τα πεζά του περιέχονται σε 3 τόμους με το γενικό τίτλο «Πεζός λόγος».

Τόμος Α, 1978: Κείμενα, 1908-1928.

Τόμος Β, 1980: Κείμενα Δελφικά 1921-1951.

Τόμος Γ, 1981: Κείμενα, 1940-1951.

Ο Σικελιανός είναι ένας από τους σημαντικότερους ποιητές μας με δική του βιοθεωρία. Πίστευε σε μια σφαιρική ενότητα του παντός, σε μια ολότητα της ανθρώπινης ψυχής, οραματιζόταν ένα καθολικό θρησκευτικό μύθο, που να συμπεριλαμβάνει στοιχεία από τις πρωτόγονες μητριαρχικές θρησκείες, το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική διδασκαλία, τη χριστιανική συμβολική. Μέσα σε αυτή την ενοποιητική αρχή υπάρχει αναμφισβήτητα ένας υπερτροφικός -και πολλές φορές ενοχλητικός- εγωκεντρισμός, που όμως δίνει στους οραματισμούς του βιολογική ορμή και τους προφυλάσσει από τη μορφή των απλών φιλοσοφικών στοχασμών.

Χαρακτηριστικά της ποιητικής του σύλληψης και έκφρασης είναι η πηγαία έκφραση και η γνήσια λυρική πνοή, η ρωμαλέα σύλληψη της φαντασίας, ο πλούτος και η λάμψη της γλώσσας, η μεγαλόπρεπη και συχνά μεγαλόστομη έκφραση.

Η Δελφική προσπάθεια του ποιητή.

Αντλώντας έμπνευση ο ποιητής από το θεσμό των αρχαίων αμφικτυονιών οραματίστηκε τη δελφική ιδέα. Με την αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών που του προκάλεσε βαθιά απογοήτευση, ο Σικελιανός σκέφτηκε να ενώσει όλα τα έθνη της γης σε μια πνευματική κοινωνία για την ειρηνική συνύπαρξη και ουναδέλφωση των λαών.

Η δελφική προσπάθεια ήταν δηλ. μια απόπειρα εφαρμογής στην πράξη της κοσμοθεωρίας που εξέφραζε με την ποίησή του, της συνένωσης στοιχείων της παλιάς και της νέας θρησκείας, του Χριστιανισμού, όπως αυτός εκφραζόταν όχι στο δόγμα, αλλά στο

γνήσιο χριστιανικό μύθο στην καθάρια ποιητική γραμμή και υπόστασή του.

Στο ιερό των Δελφών οραματίστηκε να ιδρύσει μια καινούργια παγκόσμια πνευματική αμφικτυονία, μια «Δελφική Ένωση και ένα «Δελφικό Πανεπιστήμιο», απ' όπου να ξεκινήσει στην πράξη μια πνευματική ανεξαρτησία και ψυχική λύτρωση των λαών, μια ενοποίησα πέρα από τον κατακερματισμένο σημερινό κόσμο και πάνω από τις εφήμερες πολιτικές ιδεολογίες των ημερών μας.

Οι πρώτες δελφικές γιορτές πραγματοποιήθηκαν το Μάη του 1927 και επαναλήφθηκαν το 1930. Κατέληξαν σε οικονομική καταστροφή και δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Την παράδοση συνέχισε για κάποια χρόνια ο ακούραστος εργάτης της Δελφικής Ιδέας Λίνος Καρζής.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα ανήκει στην συλλογή Επινίκων Β, είναι επικολυρικό και γράφτηκε στα χρόνια 1940-46. Αναφέρεται σε ένα επεισόδιο από την επίγεια παρουσία του Χριστού, το οποίο δεν περίλαμβάνεται στην Καινή Διαθήκη αλλά στα Απόκρυφα Ευαγγέλια.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Καθώς προχωρούσαν έξω από τα τείχη της Σιών ο Ιησούς και οι μαθητές του, έφτασαν στον τόπο όπου πετούσαν τα απορρίματα. Στον πιο ψηλό σωρό ανάμεσα σ' αυτά ξεχώριζε ένα ψοφίμι σκύλου με τα σκέλια γυρισμένα προς τα πάνω. Ανέδινε τέτοια φρικτή μυρωδιά, που οι μαθητές δεν άντεξαν και οπισθοχώρησαν. Μόνο ο Ιησούς προχώρησε γαλήνια και ατάραχος, κοίταζε το ψοφίμι χωρίς να ενοχλείται. Ένας μαθητής απόρησε και τον ρώτησε αν νιώθει τη δυσωδία. Εκείνος, μένοντας προσηλωμένος στα θέαμα του σκύλου, απάντησε ότι όποιος έχει καθαρή ανάσα ακόμη και μέσα στην πόλη αναπνέει τη φοβερή μυρωδιά· αυτό που ο ίδιος θαυμάζει είναι ό,τι βγαίνει από τη φθορά: τα λευκά δόντια του σκύλου που στον ήλιο λάμπουν ολόασπρα σαν το χαλάζι, σαν το κρίνο, και αυτό είναι ένα παρήγορο μήνυμα, μια υπόσχεση ελπίδας, ένα αντιφέγγισμα του Αιώνιου, μια αστραπή του Δίκαιου.

Αυτά είπε ο Κύριος και οι μαθητές του τον ακολούθησαν.

Συλλογιζόμενος αυτά ο ποιητής, παρακαλεί τον Ιησού καθώς κι ο ίδιος βαδίζει διαρκώς έξω από την πόλη και βλέπει παντού ερείπια και σκουπίδια, να αποκτήσει την ψυχική δύναμη, ώστε ατάραχος να σταματήσει κι αυτός ανάμεσα στο σωρό και να δια-

κρίνει ένα άσπρο σημάδι σαν χαλάζι και κρίνο, όμοιο με τα λευκά δόντια του σκύλου. Έτσι, ελπίζει ο ποιητής πως αυτό θα είναι και για τον ίδιο μια μεγάλη υπόσχεση, μια αντιφεγγιά του Αιώνιου, μια μεγάλη ελπίδα.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Χωρίζεται σε δύο ενότητες:

1η ενότητα: Περιλαμβάνει τους στίχους 1-37: αποδίδεται με ποιητικό τρόπο το επεισόδιο της απόκρυφης ευαγγελικής παράδοσης.

2η ενότητα: Περιλαμβάνει τους στίχους 38-60: μονόλογος του ποιητή, που μας μεταφέρει στην πραγματικότητα της εποχής του (υπάρχει μια άλλη εικόνα θανάτου και παγκόσμιας αποσύνθεσης, για την οποία επικαλείται τη βοήθεια του Ιησού, ώστε να την αντικρύσει με την ίδια αισιόδοξα και ελπιδοφόρα ματιά).

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. **Σιών:** έτσι λεγόταν κυρίως ένας λόφος κοντά στα Ιεροσόλυμα, που συχνά αναφέρεται στις Γραφές. Είναι ο πιο ψηλός λόφος και λεγόταν και «Άνω Πόλις». Πολύ συχνά όμως η λέξη Σιών σημαίνει τα Ιεροσόλυμα και κατ' επέκταση το κράτος των Εβραίων.
2. **να γείρει ο ήλιος:** να δύσει.
3. **αποφόρια:** παλιά ρούχα,
4. **ανάδωκεν οσμήν:** έβγαλε μυρωδιά.
5. **πισωδρομήσαν:** γύρισαν πίσω.
6. **φτορά**: φθορά.
7. **Ραββί (εβρ.):** δάσκαλε.
8. **σάψη:** σήψη.
9. **αντάρα:** μαζί.
10. **στερνός:** τελευταίος.
11. **να αδράτω:** να αρπάζω.
12. **εκειό το δείλι:** εκείνο το βράδυ.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο Ιησούς με αφορμή το σαπισμένο κουφάρι ενός σκύλου βρίσκει την ευκαιρία να δώσει ένα ακόμη μάθημα στους μαθητές του: δεν είναι ανάγκη να πλησιάσει κανείς

το απαίσιο και δυσώδες θέαμα του θανάτου και της αποσύνθεσης· η βρομιά υπάρχει και μέσα στην πόλη με τη δήθεν καθαριότητά της και οι αγνές ψυχές μπορούν να την αντιληφθούν. Άλλωστε, και μέσα στην εικόνα της φθοράς βλέπεις χαλάζι και κρίνο (τα δόντια του σκύλου), σύμβολο της ομορφιάς, της δικαιοσύνης και της αιωνιότητας, γιατί η σήψη, ο θάνατος, δεν είναι παρά ένα τμήμα του κύκλου της ζωής, ένα μέρος μιας διαδικασίας αναγέννησης.

Ο Σικελιανός χρησιμοποιεί το αυτό επεισόδιο και θυμάται τη ρήση του Ιησού, καθώς ο ίδιος βαδίζει έξω από τη Σιών, για να αναπτύξει τον προβληματισμό του: ο κόσμος (κατά τη διάρκεια και μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο) έχει μεταβληθεί σε τεράστιο χώρο απορριμάτων, ερειπίων και άθαφτων πτωμάτων, κυριολεκτικά και μεταφορικά. Η ανθρώπινη συνείδηση πνίγεται, ασφυκτιά, μέσα σ' ουτό το θέαμα του χαλασμού και της αποσύνθεσης. Η μόνη σωτηρία είναι να βρει τη δύναμη να πιστέψει πως μέσα σ' αυτή την καταστροφή υπάρχει μια ελπίδα, αχνοφαίνεται μια αχτίδα φωτός ενός χαρούμενου καινούργιου κόσμου. Ο θάνατος και η ζωή, η φθορά και η αναγέννηση παρουσιάζονται έτσι σε σχέση διαλεκτική· παρά την τραγικότητα των ημερών που ζει η σύχρονη πραγματικότητα, είναι ανάγκη ο ποιητής να μπορέσει να βρει και να δει κάποιο μήνυμα ελπίδας και ευδαιμονίας.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του είναι η ποιητική δημοτική, πλούσια, στρωτή, δυνατή, ικανή να καλύψει κάθε ποιητικό στοχασμό, κάθε ποιητική έξαρση.
2. **Τόνος:** Ο τόνος είναι μεγαλόπνοος, υψηλός και βρίσκεται σε αντιστοιχία και αρμονία με τον τρόπο που βλέπει τα πράγματα, την κοσμοαντίληψή του για την παγκόσμια ψυχή, η οποία -κατ' αυτόν- βρίσκεται σε διάλυση. Οι ιδιωματισμοί είναι ελάχιστοι (φτορά, θαμάζω, υπόσχεση, σάψη, ρείπια).
3. **Εκφραστικά μέσα:**

α. **Εικόνες:** «επροχωρούσαν έξω από τα τείχη... ο Ιησούς και οι μαθητές του», «Μα ο Ιησούς μονάχος προχωρώντας / προς το σωρό γαλήνια,..». «Κοιτάχτε πώς λάμπουνε τα δόντια αυτού του σκύλου στον ήλιο ως το χαλάζι, ωσάν το κρίνο». «αντιφεγγιά του Αιώνιου» (το Αιώνιο συμβολίζει το άφθαρτο, το αναλοίωτο] «όλα είναι ρείπια, κι όλα είναι σκουπίδια, / κι όλα είναι πτώματα άθαφτα που πνίγουν / τη θεία πηγή τ' ανασασμού, ή στη χώρα / είτ' έξω από τη χώρα».

β. **Παρομοίωση:** «ως το χαλάζι, ωσάν το κρίνο».

γ. **Παρήχηση:** «λάμπουνε... σκύλου,.. ήλιο... χαλάζι».

δ. **Αντιθέσεις:** «... πισωδρομούσαν. Μα ο Ιησούς, μονάχος προχωρώντας...». Αισθητή είναι επίσης η αντίθεση ανάμεσα στη ρεαλιστική περιγραφή του σκουπιδότοπου και του σκυλιού και στον τόνο της έξαρσης, της πνευματικής και ποιητικής απογείωσης των στίχων 30-33.

4. **Στίχος:** Το ποίημα αποτελείται από 5 στροφές και 60 στίχους. Κάθε στίχος έχει βασικά 11 συλλαβές, αλλά υπάρχουν στίχοι με λιγότερες ή περισσότερες συλλαβές. Οι στίχοι είναι παροξύτονοι στο σύνολο, ενώ το μέτρο, βασικά ιαμβικό. Ομοιοκαταληξία δεν υπάρχει. Υπάρχουν πολλοί διασκελισμοί (στ. 9-10, 11-12, 13-14, 16-17 κ.ά.).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να χωρίσετε το ποίημα σε ενότητες, να επισημάνετε τα χαρακτηριστικό της καθεμιάς και να τις παραλληλίσετε.

Απάντηση:

Το ποίημα διακρίνεται σε 2 ενότητες. Η α΄ περιλαμβάνει τους στίχους 1-37 και αναφέρεται στο ευαγγελικό επεισόδιο. Η β' εκτείνεται στους στίχους 38-60 και είναι μια έκθεση της σύγχρονης πραγματικότητας που ακολουθείται από επίκληση του ποιητή στον Ιησού. Η β' είναι αντίλαλος της πρώτης. Υπάρχουν προφανείς αντιστοιχίες (και στις δύο το θέαμα της σήψης στο χώρο των απορριμάτων, η απόγνωση και η ανδία αλλά και συναισθήματα ελπίδας και αισιοδοξίας) αλλά και έντονες διαφορές: στην α' ενότητα ο χώρος της αποσύνθεσης είναι περιορισμένος, η κίνηση είναι έξω από τα τείχη της Σιών και η παρουσία του Ιησού πειστική και κατηγορηματική· στη β' ενότητα, η Σιών είναι απροσπέλαστη, όλη η γη είναι χώρος αποσύνθεσης, ο Ιησούς μνήμη μόνο και παρελθόν, ο ποιητής επικαλείται τη θεϊκή βοήθεια για την ψυχική δύναμη που χρειάζεται, γιατί μόνος του δεν τα καταφέρνει.

2η Πού σταματάει η αφήγηση και πού αρχίζει η έκθεση της σύγχρονης πραγματικότητας;

Απάντηση:

Η αφήγηση τελειώνει στο στίχο 37. Στη συνέχεια ακολουθεί η έκθεση της σύγχρονης πραγματικότητας.

3η Να διερευνήσετε αν πίσω από τη δραματική επίκληση του ποιητή υπάρχει και κάποιο μήνυμα αισιοδοξίας και από πού προκύπτει αυτό;

Απάντηση:

Πράγματι, πίσω από τη δραματική επίκληση του ποιητή υπάρχει μήνυμα αισιοδοξίας, ότι δηλ. μέσα από τη φθορά θα αναγεννηθεί μια καινούργια ζωή, όμορφη και δίκαιη. Αυτό προκύπτει από την πίστη του στα λόγια του Ιησού και από την πεποίθησή του στην ύπαρξη αυτού του σημαδιού, που θα λάμψει και θα τον γεμίσει ελπίδα και χαρά.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Με ποιές εκφράσεις παρουσιάζει ο ποιητής την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα του;

2η Για ποιο λόγο ο ποιητής παρακαλεί το Θεό;

Πνευματικο Εμβατηριο

Άγγελος Σικελιανός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το πνευματικό εμβατήριο κλείνει τη Β΄ σειρά των Επινίκων, που γράφτηκε στο διάστημα 1940-46, στα δύσκολα χρόνια της κατοχής και των μεταπολεμικών αγώνων. Το ποίημα είναι συμβολικό-προτρεπτικό και με αυτό ο ποιητής απευθύνεται στους ομοαίματους αδελφούς του προσκαλώντας τους για την ελληνική αναγέννηση.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής σε μια πνευματική και πατριωτική έξαρση προτρέπει πρώτα τους Έλληνες και ύστερα τους ανθρώπους όλου του κόσμου να βοηθήσουν να σηκωθεί ο ήλιος πάνω από την Ελλάδα, πάνω από τον κόσμο. Πρέπει, λέει, να βοηθήσουν όλοι, με κάθε προσπάθεια, γιατί τα εμπόδια είναι πολλά και το κακό που έγινε μεγάλο.

Ύστερα απευθύνεται στους δημιουργούς, στους τεχνίτες, προτρέποντάς τους να βοηθήσουν κι αυτοί τον ήλιο και τον ίδιο τον ποιητή να μη βουλιάξει μαζί του.

Στη συνέχεια λέει πως τη βάση του (του ήλιου) την κρατάν χίλιοι ταύροι κι ένας δικέφαλος αετός τινάζει το φτερά του και προκαλεί μεγάλο θόρυβο και ταραχή και μέσα ακόμη στην ψυχή του ποιητή. Ο ίδιος νιώθει σαν ένα αξεδιάλυτο σύνολο το παρελθόν και το παρόν του ελληνισμού, οι ήχοι κάθε εποχής συνθέτουν στα αυτιά του μια πρωτάκουστη Αρμονία: όλοι να βοηθήσουν να σηκωθεί ο ήλιος, να γίνει πνεύμα.

Σε ονειρική κατάσταση προφητεύει το μέλλον: πλησιάζει μια νέα λογική που θα χαλυβδώσει νου και σώμα. Η γη έχει δεχτεί αρκετό λίπασμα από τις σάρκες και το αίμα των ανθρώπων, η θυσία ας μην πάει χαμένη, να μην ξεραθούν τα χώματα από αυτό το λουτρό αίματος: να βγουν όλοι μαζί με δώδεκα ζευγάρια βόδια και να οργώσουν την αιματοβαμμένη γη, για να ανθίσει η δάφνη και να γίνει δέντρο ζωής, και να φυτρώσει η άμπελος και να σκεπάσει όλη την Οικουμένη.

Κλείνοντας το εμβατήριο προτρέπει πάλι να βοηθήσουν όλοι να βγει ο ήλιος από τη λάσπη και το αίμα καί να γίνει πνεύμα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Ήλιος: συμβολίζει την ειρήνη και τη χαρά, τη ζωή και την πρόοδο, τα στοιχεία ακριβώς εκείνα που εξαφάνισε για μεγάλο χρονικό διάστημα πρώτα από την Ελλάδα και ύστερα από όλο τον κόσμο ο μεγάλος πόλεμος.

2. αξόνι: άξονας

3. δε βολεί: δεν είναι βολετό, δε μπορεί

4. το γόνα: το γόνατο.

5. γαίμα: το αίμα.

6. με γόνο και με στήθος: με εντατική προσπάθεια όλων, με όλες τις δυνάμεις του κορμιού και της ψυχής η τελευταία πρέπει να παραμερίσει τις μικρότητες και να στραφεί σε ψηλούς στόχους.

7. απ' τη λάσπη: από τις φρικτές συνέπειες της αιματοχυσίας, που, όπως η λάσπη, δεσμεύουν τη ρόδα του ήλιου και εμποδίζουν τη ζωή να αναγεννηθεί.

8. δημιουργοί: αυτοί που παράγουν έργο για το δήμο, οι τεχνίτες.

9. αχθοφόροι: αυτοί που κουβαλούν φορτίο. Χρειάζεται αρκετή δύναμη για την ανάληψη μιας τέτοιας προσπάθειας, για την ανασύνταξη των όρων της ζωής.

10. στυλώστε με κεφάλια και με πόδια: παραστατική απόδοση της μεγάλης προσπάθειας, όταν για να αντισταθούμε στο βάρος, γέρνουμε πίσω το κεφάλι με ολόκληρο το κορμί τεντωμένο.

11. τι πια γυρίζω σ' έναν άγιον ίλιγγο μαζί του: η ελληνική ζωή που πρέπει να αναγεννηθεί, προκαλεί ίλιγγο στον ποιητή, με την τρισχιλιόχρονη παρουσία της.

12. ταύροι: σύμβολο του βαριού φορτίου και ταυτόχρονα παραπεμπτικό στη Μινωική Κρήτη και κατ' επέκταση στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

13. δικέφαλος αϊτός: έμβλημα των Βυζαντινών. Μας παραπέμπει στο Βυζάντιο.

14. και το μακρά και το σιμά για με πια είν' ένα: στην ψυχή του δεν υπάρχει πια διάκριση των αλλεπάλληλων εποχών του ελληνισμού· βιώνει τη συνέχεια της ελληνικής ιστορίας.

15. Αρμονίες: οι ήχοι κάθε εποχής συνταιριάζονται και αποτελούν τώρα γι' αυτόν μια ξεχωριστή αρμονία.

16. Ήλιος - Πνεύμα: συμβολίζει την πνευματικότητα, που έρχεται σε αντίθεση με τις υλιστικές αξίες, οι οποίες πάντοτε εμπλέκουν την ανθρωπότητα στις φρικτότερες αιματοχυσίες.

17. ο Λόγος: η λογική, η νέα λογική που θα βασιλέψει και θα οδηγήσει σε αναμόρφωση τη παλιά κατάσταση.

18. Η γη λιπάστηκε από σάρκα ανθρώπου: οι ανθρώπινες θυσίες θα αποτελέσουν το λίπασμα για μια καινούργια καρποφορία, προσφορά για το μέλλον.

19. δώδεκα ζευγάρια βόδια: σύμβολο της κοπιώδους εργασίας.

20. Δάφνη: σύμβολο της Αρετής και αμοιβής κάθε προσπάθειας χωρίς υλικά συμφέροντα.

21. Άμπελος: χριστιανικό σύμβολο της ειρήνης και της αγάπης.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Μετά την καταστροφή που έφερε στην Ελλάδα και στον κόσμο ο πόλεμος, ο ποιητής εκφράζει τη ζωηρή επιθυμία να ξανακτισθούν τα ερείπια και να αναγεννηθεί η ανθρωπότητα. Προτρέπει τους Έλληνες και όλους τους ανθρώπους να επιδοθούν σε έργα ειρηνικά, για να ξαναγυρίσει η χαρά και το γέλιο, να επικρατήσουν άλλες αξίες, ανθρωπιστικές.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αποτελείται από τέσσερις ενότητες

1η ενότητα: (στ. 1-10): προσκλητήριο σάλπισμα σε ένα κοινό αγώνα.

2η ενότητα: (στ. 11-22): η υποκειμενική κατάσταση του ποιητή.

3η ενότητα: (στ. 23-32): όραμα ενός λαμπρού και ελπιδοφόρου μέλλοντος (ο ελληνισμός θα επιβιώσει μέσα στην αρετή και την αγάπη).

4η ενότητα: (στ. 33-36): νέο θριαμβευτικό προσκλητήριο για το χτίσιμο της καινούριας εποχής.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα είναι η γνήσια δημοτική με ορισμένους ιδιωματισμούς. Το μέτρο ιαμβικό και το ποίημα έχει το ρυθμό του εμβατηρίου.
2. **Εκφραστικά μέσα:**

α. **Μεταφορές:** «... να σηκώσουμε τον ήλιο», «την αχθοφόρο ορμή σας στυλώστε, μη βουλιάζει ο ήλιος», «με ζώναν Αρμονίες», «η γη λιπάστηκε από Σάρκα», «λουτρό αίματος».

β) **Προσωποποιήσεις:** «βογκάει ο σάλαγός του», «σιμώνει ο νέος Λόγος π' όλα θα τα βάψει».

γ. **Επαναλήψεις:** «ομπρός,.. ομπρός... ομπρός..., «βοηθάτε-βοηθάτε», «σπρώχτε-σπρώχτε».

δ. **Εικόνες:** στους στ. 3-4 ο ποιητής βλέπει τον ήλιο σαν ένα μεγάλο όχημα, του οποίου η ρόδα κόλλησε στη λάσπη και στο αίμα και πρέπει όλοι να βοηθήσουν για να σηκωθεί.

3. **Στίχος:** Στο στ. 17 βλέπουμε το δικέφαλο αϊτό να τινάζει τα φτερά του και να προκαλεί θόρυβο (οπτική και ακουστική εικόνα).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος σ' αυτό το απόσπασμα;

Απάντηση:

Ο τόνος είναι προτρεπτικός, γεμάτος παλμό. Αποτελεί μια υψηλόφρονη παρακίνηση για την ανάληψη του τεράστιου έργου της εθνικής αναγέννησης.

2η Κεντρικό θέμα του ποιήματος είναι ο ήλιος. Με ποιες διαφορετικές εικόνες τον παρασταίνει ο ποιητής και ποιος είναι κάθε φορά ο συμβολισμός τους;

Απάντηση:

Στην πρώτη στροφή ο ήλιος παρασταίνεται με την εικόνα ενός οχήματος, που κόλλησε η ρόδα του στη λάσπη και στο αίμα και πρέπει να βοηθήσουν όλοι για να σηκωθεί. Συμβολίζεται η Ελλάδα και γενικότερα ο κόσμος που βυθίστηκε στην καταστροφή και πρέπει να σηκωθεί, για να συνεχιστεί η ζωή.

Στη δεύτερη στροφή παρουσιάζεται σαν πλοίο έτοιμο να βουλιάξει. Και πάλι προβάλλει η εικόνα της καταστροφής και η επιτακτική ανάγκη για την αποτροπή της.

Στην τρίτη στροφή τον βλέπει να τον στηρίζουν χίλιοι ταύροι· επίσης τον παρομοιάζει με δικέφαλο αϊτό που τινάζει τα φτερά του και προκαλεί θόρυβο. Ο συμβολισμός είναι εμφανής: το τεράστιο βάρος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, μιας ιστορίας που ξεκινάει από τη Μινωική Κρήτη και συνεχίζεται και στο Βυζάντιο κινδυνεύει να χαθεί. Όμως αυτό πρέπει να αποφευχθεί.

3η Να σχολιάσετε το στίχο «Η γη μας αρκετά λιπάστηκε από σάρκα ανθρώπου». Λαβαίνοντας υπόψη και τους στίχους που ακολουθούν να αναπτύξετε το θέμα που παρουσιάζει εδώ ο ποιητής.

Απάντηση:

Το νόημα είναι σαφές. Ο ανθρωποκτόνος πόλεμος που προηγήθηκε, πότισε τη γη

με πολύ αίμα. Το αίμα αυτό δεν πρέπει να πάει χαμένο, αλλά να αποτελέσει το ξεκίνημα μιας δυναμικής προσπάθειας για την αναμόρφωση της ζωής.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Τί εκφράζει ο λόγος του ποιητή;

2η Ο ποιητής σε πολλά σημεία αναφέρεται στον ήλιο. Τί επιδιώκει μ' αυτό;

ΔΕΙΠΝΟΣ

Άγγελος Σικελιανός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα ανήκει στις «Ραψωδίες του Ιουνίου», την πρώτη ποιητική σύνθεση του Σικελιανού, που δημοσιεύτηκε μαζί με τον «Αλαφροΐσκιωτο» στα 1909.

«Ο "Δείπνος" είναι μια σύντομη εικόνα, που θυμίζει τη συμποτική αγαλλίαση των Θεών. Όλη η αρχαία φαντασία γύρω στο Θέμα αυτό κι όλες οι νεώτερες συνήθειες ζωντανεύουν αδελφωμένες, σαν το συνταίριασμα του αρχαίου ονόματος της Γλαύκης και του λαϊκότατου της Λυγιάς. Οι καλεσμένοι του δείπνου για την αρχαία άποψη ήταν φίλοι μεταξύ τους κι αυτό το συναίσθημα της ειρήνης και της αδελφώσεως επικρατεί κι εδώ. Ύστερα, εκείνη η οικογενειακή απλότητα είναι χυμένη σε όλο το ποίημα που έχει την αγνότητα ενός ιερού δείπνου. Ακόμα και η εσπέρα, η σύγχρονη εσπέρα, που έφθασε στην αίσθηση του ποιητή, ονομάζεται Ολύμπια νύχτα, σε δύο στίχους, επίθετο που είναι των Θεών του ουρανού και ιδιαίτερα του Δία, για να παρασταθεί η θεία μεγαλοπρέπειά του. Μια τέτοια περιγραφή δείπνου μπορεί ν' αναζητηθεί εκτός από τον Όμηρο και στο δημοτικό τραγούδι» (Θ. Ξύδης, «Αγγελος Σικελιανός», σελ. 67).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Μέσα στο σπίτι, ένα σπίτι μεγαλόπρεπο που βρίσκεται στην κορυφή του βουνού, ώστε να έχει μια γενική εποπτεία του χώρου, γίνεται ο δείπνος. Το φως του λυχναριού που καίει σκορπάει μια γλυκιά λάμψη στο χώρο, ικανή για να βλέπει κανείς τη νύχτα. Επίσης, το τραπέζι είναι έτοιμο, στρωμένο, και σ' αυτό βρίσκονται χλωροί καρποί, η κερήθρα με το μέλι, η γλυκιά ελιά. Οι γυναίκες είναι καθισμένες στο τραπέζι και δειπνούν· η υφάντρα, μια νέα γυναίκα, μοιρολογήτρα αλλά και κάποιες που ο ποιητής αναφέρει με το όνομά τους: η Λυγιά και η Γλαύκη, που ξεχωρίζει για την ομορφιά και τη χάρη της.

Η βραδιά είναι ήσυχη και η ατμόσφαιρα τόσο υποβλητική που να επιδρά στην ανθρώπινη ψυχή και να την ηρεμεί. Από τα ανοιχτά παράθυρα αντικρύζει κανείς τη φύ-

ση γαλήνια και ήρεμη μέσα στην «Ολύμπια» νύχτα. Τα βουνά αχνοφέγγουν από το φως του φεγγαριού, ενώ τα άστρα δέχονταν το φως του μέσα στην απέραντη ηρεμία της νύχτας.Όλα αυτά ικανοποιούν τ' ανθρώπινα μάτια, όπως η ελιά στο στόμα, και σε συνδυασμό με το υποβλητικό φως του λυχναριού επηρεάζουν την ανθρώπινη ψυχή και ενσταλάζουν σ' αυτή την καλοσύνη και γαληνεύουν τη σκέψη. Έτσι, όπως βασίλευε το φεγγάρι; βασίλευε και ο πόνος στην ψυχή του ανθρώπου.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. δώμα: ταράτσα, το πάνω μέρος του σπιτιού.
2. χάλκωμα: σκεύος φτιαγμένο από χαλκό.
3. κερήθρα: εδώ εννοείται το μέλι.
4. στα βαθιά φρένα: στην ψυχή, στην καρδιά.
5. αλαργινός: μακρινός,

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο ποιητής φαίνεται σε μια πρώτη προσέγγιση να περιγράφει ένα δείπνο μέσα σε μια γαλήνια και επιβλητική ατμόσφαιρα, όπου η φύση είναι στην πιο όμορφη στιγμή της και οι άνθρωποι που παρευρίσκονται στο γεγονός δένουν απόλυτα μαζί της.

Δεν πρόκειται όμως για ένα συνηθισμένο δείπνο αλλά για ένα νεκρόδειπνο. Σε αυτό συνηγορεί πρώτα απ' όλα η γλωσσική μορφή του τίτλου: «Δείπνος», που με την υποβλητικότητά του μας κάνει να υποπτευθούμε πως δεν πρόκειται για ένα απλό τραπέζι.

Επίσης, το λάδι που καίει στο λυχνάρι, το μέλι και οι καρποί που αποτελούν το φαγητό και δεν είναι παρά τα βασικά φαγητά για ένα νεκρόδειπνο επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή.

Τέλος, οι γυναίκες δειπνούν όλες μαζί, χωρίς να υπάρχει άντρας, και η απουσία του υποδηλώνει πως γι' αυτόν γίνεται ο δείπνος· μάλιστα, η μία γυναίκα είναι «μοιρολογήτρα», παρίσταται ακριβώς για το θρήνο, για το μοιρολόι στο θανόντα.

2η ενότητα: Η φύση βρίσκεται στην πιο ωραία της στιγμή. Η γαλήνη και η ηρεμία που επικρατούν παντού κάνουν τον ποιητή να χαρακτηρίσει τη νύχτα «Ολύμπια». Γιατί είναι τέτοια η επίδρασή της στην ψυχή του ανθρώπου, ώστε να του απαλύνει τον πόνο και να τον κάνει περισσότερο ήρεμο και καλοσυνάτο.

Η απουσία του τεχνολογικού πολιτισμού είναι αισθητή. Μάλιστα, ακόμα και ο φωτισμός γίνεται χάρη στο λυχνάρι, καθώς στόχος του ποιητή είναι η αποθέωση της φύσης και του τρόπου με τον οποίο αυτή επιδρά στην ανθρώπινη ψυχή, γαληνεύοντάς την.

«Το κλίμα του ποιήματος ξένο από το μηχανολογικό πολιτισμό, με την αλαζονική του σηματοδότηση, στέκεται πλησιέστερα στην ομηρική εποχή, καθώς απομονώνει μια πανάρχαια σκηνή της αγροτικής ζωής και τη μεταμορφώνει σε νοσταλγία.

Θα ήταν σωστότερο, αν λέγαμε ότι η αρνητική πραγματικότητα της ζωής γενικά, επικοινωνώντας με τη φύση, μεταμορφώνεται σε ευδαιμονία. Στο κέντρο ο ανθρώπινος μόχθος αναπαύεται μέσα στη γαληνεμένη εσπέρα. Όλα ακινητοποιημένα και μεγάλα. Οι μιζέριες και οι παιδεμοί σβήνουν με την επιστροφή σ' έναν κερδισμένο παράδεισο» (Γ. Παγανός, «Άγγελου Σικελιανού: Δείπνος», στον τόμο «Νεοελληνικά Διδακτικά Δοκίμια για το Λύκειο» , σελ. 89).

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από δύο εικόνες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-13, όπου ο ποιητής περιγράφει το δείπνο και την ατμόσφαιρα που επικρατεί στο σπίτι όπου γίνεται το δείπνο και

2η ενότητα: Στίχοι 14-24, όπου αποδίδεται η ατμόσφαιρα του φυσικού περιβάλλοντος και οι επιδράσεις του -όπως και της ατμόσφαιρας που επικρατεί στο σπίτι- στις ανθρώπινες ψυχές.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική - Αφήγηση:** Το ποίημα διακρίνεται για το λυρισμό και την υποβλητικότητά του, για τον αφηγηματικό και παραστατικό τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει το θέμα της φύσης και την περιγράφει. Εξάλλου, «ο Σικελιανός είναι ο ποιητής του μεγάλου υπαίθρου. Στην ποίησή του περισσεύουν τα αισθήματα κι οι εικόνες από μια ζωή μέσα στο πλατύ ύπαιθρο... Ο «Αλαφροΐσκιωτος» και οι «Ραψωδίες στο Ιόνιο» είναι στη σύνθεσή τους μια σειρά από επικολυρικά κομμάτια, που η ενότητά τους δε βρίσκεται στο λογικό ξετύλιγμα των λυρικών μοτίβων, παρά στο συναισθηματικό ειρμό τους... Η συναισθηματική πληθώρα του ποιητή προχωρεί

σαν ξεχείλισμένος ποταμός» (Μ. Λυγέρης, «Σικελιανός»). Για να πετύχει το σκοπό του αυτό ο ποιητής χρησιμοποιεί πλούσια εκφραστικά μέσα.

2. **Παραστατικές εικόνες:** «Στο δώμα... είν ο δείπνος», «Γλυκό είναι του λαδιού το φως... τη ρίζα», «Σα γαληνός αστερισμός στο σπίτι ο λυχνοστάτης», «Και το τραπέζι με λινόν... στα μάτια», «Και η ανυφάντρα... το μέγα μέτωπο της», «στα παραθύρια τ' ανοιχτά... το λάδι».
3. **Παρομοιώσεις:** «Γλυκό είναι του λαδιού το φως σαν το γλυκό καρπό του», «Θροφή στα μάτια, με γλαυκή στο χάλκωμα τη ρίζα», «Σα γαλανός αστερισμός στο σπίτι ο λυχνοστάτης».
4. **Μεταφορές:** «κι ήσυχη εσπέρα... μες στα βαθιά μας φρένα», με τ' άστρα πόπιναν το φως... το λάδι κ.λπ.
5. **Χαρακτηριστικά επίθετα:** «γαληνός αστερισμός», «γλυκιά ελιά», «γλυκομέτωπες» κλπ.).
6. **Στίχοι - Μέτρο:** Το ποίημα είναι γραμμένο σε δεκαπεντασύλλαβους στίχους, με ιαμβικό μέτρο, χωρίς ομοιοκαταληξία.
7. **Γλώσσα:** Η γλώσσα είναι δημοτική με πλούσιο λεξιλόγιο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Το ποίημα μας μεταφέρει μια εικόνα ζωής σε μια ατμόσφαιρα διαφορετική από τη δική μας ζωή. Πώς το κατορθώνει αυτό ο ποιητής;

Απάντηση:

Ο ποιητής μας μεταφέρει μια εικόνα ζωής εντελώς διαφορετική από τη δική μας, που χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή της τεχνολογίας σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης και από την αστικοποίηση και τις συνέπειές της. Η δική του εικόνα είναι από τη ζωή στην ύπαιθρο, μακριά από τις αρνητικές επιπτώσεις της τεχνολογίας. Κοντά στη φύση ο άνθρωπος παρουσιάζεται γαλήνιος και ο πόνος του μετριάζεται κι αυτός.

2η α) Ποια συναισθηματική κατάσταση κυριαρχεί στην πρώτη και ποια στη δεύτερη στροφή; β) σε ποιους στίχους υποδηλώνεται η βαθύτερη επικοινωνία του ανθρώπου με τη φύση και με ποια εικόνα;

Απάντηση:

α) Στην πρώτη στροφή κυριαρχεί η ηρεμία, η γαλήνη αλλά και κάποια μελαγχολία. Στη δεύτερη στροφή προστίθεται και ο πόνος, που όμως και αυτός σιγά σιγά βασιλεύει για να κυριαρχήσει η καλοσύνη και η γαλήνη.

β) Η επικοινωνία του ανθρώπου με τη φύση φαίνεται στους στίχους 2, 3, 4, 6, 7, 18-19, 23-24. Η εικόνα που αποδίδει πιο παραστατικά την επικοινωνία αυτή είναι η εξής: «το λάδι έφεγγε μέσα μας... και τη σκέψη», στους στίχους 20-21.

3η Ποια επίθετα επαναλαμβάνονται σταθερά σε καθεμιά στροφή και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν; (Να παρατηρήσετε και τη μεταφορική χρήση των επιθέτων καθώς και τις παρηχήσεις που δημιουργούνται).

Απάντηση:

Στην πρώτη στροφή επαναλαμβάνεται το επίθετο «γλυκός» -απλό ή ως ά συνθετικό, όπως στη λέξη «γλυκομέτωπες»-. Μεταφορική χρήση του έχουμε στις εκφράσεις «γλυκό φως» και «γλυκομέτωπες γυναίκες».

Στη δεύτερη στροφή επαναλαμβάνεται το επίθετο γαληνός, ενώ μεταφορική είναι η χρήση του επιθέτου «αγέρωχος», στην έκφραση «αγέρωχη γαλήνη».

Με τις επαναλήψεις και τις μεταφορικές αυτές εκφράσεις υποβάλλεται η διάθεση της ψυχικής γαλήνης και της ευφροσύνης.

Παρηχήσεις δημιουργούνται στις εκφράσεις: «γλυκός-γλαυκός-γαληνός», «χλωροί καρποί-κερήθρα», ανυφάντρα-μοιρολογήτρα», «η Λυγιά δίπλα εδείπνα», «η Γλαύκη μεγαλόφωτη».

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Σε ποιες γυναικείες μορφές αναφέρεται ο ποιητής και πώς τις παρουσιάζει;

2η Να εντοπίσετε τα κοινά σημεία ανάμεσα στο δείπνο και στη φύση.

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

Άγγελος Σικελιανός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα δημοσιεύτηκε στα 1935, στο περιοδικό «Νέα Γράμματα». Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά ποιήματα του Σικελιανού που χαρακτηρίζεται για το λυρισμό και τη δραματικότητά του. Σε αυτό ο ποιητής και με σκηνικό την Ιερά Οδό -το δρόμο που οδηγούσε από την Αθήνα στην Ελευσίνα- αναπαρασταίνει καταστάσεις ανάλογες με αυτές που ζούσαν όσοι έπαιρναν μέρος στα Ελευσίνια μυστήρια.

«Η Ιερά Οδός» είναι η ανασύνταξη του μητριαρχικού μύθου. Για τον ποιητή η Ιερά Οδός, η μυστική εκείνη αρχαία οδός, είναι και ο σύγχρονός μας δρόμος, μέσα στις σκέψεις της καθημερινής ζωής. Η ιδέα της μητριαρχίας δεσπόζει ως κεντρική ιδέα του ποιήματος, σ' επίπεδσ ανώτατου ποιητικού επιτεύγματος» (Θ. Ξύδης, «Άγγελος Σικελιανός», σελ. 240).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Την ώρα του δειλινού, ο ποιητής αντικρίζει την Ιερά Οδό και αισθάνεται μια βαθιά συγκίνηση από την επαφή του αυτή με τη φύση. Όντας μόνος του στο δρόμο, αισθάνθηκε σαν το μοναχικό περπατητή που ξεκινά από την Αθήνα για να φτάσει κι αυτός στην Ελευσίνα, όπως έκαναν στην αρχαιότητα οι μυημένοι στα Ελευσίνια μυστήρια.

Ο δρόμος αυτός δεν είναι παρά ο δρόμος της ψυχής που πορεύεται πάντα προς ένα μακρινό σκοπό. Κι ο δρόμος είναι σαν ποταμός, που κυλούσε με αμάξια γεμάτα θυμωνιές ή ξύλα ή ανθρώπους που τον προσπερνούσαν σαν ίσκιοι.

Όμως, σε λίγο σαν να χάθηκε ο κόσμος από μπροστά του και στα μάτια του κυριάρχησε η φύση. Μάλιστα, μια πέτρα που είδε στην άκρη του δρόμου, του φάνηκε σαν θρόνος από το παρελθόν. Έτσι, κάθισε στην πέτρα και βυθισμένος στις σκέψεις του πρσσπάθησε να επικοινωνήσει με το παρελθόν.

Την ησυχία του ποιητή ήρθε να ταράξει η εμφάνιση ενός Γύφτου που είχε και δυο αρκούδες, δεμένες με αλυσίδες. Μόλις τον πλησίασε ο Γύφτος έβγαλε από τον ώμο του ένα ντέφι και, χτυπώντας το με το ένα χέρι και τραβώντας με το άλλο τις αρκούδες

από τις αλυσίδες, τις έβαζε να χορεύουν, σηκωμένες στα δυό τους πόδια. Η μία, η πιο μεγάλη, πρέπει να ήταν η μητέρα, σύμβολο της Μεγάλης Θεάς και της αιώνιας Μάνας, που θλιμμένα παρακολουθούσε τα βάσανα του παιδιού της -που άλλοτε ονομαζόταν Δήμητρα, άλλοτε Αλκμήνη ή Παναγία. Όσο για το αρκουδάκι, αυτό δεν καταλάβαινε ακόμα τον πόνο και την πίκρα της σκλαβιάς τους και χόρευε κι αυτό υπάκουο.

Ο ποιητής, συνεχίζοντας την περιγραφή της εικόνας του, μας δίνει εδώ την πιο τραγική σκηνή. Η μητέρα αρκούδα, κουρασμένη, δεν μπορούσε να χορέψει πια· βλέποντας όμως το Γύφτο να τραβά την αλυσίδα του μικρού της και να του ματώνει το ρουθούνι- που ήταν τρυπημένο από το χαλκά της αλυσίδας-, χορεύει περισσότερο αυτή, παίρνοντας πάνω της όλο το βάρος.

Ο ποιητής, βυθισμένος στις σκέψεις του, αντιλαμβάνεται πως η αρκούδα μητέρα δεν είναι παρά ένα σύμβολο του κόσμου και του ανθρώπινου πόνου. Έτσι, συμμετέχοντας κι ο ίδιος στα δρώμενα, ρίχνει μια δραχμή στο ντέφι του Γύφτου.

Καθώς ο Γύφτος απομακρύνθηκε, παίρνοντας μαζί του και τις αρκούδες του, ο ποιητής ξαναπήρε πάλι το δρόμο για την Ελευσίνα και αναρωτήθηκε πότε επιτέλους θα 'ρθει η στιγμή που η ψυχή της αρκούδας και του γύφτου θα λυτρωθούν και όλοι οι άνθρωποι θα ζουν πάλι μαζί μονιασμένοι. Και καθώς προχωρούσε, και η ψυχή του σαν βάδιζε όλο και περισσότερο στο δρόμο της ζωής, σκέφτηκε πως θα ρθει κάποια στιγμή η ώρα αυτή και οι άνθρωποι θα μπορέσουν να ζήσουν αρμονικά ο ένας κοντά στον άλλο.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. δρόμος της ψυχής: εννοεί το δρόμο που τον οδηγούσε σε στοχασμό και περισυλλογή.

2. αβασκαντήρα: φυλαχτό για το βάσκανο, το μάτιασμα.

3. Αλκμήνη: μυθική μητέρα του Ηρακλή που υπέφερε από το τραγικό τέλος του παιδιού της.

4. οκνούσε να χορέψει: ήταν απρόθυμη για χορό.

5. μυημένη: ο Σικελιανός ένιωθε ότι ανήκε στους λίγους που είχαν «μυηθεί».

Ήταν ένα από τα φωτισμένα πνεύματα με τη δύναμη της διείσδυσης στα μυστικά της ζωής. Περιέγραψε το προνόμιο αυτό σαν μυστηριακή ένωση της ψυχής με τη συνολική ψυχή του κόσμου.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Από την αρχή του ποιήματος φαίνεται η βαριά συναισθηματική κατάσταση του ποιητή. Φαίνεται σαν να 'χει μόλις αναρρώσει από κάποια σοβαρή αρ-

ρώστεια, όπως υποδηλώνει ήδη από τον 1ο στίχο.Ίσως όμως να πρόκειται και για ανάρρωση από κάποιο πρόσφατο χτύπημα της μοίρας, από κάποια δυσκολία της ζωής που τον κάνει από τη μια να νιώθει ευχαρίστηση που την ξεπέρασε, και από την άλλη εξάντληση από την πρόσφατη ταλαιπωρία.

Με τέτοιες σκέψεις και τέτοια διάθεση ξεκινά να βαδίζει στην Ιερά Οδό. Αυτή, όπως και ο ίδιος μας αποκαλύπτει, δεν είναι παρά ο δρόμος της ψυχής, μια ευκαιρία για επαφή και επικοινωνία με το «εγώ», μια ευκαιρία για σκέψη και περισυλλογή.

Η ψυχή λοιπόν του ανθρώπου πρέπει πάντα να βαδίζει το δρόμο της και να φτάνει στην «Ελευσίνα», να φτάνει δηλαδή μετά από σκέψη στον απώτερο στόχο της. Αυτή η διάθεση σκέψης και περισυλλογής γι' αυτό, που αποτελεί το δικό του στόχο, καταλαμβάνει και τον ποιητή, με αποτέλεσμα να χάνει από τα μάτια του τον κόσμο που βρίσκεται γύρω του, να χάνει την αίσθηση του χρόνου και του τόπου και να προσπαθεί να επικοινωνήσει με το παρελθόν.

2η ενότητα: Ο ποιητής βλέπει την αρκούδα σαν σύμβολο της μάνας που στην πορεία των αιώνων βασανίζεται, γιατί βλέπει το παιδί της να υποφέρει και να βασανίζεται. Η μάνα, είτε αυτή λέγεται Δήμητρα είτε Αλκμήνη είτε Παναγία, είναι η ίδια σε κάθε εποχή· η αγάπη της και η διάθεσή της, και για θυσία ακόμη, προκειμένου να σώσει το παιδί της είναι απροσμέτρητη· τόσος είναι και ο πόνος της, όταν συνειδητοποιεί πως δεν μπορεί να το σώσει από την καταστροφή.

Όπως τονίζει ο Θ. Ξύδης, στην ενότητα αυτή «παραβάλλεται η αλυσοδεμένη αρκούδα με θεά- μητέρα. Επιστροφή στα πρώτα βήματα του πολιτισμού, που χάριζε τόση δύναμη στη μητρότητα και που άρχιζε την ιστορία του ανθρώπου με τη μητριαρχική οργάνωση. Το μητρικό δίκαιο ήταν σταθερό στον αγροτικό βίο και η μητριαρχία απηχούσε θρησκευτική διάθεση, Αγροτική και χθόνια θεά ήταν η Δήμητρα και ως τέτοια υμνείται στον ομηρικό ύμνο προς την Ελευσίνια Θεά.

Στους στίχους 45-50 αναφέρονται ως αιώνιες Μάνες δυο θεές αρχαίες, η Δήμητρα και η Αλκμήνη, κι ύστερα η Παναγία. Τη Δήμητρα τη θυμάται ο ποιητής, καθώς κρατούσε δάδες και αναζητούσε την Κόρη, που την είχε χάσει τη στιγμή που μάζευε λουλούδια, και νηστική γυρίζοντας τη γη έφτασε στην Ελευσίνα, για να βρει την εξαφανισμένη Περσεφόνη. Την Αλκμήνη την αναπολεί ο ποιητής, γιατί σύμφωνα με το μύθο της είναι η μητέρα του Ηρακλή, με πατέρα του τον Δία. Και σταματά στην Παναγία, που τη φιλόστοργη μέριμνά της για το Χριστό τη μαρτυρούν οι Ευαγγελικές διηγήσεις» (Θ. Ξύδη, «Σικελιανός», σελ. 237).

«Στο βάθος η μητριαρχία λύγισε κάτω από το βάρος της ίδιας της της πίστης και

της ευθύνης· η πίστη της στον ιερό προορισμό της γυναίκας και στο πνεύμα της θυσίας, που αποτελεί την ίδια την ουσία της μητρικής στοργής, και η συναίσθηση της ευθύνης για την επιβίωση του ανθρώπου, τη διαιώνιση της ζωής, την έκαναν να συνθηκολογήσει και να υποταχθεί στους νέους Κυρίους της Ιστορίας» (Ε. Παπανούτσος, «Παλαμάς, Καβάφης, Σικελιανός» σελ. 261).

Είναι όμως δυνατόν η αρκούδα να συμβολίζει τη μάνα γη που η ανθρώπινη αδιαφορία την αιχμαλώτισε και την οδήγησε στην καταστροφή. Η επιθυμία του ανθρώπου να χρησιμοποιήσει τη φύση για το δικό του συμφέρον -όπως ο Γύφτος χρησιμοποιεί την αρκούδα- έθεσε τις βάσεις της οικολογικής καταστροφής. **(Απάντηση 4ης ερώτησης).**

3η ενότητα: Η στοργή και η αγάπη της μητέρας για το παιδί της την καθιστά σύμβολο υπερχρονικό. Η μητέρα είναι έτοιμη πάντα να καταβάλει κάθε προσπάθεια και να κάνει οποιαδήποτε θυσία προκειμένου να σώσει το παιδί της από τον κίνδυνο.

4η ενότητα: Η αρκούδα είναι για τον ποιητή εδώ το σύμβολο όλων των καταπιεσμένων ανθρώπων, εκείνων που δέχονται τον εξευτελισμό και την ταπείνωση χωρίς να φταίνε, αλλά μόνο γιατί η μοίρα τους έθεσε στη θέση του ανίσχυρου.

Η σιωπή του Γύφτου με τις δυο αρκούδες, τη μάνα και το παιδί της, μας δίνει το σύμβολο του πανάρχαιου ανθρώπινου πόνου, τη σκληρότητα που μαστίζει την ανθρώπινη ζωή. Ο πόνος αυτός εδώ στο ποίημα εκφράζεται από το ζυγό της ανάγκης και της πιέσεως, κι ακόμα προχωρεί στη λύση της λυτρώσεως με την αγάπη και τη συμπόνοια».

5η ενότητα: Το μήνυμα του ποιητή είναι τελικά αισιόδοξο και ελπιδοφόρο. Παρά τις αρχικές θλιβερές του σκέψεις, σκέφτεται πως θα έρθει τελικά η ώρα της ελευθερίας για όλους τους καταπιεσμένους, η ώρα που όλοι θα είναι ίσοι και θα μπορούν να ζήσουν ειρηνικά και αδερφωμένα.

Για τον ποιητή λοιπόν «μια μεταπολίτευση ετοιμάζεται στις ώριμες συνειδήσεις των εκλεκτών του πνεύματος σ' όλη τη Γη. Μια μεταπολίτευση που θα ξεπηδήσει από την επανάσταση του «Νου», του «Πόνου» και του «Ένστικτου», που θα καταλύσει τους νεκρούς εξοπλισμούς του ανθρώπου, την τραγικά ανεδαφική παιδεία καί την παρασιτική Πολιτεία που θα επαναφέρει την πορεία του Πολιτισμού στο σωστό δρόμο της» (Ν. Λοβέρδος, «Άγγελος Σικιλιανός», σελ. 139). **(Απάντηση 6ης ερώτησης).**

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορεί να διακριθεί στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-27, όπου δίνεται το σκηνικό, όπου εξελίσσονται τα γεγονότα και περιγράφεται το τοπίο και ο τρόπος με τον οποίο αυτό επιδρά στην ψυχή του ποιητή.

2η ενότητα: Στίχοι 28-57, όπου περιγράφεται η σκηνή του Γύφτου με τις δυο αρκούδες και παραθέτονται και οι σκέψεις του ποιητή.

3η ενότητα: Στίχοι 58-67, όπου τονίζεται η σχέση της μάνας με το παιδί της.

4η ενότητα: Στίχοι 68-85, ο ποιητής παρουσιάζει την αρκούδα ως σύμβολο του κόσμου και του ανθρώπινου πόνου, και

5η ενότητα: Στίχοι 85-107, όπου ο ποιητής ξαναγυρνώντας στην Ελευσίνα σκέφτεται τη μοίρα του ανθρώπου και προβλέπει τη λύτρωσή του.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική - Αφήγηση:** Ο ποιητής με αφηγηματικό και λυρικό τρόπο παρουσιάζει το σκηνικό, τον τόπο και το χρόνο που εξελίσσονται τα γεγονότα. Το στόχο του αυτό πετυχαίνει και με τη χρήση ποικίλων εκφραστικών μέσων.
2. **Παραστατικές εικόνες:** «Από τη νέα πληγή που μ' άνοιξεν η μοίρα... καθώς βασίλευε». «Φανερωμένος μεγάλος ποταμός... μέσα τους σαν ίσκιους», «κι η πέτρα π' αντίκρυσα... απ' τους αιώνες», «κι έπλεξα τα χέρια... τον ίδιο δρόμο», «Εύας Ατσίγγανος... αρκούδες», «τράβηξε απ' τον ώμο το ντέφι... σκώθηκαν βαριά», «η μία (ήτανε μάνα, φανερά)... ξάφνου τρανή».
3. **Μεταφορικές εκφράσεις:** «φανερωμένος μεγάλος ποταμός κυλούσε εδώθε».
4. **Παρομοιώσεις:** «με τους ανθρώπους μέσα τους σαν ίσκιους», «κι η πέτρα π' αντίκρυσα... θρονί μου φάνη μοιραμένο».
5. **Στίχος - Μέτρο-:** Ο στίχος του ποιήματος είναι εντεκασσύλλαβος -εκτός από τον α΄ στίχο που είναι δεκατρισύλλαβος-, χωρίς ομοιοκαταληξία, σε ιαμβικό μέτρο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Στίχοι 1-27: Να προσδιορίσετε α) το σκηνικό και τη σημασία που έχει για τον ποιητή, β) τη χρονική μετάθεση του ποιητή.

Απάντηση:

α) Ο ποιητής βρίσκεται στο δρόμο που από την Αθήνα οδηγεί στην Ελευσίνα, την Ιερά Οδό, την ώρα του δειλινού. Στο δρόμο τον προσπερνούν αμάξια φορτωμένα με ξύλα, ή ανθωνιές και άλλα με ανθρώπους. Ο δρόμος αυτός είναι για τον ποιητή ο δρόμος της ψυχής, δηλαδή της περισυλλογής και της αυτοκριτικής.

β) Ο ποιητής κάθεται σε μια πέτρα στην άκρη του δρόμου και συλλογίζεται το νόημα της ζωής. Έτσι, ξεφεύγει από το παρόν και γυρίζει πίσω στο παρελθόν.

2η Πώς βλέπει ο ποιητής α) το δρόμο, β) την πέτρα, γ) την αρκούδα και δ) το αρκουδάκι;

Απάντηση:

Ο Σικελιανός μεταμορφώνει τα πράγματα και τα βλέπει διαφορετικά από ό,τι είναι. Έτσι, ο δρόμος γίνεται στα μάτια του ένας μεγάλος ποταμός, η πέτρα σαν θρόνος, η αρκούδα ως σύμβολο της Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας, και το αρκουδάκι σαν ανίδεο παιδί που δεν μπορεί να αντιληφθεί τη σκλαβιά του και το μέγεθος της δυστυχίας του.

3η Να επισημάνετε βασικά θέματα που θίγονται στο ποίημα προσέχοντας ιδιαίτερα τους στίχους 10-11, 26-27, 30-32, 45, 61-65, 76-79, 93-96, 107.

Απάντηση:

Στους στίχους 10-11 θίγει ο ποιητής το θέμα των Ελευσίνιων μυστηρίων. Γιατί, στους μυημένους στα μυστήρια αυτά πιστευόταν πως φανερώνονταν μετά το θάνατό τους η ανθρώπινη μοίρα και αυτή τη μοίρα παρουσιάζει εδώ ο ποιητής.

στίχοι 26-27: Ο ποιητής αναφέρεται στην υπέρβαση του χρόνου και του χώρου. Έτσι, στη σκέψη του παρόν, παρελθόν και μέλλον συμπλέκονται.

στίχοι 30-32: Ο ποιητής θίγει τη σκλαβιά,την υποταγή του ανθρώπου στην πίεση και την ανάγκη.

στίχος 45: Θίγεται το θέμα της μητρότητας και της μάνας-γης,

στίχοι 61-65: Τονίζεται ο πόνος της μάνας μπροστά στο μαρτύριο και το βασανισμό του παιδιού της.

στίχοι 76-79: Η αρκούδα γίνεται το σύμβολο του κόσμου και της καταπίεσης στην οποία υπόκειται.

στίχοι 93-96: Ο ποιητής ποθεί την απελευθέρωση και την ενότητα των ανθρώπων υπό τη βάση της αμοιβαιότητας και της συναδέλφωσης.

στίχος 107: Το μήνυμα του ποιητή είναι αισιόδοξο, καθώς πιστεύει πως θα 'ρθει κάποια στιγμή και η απελευθέρωση του ανθρώπου από τα τωρινά δεινά του.

4η Το περιστατικό που αφηγείται ο ποιητής μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα «συμβολικό δρώμενο» ανάλογο με αυτά που τελούνταν στα Ελευσίνια μυστήρια, δηλαδή λειτουργεί ως «σημαίνον». Να διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα και να συζητήσετε τους πιθανούς συμβολισμούς, δηλαδή τα πιθανά «σημαινόμενα» που μπορεί να πάρει το περιστατικό.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση 2ης ενότητας

5η Να συγκρίνετε την εικόνα στην αρχή του ποιήματος (στ. 1-6) με την εικόνα στο τέλος (στ. 97-102) και να βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές.

Απάντηση:

Οι δύο εικόνες που παρατηρούνται στην αρχή και στο τέλος του ποιήματος είναι σχεδόν ίδιες σε σύλληψη και απόδοση. Η μόνη τους διαφορά έγκειται στο χρόνο που η καθεμιά επηρεάζει τον ποιητή. Στην πρώτη ο ήλιος μπαίνει στην ψυχή του ποιητή, ενώ στην τελευταία το σκοτάδι. Καθώς συνέβησαν τα γεγονότα που περιέγραψε ο ποιητής, νύχτωσε,

6η Ο ποιητής παρακολουθώντας ένα θλιβερό θέαμα το μετατρέπει σε αισιόδοξο όραμα και παρήγορο μήνυμα. Ποιο είναι αυτό;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση 5ης ενότητας.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Α) Ποιά από τα παρακάτω θεωρείτε γνωρίσματα της ποίησης του Άγγ. Σικελιανού με βάση το συγκεκριμένο ποίημα;

α) Λατρεία της φύσης

β) Πίστη σε πρωτογονικές θρησκείες

γ) Έμπνευση από κατορθώματα ηρώων

δ) Γνώση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος

ε) Λατρεία θρησκείας, γυναίκας, πατρίδας

στ) Λυρική διάθεση

Β) Να βάλετε σε κύκλο τις σωστές απαντήσεις δίνοντας και τις σχετικές αναφορές σε στίχους.

2η Ποιός είναι ο χώρος στον οποίο εξελίσσεται ο ποιητικός μύθος; Πώς σχετίζεται με τον τίτλο του ποιήματος;

Στου Οσιου Λουκα το Μοναστηρι

Άγγελος Σικελιανός

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή «Ορφικά» και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα 1935 στο περιοδικό «Τα Νέα Γράμματα».

Σ' αυτό, «ο Σικελιανός ζει τον καθαυτό χριστιανικό μυστικισμό, εκείνον που κηρύσσεται με τη θρησκεία του Ναζωραίου. Σύγχρονα είναι ο θεμελιωτής του πνευματικού και του φυσικού μέσα σ' έναν πανθεϊσμό. Ο χριστιανικός μυστικισμός είναι φανερός και στο ποίημα αυτό του Σικελιανού, είναι βίωμα του ποιητή, είναι θεοσύστατος ψυχισμός μακριά από κάθε δογματισμό» (Περιοδικό «Νέα Εστία», τεύχος 872, σελ, 1594).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Οι γυναίκες του Στειριού της Βοιωτίας είχαν συγκεντρωθεί στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά, για να στολίσουν τον Επιτάφιο και να μοιρολογήσουν το Χριστό.΄Ηταν τόσο γλυκός ο θρήνος τους ώστε ο ποιητής αναρωτήθηκε μήπως κάποια από τις γυναίκες σκέφτηκε πως κάτω από τα άνθη του Επιταφίου ήταν το άγαλμα του Άδωνη.

Το βράδυ του Μ. Σαββάτου ο ιερέας φέρνει το αγιασμένο φως στους πιστούς και έτσι η εκκλησία φωταγωγείται. Όμως, και ενώ ο ιερέας ξεκινά να ψάλλει το «Χριστός Ανέστη». κάποιος αναγγέλει τον ερχομό ενός νέου που -όπως θα φανεί από τη συνέχεια- θεωρούνταν νεκρός,

Στην πόρτα της εκκλησίας παρουσιάστηκε ο Βαγγέλης που όλοι θεωρούσαν πως χάθηκε στον πόλεμο. Αυτός, που παλιά όλες οι κοπέλες του χωριού ποθούσαν, ο πιο καλός χορευτής, το όμορφο παλικάρι, είχε ένα ξύλινο πόδι. Και καθώς όλοι τον κοίταζαν σιωπηλοί, αδυνατώντας να πιστέψουν το κακό που τον είχε βρει, εκείνος έμενε μαρμαρωμένος στο κατώφλι της εκκλησιάς και δεν μπορούσε να προχωρήσει πιο μέσα.

Η μητέρα στο αντίκρυσμα του γιου της ξεσπά σε θρήνο και, τρέχοντας κοντά του, τον αγκαλιάζει στο ξύλινό του πόδι. Μάλιστα, την ακρίβεια της περιγραφής του τονίζει με ιδιαίτερη έμφαση ο ποιητής, επικαλώντας τη μαρτυρία της ποίησής του.

Οι άλλες γυναίκες, βλέποντας τη μάνα να θρηνεί το γιο της, την περιτριγυρίζουν και μοιρολογούν μαζί της.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. Στείρι: χωριό της Βοιωτίας, όπου βρίσκεται το μοναστήρι του Οσίου Λουκά.
2. Άδωνις: Θεός των αρχαίων Φοινίκων ή Ασσυρίων.
3. σαν ανεμώνες: κατά την παράδοση η ανεμώνη βλάστησε εκεί που χύθηκε το αίμα του θεού.
4. λάμπασμα: θαυμασμός, το παλικάρι που λαχταρούσαν.
5. στασίδι: ξύλινο κάθισμα στην εκκλησία.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο ποιητής, αντικρίζοντας τις γυναίκες να θρηνούν το σταυρωμένο Χριστό, θυμάται μια αντίστοιχη τελετή που έκαναν οι αρχαίοι Φοίνικες και Ασσύριοι προς τιμή του Άδωνη. Με τον τρόπο αυτό ενώνει νέα στοιχεία της μυθολογίας και της χριστιανικής λατρείας σε ένα γενικό θρησκευτικό μύθο, καθώς σε όλες τις θρησκείες ανιχνεύονται κοινά σύμβολα που έχουν να κάνουν με το θάνατο και τη ζωή και στέλνουν το μήνυμα πως ο θάνατος είναι προσωρινός και ότι κάποια στιγμή θα υπερκεραστεί, ενώ η ζωή θα επικρατήσει.

«Ο συνδυασμός ειδωλολατρικών και χριστιανικών στοιχείων είναι ριζωμένος στη φαντασία του ποιητή. Θυμάται τα Αδώνια, αφού έχει μέσα του την ενότητα των συμβόλων. Βλέπει στο βάθος τους την κατήφεια από το πάθος της Μεγ. Παρασκευής και την αγαλλίαση από την Ανάσταση. Στις στιγμές που γράφει το ποίημα, ασφαλώς ανακαλούνται στη μνήμη του οι βυζαντινές τοιχογραφικές παραστάσεις, που υπάρχουν στο καθολικό του μοναστηριού του Οσίου Λουκά, και τέτοιες είναι η Αποκαθήλωση και η παράσταση του θρήνου με τις μυροφόρες στο Ν.Α. σταυροθόλιο και το ψηφιδωτό της Αναστάσεως στο νάρθηκα. Ασφαλώς, ο Σικελιανός θα καμάρωνε επανειλημμένα τα ψηφιδωτά του μοναστηριού του Όσιου Λουκά, στα οποία πρυτανεύει η έκφραση, οι χρωματικοί συνδυασμοί που είναι ρεαλιστικοί, οι κινήσεις είναι συγκρατημένες και προβάλλει απ' αυτά η ένταση» (Θ. Ξύδης, «Σικελιανός», σελ. 271).

2η ενότητα: Η εμφάνιση του Βαγγέλη με την Ανάσταση του Χριστού παραλληλίζονται από τον ποιητή που δίνει ένα συμβολικό περιεχόμενο στον ερχομό του νέου. Ίσως όμως ταυτίζει το νέο με τον Άδωνη που επίσης χανόταν για κάποιο διάστημα για να εμφανιστεί και πάλι στη συνέχεια στη γη.

3η ενότητα: Η έκπληξη και η θλίψη όλων των χωριανών είναι έκδηλη, Γιατί , αν και γύρισε ο Βαγγέλης, αν και χάρηκαν στιγμιαία με την είδηση της επιστροφής του, η χαρά τους δεν κράτησε πολύ, γιατί ο Βαγγέλης γύρισε σακατεμένος. Έτσι, το πάθος του Θεού ταυτίζεται με το πάθος του Βαγγέλη που θυσιάστηκε κι αυτός για τους συνανθρώπους του.

«Σαν σύμβολο του Άδωνη ύστερ' από έναν αφανισμό ξαναφανερώνεται ζωντανός ο ανάπηρος στρατιώτης στον ιερό χώρο, όπου διαδραματιζόταν ένας άλλος βαθύτερος συλλογισμός, με τον εορτασμό της Αναστάσεως του Χριστού ύστερ' από το Πάθος. Ο ανθρώπινος πόνος δίπλα στη θεία οδύνη. Και το φανέρωμα ενός αφανισμένου σαν μια Ανάσταση. Δραματική είναι η εικόνα του ανάπηρου του πολέμου, καθώς τον ατενίζουν «με τα κεριά στο χέρι» οι χωριανοί «μια στην όψη, μια στο πόδι» (Θ. Ξύδης, ό.π., σελ. 272).

4η ενότητα: Ο ποιητής, που ταυτίζεται πια με τον αφηγητή, τονίζει με απλότητα αλλά και δραματικό τρόπο την αντίδραση της μάνας στην εμφάνιση του γιου της. Ο πόνος της απροσμέτρητος και σαν τραγική φιγούρα ξεσπά σε κραυγή θρήνου και χαράς, επειδή ο γιος της ζει, αλλά με τα σημάδια της θυσίας στο κορμί του. **(Απάντηση 2ης ερώτησης).**

5η ενότητα: Οι γυναίκες, όπως θρηνούσαν το Χριστό, θρηνούν τώρα και για το Βαγγέλη, καθώς ο θρήνος περνά από το συμβολικό στο πραγματικό επίπεδο.

«Ο ποιητής μας παρέχει όλη την υποβολή που άσκησε εκείνη τη βραδιά, η κραυγή της μάνας του στρατιώτη στο πλήθος των γυναικών, που ήταν εκεί και που έμοιαζε σαν χορός μυροφόρων, που γεύεται την Ανάσταση, κι ακόμα την παρουσία ενός ανθρώπου, που ξαναβρίσκεται δίπλα στους δικούς του. Είναι η ψυχολογία του ανώνυμου πλήθους που τη βλέπουμε ομαδική στο ποίημα αυτό του Σικελιανού. Αισθανόμαστε στους στίχους τούτη τη συλλογική ψυχή του λαού. Ο ποιητής επανέρχεται στην ίδια ενότητα. Ξαναθυμάται το βράδυ της Μεγάλης Πέμπτης- που τιμάται η Σταύρωση του Χριστού και είναι η συμβολική αφετηρία του Πάθους- και δίπλα αναπολεί και πάλι τον πεθαμένο Άδωνη» (Θ. Ξύδης, όπ., σελ, 273-74). **(Απάντηση 2ης ερώτησης).**

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα αποτελείται από τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: Στίχοι 1-17, όπου ο ποιητής εκθέτει τον τόπο, το χρόνο και τα πρόσωπα που θα λάβουν μέρος στα γεγονότα που αφηγείται.

2η ενότητα: Στίχοι 18-25, όπου δίνεται με υποβλητικό τρόπο η Ανάσταση αλλά και η διακοπή της από τον ερχομό του Βαγγέλη.

3η ενότητα: Στίχοι 26-37, με την περιγραφή του Βαγγέλη και την αναδρομή στο παρελθόν του προσώπου αυτού.

4η ενότητα: Στίχοι 38-48, όπου περιγράφεται ο πόνος και η αντίδραση της μάνας.

5η ενότητα: Στίχοι 49-58, όπου ο θρήνος γενικεύεται και ο ποιητής εκφράζει και την προσωπική του συγκίνηση από το περιστατικό.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Αφήγηση:** Ο ποιητής με αφηγηματικό και δραματικό τρόπο εκθέτει τα γεγονότα αλλά και τις σκέψεις του για όσα διαδραματίστηκαν μπροστά στα μάτια του. Η έκφρασή του είναι απλή και λιτή αλλά δημιουργεί μια αρκετά υποβλητική ατμόσφαιρα, τέτοια ώστε να συσχετίζονται τα γεγονότα με τους συμβολισμούς του, το θείο δράμα με τον ανθρώπινο πόνο.
2. **Εικόνες:** Ιδιαίτερα παρασταστικές είναι και οι εικόνες που χρησιμοποιεί ο Σικελιανός: «Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι... να στολίσουν», «και του Χριστού οι πληγές... ευωδούσαν», «το ένα κερί επροσάναψε όλα τ' άλλα... ώσμε την ξώπορτα», «και στέκονταν ολόρτος... ξύλινο», «τι τον κοίταζαν όλοι... μια στο πόδι», «απ' το κεφάλι πετώντας το μαντήλι, του στρατιώτη», «ξοπίσωθέ της..... τον πεθαμένο Άδωνη».
3. **Παρομοιώσεις:** «και του Χριστού οι πληγές σαν ανεμώνες».
4. **Συμβολισμοί:** η μάνα - αρκούδα.
5. **Γλώσσα:** Ο λόγος του ποιητή δεν είναι τόσο πλούσιος όσο σε άλλα του ποιήματα, καθώς μέσα από την απλότητα προσπαθεί και καταφέρνει να κάνει πιο φυσική την ατμόσφαιρα κατάνυξης των πιστών και του θρήνου τους μπροστά στο ανθρώπινο δράμα.
6. **Στίχος - Μέτρο:** Ο στίχος είναι εντεκασύλλαβος, χωρίς ομοιοκαταληξία, με ιαμβικό όμως μέτρο.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Πώς γίνεται η μετάβαση από το θείο πάθος στον ανθρώπινο πόνο;

Απάντηση:

Η μετάβαση από το θείο πάθος στον ανθρώπινο πόνο γίνεται με την ξαφνική παρουσία του Βαγγέλη στην εκκλησία. Γιατί, όλοι τον θεωρούσαν πεθαμένο στον πόλεμο και γιατί είδαν όλοι πως είχε χάσει το ένα του πόδι σ' αυτόν.

2η Πώς αντιδρούν στη θέα του Βαγγέλη, α) η μάνα του και οι άλλες γυναίκες και β) ο ποιητής;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση ενοτήτων 4 και 5.

3η Να συνδέσετε την πρώτη σκηνή με την τελευταία.

Απάντηση:

Στην πρώτη σκηνή έχουμε τη συγκέντρωση των γυναικών για να θρηνήσουν το σταυρωμένο Χριστό. Στην τελευταία έχουμε το θρήνο για τον ανθρώπινο πόνο. Η παρουσία τους συνδέει τις δύο εικόνες και τα θρησκευτικά σύμβολα -το Χριστό- με τα ανθρώπινα.

4η Τι σημασία έχει για το ποίημα η επανάληψη των στίχων 38 και 39;

Απάντηση:

Η επανάληψη των στίχων αυτών γίνεται για να επιβεβαιωθεί η αλήθεια όσων αφηγείται ο ποιητής. Γιατί η ποίηση εκθέτει την αληθινή πλευρά της ζωής και ο αναγνώστης θα πρέπει να την πιστέψει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Στο ποίημα διακρίνονται δυο μεγάλες ενότητες. Ποιο είναι το θέμα τους;

Οι Μοιραιοι

Κώστας Βάρναλης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό «Μαύρος Γάτος», στα 1922, και αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά έργα του Βάρναλη. Σε αυτό ο ποιητής προσπαθεί να απεικονίσει με τα πιο παραστατικά χρώματα τη δυστυχία των αποκλήρων της ζωής.

Ο ίδιος ο Βάρναλης γράφει για το ποίημά του: «Το ποίημα χτυπάει εκείνη τη μερίδα του λαού που δεν μπορεί να βρει την αιτία της δυστυχίας της κι αυτοεγκαταλείπεται στη μοίρα της, περιμένοντας να σωθεί από κανένα «θάμα». Αν άλλοτε οι μοιραίοι άνθρωποι ήταν περισσότεροι και τώρα λιγότεροι, δεν είναι θέμα για συτήτηση. Το γεγονός είναι πως υπάρχουν...Όλη η πολιτική ιστορία του τόπου στηρίζεται στο μεσσιανισμό, που είναι μια συγκεκριμένη μορφή της μοιρολατρίας του λαού. Αν όλοι σχεδόν οι πολιτικοί της Ελλάδας δεν ντρέπονται να παρουσιάζονται σαν «σωτήρες» αυτό οφείλεται στο ότι πολύς λαός περιμένει «σωτήρες». Το χτύπημα των μοιραίων είναι ανάγκη να γίνεται ακόμα έως ότου «ξυπνήσουμε νεκροί» («Αισθητικά-Κριτικά» τόμος Β', σελ. 288).

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής μας δίνει την εικόνα της ταβέρνας, όπου τα βράδια συχνάζουν οι απόκληροι της ζωής. Ο τόπος είναι σύμφωνος με τη λαϊκή προέλευση των ηρώων του. Πρόκειται για ταβέρνα και μάλιστα υπόγεια,γεμάτη καπνούς και φωνές των θαμώνων που έβριζαν. Σε αυτήν, όλη η παρέα, όπως κάθε βράδυ, έβρισκε καταφύγιο στο ποτό για να ξεχάσει τα βάσανά της.

Ο ένας είναι σχεδόν κολλημένος δίπλα στον άλλο -λόγω της έλλειψης αρκετού χώρου- και κάπου κάπου έφτυνε για τη μοίρα του να βρίσκεται εκεί μέσα και να μπορεί να διασκεδάσει μόνο σε αυτό το άθλιο καταγώγιο. Η ζωή τους φαινόταν τότε βασανιστική και όσο και αν προσπαθούσαν δεν μπορούσαν να βρουν τίποτε θετικό σ' αυτήν.

Με λυρικό τρόπο ο ποιητής αναφέρεται στον ήλιο, το ωραίο χρώμα της θάλασσας, το βάθος του απέραντου ουρανού την ωραία αυγή και τα χρώματα του δειλινού, σε όλες τις ομορφιές της φύσης που μπορεί να απολαύσει κάθε άνθρωπος, εκτός όμως α-

πό τους απόκληρους. Γιατί αυτοί έχουν άλλα να τους βασανίζουν και δεν έχουν τη διάθεση και το κουράγιο να τα απολαύσουν.

Οι δυό πρώτοι από τους μοιραίους έχουν δικούς τους ανθρώπους να υποφέρουν από την αρρώστεια και να μην μπορούν να τους βοηθήσουν, ενώ οι δύο άλλοι βλέπουν τα παιδιά τους να καταστρέφονται, θύματα της φτώχειας και της εξαθλίωσης.

Όλοι ψάχνουν να βρουν την αιτία της αθλιότητας της ζωής τους. Κάποιος την αποδίδει στην κακοτυχία, κάποιος άλλος στο Θεό που τους μισεί. Ο τρίτος θεωρεί υπεύθυνο τον εαυτό τους και ο τελευταίος το κρασί. Κανείς όμως δεν εντοπίζει την πραγματική αιτία.

Έτσι, σκυφτοί, περιμένοντας κάποιο θαύμα, συνεχίζουν να πίνουν.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. άσωτος: αυτός που δε σώνεται, ο απέραντος.
2. κοντοήμερη: αυτή που τελειώνουν οι μέρες της, που πλησιάζει το θάνατο.
3. ζαβό ριζικό: κακή μοίρα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Ο ποιητής, επηρεασμένος από τη μαρξιστική ιδεολογία την οποία υπηρέτησε με θέρμη, παρουσιάζει στο έργο του αυτό την αθλιότητα των φτωχών ανθρώπων του λαού, του προλεταριάτου, που δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν την αιτία της κοινωνικής αδικίας, που έχει συντελεστεί σε βάρος τους, και γι' αυτό δεν μπορούν να αντιδράσουν.

Με το ποίημά του αυτό στέλνει λοιπόν σ' αυτούς τους ανθρώπους ένα μήνυμα αγώνα και αντίστασης απέναντι στους καταπιεστές τους. Προσπαθεί να τους κάνει να συνειδητοποιήσουν πως οι ίδιοι φτιάχνουν τη μοίρα τους και δεν μπορεί να τους βοηθήσει τίποτε, πολύ περισσότερο δε το ποτό, που είχε γίνει το κύριο καταφύγιό τους.

Στροφή β΄: Στη στροφή αυτή παρουσιάζεται πιο γλαφυρά η εικόνα των μοιραίων.

Με καθαρά λαϊκό τρόπο ο ποιητής μας δίνει το μέγεθος της δυστυχίας και της αθλιότητας αυτών των ανθρώπων. Μάλιστα, η χρήση ενεστώτα στα ρήματα «τυραννιέτα» και «θυμιέται» δείχνει τη διάρκεια των βασανισμών τους.

Στροφή γ΄: Η εικόνα εδώ αλλάζει είναι, εντελώς διαφορετική από τις προηγούμενες.

Οι άνθρωποι που παλεύουν για την επιβίωση, που έχουν σοβαρά βιοτικά προβλήματα να αντιμετωπίσουν, χάνουν την ομορφιά της ζωής και της φύσης, γιατί φθείρονται τελικά από τη μιζέρια και αλλοτριώνονται. **(Απάντηση 2ης ερώτησης).**

Στροφή δ΄: Την αθλιότητα των μοιραίων παρουσιάζει ο ποιητής, εκθέτοντας τέσσερα παραδείγματα οικογενειακής δυστυχίας. «Ο πρώτος από τους «Μοιραίους» έχει παράλυτο πατέρα. Ο άλλος έχει τη γυναίκα του φυματική· οι αιμοπτύσεις έγιναν συχνότερες και ο θάνατος ζυγώνει. Όμως...Όμως οι δυο άλλοι Μοιραίοι αποκορυφώνουν την τραγικότητα στην τετραπλή σύνθεσή της: Του ενός ο μονοχογιός σαπίζει βαρυποινίτης στα ανήλια μπουντρούμια του Παλαμηδιού, ενώ του τελευταίου η κόρη, κυνηγημένη από την άτιμη φτώχεια, κατάντησε πόρνη στα «σπίτια» που είναι κοντά στο Γκάζι» (Περιοδικό «Νέα Εστία», τεύχος 1163, σελ. 107).
Στην στροφή αυτή κορυφώνεται η τραγικότητα των προσώπων, καθώς όλοι έχουν κάποιο οικογενειακό δράμα που τους βασανίζει.

Στροφή ε΄: Με ειρωνικό τρόπο ο ποιητής βάζει τους πρωταγωνιστές του να αναζητούν τις αιτίες της συμφοράς τους. Ενώ όμως έχουν συνειδητοποιήσει την τραγικότητά τους και τις πραγματικές αιτίες, δεν αντιδρούν για να βελτιώσουν ουσιαστικά τη ζωή τους. Γι' αυτό και ο ποιητής δε δίνει μια τελική απάντηση στο ερώτημα «ποιος φταίει;», θέλοντας να αφήσει τους ανθρώπους όχι μόνο να συνειδητοποιήσουν την κατάστασή τους, αλλά και να αναλάβουν τις ευθύνες της μεταβολής αυτής της άσχημης κατάστασης. **(Απάντηση 3ης ερώτησης).**

Στροφή στ΄: Ο ποιητής ξαναγυρνά στην πρώτη εικόνα του ποιήματος. Οι «Μοιραίοι» συνεχίζουν να πίνουν, αδύναμοι να αντιμετωπίσουν τη ζωή, περιθωριοποιημένοι, ανθρώπινα σκουλήκια που τα εκμεταλλεύεται και τα ποδοπατά ο κάθε ισχυρός. Έτσι, περιμένουν κάποιο θαύμα. Μάταια όμως, γιατί σωτήρες δεν υπάρχουν πια και πρέπει μόνοι τους να παλέψουν για να βελτιώσουν τη ζωή τους.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δεν μπορούμε να διακρίνουμε το ποίημα σε ενότητες. Και αυτό, γιατί κάθε στροφή μας δίνει μια διαφορετική εικόνα, θίγοντας ένα ειδικό κάθε φορά θέμα· όλες όμως αναφέρονται στην αθλιότητα της ζωής των μοιρολατρικών ανθρώπων, στοιχείο που αποτελεί και τον κεντρικό πυρήνα του έργου.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική - Λυρικότητα:** Με απλό και λυρικό τρόπο ο ποιητής μας παρουσιάζει τη ζωή των απόκληρων της κοινωνίας, δίνει τις αντιλήψεις τους και τον τρόπο με τον οποίο -μοιρολατρικά- αντιμετωπίζουν τη ζωή τους αυτή.

2. **Εικόνες:** Οι εικόνες που χρησιμοποιεί είναι ιδιαίτερα ζωντανές και παραστατικές και καταφέρνουν να αισθητοποιήσουν τα νοήματά του: «Μες στην υπόγεια την ταβέρνα... πίναμ' εψές», «Σφιγγόταν... "φτυούσε καταγής"», «Ήλιε και θάλασσα... σβήνετε μακριά μας», «Έτσι στη σκότεινη ταβέρνα... σκυφτοί».
3. **Αφήγηση:** Ο ποιητής αφηγείται τα γεγονότα άλλοτε σε α' πρόσωπο, δίνοντας την εντύπωση πως συμμετέχει στην παρέα των μοιραίων, και άλλοτε σε γ', σαν τρίτο πρόσωπο που τους παρατηρεί από μακριά. Η εναλλαγή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία. Γιατί η χρήση α' προσώπου δείχνει πως ο ποιητής ταυτίζεται συναισθηματικά μαζί τους, πως τους νοιάζεται δηλαδή και τους συμπονεί. Από την άλλη, η χρήση γ' προσώπου δείχνει πως ο ποιητής διαφέρει από εκείνους, γιατί αυτός είναι συνειδητοποιημένος, ξέρει τι πρέπει να κάνει στη ζωή του, ενώ εκείνοι την αντιμετωπίζουν μοιρολατρικά. **(Απάντηση 5ης ερώτησης).**
4. **Ρεαλισμός - Ειρωνεία:** Το ποίημα είναι ρεαλιστικό, χωρίς καμιά προσπάθεια εξωραϊσμού, ενώ η ειρωνεία είναι ιδιαίτερα έντονη, ιδίως στη γ' και την ε' στροφή, αλλά και στο τέλος της στ΄.
5. **Στίχος - Μέτρο:** Οι στίχοι είναι εννεασύλλαβοι και οχτασύλλαβοι που ομοιοκαταληκτούν αντίστοιχα, ενώ στο τέλος κάθε στροφής υπάρχουν δύο εννεασύλλαβοι στίχοι που ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους. Το μέτρο είναι ιαμβικό.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τι νόημα θέλει να δώσει στον τίτλο του ο ποιητής; Προτού απαντήσετε να προσέξετε: α) τη ζωή των προσώπων, όπως απεικονίζεται στο ποίημα, β) στους δύο τελευταίους στίχους.

Απάντηση:

Με τον τίτλο του ποιήματος ο Βάρναλης θέλει να τονίσει πως αναφέρεται στους φτωχούς και εξαθλιωμένους ανθρώπους, σε αυτούς που ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας και αδυνατούν να αλλάξουν τις κοινωνικές συνθήκες που ευθύνονται για τη δυστυχία τους. Αυτοί είναι «μοιραίοι», δηλαδή μοιρολάτρες, αφού περιμένουν να σωθούν με κάποιο θαύμα, χωρίς να κάνουν τίποτε οι ίδιοι.

2η Τι θέλει να πει στην τρίτη στροφή ο ποιητής;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση γ' στροφής.

3η Πού αναζητούν την αιτία της δυστυχίας τους οι μοιραίοι;

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση ε' στροφής.

4η Πώς κλιμακώνονται στις τέσσερις πρώτες στροφές οι ρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος και ποιο είναι το αισθητικό αποτέλεσμα από αυτή την κλιμάκωση;

Απάντηση:

Οι ρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος κλιμακώνονται ως εξής: Στην α' στροφή παρουσιάζεται η υπόγεια ταβέρνα στην οποία η συντροφιά συγκεντρώνεται κάθε βράδυ και τα πίνει. Στη β' στροφή παρουσιάζονται οι ίδιοι οι Μοιραίοι, εξαθλιωμένοι, στριμώχνονται ο ένας δίπλα στον άλλον, συζητούν και φτύνουν κάτω. Στή γ' στροφή έχουμε μια εικόνα της φύσης, εντελώς διαφορετική από την εικόνα της ταβέρνας που τονίζει την ομορφιά της ζωής και της πλάσης που δεν μπορούν να την απολαύσουν οι Μοιραίοι. Τέλος, στη δ' στροφή ο ποιητής παραθέτει κάποια παραδείγματα της εξαθλίωσής τους.

5η Ο ποιητής χρησιμοποιεί στη αφήγηση άλλοτε το γ' ενικό και άλλοτε το α΄ πληθυντικό πρόσωπο στα ρήματα: τι πετυχαίνει να εκφράσει σε κάθε περίπτωση;

Απάντηση:

Βλέπε αισθητική προσέγγιση.

6η Να παρατηρήσετε με προσοχή το χιαστό σχήμα στο οποίο τελειώνει η τέταρτη στροφή: στο Παλαμήδι ο γιος του Μάζη κι η κόρη του Γιαβή στο Γκάζι. Τι πετυχαίνει με αυτό το σχήμα ο ποιητής;

Απάντηση:

Με το χιαστό αυτό σχήμα ο ποιητής δίνει έμφαση στον τόπο των γεγονότων και στη φύση τους και όχι στα ίδια τα πρόσωπα. Γιατί τα πρόσωπα είναι ενδεικτικά, ενώ αυτό που θέλει να τονιστεί είναι οι συνέπειες της εξαθλίωσης και της φτώχειας: η φυλάκιση και η εκπόρνευση.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Στο ποίημα διακρίνουμε την απαισιόδοξη διάθεση του ποιητή. Να εντοπίσετε τους σχετικούς στίχους.

2η Πώς παρουσιάζει τη ζωή των μοιραίων ο ποιητής;

ΠΑΛΙ ΜΕΘΥΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣΑΙ

Κώστας Βάρναλης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του

Γεννήθηκε στον Πύργο της Αν. Ρωμυλίας το 1883. Εκεί έμαθε τα πρώτα γράμματα και αυτή η πόλη στάθηκε το πνευματικό του λίκνο. Αργότερα φοίτησε στο Ζαρίφειο Γυμνάσιο της Φιλιππούπολης, στη συνέχεια στο Διδασκαλείο της ίδιας πόλης και το Νοέμβρη του 1902 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, από όπου αποφοίτησε στα 1908. Παράλληλα με τις σπουδές του ασχολείται και με τη λογοτεχνία: το 1904 δημοσιεύει τα πρώτα του ποιήματα στο περιοδικό «Ο Νουμάς» και το 1907 μαζί με άλλους ιδρύει το περιοδικό «Ηγησώ». Από το 1908 υπηρετεί ως φιλόλογος καθηγητής στη Μ.Ε. και το 1919 φεύγει ως υπότροφος για μετεκπαίδευση στο Παρίσι, όπου σπουδάζει νεοελληνική φιλολογία και αισθητική. Εκεί, ζώντας μέσα στο κλίμα της γενικής απογοήτευσης που προκάλεσε ο Α' παγκόσμιος πόλεμος, γνώρισε το διαλεκτικό υλισμό και τη μαρξιστική ιδεολογία, στην οποία έμεινε σταθερός ως το τέλος της ζωής του. Το 1924 διορίζεται καθηγητής στην Παιδαγωγική Ακαδημία που διηύθυνε ο Δημ. Γληνός και το 1925 απολύθηκε από την εκπαίδευση για τις επαναστατικές του ιδέες. Από τότε επιδόθηκε στη δημοσιογραφία και στη συγγραφή πεζών και ποιητικών έργων.

Ο Βάρναλης ταξίδεψε 2 φορές στη Μόσχα μια στα 1935, για να πάρει μέρος στο συνέδριο των Ρώσων συγγραφέων, και μια στα 1959, για να παραλάβει το βραβείο Λένιν για την ειρήνη, που του απονεμήθηκε.

Ως το τέλος της ζωής του κράτησε ακμαίες τις σωματικές και πνευματικές του δυνάμεις. Πέθανε στις 18 Δεκεμβρίου 1974.

Το έργο του

Το έργο του είναι ποικίλο: ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, μελέτες, μεταφράσεις, φιλολογικά και κριτικά άρθρα κτλ.

Αναλυτικά:

Α. Ποίηση

1. Κηρήθρες (1905).
2. Προσκυνητής (1919).
3. Το φως που καίει (1922).
4. Σκλάβοι Πολιορκημένοι (1927).
5. Ποιητικά (1956-59).
6. Ελεύθερος Κόσμος (1965).
7. Οργή Λαού (1975).
Β. Θέατρο
Άτταλος ο Τρίτος (1972).
Γ. Πεζογραφία
1. Ο λαός των Μουνούχων (1923).
2. Η αληθινή απολογία του Σωκράτη (1931).
3. Ζωντανοί Άνθρωποι (1939).
4. Δικτάτορες (1956).
5. Ημερολόγιο της Πηνελόπης (1946),
6. Άνθρωποι (1968).
7. Φιλολογικά απομνημονεύματα (1980).
Δ. Μελέτες - Κριτικά
1. Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική (1925).
2. Σολωμικά (1957).
3. Αισθητικά - Κριτικά Α-Β (1958),
Ε. Μεταφράσεις

Μετέφρασε έργα των: Αριστοφάνη, Ευριπίδη, Σοφοκλή, Ξενοφώντα, Μολιέρου, Θερβάντες, Φλομπέρ. Βίλτρακ.

Ο Βάρναλης ως λογοτέχνης επηρεάστηκε έντονα από την πολιτική του ιδεολογία.

Στην ποίησή του διακρίνουμε τις εξής περιόδους:

α) Στην πρώτη περίοδο (πριν από το 1922) *κύρια χαρακτηριστικά του έργου του είναι ο έντονος αισθησιασμός,το βαθύ μουσικό αίσθημα, ένας συγκρατημένος λυρισμός. Φανερές ακόμη οι επιδράσεις από τον παρνασσισμό.*

β) Στη δεύτερη περίοδο (μετά το 1922) *διακρίνουμε στο έργο του τη σάτιρα, το σαρκασμό σε εναλλαγή με τους λυρικούς τόνους. Ευδιάκριτη πλέον η στρατευμένη ιδεολογική του διάθεση. Στις δημιουργίες του κατάφερε να συνδυάσει το μαρξιστικό διεθνιστικό του προσανατολισμό με την αισθητική του αγωγή, τη βαθιά κλασική του παιδεία με την ελληνική του συνείδηση. Η ποίησή του, αν και μαρξιστικά οικουμενική, διατηρεί τον ελληνικό της χαρακτήρα, έτσι ώστε η κοινωνική του επανάσταση να συντελέσει μέσα στα πλαίσια της ελληνικής παράδοσης.*

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το ποίημα αποτελεί τον πρόλογο στην ποιητική συλλογή «Σκλάβοι Πολιορκημένοι» που μαζί με το α΄ σχεδίασμα της «Αληθινής Απολογίας του Σωκράτη» και το «Σολωμό χωρίς μεταφυσική» γράφτηκαν στην Γαλλία ύστερα από το α' παγκόσμιο πόλεμο. Γρά-φει ο ίδιος ο ποιητής στο εισαγωγικό σημείωμα του προλόγου: «Ο θάνατος και η καταστροφή είχαν ξυπνήσει τις συνειδήσεις των λαών και είχαν σκορπίσει στους τέσσερις ανέμους τα ψεύτικα συνθήματα των ιμπεριαλιστών. Οι «Σκλάβοι Πολιορκημένοι», που επιγράφτηκαν έτσι με τροποποίηση του τίτλου του γνωστού σολωμικού έργου, είναι στην ουσία έργο αντιπολεμικό και αντιδεαλιστικό και αντιτίθεται στην ιδεαλιστική ερμηνεία της ιστορίας.

Οι κοινωνικές-πολιτικές συνέπειες του Α΄ παγκοσμίου πολέμου και η Μικρασιατική Καταστροφή δημιούργησαν τάσεις απαισιοδοξίας, απογοήτευσης βαθιάς και την αίσθηση της πικρίας με επιθετικό ή σαρκαστικό τρόπο στους λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής. Αυτός ο πεσιμισμός και η ηττοπάθεια εκφράζονται έντονα στο έργο του Κ. Βάρναλη.

Ο Βάρναλης μετέχει σ' αυτή την κατάσταση· άλλωστε την ίδια εποχή ζει και την προσωπική του περιπέτεια: το 1924 διώκεται για ιδεολογικούς λόγους και αναγκάζεται να αυτοεξοριστεί στη Γαλλία ως το 1928. Τα έργα του εκφράζουν το αδιέξοδο και την παρακμή· αυτός όμως αντιμετωπίζει την κατάσταση μαχητικά και προσπαθεί να διαφωτίσει τους αναγνώστες του για τα αίτια του κακού και να τους εμψυχώσει για μια ριζική αναδιάρθρωση της κοινωνίας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής απευθύνεται σε ένα φανταστικό πρόσωπο, τον Κωνσταντή, που δυόμισι ώρα τη νύχτα γυρνάει μεθυσμένος. Τα γόνατά του τρέμουν από το πιοτό, αυτός όμως κρατιόταν στητός πάνω από κάθε τραπεζάκι και στο σχετικό χαιρετισμό ανταπέδιδε ρωτώντας πώς τα καλοπερνάνε. Γύριζε τρωγοπίνοντας από τραπέζι σε τραπέζι κι από ταβέρνα σε ταβέρνα, προσπαθώντας να μη δείχνει μεθυσμένος (κι ας ήταν) και κακοδιάθετος.

Στη συνέχεια με τρόπο λυρικό ο ποιητής σχολιάζει την κατάσταση: κάθε μέρα ο ήρωας ζει μονότονα, μια μονοτονία που έχει καταντήσει ελάπτωμα και δυστυχία· ποια να είναι η αιτία, η αδύναμη θέλησή του, ο μεγάλος του πόνος; Και τελειώνει αναστενάζοντας για τη χαμένη νιότη που έδειχνε ότι θα ακολουθούσε άλλους δρόμους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. της νυχτός: φράση της αρχ. ελληνικής, δηλωτική της κλασικής του παιδείας.

2. εκρατιόσουνα στητός: έμενες όρθιος, κατόρθωνες να σταθείς παρόλο το μεθύσι.

3. Κωσταντή βαρβάτε: Εδώ ο Βάρναλης έχει βάλει προφανώς αυτοβιογραφικά στοιχεία στο ποίημα από τη βιογραφία του· είναι γνωστό ότι του άρεσε το φαγητό και το ποτό και ότι τον περισσότερο χρόνο της ημέρας τον περνούσε είτε στο καφενείο είτε στην ταβέρνα. Η συγκεκριμένη προσφώνηση σημαίνει τον εξαιρετικά ικανό και άξιο.

5. πέρασες γραμμή: στη σειρά το ένα πίσω από το άλλο.

6. τα καπελιά: παντοπωλείο, πανδοχείο· εδώ ταβέρνα.

7. έκανες πως δεν ένοιωθες: προσποιόσουν πως δεν καταλάβαινες τα αστεία, τα πειράγματα και έδειχνες ευδιάθετος.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο ακροατής του ποιήματος είναι ο ίδιος ο ομιλητής. Το κλίμα της αυτοκριτικής και του αυτοσαρκασμού είναι έντονο. Ο ήρωας αισθάνεται βαθιά απογοήτευση και δυσαρέσκεια για τον εαυτό του, ντρέπεται για την κατάντια του και την κακή του συνήθεια να ξενυχτάει κάθε βράδυ, να πίνει και να γυρίζει αλητεύοντας απο τραπέζι σε τραπέζι, κι απο ταβέρνα σε ταβέρνα. Τα γεμάτα όνειρα και οι φιλοδοξίες στα νεανικά του χρόνια δεν πραγματοποιήθηκαν· τα αισιόδοξα σχέδιά του, τότε που ήθελε και πίστευε ότι θα γίνει διαφορετικός, πήγαν χαμένα. Η ύπαρξή του βυθίζεται όλο και πιο πολύ στα σκοτάδια της απόγνωσης και νιώθει πολύ δυστυχισμένος, αλλά δεν μπορεί να ξεφύγει από το κακό. Πιθανή αιτία να είναι η ανίσχυρη θέλησή του, κάποιος μεγάλος πόνος που δεν τον συγκεκριμενοποιεί. Εφόσον το ποίημα είναι αυτοβιογραφικό, μπορούμε να υποθέσουμε τις συγκεκριμένες αιτίες: όλη του η προσωπική περιπέτεια, δηλ. τα δυστυχισμένα χρόνια που έζησε, η φτώχεια, οι πόλεμοι, η πολιτική κατάσταση, ο ζόφος των καιρών.

Αφού λοιπόν αυτοσαρκαστεί στο ποίημα (στον πρόλογο), στην υπόλοιπη ποιητική σύνθεση σαρκάζει τους άλλους, ασκεί αυστηρή κριτική σε ολόκληρη την κοινωνία για την υποκρισία και τον ξεπεσμό της. Καταγγέλλει τη σαθρή κατάσταση και αναζητεί τις αιτίες. Και αντίθετα με ό,τι υπανίσσεται στο ποίημα, δεν οδηγείται στην ηττοπάθεια και στην παραίτηση, αλλά αγωνίστηκε δυναμικά με το έργο του και την όλη στάση του για την αναμόρφωση του κοινωνικού συστήματος και για τη διαμόρφωση μιας ανώτερης ποιότητας ζωής.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το ποίημα μπορούμε να το χωρίσουμε σε δύο ενότητες:

1η ενότητα: οι δύο πρώτες στροφές: έκθεση και περιγραφή αυτού που συμβαίνει κάθε μέρα.

2η ενότητα: εκφράζει τους στοχασμούς του γι' αυτό το αδιέξοδο της εξαθλίωσης και της ψυχικής φθοράς που περιέγραψε ως τώρα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα είναι η καθαυτό δημοτική, καλοδουλεμένη, που κάποτε θυμίζει τον προφορικό λόγο, ενώ κάποτε ξεφεύγει σε τύπους πιο ποιητικούς και παλιούς.
2. **Στίχος:** Το ποίημα αποτελείται από τρεις τετράστιχες στροφές. Σε κάθε στροφή οι δύο πρώτοι στίχοι είναι τροχαϊκοί 15/σύλλαβοι οξύτονοι, ο τρίτος τροχαϊκός 15/σύλ-λαβος παροξύτονος, ο τέταρτος 15/σύλλαβος ιαμβικός παροξύτονος. Η ομοιοκαταληξία είναι ζευγαρωτή.
2. **Εκφραστικά μέσα:**

α. **Εικόνα:** στο ποίημα κυριαρχεί μια θαυμάσια εικόνα, αυτή του μεθυσμένου τη νύκτα. Η παράθεση της λεπτομέρειας, οι προσφωνήσεις και οι απαντήσεις, η περιγραφή του τρόπου κίνησης μέσα στο χώρο αποδίδουν λιτά αλλά και με πιστότητα φωτογραφικής μηχανής την όλη κατάσταση που θέλει να δείξει ο ποιητής.

β. **Ερωτήσεις:** χαρακτηριστικές είναι οι ρητορικές ερωτήσεις στην πρώτη και τρίτη στροφή.

Αξιοσημείωτη είναι η χρήση του παρατατικού στην πρώτη και δεύτερη στροφή, που δείχνει την επανάληψη, και τη διάρκεια, και του ενεστώτα στον πρώτο στίχο, για να φανεί ότι ακόμη και σήμερα συμβαίνουν τα ίδια πράγματα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Μέσα σε ποιο περιβάλλον τοποθετείται το ποίημα;

Απάντηση:

Με απλότητα και παραστατικότητα δίνεται το περιβάλλον του ποιήματος: είναι ο χώ-

ρος κάποιας λαϊκής γειτονιάς, με τις ταβέρνες της, τις παρέες των μεθυσμένων και τον τυπικό τρόπο εκφράσεών τους.

2η Να σχολιάσετε τους τέσσερις τελευταίους στίχους.

Απάντηση:

Οι τέσσερις τελευταίοι στίχοι περιέχουν την ηθική αποτίμηση του περιστατικού που αφηγείται στους προηγούμενους, εκφράζεται δηλ. εδώ η κριτική πρόθεση του ποιητή. Συγκεκριμένα: στον α' από τους τέσσερις στίχους παρουσιάζεται η μονοτονία, η ανία, η κούραση από τη διαρκή επανάληψη του ξενυχτιού. Στο β' στίχο ακολουθεί η αξιολόγηση αυτής της διαρκούς επανάληψης: φαίνεται να μην ευχαριστεί τον αμίλητή (και πάσχοντα), γιατί διαπιστώνει ότι πρόκειται για ελάττωμα, κατάντια, δυστυχία που οδηγεί στην απελπισία. Στο γ' στίχο γίνεται προσπάθεια διερεύνησης των αιτίων, που οδήγησαν σ' αυτή τη δυσάρεστη κατά βάθος κατάσταση της φθοράς: ίσως να φταίει η ανεπαρκής θέλησή του, ίσως ο δυσβάσταχτος ψυχικός του πόνος, που οδήγησαν στον κατήφορο της εξαθλίωσής του. Στο δ' και τελευταίο στίχο το ποίημα κλείνει με έναν αναστεναγμό και αυτοσχετλιασμό στη σκέψη ότι στα νιάτα του είχε παλέψει να αποφύγει αυτόν τον τρόπο ζωής, να ζήσει διαφορετικά, αλλά η μοίρα του δεν το επέτρεψε.

3η Να συσχετίσετε το ποίημα με το ποίημα του Βάρναλη Οι μοιραίοι (Κ Ν Λ. ΒΛυκ., σελ. 143). Ποιες ομοιότητες υπάρχουν ανάμεσά τους;

Απάντηση:

Υπάρχει μεγάλη νοηματική σχέση ανάμεσα στο ποίημα αυτό και στους «Μοιραίους». Καταρχήν, το σκηνικό, το πλαίσιο, το περιβάλλον και των δύο ποιημάτων είναι ίδιο: η ταβέρνα. Έπειτα ο χρόνος είναι ο ίδιος: η νύχτα. Επίσης, οι ήρωες και των δύο ποιημάτων είναι κακοπαθημένοι λαϊκοί άνθρωποι, απόκληροι της ζωής, που καταφεύγουν στο κρασί, για να ξεχάσουν κάποιον καημό τους. Στους «Μοιραίους» βέβαια γίνεται διεξοδικότερη αναφορά στον πόνο των ηρώων, χωρίς όμως και εκεί -όπως και εδώ- να δίνεται σαφής απάντηση. Ακόμη, στους «Μοιραίους, το ύφος είναι πιο έντονο και η γλώσσα πιο σαρκαστική· τα πρόσωπα του κειμένου είναι όλα μαζί και σφίγγεται ο ένας πλάι σου άλλο, ενώ σ' αυτό εδώ το ποίημα υπάρχει κάποια απόσταση μεταξύ τους και ένα είδος κρυφής ειρωνείας στο διάλογό τους.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ο ήρωας του ποιήματος πώς παρουσιάζεται από τον ποιητή;

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΟΥ

Κώστας Βάρναλης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ανήκει στην περίοδο της ωριμότητας του ποιητή και κυκλοφόρησε γύρω στα 1922. Είναι ένα από τα μικρά λυρικά ποιήματα που εκφράζουν τη σκληρή εμπειρία της ζωής, όπως οι «Μοιραίοι», ο πρόλογος των «Σκλάβων Πολιορκημένων» κ.ά. Κακό χαρακτηριστικό όλων αυτών είναι η έντονη συναισθηματική συμμετοχή του ποιητή, η σαφής συμπάθειά του στα πρόσωπα και η λανθάνουσα τρυφερότητα και αγάπη, παρά το σαρκασμό και την ειρωνεία.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο ποιητής, απογοητευμένος από τη ζωή, ξεσπά σε ένα αφορισμό γι' αυτή, λέγοντας ότι καμιά ιδιαίτερη χαρά δεν είχαμε νιώσει, παρά μόνο πόνο· πίναμε αλλά το ποτό δεν μπορούσε να σβήσει την ασχήμια και τη δυστυχία.

Κι ενώ η ζωή κυλούσε έτσι, ξαφνικά ήρθε κάτι, ένα θείο και ξαφνικό όραμα, που έφερε, χαρά, ελπίδα και ομορφιά και έδειξε την άλλη όψη της πραγματικότητας.

Αυτό όμως το χαρμόσυνο μήνυμα και η ψυχική ευφορία κράτησε τόσο λίγο και η προηγούμενη δυστυχία ξαναγύρισε.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ζήση: ζωή.
2. σβηούμε: σβήνουμε.
3. αψύς: δριμύς, τσουχτερός, δυνατός.
4. οπώρα: φρούτο.
5. Πασκαλιά: οι μέρες του Πάσχα συμβολίζουν τη χαρά της ζωής, την ανανέωση, την ελπίδα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η απογοήτευση και ο ζόφος από τις δραματικές συνθήκες της ζωής ορισμένων ανθρώπων κυριαρχούν και σ' αυτό το ποίημα. Υπάρχει πάλι ο πόνος με το πολυδιάστατο

περιεχόμενο που έχει στην ποίηση του Βάρναλη· η ζωή δεν προσφέρει παρά μόνο δυστυχία. Η καταφυγή στο κρασί δεν λύνει το πρόβλημα, αντίθετα υποθάλπει και συντηρεί καταστάσεις που αποτελούν το αδιέξοδο. Η δυστυχία δίνεται με τα πιο έντονα χρώματα και με λέξεις με ανάλογο συναισθηματικό περιεχόμενο (μισούμε, μισεί), που εκφράζουν τα ακρότατα όρια αντοχής της ψυχής. Δηλώνουν την αποστροφή, το συνειδητό ξέκομμα από τις διαδικασίες της κοινωνικής ζωής, την άρνηση κάθε μορφής επικοινωνίας. Και ξαφνικά έρχεται η ώρα της χαράς και της ομορφιάς. Αυτή η χαρμόσυνη παρουσία που λειτουργεί ως καταλύτης, περιγράφεται με λέξεις από το εκκλησιαστικό-θρησκευτικό λεξιλόγιο. Δεν πρόκειται για κυριολεξία αλλά το πιο πιθανό για μεταφορικό τρόπο έκφρασης, που υποδηλώνει ένα ερωτικό γεγονός, που προκαλεί όλη αυτή τη συναισθηματική ευφορία και χαρά. Ξαφνικά όλα αλλάζουν· το μίσος γίνεται αγάπη, το σκοτάδι φως, η ερημιά περιβόλι με λουλούδια. Η ευτυχία είναι τέτοια που συγκρίνεται με τη μεγάλη θρησκευτική γιορτή του Πάσχα. Φαίνεται να αρχίζει μια καινούργια ζωή.

Όμως η χαρά και η γιορτή τελειώνουν τόσο γρήγορα. Το ερωτικό αντικείμενο φεύγει και ξαναγυρίζουν τα ίδια πράγματα: η ερημιά, η δυστυχία, το μίσος, το σκοτάδι.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Διακρίνουμε τις εξής ενότητες:

1η ενότητα: οι δύο πρώτες στροφές (αναφορά στη ζωή κάποιων δυστυχισμένων ανθρώπων, που δεν είχαν νιώσει καμιά χαρά).

2η ενότητα: η τρίτη στροφή (η απρόσμενη χαρμόσυνη παρουσία),

3η ενότητα: η τέταρτη στροφή (απώλεια της χαράς και επαναφορά στην προηγούμενη δυστυχία).

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Η γλώσσα του ποιήματος είναι πλούσια και στρωτή δημοτική, με λαϊκή απόχρωση, πλουτισμένη με τύπους πιο ποιητικούς και πιο παλιούς. Το ποίημα αποτελείται από τέσσερις στροφές των πέντε στίχων. Το μέτρο είναι ιαμβικό. Σε κάθε στροφή ο πρώτος, ο τρίτος και ο πέμπτος στίχος είναι 9/σύλλαβος παροξύτονος, ενώ ο δεύτερος και ο τέταρτος 8/σύλλαβος οξύτονος. Η ομοιοκαταληξία πλεκτή. Η απόδοση των συναισθημάτων γίνεται παραστατικά με την χρήση επιτυχημένων λέξεων (ζήση που τη μισούμε / στη γης αυτή που μας μισεί», «σ αυτήν τη μαύρη γη και ζήση...»: αποδίδουν όλη αυτή την πλησμονή του μίσους / «όραμα θείο και ξαφνικά», «γέμισε κελαηδισμόν παθητικό όλη η καρδιά μας, όλ' η χώρα», «τούτ' η γιορτή κι η Πασχαλιά»: συμβολίζουν την αγάπη και την ελπίδα).

2. Εκφραστικά μέσα:

α. Μεταφορές: «όσο να πιούμε δε σε σβηούμε / πόνε πικρέ και πόνε αψύ», «περπατούσαμε τυφλά», «ανθός για μας δεν είχε ανθίσει... κρυμμένο αηδόνι κελαηδήσει», «άγιαν ώρα», «γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα. / κελαηδισμόν παθητικό, όλ' η καρδιά μας, όλ' η χώρα», «η Πασκαλιά».

β. Προσωποποιήσεις: στη γη αυτή που μας μισεί», «πόνε... που μας κρατάς»:

γ. Παρηχήσεις: «στη γης που μας μισεί» (παρήχηση του σ), «πόνε πικρέ και πόνε αψύ (παρήχηση του π), «όλ' η καρδιά μας, όλ' η χώρα (του λ).

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Να παρακολουθήσετε τη συναισθηματική κλιμάκωση κατά τη διαδρομή του ποιήματος επισημαίνοντος τις κυριότερες λέξεις που την εκφράζουν.

Απάντηση:

Στην αρχή του ποιήματος διακρίνουμε μίσος και απέχθεια προς τη ζωή· η οινοποσία δηλώνει τη διάθεση ρήξης κάθε κοινωνικού δεσμού.

Στη δεύτερη στροφή μειώνεται η συναισθηματική ένταση με το συναίσθημα της δυστυχίας, την απελπισία και το παράπονο, γιατί τέτοια που ήταν η ζωή δεν του 'δινε καμία χαρά, κανένα θέλγητρο.

Στην τρίτη στροφή έχουμε συναισθηματική ανάταση με την εμφάνιση της αγάπης και της χαράς, της ευτυχίας και της αγαλλίασης.

Στην τελευταία στροφή η αγάπη φεύγει και εμφανίζεται πάλι η απογοήτευση.

Ενδεικτικές όλης αυτής της συναισθηματικής κλιμάκωσης είναι οι λέξεις: μισούμε, μιλεί, πόνε πικρέ και πόνε αψύ, μαύρη γης και ζήση, ανθός για μας δεν είχε ανθίσει κι ούτε... αηδόνι κελαηδήσει, γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα, κελαηδισμόν παθητικό όλη καρδιά μας όλ' η χώρα, έχουμε ρημάξει.

2η Πώς αποδίδεται ποιητικά το όραμα του ποιητή (κυρίως με πόσες λέξεις και με ποια εικόνα;)

Απάντηση:

Η ευτυχία και η χαρά του οράματος του ποιητή εκφράζεται μεταφορικά με τη γιορτή του Πάσχα και τη βλάστηση της φύσης εκείνη την εποχή. Οι λέξεις που συνθέτουν την εικόνα είναι: όραμα θείο και ξαφνικό, γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα, κελαηδισμόν παθητικό όλ' η καρδιά μας, όλ' η χώρα.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποιά είναι η διάθεση του ποιητή, όπως διαφαίνεται στο ποίημα;

ΟΙ ΠΟΝΟΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

Κώστας Βάρναλης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το απόσπασμα ανήκει στο πρώτο μέρος της ποιητικής σύνθεσης «Σκλάβοι Πολιορκημένοι» που δημοσιεύτηκε στα 1927. Σε αυτό ο ποιητής εξανθρωπίζει την Παναγία, έτσι ώστε να εκφράσει τον πόνο της μητέρας για το παιδί της. Γιατί, ενώ νιώθει αγάπη και στοργή γι' αυτό, δεν μπορεί να μην προαισθάνεται το κακό που θα το βρει.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Η μάνα αντιλαμβάνεται πως το παιδί της θα 'ναι καλό και αγνό. Φοβάται λοιπόν πως η καλοσύνη του αυτή θα το θέσει σε κίνδυνο, καθώς θα προσπαθήσει να καταγγείλει το άδικο που θα αντιλαφθεί στη ζωή. Σκέφτεται να το κρύψει σε ένα νησί του Ωκεανού ή σε κάποια ερημική κορφή για να το σώσει.

Η ζωή του εκεί θα είναι τακτοποιημένη, νοικοκυρεμένη, χωρίς προβλήματα και αναστατώσεις. Η ίδια θα το φροντίζει τη νύχτα και θα το καμαρώνει την ημέρα, καθώς θα ξεκινά για το σχολείο του.

Μάλιστα, συμβουλεύει το παιδί της να μη φανερώσει ποτέ το δίκαιο και την αλήθεια, γιατί οι άνθρωποι θα το κακοποιήσουν, θα το σταυρώσουν. Προτιμότερο είναι να σωπάσει και να δεχτεί αναντίρρητα την αδικία.

Φοβάται για το μέλλον του παιδιού της και η αγωνία της κορυφώνεται. Αποζητά λοιπόν ένα τόπο απομακρυσμένο για να γεννήσει το παιδί της με ασφάλεια, μακριά από τους λύκους-ανθρώπους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. και τ'άδικο φωνάξεις: να αποκαλύψεις το άδικο.
2. βρόχια: βρόγχος, θηλιά.
3. νυχοπατώ: περπατώ αθόρυβα, στα νύχια των ποδιών.
4. τα φρένα: οι σκέψεις, το μυαλό.
5. αψιθιά: αρωματικό φυτό με πικρή γεύση που το έβαζαν ως ρόφημα.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Στροφή α΄: Ο ποιητής παρουσιάζει αντιηρωϊκά την Παναγία, καθώς εκείνη σκέφτεται πώς να γλιτώσει το παιδί της από το μίσος και την κακία του κόσμου. Πιστεύει φαίνεται και ο ίδιος ότι ο καλός άνθρωπος και η αλήθεια πνίγονται από την κακία και την εκμετάλλευση του κόσμου.

Στροφή β΄: Η μητέρα σκέφτεται το μέλλον του παιδιού της και το πλάθει με τη φαντασία της ήσυχο και ειρηνικό, μακριά από κινδύνους και σταυρούς.

Η μητέρα του Βάρναλη, σε αντίθεση με τη μητέρα του Σολωμού, δε θέτει θέμα χρέους. Προτιμά το δικό της παιδί να ζήσει ήρεμα τη ζωή του, να μην κινδυνεύσει για κανενός το καλό. Η παρουσίαση αυτή είναι πιο ανθρώπινη, πιο ρεαλιστική. Βέβαια, ο Βάρναλης γνωρίζει την αξία του κοινωνικού αγώνα και την απουσία-αδιαφορία για κοινωνική πάλη. Όμως, γνωρίζει πως μια μάνα δεν εύχεται ποτέ για το παιδί της να γίνει ήρωας ή να πεθάνει, θυσιάζοντας τη ζωή του για κανένα σκοπό.

Στροφή γ΄: Η μητέρα φροντίζει λοιπόν το παιδί της με κάθε τρόπο. Με τη στοργή της εκείνο είναι συναισθηματικά ασφαλές. Χάρη σε αυτήν καλύπτει τις βιοτικές του ανάγκες, αφού του εξασφαλίζει την τροφή, τη στέγη και την ενδυμασία του, αλλά και τις πνευματικές του ανάγκες, καθώς φροντίζει για τη μόρφωσή του.

«Με πόσο απλά μέσα καταφέρνει να αισθητοποιήσει αυτό που στάθηκε πάντα το κύριο χαρακτηριστικό της μητρότητας, τη διάλυση του εγώ της μητέρας μέσα στο είναι του παιδιού. Και πρέπει να το ομολογήσουμε πως ο ύμνος αυτός της γυναίκας, που κυριαρχεί μέσα στο έργο του Βάρναλη, δεν είναι παρά αποτέλεσμα του έντονου έρωτά του για τη ζωή και τον άνθρωπο. Μόνον εποχές και τάξεις που νιώσανε πως «η ζωή είναι μέγα καλό και πρώτο» υψώσανε τη γυναίκα σε σύμβολο δημιουργίας, ενώ οι εποχές της αποσύνθεσης την καταντήσανε σκεύος ηδονής. Κι ο Βάρναλης, πρόδρομος, ψάλτης μιας τάξης που η αγάπη της ακριβώς για τη ζωή, η γνώση της αξίας που διαθέτει την σπρώχνει στον πιο αποφασιστικό αγώνα, δε θα ήταν συνεπής στην ιδεολογία του αν δεν ύψωνε τη μητρότητα, σε σύμβολου» (Β. Βαρίκας, «Κ. Βάρναλης - Κ. Καρυωτάκης», σελ. 58).

Στροφή δ΄: Οι άνθρωποι πράγματι δεν μπορούν «να σηκώσουν» το φως. Δε δέχονται την αλήθεια, αλλά αντιδρούν, προσπαθώντας να καταπνίξουν τις αδύναμες φωνές που υπερασπίζουν το δίκαιο. Η αγάπη της μάνας της υπαγορεύει μια αντιηρωική στάση απέναντι στη ζωή. Όμως, η στάση του ανθρώπου, του παιδιού της, θα πρέπει να ’ναι διαφορετική. Θα πρέπει να καυτηριάσει το άδικο και να υπερασπιστεί τη δικαιοσύνη, έστω κι αν υποφέρει.

Ο ποιητής παρομοιάζει τους ανθρώπους με λύκους, θέλοντας να τονίσει πως ακολουθούν το δίκαιο του ισχυρότερου, χωρίς να ενδιαφέρονται για τα δικαιώματα των άλλων. Στοχεύουν μόνο στην ικανοποίηση των προσωπικών τους συμφερόντων και είναι ικανοί να «πατήσουν επί πτωμάτων» προκειμένου να πετύχουν το σκοπό τους. **(Απάντηση 2ης ερώτησης).**

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Στο ποίημα αυτό βλέπουμε την κλιμάκωση από τον ποιητή της ανησυχίας και της αγωνίας της μάνας για το παιδί της. Δεν μπορούμε λοιπόν να το χωρίσουμε σε ενότητες.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Τεχνική - Μονόλογος:** Με τη μορφή μονολόγου ο ποιητής εκθέτει τις απόψεις του για τη μορφή της κοινωνίας και καυτηριάζει την κοινωνική αδικία με το στόμα μιας μάνας που θέλει να προστατέψει το παιδί της από την κακία του κόσμου. Για να πετύχει το σκοπό του, χρησιμοποιεί κάποια εκφραστικά μέσα.
2. **Εικόνες:** Παραστατικές, όλο τρυφερότητα εικόνες: «Πού να σε κρύψω... κορφήν ερημική», «Συ θα 'χεις μάτια γαλανά... τρυφερό», «Τη νύχτα θα σηκώνομαι... χαμομήλι», «κι ύστερ' απ' το παράθυρο... κοντύλι»...
3. **Παρομοιώσεις:** «το Δίκιο, φως της αστραπής», «μακριά απ' τους λύκους, θεριά οι ανθρώποι».
4. **Ρεαλισμός:** Το ρεαλιστικό στοιχείο είναι έντονο, καθώς ο ποιητής θέλει να τονίσει το μέγεθος της ανθρώπινης αδικίας, και η έκφραση σε γενικές γραμμές απλή και λιτή.
5. **Στίχος - Μέτρο:** Οι στίχοι είναι δεκαεξασύλλαβοι και δεκαεπτασύλλαβοι, με ομοιοκαταληξία στις εναλλαγές τους. Το μέτρο είναι ιαμβικό.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Στο μονόλογο της Παναγιάς υπάρχουν στίχοι που εκφράζουν τα πιο τρυφερά συναισθήματα και άλλοι που εκφράζουν τις πιο πικρές διαπιστώσεις: να τους εντοπίσετε στο απόσπασμα.

Απάντηση:

Οι στίχοι που εκφράζουν τα πιο τρυφερά συναισθήματα είναι οι εξής: 1-2, 6-8, 11-15 και 22-25. Οι στίχοι που εκφράζουν τις πιο πικρές διαπιστώσεις είναι οι εξής: 4-5 και 18-20.

2η «Θεριά οι ανθρώποι... θα σε σταυρώσουν»: να σχολιάσετε το νόημα των τριών αυτών στίχων.

Απάντηση:

Βλέπε ανάλυση δ' στροφής.

3η Πώς κλιμακώνεται η αγωνία της Παναγίας από την πρώτη ως την τελευταία στροφή του αποσπάσματος;

Απάντηση:

Η αγωνία της Παναγίας κλιμακώνεται ως εξής: Στην πρώτη στροφή η μητέρα ανησυχεί για το παιδί της και σκέφτεται να το κρύψει από την κακία του κόσμου. Στη β' στροφή σκέφτεται τη ζωή του ήσυχη και νοικοκυρεμένη, μακριά από προβλήματα και αναστατώσεις. Στην τρίτη στροφή κυριαρχεί η αγάπη και η τρυφερότητα για το παιδί της και η αγωνία υποστέλλεται για να επανέλθει στην τέταρτη στροφή. Τέλος, στην ε΄ στροφή η αγωνία της κορυφώνεται, καθώς διαβλέπει επικίνδυνο το μέλλον του παιδιού της και δεν ξέρει πώς να το προστατεύσει.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Με ποιες φράσεις δηλώνεται ο πόνος της Παναγίας;

2η Πώς παρουσιάζονται οι άνθρωποι σύμφωνα με τα λόγια της Παναγίας.

Δυο Λογια

Ιωάννης Ψυχάρης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Γεννήθηκε στην Οδησσό, στα 1854 από γονείς Κωνσταντινοπολίτες. Τα πρώτα του χρόνια έζησε στην Πόλη και στη συνέχεια στη Μασσαλία, όπου ολοκλήρωσε τα χρόνια φοίτησης στο σχολείο. Στη συνέχεια σπούδασε αρχαία ελληνική και γαλλική Φιλολογία στη Σορβόννη· παρακολούθησε επίσης μαθήματα Λατινικών και Γλωσσολογίας. Το 1884 διορίστηκε καθηγητής της νεοελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών του Παρισιού.

Στα 1888, και μετά από ένα σύντομο ταξίδι στην Ελλάδα που θα τον εμπνεύσει σχετικά, εκδίδει το έργο του «Το ταξίδι μου» που αποτέλεσε καινοτομία για την εποχή του, καθώς υπεράσπιζε σε αυτό με θέρμη τη χρήση της δημοτικής γλώσσας.

Πολλοί υπήρξαν οι οπαδοί αλλά και οι επικριτές του έργου του. Η αλήθεια όμως είναι πως ο Ψυχάρης ήταν ο πρώτος Έλληνας γλωσσολόγος που ασχολήθηκε με τη δημοτική γλώσσα και το έργο του αυτό τάραξε τα λιμνάζοντα νερά της εποχής, θέτοντας τις βάσεις μιας ανανεωτικής προσπάθειας που δεν άργησε να έρθει.

Ο Ψυχάρης όμως ασχολήθηκε ιδιαίτερα και με το μυθιστόρημα. Όπως τονίζει ο Κ. Βάρναλης: «Ο Ψυχάρης ήτανε και μεγάλος επιστήμονας και πρωτοπόρος διανοούμενος κι απόλυτος γλωσσοπλάστης κι ακαταμάχητος πολεμιστής και ασύγκριτος πεζογράφος. Δεν ήτανε μονάχα ο δάσκαλος της επιστήμης, ήταν πάνω απ' όλα ο δάσκαλος της πεζογραφίας μας. Η γοητεία και η σπιρτάδα, το πάθος κι η λατινική διαύγεια της σκέψης του και του γραψίματός του -και προπάντων η αλήθεια του- είναι κάτι το μοναδικό στη γραμματεία μας».

Σημαντικά έργα του είναι τα εξής «Τ' όνειρο του Γιαννίρη», «Τα Δυο Αδέρφια», «Ζωή και Αγάπη στη Μοναξιά», «Αγνή» «Δυο Τριαντάφυλλα του Χάρου» (όλα μυθιστορήματα), «Στον Ίσκιο του Πλατάνου» -συλλογή διηγημάτων- κ.ά.

Παράλληλα ο Ψυχάρης συνέχιζε και το διδακτικό του έργο. Παραιτήθηκε από τη θέση του στα 1928. Τον επόμενο χρόνο πέθανε.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το κείμενο αυτό αποτελεί ένα απόσπασμα από τον Πρόλογο που παρέθεσε ο Ψυχάρης στο έργο του «Το ταξίδι μου». Σε αυτό εκφράζει τις απόψεις του για τη δημοτική γλώσσα και τονίζει πως αποτελεί τόσο εθνικό όσο και εκπαιδευτικό ζήτημα.

Γιατί, σε μια εποχή που το γένος γύρευε να συγκροτηθεί, για να ακολουθήσει το δρόμο πλάι στα άλλα φωτισμένα κράτη της Ευρώπης, έπρεπε να στηριχτεί στη δημοτική γλώσσα, τη μόνη ικανή να εκφράσει όλες τις γνώσεις και αντιλήψεις και να οδηγήσει στην πνευματική του αναγέννηση.

Κάποιες βέβαια από τις θέσεις του Ψυχάρη ήταν ακραίες· όμως σε αυτό στηρίχτηκε η προσπάθεια για την εφαρμογή της δημοτικής γλώσσας και ο ρόλος του είναι ανεκτίμητος.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ήδη από την πρώτη παράγραφο του κειμένου ο Ψυχάρης τονίζει πως σκοπός του έργου του είναι η επικράτηση της εθνικής γλώσσας, αγώνας ισάξιος με αυτόν της απελευθέρωσης της πατρίδας.

Στη συνέχεια, ο Ψυχάρης τονίζει πως, αν και χρωστά τη μόρφωσή του στη Γαλλία, δεν ξεχνά πως γεννήθηκε Έλληνας και πως έχει υποχρέωση να βοηθήσει την πατρίδα του με όποιον τρόπο κι αν μπορεί.

Επίσης, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο έγραψε το έργο του. Εργάστηκε για πολύ καιρό πριν γράψει οτιδήποτε, γι' αυτό και δεν έχει σκοπό να δώσει λόγο σε κανέναν για ό,τι έγραψε. Εξάλλου, η διδακτική του εμπειρία και η επιστημονική έρευνά του στον τομέα της γλώσσας είναι τέτοια που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν.

Μάλιστα, κρίνει τη δική του προσπάθεια. Τονίζει πως το έργο του δεν αποτελεί τη λύση στο πρόβλημα, καθώς είναι πολλά αυτά που πρέπει να γίνουν ακόμα στο θέμα της γλώσσας. Πρέπει να μάθει ο καθένας καλά τη δημοτική, να διδάσκεται στα σχολεία και τα Πανεπιστήμια, να αντιμετωπίζεται με σεβασμό και μάλιστα να μελετηθεί σωστά και η αρχαία ελληνική, έτσι ώστε να αποδειχθεί η αξία της δημοτικής και η ανάγκη να είναι μόνο αυτή που θα καλλιεργηθεί.

Επίσης, καθιστά γνωστό ο Ψυχάρης πως το έργο του δεν είναι γραμματική αλλά ένα λογοτεχνικό κείμενο, γραμμένο με φαντασία και ποιητική έκφραση. Αφορμή γι' αυτό στάθηκε ένα ταξίδι του στην Ελλάδα.

Στον επίλογο του αποσπάσματος αυτού τονίζει πάλι πως σκοπός του είναι να διαβάσουν όλοι το βιβλίο του και να μορφωθούν από αυτό, χωρίς κανείς να το βαρεθεί, όπως γίνεται με σοβαρά και επιστημονικά θέματα.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. ιστορικά ζητήματα: το έργο «Ιστορικά και γλωσσολογικά ζητήματα» που δημοσιεύτηκε το 1888 στο «Εικοσιπενταετηρίς του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κων/πόλεως», τόμ. 18.

2. αποκρίθηκα αλλού: εννοεί ένα πλήθος μελετών σχετικά με γλωσσικά θέματα.

3. με τα σωστά του: όπως πρέπει.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Ο ποιητής θεωρεί το γλωσσικό ζήτημα, σημαντική υπόθεση. Και αυτό γιατί η γλωσσική ανανέωση και απελευθέρωση σημαίνει και εξελίξεις σε κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Εξάλλου, αν γίνεται δεκτή η γλώσσα του λαού, τότε γίνεται δεκτή και η εξουσία που ασκεί ο λαός, η ανάγκη να μορφωθεί, να αποκτήσει εθνική συνείδηση.

Ο Ψυχάρης προσπάθησε να βοηθήσει την πατρίδα του στο επίπεδο της πνευματικής της συγκρότησης με τη χρήση της δημοτικής γλώσσας. Γιατί η δημοτική είναι αυτή που μπορεί να εκφράζει τις επιθυμίες και τα όνειρα του λαού και επομένως να συντελεί στη συγκρότηση εθνικής συνείδησης και διατήρησης της εθνικής ταυτότητας.

Στην τέταρτη παράγραφο αναφέρεται σε εκείνον που δε θα 'χει πειστεί από τα κίνητρά του και θα προσπαθήσει, κάνοντας τον ειδικό, να βρει λάθη. Τονίζει λοιπόν πως κάτι τέτοιο δεν είναι σκόπιμο και μάλιστα δε θα 'χει αποτελέσματα, καθώς ο ίδιος χρησιμοποίησε μόνο υπάρχοντες γραμματικούς τύπους και όσους καινούριους δημιούργησε, φρόντισε να τους καταστήσει σύμφωνους με τη γραμματική της δημοτικής, έχοντας ως βάση την αρχαία γλώσσα.

Με τον τρόπο αυτό ο Ψυχάρης θυμίζει πως η γλώσσα του λαού δεν είναι καινούρια, γι' αυτό και πρέπει να καλλιεργηθεί. Επιπλέον, κάθε κριτική στο έργο του- ή σε οποιοδήποτε έργο- δεν πρέπει να γίνεται μόνο και μόνο για να εντοπίσει ο κριτικός λάθη αλλά για να βοηθήσει στην περαιτέρω έρευνα, γεγονός όμως που απαιτεί αξιόλογο επιστημονικό εξοπλισμό εκ μέρους του μελετητή.

Ο Ψυχάρης τονίζει πως έγραψε το έργο του μετά από ένα ταξίδι του στην Ελλάδα. Επιστρέφοντας όμως στην Γαλλία, δε θέλησε σαν τους άλλους περιηγητές να καταγράψει τις εντυπώσεις του από τους ανθρώπους και τον τόπο που γνώρισε αλλά τη

γλώσσα αυτού του λαού, Εξάλλου σημασία δεν έχουν τα άτομα -το εγώ- αλλά η ιδέα και ο νους, η εθνική ψυχή.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Δεν μπορούμε να διακρίνουμε ενότητες στο κείμενο αυτό, αφού αποτελεί απόσπασμα μόνο ενός ευρύτερου κειμένου και αναφέρεται στο ίδιο θέμα, δηλαδή στον αγώνα του Ψυχάρη για τη δημοτική γλώσσα.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ύφος:** Με ανάλαφρο και χιουμοριστικό συχνά ύφος που διακρίνει όλο το έργο είναι γραμμένο και το απόσπασμα αυτό. Έτσι, ο ποιητής καταφέρνει να εξομολογηθεί τις ανυσηχίες του για το θέμα της γλώσσας του λαού και την ανάγκη να καλλιεργηθεί πιο συστηματικό.
2. **Γλώσσα:** Όσο για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, αυτή φυσικά είναι η δημοτική, ζωντανή και κατανοητή, αν και με κάποιες ακρότητες στην τήρηση των γραμματικών τύπων.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Βρίσκετε ορθή την άποψη του Ψυχάρη ότι γλώσσα και πατρίδα ταυτίζονται; Να την αιτιολογήσετε και να τη συσχετίσετε με την αντίστοιχη φράση του Σολωμού: «Μήγαρις έχω άλλο στον νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» (Διάλογο).

Απάντηση:

Τόσο ο Ψυχάρης όσο και ο Σολωμός αντίλαμβάνονται τη συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στη γλώσσα και την ελευθερία. Γιατί, όταν καλλιεργείται η ζωντανή γλώσσα, τότε είναι δυνατόν να μορφωθεί ο λαός και να αντιληφθεί την ανάγκη και το νόημα της απελευθέρωσης της πατρίδας και επομένως να εργαστεί προς αυτό το σκοπό. Έτσι λοιπόν η τύχη της πατρίδας και της γλώσσας συνδέονται, αφού αναγνώριση της γλώσσας σημαίνει και αναγνώριση των δικαιωμάτων του λαού και άρα εθνική αποκατάσταση.

2η Πώς αντιλαμβάνεστε την ομολογία του συγγραφέα: «Δική μου γλώσσα δεν έχω και δεν έφτιαξα γλώσσα, γιατί πλάστης δεν είμαι. Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού.

Απάντηση:

Ο Ψυχάρης είναι ειλικρινής ως προς το θέμα της γλώσσας. Πράγματι, ο ίδιος δεν είναι ο δημιουργός της, δεν προσπαθεί να κατασκευάσει κάτι ξένο. Αντίθετα, είναι εκείνος που καταγράφει τη γλώσσα του λαού και κατορθώνει να της δώσει το επιστημονικό κύρος που ως τότε δε διέθετε.

3η Ποιο το βαθύτερο κίνητρο που οδήγησε τον Ψυχάρη στη συγγραφή αυτού του έργου;

Απάντηση:

Αυτό που ώθησε τον Ψυχάρη στο να γράψει το βιβλίο του ήταν η απέραντη αγάπη του για την Ελλάδα. Αν και δε ζούσε στην πατρίδα του, ένιωθε υποχρέωση γι' αυτήν και πίστευε πως έπρεπε να τη βοηθήσει, να τη θέσει στο δρόμο της πνευματικής αναγέννησης και της προόδου.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Για τον Ψυχάρη το έθνος πρέπει να πολεμά για τα φυσικά αλλά και για τα νοερά του σύνορα. Τι εννοεί ο συγγραφέας;

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΚΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΑΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Φώτης Φωτιάδης

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στα 1849. Σπούδασε Ιατρική στην Αυστρία και στη Γερμανία και εργάστηκε ως γιατρός στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Παράλληλα, αγωνίστηκε και για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, ως πρόεδρος του «Αδερφάτου της Δημοτικής», οργάνωσης για την καθιέρωση της δημοτικής στα σχολεία του. Για το έργο του αυτό θεωρείται ως ο εισηγητής του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Μάλιστα, ο Τριανταφυλλίδης έγραψε γι' αυτόν: «Με το Φωτιάδη εγκαινιάστηκε η ζύμωση που ζήτησε να χαρίσει στο νεοελληνισμό μαζί με τη γλώσσα του αληθινή παιδεία» (Κ.Θ. Δημαράς, «Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας»).

Ο Φωτιάδης έγραψε πολλά έργα: «Ιατρικά συγγράμματα», «Το Έμφυτον θερμόν» - με καθαρά ιατρικό και επιστημονικό περιεχόμενο-, άρθρα για τη δημοτική που δημοσίευσε στην εφημερίδα της Πόλης «Ταχυδρόμος» και που εκδόθηκαν αργότερα με τον τίτλο «Το Γλωσσικόν Ζήτημα και η Εκπαιδευτική μας Αναγέννησις».

Το έργο του Φωτιάδη επηρέασε ιδιαίτερα τους νεότερους δημοτικιστές, όπως τον Αλ. Δελμούζο και το Μανώλη Τριανταφυλλίδη. Πέθανε στα 1936, στην Αθήνα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο αυτό του Φωτιάδη αποτελεί το πρώτο, όπου μελετάται ο τρόπος με τον οποίο η γλώσσα του λαού μπορεί, αν καλλιεργηθεί, να επηρεάσει την πνευματική συγκρότησή του και να οδηγήσει στην πνευματική του αναγέννηση. Με το έργο του αυτό ο Φωτιάδης θα γίνει ο πρωτοπόρος μιας προσπάθειας και ενός αδιάλειπτου αγώνα για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο Φωτιάδης αναφέρεται στη σημασία του κοσμοπολιτισμού. Τονίζει πως δεν πρέπει να καταδικάζεται αλλά και να προσεγγίζεται από διαφορετική οπτική γωνία. Στόχος κάθε λαού δεν πρέπει να είναι η υιοθέτηση των πολιτιστικών στοιχείων των άλλων λαών, αφού κάθε έθνος έχει το δικό του πολιτισμό και τη δική του παράδοση και πρέπει να αντιμετωπίζει τον κοσμοπολιτισμό ως βάση ανταλλαγής ιδεών και επιτευγμάτων.

Στη συνέχεια αναφέρεται στους στόχους ενός σωστά οργανωμένου εκπαιδευτικού συστήματος και τονίζει πως αυτό, πρέπει να στηρίζεται στη δημοτική γλώσσα και να αποβλέπει στην ανανέωση της σκέψης και στην πρόοδο.

Επίσης, τονίζεται πως όλοι οι άνθρωποι προσπαθούν να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση και να εξασφαλίσουν ένα μέλλον καλύτερο για τους ίδιους και τα παιδιά τους. Για να γίνει όμως αυτό απαιτείται η μόρφωση του λαού.

Στον επίλογο αυτού του αποσπάσματος ο Φωτιάδης τονίζει πως τόσο η γλώσσα όσο και η εκπαίδευση και η παιδεία γενικότερα είναι εθνικό θέμα. Όλοι πρέπει να προστατεύουν τη γλώσσα τους και την παιδεία τους, γιατί χάρης σε αυτές εξασφαλίζεται η εθνική συνείδηση και άρα η ύπαρξη του έθνους.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. κοσμοπολιτισμός: η διεθνιστική αντίληψη κατά την οποία ο κόσμος είναι μια ενιαία πολιτεία χωρίς διακρίσεις κρατών.

2. έκλυσις: χαλάρωση, αποδυνάμωση, παράλυση.

3. ιεράς λειτουργίας της Θέμιδος: η λειτουργία της δικαιοσύνης και η εφαρμογή των νόμων.

4. μαϊμουδιές: οι χωρίς περιεχόμενο μιμήσεις που στερούνται καλλιέργειας.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ερμηνεύοντας την έννοια του κοσμοπολιτισμού, τονίζει ο συγγραφέας πως, όποιος λαός δεν μπορεί να προσφέρει στον κοσμοπολιτισμό, να δώσει το δικό του στίγμα, οφείλει να προστατεύσει τα δικά του πολιτιστικά στοιχεία, γιατί διαφορετικά αυτά χάνονται και μαζί τους χάνεται και η εθνική συνείδηση, αφού αυτά είναι ο νους και η καρδιά του λαού.

2η ενότητα: Τονίζει ο συγγραφέας πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν πρέπει να εμμένει σε έργα του παρελθόντος, γιατί αυτά είναι συντηρητικά και στην ουσία προσπαθούν να συμβιβάσουν τις νέες κοινωνικές δυνάμεις στον τρόπο ζωής του παρελθόντος.

Αντίθετα, η εκπαίδευση πρέπει να στηρίζεται σε έργα προοδευτικά που να εξασφαλίζουν την ευτυχία στο κοινωνικό σύστημα. Μάλιστα. τονίζει πως τα ιδανικά αυτά δεν είναι άπιαστα αλλά μπορούν να πραγματοποιηθούν, αρκεί βέβαια να καλλιεργηθεί η γλώσσα του λαού που μπορεί να εξασφαλίσει την πνευματική του ολοκλήρωση.

3η ενότητα: Η παιδεία είναι αυτή που διασφαλίζει το μέλλον των ανθρώπων. Όταν όμως η σωστή παιδεία δεν εξασφαλίζεται, τότε δημιουργούνται δυσάρεστες καταστάσεις και πολλά κοινωνικά προβλήματα, όπως η ηθική κρίση, η αδιαφορία για το δίκαιο και τη θρησκεία. Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα αυτά, ο μόνος δρόμος είναι η σωστή διαπαιδαγώγηση του λαού.

4η ενότητα: Σύμφωνα με το Φωτιάδη, είναι δυνατόν ένας νέος να μάθει και να μορφωθεί με μια ξένη γλώσσα, εννοώντας βέβαια την καθαρεύουσα. Όμως, οι βαθύτερες σκέψεις και τα συναισθήματά του δεν μπορούν να εκφραστούν παρά μόνο με τη γλώσσα που μιλούσε από μικρός, τη δημοτική και τη μόνη ικανή να εκφράσει την ανθρώπινη εμπειρία. Πρέπει λοιπόν σε αυτή τη γλώσσα να βασιστεί και όχι να μιμείται μια γλώσσα που έπαυσε πια να μιλιέται και που ανήκει σε άλλη εποχή, παρωχημένη πια.

Η αντίληψη αυτή του συγγραφέα για αποδέσμευση από τα συντηρητικά σχήματα του παρελθόντος, που δεν έχουν τίποτε να προσφέρουν πια, και για αγώνα με στόχο τη βελτίωση των νέων αξιών αποτέλεσε τη βάση της θεωρίας του Γληνού που ονομάστηκε από εκείνον «δημιουργικός ιστορισμός».

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα μπορούμε να το χωρίσουμε στις εξής ενότητες:

1η ενότητα: «Να μη νομίσει κανείς... παγκόσμιο ανθρωπισμό», όπου ο συγγραφέας αναφέρεται στην ιδέα του κοσμοπολιτισμού, την οποία αποδέχεται αρκεί βέβαια αυτή να στηρίζεται στην πολιτιστική αλληλεπίδραση και όχι στην άκριτη υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων των άλλων λαών.

2η ενότητα: «Όταν το εκπαιδευτικό σύστημα... ούτε απόλυτα είναι ούτε άπιαστα», όπου τονίζει το ρόλο του σωστού εκπαιδευτικού συστήματος ως προϋπόθεση για την εξασφάλιση της κοινωνικής ευτυχίας.

3η ενότητα: «Δεν προσπαθούμε όλοι... μέσα σ' ωραιότερα σώματα», όπου αναφέρεται στην πραγμάτωση των απώτερων σκοπών με την κατάλληλη παιδεία.

4η ενότητα: «Πρέπει να νιώσει ο νέος... μικρός και αγράμματος», αναφέρεται στη μόρφωση των νέων και τονίζει πως αυτή πρέπει να είναι βασισμένη στη γλώσσα του λαού.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Γλώσσα:** Ο λόγος του Φωτιάδη είναι διδακτικός. Καταφέρνει όμως με τη ζωντάνια του να μη γίνει κουραστικός, ενώ παράλληλα πείθει τον αναγνώστη για την αξία της δημοτικής γλώσσας χάρη στα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί.
2. **Ύφος:** Το ύφος του είναι απλό και απέριττο, καθώς ο Φωτιάδης καταφέρνει να εκφράζεται σωστά, χωρίς να χρησιμοποιεί κουραστικά εκφραστικά μέσα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Τι εννοεί ο συγγραφέας με τη φράση: «Για ένα έθνος που έχει ιστορία και παράδοση, φιλότιμο κι αξιοπρέπεια, ο κοσμοπολιτισμός θα 'ναι ένα είδος ανταλλαγής».

Απάντηση:

Απώτερος σκοπός του Φωτιάδη ήταν να προστατεύσει την ελληνική παράδοση και γενικότερα το ελληνικό έθνος από την ξενομανία που το είχε κυριεύσει. Τονίζει λοιπόν πως κάθε έθνος πρέπει να γνωρίζει πρώτα απ' όλα την αξία του δικού του πολιτισμού, να γονιμοποιεί την παράδοσή του και στη συνέχεια να ανταλλάσσει τα δικά του στοιχεία με τα γόνιμα στοιχεία άλλου λαού.

Αυτή η διαδικασία είναι απαραίτητη για ένα έθνος που έχει παράδοση και βέβαια έχει φιλότιμο και αξιοπρέπεια, δηλαδή αισθάνεται την υποχρέωση να διατηρήσει την ιστορική του παράδοση. Ένα τέτοιο έθνος λοιπόν δε δανείζεται απλά τα ξένα επιτεύγματα, τον ξένο πολιτισμό, αγνοώντας το δικό του, γιατί έτσι θα αφομοιωθεί από τα άλλα έθνη και θα χαθεί.

2η Συμφωνείτε με την άποψη του ότι ένα έθνος «αν δεν έχει κάτι να παρουσιάσει.., εξοντώνεται»; Ποιος ο ρόλος της γλώσσας στο θέμα αυτό;

Απάντηση:

Σίγουρα, αν ένα έθνος δεν προσφέρει στον κοσμοπολιτισμό εξοντώνεται, καθώς αποκομμένο από τις ρίζες του χάνει την εθνική του συνείδηση. Αντίθετα, αν γνωρίζει τον πολιτισμό και την παράδοσή του, αντιλαμβάνεται την ιστορική του πορεία, την ευθύνη του στο μέλλον και αντιμετωπίζει τα αλλοτριωτικά μηνύματα των καιρών.

Η γλώσσα είναι αυτή που μπορεί να εξασφαλίσει μια τέτοια δυνατότητα, καθώς χάρη σ' αυτή ο λαός διαπαιδαγωγείται, αποκτά νέες αξίες και γνωρίζει το παρελθόν του, συγκροτείται και αναπτύσσεται.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Ποια είναι η άποψη του συγγραφέα για τον κοσμοπολιτισμό;

2η Για τον Ψυχάρη η μόρφωση καλλιεργεί το εθνικό μας Εγώ. Ποιά είναι η άποψή σας;

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΙΔΑΝΙΚΟ

Αλέξανδρος Δελμούζος

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Γεννήθηκε στην Άμφισσα, στα 1880. Εκεί μεγάλωσε και σπούδασε. Στη συνέχεια γράφτηκε στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών αλλά και στην Παιδαγωγική και Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου της Λειψίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό στάθηκε το διδακτικό του έργο στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Βόλου. Σε αυτό ο Δελμούζος προσπάθησε να εφαρμόσει κάποιες από τις ιδέες του για την ανανέωση της παιδαγωγικής με τη χρήση της δημοτικής γλώσσας. Όμως, οι νεωτεριστικές απόψεις του προκάλεσαν την αντίδραση των συντηρητικών κύκλων του Βόλου με αποτέλεσμα να κλείσει το σχολείο και ο Δελμούζος, όπως και ο φίλος του Σαράτσης, να αντιμετωπίσουν δικαστική δίωξη. Πάντως, το δικαστήριο που έγινε στο Ναύπλιο, παρά τις συκοφαντίες και τα ψεύδη των αντιπάλων του, τον αθώωσε τελικά.

Στα 1910 ο Δελμούζος μαζί με το Μανώλη Τριανταφυλλίδη και το Δημήτρη Γληνό ιδρύουν τον Εκπαιδευτικό Όμιλο με στόχο την ανανέωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Ως ανταμοιβή για το έργο του, ο Δελμούζος διορίστηκε ανώτερος επόπτης της Δημοτικής Εκπαίδευσης από τον Ελ. Βενιζέλο. Μετά την αλλαγή όμως της πολιτικής κατάστασης πηγαίνει για ένα διάστημα στη Γερμανία και στα 1923 διορίστηκε ως διευθυντής στο Μαράσλειο δημοτικό σχολείο, για να αντιμετωπίσει νέες διώξεις και νέα δίκη, όπου και εκεί θα δικαιωθεί.

Ο ίδιος όμως δε σταμάτησε στιγμή να αγωνίζεται με πάθος και δυναμισμό για την πνευματική αναγέννηση του λαού, με τη δημοτική γλώσσα. Ο Παπανούτσος τονίζει πως: «Οχι μόνο για την παιδαγωγική κίνηση του τόπου μας, αλλά και γενικότερα για τη νεοελληνική πνευματική ζωή το έργο του Δελμούζου είναι ένας σταθμός. Ένα μέρος από όσα δίδαξε έχει περάσει πια στις πεποιθήσεις των φωτισμένων εκπαιδευτικών μας και αποτελεί κανόνα της ζωής τους» («Α. Δελμούζος», Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης).

Αλλά και το συγγραφικό του έργο υπήρξε σπουδαίο. Έγραψε μελέτες και άρθρα («Τρία Χρόνια δάσκαλος», «Κράτος και Παιδεία», «Σχολείο και Κόμμα», κ.ά.) αλλά και

βιβλία «Σαν παραμύθι», «Δημοτικισμός και Παιδεία», «Το πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής», «Το Κρυφό Σχολειό», «Ο Φώτης Φωτιάδης και το παιδαγωγικό του έργο» κ.ά.

Η προσφορά του έργου του και της διδασκαλίας του αναγνωρίστηκε μόλις στα 1928, όταν εκλέχθηκε καθηγητής Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1937 και με διακοπή ενός διαστήματος, καθώς οι μεταβολές των πολιτικών καταστάσεων τον έβρισκαν αντίθετο. Πέθανε στα 1956, στην Αθήνα.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το κείμενο αυτό ανήκει στο έργο του Δελμούζου «Μελέτες και Πάρεργα» και γράφτηκε στα 1942. Πρόκειται για ένα δοκίμιο αναφορικά προς το νόημα και την αξία του ανθρωπισμού. Ο ανθρωπισμός για το Δελμούζο είναι υπέρτατο αγαθό, γιατί εξασφαλίζει το σεβασμό στον άνθρωπο, στα ατομικά του δικαιώματα, ενώ μπορεί να υπάρξει και να αναπτυχθεί μόνο σε καθεστώς γνήσιας δημοκρατίας.

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Κάθε άτομο και κάθε λαός πρέπει να έχει ένα σκοπό που να δίνει νόημα στη ζωή του και να συντονίζει τις προσπάθειές του για πρόοδο και εξέλιξη. Όπως λοιπόν στα άτομα τέτοιος σκοπός μπορεί να είναι η ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών, έτσι και για τους λαούς κίνητρο μπορεί να είναι ένα ιδανικό που να προέρχεται όμως από την ίδια την ιστορία και την παράδοσή του και να είναι σύμφωνο με την ψυχολογία του και τις ανάγκες του τόπου του.

Το ιδανικό αυτό δεν είναι άλλο από τον ανθρωπισμό, ένα δημιούργημα του ελληνικού πνεύματος. Μάλιστα, ο συγγραφέας αναφέρεται στις συνέπειες που θα υπάρξουν από τον ανθρωπισμό και νομίζει πως αυτές οπωσδήποτε δε θα 'ναι βλαπτικές.

Τέλος, τονίζει πως και ανάμεσα στους λαούς μπορεί να ριζώσει ο ανθρωπισμός. Στην περίπτωση αυτή και, ενώ αναγνωρίζει τις εθνικές ιδιαιτερότητες κάθε λαού, απορρίπτει το διαχωρισμό σε ανώτερους ή κατώτερους και στην εκμετάλλευση ορισμένων από κάποιους άλλους. Γιατί κάθε λαός, όπως και κάθε άτομο, έχει δικαίωμα στην ελευθερία, με κάποια βέβαια όρια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ελευθερία και -άρα και η ανάπτυξη- των άλλων λαών.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. δυναμογόνος: αυτός που δίνει δύναμη.
2. άβουλη: η χωρίς θέληση, χωρίς προσωπική γνώμη.
3. καταφάσκουν: εκφράζουν κατάφαση, αποδοχή.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

Η πρώτη παράγραφος είναι και η εισαγωγή του αποσπάσματος, στην οποία ο συγγραφέας αναφέρεται με ένα γενικό τρόπο στην αξία των ιδανικών, τόσο για τα μεμονωμένα άτομα όσο και για τους λαούς.

Τα ιδανικά όμως αυτά πρέπει να είναι σύμφυτα με τις ανάγκες του λαού, να τις ικανοποιούν, αλλά και να προέρχονται από την ιστορική του μνήμη, να μην είναι ξένα με τις συνήθειες και τις αναλλοίωτες αρχές του, αλλά να τις ενισχύουν.

Στη συνέχεια ορίζει τον ανθρωπισμό ως παράγοντα καλλιέργειας των ανθρώπων, έτσι ώστε να έχουν καθαρό νου, θέληση για αγώνα, σεβασμό και αγάπη για τους συνανθρώπους τους, κριτική ικανότητα, ώστε να μην παρασύρονται από δημαγωγούς, υπευθυνότητα και αξιοπρέπεια. Τέτοιοι άνθρωποι αναλαμβάνουν και τηρούν τις υποχρεώσεις τους, ενδιαφέρονται να βελτιώσουν τη ζωή τους και αναλαμβάνουν και τις ευθύνες τους χωρίς να φοβούνται μη θυσιάσουν «τη βολή τους» προκειμένου να πετύχουν κάτι καλύτερο. Μια τέτοια αντιμετώπιση της ζωής όμως, απαιτεί ανθρώπους που είναι πραγματικά ελεύθεροι, που έχουν δηλαδή το βαθμό ωριμότητας να καθορίζουν τη μοίρα τους και όχι να καθορίζονται από αυτήν.

Όσον αφορά στις συνέπειες του ανθρωπισμού, τονίζει ο Δελμούζος πως δεν είναι αρνητικές. Γιατί ο πολίτης δε χάνει τη δυνατότητά του να εξελιχθεί μέσα βέβαια στα πλαίσια που ορίζουν οι κοινωνικοί κανόνες· αντίθετα, μπορεί μέσα στην κοινωνία να μελετήσει καλύτερα τον εαυτό του και να εξασφαλίσει την πνευματική και οικονομική του ανάπτυξη. Όμως, η καταξίωση του καθενός και η προώθησή του σε αξιόλογες θέσεις θα πρέπει να γίνεται με βάση τις ικανότητές του και όχι την καταγωγή του. Με τον τρόπο αυτό καθιερώνεται η αξιοκρατία που οδηγεί σε καλύτερη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Το απόσπασμα αυτό αποτελεί μία ενότητα, με θέμα τον ανθρωπισμό και τη σημασία του για την πρόοδο, ατομική και κοινωνική.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Ύφος:** Το κείμενο αυτό είναι γραμμένο σε δοκιμιακό ύφος. Ο συγγραφέας καταφεύγει στη χρήση ορθολογιστικών επιχειρημάτων τα οποία τεκμηριώνει σωστά, έτσι ώστε να αποδεικνύει τη βασική του θέση, την αξία του ανθρωπισμού.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Με ποιους παράγοντες συσχετίζει τη δημιουργία ιδανικών ο συγγραφέας;

Απάντηση:

Ο συγγραφέας συσχετίζει τη δημιουργία ιδανικών στον άνθρωπο με το ίδιο το άτομο και τις επιθυμίες του. Θεωρεί πως μόνο, όταν εκφράζει τις αγωνίες, τους στόχους ή τα οράματα ενός ατόμου ή ενός λαού γενικότερα, είναι δυνατόν να βοηθήσει στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών.

Μάλιστα, στην περίπτωση του λαού είναι ακόμα η ιστορία του, η παράδοση του, η ψυχολογία του και ο τόπος στον οποίο δρα και καθορίζει τις όποιες ανάγκες έχει ο λαός και την ανάγκη αυτές να αντιμετωπιστούν.

2η Ποια θεωρεί ως βασικά στοιχεία του ανθρωπισμού;

Απάντηση:

Βασικά στοιχεία του ανθρωπισμού είναι για το Δελμούζο η απόκτηση καλοφτιαγμένου σώματος και ξεκάθαρου νου. Στόχος του δηλαδή είναι η ανάπτυξη σώματος και μυαλού, αφού το καθαρό μυαλό είναι αποτέλεσμα σωματικής και ψυχικής ευεξίας.

Παράλληλα, σημαντικά στοιχεία είναι η αγάπη και ο σεβασμός στο συνάνθρωπο, η αξιοπρέπεια, η ισχυρή βούληση, η επιθυμία άσκησης κριτικής και ελέγχου στην εξουσία, η ισότητα, η υπευθυνότητα και η αξιοκρατία.

3η Ποιοι οι πραγματικά ελεύθεροι κατά το συγγραφέα;

Απάντηση:

Σύμφωνα με το Δελμούζο πραγματικά ελεύθερος είναι ο άνθρωπος που βιώνει τον ανθρωπισμό. Γιατί ο ανθρωπισμός εξυψώνει τον άνθρωπο βοηθώντας τον να αντιμετωπίσει παράγοντες εσωτερικούς και εξωτερικούς και να τους υπερνικήσει. Ένας τέτοιος άνθρωπος αποκτά την ψυχική δύναμη και το ήθος να μην υποκύπτει σε συμφέροντα και είναι ικανός να καθορίζει τη ζωή του, χωρίς να παρασύρεται από κανέναν.

4η Να σχολιάσετε τη φράση: «Αναγκαία συνέπεια των διαφορών αυτών σε μια πολιτεία καλά οργανωμένη είναι ο καθένας να παίρνει μέσα σ' αυτή τη θέση που του έχει ορίσει το φυσικό του και όχι η κοινωνική και οικονομική θέση του σπιτιού του».

Απάντηση:

Ο Δελμούζος αναφέρεται σε μια αρχή που αποτελεί λυδία λίθο της δημοκρατίας, την αξιοκρατία. Στα δημόσια αξιώματα και γενικά στις διάφορες θέσεις πρέπει να προτιμάται κανείς όχι με βάση την καταγωγή του αλλά με βάση την αξιοσύνη του, την ικανότητά του δηλαδή σε κάποιον τομέα. Με τον τρόπο αυτό το κράτος εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες των πιο ικανών και προοδεύει, ενώ παράλληλα εξασφαλίζει την ισότητα ανάμεσα στους πολίτες και την κοινωνική δικαιοσύνη.

5η Πώς πρέπει να αντιμετωπίζουν τους άλλους λαούς τα άτομα που εμπνέονται από ανθρωπιστικά ιδανικά; Ποια θέση παίρνει πάνω σ' αυτό ο Δελμούζος;

Απάντηση:

Τα άτομα που εμπνέονται από ανθρωπιστικά ιδανικά σέβονται και αναγνωρίζουν το δικαίωμα ελεύθερης δράσης και ανάπτυξης και στους άλλους λαούς βέβαια μέσα στα όρια εκείνα που αυτή τους η δράση δε θα αποτελεί απειλή για τα δικαιώματα των υπολοίπων.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Πώς εννοείτε εσείς την έννοια ανθρωπισμός;

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΣΜΟΣ

Δημήτρης Γληνός

Α. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Η ζωή του και το έργο του

Γεννήθηκε στα 1882 στη Σμύρνη. Σπούδασε στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης και στη φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και δίδαξε στην «Αναξαγόρειο Σχολή» και στο «Ελληνογερμανικό Λύκειο». Η προσπάθειά του όμως για αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος με την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας προκάλεσε την αντίδραση των συντηρητικών κύκλων της Σμύρνης, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να καταφύγει στη Γερμανία.

Στα 1911 επέστρεφε στην Αθήνα και δίδαξε σε σχολεία, ενώ διορίστηκε και διευθυντής στο «Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης», θέση που κράτησε ως το 1916. Τον επόμενο χρόνο και με την άνοδο στην εξουσία του Ελ. Βενιζέλου, ο Γληνός διορίστηκε γενικός γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας. Όμως, το έργο του σταμάτησε στα 1920 -χρονιά εκλογικής ήττας του Βενιζέλου- για να συνεχιστεί στα 1922 με απόφαση του Ν, Πλαστήρα.

Παράλληλα, ο Γληνός εργάστηκε με δύναμη και ενάργεια με τα άλλα μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Δε δεχόταν ημίμετρα ή συμβιβαστικές βελτιώσεις και έπαιξε πραγματικά καθοριστικό ρόλο στο να λάβει η εκπαίδευση ένα νέο προσανατολισμό. Όπως έχει γράψει ο Βάρναλης: «Αλήθεια ο Γληνός στην ιστορία του νεοελληνικού πολιτισμού κρατάει μιαν από τις πρώτες θέσεις. Μυαλό τετραγωνικό και τετράβαθο, λόγος προφορικός γεμάτος το πάθος της αλήθειας, γοητευτικός και αξεπέραστος, λόγος γραφτός από τους λίγους -ό,τι έγραψε δεν έχει αξία ουσιαστική παρά και εκφραστική. Δάσκαλος. Αναμορφωτής. Αγωνιστής» («Αισθητικά-Κριτικά», τ. Β).

Αλλά και το συγγραφικό του έργο ήταν πλούσιο. Έγραψε έργα φιλολογικά («Δημιουργικός Ιστορισμός», «Εθνος και γλώσσα», «Γιάννης Ψυχάρης» κ.ά.), φιλοσοφικά («Φρειδερίκος Νίτσε, νοσταλγός ή προφήτης», «Η γενεολογία της ηθικής», «Η φιλοσοφία του Χέγγελ»), παιδαγωγικά («Γυναικείος ανθρωπισμός», «Το βασικό πρόβλημα της παιδείας», «Ένας άταφος νεκρός» κ.ά.), πολιτικοκοινωνικά («Τα σημερινά προβλήματα του ελληνισμού», «Η φιλολογία του πολέμου» κ.ά.).

Επίσης, ο Γληνός ασχολήθηκε με την έκδοση περιοδικών, όπως η Αναγέννηση και ο «Νέος δρόμος». Το 1935 εξορίστηκε στον Αι-Στράτη, για τις πολιτικές του αντιλήψεις, -ήταν σσσιαλιστής- και σε άλλα μέρη της Ελλάδας. Αγωνίστηκε εναντίον των κατακτητών κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πέθανε στην Αθήνα, στα 1943.

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το κείμενο αυτό αποτελεί απόσπασμα από το έργο του Γληνού «Δημιουργικός ιστορισμός» που εκδόθηκε στα 1920.

Πιστεύει ο συγγραφέας του πως κάθε λαός προσπαθεί συνειδητά να προσεγγίσει το παρελθόν του. Την προσπάθεια αυτή μελέτης της γλώσσας, των ηθικών αρχών, των ηθών και των εθίμων του παρελθόντος ο Γληνός την ονομάζει ιστορισμό και τη διακρίνει σε άγονο και δημιουργικό. Άγονο ιστορισμό αποκαλεί τη μίμηση των αξιών του παρελθόντος, ενώ δημιουργικό ιστορισμό την αφομοίωσή τους. **(Απάντηση 4ης ερώτησης).**

Γ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

α. Νοηματική απόδοση

Ο λαός για το Γληνό δεν είναι ένα ενιαίο σύνολο. Επομένως, και οι αξίες του δεν είναι δημιούργημα συνολικής προσπάθειας αλλά κάποιας ομάδας ή κοινωνικής τάξης.

Φυσικά, δεν είναι μόνιμη και ακλόνητη η εξουσία αυτή της άρχουσας τάξης. Αντίθετα, τονίζει πως μια υποταγμένη κοινωνική τάξη είναι δυνατόν να αντιδράσει, αρκεί όμως να αποκτήσει την απαιτούμενη οικονομική δυνατότητα, ώστε να έχει συνείδηση του εγώ της απέναντι στον ξένο κόσμο που την υπόταξε. Αν τα καταφέρει αυτά, τότε αναζωογονούνται και οι δημιουργικές της δυνάμεις που θέτουν υπό αμφισβήτηση τις παλιές.

Πρώτη μορφή αντίδρασης προς την άρχουσα τάξη είναι η πλήρη αποδέσμευση από το παρελθόν και η απόρριψη κάθε αξίας που συνδέει το λαό με αυτό.

Μια άλλη μορφή αντίστασης στο παρελθόν έρχεται μέσα από τη δημιουργική του αφομοίωση, από τη μετακένωση του στοχασμού και των εμπειριών του στη νέα γενιά.

Μια τέτοια αφομοίωση θα δημιουργήσει νέες αξίες, πρότυπα και ιδανικά και θα θέσει τις απαρχές νέων εποχών, ανάπτυξης και δημιουργίας. Μέσα σε τέτοια πλαίσια αναπτύσσεται και ο δημιουργικός ιστορισμός, δηλαδή η αναζήτηση του παρελθόντος και η αφομοίωση κάθε στοιχείου που μπορεί να εφαρμοστεί και να λειτουργήσει στο παρόν γόνιμα και αποτελεσματικά σε σχέση προς ό,τι αποτελεί αίτημα του παρόντος.

β. Ερμηνευτικά – Γλωσσικά σχόλια

1. πρώτο είδος του ιστορισμού: άγονος ιστορισμός. Επαναφορά και μίμηση αξιών με αυτούσιο τρόπο.

2. νατουραλισμός: φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία κάθε τι κρίνεται από την εξωτερική του εμφάνιση και δε λαμβάνεται υπόψιν η ψυχική ζωή.

3. ορθολογισμός: η θεωρία κατά την οποία η ανθρώπινη λογική μπορεί να εξηγήσει τα πάντα.

4. eloquentia (λέξη λατινική): ικανότητα λόγου, ευγλωτία.

5. κλασικισμός: η επαναφορά προτύπων και αξιών από τον κλασικό κόσμο της Ελληνικής και Ρωμαϊκής αρχαιότητας.

γ. Πραγματολογικά – Ιδεολογικά – Πολιτιστικά σχόλια

1η ενότητα: Ο Γληνός υποστηρίζει πως η κυρίαρχη κοινωνική ομάδα καθορίζει τις αξίες και τον τρόπο ζωής του συνόλου, έτσι ώστε να ικανοποιούνται τα δικά της συμφέροντα. Οι γερασμένες τότε κοινωνικές τάξεις μένουν προσκολλημένες στο παρελθόν, ενώ ο λαός, ανίκανος να αντισταθεί στην κυρίαρχη τάξη, αναγκάζεται να υποταχθεί, Τέτοια ήταν η τύχη λαών που ήρθαν σε επαφή με ανώτερους πολιτισμούς, όπως οι Ρωμαίοι.

Με τον τρόπο αυτό συντηρείται ένας άγονος ιστορισμός, αφού οι λαοί αναγκάζονται να δεχτούν ξεπερασμένες αξίες που όμως εκφράζουν τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης.

2η ενότητα: Ο Γληνός υποστηρίζει πως τις έντονες περιόδους κρίσης και αμφισβήτησης ακολουθούν νέες εποχές, νέοι κόσμοι καλύτεροι. Συχνά αυτές οι μεταβολές απλώνονται σε περισσότερους λαούς ή αφορούν σε όλο τον κόσμο. Όπως η ρωμαϊκή παρακμή που έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία νέων αξιών, αυτών του χριστιανισμού. Αλλά και η Αναγέννηση δεν εμφανίστηκε τυχαία. Αντίθετα, είχαν ήδη δημιουργηθεί οι κατάλληλες ιστορικές συνθήκες για την εμφάνισή της.

Πράγματι, αυτή η σύγκρουση του παλιού με το καινούργιο είναι μια δημιουργική διαδικασία που οδηγεί στην πρόοδο και την εξέλιξη, καταδικάζοντας τη στασιμότητα και τη φθορά που επέβαλλαν οι έως τότε καθιερωμένες αρχές και αξίες.

3η ενότητα: Ο Γληνός παραθέτει εδώ και αρκετά ιδεολογικά ρεύματα που διακήρυτταν την άρνηση σε οτιδήποτε κατεστημένο και την επιστροφή του ανθρώπου στη φύση: νατουραλισμός, ορθολογισμός, απόλυτος συγχρονισμός. Το τελευταίο ιδεο-

λογικό ρεύμα υποστήριξε πως ολοκληρωτική αποκοπή από το παρελθόν δεν μπορεί να ισχύσει τη στιγμή που πολλά στοιχεία του παρόντος διατηρούνται αυτούσια -εκ των πραγμάτων- από το παρελθόν ή έχουν προέλθει από αυτό.
Η αντίληψη αυτή επικράτησε κατά το 18ο αιώνα και είναι έκδηλη στο έργο του Ρουσσό ο οποίος, ενώ τόνιζε πως ο άνθρωπος πρέπει να ξαναγυρίσει στην αγκαλιά της φύσης και μακριά από τον πολιτισμό του, για να κερδίσει την αγνότητα και την καλοσύνη του, διατήρησε από τα στοιχεία του παρελθόντος μόνο τη γλώσσα. Και αυτό, γιατί αντιλαμβανόταν την αξία της, καθώς με αυτήν διατηρούνταν ζωντανές οι αξίες του παρελθόντος.

4η ενότητα: Ο συγγραφέας πιστεύει πως ο δημιουργικός ιστορισμός μπορεί να βρει εφαρμογή και στην περίπτωση της γλώσσας, η οποία ως στοιχείο έκφρασης του εσωτερικού κόσμου αποτελεί το κύριο όργανο των δημιουργικών κινημάτων, όπως φάνηκε στην προσπάθεια των λαών της Ευρώπης να δημιουργήσουν μητρική γλώσσα και να αποδεσμευτούν από την καταδυνάστευση της λατινικής παράδοσης. Για να το πετύχουν αυτό όλοι οι λογοτέχνες και οι μεταρρυθμιστές της εποχής, στηρίζονταν στην ομιλουμένη γλώσσα, αλλά προσέγγιζαν και τους αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους κλασικούς που τους έδωσαν τη δυνατότητα να εμπλουτίσουν με τους εκφραστικούς τους τρόπους το ύφος, τη σαφήνειά τους, τη μητρική τους γλώσσα.
Με τον τρόπο αυτό ο συγγραφέας τονίζει πως η δημοτική πρέπει να είναι η γλώσσα του λαού, αλλά, για να εμπλουτιστεί και να ανανεωθεί, θα πρέπει να στηριχτεί στην αρχαία. Μόνο όμως να στηριχτεί στην αρχαία γλώσσα και να την αφομοιώσει δημιουργικά με τους γραμματικούς τύπους της δημοτικής και όχι να εμμένει σε αυτήν, γιατί διαφορετικά επέρχεται η στασιμότητα και η φθορά.

Δ. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

✓ *Νοηματικές ενότητες/Επιμέρους πλαγιότιτλοι*

Μπορούμε να διακρίνουμε το κείμενο στις ακόλουθες ενότητες:

1η ενότητα: «Το δεύτερο είδος του ιστορισμού... άμα ήρθαν σ' επαφή με το ρωμαϊκό κόσμο», όπου ο συγγραφέας τονίζει πως ο πολιτισμός δεν είναι αποτέλεσμα της δημιουργικής δράσης ενός λαού αλλά της άρχουσας τάξης.

2η ενότητα: «Άμα όμως μια υποταγμένη... δύο πράγματα είναι δυνατόν να συμβούν», όπου αναφέρεται στο ότι είναι δυνατόν να αντιδράσει μια τάξη ή ένα έθνος στις απαιτήσεις της άρχουσας τάξης.

3η ενότητα: «Απαρνιούνται οι άνθρωποι... περασμένα ζουν μέσα της, όπου δίνεται ο πρώτος τρόπος έκφρασης στην καθεστηκυία τάξη και

4η ενότητα: «Συχνότερα όμως η... που κήρυξαν την ανεκτίμητη αξία του», όπου παρατίθεται ο δεύτερος τρόπος αντίδρασης.

Ε. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ

1. **Επιχειρηματολογία:** Το κείμενο αυτό διακρίνεται για την καθαρότητα της σκέψης του συγγραφέα του, ο οποίος καταφέρνει με απέριπτο λόγο και ορθολογιστικά επιχειρήματα να τεκμηριώσει σωστά τις σκέψεις του και να πείσει για τις απόψεις του.
2. **Ύφος:** Το ύφος του διακρίνεται για τη φυσικότητα και την σαφήνειά του, καθώς και τον απλό τρόπο γραφής σε βαθμό που να γίνεται το έργο κατανοητό ακόμα και από άτομα που δεν έχουν ειδική γνώση για το θέμα.

ΣΤ. ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ στις ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ του Σχ. βιβλίου

1η Αφού μελετήσετε προσεχτικά την περίληψη που περιέχει στο εισαγωγικό σημείωμα να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις: α) Πώς μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους οι πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος; β) Τι ονομάζει ο συγγραφέας ιστορισμό και σε ποια είδη τον διακρίνει;

Απάντηση:

α) Σύμφωνα με το συγγραφέα οι αξίες του παρελθόντος μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους υποσυνείδητα -χωρίς δηλαδή συνειδητή προσπάθεια- και συνειδητά, όταν γίνεται συγκεκριμένη προσπάθεια διατήρησης και εκμετάλλευσή τους.

β) Η συνειδητή αυτή προσπάθεια ονομάζεται από το συγγραφέα ιστορισμός και διακρίνεται στον άγονο και το δημιουργικό ιστορισμό.

2η Πότε μια κοινωνική τάξη ή ένα έθνος μπορεί να διαμορφώσει νέες αξίες και τι εκφράζουν οι αξίες αυτές;

Απάντηση:

Για να μπορέσει μια κοινωνική τάξη ή ένα έθνος να διαμορφώσει νέες αξίες πρέπει να έχει αποκτήσει τέτοια οικονομική ανεξαρτησία, ώστε να εξασφαλίσει τη συνείδηση του εαυτού της και να αντιληφθεί πως αποτελεί κάτι ξεχωριστό από την ξένη εξουσία που την καταδυναστεύει.

Οι αξίες αυτές εκφράζουν τις ορμές, τις ψυχικές ανάγκες και τα συμφέροντα της κοινωνικής εκείνης τάξης ή του έθνους που θέλει να προοδεύσει και να εξελιχθεί.

3η Ποιες εποχές ονομάζει ο συγγραφέας «εποχές κρίσεων» και ποια είναι τα χαρακτηριστικό τους;

Απάντηση:

«Εποχές κρίσεων» ονομάζονται οι εποχές κατά τις οποίες οι κοινωνικές τάξεις ή τα έθνη που έχουν υποταχθεί σε μια άλλη δύναμη δραστηριοποιούν τις δυνάμεις τους εναντίον της. Έτσι δημιουργούνται νέες ιδέες και νέα κοινωνικά δεδομένα.

Τα χαρακτηριστικά των εποχών αυτών είναι: η αντίθεση απέναντι σε κάθε αξία της άρχουσας τάξης και η ανάγκη αναζήτησης του καινούριου από τους ανώτερους ανθρώπους κάθε λαού.

4η Τι είναι κατά το συγγραφέα ο δημιουργικός ιστορισμός;

Απάντηση:

Βλέπε στα εισαγωγικά.

5η Μπορούμε να κατατάξουμε και το πνευματικό κίνημα του δημοτικισμού στο δημιουργικό ιστορισμό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. (Να βασίσετε την απάντησή σας στην προσεχτική μελέτη του κειμένου, στην εισαγωγή της ενότητας και σε ό,τι άλλο σχετικό γνωρίζετε για το δημοτικισμό).

Απάντηση:

Ο δημοτικισμός ήταν προσπάθεια διατήρησης της μητρικής γλώσσας ενάντια στην ξένη και δημιουργημένη «εκ των μη όντων» γλώσσα της καθαρεύουσας. Στόχος του δημοτικισμού δεν ήταν όμως η απόρριψη της καθαρεύουσας ή της αρχαίας ελληνικής αλλά η διατήρηση μόνο εκείνων των στοιχείων που μπορούσαν να αφομοιωθούν με τους γραμματικούς κανόνες της δημοτικής.

Ζ. ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1η Τι εννοεί ο συγγραφέας με τον όρο απόλυτο συγχρονισμό;

2η Τί είναι δημιουργικός ιστορισμός;